

DET KONGELIGE
ARBEIDS- OG INKLUDERINGSDEPARTEMENT

St.meld. nr. 28

(2007–2008)

Samepolitikken

Innhold

Sammendrag	13	1.5.3	Internasjonalt fag- og formidlings-	40
Čeahkkáigeassu	15	1.5.4	senter for reindrift	40
Tjoahkkájgæsos	18		Strategier og tiltak	41
Veesmedahke	20			
Del I		Del II	Mangfold i det samiske	
Grunnlaget for regjeringens		samfunnet		43
samepolitikk	25	2	Mangfold i det samiske	
1		samfunnet		45
Grunnlaget for regjeringens		2.1	Samisk statistikk	46
samepolitikk	27	2.1.1	Utvikling av samisk statistikk	46
1.1	Prinsippene og verdigrunnlaget for	2.1.2	Samisk statistisk årbok	46
	Regjeringens samepolitikk	2.1.3	Individbasert samestatistikk	47
1.2	Nasjonale rammer for same-	2.1.4	Faglig analysegruppe	47
	politikken	2.2	Østsamer/skoltesamer	47
1.2.1	Grunnloven § 110 a	2.2.1	Arbeidet for østsamisk/	
1.2.2	Sameloven		skoltesamisk språk og kultur	48
1.2.3	Menneskerettsloven	2.2.2	Østsamiske/skoltesamiske	
1.2.4	Generell nasjonal rett med særlig		næringer	49
	betydning for samer	2.3	Sørsamer	49
1.3	Folkerettslige rammer for same-	2.3.1	Det sørsamiske språket	50
	politikken i Norge	2.3.2	Sørsamiske regioner og	
1.3.1	Ikke-diskrimineringsprinsippet		institusjoner	51
1.3.2	Minoritetsrettigheter og særskilte	2.4	Pitesamer	52
	urfolksrettigheter	2.5	Lulesamer	52
1.3.3	Artikkel 27 i FNs konvensjon om	2.5.1	Lulesamisk språk	53
	sivile og politiske rettigheter	2.6	Markasamer i Troms og	
1.3.4	ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk		Nordland	53
	og stammefolk i selvstendige stater	2.6.1	Markasamiske institusjoner	54
1.3.5	Europarådets rammekonvensjon	2.7	Bysamer	55
	om vern av nasjonale minoriteter ..	2.8	Strategier og tiltak	56
1.3.6	FN-erklæringen om urfolks	3	Samisk identitet i endring	57
	rettigheter	3.1	Organisering og nasjonsbygging ..	57
1.3.7	Utkast til nordisk samekonvensjon	3.1.1	Det samiske flagget, Samefolkets	
1.4	Internasjonalt urfolksarbeid		dag og Samefolkets sang	58
1.4.1	Arbeidet med urfolk i utviklings-	3.2	Fra fornorskning til revitalisering ..	58
	samarbeidet	3.3	Inkludering i det samiske	
1.4.2	FNs Permanente forum for		samfunnet	59
	urfolkssaker	4	Diskriminering og likestilling ..	61
1.4.3	FNs spesialrapportør for urfolks	4.1	Diskriminering av samer	61
	menneskerettighetssituasjon	4.1.1	Undersøkelser om diskriminering	
1.4.4	Gáldu – kompetansesenter for		av samer	61
	urfolks rettigheter	4.1.2	Informasjon og holdningsarbeid ..	61
1.5	Urfolkssamarbeid i Norden og	4.2	Homofile	62
	nordområdene	4.3	Kjønnsligestilling	63
1.5.1	Nordisk samarbeid om same-	4.3.1	Arbeidet med likestilling	
	politikken		i offentlige virksomheter	63
1.5.2	Urfolkssamarbeid i nord-			
	områdene			

4.4	Strategier og tiltak.	65	7.3	Sametingets samarbeid med lokale og regionale myndigheter	88
Del III	Samiske interesser i offentlig forvaltning og tjenesteyting	67	7.3.1	Samarbeidsavtaler.	89
5	Velferdssamfunnet i et samisk perspektiv.	69	7.4	Sametingets formelle stilling – tilknytningsform, delegering og instruksjon, kontroll og konstitusjonelt ansvar.	89
5.1	Den lille og den store samepolitikken	69	7.4.1	Tilknytningsformer og organisering av offentlig forvaltning	90
5.2	Samisk språk- og kulturkompetanse i offentlig sektor.	70	7.4.2	Delegeringsadgangen	91
5.2.1	Kunnskap om samisk kultur i offentlig sektor	71	7.4.3	Instruksjonsadgangen	91
5.2.2	Samisk språk i offentlig sektor	71	7.4.4	Kontroll	92
5.2.3	Tolking	72	7.4.5	Søksmålskompetanse	92
5.3	Statlige etater.	74	7.4.6	Ansattes stilling.	93
5.3.1	Styringssignaler til statlige virksomheter	74	7.4.7	Forvaltningsloven og offentlighetsloven	93
5.3.2	Tjenestetilbud til samiske brukere i arbeids- og velferdsforvaltningen	74	7.4.8	Konstitusjonelle ansvarsforhold ...	93
5.3.3	Skatteetaten	75	7.4.9	Videre utvikling i Sametingets formelle stilling	94
5.3.4	Indre Finnmark tingrett	75	7.5	Nye budsjettprosedyrer mellom Sametinget og regjeringen.	94
5.3.5	Samisktalende meddommere	76	7.6	Ny plandel i plan- og bygningsloven – Sametingets innsigelsesrett	95
5.3.6	Politidirektoratet – Politi- og lensmannsetaten	76	7.7	Organisering av samisk kulturminneforvaltning.	96
5.3.7	Samisk språk og kultur i kriminalomsorgen.	76	7.7.1	Dagens organisering av samisk kulturminneforvaltning	96
5.3.8	Nødmeldetjenesten.	77	7.7.2	Framtidig organisering av samisk kulturminneforvaltning	97
5.4	Strategier og tiltak.	77	7.8	Sametingsvalget	98
6	Samepolitikk i kommuner og fylkeskommuner.	78	7.9	Strategier og tiltak	99
6.1	Kommunalt selvstyre og samepolitikk	78	Del V	Samepolitikken på ulike samfunnsområder	101
6.1.1	Tilsyn, veiledning og rapportering i forhold til kommunesektoren	79	8	Helse spørsmål	103
6.2	Forvaltningsreformen og samene ..	79	8.1	Grunnlaget for helsepolitiske tiltak overfor den samiske befolkning ...	103
6.2.1	Alternative former for å ivareta samiske interesser i regionene	79	8.1.1	Lovgrunnlag og ansvarsfordeling i helsetjenesten	104
6.3	Strategier og tiltak.	80	8.1.2	Sametingets rolle i utformingen av helsepolitikken	104
Del IV	Sametinget	81	8.2	Psykisk helsevern	105
7	Sametinget	83	8.2.1	Tiltak for å forebygge seksuelle overgrep mot barn og unge	105
7.1	Sametingets organisering, arbeids- og myndighetsområde	83	8.3	Somatisk spesialisthelsetjeneste ...	105
7.1.1	Sametingets myndighet	83	8.4	Habilitering og rehabilitering	105
7.1.2	Sametingets politiske virksomhet ..	84	8.5	Informasjon til kreftsyke	106
7.1.3	Sametingets forvaltningsoppgaver og administrasjon	85	8.6	Rus	106
7.1.4	Sametingets budsjettutvikling	86	8.7	Oppfølging av nasjonal strategi for å utjevne sosiale helseforskjeller. ...	107
7.2	Konsultasjonsavtalen mellom statlige myndigheter og Sametinget	87	8.8	Senter for samisk helseforskning ..	107
7.2.1	Konsultasjoner og høringer	88	8.9	Tannhelse	107

8.10	Særskilte utfordringer i det lulesamiske og sørsamiske området.	108	11.6.3	Samisk lesesenter.	135
8.11	Strategier og tiltak	108	11.6.4	Strategier og tiltak	135
			11.7	Studieforbund og tilbud for voksne	135
9	Samiske barn og unges oppvekstvilkår	110	12	Høyere utdanning og forskning.	137
9.1	FNs konvensjon om barnets rettigheter	110	12.1	Samisk høyskole	137
9.2	Barneombudet	111	12.1.1	Studentrekruttering	137
9.3	Kommunal og fylkeskommunal barne- og ungdomspolitik	112	12.1.2	Lærerutdanning	138
9.4	Sametingets arbeid for samiske barn	113	12.1.3	Samisk språk.	139
9.5	Samiske barne- og ungdomsorganisasjoner.	114	12.1.4	Duodji	139
9.6	Barnevernet.	114	12.1.5	Samorganisering av Samisk høyskole og Nordisk Samisk Institutt	139
9.6.1	Utfordringer	115	12.1.6	Utvikling av faglig nivå	139
9.6.2	Strategier og tiltak	116	12.2	Universitetet i Tromsø.	140
			12.3	Utdanning ved andre institusjoner	141
10	Barnehager	117	12.3.1	Høgskolen i Bodø.	141
10.1	Barnehager for samiske barn	117	12.3.2	Høgskolen i Nord-Trøndelag	141
10.2	Sametingets rolle	118	12.3.3	Høgskolen i Finnmark.	141
10.3	Kompetanse og rekruttering.	119	12.3.4	Samarbeid mellom institusjonene	141
10.3.1	Rekruttering av barnehagepersonale	120	12.4	Urfolksnettverket	142
10.4	Utvikling av pedagogisk materiell	121	12.4.1	Arktisk universitet	142
10.5	Overgang barnehage – skole	121	12.5	Samisk forskning gjennom Norges forskningsråd	142
10.6	Strategier og tiltak	121	12.5.1	Program for samisk forskning	142
			12.5.2	Samiske perspektiver i annen programvirksomhet	143
11	Grunnopplæringen	122	12.5.3	Organisering.	144
11.1	Sametingets rolle, ansvar og oppgaver innen opplæring.	122	12.6	Strategier og tiltak	144
11.2	Samisk i grunnopplæringen	123	13	Samisk kultur, tradisjonell kunnskap og opphavsrett	146
11.2.1	Samisk grunnskoleopplæring	124	13.1	Samisk tradisjonell kunnskap og biologisk mangfold.	146
11.2.2	Samisk videregående opplæring.	127	13.1.1	Arbeidet på internasjonalt og nordisk nivå.	146
11.2.3	Samisk for voksne i grunnopplæringen	128	13.1.2	Arbeidet i Norge.	148
11.2.4	Strategier og tiltak	129	13.2	Vern av kulturuttrykk og immateriell kulturarv	148
11.3	Fjernundervisning	130	13.2.1	Opphavsrettslig vern av samiske kulturuttrykk.	148
11.3.1	Strategier og tiltak	130	13.2.2	Internasjonalt arbeid om vern av tradisjonelle kulturuttrykk og tradisjonell kunnskap i WIPO	149
11.4	Utvikling og innføring av Læreplanverket for Kunnskapsløftet og Kunnskapsløftet – Samisk (LK06-S)	130	13.2.3	UNESCO-konvensjonen om vern av immateriell kulturarv og UNESCO-konvensjonen for å verne og fremme et mangfold av kultur-uttrykk.	149
11.4.1	Samarbeid over grensene	131	13.3	Utfordringer i arbeidet med samisk tradisjonell kunnskap	150
11.4.2	Eksamen og nasjonale prøver	132	13.4	Strategier og tiltak	150
11.4.3	Evalueringsplan for Kunnskapsløftet – Samisk	133			
11.4.4	Strategier og tiltak	133			
11.5	Samiske læremidler	133			
11.5.1	Strategier og tiltak	134			
11.6	Kompetanseutvikling	134			
11.6.1	Gávnos.	134			
11.6.2	Utvikling av etterutdannings-tilbud	134			

14	Samisk kulturpolitikk	152	14.13.4	Visningsvederlag.	171
14.1	Nærmere om kulturbegrepet.	153	14.14	Prosjektstøtte.	171
14.2	Samisk kultur i ordninger under Kultur- og kirke departementet	153	14.14.1	Norsk kulturfond	171
14.3	Det rettslige grunnlaget for samisk kulturpolitikk	154	14.14.2	Søkerbaserte tilskudd fra Sametinget til kulturutvikling	171
14.3.1	Lovgivning som særskilt gjelder samisk kultur.	154	14.15	Sektorovergrepene tiltak	172
14.3.2	Internasjonale avtaler	155	14.15.1	Den kulturelle skolesekken.	172
14.4	Samisk selvråderett på kulturområdet	155	14.15.2	Markeringsår for kulturelt mangfold	172
14.4.1	Sametinget som kulturpolitisk aktør	156	14.16	Nordisk samarbeid på kulturfeltet	173
14.4.2	Sametingets økonomiske virkemidler.	156	14.16.1	Nordisk ministerråd	173
14.5	Status og hovedutfordringer på kulturområdet	157	14.16.2	Barentssamarbeidet	173
14.6	Investeringer i samiske kulturbygg	157	14.17	Strategier og tiltak	173
14.6.1	Status for prosjekter og planer for nye samiske kulturbygg	158	15	Frivillighet	175
14.6.2	Utvidet bruk av husleiefinansiering	158	15.1	Samiske organisasjoner	175
14.7	Samiske sentre	159	15.2	Frivillighetsentralene	175
14.8	Arkiv, bibliotek og museum.	160	15.3	Strategier og tiltak	176
14.8.1	Samisk arkiv – Sámi Arkiiva.	161	16	Idrett	177
14.8.2	Bibliotek.	161	17	Samisk kultur i Den norske Kirke	178
14.8.3	Museer	163	17.1	Samisk kirkeliv	178
14.9	Litteratur og forlagsvirksomhet.	166	17.1.1	Samisk kirkeråd	179
14.10	Festivaler og musikk.	166	17.2	Bispedømmene	179
14.10.1	Støtte til musikkfestivaler og andre festivaler	167	17.3	Trosopplæring	180
14.10.2	Rikskonsertene	167	17.4	Gudstjenesteliv og diakoni.	180
14.10.3	Riksscene for nasjonal og internasjonal folkemusikk, joik og folkedans	167	17.5	Strategier og tiltak	181
14.10.4	Orkestrene.	168	18	Media	182
14.11	Scenekunst.	168	18.1	Aviser	182
14.11.1	Beaivváš Sámi Teáhter	168	18.1.1	Forvaltning av tilskuddsordningen til samiske aviser.	183
14.11.2	Sydsamisk Teater – Áarjelhsaemien Teatere	168	18.2	Film.	183
14.11.3	Riksteatret	168	18.3	Kringkasting	183
14.11.4	Andre teatre.	168	18.4	Strategier og tiltak	183
14.12	Billedkunst, kunsthåndverk og offentlig rom	169	19	Samisk språk	185
14.12.1	Institusjoner under Sametingets forvaltning	169	19.1	Utbredelsen av samisk språk.	186
14.12.2	Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design	169	19.2	Organiseringen av arbeidet for samisk språk	187
14.12.3	Nordnorsk kunstmuseum	169	19.3	Internasjonale forpliktelser	187
14.12.4	Tradisjonelt håndverk.	170	19.3.1	Den europeiske paktens om region- eller minoritetsspråk	188
14.12.5	Utsmykking av offentlig rom	170	19.3.2	Oppfølgingen av Norges tredje rapport til Europarådet.	188
14.13	Samiske kunstnere	170	19.4	Nasjonale lovgivning.	189
14.13.1	Samiske kunstnerstipend.	170	19.4.1	Samelovens språkregler.	189
14.13.2	Undersøkelse om kunstners inntekts- og arbeidsforhold	170	19.4.2	Evaluering av samelovens språkregler	190
14.13.3	Bibliotekvederlag	171	19.4.3	Stadnamnlova	190
			19.5	Samisk språk og IKT	191
			19.5.1	Bruk av samisk tegnsatt – offentlige registre	191

19.5.2	Samisk korrekturprogram	192	20.3.2	Utfordringer	207
19.5.3	Talesyntese	192	20.3.3	Fastsetting av rammebetingelser i reindriften	207
19.6	Terminologiutvikling	192	20.3.4	Reindriftens arealer	208
19.6.1	Samisk juridisk terminologi	193	20.3.5	Skatter og avgifter i reindriften	211
19.7	Sametingets virkemidler for samisk språk	193	20.3.6	Strategier og tiltak	211
19.7.1	Samefolkets fond – språk- utviklingstiltak	194	20.4	Fiskeri- og havbruksnæringen	212
19.7.2	Tilskudd til kommuner og fylkes- kommuner i forvaltningsområdet for samisk språk	194	20.4.1	Strukturvirkemidler i fiskeflåten	213
19.7.3	Samiske språksentre	195	20.4.2	Ny havressurslov	213
19.7.4	Andre språktiltak	195	20.4.3	Stortingsmelding om forvaltningen av kongekrabbe	214
19.7.5	Samisk språknemnd	195	20.4.4	Distriktskvoteordningen	214
19.7.6	Navnekonsulenten for samiske stedsnavn	196	20.4.5	Akvakultur – laks og ørret	215
19.8	Strategier og tiltak	196	20.4.6	Laksekonsesjoner til Musken i Tysfjord	215
20	Ressursutnyttning og verdi- skapning i samiske områder	197	20.4.7	Nordområdetiltak i fiskeriene	215
20.1	Arbeidet med rettsforhold i samiske områder	198	20.4.8	Marint verdiskapingsprogram	215
20.1.1	Finnmarkskommisjonen og Utmarksdomstolen for Finnmark	198	20.4.9	Regjeringens ferskfiskstrategi	216
20.1.2	Samerettsutvalget II	198	20.4.10	Strategier og tiltak	216
20.1.3	Kystfiskeutvalget for Finnmark	199	20.5	Landbruk, utmarksnæringer, duodji og reiseliv	216
20.2	Offentlige reguleringer som påvirker bruken av utmark	200	20.5.1	Landbruk	216
20.2.1	Ny plandel i plan- og bygnings- loven	200	20.5.2	Utmarksnæringer og innlands- fiske	217
20.2.2	Vurdering av samiske hensyn ved endret bruk av utmark	201	20.5.3	Duodji – samisk husflid og håndverk	219
20.2.3	Verneområder	202	20.5.4	Reiselivsutvikling i samiske strøk	219
20.2.4	Egne retningslinjer for arbeidet med vern etter naturvernloven i samiske områder	202	20.5.5	Verdiskapningsprogram for næringskombinasjoner	222
20.2.5	Verneplan for Tysfjord- Hellemobotn	202	20.5.6	Strategier og tiltak	223
20.2.6	Motorferdsel	203	20.6	Generelle nærings- og distrikts- politiske tiltak	223
20.2.7	Rovviltforvaltningen	203	20.6.1	Fylkeskommunene og regionalt utviklingsarbeid	223
20.2.8	Ny minerallov	204	20.6.2	Innovasjon Norge	223
20.2.9	Energiutbygging	205	20.6.3	SIVA	224
20.3	Reindrift	206	20.6.4	Bredbånd og Høykom	225
20.3.1	Overordnede mål og virkemidler i reindriftspolitikken	206	20.6.5	Interreg	225
			21	Økonomiske og administrative konsekvenser	227
			Vedlegg		
			1	Sametingets årsmelding 2006	228
			2	Sametingets årsmelding 2007	253

Figuroversikt

Figur 5.1	Østsamisk/skoltesamisk område .	47	Figur 10.2	Barn i samiske barnehager 2002–2007	118
Figur 5.2	Livjelakfiske i Neiden	49	Figur 10.3	Norske barnehager med samiskopplæring 2002–2007	118
Figur 5.3	Sørsamisk område	50	Figur 11.1	Kommuner med elever med samiskopplæring	122
Figur 5.4	Pite- og lulesamisk område	52	Figur 11.2	Engerdal kommune i Hedmark . .	126
Figur 4.1	De første samiske veiviserne 2004–2005	62	Figur 11.3	Samiskopplæring i videregående skole	127
Figur 5.1	Universitetssykehuset i Tromsø . .	70	Figur 11.4	Målselv kommune i Troms	132
Figur 7.1	Sametingets plenumssal	85	Figur 12.1	Kautokeino kommune i Finnmark	140
Figur 7.2	Bevilgninger til Sametinget 1990–2008	86	Figur 14.1	Lásságámmi i Storfjord kommune	160
Figur 7.3	Sametingets valgmannstall	98	Figur 14.2	Samiske kulturinstitusjoner	163
Figur 8.1	Likeverdige helse- og omsorgstjenester forutsetter at den samiske befolkning blir møtt av personell med kompetanse på samisk språk og kultur	104	Figur 14.3	Gratangen kommune i Troms	166
Figur 8.2	Storfjord kommune i Troms	106	Figur 14.4	Sørsamisk bryststykke	169
Figur 9.1	Samiske barn og unge skal kunne vokse opp med trygghet for egen kultur, språk og identitet	110	Figur 17.1	Karasjok gamle kirke – 200 år i 2007	179
Figur 10.1	Kommuner med samiske barnehager i Norge	117	Figur 19.1	Elgå oppvekstsenter i Engerdal, Hedmark	187
			Figur 19.2	Trespråklig skilting	191
			Figur 19.3	Oslo børs på samisk	193
			Figur 20.1	Kystfiskeutvalgets innstilling	200
			Figur 20.2	Sørøysund, Finnmark	214
			Figur 20.3	Tysfjord kommune i Nordland . . .	221

Tabelloversikt

Tabell 11.1	Antall elever i grunnskolen med opplæring i samisk som første- eller andrespråk	124	Tabell 14.1	Sametingets fordeling av midler til kulturtiltak 2006–2008 (i 1000 kr)	157
Tabell 11.2	Antall elever i grunnskolen med opplæring i Samisk språk og kultur	125	Tabell 14.2	Sametingets tildelinger til kulturutvikling (tidligere Samisk kulturfond) (i 1000 kroner)	172
Tabell 11.3	Antall elever ved de statlige samiske videregående skolene . . .	128	Tabell 19.1	Sametingets fordeling av midler til språktiltak (i 1000 kr)	194

Oversikt over bokser

Boks 0.1	Sørsamisk kulturfestival	51	Boks 13.4	Lásságámmi – arven etter Áillohaš	160
Boks 0.2	Markeringen av 6 februar 2008 i byene	55	Boks 13.1	Samisk båtbygging og båtbruk . .	166
Boks 0.3	Tidligere bruk av tolk i samiske områder	73	Boks 13.2	Kunstneren Iver Jáks	169
Boks 0.4	Samisk virkelighetsoppfatning og kulturforståelse i pleie- og omsorgstjenesten	106	Boks 13.3	Sametingets idrettspris til ungdom	177
Boks 0.5	www.infonuorra.no	114	Boks 13.4	Gollegiella – nordisk samisk språkpris	186
Boks 0.6	Badjemánáid beaiveruoktu – språkprosjekt	120	Boks 13.5	Oslo børs på samisk	193
Boks 0.7	Elgå-prosjektet	126	Boks 13.6	Samisk alfabetiseringsprogram – et viktig språkløft i Troms	194
Boks 0.8	Sameskolen i Troms	132	Boks 13.7	Felles politikk for fjellområdene i Sør-Trøndelag	208
Boks 0.9	Eksempler på samiske temaer i kompetansemålene i læreplanene for Kunnskapsløftet	135	Boks 13.8	Det samiske fiskeriforskningsnettverket «Fávllis»	213
Boks 0.10	Samisk vitenskapsbygg i Kautokeino	140	Boks 13.9	Begreper om å livnære seg i utmarka	218
Boks 0.11	EALÁT og det internasjonale polaråret	143	Boks 13.10	Samisk kulturarv som grunnlag for reiselivsutvikling i Tysfjord kommune	221
Boks 13.1	Arbeidet med art. 8 (j) i Sverige .	147	Boks 13.11	Brukerundersøkelse om næringskombinasjoner	223
Boks 13.2	Begreper om laks fra Tanadalen .	151			
Boks 13.3	Husleieordningen i staten	159			

DET KONGELIGE
ARBEIDS- OG INKLUDERINGSDEPARTEMENT

St.meld. nr. 28

(2007–2008)

Samepolitikken

*Tilråding fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet av 30. mai 2008,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Stoltenberg II)*

Sammendrag

Stortinget besluttet i tilknytning til vedtak om sameloven (Lov av 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold) at «Regjeringen framlegger inntil videre for Stortinget årlig stortingsmelding om Sametingets virksomhet. En gang i hver stortingsperiode fremlegges melding om de tiltak som foretas for å sikre og utvikle same- nes språk, kultur og samfunnsliv.» Dette er den fjerde meldingen av en slik karakter. De tre foregående meldingene ble lagt fram i 1993 (St.meld. nr. 52 (1992–93)), i 1997 (St.meld. nr. 41 (1996–97)), og en tilleggsmelding til denne i 1998 (St.meld. nr. 18 (1997–98)). I 2001 ble St.meld. nr. 55 (2000–2001) Om samepolitikken lagt fram og en tilleggsmelding til denne kom i 2002 (St. meld. nr. 33 (2001–2002)).

Regjeringens samepolitikk er forankret i regjeringens overordnede verdier – rettferdighet og fellesskap, et levende folkestyre, en bærekraftig utvikling, et sosialt og samfunnskritisk engasjement og humanistiske verdier og ideer. Soria Moria-erklæringen danner sammen med forpliktelsene gjennom internasjonale konvensjoner, nasjonal lovgivning og et aktivt samarbeid med Sametinget, regjeringens fundament for å bevare og utvikle samisk kultur i Norge.

De senere års samepolitiske utvikling ligger til grunn for arbeidet med denne stortingsmeldingen, herunder Sametingets vedtak, rapporter og innspill. I arbeidet med stortingsmeldingen har regjeringen også søkt å hente inn synspunkter og innspill fra organisasjoner, institusjoner, skoler, kommuner og private.

Stortingsmeldingen har fem hoveddeler og omfatter de fleste samfunnssektorer. Del 1 omhandler overordnede prinsipper og verdigrunnlaget for regjeringens samepolitikk, rettslig grunnlag nasjonalt og internasjonalt, nordisk og internasjonalt samarbeid og nordområdesatsingen. Del 2 Mangfold i det samiske samfunnet omtaler de ulike samiske språkområdene, næringstilpasninger og bosetting. Videre omtales identitet, diskriminering, homofili og likestilling. Del 3 Samiske interesser i offentlig forvaltning og tjenesteyting tar opp behovet for samisk språk- og kulturkompetanse i offentlig sektor, og rolle og ansvarsforhold for samiske saker på ulike forvaltningsområder. Del 4

Sametinget tar opp Sametingets formelle stilling og myndighet, samt Sametingets samarbeid, medvirkning og innflytelse overfor øvrig forvaltning. Del 5 Samepolitikken på ulike samfunnsområder er delt inn i kapitler om helsespørsmål, barn og unge, barnehager, grunnopplæring, høyere utdanning og forskning, tradisjonell kunnskap, kultur, kirke, frivillighet, media, språk og ressursutnyttning og verdiskapning. Ressursutnyttning og verdiskapning omhandler arbeidet med rettsforhold i samiske områder, offentlige reguleringer som påvirker bruk av utmark, reindrift, fiskeri- og havbruksnæringen, landbruk, utmarksnæringer, duodji og reiseliv, og generelle nærings- og distriktpolitiske tiltak.

Rettighetsutvikling, institusjonsbygging og formalisering av dialogen mellom myndighetene og samene har stått sentralt i samepolitikken fram til nå. Det er etablert lover, regelverk og ordninger for å styrke samisk språk, kultur, nærings- og samfunnsliv. Særlig viktig er finnmarksloven og konsultasjonsavtalen mellom Sametinget og statlige myndigheter. Regjeringen vil følge opp tidligere og pågående rettighetsutredninger og -ordninger, blant annet den nyetablerte Finnmarkskommisjonen, Utmarksdomstolen, planer for oppfølging av Samerettsutvalget II og Kystfiskeutvalget, og det videre arbeidet med Nordisk samekonvensjon.

Siden Sametingets opprettelse har Sametinget styrket sin stilling, blant annet gjennom samarbeid med fylkeskommunene og andre. Det er etablert en rekke samiske institusjoner, herunder kulturhus og språksentra som er betydningsfulle samiske kraftsentra. Oppbyggingen av samiske institusjoner i lokalsamfunn har vært med på å bekrefte og synliggjøre samisk tilstedeværelse. Flere og flere barn vokser opp med en selvfølgelig samisk identitet. Samiske kulturarbeidere og musikere har gjort seg bemerket både i innland og utland. Den allmenne forståelsen og bevisstheten om samisk tilstedeværelse i Norge har vokst. Samisk kultur er blitt en del av det allmenne kulturbildet i Norge.

Samtidig er det slik at samisk språk og kultur står svakt i mange områder. Også innenfor forvaltningsområdet for samisk språk som i dag omfatter åtte kommuner i fire fylker, er det fortsatt utfor-

dringer blant annet knyttet til gjennomføringen av samelovens språkregler.

Regjeringen vil bygge videre på de institusjonelle og rettslige rammene som er lagt. Samtidig vil regjeringen nå sette fokus på hvordan rettighetene og politikken kommer til uttrykk i praksis. Regjeringen legger særlig vekt på «hverdagspolitikken», den praktiske integreringen av samiske hensyn i politikkkutforming og tiltak på alle samfunnsområder og forvaltningsnivåer.

Regjeringen vil ha fokus på den samiske brukers møte med det offentlige. Dette er viktig fordi det gjelder den enkelte sames velferd og rettsikkerhet. Undersøkelser viser at samisk språkkompetanse i offentlige organer ikke er tilstrekkelig. Det er lav rekruttering til høyere utdanning som gir kompetanse i samisk språk, og vanskelig å rekruttere personell med samiskspråklig kompetanse til privat og offentlig sektor. Særlig alvorlig er dette for helsesektoren der en risikerer feilbehandling på grunn av manglende språkforståelse hos helsepersonell. Kunnskap om samiske forhold innenfor egen sektor eller virksomhet er en forutsetning for gode og likeverdige offentlige tjenestetilbud til den samiske befolkningen. Regjeringen ønsker større oppmerksomhet mot inkludering av samiske perspektiver og hensyn i statlige virksomheter. Som et eksempel er Arbeids- og velferdsforvaltningen i tildelingsbrev for 2008 gitt føringer for etatens oppfølging av samiske brukere. Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil på denne måten prøve ut hvordan man på en bedre måte kan sikre at statlige etater ivaretar det samiske perspektivet i planleggingen av sin virksomhet og i utformingen av praktiske tiltak, og videreføre dette til andre statlige etater. Det foreslås også at Samisk høgskole kan bidra mer aktivt i forhold til kompetanseoppbygging innen offentlig sektor. Regjeringen vil også i samarbeid med Sametinget vurdere hvordan tolketjenesten til den samiske befolkningen kan bli bedre.

I løpet av de siste årene er det satt igang en rekke tiltak for å styrke og utvikle samisk språk innenfor mange sektorer. Samtidig viser rapporter at det i dag er ca. 2300 elever i grunnskolen og ca. 500 elever på videregående nivå med samiskopplæring. Dette synes som lave tall ut fra estimert antall samiskspråklige. Trolig er avgangen av samiske språkbærere større enn tilveksten. Det er derfor nødvendig å sette i gang et målrettet arbeid for samisk språk hvor en ser på helheten i det arbeidet som gjøres for samisk språk i dag. Regjeringen vil invitere Sametinget til et samarbeid om å utvikle en handlingsplan for samisk språk.

Beslutninger og politikk på kommunalt og fylkeskommunalt nivå har avgjørende betydning for i hvilken grad samisk språk, kultur, næringer og samfunnsnivå kan utvikle seg på en god måte. Kommunene er de fremste velferdsprodusenter og regjeringen er opptatt av et likeverdig velferdstilbud overfor den samiske befolkningen der språklige og kulturelle behov ivaretas. Dette gjelder blant annet barnevern, barnehagetilbud, grunnopplæring, helse- og sosialtjenester, eldreomsorg og innenfor kultursektoren. Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil invitere KS og Sametinget til et nærmere samarbeid om kommunenes arbeid med samiske spørsmål. Videre vil fylkesmannens rolle overfor kommunene når det gjelder samiske forhold bli vurdert.

Regjeringen er opptatt av å sikre Sametinget reell innflytelse på områder som er viktige for det samiske samfunn, og tydeliggjøre Sametingets friestilling. Regjeringen vil bygge videre på de positive erfaringene med konsultasjonsavtalen mellom Sametinget og statlige myndigheter. Regjeringen ønsker å utvikle nye budsjettprosedyrer som sikrer at Sametinget tidligere, og i større grad, kan komme i dialog med regjeringen om budsjettbehov i det samiske samfunnet. Regjeringen foreslår at det settes i gang et omfattende lovarbeid med sikte på å utarbeide forslag til de lovendringer som er nødvendige for at Sametinget skal kunne etableres som et eget rettssubjekt, og for øvrig bringe loven i tråd med dagens praksis. Også en eventuell utvidelse av Sametingets myndighet til å fastsette bestemmelser om sametingsvalget vil bli vurdert.

Regjeringen legger vekt på å videreutvikle det grenseoverskridende samarbeidet på nordisk nivå og i nordområdene, blant annet i tilknytning til språkarbeid, opplæring og læremidler, forskning og høyere utdanning, barn og unge, og næringsutvikling.

Regjeringen har satt av midler til å styrke arbeidet med østsamisk/skoltesamisk språk og kultur. I dette arbeidet er det grenseoverskridende samarbeidet mot Finland og Russland viktig.

Regjeringen foreslår at det opprettes en egen stilling som kan arbeide med likestillings- og diskrimineringsproblemer i det samiske samfunnet. Barne- og likestillingsdepartementet vil sette i gang en kartlegging av livssituasjonen og levekårene for lesbiske og homofile samer.

Hele befolkningen skal ha likeverdig tilbud til helse- og sosialtjenester. Regjeringen vil oppnå dette for den samiske befolkningen gjennom bedre kunnskapsgrunnlag for ansatte i kommunale tjenester, og gjennom sin eierstyring av spesialisthelsetjenester. Blant annet vil Helse- og omsorgsde-

partementet synliggjøre i oppdragsdokumentene til de regionale helseforetakene at samiske pasienters rett og behov for tilrettelagte tjenester må etterspørres og synliggjøres i planlegging, utredning og når beslutninger tas. Departementet vil også styrke veiledningen overfor kommunale og fylkeskommunale tjenester.

På grunnopplæringsområdet vil Kunnskapsdepartementet kartlegge i hvilken grad elever ikke får oppfylt sine rettigheter til et fullverdig opplæringstilbud i samisk, og hvordan dette eventuelt kan bedres. Departementet vil iverksette en elevundersøkelse om hvordan samiske elever i grunnopplæringen, også utenfor samiske distrikt, opplever sin egen opplæringssituasjon. Departementet vil vurdere om det kan legges til rette for at flere som ønsker opplæring på samisk, kan få tilbud om dette, f.eks. gjennom fjernundervisning. Kunnskapsdepartementet vil også sette i gang et prosjekt om samisk morsmålsanalfabetisme, styrke fjernundervisningen, etablere en arbeidsgruppe for utarbeidelse av en utviklingsplan for samiske læremidler, vurdere igangsetting av forkurs for studenter i samisk, og vurdere stipend for å øke rekrutteringen til samiske lærerutdanninger.

Regjeringen vil vurdere å nedsette et utvalg for å se nærmere på de utfordringer på området høyere utdanning og forskning som er skissert i kjølvannet av St.meld. nr 34 (2001–2002) Kvalitetsreformen – om høyere samisk utdanning og forskning.

I kulturpolitikken vil regjeringen fortsette å arbeide langs to hovedlinjer for å ivareta det statlige ansvaret for samiske kultur. For det første vil regjeringen legge til rette for at Sametinget kan føre en selvstendig kulturpolitikk, bl.a. gjennom forvaltningen av en rekke samiske institusjoner og ordninger. For det andre vil regjeringen føre en generell og overordnet kulturpolitikk hvor også samisk kultur har sin naturlige og viktige plass. Det foreslås at Sametinget får alt ansvar for å prioritere mellom aktuelle kulturbyggeprosjekter og at en som hovedregel tar i bruk husleieordningen i statlig finansiering av nye kulturbygg som prioriteres av Sametinget.

Regjeringen har i 2008 satt av midler til et verdiskapingsprogram for næringskombinasjoner som også omfatter samisk reiselivsutvikling. Ordningen forvaltes av Sametinget. Hovedmålsettingen er å fremme levedyktige virksomheter, og bidra til en bærekraftig utvikling i samiske samfunn. Regjeringen ønsker i tilknytning til disse satsingene å diskutere med Sametinget strategier for utvikling av utmarksnæringer i samiske strøk og

bedring av rammebetingelsene for duodjinæringen, bl.a. rekruttering.

I reindriftspolitikken vil gjennomføringen av den nye reindriftsloven ha høy prioritet i tiden framover. I den forbindelse vil utforming av bruksregler være viktig. For å sikre en fremtidig livskraftig reindrift er det behov for en bedre sikring av reindriftens arealer. Dette gjelder særlig de arealene som er nødvendige for en bærekraftig reindrift. Det vil derfor fortsatt arbeides aktivt med arealspørsmål i forhold til reindriftsnæringen. For å styrke denne innsatsen er det satt i gang et interdepartementalt samarbeid med sikte på bl.a. å få en større grad av helhetstenkning i arealforvaltningen.

Det viktigste samepolitiske spørsmål på marin sektor vil være oppfølging av innstillingen fra Kystfiskeutvalget for Finnmark. Videre legger Fiskeri- og kystdepartementet vekt på at Sametinget skal sikres mulighet til å legge frem synspunkter og forslag som gjelder regulering av fiske.

Sametinget har vært orientert om arbeidet med og innholdet i stortingsmeldingen. Det vil bli konsultert med Sametinget om konkretiseringen og gjennomføringen av tiltak som her legges fram.

Čoahkkáigeassu

Stuorradiggi mearridii sámelága (geassemánu 12. b. 1987-mánnosaš lága nr. 56 Sámedikki birra ja eará sámi riektedilálašvuodaid birra) mearrideami oktavuodas ahte «Ráddehus ovddida doaisttáži Stuorradiggái jahkásaš dieđáhusa Sámedikki doaimma birra. Oktii juohke stuorradiggeáigodagas ovddiduvvo dieđáhus daid doaimbajuid birra mat čadahuvvojit sihkkarastin ja ovddidan dihtii sámi giela, kultuvrra ja servodateallima.» Dát lea njealját dakkár dieđáhus. Golbma ovddit dieđáhusa ovddiduvvojedje jagi 1993 (Sd.dieđ. nr. 52 (1992–93)), jagi 1997 (Sd.dieđ. nr. 41 (1996–97)), ja dan lassedieđáhus jagi 1998 (Sd.dieđ. nr. 18 (1997–98)). Jagi 2001 ovddiduvvui Sd. dieđ. nr. 55 (2000–2001) Sámeolithka birra ja dan lassedieđáhus biddjovuvui ovdan jagi 2002 (Sd.dieđ. nr. 33 (2001–2002)).

Ráddehusa sámepolithka vuodus leat ráddehusa bajimus árvvut – vuoigatlatlašvuohhta ja searvevuohhta, ealli álbmotstivra, ceavzilis ovdáneapmi, sosiála ja servodatkritihkalaš árja ja humanisttalaš árvvut ja jurdagat. Soria Moria-julggaštus lea geatnegasvuodaiguin riikkaidgaskaš konvenšuvnnaid geažil, riikkalaš lágaiguin ja árjalaš ovttasbargguin Sámedikkiin ráddehusa vuoddu sealluhit ja ovddidit sámi kultuvrra Norggas.

Mañimus jagiid sámepolitiikkaš ovdáneapmi lea dán stuorradiggedieđáhusa barggu vuodus, nu mo Sámedikki mearrádušat, raporttat ja evttohusat ge leat. Ráđđehus lea barggadettiin stuorradiggedieđáhusain maiddái geahččalan oažžut mielde organisašuvnnaid, ášahusaidd, skuvllaid, gielddaidd ja priváhta olbmuid oaiviliidd ja evttohusaidd.

Stuorradiggedieđáhusas leat vihtta váldooasi ja siskkilda eanaš servodatsurggiidd. 1. oassi válddahallá ráđđehusa sámepolitiikka bajimus prinsihpaid ja árvovuodu, riikkalaš ja riikkaidgaskasaš rievttálaš vuodu, davviriikkalaš ja riikkaidgaskasaš ovttasbarggu ja davviguovloaŋgiruššama. 2. oassi Sámi servodaga mañngabealatvuoha válddahallá iešgudet sámegielaidd guovlluidd, ealáhusheiveheemiidd ja ássama. Dasto válddahallojuvvojit identitehta, vealaheapmi, homofilija ja dásseárvu. 3. oassi Sámi beroštumit almmolaš hálldahusas ja bálvalusfállamis váldá ovdan sámi giella- ja kulturgelbbolašvuoda dárbbuid almmolaš suorggis, ja rolla ja ovddasvástádusdilliidd sámi áššiin sierranas hálldášansurggiin. 4. oassi Sámediggi váldá ovdan Sámedikki formála sajádaga ja válddi, ja Sámedikki ovttasbarggu, mielváikkahusa ja dadjamaša muđui hálldahusa ektui. 5. oassi Sámpolitiikka sierranas servodatsurggiin lea juhkkajuovvon kapihttaliidda dearvvašvuodağažaldagaidd, mánáidd ja nuoraid, mánáiddgárdiid, vuoddoahpahusa, alit oahpahusa ja dutkama, árbedieđu, kultuvrra, girku, eaktodáhtolašvuoda, mediaidd, giela ja resursaávkkestallama ja árvoháhkama birra. Resursaávkkestallan ja árvoháhkan sisttisetdolle riektedilálašvuodabarggu sámi guovlluin, almmolaš muddemiidd mat váikkuhit mehcii-de, boazodollui, guolástus- ja áhpedallo-ealáhussii, eanadollui, meahccealáhusaidd, duodjái ja mátkeealáhusaidd, ja dábálaš ealáhus- ja guovlopolitiikkalaš doaibmabijuide.

Riekteovddideapmi, ášahushuksen ja eiseválddiidd ja sámiidd gaskasaš gulahallama formalisieren lea leamaš sámepolitiikka guovddážiis dássáži. Leat ášahuvvon lágat, njuolggadusat ja ortnegat nannen dihtii sámi giela, kultuvrra, ealáhusaidd ja servodateallima. Erenoamáš dehálaš lea finnmárgkuláhka ja Sámedikki ja stáhtalaš eiseválddiidd gaskasaš konsultašuvdnašiehtadus. Ráđđehus áigu čuovvolit ovddeš vuoiगतvuodačielggademiidd ja ortnegiidd ja daidd mat dál leat jođus, earret eará easka ášahuvvon Finnmárgkuopmodaga, Meahceduopmostuolu, áigumušaidd čuovvolit Sámi vuoiगतvuodalávdegotti II ja Riddoguolástanlávdegotti, ja viidáset barggu Davviriikkalaš sámekonvenšuvnnain.

Dan rájes go Sámediggi lea nanosmahttán iežas sajádaga, earret eará ovttasbarggadettiin fylkagielddaiguin ja earáiguin. Mánaga sámi ášahusa leat

ášahuvvon, ovdamearkka dihtii kulturviesut ja gielaguovddážat mat leat mávssolaš sámi fápmoguovddážat. Sámi ášahusaidd ceggen báikegottiide lea leamaš mielde duodašteamen ja oidnosii buktimin ealli sápmelašvuoda. Dadistaga eanet mánat šaddet bajás diehttalas sámi identitehtain. Sámi kulturbargit ja musihkkárat leat ožžon rámi sihke riikkas ja olgoriikkas. Dan dábálaš áddejupmi ja didolašvuoha sápmelašvuoda birra Norggas lea lassánan. Sámi kultuvra lea šaddan Norgga dábálaš kultuvrra lassin.

Seammás lea nu ahte sámi giella ja kultuvra leat heajos dilis ollu guovlluin. Sámegiela hálldášanguovllus ge masa dál gullet gávccii gieldda njealji fylkkaš, leat ain hástalusat earret eará sámelága giellanjuolggadusaidd čadaheamis.

Ráđđehus áigu bargat viidáseappot daidd ášahusaš ja vuoiगतvuodalaš rámmaidd vuodul mat leat biddjuovvon. Seammás háliida ráđđehus čalmmustit mo vuoiगतvuodát ja politihka bohtet oidnosii geavadiis. Ráđđehus deattuha «beaivválaš politihka» erenoamážiit, namalassii sámi deastagiidd geavatalaš ovttaštittima politihkkahábmemeii ja doaibmabijuide buot servodatsurggiin ja hálldahusdásiin.

Ráđđehus áigu fuolahit sámi geavaheaddjiidd go sis lea dahkamuš almmolaš ášahusaiguin ja eiseválddiiguin. Dat lea dehálaš dannego dat mearrida juohke sápmelačča čálggu ja riektesihkkarvuoda. Iskkadallamat čájehit ahte sámi giellagelbbolašvuoha almmolaš orgánain lea unni. Daidd lohku geat álget alit oahppui mii addá sámegiela gelbbolašvuoda, lea unni, ja lea váttis fidnet sámegielaš bargiidd priváhta ja almmolaš suorgái. Dat lea erenoamážiit stuorra váttisvuoha dearvvašvuodasuorgái, mas lea várra boastut dálkkodit divššohasaidd dannego dearvvašvuodabargiidd váilu giellamáhttu. Bargiidd dieđut ja máhttu sámi dilálašvuodaidd birra iežas suorggis dahje doaimmamas leat eaktun sáhttit addit buriiid ja ovttaárvosaš almmolaš bálvalusfálaldagaidd sámi álbmogii. Ráđđehus háliida čalmmustit ahte sámi oainnut ja deastagat galggašedje buorebut siskkáldahttojuvot almmolaš doaimmahausaidd. Ovdamearkan lea Bargo- ja searvadahttinhalldahus jagi 2008 juolludusreivves ožžon láidestusaidd čuovvolit sámi geavaheaddjiidd. Bargo- ja searvadahttindepartementa áigu dáinna lágiin geahččalit mo buorebut sáhtášii sihkkarastit ahte stáhtaetáhtat fuolahit sámi perspektiivva go dat plánejit iežaset doaimmaid ja hábmejit iežaset geavatalaš doaibmabijuid, ja mo dan sáhtášii dahkat eará stáhtaetáhtain. Evttohuovvo maiddái ahte Sámi allaskuvla sáhttá váikkuhit árrjaleappot gelbbolašvuoda buorideapmái almmolaš suorggis. Ráđđehus háliida

ovttasrádiid Sámedikkiin maiddái árvvoštallat mo dulkonbálvalus sámi álbmogii sáhtášii buoriduvvot.

Mañimus jagiid leat álggahuvvon mánga doaimbajju nannen ja ovddidan dihtii sámegiela ollu surggiin. Seammás čájehit raporttat ahte odne leat sullii 2300 oahppi vuodđoskuvllas ja sullii 500 oahppi joatkkaskuvladásis geat oahpahallet sámegiela. Dát logut orrot leamen vuollegaččat go buohtastahtá buot sámegielagiid loguin. Jáhkkmis lea daid sámegielagiid lohku geat jávket stuorrát go daid lohku geat sadjái bohtet. Danne lea ge dárbu álggahit ulbmillaš barggu mas árvvoštallá ollislaččat dan barggu mii odne dahkkojuvvo ovddidit sámegiela. Ráddehus áigu bovdet Sámedikki ovttasbargui ráhkadit sámegiela doaimaplána.

Gielddaid ja fylkkagielddaid mearrádušat ja politihkka váikkuhit mearrideaddji láhkai dasa man bures sámi giella, kultuvra, ealahusat ja servodagat galget sáhttit ovdánait. Gielddat leat njunuš čálgobuvttadeaddjit ja ráddehus háliida ahte sámit galget oažžut dakkár čálgofálaldaga mii lea seamma buorre go dan maid earát ge ožžot ja mas sámiid gielalaš ja kultuvrralaš dárbbut fuolahuvvojit. Dasa gullet earret eará mánáidsuodjalus, mánáidgárdefálaldat, vuodđooahpahus, dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalus, boarrásiidfuolahus ja fálaldat kultursuorggis. Bargo- ja searvadahttindepartemeanta áigu bovdet Gielddaid guovddášlihtu ja Sámedikki lagat sámi áššiide guoski ovttasbargui. Dasto galgá fylkkamánni rolla gielddaid ektui árvvoštallojuvvot sámi áššiid oktavuodas.

Ráddehus háliida sihkkarastit Sámediggái duohta váikkuhanvejolašvuoda dain surggiin mat leat dehálaččat sámi servodagaide, ja čalmmustit Sámedikki iehčanas sajádaga. Ráddehus áigu iežas barggu joatkit Sámedikki ja stáhtalaš eiseválddiid gaskasaš konsultašuvdnašiehtadusa buriid vásáhusaid vuodul. Ráddehus háliida ovddidit ođđa bušeahttabargovugiid mat sihkkarastet ahte Sámediggi árabut ja buorebut sáhtá gulahallat ráddehusain daid bušeahttadárbbuid birra mat leat sámi servodagas. Ráddehus evttoha ahte álggahuvvo viiddis láhkabargu man áigumuš lea evttohit dakkár láhkarivdademiid maidda lea dárbu vai lea vejolaš ásahtit Sámedikki sierra riektesubjeaktan, ja mudui heivehit lágaid dálá geavadii. Árvvoštallojuvvot galgá maiddá Sámedikki válddi vejolaš viiddideapmi beassat mearridit njuolggadusaid sámediggeválgga birra.

Ráddehus atná dehálažžan joatkit ja buoridit rájáidrástasaš ovttasbarggu davviriikkalaš dásis ja davviguovlluin, earret eará giellabarggu, oahpaha ja oahpponeavvuid, dutkama ja alit oahpu,

mánáid ja nuoraid ja ealahusovddideami oktavuodas.

Ráddehus lea várren ruđaid nuortalaččaid/golttáid giela ja kultuvrra nannemii. Dán barggu oktavuodas lea rájáidrástideaddji ovttasbargu Suomin ja Ruoššain.

Ráddehus evttoha ahte ásaheavvot sierra virgimii sáhtá bargat ovttadássašvuhtii ja vealahepmái guoski áššiiguin sámi servodagas. Mánáid- ja dáseárvodepartemeanta áigu kártegoahtit lesbalaš ja homofiila sámiid eallindilálašvuodaid ja birgenlágiid.

Oppa álbmot galgá oažžut ovttarvosaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid. Ráddehus háliida dan ollašuttit sámi álbmogii dan láhkai ahte gieldda bálvalusaid bargiid diehtovuoddu buoriduvvo, ja ahte dat ieš eaiggádin stivre spesialistadearvvašvuodabálvalusaid. Earret eará áigu Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta oinnosmahttit regionála dearvvašvuodálgádusaid doaimamušdokumeanttain ahte sámi divššohasaid voigatvuodda ja dárbu oažžut heivehuvvon bálvalusaid galget gozihuvvot ja oidnosii boahit pláneamis, čielggadeamis ja mearrideamis. Departemeanta áigu maiddá fuolahit ahte gielddalaš ja fylkkagielddalaš bálvalusaid bagadeapmi nannejuvvo.

Vuodđooahpahusas áigu Máhttodepartemeanta kártet man muddui oahppit eai oaččo ollašuttujuvvot iežas voigatvuodaid sámegiela ollislaš oahpahušfálaldagas, ja mo dili livččii vejolaš buoridit. Departemeanta áigu álggahit oahppiiskadallama das mo sámi oahppit vuodđooahpahusas, sámi guovlluid olggobealde ge, vásihit iežas oahpahušdili. Departemeanta áigu árvvoštallat lea go vejolaš láhčit diliid nu ahte eanebut gudet háliidit oahpahallat sámegiela, sáhttet oažžut dakkár fálaldaga, ovdamearkka dihtii gáidusoahpahusain. Máhttodepartemeanta áigu maiddá álggahit prošeavtta sámi eatnigiellaanalfabetismma birra, nannet gáidusoahpaha, ásahtit bargojoavkku ráhkadit sámi oahpponeavvuid ovddidanplána, árvvoštallat álggahit ovdakurssa sámegiela studeanttaide ja árvvoštallat stipeandaid geasuhan dihtii nuoraid ohcat sámi oahpaheaddjioahpuide.

Ráddehus áigu árvvoštallat nammadit juhkosa man doaimamuš lea geahčadit daid alit oahpu ja dutkama hástalusaid mat leat roavvát válddahallojuvvon mañná Sd.died. nr. 34 (2001–2002) Kvalitehtaodastus – sámi alit oahpu ja dutkama birra.

Kulturpolitihkas áigu ráddehus joatkit barggu guovtti váldolinnjá mielde fuolahat dihtii stáhta ovddasvástáduš sáme kultuvrras. Vuostazettiin áigu ráddehus láhčit diliid nu ahte Sámediggi sáhtá doaimmahit iehčanas kulturpolitihka, earret

eará hálddašettiinis máŋga sámi áсахusa ja ortnega. Nuppádassii áigu ráđđehus doaimmahit oppalaš ja bajimus kulturpolitihka mas sáme kultuvrras ge lea lunddolaš ja dehálaš sadji. Evttohuvvo ahte Sámediggi oázžu buot ovddasvástádusa vuoruhit guovdilis kulturvisteprošeavttaid gaskkas ja ahte váldonjuolggadussan váldojuvvo atnui visteláigoortnet odđa kulturvistiid stáhtalaš ruhta deamis maid Sámediggi vuorua.

Ráđđehus lea jagi 2008 várren ruđaid lotnolasealáhusaid árvoháhkkanprográmmii masa sámi mátkeealáhusaid ovddideapmi ge gullá. Ortnege hálddaša Sámediggi. Váldoulbmil lea ovddidit ceavzilis doaimmahusaid, ja váikkuhit ceavzilis ovdáneapmái sámi servodagain. Ráđđehus háliida dáid áŋgiruššamiid oktavuodas digaštallat Sámedikkiin strategiijaid mo sáhtášii ovddidit meahcealáhusaid sámi guovlluin ja buoridit duodjealáhusa rámmaeavttuid, earret eará oáčohit eanebuid duddjot dinen dihtii.

Boazodoalpolitihkas vuoruhuvvo čavgadit odđa boazodoallolága čađaheapmi dás duohko. Dan oktavuodas lea doallonjuolggadusaid hábmen dehálaš. Sihkkarastin dihtii boahteáigásaš nana eallinnávccalaš boazodoalu lea dárbu buorebut sihkkarastit boazodollui eatnamiid. Dat guoská áinnas ge areálaide mat leat dárbbaslaččat bisuhan dihtii ceavzilis boazodoalu. Danne joatkašuvvá bargu boazodollui guoski areálagazašaldagaiguin. Nannen dihtii dán áŋgiruššama lea álggahuvvon departemeanttaid gaskasaš ovttasbargu man áigumuš earret eará lea oáčohit ollisvuoda-jurddašeami arealahálddašeapmái.

Deháleamos sáme politihkalaš ášši mariidna suorggis lea čuovvolit Riddoguoástanlávdegotti árvalusa Finnmárkku várás. Guolástus- ja riddodepartemeanta deattasta ahte Sámediggái galgá sihkkarastojuvvot vejolašvuohta ovddidit oaviliid ja árvalusaid mat gusket guolástusa muddemii.

Sámediggi lea ožžon dieđuid stuorradiggedieđáhusa barggu ja sisdoalu birra. Daid doaimmaid mat dás buktojit ovdan, konkretiseren ja čađaheapmi galget ráđđádallojuvvot konsultašuvnain Sámedikkiin.

Tjoahkkájgæsos

Stuorradigge mierredij sámelága mærrádusá aktijvuodan (Lov av 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold) jut «Regjeringen framlegger inntil videre for Stortinget årlig stortingsmelding om Sametingets virksomhet. En gang i hver stortingsperiode fremlegges melding om de tiltak som foretas for å sikre og utvikle same- nes språk, kultur og samfunnsliv.» Dát le nælját

dákkir diedádus. Gálmma ávdep diedádusá ávddán biejaduvvin jagen 1993 (St.meld. nr. 52 (1992–93)), jagen 1997 (St.meld. nr. 41 (1996–97)), ja duoddediedádus dasi jagen 1998 (St.meld. nr. 18 (1997–98)). Jagen 2001 bádi St. meld. nr. 55 (2000–2001) Om samepolitikken ja duoddediedádus dasi bádi jagen 2002 (St. meld. nr. 33 (2001–2002)).

Ráddidusá sáme politihkka le tjanádum ráddidusá gájkbadjásasj árvojda – rievtesferdukvuohta ja aktijvuohta, viesso álmukstivrra, guoddelis ávddánibme, sosiálasj ja sebrudakkritihkalasj berustibme ja humanistalasj árvo ja ájádusá. Soria-Moria-sárnnom aktan rijkajgasskasasj sjehtadusá vælggogisvuodaj, nasjávnašláj lága ja dájmalasj aktisasj barggo Sámedikkijn le ráddidusá vuodo sáme kultuvrav Vuonan bisodit ja ávddánahttet.

Maŋemus jagij sáme politihkalasj ávddánibme le dán stuorradiggediedádusá barggo vuodon, aktan Sámedikke mærrádusá, rapporta ja vuojo. Stuorradiggediedádusá bargon le ráddidus aj gæhttjalam vuojojt ja ájálvisájt tjoahkkit organisasjávnaš, institusjávnaš, skávlájs, suohkanijs ja priváhta ulmutjijs.

Stuorradiggediedádusán li vihtta oajvveose, ja sisadná ienemus sebrudaksuorgijt. 1. oase sisadno le ráddidusá sáme politihka gájkbadjásasj prinsihpa ja árvvovuodo, nasjávnašláj ja rijkajgasskasasj riektávuodo, nuorttarijkaj ja rijkajgasskasasj aktisasj barggo ja nuorttaguovllovuorodibme. 2. oase Moattebelakvuohta sáme sebrudagán sisadná dajt máttiijt sáme giellaguovlojt, æládushiebadimijt ja árudagájt. Ájn de vijdábut li identitehtta, badjelgæhttjam, homofilia ja avtadássásasjvuohta ássjen. 3. oase Sáme berustime almulasj háldadusán ja dievnastusán bajet sáme giella- ja kultuvrramáhtudagá dárbov almulasj suorgen, ja sáme ássijj rolla ja vásstedibme duon dán háldadimdasien. 4. oasen le Sámedikke formálalasj sadje ja fábmno ássjen, aktan Sámedikke aktisasj barggo, oassálasstem ja fábmno ietjá háldadusá badjel. 5. oase Sáme politihkka moatten sebrudaksuorgen le juogadam kapihttalijda varresvuodagatjálvisá, máná ja nuora, mánájgarde, vuodoáhpáduš, alep áhpáduš ja dutkam, árbedábálasj máhtudahka, kultuvrra, girkkko, luojvoj barggo, media, giella ja luohkkoadno ja árvvobuktaga. Luohkkoadno ja árvvobuktaga sisadná sáme guovlojt riektábargov, almulasj njuolgadusá miehtseadnuj, allosujtto, guolástus- ja merraæládusá, ednambarggo, miehtseæládusá, duodje ja turissma, ja állagasj æládus- ja guovllopolitihkalasj dájma.

Riektáávddánibme, institusjávnašsiegim ja formaliserim ságastallamijs oajválattjaj ja sámij gaskan le læhkám guovdátjin sáme politihkan dálátjij. Lága, njuolgadusá ja árniga nannitjit sáme gielav, kultuvrav, æládus- ja sebrudakiellemav li ásaduv-

vam. Sierraláhkáj ájnas le Finnmárkoláhka ja rádádallamsjiehtadus Sámedikke ja stáhtalasj oajválattjaj gaskan. Ráddidus galggá gátsedit ávdep ja udnásj riektáguoradallamijt ja-árnigijt, duola dagu áttjak ásadum Finnmárkokommisjávnná, miehtse-duobmostávllá, Sámeriektájuogos II barggo ja Merragáddeguolástusnammadus, ja tjuovvo barggo Nuorttarijkaj sámekonvensjávnnájn.

Sámedikke ásadime rájes le Sámedigge ietjas sajev nannim, duola dagu aktisasj bargo baktu fylk-kasuohkanij ja iehtjádij. Moadda sáme institu-sjávnná li ásaduvvam, aj kultuvrragoade ja giella-guovdátja ma li ájnas sáme fábmoguovdátja. Sáme institusjávnnáj tsieggim bájkálasj sebrudagájn le duodastam ja vuojnusij buktám sámevuodav. Ienep ja ienep máná sjaddi bajás diehttelis sáme identitehtajn. Sáme kultuvrrabargge ja musihk-kára li dábddusa iehtjama rijkan ja aj álggorijkajn. Állagasj dádjadus ja diedulasjvuohtha sámevuoda birra Vuonan le lassánam. Sáme kultuvrra le oas-sen sjaddam dábálasj kultuvrragávás Vuonan.

Sæmme báttá le sáme giela ja kultuvra dille moatten sajen viehka rassje. Aj sáme giellahálda-dimguovlon gánná uddni le gáktsa suohkana nieljen fylkan, li hásstalusá náv gá tjanádum sámelága giellanjuolgasusáj tjadádime hárráj.

Ráddidus sihtá joarkket daj institusjávnnálasj ja riektálasj rámmaj sisbielen ma li mierreduvvam. Sæmme báttá sihtá ráddidus dal vuorodit gáktu riektá ja politihkka praktihkalattjat vuojnusij boahá. Ráddidus sierraláhkáj dættot «árggabiejev-politihkav», sáme vuorodimij praktihkalasj inte-grerim gá politihkav hábbmi ja dájma juohkka sebrudakoasen ja háldadusdásen.

Ráddidus sihtá vuorodit sáme addnij aktij-vuohta almulasj orgánaj. Dát le ájnas danen gá ássje le ájnegis sáme varresvuohtha ja riektásihkar-vuohta. Guoradallama vuosedi sáme giellamahtu-dahka almulasj orgánajn vádnun. Ælla galles gudi sámezielav láchki alep dásen, ja gássjel le gávnnat ulmutijt sámeziela máhtudagáj priváhta ja almu-lasj suorggáj. Sierraláhkáj alvos le dát varresvuoda-suorgen danen gá dáppe soajtti boastogiehtadal-lama dáhpáduvvat gá varresvuodabargge e zielav buvte. Máhtudagá sáme ássij birra ietjas suorge jali dájma sisbielen le ækton buorre ja sæm-miárvvusasj almulasj dievnastusfálaldagájda sáme álmugij. Ráddidus sihtá ienep berustimev sáme vuojnojs ja ássij stáhtalasj dájmajn. Buojkulvissan le Barggo- ja álkkádusháldadus juollodimgirjen jagen 2008 bagáduvvam etáhta bargon sáme addnij hárráj. Barggo- ja sebradahttemdepartemennta sihtá návti gæhttalit gáktu buoremus láchkáj máhtá bærrájgæhttjat stáhtalasj etáhta sáme vuo-jnov vuorodi gá ietjaska dájmov plánij ja praktihka-

lasj dájmaj hábbmidime, ja de návti joarkket ietjá etáhtajda. Oajvváduvvá aj Sáme allaskávlá lulu ajn vil ienep dájmalattjat barggat máhtudaklápptima hárráj almulasj suorgen. Ráddidus galggá aj aktan Sámedikkijn árvustallat gáktu sáme álmuga dálk-kámdievnastus máhtá buorebun sjaddat.

Maņemus jagijn li moadda dájma jáhtuj bieja-duvvam moatten suorgen sáme zielav nannitjit ja ávddánahtátjit. Sæmme báttá vuosedi rapporta bir-rusij 2300 oahppe vuodoskávlán ja birrusij 500 oahppe joarkkaskávlán sámezielav láchki. Vuo-jnunagá li dá unna lágo jus buohtastahtá man gal-les sámezielaga gávnnuji. Jáhkedahte sámeziela-gijs gáhtu ienebuv gá ádá báhti. Danen hæhttup ulmmelattjat barggát sámezielajn gánná gæhttjá udnásj sámeziela bargo állesvuodav. Ráddidus ájggu gáhttjot Sámedikkev aktisasj barggij sáme-ziela doajmmaplánav ávddánahtátjit.

Mærrádusá ja politihkka suohkanlasj ja fylkka-suohkanlasj dásen le viehka ájnas makta sáme giella, kultuvrra, æládusá ja sebrudakiellem ávddá-nahteduvvá buorre láchkáj. Suohkana li ájnnaamos álkkádusbuvtadiddje ja ráddidus berus avtaárvvusasj álkkádusfálaldagás sáme álmuga hárráj gánná zielalasj ja kultuvralasj dárbo álli-duvvi. Dát guosská ierit ietján mánájsuodjalussaj, mánájárddefálaldahkaj, vuodoáhpádussaj, varres-vuoda- ja sosialdievnastusájda, vuorrasijsujttuj ja kultursuorgen. Barggo- ja sebradahttemdeparte-mennta ájggu gáhttjot KS:av ja Sámedikkev lagáp aktisasj barggij suohkanij sáme ássij bargo gáktuj. Duodden galggá fylkkamánne roalla suohkanij gáktuj sáme ássijn árvustaláduvvat.

Ráddidus sihtá sihkarasstet almma fámov Sámediggáj daj ássijn ma li ájnna sáme sebru-dahkaj, ja Sámedikke friddja sajev tjelggat. Ráddi-dus sihtá aj joarkket sábadallamij Sámedikke ja stáhta oajválattjaj gaskan buorre átsádallamij milta. Ráddidus sihtá ávddánahttet ádá budsjehttabarg-gamvuogijt maj baktu Sámedigge árabut, ja iene-but, bæssá sábadallat ráddidusájn sáme sebrudagá budsjehttadárboj birra. Ráddidus oajvvát vijdes láchkabarggo jáhtuj biejaduvvá láchkarievdadusá oajvadásáj ma li dárbulattja Sámedikkev sierra riektásubjektan ásadittjat, ja ietján lágav hiebadit udnásj barggamvuoge milta. Árvustallap aj Sámediggáj ietjta vaddet fámov ietjas válgganjuol-gadusájt rievdatjit.

Ráddidus vuorot vijdábut ávddánahttet rijka-jgasskasasj aktisasj bargov nuorttarijkadásen ja nuorttaguovlojn, duola dagu giellabargon, áhpa-dusán ja oahppamnævoj hárráj, dutkam ja alep áhpadus, máná ja nuora, ja æládusávddánahttem.

Ráddidus le rudájt biedjam lulesáme/ skoltasáme zielav ja kultuvrav nannitjit. Dán bar-

gon le rijkajgasskasasj aktisasj barggo Suomajn ja Ruossajjn ájnas.

Ráddidus oajvvát sierra virgge biejaduvvá mij galggá sáme sebrudagá dásseárvvo- ja badjelgæhttamássij barggat. Mánáj- ja dásseárvvodepartemennta galggá jáhtuj biedjat lesba ja homofiila sámij iellemdilev guoradalátjit.

Álles álmugin galggá avtaárvvusasj fálaldahka mij guosská varresvuoda- ja sosialdievnastusájda. Sáme álmuga gáktuj galggá ráddidus dáv tjoavddet buorep máhtudagáj suohkanij barggij gaskan, ja tjiehpevarresvuodadievnastusáj æjgátstivrrima baktu. Ierit ietján sihtá Varresvuolta- ja huksodepartemennta tjalmostahttet guovlulasj varresvuodadájmadagá barggotjielgadásáj sáme skihppij riektá ja dárbbu hiebadum dievnastusájda galggá vuojnnusij boahitet plámin, guoradallamin ja gá mærrádusá mierreduvvi. Departemennta aj sihtá nannit suohkanlasj ja fylkkasuohkanlasj dievnastusáj bagádallamav.

Vuodoáhpadásán galggá Máhtodepartemennta guoradallat makta oahppe e ietjaska riektáv állagasj áhpadasfálaldahkaj sámezielan oattjo, ja gáktu dát soajttá buoreduvvat. Departemennta galggá guoradallat oahppij gaskan gáktu sáme oahppij dille vuodoáhpadásán, aj sáme guovloj álggolin, le iehtjasis mielas. Departemennta galggá árvustallat jus soajttá dilev máhtá láhtjet váj ienep gudi sihti sámeziela áhpadásáv, oadtju dav, duola dagu guhkásáhpadime baktu. Máhtodepartemennta galggá aj sáme iednegiellaanalfabetisma prosjevtav jáhtuj biedjat, guhkásáhpadimev nannit, ásádit barggojuohkusav sáme oahppamnævoj ávddánahttemplánav dagátjit, árvustallat sáme ávddákursav studentajda álgádit, ja árvustallat stipendav sáme áhpádiddjeáhpadásáj studænntalågov laseditjat.

Ráddidus árvustallá nammadusáv nammadit mij galggá lagábut guoradallat hásstalusájt alep áhpadásán ja dutkamin ma li gávviduvvam Sd.died. nr 34 (2001–2002) Kvalitetsreformen – om høyere samisk utdanning og forskning.

Kultuvrrapolitihkan galggá ráddidus joarkket bargostis guovte oajvvelinjaj milta mij guosská stáhta ávdásvásstádussaj sáme kultuvra gáktuj. Vuostamuttjan galggá ráddidus dilev láhtjet váj Sámedigge bæssa iesjrádálasj kultuvrrapolitihkav tjadádit, duola dagu moatte sáme institusjávna ja árnigij háldadásá baktu. Nubben galggá ráddidusán aj állagasj ja gájkbadjásasj kultuvrrapolitihkav gánná aj sáme kultuvrraj le luondulasj ja ájnas sadje. Oajvduuvvá Sámedikken galggá ávdásvásstádus vuorodit kultuvrraviessoprosjevtájt ja oajvnuolgádusán galggá lággoárnik stáhta ruhta-

dimen ádá kultuvrraviesojs ma Sámedikkess vuoroduvvi.

Ráddidus le jagen 2008 juolodam rudájt árvoháhkuprográmmaj sáme æláduskombinasjávnaájda gánná aj sáme turissmaávdánibme le oassen. Sámedigge árnigav háldat. Oajvveulme le nanos viddnudagájt ávdedit, ja nannit guoddelis ávddánahttemav sáme sebrudagáj. Dán aktijvuodan sihtá ráddidus Sámedikkijn dagástit strategijájt miehttseáldusáj ávddánahttemin sáme guovlojn ja duodjeáldusá ævtojt buoredit duola dagu ádá duodjáríjt áttjudit.

Boatsojsujttopolitihkan le ádá boatsojsujt- toláhka ájnas boahtteájggáj. Dan aktijvuodan le ájnas adnonjuolgadásájt dahkat. Jus boatsojsujton galggá boahtteájgge de le dárbbu buorebut sihkarasstet guohtomednamijt. Dát guosská sieraláhkáj dajda ednamijda ma li dárbulattja guoddelis boatsojsujttuj. Danen dájmalattjat barggap ednamássijn boatsojæladásáj. Dán bargo nannima diehti le departementajgasskasasj aktisasj barggo jáhtuj boahám gánná ulme le ierit ietján ienep állesvuodav oadtjot ednamháldadásán.

Ájnnasamos sámedipolitihkasaj ássje merrasuorgen le Finnmárko merragáddeguolástusnamadásá bargov joarkket. Guolástus- ja merragáddedepartemennta vuorot Sámedigge galggá bessat ietjas vuojnojt ja oajvadásájt ávddán buktet mij guosská guolástusháldadussaj.

Sámedigge le diehtám stuorradiggediedadásá bargo ja sisano birra. Sámedikkijn rádádallap konkretiserima birra ja dájmaj tjadádime gáktuj ma dáanna ávddán buvteduvvi.

Veesmedahke

Stoerredigkie lea mieriedamme nænnoestimmesne saemielaaken muhteste (Laake ruffien 12.b. 1987 nr. 56 mij dovne Saemiedigkien jñh jeatjah saemien reaktatsiehkij bijre) ahte «Reerenasse annje galka Stoerredægkan vuesiehtidh jaapetje stoerredigkiebievnesem saemiedigkien darjomesi bijre. Ikth fierhten stoerredigkieboelhkesne galka bievnese vedtedh mij buerkeste guktie lea barke-minie saemiej gieler, kultuvre jñh siebredahkejieleme tjurkedh.» Daate lea njealjede aejkien dakgerem bievnese vuesiehtamme. Dah golme uvtebe bievnesh vuesiehtovvin 1993:sne (Sd.bievnese nr. 52 (1992–93)), 1997:sne (Sd.bievnese nr. 41 (1996–97)), jñh aaj lissiebievnese daase 1998:sne (Sd.bievnese nr. 18 (1997–98)). Jaepien 2001 vuesiehtovvi Sd. bievnese nr. 55 (2000–2001) saemienpolitihken bijre, jñh lissiebievnese daase jis bööti 2002:sne (Sd.bievnese nr. 33 (2001–2002)).

Reerenassen saemienpolitihke lea reerenassen bijjies vierhtide veadtaldihkie – staeriesvoete jñh ektievoete, jielije åålmehståvroe, jñtseguedteldh eevtiedimmie, sosijale jñh siebredahkegeevlies eadtjohkevoete jñh humanistihke vierhtieh jñh soejkesjñh. Soria Moria-bæjkoehimmie, nõorjen diette rijhkigaskemsh konvensjovni muhteste, jñh nasjovnale laahkh jñh eadtjohkelaakan Saemiedigkine ektesne barkedh lea reerenassen våarome gosse barkedh saemien kultuvrem gorredidh jñh eevtidh Nõörjesne.

Minngemes jaepiej eevtiedimmie saemienpolitihkesne lea våaromisnie gosse lea daejnie stoerredigkiebievnesine barkeme, daesnie aaj Saemiedigkien nænnoestimmieh, reektehimmieh jñh jiehtesh. Gosse lea stoerredigkiebievnesine barkeme reerenasse lea aaj fassedamme vuajnoeh jñh jiehtesh tjõõnghkedistedh organisasjovnijste, institusjovnijste, skovlijste, tjieltijste jñh private almetijstie.

Stoerredigkiebievnesen lea vijhte åejvieboelhhk jñh dah jis jñnjemes siebredahkesektovride dijpieh. Boelhke 1 lea bijjies vierhti bijre jñh vierhtievåaromem reerenassen saemienpolitihkesne, buerkeste rektavåarome nasjovnale jñh rijhkigasken tsiehkesne, jñh aaj ektiebarkoem noerhterijhki gaskemsh jñh rijhkigaskemsh jñh noerhtedajvi-åvtemierie. Boelhke 2 Gellienbielienvoete saemien siebredahkesne, soptseste ovnessie saemien gieledajvi bijre, guktie jieliemassh leah sjiehtedamme jñh årromen bijre. Vijriebasse soptseste identiteten bijre, gepsemen, homofilijen jñh mirrestallemem bijre. Boelhke 3 Saemien bueriemassh byjjehts reeremisnie jñh dienesjefaaleldahkine, giehtjede man daerpies lea saemien giele- jñh kultuvremaahtoem byjjehts sektovrine åadtjodh, jñh aaj giehtjede dæmiedimmieh jñh diedtem saemien aamhtesi muhteste joekehth reeremesuerkine. Boelhke 4 Saemiedigkie evtete Saemiedigkien formelle posisjivnem jñh faamoem, jñh aaj Saemiedigkien ektiebarkoe, laavenjosteme, jñh govledeheme byjjes reeremi muhteste. Boelhke 5 Saemienpolitihkem ovnessie siebredahkedaltesisnie leah joekedisteme jñnjebh boelhkine, staarnevooten tjoelmh, maanah jñh noerh, maanagierth, maadhõõheptimmie, jollebe õõheptimmie jñh dotkeme, aerpiemaahtoe, kultuvre, gærhkoe, namhtabarkoe, medijah, giele jñh vierhtienuhjtjeme jñh vierhtiesjõtteme. Vierhtienuhjtjeme jñh vierhtiesjõtteme giehtjede barkoem mij lea dorjeme rektatsiehkij muhteste saemien dajvine, byjjes tjoehpedistemh mah dijpieh guktie maahta miehtjesdajvh nuhtjedh, dijpieh båtsoem, gööleme- jñh mearoejeliemasside, eatnemeburride, miehtjesjeliemasside, duedtiem jñh fealadimmiejeliemasside, jñh

abpegiehtjeden jieliemasse- jñh distriktepolitihken råajvarimmieh.

Reaktaeevtiedimmie, institusjovnetseegkeme jñh formalisereme gaskestallemem reeremi jñh saemiej gaskemsh leah voernges aamhtesh saemienpolitihkesne daan raajan. Joe lea tseegkeme laakh, njoelkedassh jñh õörnegr guktie maahta saemien giehl, kultuvre, jieliemasse- jñh siebredahkejieleme nænnoestidh. Joekoen vihkeles badth lea finnmarhkenlaakem jñh konsultasjovnelatjkoem Saemiedigkien jñh staaten reeremi gaskem. Reerenasse galka giehtjedidh uvtebe jñh daaletje reaktagoerehimmieh jñh -õörnegr, nov goh aadtjtseegkeme finnmarhkenkommisjovne, miehtjesdajvidåapmoje, soejkesjide Saemiejreaktamoenehtse II jærhkedh jñh mearoegaedtiegööljimoenehtse, jñh aaj vijriebasse barkoem Noerhtedajvi Saemienkonvensjovnem nænnoestidh.

Mænngan Saemiedigkie tseegkesovvi dellie Saemiedigkie lea altese posisjovnem nænnoestamme, nov aaj laavenjostemen tjirrñh fylhketjielti jñh jeatjabi ektesne. Joe leah jñnjñh saemien institusjovnh tseegkesovveme, nov goh kultuvregåetieh jñh gielegoeventesh mah leah vihkeles saemien iedtjegoeventesh. Juktie lea saemien institusjovnh tseegkeme lihkesdajvine dellie lea saemien årromem nænnoestamme jñh vååjnesasse beajeme. Jijnjebe jñh jijnjebe maanah byjjenieh jearsoes saemien identitetine. Saemien kultuvrebarkijh jñh musihkebarkijh leah byögkeles sjædteme dovne Saepmesne jñh ålkoerijhkine. Almetji guarkoe jñh vuerkie saemiej bijre lea nynnehkåbpoe sjædteme Nõörjesne. Saemien kultuvre lea sjædteme iemie biehkiem Nõörjen ellies kultuvreguvvesne.

Seammasienten hov lea nimhtie ahte gellien lehkesne saemien giele jñh kultuvre lea saajrohts. Dovne saemiengielen reeremedajvesne, mij daelie joe gaeksie tjelth jñh njieljie fylhkh dijpie, annje hov lea tjoelmh mah guktie saemielaaken gielenjodelkedasside tjirrehtidh.

Reerenasse galka vijriebasse barkedh dej institusjovnelle jñh laaken mietie mieri gujmie mah leah nænnoestamme. Seammasienten reerenasse galka giehtjedidh guktie reaktah jñh politihke lea praktihkesne seatadamme. Reerenasse joekoen giehtjede «fierhtenbeajjetjepolitihkem», jñh guktie saemien aamhtesh leah praktihken mietie integrereme gosse politihkem haemede jñh råajvarimmieh juhtehte gaajhkine siebredahken suerkine jñh reeremedaltesine.

Reerenasse galka giehtjedidh guktie saemie damta byjjesvoetine gaskestalldh. Daate lea vihkeles ihke fiere guhte saemien bueriem jñh reaktatjirkervoetem dijpie. Goerhimmijste vååjnoe saemien gielemaahtoe byjjes organine ij leah bue-

rie nuekies. Ij leah gallesh skreejredovveme jollebe saemiengielen ööhpehtæmman, jñh maaje lea geerve soptsestalledh almetjñh gieñh saemiengieleldh kompetanssem utnieh aelkedh private jñh byjjes sektovrine barkedh. Daate lea joekoen tjoeperem staarnevotesektovresne ihke desnie lea vaahra almetjñh báajhtoelaakan gietedellieh ihke staarnebarkijñh eah gielem maehtieh. Lea vihkeles maahtoem nænnoestidh jñtse sektovresne vij ráajvarimmesne guktie saemien áálmege buerie jñh mñrrestallemem mietie dienesjefaaeldahkh áadtjoeh. Reerenasse vaajtele evtiedidh ahte saemien vuajnoeh jñh bueriemassh gelkieh seatadovvedh staaten ráajvarimmine. Vuesiehtimmien gaavhtan Barkoe- jñh jearsoesvoetenreereme lea beetnehprivesne 2008 tjuvtjedimmieh áádtjeme mah guktie etate edtja saemiengieleldh almetjñh dáarjodh. Barkoe- jñh ektiedimmiedepartementente sájhta nimhtie gieñhtjedidh guktie maahata buerebe laakan tjñrkedh ahte staaten etatide saemien perspektjivem seatadieñh gosse leah soejkesjeminie altese ráajvarimmiem jñh praktikhe bielieh haemiedeminie, jñh dellie dam jeatjah staate-etatide aaj buektedh. Maaje uvtede ahte Saemien jolleskovle maahata eadtjohke laakan viehkiehtidh kompetanssem tseegkedh byjjes sektovrine. Reerenasse aaj galka Saemiedigkine ektesne gieñhtjedidh guktie gáerede doelhkediensjem bueriedidh saemien áálmegen gaavhtan.

Minngemes jaepine hov lea ovmessie ráajvarimmieh juhtiehtovveme ihke saemien gielem nænnoestidh jñh eevtiedidh jñjnjbine sektovrine. Seammasienten vuajna goerehtimmijste ahte daelie lea medtie 2300 learohkh maadtskovlesne jñh medtie 500 learohkh jáerhkeskovlesne gieñh leah saemien lohkemnie. Daate váájnoe smaave láhkoem jis mohtede dam ryökneme láhkose saemien gieleguedtjñh. Suvmien lea jñjnjebe gieleguedtjñh jaameme goh reakasovveme. Dannasinie hov lea daerpies veele barkedh saemien gielem tjñrkedh jñh dellie gieñhtjedidh dam abpem mij lea dorjesovveme saemien gielen gaavhtan daan raajan. Reerenasse galka Saemiedigkiem bööredh laavenjostedh jñh barkoesoejkesjem darjodh saemien gielen gaavhtan.

Mieriedimmieh jñh politihke lea, tjñelti jñh fylhketjñelti daltesisnie, sagki vihkeles jis fassede saemien gieñle, kultuvre, jieliemassh jñh siebredahkejileme edtja áadtjodh hijven laakan eevtiedidh. Tjñeltide leah ávtemes jearsoesvoeteburride jñh reerenasse átna vihkeles gieñhtjedidh ahte lea mñrrestallemem saemien áálmegen vööste guktie faaleldahkem áadtjoeh jñtsh gielen jñh kultuvren mietie. Daate jis dijpie dovne maanavaarjelimmie, maanagierte faaleldahkh, maadthlierehtalleme,

staarne- jñh sosjalediensesjñh, voereseháksoe jñh kultuvresektovrem. Barkoe- jñh ektiedimmiedepartementente galka KS jñh Saemiedigkiem bööredh gieñskebe laavenjostedh tjñelti barkoen bijre saemien bieliej muhteste. Nov aaj galka gieñhtjedidh fylhkeáلمان laavenjasssem tjñelti muhteste gosse saemien bielieh goerehtimmesne.

Reerenasse átna vihkeles tjñrkedh ahte Saemiedigkie darhkan áádtje dijpedh dagkarine bieline mah leah vihkeles saemien siebredahkese, jñh aaj tjñielkebe váájnesasse biejedh ahte saemiedigkie lea jñtjeraerehke. Reerenasse sájhta vijriebasse bigkedh dej positjive dáájrehtsi gujmie mah leah báeteme gaskestallemlatjkoste Saemiedigkien jñh staaten reeremi gaskem. Reerenasse sájhta orre budsjedtevuekieñh eevtiedidh juktie tjñrkede ahte Saemiedigkie varkebe, jñh buerebe, maahata gaskestallemem jaksedh reerenassine gosse lea budsjedtedaerpiesvoeth saemien siebredahkesne. Reerenasse uvtede ahte ellies laakebarkoe juhtehte gusnie ulmiem lea uvtielassh haemiedidh magkerh laakh leah daerpies jeatjahdehtedh, guktie Saemiedigkie maahata sjñdtedh sjñere laakesubjektine, jñh dellie aaj buektedh laakem daaletji vuekieñh raajan. Aaj galka gieñhtjedidh dagke Saemiedigkien faamoe vijriedidh, nov ahte áádtje nænnoestimmieh saemiedigkieveeljemen bijre darjodh.

Reerenasse átna vihkeles rasti rastah ektiebarkoem vijriedidh noerhterijñhki gaskem jñh noerhtedajvine, nov goh gieñlebarkoe, ööhpehtimmie jñh learoevierhtieh, dotkeme jñh jollebe ööhpehtimmie, maanah jñh noerh, jñh jieliemasse-eevtiedimmie.

Reerenasse lea beetnehvierhtieh aarjohtamme luvliesaemien/koltansaemien gielem jñh kultuvrem nænnoestidh. Daennie barkosne hov lea vihkeles rasti rastah barkedh Suemien jñh Rásjan vööste.

Reerenasse uvtede sjñere barkoesuerkiem tseegkedh Mñrrestalleme- jñh gepsemegeehtjien veadtaldihkie, mij edtja barkedh mñrrestalleme- jñh gepsemetjoelmh tjoevtedh saemien siebredahkesne.

Maana- jñh mñrrestallemedepartementente galka kaarthedimmiem juhtiehtidh mah guktie lesbihke jñh homofijle saemiej jielemetsiehkieh.

Abpe áálmege galka mñrrestalleme faaleldahkem staarne- jñh sosjalediensesijñstie áadtjodh. Reerenasse sájhta dam illedh saemien áálmegen gaavhtan, jñh vierhtiem dam jaksedh lea maahtoeváaromem bueriedidh tjñelti dienesjesuerkine, jñh aaj altese aajhterestuvreme sjñjrestarñnediensesjijñrrh. Nov badth galka Staarne- jñh háksoedepartementente tjñiertestidh barkoepachperine regiovñnale staarneráajvarimmede, ahte saemien pasienti reak-

tah jñ daerpiesvoeth sjiehtesjamme dienesjh áadtjodh galka goerehtovvedh jñ vâájnedidh soejkesjimmesne, tjíelkestimmesne jñ gosse mieriedieh. Departemente aaj galka veelebe buerkiestidh tjíelti jñ fylhketjítelti dienesjidie.

Maadthóöhpehtimmesne nov galka Maahtodepartemente kaarhtedidh mennie tsiehkesne learohkh eah áadtjoeh sijjen reaktaj mietie ellies óöhpehtimmiefaaleldahkem saemiengíelesne, jñ guktie jis gáerede daam bueriedidh. Departemente galka learohkegíehtjedimmiem juhtiehtidh, mah guktie saemien maadthskovlelearohkh damtieh jñtsh líerehitimmietsiehkíe lea, nov aaj saemien dajvi álkoebielen. Departemente galka gíehtjedidh mejtie gáerede óórnedh guktie jñjnjebh gíeh vaajteliel saemien líeredh, maehtieh faaleldahkem áadtjodh, v.g. maajeóöhpehtimmiem tjírrh. Maahtodepartemente aaj galka provsjektem juhtiehtidh saemien ietniengíele-analfabetismen bíjre, maajeóöhpehtimmiem nænnoestidh, barkoedáehkiem tseegkedh mij galka eevtiedimmiesoejkesjem darjodh saemien learoevierhtiej muhteste, gíehtjedidh ávtekuvsjh saemien studentide, jñ aaj gíehtjedidh mejtie stipendh lea nuhtjégs vierhtiem guktie jñjnjebh almetjh skreejreduvvieh lohkehtájjine sjídtedh.

Reerenasse galka gíehtjedidh mejtie lea máne moenehtsem nímmehtidh mij galka gíetskebe vuartasjidh jollebe óöhpehtimmiem jñ dotkemem jñ dejtie tjoelmide mah leah bæjjese báateme Sd.bíevnesisnie nr. 34 (2001–2002) Kvalitete-reforme – jollebe saemien óöhpehtimmiem jñ dotkemen bíjre.

Kultuvrepolitihkesne reerenasse galka vijriebasse barkedh göökte áejviesuerkiej mietie juktie seahkaridh staaten díedte saemien kultuvren gaavhtan. Voestegh reerenasse galka laatjodh guktie Saemiedigkie maahta jñtjeraerehke kultuvrepolitihkem tjírrhtidh, n.g. ovmessie saemien institusjovnh jñ óörnéggh reeredh. Dellie mubpelen, reerenasse galka generelle jñ bíjjies kultuvrepolitihkem juhtiehtidh, jñ saemien kultuvre lea íemie jñ vihkeles biehkíem dennie politihkesne. Nov

uvtede ahte Saemiedigkien lea abpe díedtem kultuvretseegkemi gaskem prioriteredh, jñ ahte áejvienjoelkedassem lea ahte nuhtjede gáetieluhpi-óörnégghem staaten dáarjemen gíetjesne.

Reerenasse lea jaepien 2008 beetnéggh aarjoehtamme vierhtiesjídtemeprovgammese jíeljemasseburride mah aaj saemien fealadimmieburrie-eevtiedimmiem díjpieh. Óórnege lea Saemiedigkien nuelesne. Áejvieulmiem lea jñtseguedteldh ráajvarimmieh evtiedidh, jñ jñtseguedteldh eevtiedimmiem dáarjodh saemien siebredahkíne. Reerenasse vaajtele daej ráajvarimmi muhteste Saemiedigkíne strategíjh díerhkesjidh, mah guktie míehtjiesjíeliemassh eevtiedidh saemien dajvine, jñ aaj guktie duedtiejíeliemassen mieride bueriedidh, n.g. skreejrehtimmiem tjírrh.

Báatsoepolitihkesne lea vihkeles báetije biejjine gíehtjedidh guktie orre báatsoelaakem tjírrhtidh. Dehtie muhteste aaj vihkeles sjádda nuhtjemenjoelkedassh haemiedidh. Guktie stynkehke báatsoem báetije biejjine tjírkedh dellie lea daerpies báatsoen laantide buerebe tjírkedh. Daate jis joekoen díjpie dah dajvide mah leah daerpies juktie jñtseguedteldh báatsoem gorredidh. Dannasinie galka eadtjohke laakan barkedh arealetjoelmi gujmie báatsoeburrien muhteste. Guktie barkoem nænnoestidh hov lea departementigaskemsh ektiebarkoem juhtiehtamme mij galka n.a. buerebe abpe guvviem vueptiestidh arealereeremisnie.

Vihkielommes saemiepolitihke bieliem mearoen sektovresne lea badth Finnmarhken mearoegaedtiemoenehtsen raeríeh gíehtjedidh. Göölemejñ mearoegaedtidepartemente átna vihkeles tjírkedh ahte Saemiedigkien lea nuepieh sov vuajnoeh jñ uvtielassh govlehtedh gosse göölemem tjoehpedistedh.

Saemiedigkie lea vuaptan orreme daan barkoen bíjre jñ stoerredigkiebíevnesen sisvegem daajra. Galka Saemiedigkíne soptsestalledh konkretiseremen jñ tjírrhtimmiem bíjre daejtie ráajvarimmi muhteste.

Del I
Grunnlaget for regjeringens samepolitikk

1 Grunnlaget for regjeringens samepolitikk

1.1 Prinsippene og verdigrunnlaget for Regjeringens samepolitikk

Prinsippene for regjeringens samepolitikk er forankret i regjeringens overordnede verdier – rettferdighet og fellesskap, et levende folkestyre, en bærekraftig utvikling, et sosialt og samfunnskritisk engasjement, forankret i vår kulturarv og de humanistiske verdier og ideer.

Soria Moria-erklæringen danner sammen med forpliktelser gjennom internasjonale konvensjoner, nasjonal lovgivning og et aktivt samarbeid med Sametinget, regjeringens fundament for å bevare og utvikle samisk kultur i Norge. Regjeringen vil føre en samepolitikk bygget på rettferdighet og fellesskap mellom samene og landets øvrige borgere. Til grunn for samepolitikken ligger at staten Norge opprinnelig er etablert på territoriet til to folk, samer og nordmenn, og at begge folkene har den samme rett og det samme krav på å kunne utvikle sin kultur og sitt språk. Det faktum at flertallet av samene i verden bor i Norge, gir staten Norge særlige forpliktelser overfor samisk kulturutvikling i vid forstand.

Regjeringen bygger sitt arbeid på ideen om at alle mennesker er født frie, unike og ukrenkelige. Vi vil gjennom vår politikk bidra til frihet for den enkelte. Sterke fellesskap er den beste grunnmur enkeltmennesker kan bygge sine individuelle livsprosjekter på. Denne friheten omfatter også friheten til å velge og leve som same, også i et samisk fellesskap.

Regjeringen vil derfor føre en politikk som skal tjene den samiske befolkningen slik at samisk språk, kultur og samfunnsliv skal ha en sikker fremtid i Norge. Samtidig vil regjeringen føre et aktivt samepolitisk samarbeid med de øvrige stater der samene bor, og fortsatt bidra til å utvikle internasjonalt urfolksarbeid i regi av FN og andre internasjonale institusjoner. Videreføring av arbeidet med en nordisk samekonvensjon vil være et viktig bidrag og vil gi en ytterligere konkretisering av innholdet i samenes rett til selvbestemmelse.

For regjeringen er Sametinget, som samenes representative folkevalgte organ, den viktigste premissleverandøren for samepolitikken. Sametinget må ha reell innflytelse på alle områder som er vik-

tige for det samiske samfunn. Samtidig kan ikke samepolitikken isoleres fra det øvrige samfunn. Offentlige myndigheter på alle forvaltningsnivå må derfor ta et aktivt ansvar for utforming og iverksettning av samepolitikk innenfor sine myndighetsområder. Regjeringens mål er at samisk egenart må få utvikle seg i god sameksistens med det øvrige samfunn, samtidig som samenes stilling og rettigheter som urfolk i Norge blir ivarettatt.

I et rent flertallsdemokrati kan det være vanskelig å ivareta samiske interesser, samisk kultur og samiske sedvaner på en god nok måte. Det er derfor nødvendig med mekanismer som sikrer at samiske perspektiver og vurderinger blir en del av grunnlaget for de offentlige beslutningsprosessene. Som urfolk har samene i henhold til ILO-konvensjon nr. 169 rett til å bli konsultert i saker som kan påvirke dem direkte. Disse konsultasjoner skal i henhold til konvensjonen foregå med god vilje, i former som er tilpasset forholdene og med den målsetting å oppnå enighet om eller tilslutning til de foreslåtte tiltakene. Dette ligger til grunn for konsultasjonsprosedyrene mellom Sametinget og statlige myndigheter.

Mulighetene for kulturell kontinuitet, at samisk kultur overføres og utvikles fra en generasjon til den neste, er langt bedre i dag enn for bare få tiår siden. Dette er resultatet av en aktiv offentlig politikk som støtter opp under samenes ønske om å videreføre sin kultur. I enkelte områder, særlig innenfor forvaltningsområdet for samisk språk, vokser det opp en ny generasjon samer som på en naturlig måte har den språklige og kulturelle ballast som skal til for å leve fullverdige liv med trygghet for både samisk identitet, språk og kultur. Disse har ikke vært utsatt for den fornorskningspolitikken som foreldre- og besteforeldregenerasjonen ble utsatt for. Samtidig er det betydelige variasjoner innenfor det samiske området. Fortsatt nyter mange samer i tradisjonelle samiske områder ikke godt av den retts- og politikktutvikling som har funnet sted til fordel for samene i Norge. Som følge av sentralisering og urbanisering har også mange samer flyttet til byer og regionsentra. Innenfor den samiske folkegruppen finnes et rikt mangfold. Dette mangfoldet framtrer med ulike samiske språk/hoveddialekter, kulturelle uttrykk,

bosettinger og næringstilpasninger. Dette er et mangfold det er viktig å ta vare på. Dette er sentrale utfordringer for samepolitikken i Norge.

Samisk språk er fortsatt i en utsatt stilling. Trolig er avgangen av samiske språkbærere større enn tilveksten. Spesielt er dette tilfellet utenfor forvaltningsområdet for samisk språk, hvor majoriteten av samene i Norge bor. Over tid er dette ikke kulturelt bærekraftig og representerer en av de største trusler mot vår felles kulturarv. Østamisk/skoltesamisk språk er ikke lenger et levende dagligspråk i Norge. Sørsamisk og lulesamisk språk står overfor samme trussel. Også nordsamisk er i en utsatt stilling i kyst- og fjordområdene. Eksempelvis er det bare om lag 500 elever som årlig får opplæring i samisk språk på videregående skoles nivå, av disse er det få som har samisk som førstespråk.

Et levende samisk språk er en sentral del av samisk kultur. Uten et tilstrekkelig antall samiske språkbærere og språkarbeidere er det vanskelig å forestille seg et moderne samisk samfunn. Det vil ikke være mulig å gi opplæring i samisk språk i barnehager, i grunnopplæringen, innen videregående opplæring eller innen høyere utdanning. Helse- og sosialtjenestene vil ikke kunne gi kvalitativt godt tilbud til samiskspråklige brukere. Samisktalende brukere vil ikke kunne nyte godt av offentlige tjenester på samisk. Det offentlige samiske ordskiftet er ikke mulig uten journalister med gode kunnskaper i samisk språk. Regjeringen vil derfor legge til rette for en forsterket innsats for samisk språk. Vi vil forbedre muligheten for opplæring i samisk for alle aldersgrupper.

De samepolitiske utfordringene knyttet til språk og kultur må løses gjennom en styrking av det offentliges ansvar og rolle overfor samiske brukere innenfor de sentrale velferdsoppgavene som helse, omsorg og utdanning. På denne måten vil velferdsstaten kunne gi et tilbud som også tar hensyn til samisk språk- og kulturbakgrunn. Dette forutsetter en aktiv politikk for å innarbeide et samiskspråklig og kulturelt perspektiv i offentlige tjenester og tilbud.

Regjeringen vil føre en politikk for å redusere forskjellene i samfunnet. Vi vil avskaffe fattigdom ved å styrke de offentlige sikkerhetsnettene og ved å gi ledige mulighet til å komme tilbake til aktivt arbeid. Dette er viktig også i forhold til samene og samiske områder. I dag er kunnskapsgrunnlaget om eventuelle forskjeller i bl.a. levekår i en samisk kontekst mangelfulle. Arbeidet med samisk og samiskrelatert statistikk er derfor viktig. Det må fokuseres på kompetanseutvikling i forhold til samiske spørsmål i velferdsstatens institusjoner,

blant annet i Arbeids- og velferdsetaten. Det er nødvendig at det kontinuerlig skjer kvalitativt god og kritisk forskning med relevans for samiske samfunnsforhold. forskningen må få fram et kunnskapsgrunnlag for utvikling av det samiske samfunnet og for utformingen av den samepolitikken som myndighetene til en hver tid fører. Samene selv skal ta del i slik forskning.

Regjeringen vil bekjempe alle former for diskriminering, undertrykking, intoleranse og rasisme. Vi vil føre en politikk som fremmer likestilling mellom kvinner og menn. Personlig frihet bygges best på respekt for andre, på toleranse og mangfold, på åpenhet og raushet. Ingen skal forskjellsbehandles på grunn av kjønn, sosial bakgrunn, religion, etnisk tilhørighet, hudfarge, funksjonsnivå eller seksuell orientering. Alle skal ha like muligheter til å utvikle seg og utnytte sine evner, også de som trenger ekstra hjelp fra fellesskapet for å ha samme muligheter som andre. Dette ligger også til grunn for regjeringens samepolitikk. Samtidig vil det fortsatt være nødvendig med særskilte tiltak på enkelte områder for å oppnå reell likeverd.

Regjeringen vil føre en politikk som bidrar til å skape møteplasser mellom mennesker. Vi vil bidra til en oppvurdering av kunstens, kulturens og idrettens rolle. En offensiv kulturpolitikk skal styrke kulturens betydning og tilstedeværelse i hele samfunnet. Alle skal ha tilgang til kulturopplevelser, uavhengig av geografiske og sosiale skiller. For regjeringen er det viktig at Sametinget har styring med og ansvar for den samiske kulturpolitikken. Samtidig er det viktig at det øvrige kulturlivet bidrar til utviklingen av møtet mellom samisk kultur og annen kultur i landet. Mangfoldsåret er viktig i så henseende. Regjeringen vil utvikle et nært samspill med frivillige og ideelle organisasjoner. Også i samisk sammenheng er et sivilt samfunn med frivillig engasjement avgjørende for den samepolitiske utvikling. Gjennom frivillig arbeid aktiveres folk til meningsfylt og samfunnsnyttig virksomhet. Det er også viktig i samiske miljøer at man har et sterkt organisasjonsliv som kan knytte personer sammen og som er med på å vedlikeholde felles verdier og kulturell identitet.

Regjeringen vil føre en moderne og fremtidsrettet politikk for å skape verdier. Vi vil ta hele landet og naturressursene i bruk. Vi vil bygge ut gode kommunikasjoner for å utløse det store potensialet for verdiskaping i hele landet. I samiske områder skaper dette særlige utfordringer som det må tas hensyn til. Samer har, på linje med andre brukere av land- og vannområder, opparbeidet individuelle og kollektive bruks- og eiendomsrettigheter basert på alders tids bruk. I tillegg har samer som urfolk

kollektive rettigheter knyttet til utnytting av naturressurser. Næringsliv og sysselsetting er grunnlaget for bosetting i samiske områder. Primærnæringene reindrift, jordbruk og fiske er sentrale elementer i det materielle grunnlaget for samisk kultur. Kombinasjoner av tradisjonelle samiske næringer, som jordbruk, duodji (samisk husflid), fiske, reindrift og utmarksnæringer vedlikeholder og produserer samisk kultur. Samtidig er samene i stor grad en del av det øvrige nærings- og arbeidsliv. En aktiv nærings- og sysselsettingspolitikk er sammen med en offensiv distriktpolitikk grunnlaget for bosetting i samiske områder. Regjeringen vil at Sametinget skal ha reell innflytelse på utformingen av jordbruks-, reindrifts- og fiskeripolitikken, og på forvaltningen av avgjørende ressurser for samisk samfunnsliv. Regjeringen vil derfor bl.a. styrke Sametingets rolle i tilknytning til arealplanleggingen gjennom forslaget til ny plandel i plan- og bygningsloven. Gjennom aktiv medinnflytelse ønsker regjeringen at Sametinget kan ta del i felles utfordringer for å trygge bosetting, sysselsetting, næringsutvikling, verdiskaping og velferd.

Regjeringen har i 2008 satt i verk et verdiskapningsprogram for næringskombinasjoner i samiske strøk. Programmet forvaltes av Sametinget og vil også omfatte satsinger knyttet til reiseliv. Reiseliv med utgangspunkt i samisk kultur er en næring i vekst. Regjeringen vil legge til rette for samisk reiselivsutvikling for å sikre og styrke næringslivet i samiske områder. Utvikling av samisk reiseliv må bygge på respekt for samiske verdier.

Klimaendringene representerer store utfordringer for urfolks kulturer, næringstilpasninger og samfunnsutvikling. Samisk kultur er fortsatt sterkt knyttet til primærnæringene og nærhet til naturen. Regjeringen vil bygge sin miljøpolitikk på prinsippet om bærekraftig utvikling, føre var-prinsippet, og solidaritet med våre etterkommere. Vi vil føre en politikk som forvalter ressursene på en bedre måte, tar vare på det biologiske mangfoldet og reduserer utslippene for å hindre menneskeskapte klimaendringer. For å løse globale miljøutfordringer trengs forpliktende internasjonalt samarbeid. Urfolks tradisjonelle kunnskap vil kunne være viktig i forhold til klimautfordringene og i forhold til samspillet mellom mennesker og natur. For regjeringen er det derfor viktig med samisk deltakelse i arbeidet med klimaspørsmål og at samene gjennom sine institusjoner kan bidra i utviklingen av kunnskapsgrunnlaget knyttet til natur, miljø og klimaendringer. I arbeidet med verneregimer er det viktig å ta hensyn til samiske sedvaner og tradisjonell bruk og næringsutøvelse av områdene. De

samiske kjerneområdene omfatter store naturverdier som det er en viktig nasjonal oppgave å ta vare på for ettertiden – ikke minst som grunnlag for fortsatt samisk bosetting, næringsvirksomhet og kultur.

Regjeringens nordområdepolitikk skal bidra til å trygge urfolkenes livsgrunnlag, næringer, historie og kultur i nordområdene. I nordområdene må det være fokus på urfolks interesser og rettigheter. Urfolkenes historie, kultur, næringer og samfunn må vernes og utvikles, samtidig som det legges til rette for urfolks deltakelse og aktive bidrag til folk til folk-samarbeidet.

1.2 Nasjonale rammer for samepolitikken

Utviklingen av samenes rettslige stilling i Norge bygger på Samerettsutvalgets og Samekulturutvalgets utredninger på 1980-tallet. Videre er utviklingen påvirket av den internasjonale utviklingen på det urfolksrettslige området. Samerettsutvalget og Samekulturutvalget la til grunn at norske myndigheter har et ansvar for å sikre samisk samfunnsliv og kultur gjennom lovgivning og andre tiltak.

Regjeringen ønsker først og fremst å ivareta hele befolkningen gjennom den generelle lovgivningen. Det er imidlertid særregler for å sikre hensynet til den samiske befolkningen i Grunnloven § 110 a og Lov 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven). Videre er Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) av betydning.

1.2.1 Grunnloven § 110 a

Grunnloven § 110 a slår fast:

«Det påligger Statens Myndigheter at legge Forholdene til Rette for at den samiske Folkegruppe kan sikre og utvikle sit Sprog, sin Kultur og sit Samfundsliv.»

Ordlyden i Grunnloven § 110 a ligger nært opp til artikkel 27 i FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter.

Med denne bestemmelsen har norske myndigheter fastsatt en rettslig, politisk og moralsk forpliktelse til å tilrettelegge forholdene slik at samene selv skal kunne sikre og påvirke det samiske samfunnets utvikling. Paragrafen gir samene i Norge en aktiv rolle med hensyn til å ivareta sine interesser. Grunnlovsparagrafen er utformet med tanke på både vern og utvikling.

1.2.2 Sameloven

Sameloven ble vedtatt for å ivareta den samiske folkegruppens rettigheter i Norge. Loven konkretiserer innholdet i de overordnede prinsippene som Grunnloven § 110 a etablerer. Sametinget ble etablert ved samelovens vedtakelse. Loven gir bestemmelser om Sametingets arbeidsområde og myndighet, valg til Sametinget og Sametingets administrasjon. I forarbeidene til sameloven ble det lagt stor vekt på at Sametingets myndighet skulle utvikles i takt med tingets egen oppfatning og det generelle samfunnssyn på samenes stilling i Norge.

Regler om bruk av samisk språk kom inn som et tillegg i sameloven 21. desember 1990. Samisk språk og samelovens språkregler omtales i kapittel 19 i denne stortingsmeldingen.

Etableringen av Sametinget er en gjennomføring av samenes rett som et folk til å organisere seg og opprette representative institusjoner. Sametinget er samenes eget folkevalgte organ som taler samenes sak og fremmer samiske interesser. Gjennom Sametinget kan samene bli hørt i nasjonale, regionale og lokale fora. Sametinget er et talerør for å fremme samiske interesser for regjering og statsforvaltning. Slik får de samiske interessene som fremmes ekstra tyngde i møte med nasjonale og storsamfunnets interesser.

I forarbeidene til sameloven, Ot.prp. nr. 33 (1986–1987), la regjeringen frem prinsipielle synspunkter knyttet til samene som minoritetsbefolkning i Norge. Regjeringen sluttet seg til Samerettutvalgets grunnsyn i NOU 1984: 18. Det uttales i odelstingsproposisjonen at samene er en egen etnisk gruppe, et eget folk, som har hatt tilhold i nåværende norske områder (og tilstøtende områder i nabolandene) siden før den norske riksdannelsen. Uttalelsene viser at samenes status som minoritet og urfolk var fastslått gjennom vedtakelsen av sameloven, og dermed uavhengig av internasjonale avtaler som Norge senere har sluttet seg til, samtidig som disse avtalene bekrefter og styrker urfolksdimensjonen i samepolitikken.

Samelovens formål, inntatt i lovens § 1, er «å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe i Norge kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv». I odelstingsproposisjonen uttaler regjeringen bl.a. (s. 22): «*Generelt sett dreier det seg her om hvordan myndighetene gjennom lovgivning og andre tiltak kan bidra til å sikre at samene kan bestå som et eget folk også i fremtiden.*» Videre blir det uttalt at «*målsettingen om å opprettholde samisk etnisitet i landet ikke kan oppnås uten særskilte tiltak overfor den samiske befolk-*

ningen» (s. 23). Dette vil medføre at det i noen grad må skje avvik fra den formelle likestillingen i snever forstand mellom samfunnsborgerne. Men hensikten vil være å oppnå en likestilling i videre forstand, eller med andre ord en *reell likeverdighet* mellom samisk kultur og annen kultur i det norske samfunnet. Tilfredsstillende rettsgarantier for en minoritet kan ikke uten videre bygge på flertallsoppfatninger i alminnelig *norsk* forstand. De samepolitiske tiltakene må snarere måles mot og utformes på grunnlag av mer prinsipielle verdiforestillinger om forholdet til et etnisk mindretall.

1.2.3 Menneskerettsloven

Ved vedtakelsen av menneskerettsloven ble blant annet FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter fra 1966 gitt status som norsk lov, jf. menneskerettsloven § 2. Det vil si at artikkel 27 om minoriteters rettigheter har stilling som norsk lov. Konvensjonens bestemmelser skal ved motstrid gå foran annen norsk lov, jf. § 3. Det følger av menneskerettsloven at hvis en norsk domstol skulle finne at en norsk lov strider mot artikkel 27, må loven vike. Regjeringen antar imidlertid at det skal mye til før en slik situasjon kan oppstå, blant annet fordi artikkel 27 i stor grad har vært inspirasjonskilde både til Grunnloven § 110 a og sameloven, og at hensynet til samisk kultursikring og kulturutvikling er ivaretatt i senere lovgivning. Regjeringen vurderer i dag fortløpende samiske hensyn ved utarbeidelse av ny lovgivning.

Menneskerettslovens formål er å styrke menneskerettighetenes stilling i norsk rett, jf. § 1. Formålet er dermed å styrke menneskerettighetene i norsk rett generelt, ikke bare de rettigheter som inkorporeres i norsk lov ved menneskerettsloven. Formuleringen understreker at også menneskerettskonvensjoner som ikke blir inkorporert ved lovens § 2, skal anses som tungtveiende rettskilder. Dette gjelder blant annet ILO-konvensjon nr. 169. Stortingets justiskomiteé påpekte at man ved lovfesting av de grunnleggende menneskerettskonvensjonene sikrer at menneskerettighetene fullt ut blir lagt til grunn ved norske domstoler, jf. Innst. O. nr. 51 (1998–99).

Ved lov 1. august 2003 nr. 86 om endringer i menneskerettsloven m.v. ble FNs konvensjon om barnets rettigheter inntatt i menneskerettsloven. Barnekonvensjonen er dermed gitt status som norsk lov og har forrang foran annen lovgivning jf. menneskerettsloven § 3. Barnekonvensjonen i sin helhet gjelder også for samiske barn og unge. Konvensjonens artikkel 30 vil ha særlig betydning for samene, i det den fastslår at barn som tilhører en

minoritet eller urbefolkning ikke skal nektes retten til sammen med andre medlemmer av sin gruppe «å leve i pakt med sin kultur, bekjenne seg til og utøve sin religion, eller bruke sitt eget språk», se kap. 9.

Vedtaket av menneskerettsloven sikrer at hensynet til sikring og utvikling av samisk kultur ivaretas i norsk rett. Artikkel 27 i FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP) har vært omtalt i avgjørelser fra Høyesterett etter at konvensjonen ble inkorporert i norsk lov. Høyesterett har aldri konstatert motstrid mellom bestemmelsen og annen lovgivning. Det forhold at artikkel 27 er gitt status som norsk lov har trolig bidratt til større bevisstgjøring av minoritets- og urfolksvernet i folkeretten ved utforming av nytt regelverk. Det må slik antas at inkorporeringen av konvensjonen reduserer risikoen for motstrid mellom konvensjonen og intern rett. Videre er det grunn til å tro at SP artikkel 27 som tolkningsfaktor ved anvendelse av annen lovgivning har blitt styrket ved vedtakelsen av menneskerettsloven.

1.2.4 Generell nasjonal rett med særlig betydning for samer

Hensynet til samiske interesser er videre ivarettatt i andre deler av norsk rett – utenfor de lovbestemmelser som er vedtatt for særlig å sikre og utvikle samisk kultur. Nedenfor er gjengitt enkelte eksempler på rettsregler som i utgangspunktet er allmenne, og som har betydning for samers rettsstilling i møte med offentlige myndigheter og private rettssubjekter.

Særlige rettigheter til vann- og landområder kan etter gjeldende nasjonal rett erverves på ulike måter. På grunnlag av hevd og alders tids bruk kan enkeltindivider eller grupper ut fra en vurdering av den bruken som er utøvd, erverve eiendomsrett eller bruksrett til et område.

Rettsgrunnlagene hevd og alders tids bruk har vært anvendt av domstolene i vurderingen av om samers bruk av land og vann har konstituert rettigheter. I Selbusaken og Svartskogensaken fra 2001 var spørsmålet for Høyesterett hvorvidt den aktuelle bruken av tvisteområdene var av en slik karakter at det var etablert særlige (tinglige) rettigheter. Den første dommen gjaldt en konflikt om beiterettigheter for rein hjemmehørende i deler av Selbu kommune, mens den andre dommen gjaldt en tvist mellom beboerne i Mandalen i Kåfjord kommune og staten om eiendomsretten til Svartskogen, et utmarksområde på ca. 120 km².

Høyesterett kom til, i begge sakene, at bruken som var utøvd var så intensiv og hadde pågått i god tro over tilstrekkelig lang tid til at det var etablert særlige rettigheter. Høyesterett fant at rettsgrunnlaget alders tids bruk kunne tilpasses samiske forhold, og at dette grunnlaget alene var tilstrekkelig til å begrunne beiterett i Selbusaken og eiendomsrett i Svartskogensaken. Det var ikke nødvendig å bygge resultatet i dommene på FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 27 eller ILO-konvensjon nr. 169 om urfolks rettigheter. Høyesterett fant likevel støtte for resultatet i Svartskogensaken i den internasjonale urfolks- og minoritetsretten. De særlige hensyn som gjør seg gjeldende ved samisk bruk av utmarksområder, er med grunnlag i uttalelser i de nevnte høyesterettsavgjørelser, ivarettatt i de nasjonale rettsreglene for alders tids bruk.

En rekke lover, for eksempel sosialtjenesteloven og pasientrettighetsloven, er bygget opp slik at tjenester til enkeltpersoner skal gis etter en konkret og individuell behovsprøving. Ut fra dette skal samer tilbys tjenester som er tilpasset deres kulturelle og språklige behov.

Pasientrettighetsloven § 3–5 omhandler informasjon om pasientens helsetilstand og helsehjelp og om hvordan slik informasjon skal gis. Det går fram av forarbeidene at i de tilfeller hvor pasienten er minoritetsspråklig og det er avgjørende at han eller hun forstår innholdet av informasjonen, må det skaffes tolk. Det presiseres i forarbeidene at tilbud om tolk også vil være aktuelt for den samisktalende delen av befolkningen.

Det følger av sosialtjenesteloven § 8–4 at tjenestetilbudet til enkeltpersoner så langt det er mulig skal utformes i samarbeid med klienten. Dette innebærer at sosialtjenesten skal kartlegge klientens behov og ønsker slik at tjenestene i størst mulig grad blir utformet etter disse. Sosialtjenesten må anstrenge seg for å finne individuelt tilpassede løsninger. Samer har etter gjeldende rett således et krav på, i alle fall i en viss utstrekning, å kunne kommunisere på eget språk og bli møtt med forståelse for sin kulturelle bakgrunn fra tjenesteapparatets side. En slik rett tilkommer også de samer som bor utenfor forvaltningsområdet for samisk språk.

Eksempler på andre sektorlover er opplæringsloven (Lov 17. juli 1998 nr. 61 om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa med endringar), jf. omtale i kap. 11 og reindriftsloven (Lov 15. juni 2007 nr. 40 om reindrift), jf. omtale i kap. 20.3.

1.3 Folkerettslige rammer for samepolitikken i Norge

1.3.1 Ikke-diskrimineringsprinsippet

Menneskerettighetene legger til grunn at alle mennesker er likeverdige. I praksis er det store forskjeller. Ulike grupper i samfunnet behandles ulikt, slik at det ofte trekkes skiller mellom kvinner og menn, eller mellom personer som hører til ulike etniske eller religiøse grupper. Det er mange menneskerettsbestemmelser som forbyr diskriminering. Krav om ikke-diskriminering kan ses som en egen menneskerettighet, men like gjerne som et overordnet prinsipp de andre rettighetene er knyttet opp mot. Diskriminering omfatter alle former for forskjellsbehandling, utelukkelse, innskrenkning eller begunstigelse hvor forskjellsbehandlingen mangler en objektiv og rimelig grunn eller er uforholdsmessig. For at forskjellsbehandling skal oppfattes som diskriminering må forskjellsbehandlingen ha sitt grunnlag i etnisk bakgrunn, språk, religion, politisk bakgrunn, eiendom, hudfarge eller kjønn.

Forskjellsbehandling kan være noe annet enn diskriminering. Forskjellsbehandling kan i mange tilfeller være saklig begrunnet, for eksempel ut fra å fremme behovene til svake grupper eller styrke bosettingen i visse områder.

Menneskerettighetene beskytter alle individer. I tillegg til de generelle menneskerettskonvensjonene, er det utarbeidet egne konvensjoner og rettigheter for bestemte grupper i samfunnet. Dette gjelder særlig for kvinner, barn, minoriteter og urfolk. At disse gruppene har egne konvensjoner og rettigheter, innebærer at deres situasjon løftes opp på et eget plan. Konvensjonene er utarbeidet ikke bare med sikte på å likestille disse gruppene med andre grupper i samfunnet, men også beskytte deres særskilte behov. Innenfor sine felt vil spesialkonvensjonene kunne ha større betydning enn de generelle konvensjonene, ved at de på et saklig avgrenset område gir individer og grupper et sterkere vern og kan pålegge statene større aktivitetsplikt.

1.3.2 Minoritetsrettigheter og særskilte urfolksrettigheter

Samene er anerkjent som urfolk i Norge. Det er utviklet spesielle rettsstandarder internasjonalt for å sikre at urfolks levesett og kultur opprettholdes og utvikles. Disse folkerettslige forpliktelsene er en sentral del av grunnlaget for regjeringens samepolitikk.

Typisk for urfolk er at de ikke er det dominerende folket i det større samfunnet de er en del av. Rent flertallsdemokrati ivaretar ikke nødvendigvis minoritetsinteresser. Mekanismer som sikrer minoriteters rettigheter er derfor nødvendige for å oppnå reelt demokrati som sikrer medbestemmelse og innflytelse også for minoriteter.

Et annet fellestrekk for svært mange urfolk er at deres kultur tidligere har vært forsøkt underminert fra sentrale myndigheters side, og at de har vært utsatt for langvarig assimilasjonspolitik. Dette kjennetegner også samene i Norge. Det er ikke tilstrekkelig å erklære en politikk preget av diskriminering og assimilering som avsluttet. Ettervirkningene i form av nedvurderende holdninger kan sitte i lenge. Det er derfor nødvendig med positive tiltak for å bøte på langtidsvirkningene av slik politikk. Aktiv handling fra statens side vil i mange tilfeller være påkrevd for å reparere noen av de skadene kultur og språk er påført, og å legge grunnlaget for en språklig og kulturell revitalisering.

Det folkerettslige vernet av urfolks rettigheter er mer konkret, går lenger og omfatter flere felt enn det vernet nasjonale minoriteter har gjennom internasjonale konvensjoner som Norge har ratifisert. En viktig forskjell er at de tradisjonelle rettighetene urfolk har til land og vann, har fått et særlig vern. Dette har sammenheng med deres langvarige tilknytning til landområdene, og med at kulturen deres er nært knyttet til bruk av land og naturressurser. Urfolksrettighetene er dessuten i større grad enn de generelle minoritetsrettighetene formulert som kollektive rettigheter.

Språket er et sentralt element i enhver kultur. Mange betrakter det som det viktigste for å opprettholde kulturell egenart. Skal samenes språk unngå ytterligere svekkelse, må det fungere som en naturlig del av samenes totale liv, ikke bare henvises til bestemte områder, som f.eks. skolen og reindriftsnæringen. Ideelt sett er ethvert språk et fullverdig instrument som uttrykksmiddel, analyseapparat og kontaktskapende faktor på alle livets områder. At samenes morsmål blir akseptert som et slikt instrument, både av samene selv og andre, er en viktig forutsetning for språklig vekst og utvikling. I dette bildet spiller den offentlige språkpolitikken en sentral rolle.

Norge har sluttet seg til flere internasjonale konvensjoner, erklæringer og avtaler som har betydning for urfolk og etniske minoriteter. Art. 27 i FNs konvensjon av 1966 om sivile og politiske rettigheter og ILO-konvensjon nr. 169 av 1989 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater er særlig viktige for norsk samepolitikk, men også andre

folkerettsinstrumenter har betydning. Blant disse er FNs konvensjon om barnets rettigheter. Norge ratifiserte konvensjonen i 1991 og den ble inkorporert i menneskerettsloven i 2003. Barnekonvensjonen omtales nærmere i kap. 9. Også Konvensjonen om biologisk mangfold har betydning for samepolitikken. Dette er den første konvensjonen som omfatter vern og bærekraftig bruk av alt biologisk mangfold, se kap. 13. Den europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk trådte i kraft i 1998. Paktens formål er å verne om minoritetsspråk for derved å bevare en mangeartet europeisk kultur, jf. kap. 19.

1.3.3 Artikkel 27 i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter

Artikkel 27 i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter fra 1966 er en sentral bestemmelse i internasjonal rett til vern av minoriteter. Gjennom menneskerettsloven har bestemmelsen status som norsk lov. Ved motstrid går bestemmelsen foran bestemmelser i annen lovgivning, jf. menneskerettsloven § 3. I forarbeidene til sameloven ble artikkel 27 vurdert som en sterk rettskilde for samiske rettigheter, både politiske, kulturelle og økonomiske. Den utgjorde også en del av grunnlaget for Stortingets vedtak av Grunnlovens § 110 a i 1988.

I artikkelen slås det fast at i de stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike, ikke berøves retten til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne og praktisere sin egen religion, eller bruke eget språk.

Det er klart at bestemmelsen gjelder samer. Det følger av praksis fra Menneskerettighetskomiteen at urfolk iht. artikkel 27 både kan ha individuelle og kollektive rettigheter. Enkelte av rettighetene, som retten til å bruke sitt eget språk, kan bare ha mening når de kan utnyttes kollektivt. Også kultur, skikker og tradisjonelle næringsformer forutsetter på ulike måter utøvelse sammen med andre, og rettigheter som gjelder massemedia, utdanning og kulturvern kan i realiteten bare oppfylles gjennom tiltak overfor hele gruppen.

Artikkel 27 beskytter ikke bare mot statlige inngrep som begrenser en minoritets utøvelse av sin kultur, men pålegger også statene en plikt til å sikre minoriteten mot inngrep fra andre, for eksempel andre offentlige organer eller private interesser.

Norske myndigheter har siden behandlingen av sameloven av 1987 lagt til grunn at staten har en plikt til positivt å bidra til at den samiske folkegrup-

pen har forutsetningene for å dyrke sin kultur. Det er nå en alminnelig tolkning at bestemmelsen hjemler krav om positive tiltak fra myndighetenes side for å etterkomme forpliktelsene.

FNs menneskerettighetskomité, som overvåker konvensjonen om sivile og politiske rettigheter, har også uttalt at bestemmelsen krever tiltak for å sikre minoriteter effektiv deltakelse i avgjørelser som angår dem.

Et sentralt spørsmål i forhold til artikkel 27 har vært tolkningen av kulturbegrepet, og dermed innholdet i de forpliktelsene artikkelen etablerer. Etter ordlyden gir bestemmelsen vern av den ideelle kulturen og kulturelle ytringsformer som språk og religion. I forhold til samer som urfolk er det en alminnelig tolkning at bestemmelsen også omfatter de materielle forutsetningene for same- nes totale kulturutøvelse, også omtalt som naturgrunnlaget for samisk kultur. Bestemmelsens betydning for samenes rettsstilling er grundig drøftet i NOU 1984: 18 Om samenes rettsstilling. Mange av de spørsmålene som var usikre i 1984, er senere avklart gjennom praksis i FNs menneskerettighetskomité.

1.3.4 ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater

Den 76. internasjonale arbeidskonferansen (International Labour Organization) vedtok i 1989 konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. Ved den norske ratifikasjonen i 1990 gjorde Norge konvensjonen gjeldende for samene. Samene var anerkjent som urfolk i Norge før konvensjonen ble fremforhandlet og ratifisert. Gjennom ratifikasjonsprosessen ble samenes urfolksstatus bekreftet.

Det har til tider vært debatt om rekkevidden av begrepet av urfolk i ILO-konvensjonen. Det er imidlertid ikke tvilsomt at samene er omfattet av konvensjonens definisjon, jf. konvensjonen art. 1 (b). Stortinget gav også eksplisitt uttrykk for en slik forståelse.

Hovedprinsippet i ILO-konvensjon nr. 169 er urfolks rett til å bevare og videreutvikle sin egen kultur, og myndighetenes plikt til å treffe tiltak for å støtte dette arbeidet. ILO-konvensjon nr. 169 etablerer minimumsstandarder for rettslig beskyttelse av urfolk. Konvensjonen har bestemmelser om urfolks rett til selv å bestemme over sin økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling, til å lære å bruke eget språk og til å opprette egne institusjoner til å representere seg overfor myndighetene. Konvensjonen anerkjenner videre urfolks ønsker om og behov for kontroll over egne institusjoner,

sin egen livsform og økonomiske utvikling. Dette innebærer en anerkjennelse av urfolks ønske om å opprettholde og videreutvikle sin egen identitet, språk og religion, innen rammen av de statene de lever i. Konvensjonen har videre bestemmelser om blant annet landrettigheter, sysselsetting og arbeidsliv, opplæring, trygd og helse.

I følge art. 2 i konvensjonen er hovedprinsippet i konvensjonen at *«regjeringene skal ha ansvaret for utvikling av, med deltakelse av vedkommende folk, å sette i gang samordnede og systematiske tiltak for å verne disse folks rettigheter og for å garantere at deres integritet blir respektert»*. Slike tiltak skal sikre at medlemmene av det folk det gjelder, nyter godt av rettigheter og muligheter på linje med andre medlemmer av befolkningen. Videre skal tiltak fremme full virkeliggjøring av disse folks sosiale, økonomiske og kulturelle rettigheter, med respekt for deres sosiale og kulturelle identitet, tradisjoner og institusjoner. Dette prinsippet utdypes og forsterkes i art. 4 nr. 2 hvor det bestemmes at staten er forpliktet til å respektere klart uttrykte ønsker fra urfolk når det skal treffes særlige tiltak som kan berøre den enkelte eller urfolks institusjoner, eiendom, kultur, arbeid og miljø. I samisk sammenheng betyr dette at tiltak som berører de nevnte områdene ikke uten videre kan iverksettes i strid med klart uttrykte ønsker og prioriteringer fra samene. Det vil primært være Sametinget, som samenes folkevalgte organ som kan uttale seg forpliktende på vegne av samene.

Som følge av ratifikasjon av ILO-konvensjon nr. 169 har regjeringen forpliktet seg til å konsultere vedkommende folk, ved hensiktsmessige prosedyrer og spesielt gjennom deres representative institusjoner, når det overveies å innføre lovgivning eller administrative tiltak som kan få direkte betydning for dem, jf. art. 6. Forpliktelsen har resultert i prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget.

Norge rapporterer til ILO om konvensjon nr. 169 i henhold til organisasjonens regelverk, og Sametinget fremmer sine synspunkter direkte til ILO. Neste rapportering skal skje i 2008.

I forrige rapporteringsrunde, i 2003, stod regjeringen Bondevik IIs utkast til finnmarkslov (Ot.prp. nr. 53 (2002–2003)) sentralt, både i rapportene fra regjeringen og Sametinget, og ved behandlingen i ILOs ekspertkomité. ILOs ekspertkomité var kritisk til konsultasjonsprosessen forut for at lovforslaget ble lagt fram. Stortingets justiskomité gjennomførte som følge av dette supplerende konsultasjoner med Sametinget og Finnmark fylkeskommune ved utarbeidelsen av finnmarksloven, jf. Innst. O. nr. 80 (2004–2005)).

Selv om det er de engelske og franske originaltekstene som er folkerettslig bindende, har departementet utarbeidet uoffisielle oversettelser til norsk og nordsamisk. I 2007 ble det gjort en del justeringer i disse oversettelsene, både for å bringe språket i tråd med begrepsbruken som har utviklet seg siden ratifikasjonen i 1990, og for å rette opp enkelte feil. Den engelske originalteksten og de oppdaterte oversettelsene til norsk og nordsamisk fins på regjeringens nettsider om samepolitikk.

1.3.5 Europarådets rammekonvensjon om vern av nasjonale minoriteter

Europarådets rammekonvensjon om vern av nasjonale minoriteter ble vedtatt av Europarådets ministerkomité i 1994 og Norge ratifiserte konvensjonen i 1999. Rammekonvensjonen er den første juridisk bindende multilaterale avtalen om vern av nasjonale minoriteter. I forbindelse med ratifikasjon ble det slått fast at samene oppfyller kriteriene for å kunne regnes som nasjonal minoritet i henhold til konvensjonen. Sametinget har imidlertid uttalt at samene ikke ønsker å bli omfattet av Norges politikk overfor de nasjonale minoritetene, med henvisning til at samenes rettigheter etter ILO-konvensjon nr. 169 går lenger, jf. St.prp. nr. 80 (1997–1998) og St.meld. nr.15 (2000–2001). Folkerettslig er Norge likevel bundet av Rammekonvensjonens forpliktelser, også overfor samene.

1.3.6 FN-erklæringen om urfolks rettigheter

FN-erklæringen om urfolks rettigheter ble vedtatt i FNs generalforsamling 13. september 2007. Erklæringen er ikke et folkerettslig bindende dokument, men vil legge viktige føringer i det videre arbeidet for å fastslå hvilke rettigheter urfolk har. Erklæringen vil særlig få betydning i de land der det bor urfolk, og som ikke har ratifisert ILO-konvensjon nr. 169.

Arbeidet med erklæringen har pågått i mange år. I 1993 la Menneskerettighetskomisjonens arbeidsgruppe for urfolk frem utkast til en urfolks-erklæring. Utkastet ble behandlet i en egen arbeidsgruppe i Kommisjonen frem til et endelig utkast etter langvarige forhandlinger ble vedtatt av Menneskerettighetsrådet i 2006. Generalforsamlingen vedtok urfolkserklæringen med overveldende flertall. 4 land, Australia, Canada, New Zealand og USA, stemte mot erklæringen.

I arbeidet med teksten har representanter for urfolkene og FNs medlemsland arbeidet tett sammen. Den norske delegasjonen til arbeidsgruppen som arbeidet med erklæringsteksten har

bestått av representanter fra norske myndigheter og Sametinget. Norske myndigheter har, sammen med Sametinget og samiske organisasjoner, vært en aktiv pådriver for å få fram en erklæring.

Urfolk er verden over blant de mest marginaliserte grupper i samfunnet. En anerkjennelse av urfolks rettigheter i et FN-dokument vil være et viktig redskap for å styrke urfolks stilling. Selv om erklæringen ikke er rettslig bindende, inneholder den en sterk oppfordring til stater til å anerkjenne urfolks rettigheter til land og ressurser.

Fra samisk hold er arbeidet med en erklæring om urfolks rettigheter tillagt stor vekt. Selv om mange av de rettigheter som finnes i erklæringen er gjennomført i Norge gjennom for eksempel finnmarksloven og konsultasjonsavtalen mellom regjeringen og Sametinget av 11. mai 2005, er erklæringen et viktig signal om statens generelle holdning til urfolks rettigheter.

Erklæringen omhandler rettigheter for verdens urfolk. Erklæringen har bestemmelser både når det gjelder grunnleggende behov som mat, helse og utdanning, og bestemmelser om bruk av tradisjonelle ressurser og landområder. Erklæringen fastslår urfolks rettigheter til land og naturressurser som de tradisjonelt har eid, okkupert eller brukt. Disse rettigheter er avgrenset til å gjelde retten til å eie, bruke, utvikle og kontrollere de landområder og ressurser som de i dag besitter som følge av tradisjonell tilknytning. Erklæringens bestemmelser om landrettigheter, i artikkel 26 og følgende, kan tolkes på ulike måter. Urfolks landrettigheter i Norges tilfelle er definert av ILO-konvensjon 169.

Den største debatten under arbeidet med erklæringen har vært rundt urfolks rett til selvbestemmelse. I forbindelse med avstemningen i generalforsamlingen avga Norge en tolkningserklæring om urfolks rett til selvbestemmelse der det fremheves at denne retten skal utøves innen rammen av statens territoriale integritet, og at den i Norge anses ivaretatt gjennom gjeldende ordninger og rettigheter i henhold til norsk rett. En anerkjennelse av retten til selvbestemmelse for samer er i tråd med Norges holdning over flere år, bl.a. i de to forrige overordnede stortingsmeldingene om samepolitikken (St.meld. nr. 55 (2000–2001) og St. meld. nr. 33 (2001–2002)). Det vises også til Innst. S. nr. 110 (2002–2003), punkt 5.2.1 om begrepet selvbestemmelse.

Erklæringen gjør det klart at selvbestemmelse innbefatter retten for urfolk til fritt å arbeide for sin egen økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling. Retten til selvbestemmelse kan samtidig ikke bru-

kes til handlinger i strid med FN-pakten eller FNs menneskerettighetskonvensjoner.

Urfolk har, når de utøver sin rett til selvbestemmelse, en rett til autonomi eller selvstyre i saker som angår deres interne og lokale anliggender, og rett til et system for finansiering av sine selvstyre-funksjoner, jf. art 4. Anerkjennelsen av den retten til selvbestemmelse som det er vist til i erklæringen, krever videre at urfolk har full og effektiv deltakelse i et demokratisk samfunn, og i beslutningsprosesser som er relevante for dem.

Hva samenes rett til selvbestemmelse konkret vil innebære er imidlertid ikke fullt ut klarlagt. Regjeringen legger til grunn at debatten om en rett til selvbestemmelse også må omfatte en debatt om innholdet i begrepet, og om hvordan en selvbestemmelsesrett kan gjennomføres som praktisk politikk. Et folks rett til selvbestemmelse vil ikke nødvendigvis innebære det samme i tilfeller der rettigheten kan knyttes til et folk som bor alene innenfor et avgrenset geografisk område, og der rettigheten er knyttet til et folk som bor spredt og i områder hvor det også bor andre etniske grupper. Utviklingen av samers selvbestemmelsesrett må også vurderes i forhold til eventuelle presedensvirkninger internasjonalt. En nærmere fastlegging av samers rett til selvbestemmelse vil kunne ha interesse når retten til selvbestemmelse for urfolk skal utformes i andre stater. Se også Sametingets årsmelding 2007, punkt 3.1.

I innledningen til Urfolkserklæringen slås det fast at situasjonen til urfolk varierer fra region til region og fra land til land, og at betydningen av nasjonale og regionale særegenheter og forskjeller i historisk og kulturell bakgrunn bør tas med i vurderingen. I praksis betyr det at rettighetene i erklæringen må gjennomføres på en måte som er tilpasset situasjonen for det enkelte urfolk. Samisk selvbestemmelse er, i den norske konteksten, et spørsmål om hvorvidt vårt demokratiske system evner å gi den samiske befolkningen tilstrekkelig grad av innflytelse på de nasjonale politiske prosessene og beslutningene som angår dem.

I Norge vil en rekke politiske saksområder være relevante og ha stor betydning for samene. Når det gjelder slike saker, kan retten til selvbestemmelse sees på som en rett til innflytelse og medbestemmelse, i saker som berører samene som gruppe. Når en slik rett til deltakelse og innflytelse skal gjennomføres, kan det legges til grunn to typer av rettigheter. For det første kan det være tale om en rett til å fatte avgjørelser alene om forhold som bare berører samene, altså en kulturell og språklig autonomi. Eksempler kan være tiltak som gjelder samisk språk og Samisk utviklings-

fond¹. For det andre må det være tale om en rett til reell, effektiv deltakelse i offentlig myndighetsutøvelse som både berører samene og samfunnet de er en del av, for eksempel når det gjelder beslutninger om arealplanlegging og ressursutnyttelse. En rett til deltakelse kan blant annet gjennomføres ved konsultasjoner, og en plikt til å konsultere vedkommende urfolk er også omhandlet i erklæringen. I Norge er konsultasjonsplikten implementert gjennom prosedyrene for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget, i tråd med artikkel 6 i ILO-konvensjon nr. 169. Retten til deltakelse i forvaltningen av naturressursene kan også gjennomføres ved at Sametinget oppnevner representanter til felles styringsorganer, som Finnmarkseiendommen og de regionale rovviltnemndene.

I praksis må de nevnte rettigheter i første rekke utøves gjennom Sametinget, som et folkevalgt organ med beslutnings- og konsultasjonsmyndighet.

Selv om begrepet selvbestemmelse ikke har et presist innhold, har regjeringen og Sametinget vært i dialog om praktiske tiltak for å gjennomføre samisk beslutningsmyndighet og medbestemmelse innenfor dagens regelverk. Enkelte tiltak er gjennomført, som finnmarksloven og konsultasjonsprosedyrene. Noen er fremmet for Stortinget, som nye bestemmelser i plan- og bygningsloven om Sametingets innsigelsesmyndighet i plansaker. Andre er under vurdering eller i en konsultasjonsfase, for eksempel forslag fra Kystfiskeutvalget for Finnmark om deltakelse i forvaltningen av saltvannsfiske i Finnmark og forslagene fra Samerettsutvalget II.

Det vil være behov for å videreføre arbeidet med å fastlegge hva samenes rett til selvbestemmelse konkret kan innebære. Det er videre sannsynlig at de løsninger man kommer frem til i Norge vil kunne tillegges vekt i den internasjonale utviklingen knyttet til selvbestemmelsesretten for urfolk. Regjeringen forutsetter at utviklingen av samisk selvbestemmelse skal skje innenfor rammen av en eksisterende uavhengig og demokratisk stat, og innenfor Norges eksisterende geografiske grenser.

1.3.7 Utkast til nordisk samekonvensjon

En nordisk ekspertgruppe overleverte sin innstilling med et utkast til en nordisk samekonvensjon

høsten 2005. Regjeringene i Finland, Sverige og Norge er enige om å videreføre arbeidet med en nordisk samekonvensjon, i første omgang gjennom fortsatt nasjonalt arbeid med høringsoppfølging og eventuelle konsekvensanalyser. En arbeidsgruppe med representanter fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Justisdepartementet, Utenriksdepartementet og Sametinget har arbeidet med den nasjonale oppfølgingen av konvensjonsutkastet, og avga sin rapport 3. oktober 2007. Det tas sikte på at sameministrene og sametingspresidentene til neste fellesmøte høsten 2008 har avklart sine posisjoner.

Konvensjonsutkastet, utarbeidet av en nordisk ekspertgruppe, tar utgangspunkt i at samene er urfolk i Finland, Sverige og Norge. Utkastet er utarbeidet på bakgrunn av de internasjonale instrumentene som de tre landene er bundet av. En nordisk samekonvensjon foreslås å ha som målsetting å *«bekrefte og styrke slike rettigheter for det samiske folket at det kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur, sine næringer og sitt samfunnsliv med minst mulig hinder av landegrensene»*, jf. ekspertgruppens forslag til artikkel 1.

I utkastet til nordisk samekonvensjon er samers rett til selvbestemmelse fastslått i artikkel 3. I tillegg inneholder konvensjonsutkastet bestemmelser som tar sikte på å konkretisere innholdet i retten til selvbestemmelsen. Særlig sentrale er bestemmelsene om sametingenes myndighet i beslutningsprosesser. Sametingene i Sverige, Finland og Norge er i konvensjonsutkastet gitt myndighet eller ulik grad av medbestemmelse, avhengig av hvor viktig den aktuelle saken er for samiske interesser (artiklene 14 flg.). For det første slås det fast en rett for Sametinget til å treffe selvstendige vedtak der Sametinget etter nasjonal eller internasjonal rett har myndighet til dette (artikkel 15). Videre skal offentlige myndigheter føre forhandlinger med Sametinget i saker av vesentlig betydning for samene (artikkel 16). Utkastet slår også fast en uttalelsesrett og en rett for Sametinget til å være representert i offentlige råd og utvalg (artikkel 17). Videre skal Sametinget gis mulighet til å møte nasjonalforsamlingen for å redegjøre for sitt syn i spørsmål av betydning for samene (artikkel 18). Sametingenes rett å representere samene internasjonalt er slått fast i utkastets artikkel 19. Det videre arbeidet med utkastet vil kunne være et viktig bidrag til fastleggelsen av det nærmere innholdet i samers rett til selvbestemmelse.

¹ I budsjettvedtaket for 2008 vedtok Sametinget at Samisk utviklingsfond opphører. Ordningen kalles nå søkerbaserte tilskudd for næringsutvikling. Det geografiske virkeområdet er som før.

1.4 Internasjonalt urfolksarbeid

1.4.1 Arbeidet med urfolk i utviklingssamarbeidet

Retningslinjene «Norsk innsats for å styrke arbeidet med urfolk i utviklingsarbeidet», som ble publisert i 2004, er retningsgivende for Norges støtte til urfolk i utviklingssamarbeidet. Retningslinjene vektlegger behovet for sammenheng mellom det normative arbeidet på urfolksområdet og det praktiske urfolkssamarbeidet. I det norske utviklingssamarbeidet er det et ønske om økt fokus på urfolk og en helhetlig tilnærming innenfor urfolkssamarbeidet. Dette vil kreve styrket samordning av de ulike norske innsatsformene på området.

Retningslinjene legger opp til en ytterligere styrking av rettighetsperspektivet i norsk urfolksinnsats. Rettighetsbaseringen av den norske urfolksstøtten har sitt utgangspunkt i ILO-konvensjon nr 169 – det eneste folkerettslige instrument som tar for seg urfolks særlige rettigheter. Den norske innsatsen skal med andre ord bidra til anerkjennelse av urfolks grunnleggende rettigheter og styrke urfolks muligheter og evne til å fremme og forvalte sine interesser.

Hovedtyngden av den norske urfolksstøtten kanaliseres via norske frivillige organisasjoner. Norad har ansvaret for den støtten som kanaliseres via norske, samiske og internasjonale organisasjoner og ved direkte støtte til urfolksorganisasjoner. I tillegg kommer den innsatsen som gjøres av Utenriksdepartementet via norske ambassader (ambassadene i Guatemala og Brasil forvalter urfolksprogram), multilaterale institusjoner og internasjonale organisasjoner.

Deltakelse i det internasjonale arbeidet for å fremme urfolks rettigheter blir høyt prioritert fra norsk side. Størstedelen av samarbeidet på urfolksområdet har dreid seg om støtte til styrking av urfolks rettigheter i Latin-Amerika, men de siste årene har støtte til urfolk i Afrika og Asia fått økt oppmerksomhet. Ettersom urfolk ofte utgjør fattigdomslommer i sine respektive land, også i rikere land, vil prosjektaktiviteter innenfor norsk urfolksinnsats ikke være begrenset til MUL-landene (de minst utviklede land). Urfolkspolitiske hensyn vil veie tungt når nye innsatser skal vurderes. Innsatsen vil også bli vurdert i forhold til tiltakets karakter, synergi med øvrig bistand og hvorvidt samarbeidet er rettet mot spørsmål som er spesielt relevant for urfolk. En betydelig andel av samarbeidet på urfolksområdet omfatter styrking av urfolks egne organisasjoner, og inngår som del av Norads samarbeid for støtte til styrking av det sivile sam-

funn. Samarbeidet kanaliseres via globale ordninger som Norad har ansvar for.

1.4.2 FNs Permanente forum for urfolkssaker

Norge var blant pådriverne for å etablere et permanent forum for urfolkssaker i FN. Forumet ble vedtatt etablert i 2001 som et rådgivende og koordinerende organ under FNs økonomiske og sosiale råd (ECOSOC). Forumet har siden den gang hatt årlige sesjoner som har samlet representanter fra både urfolksorganisasjoner, FNs organisasjoner og FNs medlemsland. Lederen for forumet i den første treårsperioden var Ole-Henrik Magga, Norges første sametingspresident.

Med Forumet fikk for første gang statlige og ikke-statlige representanter lik status i et permanent, representativt organ innenfor FN-systemet. Forumet er et rådgivende og koordinerende organ for urfolksspørsmål i FN og skal bidra til at ulike FN-organisasjoner inkluderer hensyn til urfolk i sitt arbeid. Forumet fremmer også anbefalinger til FNs medlemsland. I 2005 og 2006 var hovedtemaet for møtene urfolk og Tusenårsmålene. Hovedtemaet for sesjonen i 2007 var urfolks rettigheter til land, territorier og naturressurser.

1.4.3 FNs spesialrapportør for urfolks menneskerettighetssituasjon

FNs Menneskerettighetskommisjon oppnevnte i 2001 den første spesialrapportør på menneskerettighetssituasjonen for urfolk. Spesialrapportørens mandat er å søke, motta og utveksle informasjon om brudd på urfolks rettigheter. Spesialrapportøren har også mandat til å utforme anbefalinger og forslag til tiltak og aktiviteter som vil bidra til beskyttelse av urfolks rettigheter. Spesialrapportøren avgir årlige rapporter til FNs Menneskerettighetsråd, som er det organ som har erstattet Menneskerettighetskommisjonen. Rapportøren utarbeider rapporter om situasjonen for urfolk i ulike land på grunnlag av besøk. I dag foreligger rapporter om urfolkssituasjonen i Mexico, Chile, Guatemala, Filippinene, Colombia, Canada, New Zealand, Sør-Afrika, Ecuador og Kenya. Rapportøren har det siste året også fulgt tett urfolkssituasjonen i Nepal. Rapportøren utarbeider også rapporter på tema av særlig betydning for urfolk, bl.a. eksisterer det rapporter om tospråklig utdanning og spørsmål knyttet til rettssystemer og sedvanerett. Fra norsk side støtter vi opp om spesialrapportørens virksomhet, som bidrar til å bringe urfolks situasjon til det internasjonale samfunns bevissthet. I forbindelse med at Menneskerettighetsrå-

dets arbeidsmetoder fastlegges arbeider vi for at dette mandatet skal videreføres og for at spesialrapportørene i størst mulig utstrekning skal beholde sin uavhengige stilling.

1.4.4 Gáldu – kompetansesenter for urfolks rettigheter

Gáldu – Kompetansesenteret for urfolks rettigheter ble etablert i 2002 med den målsetting å øke kunnskapen om og forståelsen for urfolks rettigheter. Senteret skal samle inn, bygge opp, systematisere, vedlikeholde, bearbeide, tilrettelegge og formidle relevant informasjon og dokumentasjon om urfolksrettigheter nasjonalt og internasjonalt. Senteret kan også påpeke behovet for forskning på aktuelle områder. Målgrupper for senterets virksomhet er alle som søker kunnskap om urfolksrettigheter nasjonalt og internasjonalt, herunder skoler, frivillige organisasjoner, offentlige institusjoner og myndigheter.

Gáldu – Kompetansesenteret for urfolks rettigheter er en faglig selvstendig institusjon, som i stor grad fastsetter egne mål og resultatkrav. Styret er senterets øverste organ, og har iht. vedtektene ansvaret for faglig utvikling, ressursbruk og prioriteringer, samt å utarbeide strategier for senterets virksomhet. Styret er oppnevnt av Sametinget og Kommunal- og regionaldepartementet i fellesskap, etter forslag fra bl.a. Nordisk samisk institutt og Samisk høyskole.

Senteret anser digitale informasjonsverktøy som viktig i sitt formidlingsarbeid og har etablert en egen nettportal – www.galdu.com. Her finnes bl.a. informasjon om senteret og dets virksomhet og utredninger, rapporter og artikler om urfolks rettigheter. Senteret utgir også et eget tidsskrift *Gáldu Čála* – Tidsskrift for urfolks rettigheter. Siden etableringen har senteret vært både arrangør og medarrangør av en rekke seminarer hvor ulike sider knyttet til urfolks rettigheter har vært tema.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet tildeler midler til senteret over kap. 682, post 01. I tillegg settes det av midler til senteret over Utenriksdepartementets budsjett.

1.5 Urfolkssamarbeid i Norden og nordområdene

1.5.1 Nordisk samarbeid om samepolitikken

I utviklingen av en helhetlig samepolitikk er det viktig å se samiske spørsmål i et felles nordisk perspektiv med utvikling og etablering av fellestiltak og samarbeid på tvers av landegrensene.

Ministrene ansvarlig for samiske saker og sametingspresidentene i Finland, Sverige og Norge etablerte i 2000 et fast samarbeid for regelmessig orientering, drøfting og behandling av samiske spørsmål av felles interesse. Målsettingen med samarbeidet er å styrke og utvikle det samiske folkets språk, kultur, næringer og samfunnsliv. Samarbeidet har uformell, men nær tilknytning til Nordisk Ministerråd.

Det ble i 2003 opprettet en nordisk samisk språkpris – *Gollegiella* – som en anerkjennelse og synliggjøring av innsats og arbeid til fremme for samisk språk i Finland, Sverige, Norge og Russland. Prisen deles ut annet hvert år. Det arbeides videre med utfordringene om et bredere nordisk samarbeid innen samisk forskning. Samiske og urfolks fag- og forskningsmiljøer i Finland, Norge, Sverige og Russland understreker behovet for utarbeidelse av felles strategier og standarder for forskning i samiske og urfolks områder (nordisk samisk seminar, rapport «Future challenges for reindeer husbandry societies», Umeå, mars 2007). Regjeringen har bedt Norges forskningsråd å initiere en utredning som skal vurdere etablering av et felles samisk forskningsutvalg for Norge, Sverige og Finland, jf. St.meld. nr. 20 (2004–2005) *Vilje til forskning*. Behov for å opprette et samisk etikkutvalg foreslås også vurdert i denne sammenheng. Det planlegges en konferanse i 2008 mellom reindriftsnæringen og reindriftsmyndighetene i Norge, Sverige og Finland. Formålet er å styrke kontakten og identifisere eventuelle samarbeidsområder til gjensidig nytte for næringen.

Sameministrene og sametingspresidentene ønsker styrket kontakt og dialog med russiske myndigheter og samer om samiske og urfolks spørsmål av felles interesse. Utvidet kontakt med Nordvest Russland på politikernivå er i tråd Nordisk Råds rekommandasjoner om samarbeid med urfolk i Barentsregionen. Ministrene og presidentene mener det er viktig å styrke statusen for samer og andre urfolk i Barentsregionen og har oppfordret Barentsrådet, Arktisk Råd og Nordisk Ministerråd til å sette økt fokus på urfolkenes situasjon og bidra med støtte til tiltak som sikrer urfolks eksistensgrunnlag, språk og kultur.

Sametingene i Finland, Norge og Sverige har organisert sitt arbeid gjennom Samisk parlamentarisk råd i saker hvor det er naturlig å framstå med en samordnet politikk for å ivareta det samiske folkets felles interesser. Regjeringen anser Samisk parlamentarisk råd som et viktig organ for det nordiske samarbeidet og et organ som har betydning i internasjonale sammenhenger for et styrket samarbeid urfolk i mellom, og mellom urfolk og andre

aktører. Sametingene har anmodet sameministrene i Finland, Norge og Sverige om å samfinansiere rådets virksomhet. Se også Sametingets årsmelding 2007, punkt 2.2.

Samerådet er et samarbeidsorgan for de samiske organisasjonene i Finland, Norge, Sverige og Russland, og er en uavhengig organisasjon (NGO – non-governmental organization). Rådets overordnede målsetning er å ivareta samenes interesser som ett folk, styrke samenes samhörighet over grensene og arbeide for at samene også i framtiden erkjennes som ett folk, hvis kulturelle, politiske, økonomiske, og sosiale rettigheter skal sikres dels ved hvert enkelt lands lovgivning og dels ved avtaler mellom de berørte stater og samenes representative organ.

Samekonferansen, som avholdes hvert fjerde år, er Samerådets øverste beslutningsorgan. Samekonferansen har spilt en stor rolle i den samepolitiske utviklingen etter 2. verdenskrig og har i dag stor betydning for samisk organisasjonsliv både nasjonalt, nordisk og internasjonalt. Arbeids- og inkluderingsdepartementet har gitt 800 000 kroner i tilskudd til å avholde den 19. nordiske samekonferansen i Rovaniemi i Finland høsten 2008. Konferansens hovedtema er samisk kulturarv.

1.5.2 Urfolkssamarbeid i nordområdene

Nordområdene ble i Soria Moria-erklæringen definert som Norges viktigste satsningsområde i årene som kommer. I tråd med dette lanserte regjeringen 1. desember 2006 sin helhetlige nordområdestrategi, med hovedmål å skape bærekraftig vekst og utvikling i nordområdene.

Regjeringens nordområdepolitikk skal bidra til å trygge urfolkenes livsgrunnlag, næringer, historie og kultur i nordområdene. Urfolksdimensjonen er sentral i regjeringens nordområdestrategi og i Norges formannskap i Arktisk råd. En utvikling med økt internasjonalisering byr på nye muligheter, men øker samtidig presset på urfolks kultur og livsgrunnlag. For at urfolkssamfunn skal overleve disse globale endringsprosessene, er det viktig at urfolks rettigheter blir etterlevd i utnyttelsen og forvaltningen av ressurser og miljøet i nordområdene.

I en helhetlig ressursforvaltning inngår beskyttelse av naturgrunnlaget for urfolkenes næringer, av kulturminner, tradisjonell kunnskap og arealer til reindrift. I en slik forvaltning inngår også beskyttelse av miljøet langs kysten og den tradisjonelle utøvelsen av sjøfiske og laksefiske.

Urfolkene i nord skal ha en sterk posisjon og rolle i utviklingen av egen situasjon. Sametinget

skal ha reell innflytelse på saksområder som er viktige for samiske samfunn. Urfolks deltakelse tidlig i prosesser og saker er avgjørende. Utenriksdepartementet og Sametinget har etablert halvårige samråd om nordområdespørsmål. Petroleumsvirksomhet i Barentshavet kan få direkte betydning for samiske interesser, og særlig kan ilandføringen av olje og gass fra denne virksomheten få betydning for samisk næringsvirksomhet.

Samiske organisasjoner/institusjoner og Sametinget har lang erfaring i internasjonalt samarbeid og samhandling med minoritetsgrupper og urfolk i andre land. Denne erfaringen er verdifull kunnskap for samene selv, myndighetene på ulike forvaltningsnivåer og samarbeidsaktører når nordområdesatsingen skal utvikles og konkretiseres videre. Det er positivt at Samisk høgskole og Statoil ASA har undertegnet en avtale i 2007 der formålet er samarbeid på lengre sikt. Samisk høgskole/Nordisk Samisk Institutt har faglig kompetanse i urbefolkningsspørsmål som Statoil vil ha nytte av i utforming og kvalitetssikring av etiske retningslinjer ved olje- og gassaktivitet som berører urfolk.

Urfolkenes situasjon er en naturlig og viktig del av regjeringens samarbeid med Russland i nord. Urfolksspørsmål drøftes på regjerings- og embetsnivå, samarbeidet i Arktisk råd, Barentssamarbeidet og Den nordlige dimensjon. Det er positivt at Murmansk oblast i samarbeid med urfolksorganisasjoner, har etablert et samisk råd i 2006. Rådet skal samordne og gi råd i spørsmål som er av betydning for den samiske befolkningen på Kola.

I regjeringens nordområdestrategi har den samiske befolkningen og samiske kulturutøvere en naturlig plass i den bredere satsingen på folk-til-folk-samarbeidet og kultursamarbeidet over landegrensene i nord. Det gjelder barn og unge, helse, idrett, frivillighet, kultur og kultursamarbeid innen kultur, film og festivaler. For å bidra til at samiske sendinger på sikt kan etableres på permanent basis i Nordvest-Russland, har Utenriksdepartementet i 2007 og tidligere år gitt tilskudd til videreutvikling av en radiokanal for den samiske minoriteten på Kola.

Urfolkene har behov for økte muligheter til å samhandle seg imellom og med aktuelle samarbeidspartnere i nordområdene. Utenriksdepartementet bidrar med støtte til samarbeidsprosjekter som retter seg mot samiske og andre urfolksmiljøer i Arktis, Russland og Norge innenfor samarbeidet i Arktisk råd og prosjektsamarbeid med Nordvest-Russland. Det ytes også reisestøtte til samiske miljøer som deltar i samarbeid under Arktisk råd og Barentsrådet. Arbeids- og inkluderings-

departementet har gitt tilskudd til etablering og oppbygging av Samiske institusjoners nordområdenettverk i urfolksspørsmål ved Árran i Tysfjord, til åpningen av Urfolkenes internasjonale polarår i Kautokeino og til Verdensforbundet for reindriftsfolk til å starte planlegging og organisering av den 4. verdenskongressen for reindriftsfolk som arrangeres i Kautokeino i begynnelsen av 2009.

Arbeidet med å bedre vilkår for grensepasse- ring i nord vil også lette samhandlingen mellom urfolk og samarbeidsaktører. Ny visumavtale er undertegnet mellom Norge og Russland i 2007. Avtalen vil tre i kraft når den russiske Duma har ratifisert den. Visumbehandlingen ved Norges generalkonsulat i Murmansk er effektivisert og åpningstiden skal utvides ved Storskog grensesta- sjon så snart en tilsvarende løsning med utvidet åpningstid er på plass på russisk side. For mulige ytterligere lettelse for grensepasse- ring er det ned- satt en arbeidsgruppe med representanter for berørte instanser på sentralt, regionalt og lokalt nivå, for å gjennomgå norske rutiner på Storskog og ved utenriksstasjonene i Russland.

Urfolk skal selv ha muligheter til å bygge opp kapasitet og kompetanse for å kunne utøve reell innflytelse på den generelle samfunnsutviklingen, og særlig utviklingen i nord. Som et ledd i vektleg- ging av kunnskap i og for nordområdene, har regjeringen doblet tildelingene til Barents 2020 i 2007 til 20 mill. kroner. Det er behov for å utvikle eksisterende og nye næringer som grunnlag for bosettingen og den samiske kulturen. Barents 2020 har som formål å skape en ny arena for sam- arbeid om kunnskapsproduksjon mellom norske og utenlandske kompetansemiljøer, næringslivsin- teresser og myndighetsorganer. Dette vil også gjelde samiske interesser. Det er etablert en ord- ning med Nordområdestipendier for studier ved nordnorske læresteder finansiert over samme pro- gram. Ordningen vil legge særlig vekt på reiselivs- fag, fiskerifag, petroleumsfag, urfolksspørsmål og bedriftsøkonomiske studier.

En betydelig del av bevilgningene til nordområ- deforskning kanaliseres gjennom Norges forsk- ningsråd. forskningsrådet har lagt frem en egen nordområdestrategi hvor også strategier for urfolksforskning er med. Arktisk universitet er et nettverk av høyere læresteder rundt Nordpolen som blant annet koordinerer mobilitetsprogram north2north, Bachelor of Circumpolar Studies og feltkurs. Urfolksnettverket tildeles midler over bud- sjettet til Universitetet i Tromsø. Nettverket skal bidra til samarbeid mellom norske og utenlandske miljøer som driver med samisk forskning og er et

samarbeidstiltak mellom Universitetet i Tromsø, Samisk høgskole og Nordisk samisk institutt.

Urfolkene har verdifull kunnskap om natur, miljø og tradisjoner. De forvalter kulturverdier og har kunnskap om næringsveier under marginale vilkår i et subarktisk område. Arktisk råds klima- rapport (ACIA) dokumenterer hvordan urfolk har tilpasset seg tidligere klimaendringer. Den konkluderer med at oppvarmingen av Arktis skjer raskere enn tidligere forutsatt og at urfolksamfunnene vil merke store økonomiske og kulturelle forandring- er som følge av dette. Endringer i det globale kli- maet vil kunne stille reindriften, jordbruket og fiske i sjø og elver i samiske områder overfor nye utfordringer. Det er særlig utfordringer knyttet til forventet temperaturøkning og økende grad av ekstreme vær- situasjoner. Konsekvensene av dagens klimaendringer kan bli store for urfolks levesett. Det er viktig at det utvikles tilpasnings- strategier. forskning med videre kunnskapsopp- bygging framstår som sentralt i dette arbeidet. Reindriftens særlige utfordringer er forutsatt å ha betydelig oppmerksomhet i de forskningsprosjek- ter som er igangsatt.

Mange av utfordringene reindriftsnæringen står overfor er felles for landene i nordområdene. På den bakgrunn, og med sikte på å styrke det internasjonale reindriftssamarbeidet i Arktis, ble Internasjonalt fag- og formidlingssenter for rein- drift etablert høsten 2005. Utenriksdepartementet har bidratt med tilskudd til et prosjektsamarbeid med Russland om kompetanseoppbygging og reetablering av familiebasert reindrift på Kola.

Regjeringens strategier for nordområdene er langsiktige og konkretisering av disse vil skje løpende over flere år.

Se også Sametingets årsmelding 2007, punkt 2.3.1.

1.5.3 Internasjonalt fag- og formidlingssenter for reindrift

For å styrke det internasjonale samarbeidet om reindrift ble Internasjonalt fag- og formidlingssen- ter for reindrift etablert i 2005 i Kautokeino. Sente- ret skal utveksle kunnskap og informasjon mellom reindriftsutøvere, forskere og forvaltning i forskjel- lige land og fremme reindriftssamarbeid mellom landene. Det er lagt vekt på at reindriftsfolk og deres organisasjoner skal ha et nært forhold til senteret, og det skal drives i samråd med Verdens- forbundet for reindriftsfolk (Association of World Reindeer Herders – WRH). WRH er en sirkumpo- lar organisasjon som representerer alle verdens reindriftsfolk.

Senteret er en faglig selvstendig institusjon som i stor grad fastsetter egne mål og resultatkrav. Styret er senterets øverste organ. Styresammensetningen gjenspeiler eksisterende grenseoverskridende reindriftssamarbeid, med representanter fra Russland, Sverige, Finland og Norge. Senteret fyller en viktig funksjon i det sirkumpolare reindriftssamarbeidet og ivaretar både faglige behov og koordineringsbehov hos senterets målgrupper.

Senteret har gjennom WRH et bredt lokalt nettverk mot urfolkssamfunn og institusjoner i nordområdene, herunder i Russland. Det forventes at senteret spiller en mer aktiv rolle for å fremme lokal kunnskapsoppbygging og forskning i og om urfolkssamfunnene i nordområdene, spesielt sett i forhold til Russland. Dette samsvarer også med innholdet i regjeringens nordområdestrategi.

Senteret har siden etableringen innledet samarbeid med en rekke institusjoner, organisasjoner og andre aktører i de arktiske områdene med tanke på nettverksbygging og faglig utveksling, bl.a. er det gjennomført møter, prosjekter og faglig utveksling med reindriftsorganisasjoner, offentlige reindriftsmyndigheter og faginstitutioner i Russland, Alaska og i de nordiske landene.

Senteret har initiert og igangsatt en rekke prosjekter som vil ha betydning for senterets virksomhet framover. Av de prosjekter som er prioritert fremheves særlig EALÁT-programmet, jf. kap. 12.5. Senteret har under utvikling en web og reindriftsportal for verdens reindriftsfolk – *www.reindeer-centre.org*, *www.ealat.org*, *www.reindeerblog.org*.

Internasjonalt fag- og formidlingssenter for reindrift er evaluert av Agderforskning våren 2007. Evalueringen viser at senteret siden etableringen har vært med på å utvikle og gjennomføre tiltak og prosjekter innenfor senterets formål og mandat. Senteret har opparbeidet seg samarbeidsrelasjoner og nettverk med relevante fag- og forskningsmiljøer, og har vært aktive i å synliggjøre senteret og reindriften i en rekke ulike formum, både nasjonalt og internasjonalt. Videre har senteret også ivarettatt mer forvatningsmessige og administrative oppgaver. Innenfor de tids- og ressursrammer man har hatt til rådighet, har senteret hatt et høyt aktivitetsnivå.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet tildeler midler til senteret over kap. 684, post 01. Fram til og med budsjettåret 2007 ble det også gitt midler til senteret over Utenriksdepartementets og Landbruks- og matdepartementets budsjetter.

1.5.4 Strategier og tiltak

Regjeringen vil

- bidra til lettere samordning av grenseoverskridende tiltak og fellesprosjekter som berører samene spesielt
- legge til rette for at samiske fag- og forskningsmiljøer i Finland, Norge, Sverige og Russland har gode vilkår for arbeidet med felles forskningsstrategier og standarder
- bidra til økt kontakt og samarbeid mellom reindriftsnæringen og reindriftsmyndighetene i Norge, Sverige og Finland
- bidra til å sikre gode vilkår for Samisk parlamentarisk råds virksomhet
- vektlegge et videre arbeid med sikte på en nordisk samekonvensjon
- involvere Sametinget og urfolksrepresentanter til et nært samarbeid i nordområdespørsmål og i utviklingen av nasjonale tilpasningsstrategier
- bidra til at det utvikles felles urfolksstandarder for økonomisk virksomhet i nordområdene
- legge til rette for økt folk til folk-samarbeid og satse på økt kultursamarbeid med Russland
- videreføre 1 mill. kroner i 2008 til Barentssekretariatet for multilaterale tiltak og prosjekter på barne- og ungdomsområdet. Målgruppen er barn og ungdom fra de 13 regionene og urbefolkningene i Barentsregionen.
- bidra til å styrke nettverket mellom sameradiene i nordområdene og støtte etablering av en felles radiokanal når det digitale sendernet er ferdig utbygd i de nordiske landene
- i nært samarbeid med aktuelle samiske institusjoner og organisasjoner, bidra til utvikling og gjennomføring av konkrete prosjekter og tiltak som bidrar til kunnskaps- og kompetanseutvikling i nordområdene, herunder innenfor Arktisk råd og i prosjektsamarbeidet med Nordvest-Russland
- følge opp arbeidet med sikte på ytterligere lettelser for grensepassering i nord med russiske myndigheter
- vurdere muligheter og rammer for næringsutvikling i samiske områder
- bidra til oppbygging av kapasitet ved de samiske institusjoner innen urfolksrelatert forskning
- bidra til en videreutvikling av Arktisk Universitet
- arbeide for at urfolks kunnskap og observasjoner får en sentral plass i oppfølgingen av klimarapporten (ACIA) til Arktisk råd
- prioritere videre kunnskapsoppbygging om klimaendringer, konsekvenser og tilpasninger for urfolks levesett i samarbeid med andre land i nord.

Del II
Mangfold i det samiske samfunnet

2 Mangfold i det samiske samfunnet

Samerådet uttrykte i det samepolitiske program vedtatt under samenes 13. konferanse i Åre i 1986 følgende:

1. Vi samer er et folk, og rikenes grenser skal ikke bryte vårt folks fellesskap.
2. Vi har vår egen historie, våre egne tradisjoner, vår egen kultur og vårt eget språk. Fra våre fedre har vi fått i arv våre rettigheter til land og vann og våre næringsrettigheter.
3. Det er vår umistelige rett å ivareta og utvikle våre næringer og våre samfunn, ut fra våre egne felles vilkår, og vi vil i fellesskap ta vare på våre marker, vann og naturrikdommer og vår nasjonale arv til de kommende generasjoner.

Budskapet i Samerådets vedtak har vært et viktig utgangspunkt for utviklingen av samepolitikken de seneste årene, både internt i det samiske samfunnet og i de nordiske statenes utvikling av sin samepolitikk. Samene som et folk og som urfolk har krevd både kulturelle, språklige og samfunnsmessige rettigheter som grunnlag for hele den mangfoldige samepolitiske utviklingen som har dannet basis for det samiske samfunnet, slik det ser ut i dag.

Ettersom den samiske samfunnsstrukturen har utviklet seg bl.a. med etablering av sametingene og samiske institusjoner, har mangfoldet i det samiske samfunnet mer og mer kommet til syne. Samene er ett folk, med mange forskjellige næringsmessige, språklige og kulturelle tilpasninger som alle har sine egne behov ut fra egne forutsetninger.

Det samiske samfunnet kan deles inn på ulike måter språklig, næringsmessig, geografisk og kulturelt, som for eksempel østsamer, nordsamer, lulesamer, pitesamer, sørsamer, bysamer, markasamer, sjøsamere og reindriftsamer. Disse gruppene har forskjellige tilpasninger til den felles samiske kulturen og utgjør til sammen den samiske kulturens helhet.

Betingelsene for utøvelse av samisk språk og kultur er forskjellig rundt om i landet. I enkelte områder er samisk språk og kultur en synlig og naturlig del av hverdagslivet. I andre deler av landet kan arbeidet med revitalisering og utvikling av samisk språk og kultur være en daglig utfordring.

Vilkårene for den enkelte sames og grupper av samers utvikling er avhengig av tilrettelegging gjennom offentlig politikk. Dette gjelder ikke minst statlige organ på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå. Samtidig har kommunene og fylkeskommunene et stort ansvar for å legge forholdene til rette for utviklingen av samisk språk og kultur lokalt og regionalt, ut fra forutsetningene i de ulike områdene.

Grunnlaget for dagens samepolitikk er å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe skal kunne styrke og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. I utviklingen av samepolitikken forholder nasjonale myndigheter seg først og fremst til Sametinget. Sametinget foretar prioriteringer som regjeringen søker å legge til grunn for sin politikk. Sametinget har en rekke tiltak rettet mot de forskjellige samiske kulturelle, språklige og næringsmessige gruppene, og har kontorsteder både i sjøsamiske, lulesamiske og sørsamiske områder, i tillegg til i Indre Finnmark.

Samiske institusjoner, som kulturhus, museer og samiske språksentre i de forskjellige områdene er viktige arenaer for å styrke og utvikle gruppenes særegne språk og kultur.

Undervisning i samisk i barnehagen og i grunn- og videregående skole er viktig for at de oppvoksende generasjoner skal få en sikker forankring i samisk språk og kultur.

På tross av en stadig mer offensiv utvikling av samepolitikk og samepolitiske tiltak fra nasjonale myndigheters side, har de forskjellige samiske gruppene mange spesielle behov og utfordringer som ikke så lett synliggjøres i den generelle samepolitikken. I politikktutforming må det derfor tas hensyn til variasjoner internt i det samiske samfunnet. Utviklingen har vist at det er nødvendig å sette inn tiltak direkte rettet mot de forskjellige gruppene samer, i nært samarbeid med de berørte grupper. Sametinget har, sammen med nasjonale myndigheter, et spesielt ansvar for å legge til rette for å sikre de ulike språklige og kulturelle grupper samer en bærekraftig fremtid, samtidig som iverksettingen av politikk og tiltak i stor grad må skje gjennom kommuner og fylkeskommuner og lokale og regionale statlige organer.

I dag finnes det et mangfold av samiske organisasjoner og institusjoner som arbeider både med lokale og nasjonale samiske spørsmål. De samiske organisasjonene spiller en viktig rolle i arbeidet med revitalisering og utvikling av samisk identitet, språk, kultur, næringer og samfunnsliv i lokalsamfunnene. Lokale organisasjoner er viktige samarbeidspartnere for kommunene og fylkeskommunene i utviklingen av den lokale og regionale samepolitikken. Det er en nær sammenheng mellom forekomsten av samiske organisasjoner og institusjoner i ulike samiske områder og utviklingen av en offentlig politikk som tar hensyn til samiske interesser i de ulike lokalsamfunn og regioner. En fortsatt utvikling av samiske institusjoner og organisasjoner er derfor viktig.

2.1 Samisk statistikk

Det foretas ikke offisiell registrering av hvem som er samer eller som har samisk identitet eller bakgrunn, og det er ingen som vet nøyaktig hvor mange samer det er eller hvor mange som tilhører ulike samiske grupper. Ulike anslag bygger på ulike forutsetninger. Det har imidlertid vært anslått at det er mellom 50 000 og 65 000 samer i Norge¹. På nettsidene www.sami-statistics.info er det en oversikt over ulike anslag over den samiske befolkningen, samiske språkbrukere m.v.

I Norge bor det i dag samer over hele landet. Selv om det ikke forligger noen landsomfattende oversikt over samenes bosetting, er det alminnelig kjent at mange samer i dag også er bosatt utenfor det tradisjonelle bosettingsområdet. De tradisjonelle samiske områdene, inklusive områder der det i dag drives reindrift, utgjør 40 pst. av Norges fastlandsareal. Flertallet av samene bor i dag utenfor forvaltningsområdet for samisk språk, som er det området der de mest omfattende samepolitiske tiltakene hittil er iverksatt.

I Sametingets valgmanntall var det ved valget i 2005 registrert ca 12 500 samer. Tallet har vært økende fra valg til valg. Selv om valgmanntallet gir en pekepinn på fordelingen av den samiske befolkningen i dag, kan ikke valgmanntallet legges til grunn for antallet samer. Valgmanntallet er kun ment for bruk i forbindelse med valg til Sametinget, jf. kap. 7.8. Mange samer har av ulike grunner valgt å ikke skrive seg inn i manntallet.

¹ Nordisk samekonvensjon, side 137. Utkast fra finsk-norsk-svensk-samisk ekspertgruppe. Avgitt 26. oktober 2005.

2.1.1 Utvikling av samisk statistikk

Det er viktig å bringe fram kunnskap om samiske forhold som grunnlag for gjennomføring av samepolitikken, nasjonale lover og internasjonale konvensjoner. Internasjonale overvåkningskomiteer til konvensjoner/pakter har jevnlig etterlyst data-materiale som dokumenterer situasjon, tilstand og utvikling for samene innenfor ulike samfunnsområder, samt en nærmere tallfesting. FNs permanente forum for urfolk har oppfordret medlemslandene til å utarbeide statistiske oversikter som belyser urfolkene situasjon.

Sametinget har siden 2003 hatt i gang et utviklingsarbeid av samiskrelatert statistikk i Norge i samarbeid med Sámi Instituhtta/Nordisk Samisk Institutt og Statistisk sentralbyrå (SSB). Kommunal- og regionaldepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet har i årene 2003–2007 støttet utviklingsprosjektet med til sammen 3,05 mill. kroner. Det overordnede målet er å etablere en permanent ordning for utarbeiding og formidling av samiskrelatert statistikk for samfunnsplanlegging og forskningsformål. Bakgrunnen for prosjektet er den utbredte mangelen på oppdaterte talldata om samiske samfunnsforhold. Data finnes i stor grad, men er spredt i forskjellige typer materiale og dokumenter hos ulike institusjoner og forvaltningsorganer. Prosjektets hovedmål er å legge til rette for utvikling og drift av innholdsmessige, organisatoriske og teknologiske løsninger som kan gi samlet tilgang til ulike typer talldata og offisiell statistikk med relevans for samiske samfunnsforhold i nyere tid. Et langsiktig mål er å medvirke til utvikling av allsamisk statistikk på tvers av landegrensene i nord og til samiske bidrag innen internasjonal urfolksstatistikk.

I prosjektet er det arbeidet med nødvendige grunnlagsspørsmål (teoretiske, metodiske og organisatoriske) og med utvikling av web-side med linker til samiskrelaterte data. Samisk samfunnsvitenskapelig database er et forsknings- og utviklingsprosjekt ved (NSI). Se innholdet på nettstedet www.sami-statistics.info.

2.1.2 Samisk statistisk årbok

Som et ledd i prosjektet ble *Samisk statistisk årbok* utgitt første gang i 2006 av Statistisk sentralbyrå (SSB). Utarbeidelsen skjer i samarbeid med Sámi Instituhtta/Nordisk Samisk Institutt. Oppdragsgiver er Sametinget. Statistikken er avgrenset geografisk til virkeområdet for Samisk utviklingsfond som dekker visse områder nord for Saltfjellet. Svakheten med en slik avgrensning er at det bor

mange som ikke er samer innenfor områdene, samtidig som det bor mange samer utenfor dette området. Dette gjelder blant annet samer i sørsamiske områder, i byer og i større tettsteder. Tema-tisk dekker statistikken i hovedsak aspekter ved befolkningens størrelse og sammensetning, utdan-ningsforhold og nærings- og arbeidsliv. I tillegg presenteres statistikk hvor den geografiske rammen er hele landet. Dette gjelder sametingsvalg, reindrift og samiskopplæring i barnehager og skoler. Samisk statistisk årbok utgis annet hvert år og publiseres på norsk og nordsamisk. Siste versjon ble gitt ut i 2008 (Norges offisielle statistikk D 343) og finnes på nettstedet www.ssb.no/samer.

2.1.3 Individbasert samestatistikk

Statistisk sentralbyrå har gjennomført en utredning om muligheter til å lage en *individbasert statistikk* over den samiske befolkningen. Med en slik tilnærming vil det kunne lages statistikk over den samiske befolkningen uavhengig av bosted, dvs. statistikk over samiske personer i stedet for statistikk over personer bosatt i samiske områder. For å lage statistikk kreves det en populasjon. Det finnes ikke noe heldekkende register over den samiske befolkningen, men det finnes registre med oversikt over deler av den samiske befolkningen. Hensikten med utredningen var i utgangspunktet å gi så klare svar som mulig på om det finnes et datamateriale og en metode som gjør det mulig å produsere statistikk over den samiske befolkningen av en kvalitet som er god nok til publisering. I utredningen beskrives flere registre som kunne være aktuelle å bruke som grunnlag for å etablere en samlet, anonymisert populasjon av samer. Det viktigste er Sametingets valgmanntall. Videre beskrives en mulig metode for avgrensning av en statistisk populasjon av samer ut fra de samene som er registrert i eksisterende registre.

Sametinget har bestemt at Sametingets valgmanntall ikke skal kunne brukes som grunnlag for utredning av en individbasert statistikk. SSBs utredning konkluderer med at videre utviklingsarbeid med produksjon av et individbasert samestatistikk og utprøving av metode, ikke er mulig så lenge datamateriale fra eksisterende sentrale registre, herunder Sametingets valgmanntall, ikke kan gjøres tilgjengelig for etablering av en statistisk samisk populasjon.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet ønsker i samarbeid med Sametinget å se på hvordan man kan komme videre i arbeidet med individbasert samisk statistikk.

2.1.4 Faglig analysegruppe

Med bakgrunn i prosedyrene for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget, har Arbeids- og inkluderingsdepartementet sammen med Sametinget etablert en faglig analysegruppe for samisk statistikk som årlig skal legge fram en rapport til departementet og Sametinget. Formålet med etableringen er å styrke faktagrunnlaget for vurderinger og beslutninger i konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget. Gruppens rapport skal, så langt mulig, gi oversikt over og analyse av situasjon og utviklingstrekk i det samiske samfunnet innen ulike samfunnsområder. Rapporten legges til grunn for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget. Utarbeidelsen av rapporten skal ta utgangspunkt i foreliggende statistikk og/eller annen relevant data og informasjon fra evaluerings-, utrednings- og forskningsarbeid. Nordisk Samisk Institutt ivaretar sekretariatsfunksjonen. Arbeids- og inkluderingsdepartementet har i 2008 bevilget 800 000 kr til analysegruppens virksomhet og drift av sekretariatet.

2.2 Østsamer/skoltesamer

Østsamenes/skoltesamenes historiske og nåværende bosetning er i Sør-Varanger kommune, først og fremst i Neiden, men også i Kirkenes og i Pasvikdalen. Gruppen er liten, og representerer den eneste bæreren av østsamisk/skoltesamisk kultur i Norge. Hovedbosettingen av østsamene i Finland er i Sevettijärvi og i Nellim ved Enaresjøen. På russisk side av grensen er det flere små østsamiske bosettinger langs Tuoloma-vassdraget. Østsamer/skoltesamer bor også i byene på Kola-området.

Figur 2.1 Østsamisk/skoltesamisk område

Ved grenseoppgangen mellom Sverige-Norge og Russland-Finland i 1826 ble østsamenes/skoltesamenes siida (samfunn) delt i to. Inntil da flyttet disse mellom sommerboplassen i Neiden og vinterboplassen som ligger i områder lengst nord i dagens Finland. Østsamenes/skoltesamenes leve-måte har vært basert på bruk av områdets naturressurser – reindrift, fiske etter laks i Neidenelva og Munkelva, kystfiske og fiske i fjordene i Varanger, innlandsfiske, jakt og fangst og bær- og mosesanking.

Som følge av 2. verdenskrig ble gruppen igjen delt da Finland avsto Petsamo-området (Petsjenga) til Russland. Mange flyttet da til Finland. Finland har gjennom lovgivning sikret sine skoltesamer rettigheter og vilkår for etablering av boplasser, næringsutøvelse med infrastruktur, bedrifts- og kulturell virksomhet, språkrettigheter med undervisning i skolen, effektiv deltakelse for skoltesamene i behandling av skoltespørsmål ved opprettelse av bl.a. egne skoltråd/distriktsstyrer. I tillegg har valgordningen for Sametinget i Finland gjort det mulig for skoltesamene å oppnå representasjon i tinget.

Historiske hendelser og statenes politikk har delt den østsamiske/skoltesamiske gruppen. Dette har bidratt til at gruppen har mistet sine rettigheter og er kommet i en vanskelig situasjon både språklig, kulturelt og næringsmessig. Det fins noen få østsamiske/skoltesamiske organisasjoner i Neiden. Disse har beskjedne ressurser til rådighet for sin virksomhet.

Skoltesamene har siden 1500-tallet bekjent seg til den russisk-ortodokse tro. Det ble da bygd et ortodokst *kapell i Neiden* som står i *Skoltebyen*. Kapellet er knyttet til klosteret i Petsjenga og er fortsatt i bruk. Skoltebyen er fredet fra 2000. Formålet med fredningen er å sikre og ta vare på de kulturhistoriske, religiøse og landskapsmessige verdier som Skoltebyen representerer for østsamisk/skoltesamisk kultur. Sametinget har ansvaret for forvaltning og skjøtsel av området. Det østsamiske/skoltesamiske miljøet deltar i arbeidet.

I forbindelse med Norges rapportering på rasediskrimineringskonvensjonen, påpekte FNs rasediskrimineringskomité (CERD) høsten 2006 at finnmarksloven ikke tar opp østsamenes spesielle situasjon. Komiteen anbefaler at Norge tar ytterligere skritt for å få vedtatt særlige og konkrete tiltak for å sikre at bestemte grupper av urfolk som er særlig sårbare, nærmere bestemt østsamene, får tilfredsstillende utvikling og beskyttelse.

2.2.1 Arbeidet for østsamisk/skoltesamisk språk og kultur

Østsamisk/skoltesamisk språk er en av 10 samiske hoveddialekter. Det er få som behersker østsamisk/skoltesamisk i Norge i dag. Det er ikke tilrettelagt undervisningstilbud i språket i barnehage eller skole, og det fins heller ikke andre former for språkopplæringstilbud i Norge.

I 2000–2002 gjennomførte Nordisk Samisk Institutt et språkbudprosjekt i en barnehage i Sevettijärvi i Finland. Prosjektet var en del av et internasjonalt forskningsarbeid for truede språk. I dag gis det opplæring i og på skoltesamisk i skolen i Sevettijärvi. Det er utviklet læremidler til undervisningsformål.

Sameministrene og sametingspresidentene i Finland, Norge og Sverige tildelte i 2006 den nordisk samiske språkprisen – Gollegiella – til Jouni Mosnikoff fra Sevettijärvi for hans mangeårige innsats for skoltesamisk språk og utvikling av læremidler.

Østsamenes/skoltesamenes fellesskap vil kunne utvikles ved å legge til rette for språklige, kulturelle og næringsmessige tiltak, herunder grenseoverskridende samarbeid mellom østsamiske/skoltesamiske miljøer og aktuelle myndigheter.

Det er uttrykt interesse for revitalisering av østsamisk språk og kultur i Norge. En revitalisering av østsamisk språk og kultur vil fordre samarbeid med den østsamiske befolkningen og myndighetene i Finland når det for eksempel gjelder østsamisk skriftspråk, lærekrefter og læremidler. Regjeringen vil i samarbeid med Sametinget følge opp dette spørsmålet overfor myndighetene i Finland.

Regjeringen har i 2008 satt av midler til å styrke østsamisk språk og kultur. Aktuelle tiltak vil bli utformet i dialog med østsamene og Sametinget. Ett tiltak kan være å legge forholdene til rette for etablering av et språksenter i tilknytning til Østsamisk museum.

Østsamisk museum i Neiden er av Sametinget valgt til det samiske tusenårsstedet. Byggingen ble igangsatt sommeren 2007 og grunnsteinsnedleggelse ble foretatt i august. Bygget skal stå ferdig i 2008.

Østsamisk museum vil være et viktig senter for revitalisering av østsamisk/skoltesamisk språk og kultur, og for kulturutveksling og grenseoverskridende samarbeid med skoltesamer i Finland og Russland.

2.2.2 Østsamiske/skoltesamiske næringer

På slutten av 1970-tallet fremmet østsamene/skoltesamene krav om å få reetablere reindriften i sitt gamle område, som de mistet råderetten til i 1929. Både reindriftsforvaltningen og domstolene slo fast at de aktuelle østsamer/skoltesamer hadde rett til reindrift, jf. NOU 1997: 4 punkt 7.7.2. De har imidlertid ikke hittil fått reetablert tradisjonell reindrift i dagens form, fordi det ikke har vært ledige driftsenheter i området. Det har vært ønske fra østsamisk/skoltesamisk hold om å starte en mindre turistbasert reindrift. Dersom slik virksomhet ikke kan innordnes innenfor reindriftslovens ordinære system med krav om for eksempel siidaandel (driftsenhet er i ny reindriftslov erstattet med siidaandel), har loven en hjemmel for dispensasjon i § 9 tredje ledd. Dispensasjon forutsetter at særlige grunner foreligger, og avgjørelsesmyndigheten tilligger reindriftsstyret.

Samerettsutvalget påpekte i sin andre delinnstilling (NOU 1997: 4) østsamenes særlige utsatte og svake stilling, og behandlet en rekke forslag som er begrunnet i behovet for å bevare og utvikle den særegne østsamiske kulturen. I Ot.prp. nr. 53 (2002–2003) om finnmarksloven ble spørsmålene drøftet, men det ble konkludert med at det ikke lå til rette for spesielle tiltak. Ny reindriftslov ble vedtatt våren 2007. Det er ikke lagt føringer for østsamisk reindrift i denne.

Laksefisket er i dag basert på turistfiske, og inntektene fordeles på de som er medlemmer av «Neidenelvens fiskefelleskap». Det tradisjonelle østsamiske/skoltesamiske kastenotfisket (livjelakfisket) er i dag blitt et fellesfiske for de som eier og dyrker jord i Neiden-dalføret. Utbyttet fra dette fisket, og inntektene fra salg av fiskekort til turister, fordeles på medlemmene.

Figur 2.2 Livjelakfiske i Neiden

Foto: Heidi B. Andersen, Nordland fylkeskommune

Gjennom finnmarksloven § 28 har Stortinget vedtatt at det skal utarbeides nye forskrifter for forvaltningen av utøvelse av fiske i Neiden-vassdraget. Hovedutgangspunktet for forvaltning av Neiden-vassdraget ligger i Norges avtale med Finland. Finnmarkslovens kap. 4 og Stortingets vedtak angående Tana- og Neidenvassdraget om at lokalbefolkningen har særskilte rettigheter til fiske på grunnlag av lov, alders tids bruk og lokal sedvane, er retningsgivende for regjeringens arbeid. Det heter videre i Stortingets vedtak at Kongen ved forskrift kan gi nærmere regler om forvaltning og utøvelse av fisket. Nye regler skal legge til rette for en lokal, rettighetsbasert forvaltning av fiskeressursene i samsvar med overenskomster med Finland om fisket.

I andre samiske områder har man hatt god erfaring med samarbeid mellom ulike offentlige myndigheter med sikte på å styrke samisk språk og kultur i området. I det østsamiske/skoltesamiske området synes det å være et potensial for samarbeid mellom Finnmark fylkeskommune, Sør-Varanger kommune og Sametinget. Det er viktig at dette samarbeidet skjer i dialog med østsamene/skoltesamene og deres organisasjoner. I tillegg til arbeid med kultur og språk, er det viktig å se på mulighetene for utvikling av næringsvirksomhet med basis i østsamisk/skoltesamisk kultur, herunder reiselivsvirksomhet.

2.3 Sørsamer

Sørsamiske bosettinger er spredt over et stort område fra og med Rana i nord til og med Femunden i sør. I tillegg finnes det en mindre bosetting i Rennebu kommune som driver reindrift i Trollheimen.

I det sørsamiske området er reindriften viktig. De fleste familier er i stor grad på en eller annen måte knyttet til reindriften. Reindriftnæringen er derfor en viktig identitetsfaktor for sørsamene og har vært og er en forutsetning for opprettholdelse av sørsamisk språk og kultur.

Reindriften er arealkrevende, og derfor sårbar overfor arealinngrep. For Nordland og Nord-Trøndelag reinbeiteområder er hovedutfordringen en sikring av arealene og store tap grunnet rovvilt. For Sør-Trøndelag/Hedmark reinbeiteområde er hovedutfordringen å sikre gode driftsmessige forhold, samt tilstrekkelige arealer etter at reindriften gjennom flere rettighetstvister med grunneierne har mistet beiteland (jf. kap. 20.3.4 om reindrift).

Sørsamene har nære forbindelser over riksgrensene. Blant annet har de tradisjonelle reinflyt-

tinger stort sett skjedd i en øst-vestlig retning, noe som fra gammelt av har medført ekteskapsinngåelse og dermed nære slekts- og familierelasjoner på tvers av riksgrensen.

Sørsamene var pionerer i samisk organisasjonsarbeid. Daniel Mortensson og Elsa Laula Renberg, begge sørsamer, tok initiativ til å samle samer fra hele landet i det første samelandsmøtet i 1917.

I sørsamiske områder er duetjie (husflid/håndverk) et sentralt kulturbærende og identitetsskapende element. Opplæringen i duetjie skjedde tradisjonelt i familien, men den moderne samfunnsutviklingen har gjort at dette ikke lenger er en selvfølge.

Den sørsamiske befolkningen har på grunn av spredt bosetning vært veldig sårbar for fornorskningspolitikken og ettervirkningen av den. I mange områder er det sørsamiske språket nesten borte, og det er en stor utfordring å revitalisere språk og kultur slik at det blir en del av folks hverdag. Den sørsamiske befolkningen har imidlertid lagt ned et stort arbeid for å bevare og revitalisere sørsamisk kultur og språk. De sørsamiske kultursentrene Saemien Sijte (Snåsa) og Sijti Jarngje (Hattfjelldal) har spilt en viktig rolle i denne sammenhengen.

Den spredte bosetningen har gjort det vanskelig å etablere egne sørsamiske barnehage tilbud. Undervisningstilbudet for sørsamiske elever er først og fremst knyttet til sameskolene i Hattfjelldal, Snåsa, Brekken samt Elgå oppvekstsenter. Sørsamisk opplæring ved hjemmeskolene er basert på fjernundervisning. Det er stor mangel på lærere i sørsamisk og stor mangel på læremidler.

2.3.1 Det sørsamiske språket

Det sørsamiske språket er under sterkt press, med bare noen få hundre brukere. Store avstander gjør det krevende å drive sørsamisk språk- og kulturarbeid. Snåsa kommune er fra 2008 innlemmet i forvaltningsområdet for samelovens språkregler. Dette er et svært viktig tiltak for å styrke sørsamisk språk og kultur. Snåsa kommune kan bli en viktig ressurs i arbeidet med å styrke og utvikle sørsamisk språk i fremtiden, også i for eksempel helse- tjenesten, jf. kap. 8.

Ekspertkomiteen for den europeiske pakt om regions- og minoritetsspråk uttrykker i sin rapport til Norges gjennomføring av pakten stor bekymring over at det sørsamiske språket er i en spesiell sårbar posisjon. Komiteen ser derfor behov for straktiltak som skal sikre at sørsamisk blir et

levende språk i Norge, særlig innen utdanning. Komiteen oppfordrer til økt samarbeid mellom norske og svenske myndigheter om dette.

Det er stort behov for lærere med sørsamisk kompetanse, utvikling av sørsamiske læremidler og for å styrke sørsamisk undervisning i grunnopplæringen. Videre er det behov for voksenopplæring/alfabetiseringsprogram i sørsamisk. Også sørsamisk språkkompetanse innen helse- og sosialsektoren må bli bedre. Regjeringen vil innenfor arbeidet med en handlingsplan for samisk språk, også arbeide for å styrke sørsamisk språk. Sametinget, fylkeskommunene i Nordland, Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Hedmark, Snåsa kommune og andre vil bli invitert til å delta i dette arbeidet.

Sametinget har inngått en samarbeidsavtale med Nordland, Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Hedmark fylkeskommuner som legger grunnlaget for et samarbeid om sørsamiske forhold. Avtalen slår fast at det sørsamiske samfunnet må styrkes og ha muligheter til å utvikles på egne premisser. Partene er enige om at det er behov for tiltak for revitalisering av sørsamisk språk.

Sametinget driver et prosjekt der målet er å utvikle et samisk korrekturprogram for elektronisk tekstbehandling. Denne teknologien vil være et svært viktig hjelpemiddel for å ta vare på og utvikle samisk språk. Det er utarbeidet korrekturprogram og stavekontroll for nordsamisk og lulesamisk. Et viktig tiltak for å styrke sørsamisk språk vil være å gi også sørsamiske språkbrukere IT-redskaper som en hjelp til rettskrivingen. Arbeidet med et sørsamisk korrekturprogram startet i 2008. Prosjektet er finansiert av Sametinget og flere departementer, og skal være ferdig i løpet av 2010.

Figur 2.3 Sørsamisk område

2.3.2 Sørsamiske regioner og institusjoner

Det sørsamiske området strekker seg over et stort geografisk område. Organisatorisk og politisk er dette et område med variert bosetningsmønster og infrastruktur. I samarbeidsavtalen mellom fylkekommunene i sørsamiske områder og Sametinget er det sørsamiske området derfor delt inn i tre regioner – region nord, region midtre og region sør.

Region nord strekker seg fra Saltfjellet i Nordland til fylkesgrensen mot Nord-Trøndelag.

Sijte Jarng i Hattfjelldal ble formelt innviet i 1987 og arbeider med nærings- og kulturspørsmål. I dette arbeidet søker de samarbeid både faglig, kulturelt og politisk i Norge og på tvers av grensene. Senteret driver informasjon, kursvirksomhet, kulturvern, innsamling, bearbeiding og utgivelse av bøker og publikasjoner om samisk historie. *Sijte Jarng* har i samarbeid med Fylkesbiblioteket i Nordland ansvar for drift av sørsamisk bokbuss. Kultursenteret har et nært samarbeid med et ansvar i forhold til den samiske kulturparken på Majavatn.

Det *undervises i sørsamisk* på barne- og ungdomsskolenivå ved Sameskolen i Hattfjelldal og ved enkelte kommunale barne- og ungdomsskoler ellers i fylket. På videregående nivå gis det også undervisning i samisk, og det er gjennomført undervisning i samisk som voksenopplæringskurs. Det er en barnehage i Hattfjelldal som har tilbud om samisk kultur og språkstimulering.

Åarjelsaemien Teatere/Sydsamisk teater ble stiftet i 1985. Teatret har sete på Mo i Rana og i Tärnaby, jf. kap. 14.11.2.

Den midtre regionen av det sørsamiske området omfatter hovedsakelig hele Nord-Trøndelag fylke.

Organisasjonen *Saemien Sijte* på Snåsa ble etablert som kulturforening i 1964. I oktober 1980 ble bygningen offisielt innviet. *Saemien Sijte* skal ved siden av museal virksomheten også arbeide med kulturspørsmål som er fremtidsrettet. Hovedmålet er å styrke den sørsamiske identiteten og fellesskapsfølelsen. *Saemien Sijte* huser i dag institusjoner som Sametinget, Duodtjie instituhta, Nord-Trøndelag Reinsamelag og Reindriftsadministrasjonen i Nord-Trøndelag. *Saemien Sijte* har behov for større arealer og har igangsatt prosjektering av utvidelse av lokalene, jf. kap. 14.6.

Åarjel-Saemiej skuvle på Snåsa har grunnskoletilbud for fastboende og internatelever. I tillegg er det en utstrakt virksomhet for fjernundervisnings elever som også får tilbud om periodeopphold ved skolen og internatet. Det er startet en sørsamisk barnehage ved skolen.

Boks 2.1 Sørsamisk kulturfestival

Målet med Sørsamisk kulturfestival er å skape en kulturell og sosial møteplass for samer på norsk og svensk side i den sørligste sørsamiske regionen. Den arrangeres annethvert år og annenhver gang på norsk og svensk side. Festivalen ble første gang avholdt på Røros i 2002. Høsten 2008 arrangeres kulturfestivalen i Funäsdalen.

Festivalen rommer alt fra aktiviteter i form av «work-shops» med ulikt innhold, til seminar og kulturelle innslag som konserter, teaterforestillinger og kunst- og sløydutstillinger. Festivalen er en blanding av opplevelse, atspredelse, læring og møte mellom mennesker.

Sørsamisk kulturfestival arrangeres av de samiske organisasjonene på norsk og svensk side, Aajege – Samisk språk- og kompetansesenter, Fjällmuseet og Rørosmuseet, og vertskommunene Härjedalen og Røros.

Grong videregående skole har ansvar for morsmålsopplæring i sørsamisk. Det er tilsatt lærer i sørsamisk ved skolen. Det undervises i sørsamisk i en egen elevgruppe og skolen gir opplæring til elever ved andre videregående skoler ved hjelp av fjernundervisning. *Grong videregående skole* tilbyr også duettje som videregående kurs. *Olav Duun videregående skole* har tilbud om opplæring innen reindriftsfaget.

Høyskolen i Nord-Trøndelag, avdeling Levanger, har et særlig ansvar for å gi et utdanningstilbud i sørsamisk språk og kultur på høyskolenivå, jf. kap. 12.3.2.

Det er *sørsamisk prest* og prestekontor på Snåsa, jf. kap. 17. Videre har *NRK Sámi Radio* kontor på Snåsa.

Region sør strekker seg fra Meråker i Nord til Engerdal i sør.

Aajege – samisk språk og kompetansesenter ble etablert 10. oktober 2005, og virker som et samlingspunkt for samiskopplæring ved skoler i distriktet. Institusjonen eies av Sør-Trøndelag fylkeskommune, Hedmark fylkeskommune og Røros kommune. Sentrale arbeidsoppgaver opplærings tiltak, samisk språkarbeid, nettverksbygging og informasjon. Målsetningen med arbeidet er å revitalisere, bevare og styrke samisk språk og kultur, gjennom opplæring innen samisk språk, kultur og næring. Informasjonsspredning om sørsamisk kul-

tur og språk er viktig i dette arbeidet. Det gis også fagutdanning i reindrift her.

Røros videregående skole har ansvar for samisk undervisning på videregående skole nivå, og gir fjernundervisning til andre skoler i og utenfor region sør.

Sør-Trøndelag kommune har tillagt *Rørosmuseet* ansvar for bevaring og formidling av samisk kulturarv i regionen og opprettet en fast samisk stilling fra 2002, jf. kap. 14.8.3.

Brekken oppvekst- og lokalsenter i Røros er gjennom prosjektet «Sørsamisk opplæring på heime-skolen» utpekt som en av tre ressurskoler innen samisk undervisning i sørsamisk område. Brekken har i dag samisk- og temaundervisning og gir i tillegg fjernundervisning /ambulerende lærer til andre skoler i Sør-Trøndelag og Hedmark.

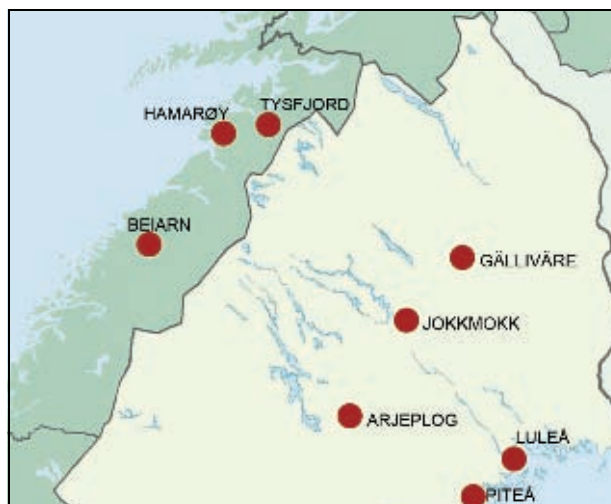
I 2001 startet Sametingets 5-årige språkmotiveringsprosjekt ved *Elgå oppvekstsenter i Engerdal*. Dette hadde blant annet sin bakgrunn i et samisk-språklig tilbud ved Elgå oppvekstsenter. Språkforståelse, kulturtradisjoner og tradisjonell byggeskikk var noe av det elevene fikk undervisning i. Engerdal kommune er over Arbeids- og inkluderingsdepartementets budsjett i 2007 og 2008 bevilget 500 000 kroner årlig for å videreføre arbeidet, jf. kap. 11.2.1.1.

Reindriftsforvaltningen for Sør-Trøndelag og Hedmark er stasjonert på Røros.

2.4 Pitesamer

Det tradisjonelle pitesamiske bosettingsområdet i Norge omfatter omtrent hele Sør-Salten i Nordland fylke, med kommunene Beiarn, Saltdal, Meløy og Gildeskål, og deler av Bodø og Fauske kommuner. På svensk side av grensen går området fra nordlig Arvidsjaur og Arjeplog nord til Piteelv og øst til sjøen Saddai innen Norrbottens län. Det pitesamiske miljøet i Norge er lite, og har særlig tilknytning til kommunene Saltdal, Beiarn og deler av Bodø og Fauske.

Den samiske identitetsforvaltningen i området har hatt en lav profil. Det siste tiåret har enkeltpersoner engasjert seg for å gjenopplive og ivareta gamle pitesamiske tradisjoner. Etableringen av et eget pitesamisk senter er sentralt i dette arbeidet. Samarbeidet mellom Norge og Sverige står svært sentralt her. Det har for eksempel vært språk- og kulturkurs i Beiarn, med lærerkrefter hentet fra Sverige. I 2006 startet norske og svenske institusjoner et interregionalt samarbeidsprosjekt kalt «Innsamling av pitesamiske ord». Formålet er å samle inn pitesamiske terminologier for etter hvert

Figur 2.4 Pite- og lulesamisk område

å lage en større ordliste som vil gi kunnskap om pitesamisk språk og kultur.

Pitesamisk senter –Duoddará ráffe er lokalisert til Beiarn og ble åpnet offisielt i juni 2003. Senteret skal bevare og utvikle pitesamisk språk, kultur og identitet innenfor de pitesamiske områder i Norge og ønsker å samarbeide med pitesamiske organisasjoner i Sverige. Arran lulesamisk museum har ansvar for museumsvirksomhet i pitesamisk område.

2.5 Lulesamer

Det sentrale lulesamiske området i Norge er Nord-Salten, i kommunene Tysfjord, Hamarøy og Sørfold. Det bor omtrent to-tre tusen lulesamer i Norge og Sverige i dag. På 1700- og 1800 tallet ble leveforholdene noe vanskelig for de lulesamene som bodde i grenseområdene mot Sverige, og det ble nødvendig å flytte mot kysten. Samene som bosatte seg i indre fjordområder klarte å beholde tradisjoner og språk i større grad enn de som bodde i ytre deler av Salten og Ofoten. Det har tradisjonelt vært samarbeid over grensen. Samene i Nord-Salten har vært fiskere samt drevet kombinasjonsbruk med småbruk, jakt og fangst. På svensk side har tamreindrift vært viktigere.

Det er i dag kun Musken i Hellemofjorden som har helårig bosetting i de samiske fjordene i Tysfjord kommune. Musken beskrives av innbyggerne som «verdens eneste lulesamiske bygd». Musken er uten veiforbindelse, men har daglige hurtigbåtanløp. De siste årene har folketallet i Musken gått ned fra ca. 70 til under 40 innbyggere. De fleste har flyttet til tettstedet Drag eller nabo-

kommunene. De som flytter fra Musken beholder ofte hus, eller bygger hytter i Musken og bruker disse som sommerboliger. Området har stor betydning for lulesamisk identitet og tilhørighet. Fortsatt bosetting i Musken er meget viktig for bevaring av lulesamisk kultur. Skoletilbudet i Musken står sentralt i forhold til dette.

Árran lulesamisk senter ble etablert 30. juli 1994 og ligger på Drag i Tysfjord kommune. Senteret ser det som sin oppgave å forvalte lulesamisk språk og kulturarv og har siden starten søkt samarbeid med både museer, universitet, høyskole samt andre samiske institusjoner. Árran inneholder bibliotek, språk- og studiesenter med språkundervisning, museum og barnehage. Sametinget og NRK- Sámi Radio har kontorer lokalisert til Árran.

I april 2007 inngikk Árran og Høgskolen i Bodø en avtale om etablering av et *Forskningsinstitutt for urfolksstudier*. Formålet med avtalen er å etablere et langsiktig og gjensidig utviklende forsknings- og utdanningssamarbeid mellom Høgskolen i Bodø og Árran. Instituttet lokaliseres til Árran som også skal ha forvaltningsansvaret.

Forskningsinstituttet skal drive forskning i den lulesamiske regionen med språk- og kulturforskning som et hovedanliggende. Dessuten skal det bygge opp internasjonal forskningskompetanse på urfolk innenfor et nasjonalt og internasjonalt forskningsnettverk. Forskningsinstituttet skal i samarbeid med Høgskolen i Bodø utvikle undervisningsprogrammer innrettet mot urfolks kunnskaps- og kulturtradisjoner, nordområdespørsmål og levekår i Arktis. Forskningsinstituttet skal gi undervisningstilbud i lulesamisk språk på høyskolenivå.

En *samarbeidsavtale om nordområdespørsmål* ble i juni 2006 inngått mellom Árran, Internasjonalt fag- og formidlingssenter for reindrift, Galdu – Kompetansesenter for urfolks rettigheter, Samisk høyskole/Nordisk samisk institutt og Samisk nærings- og utredningssenter. Senere har flere institusjoner sluttet seg til avtalen. Disse tar i fellesskap sikte på å samle kompetanse om nordområdespørsmål i et felles nettverk, og å arbeide med egne spesialområder også i et nordområdeperspektiv. Árran ble valgt til koordinator for nettverket – Samiske institusjoners nordområdenettverk. I mars 2007 inngikk Árran en samarbeidsavtale med Scott Polar Research Institute, University of Cambridge om kvalifisering av studenter og faglig veiledning.

Etter Sametingets vedtak 32/06 inngikk Sametinget i mai 2007 en avtale med Árran om etablering av en treårig *forsknings- og dokumentasjonsvirksomhet om grenselostrafikken* under 2. verdens-

krig. Árran er oppdragstaker og oppdraget har en økonomisk ramme på 3 mill. kroner.

2.5.1 Lulesamisk språk

Det er anslagsvis 2000 lulesamer på norsk side av grensen, og om lag 600 bruker språket aktivt, jf. kap. 19.1.

Tysfjord kommune ble fra 2006 en del av forvaltningsområdet for samelovens språkregler. Dette er svært viktig for å styrke lulesamisk språk og kultur. Det er mangel på lærebøker og lærere som har undervisningskompetanse i språket. Kommunen har laget en egen handlingsplan for samisk språk og er i ferd med å utvikle tiltak innenfor ulike deler av den kommunale virksomheten.

Árran gir i dag undervisning i lulesamisk via videokonferanse til ulike grunn- og videregående skoler i Hordaland, Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Nordland. Árran startet første gang med denne undervisningsformen i februar 1999. Árran gjennomfører i tillegg ulike andre språkopplegg, slik som språkbad og bedriftsinterne språkkurs.

Ved sentret er også den lulesamiske barnehagen *Árran mannagárdde*. Barnehagen er godkjent for 18 barnehageplasser. Lulesamisk er hovedspråket i barnehagen. Barn som ikke kan samisk når de begynner får egen språklig oppfølging.

Bodø lærerhøgskole startet undervisning i lulesamisk i 1983. Hamarøy videregående skole har opplæring i lulesamisk.

Fylkesrådet i Nordland bestemte i desember 2007 å legge et videregående lulesamisk skoletilbud for medier og kommunikasjon til Knut Hamsuns videregående skoles avdeling på Drag i Tysfjord. Det tas sikte på å starte opp tilbudet høsten 2009.

2.6 Markasamer i Troms og Nordland

Markasamisk område strekker seg fra Ballangen i sør til Malangen i nord, men har sitt tyngdepunkt i Nordre Nordland og Sør-Troms. Definisjonene av det markasamiske området er fortsatt gjenstand for lokale diskusjoner. Den markasamiske dialekten som brukes i området tilhører nordsamisk, men bærer også preg av at det ligger på grensen til lulesamisk område. Samene i markebygdene har sin bakgrunn fra både reinnomadismen og den gamle sjøsamekulturen. Mange omstilte seg fra reindrift og fiske til kombinasjonsnæring med jordbruk som hovednæring, og i tillegg reindrift og fiske. Denne næringstilpasningen levde fram til ca. 1960. Det drives fortsatt reindrift i det markasa-

miske området, herunder nyetablert reindrift fra 1950–60-tallet.

Fornorskningsprosessen påvirket også dette området. Fra og med 1905 ble det restriksjoner for grenseoverskridende reindrift. Dette førte til at samisk språk og kultur ble skadelidende. Mange markasamiske bygder har likevel i stor grad bevart de samiske kulturuttrykkene, og er i dag en levende kultur som har fostret utøvende kunstnere innen mange kunstarter, kulturpersonligheter innenfor læstadianisme og organisasjonsliv, samt idrett. I dette området bodde to av Samelands mest kjente pionerer store deler av sitt liv – den samiske forfatteren Johan Turi sitt sommerland finner vi i markasamisk område, og forfatteren og samepioneren Anders Larsen bodde sine siste år i det markasamiske området.

De senere årene har det vært en sterk revitalisering av samisk kultur i området. Særlig har etableringen av festivalen Márkomeannu og Várdobáiki samisk senter hatt stor betydning. Gjennom ulike aktiviteter og tilbud har markasamisk kultur blitt mer tydelig og kjent, både blant samer og nordmenn. I dag fins det ulike tilbud til barn, ungdom og voksne – barnehage, skoletilbud på flere nivå, en festival drevet av markasamisk ungdom, språkopplæring, kurstilbud i husflid, matlagning og gamlebygging, og tiltak rettet mot samiske eldre.

2.6.1 Markasamiske institusjoner

Várdobáiki samisk senter er et viktig samlingssted for utøvelse av samisk språk og kultur i Nordre Nordland og Sør-Troms. Senteret driver etter et nav-eike prinsipp og har mål av seg å ha aktiviteter i hele regionen, ikke bare på senteret, som holder til på leide lokaler på Nautå i Evenes kommune. Várdobáiki flyttet i 2007 inn i nye og større lokaler. Várdobáiki arbeider med planer om realisering av et eget bygg.

Várdobáiki har etablert et *dokumentasjonssenter* som skal arbeide med å dokumentere samisk historie i regionen. Senteret drives med prosjektmidler. Várdobáiki har inngått et formelt samarbeid med samiske museer i regionen om arbeid med formidling, vedlikehold, utvikling og bevaring. Várdobáiki er også i gang med å etablere og utvikle et samisk museum for området. Sametinget og Samisk helseforskning leier kontorer på Várdobáiki.

Várdobáiki samisk språksenter arbeider bl.a. med språktiltak rettet mot barn, unge og voksne. Videre arbeider språksenteret med samiske radiosendinger i lokalradioen og med informasjonstav-

ler som i hovedsak skal synliggjøre samisk skriftspråk i det offentlige rom gjennom formidling av temabasert informasjon på de samiske museene Gállogieddi og Vilgesvárri.

Gállogiedde er et fraflyttet markesamisk gårds-tun. De første brukerne var reindriftsamer som hver vår flyttet fra vinterbeiteområdene på svensk innland til sommerbeiteområdene på norskekysten. Senere ble mange av samene bofaste, og denne bosettingen dannet grunnlaget for dagens markebygder. I dag er Gállogiedde et friluftsmuseum som dokumenterer og formidler noe av denne kulturarven. I tilknytning til museet er det laget en kultursti på 2,5 km med 9 ulike poster.

Den markesamiske boplassen ved *Vilgesvárri (Blåfjell)* ligger midt i hjertet av Skånland. Boplassen inneholder jordgamme, hus og løer og ligger i et særegent kulturlandskap med tufter, gammel engmark, gjerder og veifar. Tidlig på 1800-tallet var det nødsår som tvang samefolket til fast bosetting i det tradisjonelle sommerlandskapet. Plassen var bebodd fram til 1958.

Márkománák samisk barnehage er en barnehage for barn i Evenes, Skånland og Tjeldsund kommuner, og drives av Várdobáiki. Barnehagen er lokalisert i Skånland kommune, og det legges stor vekt på å arbeide bevisst med samisk språk.

Várdobáiki nuoraid siida har som mål å tilby samisk ungdom aktiviteter samtidig som målet er å gi et positivt forhold til bevaring og utvikling av samisk språk og kultur. Nuoraid siida tilbyr duodjikkurs i nært samarbeid med Skånland videregående skole.

Skånland videregående skole tilbyr opplæring i samisk språk, og er en av Troms fylkeskommunes ressurskoler innenfor samisk språk. *Sjøvegan videregående skole* i Salangen kommune gir også samiskundervisning.

Márkomeannu samiske festival er en årlig samisk kulturfestival. Initiativtakerne til festivalen var Stuornjárgga sámenuorak, i dag er det etablert en egen forening for festivalen. Festivalen som startet som en liten ungdomsfestival, ble avholdt for åttende gang i juli 2007 med over 2700 besøkende. Márkomeannu har eksponert en positiv markering av den samiske kulturen i de markasamiske områdene, og har således bidratt til å fornye interessen for samisk språk og kultur i området.

Lavangen kommune har som den eneste kommunen i regionen i februar 2008 vedtatt at kommunen vil søke om innlemmelse i forvaltningsområdet for samisk språk. Lavangen kommune har etablert en egen sameskole (grunnskole) og en tospråklig samisk/norsk barnehage.

Samisk tun i Gratangen, *Gamtofta* i Sørreisa kommune og *Samisk hus* på Senja er andre institusjoner med betydning for synliggjøring av samisk kultur i det markasamiske området. I Bjerkvikområdet og i Skånland er det stor aktivitet knyttet til duodji.

Det er mange aktive sameforeninger i det markasamiske området.

2.7 Bysamer

Over hele landet er det en tendens til at folk flytter fra bygder til byer og tettsteder for å få seg utdanning og jobb. Mangfoldet i utdanningstilbud, arbeids- og fritidstilbud gjør byene også attraktive for mange samer. Som urfolk i Norge har samene en rett til og et krav på å kunne utvikle sin kultur og sitt språk. Denne retten og dette kravet gjelder også for samiske innbyggere i byene.

Oslo og Tromsø er byer med mange samiske innbyggere. Den samiske befolkningen i disse byene består i dag av samer fra alle deler av Sápmi, og representerer dermed et stort samisk mangfold. Etter hvert har også andre byer og sentra, særlig i nord, fått et betydelig antall samiske innbyggere.

Regjeringen er opptatt av å skape gode og trygge oppvekst- og opplæringsvilkår for barn og unge, samt å sikre alle innbyggere i Norge gode og likeverdige velferdstilbud. Det er viktig at kommunene legger til rette for at samiske innbyggere i byene får et opplærings- og velferdstilbud som ivaretar deres behov. Dette kan være samisk barnehagetilbud, samiskopplæring i skolen, helse- og sosialtjenester og eldreomsorg som ivaretar samiske brukere, og arenaer for utøvelse av samisk språk og kultur.

Oslo kommune tilbyr alle elever som ønsker det, opplæring i samisk. Organiseringen av opplæringen i samisk er lagt til Kampen skole. Tilbudet kommer i tillegg til den ordinære opplæringen og er et bydekkende tilbud. Det samiske miljøet i Oslo har over flere tiår arbeidet for å fremme den samiske befolkningens rettigheter sosialt, kulturelt og økonomisk. Den samiske barnehagen i Oslo, Cizáš (Spurv), ble på initiativ fra Oslo sameforening opprettet i 1986 av Oslo kommune. Barnehagen har vært og er en viktig institusjon for samer i Oslo. Foreningen Samisk hus ble opprettet i desember 2004 og samene i Oslo fikk med denne opprettelsen et felles møtested sentralt i Oslo. Samene i Oslo har i en henvendelse til Oslo kommune bedt om at det blir utarbeidet en samepolitisk plan i Oslo, der bl.a. tilrettelegging av grunn-

skoleopplæring vil være et viktig element. Sametinget har uttrykt et ønske om å utarbeide en samarbeidsavtale med Oslo kommune.

Tromsø har stor samisk innflytting. Byen ligger midt i et tradisjonelt samisk bosettingsområde, og har vært et viktig knutepunkt for sjøsamer og rein-driftssamer på Nordkalotten i lang tid. Det er etablert samisk skoletilbud både på grunnskolenivå og videregående nivå. Ved en grunnskole er det etablert egne samiske klasse, samtidig som det gis opplæring i samisk ved andre skoler i kommunen. Det fins to samiske barnehager i Tromsø. Universitetet i Tromsø har tilbud om studier i samisk språk på alle nivå (se kap. 12.2). Tromsø kommune og Tromsø sameforening har tidligere blitt enige om å utvikle Tromsø som internasjonal urfolksby, noe som også er nedfelt i samarbeidsavtalen mel-

Boks 2.2 Markeringen av 6. februar 2008 i byene

Samefolkets dag 6. februar 2008 ble feiret med flaggheising utenfor Oslo rådhus. Samefolkets sang ble samtidig spilt på klokkespillet i rådhusets tårn. Feiringen av Samefolkets dag fortsatte videre i Festgalleriet hvor det var duket til frokost for 130 deltakere. Oslos ordfører ønsket velkommen. På programmet var det både joik, taler og diktopplesning, bl.a. fra barna fra samisk barnehage i Oslo. Oslo sameforening arrangerer i tilknytning til 6. februar en årlig Samisk vinterfestival med kulturarrangementer.

I Tromsø ble Samefolkets dag markert på det nye rådhuset med Samefolkets sang og tale av ordføreren. Dagen ble også feiret i Tromsdalen kulturhus med joikekonsert og barneforestillinger. Troms fylkeskommune feiret dagen med flaggheising og hovedmarkering på Kvaløya videregående skole. Mange skoler og barnehager har temadag eller temauke i tilknytning til Samefolkets dag. I tilknytning til 6. februar har det de siste årene blitt utviklet en samisk uke, med kunst- og kulturtilbud, samisk film, forelesninger, samisk markeds plass, samisk idrettsgalla, og NM i reinkappkjøring.

I Bodø ble Samefolkets dag markert for første gang i 2008, i et samarbeid mellom Bodø kommune og Nordland fylkeskommune. Den offisielle delen av markeringen foregikk i bystyresalen på Bodø rådhus. Bodøs ordfører ønsket velkommen.

lom Troms fylkeskommune og Sametinget. Erkjennelsen av Tromsø som en urfolksby er en synliggjøring og tydeliggjøring av byens og regionens historie og nåtid i forhold til samisk kultur, tilstedeværelse og språk. Universitetet i Tromsø er tiltenkt en viktig rolle i å ivareta den internasjonale dimensjonen av prosjektet «Tromsø som internasjonal urfolksby». Samene i Tromsø har lenge arbeidet for et samisk samlingssted/kulturhus.

Vi vet i dag lite om livsvilkårene og levekår for samer som bor i byer. Noe forskning omkring dette har vært knyttet til Oslo.

2.8 Strategier og tiltak

- Regjeringen har i 2008 satt av midler til å styrke østsamisk/skoltesamisk språk og kultur. Aktuelle tiltak vil bli utformet i dialog med østsamene og Sametinget.
- Regjeringen vil arbeide for å styrke østsamisk/skoltesamisk språk og kultur ved grenseoverskridende samarbeid mellom de østsamiske/skoltesamiske miljøene og myndighetene i Norge, Finland og Russland.
- Regjeringen oppfordrer Sør-Varanger kommune, Finnmark fylkeskommune og Sametinget til å etablere et målrettet samarbeid med sikte på å styrke østsamisk kultur i vid forstand, i nær dialog med østsamene/skoltesamene og deres organisasjoner.
- Regjeringen vil innenfor arbeidet med en handlingsplan for samisk språk, også arbeide for å styrke sørsamisk og lulesamisk språk. Sametinget, aktuelle kommuner og fylkeskommuner og andre vil bli invitert til å delta i dette arbeidet.
- Regjeringen vil sammen med Sametinget sikre at det utvikles et sørsamisk korrekturprogram for elektronisk tekstbehandling.
- Kommunale og regionale myndigheter har et viktig ansvar for at samisk kultur og språk skal kunne bevares og utvikles også i byer og tettsteder. Det er viktig at kommunene, i samarbeid med lokale samiske organisasjoner og Sametinget, utvikler tilbud for sin samiske befolkning når det gjelder bl.a. barnehagetilbud, samisk i skolen, helse- og sosialtjenester, eldreomsorg og arenaer for utøvelse av samisk språk og kultur.

3 Samisk identitet i endring

Den samiske identiteten har mange former og er i stadig endring. Samisk identitet står i brytningspunktet mellom det tradisjonelle og det moderne, det samiske og det fleretniske, det lokale og det globale. Diskursen om samisk identitet er levende og foregår både på akademisk plan, på lokalplan, i møte med storsamfunnet og i den enkelte sames hverdag. I noen områder er det samiske en selvfølge, i andre områder er det en aktiv kamp for å vinne aksept for synlig samisk tilstedeværelse.

Den samiske kollektive identiteten er knyttet til det samiske fellesskapet, felles samiske kulturelle symboler og den allsamiske forståelsen av samiskhet på tvers av nasjonalstatens grenser. Den er også knyttet til urfolkssituasjonen og forståelsen av at samene, sammen med en rekke folk i verden, er urfolk.

3.1 Organisering og nasjonsbygging

Framveksten av samiske organisasjoner har i all hovedsak skjedd etter andre verdenskrig. Den første sameforeningen ble imidlertid dannet i 1904 på svensk side, med Elsa Laula Renberg som en sentral person. Selv om fornorskningsspillet var sterkt i over hundre år, var det mange samer som prøvde å stå imot, både i nord og i sør. I Midt-Norge ble det stiftet flere sameforeninger i denne perioden: Nordre Trondhjems Amts Lappforening (1906), Søndre Amts Lappforening (1907), Søndre Nordland Amts Lappforening (1907), Brurskanken Samiske Lag (1908), Helgeland «Sameforening» (1908) og Brurskanken Samiske Kvindeforening (1910). I Finnmark stiftes den første sameforening i Karasjok i 1910, så følger Polmak, Tana, Porsanger og Nesseby.

Sammen med Elsa Laula Renberg var Daniel Mortensson drivkraften bak det første samiske landsmøtet i Trondheim 6.-9. februar 1917. Det er dette møtet som er opphavet til Samefolkets dag, 6. februar. Dette var første gang i historien nord- og sørsamer fra flere land samlet seg til ett stort møte for å drøfte og belyse felles saker og problemstillinger. Møtet samlet over hundre deltakere, derav en stor del kvinner.

Fram til 20-tallet ble det gjort store felles anstrengelser, blant annet gjennom flere samekonferanser, for å bedre myndighetenes forståelse overfor samene. Arbeidet lyktes ikke, og det samiske organisasjonsarbeidet stilnet fram til etter 2. verdenskrig.

Norske reindriftssamers landsforbund (NRL), den største næringsorganisasjonen for reindriftsamene i Norge, ble stiftet i 1948. Samme år ble det i Oslo etablert en egen sameforening. Denne foreningen samarbeidet med tilsvarende foreninger på svensk og finsk side. I 1950 ble den første samekonferansen avholdt. Her ble samiske nærings- og kulturspørsmål drøftet. Etter hvert ble det etablert flere lokalforeninger i Finnmark på 50- og 60-tallet. Vinteren 1968 samlet representanter fra foreningene i Finnmark og foreningen i Oslo seg og etablerte Norske samers riksforbund (NSR). Samenes folkeforbund (SFF) ble stiftet i Baukop i Porsanger den 3. juli 1993. SFF er en samisk kulturpolitisk landsorganisasjon.

Norske samers riksforbund ble splittet i 1978/79, og utbryterfraksjonen dannet Samenes landsforbund. I etterkrigstiden har de samiske hovedorganisasjonene med varierende oppslutning vært Norske samers riksforbund, Samenes folkeforbund (SFF) og Samenes landsforbund (SLF). Felles for de medlemsbaserte samiske hovedorganisasjonene er at de er landsdekkende, representerer det sivile samiske samfunnet og arbeider aktivt i forhold til hele bredden av samfunnslivet.

Det samepolitiske arbeidet i de samiske organisasjonene har bidratt til etableringen av samiske institusjoner og faste tiltak til samiske formål. De siste årene har samiske institusjoner som språk- og kultursentra, festivaler og organisasjoner innen kultur og næring i noen grad tatt over en del av det arbeidet som de samiske hovedorganisasjonene og samiske pionerer gjorde tidligere. Arbeidet i sameforeningene og organisasjonene er en kombinasjon av kulturelt og samepolitisk arbeid, i lokalsamfunnet, i forhold til den enkelte kommune og øvrige myndigheter. De samiske organisasjonene og institusjonene representerer det sivile samiske samfunnet og er fortsatt viktige drivkrefter, selv om Sametinget er myndighetenes viktigste samarbeidspartner og premissgiver. Se også kap. 15.

3.1.1 Det samiske flagget, Samefolkets dag og Samefolkets sang

Det samiske flagget er et samlende symbol for alle samer, uavhengig av hvilket land de bor i. Flagget ble godkjent 15. august 1986 av Den 13. nordiske samekonferansen. Sametinget fastsatte i 2004, med hjemmel i sameloven § 1–6, forskrifter for bruk av det samiske flagget i Norge. Det er i dag 9 samiske flaggdager.

Samefolkets dag, 6. februar, er fra 2004 offisiell flaggdag i Norge. Stadig flere offentlige institusjoner velger å markere Samefolkets dag ved å flagge enten med det nasjonale eller det samiske flagget. Offisiell flagging på Samefolkets dag bidrar til en verdig markering av dagen, og synliggjør og skaper oppmerksomhet om samer og samiske forhold.

Sámi soĝa lávlla eller Samefolkets sang som den heter på norsk, er skrevet av Isak Saba (1875–1921), lærer og kirkesanger fra Nesseby, i 1906. Sangen ble vedtatt som samenes felles nasjonalsang ved Samekonferansen i 1986. Arne Sørli's melodi ble godkjent som sangens offisielle melodi ved Samekonferansen i 1992.

3.2 Fra fornorskning til revitalisering

Fornorskningspolitikken var fremtredende i norsk politikk fra 1880-tallet og dominerte særlig rundt 1900. Den holdt seg som ideologi langt ut i etterkrigstida.

Til grunn for fornorskningen lå sosialdarwinismen. Denne ideologien tilsa at det samiske folket var et laverestående folkeslag som ville bukke under i utviklingen med mindre de ble assimilert i det norske samfunnet, og ble norske.

Forvaltningsapparatet var sentral i fornorskningen av samene. Dette viste seg i språkpolitikken, men også i annen lovgiving og forvaltning. Fornorskningen ble også sett sammen med sikkerhetspolitiske tiltak.

Fornorskningstanken slo rot blant både blant embetsmenn og intellektuelle. Gjennom skole, helsevesen, kirke og lokale myndigheter ble både samer og nordmenn i lokalsamfunnene preget av en allmenn nedvurdering av samisk språk, kultur og samfunnsliv. I oppbyggingen av det norske samfunnet ble det samiske knyttet til noe gammeldags, foreldet og unyttig. Det oppsto negative myter om samene, og diskriminering av samer ble en del av hverdagen for mange. Dette har fått store negative omkostninger både for den enkelte same og det samiske samfunnet som helhet.

Fornorskingsprosessen førte i mange områder til identitetsskifte både for enkeltpersoner, familier og lokalsamfunn. Et eksempel på dette kommer frem i Ivar Bjørklunds bok om fjordfolket i Kvæningen¹ hvor folketellingene viser at andelen samer i kommunen fra 1930 til 1950 ble redusert fra 863 personer (44 pst. av kommunens befolkning) til fem personer.

I noen områder har samisk språk og kultur stått sterkt på tross av fornorskningspolitikken. I mange områder hvor fornorskningen fikk tak og hvor samisk identitet langt på vei var forsvunnet fra det offentlige rom, har man de seneste tiårene sett en aktiv revitalisering. Lokale samiske krefter har samlet seg for å revitalisere kulturen og språket og å definere samiskhet knyttet til den lokale opplevelsen. Gamle koftetegninger er hentet fram og lokal samisk historie vektlagt. Det er også gjort et betydelig arbeid med å samle inn lokale samiske stedsnavn.

Samiske barnehager og opplæring i samisk i grunn- og videregående skole spiller en viktig rolle i styrkingen av samisk identitet i lokalsamfunnet. Utvikling av språkkurs er en viktig satsing for å revitalisere samisk språk. Samiske språksentre, kulturhus og museer har blitt viktige samlingssteder hvor man i fellesskap kan utøve samisk språk og kultur og slik styrke samisk identitet. De samiske læreplanene i Kunnskapsløftet-samisk er laget i samarbeid mellom Sametinget og Kunnskapsdepartementet, og legger grunnlaget for samisk identitet for den oppvoksende generasjon. Opprettelsen av Sametinget og etableringen av samiske institusjoner utgjør en moderne infrastruktur i det samiske samfunnet.

Vilkårene for samisk identitetsutvikling har i sterk grad blitt endret med utviklingen av statens samepolitikk de siste tiårene. Gjennom den økte statusen som samene har fått i samfunnet, gjennom lover, regelverk og ordninger etablert for å styrke samisk språk, kultur og samfunnsliv, har den allmenne forståelsen og bevisstheten rundt samisk tilstedeværelse i Norge vokst. Samiske kunstnere og kulturarbeidere har gjennom sitt arbeid styrket samisk identitet og selvforståelse, samtidig som den øvrige befolkningen har blitt kjent med samisk kultur. Dette har gitt mange oppvoksende samer en sikrere forankring i eget språk og egen kultur, og en stolthet og bevissthet om egen tilhørighet til det samiske samfunnet. Oppbyggingen av samiske institusjoner i lokalsamfunnene har vært med på å bekrefte samisk tilstede-

¹ Ivar Bjørklund: Fjordfolket i Kvæningen. Fra samisk samfunn til norsk utkant 1550-1980. Universitetsforlaget 1985.

værelse og lokal tilhørighet til det samiske samfunnet. Dette har ført til at flere og flere har funnet tilbake til sin samiske identitet, og at flere og flere barn vokser opp med en selvfølgelig samisk identitet.

I noen områder vokser samisk ungdom i dag opp i et samfunn hvor samisk kultur og språk har en helt annen status enn da foreldregenerasjonen vokste opp. For ungdom som innehar en sikker språklig og kulturell samisk kompetanse vil definisjonen av egen samiskhet framstå som friere og mindre politisert enn for mange av foreldregenerasjonen. Mange unge samer opplever at de har en sammensatt identitet, både norsk og samisk – noen også kvensk eller finsk. Globaliseringen medfører også at mange samer i dag har foreldre fra andre verdensdeler. Mange har språklig og kulturell kompetanse som gjør at de kan delta i samhandling innenfor flere etniske og kulturelle kontekster. Mange opplever denne sammensatte identiteten som en styrke og et fortrinn. Hvilken identitet som kommer til uttrykk er ofte situasjonsbetinget.

Vitaliseringen og synliggjøringen av samisk kultur har skapt debatter i enkelte lokalsamfunn, og enkelte lokale krefter har tatt avstand fra den samiske kulturen og det som kan forbindes med samisk identitet. I noen tilfeller har de som vil hente fram og synliggjøre det samiske, møtt motstand. Dette kan oppleves som splittelse i en familie fordi et eller flere medlemmer av familien for eksempel har meldt seg inn i samemanntallet, eller utad har signalisert sin samiskhet.

Et eksempel på spenningene rundt en aktiv revitalisering av et lokalsamfunn kunne man se i Kåfjord kommune i Troms. Kåfjord er omfattet av forvaltningsområdet for samelovens språkregler (fra 1992), Samisk utviklingsfonds virkeområde (deler av kommunen fra 1983, hele kommunen fra 1998), og gir grunnopplæring etter Kunnskapsløftet-samisk (fra 2006). Ája samisk senter ligger i Kåfjord, kommunen har et samisk språksenter, og den årlig urfolksfestivalen Riddu-Riddu avholdes i Kåfjord. Til Ája samisk senter er det knyttet samiske bibliotekstjenester, og Sametinget og NRK Sámi Radio har kontorer her. Manndalen husflidslag holder kurs i duodji og koftesøm. Barnehagen i Manndalen har en egen samiskspråklig avdeling. Revitaliseringen av samisk språk og kultur i Kåfjord har vært viktig for utviklingen av en sjøsamisk identitet.

Innlemmingen av Kåfjord kommune i samiske forvaltningsordninger skapte diskusjon i kommunen. Mange i lokalsamfunnet opplevde fokuseringen på lokalsamfunnets samiske identitet som vanskelig. Det medførte til dels sterke reaksjoner at

kommunen ble omfattet av forvaltningsområdet for samelovens språkregler og ikke minst at grunnskolen i Kåfjord har opplæring etter samisk læreplan.

I Kåfjord har vi sett at polariseringen i lokalsamfunnet la seg etter hvert som det samiske ble mer innarbeidet i den lokale politikken. Dette framkommer av evalueringen av samepolitiske tiltak i Kåfjord gjort av NORUT i 2004². Det samiske aspektet ved lokalsamfunnet tilfører både økonomiske og kulturelle ressurser som alle nyter godt av.

Snåsa kommune ble, som første kommune i det sørsamiske området, innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk fra 1. januar 2008. Innlemmelsen av Snåsa kommune er et viktig tiltak for å styrke sørsamisk språk. Kommunen og Nord-Trøndelag fylkeskommune har allerede iverksatt flere tiltak for å imøtekomme de oppgaver og forventninger som knytter seg til innlemmelsen. Det er bl.a. oversatt ulik informasjon til sørsamisk, det er under etablering sørsamiske sider på kommunens nettsider og det skiltes til sørsamisk. Videre er det etablert et samarbeidsprosjekt mellom kommunen, fylkeskommunen, Saemien Sijte, reindriftsnæringen, Áarjel-Saemiej Skuvle og Snåsa kommunale foreldreutvalg. Prosjektet har som mandat å etablere Snåsa som en tospråklig kommune, synliggjøre og vitalisere sørsamisk språk og kultur og fremme funksjonell tospråklighet i Snåsa og Nord-Trøndelag. Prosjektet skal også bidra til å styrke sørsamisk språk og kultur i hele det sørsamiske område.

Slike lokale prosesser og deres forløp legger rammer for samisk identitetsforvaltning i dag, både for den samiske befolkningen og for den øvrige befolkningen. Bevissthet rundt dette er viktig i utviklingen av samepolitikken, både nasjonalt og i de ulike samiske regioner og lokalsamfunn.

På tross av den positive utviklingen i mange områder skal man ikke underslå at historiske traumer er en del av den kollektive bevisstheten og preger selvpoppfattelsen både for samfunnet og for enkeltmennesker i de samiske områdene.

3.3 Inkludering i det samiske samfunnet

I 2002 gjorde Agenda en undersøkelse på oppdrag fra Sametinget, Statskonsult og Kommunal- og

² Paul Pedersen og Asle Høgmo: Kamp, krise og forsoning. Evaluering av samepolitiske tiltak i Kåfjord. NORUT samfunnsforskning AS, rapport nr. 4 2004.

regionaldepartementet om holdninger til samiske spørsmål blant to grupper samer – nyregistrerte samer i samemantallet og personer med samisk bakgrunn som ikke oppfatter seg som samer. I rapporten «De nye samene»³ kommer det frem at de «nye samene» kan ha opplevd at de ikke blir sett på som fullverdige samer av samer fra samiske områder der samisk språk er en selvfølgelig del av samisk identitet. Videre uttrykkes det at enkelte av de «nye samene» ofte står utenfor debatt og diskusjoner som foregår på samisk i samiske institusjoner og media. Enkelte uttrykker også at er usikre på om de er velkomne inn i det samiske samfunn av dagens sameledere og samer fra de samiske kjerneområdene. De «nye samene» uttrykte imidlertid stor interesse for å lære samisk språk og ønsker å delta på ulike måter med sin kompetanse, sine ideer og sine forslag for å styrke det samiske samfunnet.

Det samiske samfunnet står i dag overfor en viktig utfordring hva gjelder å definere samiskhet slik at så mange samer som mulig skal kunne inkluderes i denne definisjonen. Et slikt dilemma oppstår for eksempel når man må ta stilling til om en samisk barnehage skal være for barn med samisk som morsmål, eller også inkludere samiske barn som ikke behersker samisk. Har man ikke nok pedagogiske ressurser kan følgene da bli at det samiske språket kan tape terreng for det norske.

I den samiske bevegelsen har hovedfokus vært på å bevare og utvikle samisk kultur og språk, og bevare og utvikle det samiske samfunn på samenes egne premisser. For å skape et sterkt og levedyktig

samisk samfunn har fokus hittil vært på fellesskapets verdier og normer, og utviklingen av en felles forståelse av samisk identitet. En viktig del av denne prosessen er inkludering i det samiske fellesskapet.

Samisk språk er en viktig identitets- og kulturbærer. Språket symboliserer og formidler samisk levesett, samiske verdier og holdninger og samisk kultur. Språket sikrer samisk særegenhet og at samiske grunnverdier overføres fra generasjon til generasjon. Utvikling av det samiske språk til et moderne språk, utvikler og utvider også samisk kultur til en moderne kultur, og skaper en moderne forståelsesramme for hva som er det samiske i dagens samfunn.

Mange samer har som følge av fornorskningspolitikken mistet det samiske språket. For mange har kjernen i det å finne tilbake til sin samiske identitet vært å ta språket tilbake.

På grunn av språkets betydning er det viktig at flere får mulighet til å lære samisk. Samisk språk er imidlertid ikke den eneste identitetsmarkøren i det samiske samfunnet. Tilhørighet til lokalsamfunnet, slekten og tradisjoner er viktige for mange. Dessuten spiller samiske symboler som klestradisjoner, duodji, joik osv. en viktig rolle for samisk identitet. For mange er også deltakelse i samepolitikken en vei inn i det samiske samfunnet.

Noen kan likevel føle seg satt utenfor det samiske fellesskapet fordi de ikke behersker språket. Forvaltningen av egen samisk identitet blir således en utfordring i forhold til å bli inkludert som fullverdig same i det samiske fellesskapet. Det kan være vanskelig og personlig smertefullt å innrømme at man kommer til kort overfor kulturelle og språklige idealer i eget samfunn.

³ «De nye samene»; rapport nr. R3593; Agenda Utredning & Utvikling AS (2002)

4 Diskriminering og likestilling

Regjeringen vil bekjempe all diskriminering. Alle skal ha krav på å få de samme muligheter til å utvikle seg, utnytte sine evner og leve sine liv, uavhengig av kjønn, sosial bakgrunn, religion, seksuell orientering, funksjonshemming eller etnisk tilhørighet.

4.1 Diskriminering av samer

Selv om fornorskningspolitikken er et tilbaketrukket stadium i norsk politikk, vil de negative følgene av denne politikken kaste skygger i lang tid. Det tar tid å endre de generelle rammeverkene i norsk politikk, lovverk og ordninger slik at samisk kultur, språk, tradisjoner og det samiske samfunnets behov blir tatt tilstrekkelig hensyn til også på ansvarsområder som ikke er direkte rettet mot samene. Videre er iverksettingen av rettigheter og ordninger for samene avhengig av mange faktorer som det tar tid å få på plass. Mye av arven fra fornorskningspolitikken henger igjen i folks holdninger, selv om den offentlige politikken er lagt om. Derfor er det viktig å ha fokus på spørsmål knyttet til diskriminering av samer, både personlig og strukturelt.

4.1.1 Undersøkelser om diskriminering av samer

En undersøkelse om selvopplevd diskriminering blant samer i Norge, foretatt av Norut NIBR Finnmark på oppdrag fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet i 2006, avdekket at hver fjerde respondent har opplevd å bli diskriminert fordi de er samer. Opplevelsene av diskriminering var først og fremst knyttet til arbeidslivet, i festlige lag/på byen og i møte med det offentlige. En mindre andel hadde opplevd diskriminering i familien/slekten, i nærmiljø, i frivillig arbeid og i skole/utdanning. Analysen er basert på en kvantitativ undersøkelse fra kommuner med minst 1 pst. av befolkningen registrert i samemanntallet. Undersøkelsen hadde 545 respondenter.

I en undersøkelse om helse og levekår i norske og samiske kommuner (SAMINOR) gjort av Senter for samisk helseforskning ved Universitetet i

Tromsø på oppdrag fra Helse- og omsorgsdepartementet i 2003–2004 kommer det frem at 36 pst. av de samiske respondentene hadde opplevd å bli diskriminert og 37 pst. har opplevd å bli mobbet på grunn av sitt samiske opphav. Unge samer hadde vært mest utsatt for mobbing. Analysen er basert på en spørreundersøkelse blant 12 265 menn og kvinner mellom 36–79 år i Finnmark, Troms, Nordland og Trøndelag.

Disse undersøkelsene viser at en urovekkende stor del av samene opplever diskriminering på grunn av sin samiske bakgrunn. Regjeringen vil derfor fortsatt ha sterkt fokus på diskriminering av samer. De viktigste verktøyene er Likestillings- og diskrimineringsombudet og Barneombudet, som begge har hatt et økt fokus på samenes situasjon de siste årene. Samtidig er diskriminering og mobbing av samer i arbeidslivet og på arbeidsplassene en utfordring for partene i arbeidslivet. Fortsatt forskning rundt diskriminering av samer er viktig. Her vil Senter for samisk helseforskning kunne spille en viktig rolle.

4.1.2 Informasjon og holdningsarbeid

Arbeidet mot diskriminering av samer er først og fremst bygget på informasjon og holdningsarbeid, sammen med en aktiv politikk knyttet til styrking av samisk språk, kultur og næringer. Synliggjøring av samisk språk, kultur og samfunnsliv på den offentlige arena er viktig i denne sammenhengen.

Samisk institusjonsbygging har vært et viktig bidrag til å gjøre samisk kultur synlig. Videre har samiske programmer på TV, kulturarrangementer som festivaler, utstillinger, konserter og samiske filmer bidratt til å skape interesse og mer kunnskap om samiske forhold hos allmennheten, og bidratt til at samisk kultur er blitt en del det allmenne kulturbildet i Norge.

Fra regjeringens side har informasjon og positivt holdningsarbeid rettet mot allmennheten, sammen med en aktiv politikk knyttet til styrking av samisk språk, kultur og næringer, vært viktige tiltak for å motvirke diskriminering av samer.

Et viktig grep med hensyn til kunnskapsformidling om samiske forhold er det samiske innholdet i Kunnskapsløftet. I arbeidet med læreplanene

for kunnskapsløftet er det lagt vekt på at alle elever i grunn- og videregående skole skal tilegne seg grunnleggende kunnskap om samisk historie, kultur og samfunnsniv. Over tid vil dette kunne bidra til positive holdninger til samisk kultur. Innholdet i integrering av samiske emner i undervisningen i det norske skoleverket vil evalueres etter hvert som man vinner erfaring med den nye satsingen.

Prosjektet *Samiske veivisere* i regi av Samisk høyskole, finansiert av Arbeids- og inkluderingsdepartementet, har som mål å nå frem til unge ikke-samer med informasjon om samiske forhold og hvordan det er å være same i dagens Norge. Prosjektet som startet opp i 2004 består av at tre samiske ungdommer hvert år får stipend for å reise rundt til videregående skoler og foreninger i landet for å møte ikke-samisk ungdom på sin egen alder. Veiviserne får opplæring ved Samisk høyskole. Prosjektet ble evaluert sommeren 2007. Evalueringen tegner et positivt bilde av virksomheten, og viser at besøkene av veiviserne har vært lærerike, både for lærere og elever. Lærerne mener at veiviserkonseptet fungerer godt til å fjerne fordommer og vrangforestillinger om samisk kultur. Nær sagt samtlige elever mener de har hatt utbytte av besøkene i form av økt kunnskap. Prosjektet er fra 2008 i permanent drift og finansieres over Arbeids- og inkluderingsdepartementets budsjett.

For å øke kunnskapen om og forståelsen for urfolks rettigheter og samiske rettigheter er det opprettet et kompetansesenter for urfolks rettigheter i Kautokeino, jf. kap. 1.4.4. Senteret bruker sine web-sider aktivt i sitt formidlingsarbeid – *www.galdu.org*. Senteret utgir også et eget tidsskrift *Gáldu Čála*– Tidsskrift for urfolks rettigheter.

Internasjonalt fag- og formidlingssenter for reindrift, jf. kap. 1.5.3, er etablert for å styrke det

Figur 4.1 De første samiske veiviserne 2004–2005.

internasjonale samarbeidet om reindrift. Senteret skal virke som et knutepunkt for blant annet formidling og utveksling av informasjon, erfaringer og kunnskap, og har etablert nettsiden *www.reindeerportal.org*.

Handlingsplan mot rasisme og diskriminering 2002–2006 omfatter også tiltak for å motvirke diskriminering av samer. I handlingsplanen understrekes det at en effektiv innsats mot rasisme og diskriminering krever et kontinuerlig, fokusert og langsiktig arbeid. Fordi handlingsplanen er regjeringens plan er tiltakene spesielt rettet mot sentralforvaltningens områder og arbeidsoppgaver. Regjeringen arbeider med en ny handlingsplan mot rasisme og diskriminering, hvor også samiske forhold vil bli behandlet.

4.2 Homofile

Spørsmål om homofili er omfattet av tabu og er langt på vei blitt fortiet i det samiske samfunnet. Mange sliter med sin egen identitet som homofil same og lever i skjul med sin legning. Enkelte har opplevd sanksjoner fra familie, slekt, venner, skolekamerater, arbeidskamerater etc. når deres homofile legning er kommet til syne. For enkelte homofile/lesbiske samer kan det omkringliggende samfunns syn på homofili oppfattes som at man må velge mellom å leve ut sin legning eller å leve som en del av det samiske samfunnet. Følelsen av å måtte velge mellom to så grunnleggende identiteter kan for mange føles som et umulig valg og kan føre til sterkt stress. Mange homofile/lesbiske samer velger derfor enten å flytte ut av den samiske bygda for å leve ut sin legning et annet sted, eller å leve med å skjule sin legning.

Homofile og lesbiske samer kan sies å være i en dobbel minoritetssituasjon og har derfor behov for å finne sin homofile identitet blant andre samiske homofile og lesbiske. Det er på denne bakgrunnen behov for møteplasser hvor de kan samles med likesinnede. Organisering av homofile og lesbiske samer i homopolitiske organisasjoner spiller en viktig rolle i denne sammenheng.

Holdningsskaping og synliggjøring av spørsmål omkring homofili i det samiske samfunnet er viktig for å skape bedre levekår og større trygghet for samiske lesbiske og homofile. At flere homofile/lesbiske samer deltok på Skeive dager i Oslo i 2007 fikk oppmerksomhet både i samisk og nasjonal presse og var således et viktig bidrag til synliggjøring av denne gruppen.

Forekomster og handlingsmønstre knyttet til bl.a. diskriminering, vold og trusler på bakgrunn

av seksuell orientering er i liten grad kartlagt og dokumentert.

Barne- og likestillingsdepartementet tar sikte på å gjennomføre en kartlegging av livssituasjon og levekår for homofile og lesbiske samer. Undersøkelsen bør dokumentere og analysere grenser og sanksjoner som gjelder for samliv, seksualitet og kjønnsuttrykk i det samiske samfunnet, og hvordan slike forhold innvirker på homofile og lesbiske samers muligheter for livsutfoldelse. Undersøkelsen bør kunne ut i forslag til tiltak for å bedre levekårene for gruppene.

4.3 Kjønnlikestilling

Regjeringen vil føre en politikk som gir kvinner og menn like muligheter og reell likestilling. Selv om kvinner og menn formelt sett har samme rettigheter i landet, er det langt igjen før det er skapt reell like muligheter. Regjeringen vil forskjellsbehandle kjønn når det er nødvendig for å skape full likestilling, arbeide for likestilling gjennom endringer av lover og i organisering av arbeids- og samfunnsliv, men også gjennom debatt, informasjon og holdningsskapende arbeid.

Arbeidet for likestilling må skje både i arbeidslivet og i hjemmet. I arbeidslivet vil regjeringen sikre lik lønn for arbeid av lik verdi, og arbeide for at både kvinner og menn slipper til i alle stillingstyper. I hjemmet er det et mål å bidra til en jevnere ansvars- og arbeidsfordeling.

Departementenes arbeid med likestilling vil omfatte også samiske menns og kvinners situasjon. Både kvinne- og mansrollen i det samiske samfunnet vil være under endring, og det er viktig at slike endringer blir akseptert og innpasset i det samiske samfunnet. Likestillingsarbeidet skal altså innrettes mot alle livsfaser og mot alle samfunnsområder. Det er viktig å være bevisst at alt likestillingsarbeid må omhandle begge kjønn. Når strategier og tiltak skal vurderes skal begge kjønns situasjon være i fokus, også der de konkrete tiltakene retter seg direkte til ett av kjønnene.

Det er viktig at likestillingsarbeidet starter allerede i barnehagen for å sikre at gutter og jenter får samme oppvekstforhold og ikke preges av stereotyper eller uønskede kulturelle forskjeller.

Tilknytningen til de samiske næringene har fortsatt høy status i det samiske samfunnet, og mange gutter blir i primærnæringene. Gjennom dette tilegner guttene seg viktig kultur- og næringskompetanse. Avstanden mellom de verdier gutter oppdras til og de verdier skolen formidler dem kan av dem selv oppleves som stor. Dette

kan være en av årsakene til at bare en liten andel samiske menn i Indre Finnmark tar høyere utdanning, i motsetning til kvinnene: I Karasjok og Kautokeino har rundt 30 pst. av kvinnene høyere utdanning (2006), og ligger blant de høyeste i landssammenheng.

En viktig likestillingsoppgave fremover i disse områdene er derfor å rekruttere samiske menn til høyere utdanning, samt å legge til rette for at kompetansen de har tilegnet seg, kan brukes i nye næringer. Det er viktig at også de samiske jentene får likeverdig mulighet til, å kunne gå inn i primærnæringene som for eksempel reindriften.

Holdningsskaping er viktig i likestillingsarbeidet. Mannsforeningen Dievddut i Kautokeino arbeider for en positiv holdningsskaping blant samiske menn. Likestilling er viktig også i annet samisk organisasjonsliv. De to samiske kvinneorganisasjonene Sáráhkka og Samisk kvinneforum har lenge arbeidet for likestilling og aktuelle spørsmål knyttet til kvinners situasjon i det samiske samfunnet.

4.3.1 Arbeidet med likestilling i offentlige virksomheter

Barne- og likestillingsdepartementet har hovedansvaret for arbeidet med regjeringens likestillingspolitikk, men alle departementene har et likestillingsansvar for egne politikkområder. Arbeidet for likestilling er hjemlet i Lov om likestilling med forskrifter, og lovens §1 a pålegger offentlige myndigheter å arbeide aktivt, målrettet og planmessig for likestilling mellom kjønnene på alle samfunnsområder. Arbeidsgiver skal arbeide aktivt, målrettet og planmessig for likestilling mellom kjønnene innenfor sin virksomhet. Arbeidslivets organisasjoner har tilsvarende aktivitetsplikt innenfor sitt virkefelt. Virksomheter som i lov er pålagt å utarbeide årsberetning, skal i årsberetningen redegjøre for den faktiske tilstanden når det gjelder likestilling i virksomheten. Det skal også redegjøres for tiltak som er iverksatt og tiltak som planlegges iverksatt for å fremme likestilling og for å forhindre forskjellsbehandling i strid med denne loven. Offentlige myndigheter og offentlige virksomheter som ikke er pliktige til å utarbeide årsberetning, skal gi tilsvarende redegjørelse i årsbudsjettet.

Fylkesmennene blir årlig gjennom tildelingsbrev pålagt å bidra til kommunenes likestillingsarbeid, og kommunene på sin side er pålagt å arbeide aktivt for likestilling både som arbeidsgiver og på politikkområdene de forvalter.

Likestillings- og diskrimineringsombudet har som hovedoppgave å bekjempe diskriminering og

fremme likestilling uavhengig av blant annet kjønn, etnisitet, funksjonshemming, språk, religion, seksuell orientering og alder. Ombudets pådriverarbeid innebærer bl.a. å

- avdekke og påpeke diskriminerende forhold og forhold som motvirker likebehandling
- bidra til bevisstgjøring og være en pådriver for endring i holdninger og atferd
- gi informasjon, støtte og veiledning i arbeidet for å fremme likestilling og motarbeide diskriminering
- gi råd og veiledning om etnisk mangfold i arbeidslivet til arbeidsgivere i offentlig og privat sektor
- formidle kunnskap og utvikle dokumentasjon om likestilling og overvåke art og omfang av diskriminering
- være et møtested og informasjonssentrum som tilrettelegger for samarbeid mellom aktuelle aktører.

4.3.1.1 Sametingets arbeid med likestilling

Likestillingsloven pålegger altså offentlige instanser en aktivitets- og redegjørelsesplikt når det gjelder utvikling av likestilling mellom kjønnene. Sametinget er en slik instans, og skal derfor drive aktivt likestillingsarbeid i egen virksomhet og på de saksfelt Sametinget forvalter, innenfor rammene av den nasjonale likestillingspolitikken.

Sametinget har også et politisk ansvar for å være pådriver i likestillingsarbeidet i det samiske samfunnet. Det arbeidet Sametinget i dag gjør, blir rapportert for Sametingets plenum gjennom en årlig likestillingspolitisk redegjørelse. Sametinget, i samarbeid med samiske organisasjoner, arbeider med et strategidokument for likestilling. Arbeidet skal munne ut i en handlingsplan som skal legges frem for Sametinget i løpet av våren 2008. Barne- og likestillingsdepartementet vil kunne bidra faglig og økonomisk til strategiske tiltak i planen for å fremme likestilling mellom kvinner og menn i handlingsplanen, når den er forankret i Sametinget.

I 2001 var 84 pst. av de folkevalgte på Sametinget menn. Gjennom et aktivt likestillingspolitisk arbeid fra Sametingets side ble det ved sametingsvalget i 2005 innvalgt 51 pst. kvinner på Sametinget. Tinget valgte for første gang en kvinnelig sametingspresident, og i Sametingsrådet er kvinnene i flertall.

På oppdrag fra Sametinget foretok kunnskaps-senteret for likestilling Fredrikkes hage våren 2006 en likestillingstest av Samisk utviklingsfond. Testen viste at det var lav kvinneandel blant søkere

til fondet, sterk kjønnsdeling i søkermassen og høy andel mannlige styreledere.

Våren 2007 arrangerte Sametinget en nordisk samisk likestillingskonferanse. Prosjektledelsen for konferansen var Samisk kvinneforum. Konferansens målsetting var å innlemme samisk likestillingsarbeid i det etablerte nordiske samarbeidet ved å belyse situasjonen mht. likestilling og kjønnsrelaterte spørsmål i det samiske samfunnet. Konferansen tok opp samfunnsforhold i samiske samfunn spesielt – og urfolks samefunn generelt – i et kjønnsperspektiv.

Samisk parlamentarisk råd deler årlig ut en nordisk samisk likestillingspris. Formålet med likestillingsprisen er å stimulere til økt innsats i arbeidet med å fremme likestilling og likeverd mellom menn og kvinner på tvers av landegrensene i det samiske samfunnet.

Se også Sametingets årsmelding 2007, punkt 1.2.

4.3.1.2 Likestilling i reindriften

I det tradisjonelle samiske samfunnet ble jenter og gutter oppdradd forskjellig, mens de var langt på vei likestilt når det gjelder formelle rettigheter. For eksempel kunne både kvinner og menn eie sine egne reinflokker. Det er i dag liten plass til nyetableringer for eksempel innenfor reindriften. Det innebærer at bare ett av barna kan overta reinflokken, mens de øvrige må søke alternative yrkeskarrierer.

I ny reindriftslov som trådte i kraft 1. juli 2007 er det en bestemmelse om at ektefeller/samboere under ekteskapet/samboerskapet kan inneha hver sin siidaandel. Dette er en viktig likestillingspolitisk milepæl fordi de fleste driftsenheter hittil er eid og blitt drevet av menn. Ved inngåelse av ekteskap har driftsenhetene blitt slått sammen til en.

Ved årets reindriftsforhandlinger ble kvinnesituasjon i næringen lagt til grunn i utformingen av virkemidler. Avtalepartene er positivt innstilt til arbeidet med å fremme likestilling i reindriftnæringen fortsetter. Som et resultat av dette ble partene enige om å videreføre den spesielle innsatsen overfor kvinner i reindriftnæringen. Dette innebærer bl.a. høyere driftstilskudd til de driftsenheter der kvinner står som enkeltinnehavere, økt ektefelle tillegg, avsetning til kvinnerettede tilskudd, samt øremerkede forskningsmidler til kartlegging og dokumentasjon av reindriftskvinnenes tradisjonelle kunnskap. Under årets forhandlinger ble det også enighet om å innføre et nytt delmål i Verdiskapingsprogrammet for reindrift. Delmålet er «Å bidra til å øke inntjeningen av den enkelte

rein ved bruk av reinens biprodukter». Ved at det er kvinnene som i hovedsak står for bruk av reinens biprodukter til bl.a. duodjiproduksjon, vil et slikt delmål bidra til økt oppmerksomhet omkring reindriftskvinnene og deres deltagelse for økt verdiskaping i reindriften.

4.4 Strategier og tiltak

Arbeidet mot diskriminering av samer er først og fremst bygget på informasjon og holdningsarbeid. Her er skolen svært viktig. I arbeidet med læreplanene for Kunnskapsløftet er det blitt lagt vekt på at alle elever i grunn- og videregående skole skal tilegne seg grunnleggende kunnskap om samisk historie, kultur og samfunnsliv.

Regjeringen har gjort prosjektet *Samiske veivisere* til en permanent ordning fra 2008.

Barne- og likestillingsdepartementet vil gjennomføre en kartlegging av livssituasjonen og levekår for lesbiske og homofile samer. Kartleggingen bør munne ut i forslag til tiltak for å bedre levekårene for gruppene.

Barne- og likestillingsdepartementet ønsker i samarbeid med Landslaget for lesbiske og homofile (LLH) å drifte en samisk side under Landslagets hjemmeside, i første omgang på nordsamisk.

Regjeringen legger vekt på å styrke arbeidet mot diskriminering av samer og diskriminering i det samiske samfunnet. Regjeringen vil invitere Sametinget og Likestillings- og diskrimineringsombudet til en felles satsing mot diskriminering i det samiske samfunnet.

Likestillings- og diskrimineringsombudets skal besitte kompetanse også på det samiske området. For å sikre at ombudet har en fast samarbeidspart i det samiske miljøet på likestillings- og mangfoldsspørsmål, vil regjeringen i samråd med Sametinget tilrettelegge for at det kan bli opprettet en stilling forankret i det samiske miljøet som arbeider med slike spørsmål. Arbeidet skal skje i samråd med Sametinget.

Sametinget skal etter planen behandle en handlingsplan om likestilling i det samiske samfunnet våren 2008. Barne- og likestillingsdepartementet vil kunne bidra faglig og økonomisk til strategiske tiltak i planen.

Del III
Samiske interesser i offentlig forvaltning
og tjenesteyting

5 Velferdssamfunnet i et samisk perspektiv

Regjeringen vil føre en politikk som skal tjene den samiske befolkningen slik at samisk språk, kultur og samfunnsliv har en sikker fremtid i Norge. Da trengs det en sterk og velfungerende offentlig sektor, som tar hensyn til brukernes språk- og kulturbakgrunn. Samepolitikken er et politikkområde hvor private løsninger ikke kan erstatte løsninger innenfor offentlig sektor, særlig på velferdsstatens kjerneområder.

De siste tiårenes samepolitiske utvikling, som særlig skjøt fart med etableringen av Sametinget i 1989, har medført at stadig flere offentlige virksomheter har tilpasset sitt tilbud til samiskspråklige brukere og den samiske befolkningen generelt. Samtidig er det fortsatt mange offentlige virksomheter, både kommuner, statlige organer og helseforetak som ikke i tilstrekkelig grad har foretatt en slik tilpasning. Dette gjelder både innenfor og utenfor forvaltningsområdet for samisk språk.

Dersom regjeringens samepolitikk skal kunne være effektiv og de samepolitiske målsetninger skal kunne nås, må kommuner, fylkeskommuner og andre lokale, regionale og nasjonale offentlige virksomheter også ha oppmerksomhet mot og ta et ansvar for samiske interesser.

Med unntak av noen få kommuner utgjør samene et klart mindretall i områdene der de bor. Samtidig har urbanisering og fraflytting medført at samene også bor utenfor det tradisjonelle samiske området, særlig i de større byene, og i regionale sentra i nord. Her må det også tas hensyn til samiske brukere og interesser, selv om den største innsatsen fortsatt må finne sted i de tradisjonelle bosettingsområdene.

Samepolitikken bygger på at hensynet til samiske og samisktalende brukere som hovedregel skal integreres i det ordinære offentlige tjenestetilbudet, slik dette ble slått fast av Stortinget gjennom kommunalkomiteens merknader i *Innst. S. nr. 110 (2002–2003) s. 11: Flertallet mener at hovedregelen må være å integrere hensynet til de samiske interessene i den ordinære forvaltningen istedenfor å bygge opp egne samiske ordninger. Ordninger som retter seg utelukkende, eller i det all vesentlige, mot den samiske befolkningen, vil det imidlertid etter flertallets syn være mer naturlig at Sametinget har ansvaret for. [...] Flertallet mener*

følgelig at oppgaver som berører både samer og den øvrige befolkning, som hovedregel bør ivaretas av de ordinære forvaltningsorganene.

Det hviler følgelig et stort ansvar på offentlige virksomheter på alle nivåer når det gjelder å ivareta samiske hensyn i sin virksomhet. Det innebærer at det må tas hensyn til samiskspråklige brukere av tjenestene, og det innebærer at virksomheten må ha tilstrekkelig samisk kulturkompetanse til å vite hvordan eget tjenestetilbud skal innrettes for å ivareta samiske brukere av ulike tjenester og tilbud på en god og likeverdig måte.

Alle offentlige organer har ansvar for å ivareta samepolitiske hensyn i utøvelsen av sin virksomhet. Omfanget av dette ansvaret vil variere fra virksomhet til virksomhet, men alle må ha et bevisst forhold til at disse hensyn skal ivaretas. Det krever systematisk og planmessig tilnærming som må bygge på et kunnskapsgrunnlag om samiske forhold av betydning for egen virksomhet.

5.1 Den lille og den store samepolitikken

Samepolitikken har endret seg over tid. Stadig flere områder som har betydning for samisk språk, kultur, næringer og samfunnsliv har blitt en del av politikkområdet. Samepolitikken kan, jf. Effekuttvalget (NOU 2004:2) *Effekter og effektivitet. Effekter av statlig innsats for regional utvikling og distriktpolitiske mål*, deles inn i den store og den lille samepolitikken. Den store samepolitikken er all politikk med relevans for den samiske befolkningen, samiske næringer, samiske bruks- og bosetningsområder. Dette vil omfatte statens utdanningspolitikk, helsepolitikk, kulturpolitikk, næringspolitikk, likestillingspolitikk, arealpolitikk, kommuneøkonomi osv. En slik liste kan gjøres svært omfattende.

Den lille samepolitikken kan illustreres samlet i den årlige publikasjonen «Bevilgninger til samiske formål», som er et vedlegg til Arbeids- og inkluderingsdepartementets budsjettproposisjon. I statsbudsjettet for 2008 utgjør disse bevilgningene ca. 752 mill. kroner. Av dette forvalter Sametinget om lag 311 mill. kroner (jf. kap. 7.1). Bevilg-

ningene til samiske formål gjelder bl.a. tilskudd til samiske barnehagetilbud, samiskopplæring i grunnopplæringen, de samiske videregående skolene, Samisk høgskole, oppfølging av handlingsplan for samiske helse- og sosialtjenester, samisk kulturminnevern, rettshjelpskontoret for Indre Finnmark, tilskudd til samiske aviser, reindriftsavtalen og reindriftsforvaltningen m.m. Sametinget står for gjennomføring og finansiering av mange tiltak, andre tiltak styres og iverksettes direkte av departementene, og andre midler til samiske formål overføres gjennom tilskudds- eller refusjonsordninger rettet mot kommunene.

De direkte bevilgningene til samiske formål over statsbudsjettet kan ikke alene dekke behovet for å ivareta og utvikle samisk språk og kultur i bred forstand. Dette er også lagt til grunn av Stortinget jf. kommunalkomiteens merknader i *Innst. S. nr. 110 (2002–2003) s. 10: Samtidig erkjenner disse medlemmer at mange spørsmål som ikke alene gjelder samenes særegne språk, kultur og samfunns- liv har betydning for utviklingen i de samiske samfunnene*. Det er derfor avgjørende hvordan offentlige virksomheter prioriterer ressurser og midler til samiske formål innenfor sine eksisterende rammer. Dette gjelder både for statlige organer og for kommunesektoren.

Manglende oppfølging av samepolitiske hensyn vil kunne bety at samene ikke fullt ut nyter godt av den positive utvikling som har skjedd på politikkområdet de siste tiårene. Manglende ivaretagelse av samiske hensyn innenfor offentlige virksomheter kan dessuten være i strid med Norges folkerettslige forpliktelser og/eller i strid med norsk lovgiving eller god forvaltningsskikk. Dersom samiske hensyn ikke ivaretas innenfor det ordinære tjenestetilbudet vil det kunne føre til et press i retning av etablering av parallelle samiske tjenester. Dette er ikke ønskelig. Dersom det vanlige tjenesteapparatet ikke inkluderer det samiske perspektivet i sitt arbeid, vil konsekvensen kunne bli at samisk språk, kultur og næringer ikke utvikles på en god måte. I ytterste konsekvens kan det bety at samisk kultur i bred forstand, eller innenfor gitte sektorer eller geografiske områder, ikke vil videreføres. Dette vil være et alvorlig tap for Norge.

Samepolitikken har i de senere årene vært særlig konsentrert om rettighetsutvikling og institusjonsbygging i det samiske samfunn. Det har dreid seg om å utvikle Sametinget som samenes representative organ, om å bygge opp relasjonene mellom Sametinget og regjeringen og departementene, og om overføring av forvaltning av statlige samepolitiske ordninger og tiltak til Sametinget.

Samtidig har det også siden 1980-tallet vært et sterkt samepolitisk fokus på å ivareta samiske rettigheter knyttet til næringer, arealer og naturressurser. Dette har vært nødvendig for å styrke det materielle grunnlaget for samisk kultur. Samtidig har det kanskje overskygget behovet for å se på tiltak og ordninger som møter den enkelte same i hverdagslivet, som alminnelig bruker av velferdsstatens tilbud.

Regjeringen ønsker derfor nå å sette et større fokus på hvordan samepolitiske målsettinger og etablerte rettigheter kommer til praktisk uttrykk innenfor velferdsstatens ordninger og tilbud, slik at samer kan ha trygghet for at deres behov imøtekommes. Hovedspørsmålet vil være: Greier vi å omsette samepolitikken til praksis i det daglige møtet med samiske brukere? For regjeringen vil det være særlig viktig å se på de virksomhetene som er under direkte statlig forvaltning, styring og kontroll, dvs. underliggende virksomheter tilknyttet de ulike departementene. Selv om iverksettningen av statens samepolitikk i stor grad skjer gjennom Sametinget og i kommuner og fylkeskommuner, så har også statlige virksomheters tilbud stor betydning for samenes hverdagsliv. Også her må samene kunne få tilpassede tjenester og informasjon, på sitt eget språk.

5.2 Samisk språk- og kulturkompetanse i offentlig sektor

Kunnskap om samiske forhold innenfor egen sektor eller virksomhet er en forutsetning for gode og likeverdige offentlige tjenestetilbud til den samiske befolkningen.

Figur 5.1 Universitetssykehuset i Tromsø

Foto: Marit Einejord

Også kommunikasjon og informasjon på samisk til samiske brukere er sentralt for å gi et tilstrekkelig godt tilbud. For eksempel er det innenfor helsesektoren slik at kommune, fylkeskommune og helseforetak skal sørge for nødvendig tolkehjelp hvis personell ikke har nødvendig språk- og kulturkompetanse. Manglende språkforståelse hos helsepersonell kan medføre feilbehandling og at alvorlig sykdom ikke blir oppdaget i tide.

God kvalitet i tjenestetilbudet forutsetter at det finnes personell med kompetanse i samisk språk og kultur. I samiske kjerneområder bør muligheten for dette være god. Tilstrekkelig personell med samisk språk og kulturkompetanse er avgjørende viktig for samiske brukeres opplevelse av kvalitet i tjenestene. Rekruttering av og etterutdanning av personell er imidlertid en utfordring.

5.2.1 Kunnskap om samisk kultur i offentlig sektor

Kunnskapsbehovet kan omfatte folkerettslige forpliktelser, norsk politikk og lovgivning knyttet til samiske forhold, kunnskap om språklige, kulturelle, historiske og næringsmessige forhold, kunnskap om samiske institusjoner og organisasjoner, samt mer spesialisert kunnskap og kompetanse knyttet til ulike geografiske områder eller saksfelt.

Skole- og utdanningssystemet er den viktigste arena for å virkeliggjøre og legge grunnlaget for en slik likeverdighet i offentlige tjenestetilbud. I samfunnet generelt er det lite kunnskap om samer, samisk historie, språk og kultur. Gjennom kunnskapsløftet og de nye læreplanene har regjeringen lagt til rette for at situasjonen vil bedre seg i grunnopplæringen. Alle elever i Norge vil på sikt ha kunnskaper om samiske forhold. Også innenfor høyere utdanning legges det til rette for styrking av samiske emner innenfor ulike utdanninger, særlig innenfor institusjonene i nord.

Det er dessverre slik at det er liten kunnskap om samiske forhold innenfor offentlige virksomheter i dag. Det er derfor viktig at arbeidsgivere med behov for slik kompetanse legger til rette for kompetanseutvikling gjennom egen kompetanseplanlegging og rekruttering.

Regjeringen erkjenner imidlertid at kompetansegapet kan være for stort til at den enkelte arbeidsgiver alene kan ha ansvaret for å tilrettelegge for omfattende kompetanseutvikling. Det er et problem for mange arbeidsgivere at det finnes få tilrettelagte opplæringsopplegg om samiske forhold, særlig av kortere varighet. Det kan bli dyrt for arbeidsgivere å bygge opp egne tilbud og det er ofte vanskelig å få tak i fagfolk til slik opplæring.

Slike tilbud vil også ofte være ad-hoc preget, og de er vanskelige å planlegge systematisk over tid.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil derfor, i samråd med aktuelle departementer, se på muligheten for at Samisk høgskole kan ha en sterkere rolle i forhold til kompetansegivende studietilbud rettet mot forholdene i offentlig sektor. Dette kan være knyttet til for eksempel lærere, helse- og omsorgsarbeidere, saksbehandlere og ledere i offentlig forvaltning, politi og kriminalomsorg, arbeids- og velferdsetaten m.v. Dette gjelder både informasjon og bistand til å bygge opp tilbud i eksisterende studier og studietilbud i andre utdanningsinstitusjoner, innenfor etatsspesifikke opplæringsløp, men også i forhold til å etablere egne tilbud ved høgskolen. Samisk høgskole har selv ønsket en slik rolle, hvor de også vil utnytte infrastrukturen knyttet til de samiske språk- og kultursentrene i Norge, samt se på mulighetene for nettbaserte løsninger.

Som eksempel på et mer omfattende tilbud har Universitetet i Tromsø etablert Samisk kulturkunnskap som et flerfaglig tilbud som involverer fagområdene arkeologi, historie, sosialantropologi og samisk etnografi. Studiet er samlingsbasert og gir 30 studiepoeng. Universitetet i Tromsø har også et eget masterprogram i urfolksstudier. Det vises for øvrig til kap. 12 om høyere utdanning.

5.2.2 Samisk språk i offentlig sektor

Offentlige virksomheters bruk av samisk språk er viktig av flere grunner. For det første ivaretar dette den samiske brukerens rettsikkerhet og hensynet til tilstrekkelige offentlige tjenester til den samiske befolkningen. For det andre er det avgjørende for samisk språks framtid at det er naturlig å bruke samisk i offentlige sammenhenger.

I en språkbruksundersøkelse¹ gjennomført i 2000 i områder både i og utenfor forvaltningsområdet for samisk språk, sier 59 pst. av informantene at samisk blir brukt i familien og ute på fjellet, i skogen etc. Det er imidlertid bare 7 pst. som oppgir at samisk brukes overfor lege og helsevesen. 21 pst. oppgir at de bruker samisk overfor andre offentlige institusjoner. Halvparten av de spurte sier at de i stor grad savner å bruke samisk mer i kontakt med lege og helsevesen og andre offentlige institusjoner.

Språkbruksundersøkelsen viser også at det er varierende kunnskaper i samisk språk blant

¹ Undersøkelse om bruken av samisk språk. Rapport fra Samisk nærings- og utredningssenter (SEG), Tana, 2000, på oppdrag fra Samisk språkråd.

ansatte i etatene. Svært få kan skrive samisk. Mange kan verken forstå eller snakke samisk. I forhold til andelen samisktalende i befolkningen, er etatene som er omfattet av undersøkelsen dårlig rustet til å betjene publikum på samisk.

I Sametingets språkbruksundersøkelse i 2004 deltok ca. 70 offentlige virksomheter i nord-, lule- og sørsamiske områder. Stort sett alle institusjonene er klar over at de har et ansvar for å yte tjenester på samisk. Undersøkelsen omfatter ca. 11 000 ansatte i offentlig sektor. Ca. 3 pst. av de ansatte har kompetanse i samisk språk. 70 pst. av virksomhetene uttrykker et behov for mer kompetanse i både muntlig og skriftlig samisk. Det oppgis at det er stor mangel på samisktalende fagfolk i helsesektoren, i skole og barnehage, i kriminalomsorgen og i Kirken.

Evalueringen av samelovens språkregler som ble gjennomført i 2007 (jf. kap. 19.4.2) viser det samme mønsteret. De fleste offentlige organer som omfattes av samelovens språkregler, oppfyller ikke lovens krav fullt ut. Dette innebærer at befolkningen i forvaltningsområdet for samisk språk ikke er sikret rett til å bruke samisk i kontakt med offentlige organer.

Innenfor forvaltningsområdet for samisk språk har den som henvender seg på samisk til et lokalt offentlig organ, rett til svar på samisk (jf. same-loven § 3–3). Dette gjelder likevel ikke ved muntlige henvendelser til tjenestemenn som utfører oppdrag utenfor organets kontor. Den som henvender seg skriftlig på samisk til et regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet, har rett til skriftlig svar på samisk. Sameloven § 3–4 og § 3–5 omtaler bruk av samisk språk i rettsvesenet og i helse- og sosialsektoren. Domstolsloven § 136 a om utvidet rett til bruk av samisk i rettsvesenet viser til same-loven § 3–4.

Offentlige organer som er omfattet av samelovens språkregler skal selv sørge for at reglene blir fulgt, og har ansvaret for at de har kompetent samiskspråklig personell, jf. forskrifter til samelovens språkregler.

Alle offentlige virksomheter oppfordres til å ta hensyn til brukere av samisk språk utover lovens regler. God forvaltningsskikk tilsier at skriftlige henvendelser på samisk besvares på samisk, også i tilfeller hvor man ikke etter loven har plikt til det. Virksomhetene bør innarbeide rutiner for å vurdere om lover, forskrifter, skjemaer, brosjyrer, rundskriv, kunngjøringer, pressemeldinger m.m. bør oversettes til samisk, og gjøre disse tilgjengelige for den samiske befolkningen. I utviklingen mot stadig større bruk av interaktive tjenester i forhold til brukere må den samiske befolkningens informasjons-

behov og rettigheter ivaretas. Alle offentlige virksomheter bør ha en strategi i forhold til informasjon på samisk, herunder klargjøring av behov for egen kompetanse eller eventuelle behov for oversettings- og tolketjenester. De mest omfattende forpliktelsene gjelder for de virksomhetene som er omfattet av samelovens språkregler, jf. kap. 19.4.

For å øke bruken av samisk i det offentlige rom, må mer offentlig informasjon utgis på samisk. Regjeringens nettsider www.regjeringen.no har et eget samisk språkvalg. Saker av direkte interesse for den samiske befolkningen presenteres her på samisk – i hovedsak på nordsamisk, men også lulesamisk og sørsamisk. Det er fagdepartementene som har ansvaret for å ivareta samisk språk innenfor sine sektorer. Mengden samisk informasjon er så langt relativt liten. Regjeringen vil vurdere tiltak for å sikre mer systematisk oppdatering og kvalitetssikring av nettsidene. Dette vil ses i sammenheng med behovet for kvalitetssikring av bruken av samisk språk i offentlige dokumenter og andre oversettelser.

Norge.no/minside.no har et eget språkvalg for samisk. Noen offentlige virksomheter har samisk språk som et valg på sine nettsider, og har utarbeidet skjemaer og offentlig informasjon på samisk.

Det er regjeringens mål at alle offentlige registre skal kunne bruke samiske tegn, og at datautvekslingen mellom registrene skal fungere. Samiske navn, stedsnavn, adresser osv. må kunne registreres korrekt. Statlige etater skal vurdere behovet for å ta i bruk programvare/plattformer som gjør det mulig å bruke samisk tegnsett etter hvert som eksisterende programvare skiftes ut, jf. kap. 19.5.2.

For å gjøre det enklere for offentlige virksomheter å ta i bruk samisk tegnsett m.v., etablerte Kommunal- og regionaldepartementet i 2003 en kompetansebase for samisk tegnsett og IT – samIT – www.samit.no. Alle offentlige virksomheter kan henvende seg hit for å få bistand, jf. kap. 19.5.1.

For å ivareta rettssikkerheten for samene er det viktig å unngå misforståelser grunnet språkforskjeller. Mange juridiske termer finnes ikke på samisk. Økt bruk av samisk i offentlig forvaltning, som oversetting av lover, forskrifter og skjema, bidrar derfor til samisk terminologitviking, jf. kap. 19.6.

5.2.3 Tolking

I enkelte tilfeller vil det være nødvendig med bruk av tolk. Da samelovens språkregler ble innført, ble det påpekt at retten til å bruke samisk først og fremst må være til stede der det er behov for å

uttrykke seg *klart og presist* og for å *forstå* hva som blir sagt. Her er helsetjenesten og rettsvesenet sentralt, fordi språklig kommunikasjonssvikt på disse feltene vil være særlig uheldig for de mennesker det angår.

Samisk/norsk tolketjeneste er i varierende grad tilgjengelig i offentlig tjenesteyting, jf. evalueringen av samelovens språkregler. Det har vært eksempler på at familien selv har måttet stille opp som tolker i behandlingsinstitusjoner, eller at mangel på kunnskap i samisk har gjort at pasienter ikke har fått den behandlingen og omsorgen de burde fått. Dette er ingen holdbar situasjon.

Det er i dag mangel på samiske tolker, både i nordsamisk, sørsamisk og lulesamisk. I 1995–96 ble det gjennomført et opplegg for tolkeutdanning ved Samisk høgskole. Det var først og fremst tilrettelagt for å dekke offentlige etaters kontakt med samiskspråklige brukergrupper. Kursene var en del av et nordisk opplegg med 10 vekttall studiekompetanse (30 studiepoeng). Til sammen 40 studenter tok eksamen.

Samisk språkråd startet i 1994 et arbeid med en *autorisasjonsordning for samiske tolker* i samarbeid med Samisk høgskole og Nordisk Samisk Institutt. Arbeidsgruppen gikk gjennom Utlendingsdirektoratets forslag til tolkeprøve og autorisasjonsordning, men fant at samiske tolker hadde et annerledes tolkebehov, og dermed behov for en annen tolkeordning. Samisk språkråd godkjente tolke- og autorisasjonsordningen for samisktalende i 1995. Autorisasjonsordningen består av to deler, en tolkeprøve og en autorisasjonsbevilling. Tolkeprøven skal gi yrkesaktive tolker en mulighet til å dokumentere sin kompetanse. Bestått tolkeprøve skal gi kandidater mulighet til å søke om tolkebevilling med rett til yrkestittel autorisert tolk. Samisk språkråd ga autorisasjonsbevilling til 5 tolker i 1997. Etter at Språkrådet ble nedlagt, jf. kap. 19.2, er ikke denne ordningen videreutviklet.

Høsten 2004 var det et forprosjekt ved Samisk høgskole om tolkeopplæring, finansiert av Helsedepartementet og Sametinget.

Tolkeutdanningen ved Samisk høgskole skal gi innføring i og forberede arbeidet som tolk. Studiet

Boks 5.1 Tidligere bruk av tolk i samiske områder

I de samiske områder har tolkeinstitusjonen eksistert siden 1700-tallet. Tolkene var også «kulturtolker» og bisto for eksempel sorenskriverne langt ut over den rent språklige tolkingen med hus, klær, skyss og kulturell forståelse av det som skjedde under rettsforhandlingene. De hadde ikke formell opplæring, men utviklet ferdsighetene sine gjennom tolkingen.

Kirken var tidlig ute både med språkopplæring i samisk, og med tolking. Svenske dommere brukte rettstolker i Indre Finnmark fram til området ble dansk-norsk i 1751. I 1782 foreslo amtmannen i Finnmark at man skulle utpeke en edsvoren tolk for hele fylket for å assistere lokale myndigheter i samisk og finsk. En kongelig forordning om tolking ble utstedt den 7. august 1792. På rettsområdet bestemte en statutt fra 6. juni 1863 at det i hvert tinglag skulle være rettstolker, utpekt av den lokale dommeren, og godkjent av lensmannen.

Etter hvert gjorde fornorskningspolitikken at man stilte spørsmål ved behovet for tolk. Amtmannen i Finnmark ønsket å legge ned tolkeinstitusjonen, og uttalte i 1898 at *«de som vil være her i Landet faar lære norsk og man bør ialfald ikke sy lappiske eller kvenske Puder under armene på dem»*. De lønnede tolkene skulle sies opp, og

partene i sivile saker skulle betale tolken selv. Amtstinget sa at *«Det faar engang være slut med, at enhver taler sit eget Sprog her i de nordlige landsdele ogsaa. De som bor her, har god anledning til at lære Landets Sprog hvis de blot vil.»*

Tolkeinstitusjonen ble avskaffet ved en kongelig forordning av 1901, med unntak for Kautokeino og Karasjok. Her ble rettstolkesystemet opprettholdt, men i sivile saker skulle partene betale tolkene selv. Kirkens ordning med fastlønnede tolker ble opphevet i 1902. I straffesaker fikk samer rettstolk.

Tolkekurs ble gjennomført på 1970-tallet i regi av Alta lærerhøgskole, Samisk utdanningsråd og Nordisk Samisk Institutt for alle kategorier tolker – rettstolker, kirketolker og møtetolker.

Etter en prøveperiode etablerte Kommunaldepartementet i 1985 en tilskuddsordning til samisk tolketjeneste med en bevilgning på 0,6 mill. kroner. Bevilgningen ble gradvis økt og tilskuddet ble utvidet til også å omfatte tospråklig forvaltning. Ved innføringen av samelovens språkregler i 1992 var det satt av 16,35 mill. kroner til tilskudd til tolketjeneste og tospråklighet i kommunene og fylkeskommunene innenfor forvaltningsområdet for samisk språk.

inneholder bl.a. tolkeetikk og tolketeknikk, samfunnsfag og terminologi. Dette studiet er også profilert for å dekke kontakten mellom offentlige etater og samiskspråklige brukergrupper. Samfunnsfagdelen inneholder forvaltningslære for offentlig sektor, arbeidsliv og utdanning, helse- og sosialsektoren, og politi og rettsvesen. Studiet er et deltidsstudium over to semestre med ukesamlinger. I 2005 gjennomførte 8 studenter dette studiet. Studiet er siden ikke blitt realisert på grunn av liten søknad fra studenter. Høsten 2007 ble det avholdt et halvtårskurs i oversettelse og rettstolking ved Samisk høgskole med ca. 10 studenter.

Samisk høgskole har uttrykt ønske om å bygge opp et studieopplegg for tolking som en treårig utdanning som kan kombineres med språklige emner som samisk, norsk og engelsk, med faget «flerkulturell forståelse», og med kunnskaper innen fagområder som helse- og sosialfag og jus.

Høgskolen i Oslo (HiO) opprettet høsten 2007 et permanent utdanningstilbud i tolking. *Tolking i offentlig sektor* er et deltidsstudium over ett år og er internett- og samlingsbasert med 5 helgesamlinger i Oslo. Studiet gir 30 studiepoeng. Høsten 2007 søkte 9 nordsamiskspråklige og 6 lulesamiskspråklige, men på grunn av at det manglet veileder ble studiet dessverre ikke i gang i 2008.

Som tolk med tolkeutdanning er man kvalifisert til oppføring i Nasjonalt tolkeregister i kategori 3.

Nasjonalt tolkeregister er en landsdekkende oversikt over praktiserende tolker og deres kvalifikasjoner. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) er nasjonal fagmyndighet for tolking i offentlig sektor og systemeier for Nasjonalt tolkeregister. Registeret er etablert for å gi tolkebrukere oversikt over tolkene i markedet, og styrke deres kvalitetsbevissthet. Registeret skal også stimulere praktiserende tolker til å dokumentere og utvikle sine kvalifikasjoner. På sikt skal registeret bidra til økt profesjonalisering av tolkefeltet ved å stimulere praktiserende tolker til å ta tolkeutdanning og statsautorisasjon. Nasjonalt tolkeregister er operativt for tolkebrukere på www.tolkeportalen.no. Tre samiske tolker er oppført i registeret.

IMDi har igangsatt et større arbeid med en utredning om regulering av tolkefeltet, hvor siktemålet er å utarbeide forslag om hvordan det offentlige raskest mulig kan møte felles utfordringer med kvalitetssikring av tolking. Samisk tolking omfattes ikke av dette arbeidet.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil, sammen med aktuelle departementer, Sametinget og Samisk høgskole, gjennomgå dagens tolketjeneste og vurdere hvilke tiltak som vil være nødvendige for å etablere en velfungerende tolketjeneste.

I den sammenheng bør spørsmål knyttet til rekruttering til tolkeutdanningen, mulighet for etter- og videreutdanning, eventuelle muligheter for samarbeid mellom Samisk høgskole og Høgskolen i Oslo, og den eksisterende tolkeautorisasjonsordningen vurderes.

5.3 Statlige etater

5.3.1 Styringssignaler til statlige virksomheter

De fleste departementer har underliggende virksomheter som har oppgaver med betydning for samisk språk og kultur. Statlige virksomheter får styringssignal på ulike måter. Et av de viktigste instrumentene er de årlige tildelingsbrevene fra departementene til underliggende virksomheter. Det har i liten grad vært samepolitiske føringer gjennom slike tildelingsbrev. Samepolitikken er i stor grad synliggjort gjennom stortingsmeldinger og gjennom omtalen knyttet til bevilgninger på statsbudsjettet.

I styringsdialogen med enkelte underliggende virksomheter har man imidlertid søkt å legge inn krav, bl.a. til rapportering, i forhold til samiske hensyn. Et slikt arbeid er bl.a. påbegynt i forhold til tildelingsbrev for 2008 knyttet til Arbeids- og velferdsetaten, som er underlagt Arbeids- og inkluderingsdepartementet, jf. kap. 5.3.2. Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil bearbeide og videreformidle til andre departementer de erfaringer departementet høster med å synliggjøre styringssignaler og rapportkrav knyttet til samiske brukere i tildelingsbrevet.

Helse- og omsorgsdepartementet har i oppdragsdokumentet til regionale helseforetak omtalt samiske forhold. De regionale helseforetakene skal etterspørre og synliggjøre de samiske pasientenes rett og behov for tilrettelagte tjenester i planlegging, utredning og når beslutninger tas, jf. kap. 8. Barne- og likestillingsdepartementet har gjennom tildelingsbrev presisert at det statlige barnevernet skal ivareta det samiske perspektivet og ha kunnskap om barnevernet i samisk kontekst, jf. kap. 9.6. Kultur- og kirkedepartementet vil se til at ABM-utviklings ansvar for samisk kultur kommer klart frem i føringene for tildelingene til institusjonen, jf. kap. 14.8.

5.3.2 Tjenestetilbud til samiske brukere i arbeids- og velferdsforvaltningen

Gjennom NAV-reformen etablerer kommunene og Arbeids- og velferdsetaten felles lokale kontor,

NAV-kontor. I NAV-kontorene skal de tidligere tjenestene til Aetat og trygdeetaten inngå. Kommunene skal som et minimum delta med tjenester knyttet til økonomisk sosialhjelp og kvalifiseringsprogrammet med tilhørende kvalifiseringsstønad. Kontorene opprettes ved avtale mellom Arbeids- og velferdsetaten og den enkelte kommune. Målet med NAV-reformen er:

- Flere i arbeid og aktivitet, færre på stønad.
- Enklere for brukerne og tilpasset brukernes behov.
- En helhetlig og effektiv arbeids- og velferdsforvaltning.

NAV-reformen er en viktig reform som også vil ha betydning for samiske og samiskspråklige brukere. Den samiske kompetanse som var i de tidligere statsetatene vil bli opprettholdt ved etablering av NAV-kontor. I tillegg vil NAV-kontorene få en bredere samisk kompetanse ved at kommunene tar med seg samisk kompetanse inn i NAV-kontoret.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet ønsker å gå foran og prøve ut hvordan man på en bedre måte kan sikre at statlige etater ivaretar det samiske perspektivet i planleggingen av sin virksomhet, og i utformingen av praktiske tiltak. Departementet har derfor i tildelingsbrevet for 2008 til Arbeids- og velferdsdirektoratet gitt føringer for etatens oppfølging av samiske brukere. Følgende er lagt til grunn:

- Arbeids- og velferdsetaten skal ivareta hensynet til samiske og samiskspråklige brukere både i og utenfor forvaltningsområdet for samisk språk.
- Innenfor forvaltningsområdet for samisk språk skal samelovens språkregler følges opp.
- Etaten skal arbeide for å ha den mest etter spurte informasjonen på www.nav.no om etatens ytelser og rettigheter tilgjengelig på samisk, samtidig som behovet for oversetting av lover og forskrifter kontinuerlig følges opp.
- Ved etablering av nye NAV-kontor i kommuner med samisk befolkning, skal behovet for kompetanse i samisk språk og kultur vurderes særskilt.
- Arbeids- og velferdsetaten skal gjennomføre systematiske brukerundersøkelser som også gir informasjon om brukere med samisk bakgrunn.
- Etaten skal løpende rapportere om sitt arbeid med samiske tiltak.

Etaten vil sørge for at spørsmål knyttet til samisk kompetanse blir drøftet og fulgt opp i forbindelse

med etableringen av kontorene i den enkelte kommune. I løpet av 2007 har Kautokeino, Karasjok og Porsanger etablert NAV-kontor. Disse kontorene er styrket med særskilte personellressurser for å ivareta den samiske dimensjonen i tjenestetilbudet.

Ved behandlingen av St.prp. nr. 12 (2007–08) i Stortinget ble Ressurssenter for natur- og reindriftstjenester i Kautokeino lagt ned. Det overordnede målet for senteret var å gi bistand til personer som ønsker seg ut av reindriften og over i annen inntektsgivende virksomhet der kompetansen og erfaringen fra reindriften blir nyttiggjort. Oppgavene knyttet til senteret skal ivaretas av NAV-kontoret i Kautokeino. NAV-Finnmark er i den forbindelse blitt styrket økonomisk.

5.3.3 Skatteetaten

Skatteetaten har på flere områder arbeidet med å kunne tilby samiske skatteyttere informasjon og saksbehandling som er brukervennlig og på deres eget språk.

Skatteopplysningen (SOL) ble fra 1. januar 2008 etablert som skatteetatens publikumstjeneste for telefonhenvendelser. SOL er en sentralisert tjeneste med hovedkontoret lokalisert i Leikanger. Regionskattekontorene fungerer som andrelinje og har ansvar for ett eller flere fagområder på vegne av hele landet. Ved henvendelser fra samiskspråklige skatteyttere blir telefonen satt videre til en vakt som behersker samisk talespråk. Denne vaktordningen sikrer at samiskspråklige får veiledning og informasjon på sitt eget språk dersom de ønsker dette.

På Skatteetatens nettsider er flere av de mest aktuelle skjemaene og veiledningene tilgjengelig på samisk. I samiskspråklige områder kan opplysninger og informasjon til Skatteetaten avgis på samisk. For eksempel skjer ligningen av reindriftnæringen i Karasjok, hvor dialogen mellom de samiske skatteytterne og skattekontoret i stor grad foregår på samisk.

5.3.4 Indre Finnmark tingrett

Indre Finnmark tingrett ble opprettet med virkning fra 1. januar 2004 som en egen samisk domstol. Indre Finnmark tingrett er samtidig en ordinær domstol som skal betjene alle innbyggere i de berørte kommunene likt etter gjeldende regelverk.

Flere hensyn var sentrale ved opprettelsen. Det samiske folk er et urfolk som har et språk og en kultur som er forskjellig fra flertallspråket og fler-

tallskulturen i Norge. Det skal være reell likestilling mellom personer fra de to folk, samer og nordmenn, også når det gjelder å få sine rettsspørsmål behandlet ved landets domstoler.

Sameloven § 3–4, jf. domstolloven § 136 a, har detaljerte regler om rett til bruk av samisk i domstolene. Domstolen er forpliktet til å sørge for oversettelser til norsk og samisk, både av prosesskrifter, skriftlige bevis, rettsbøker mv. Oversettelser kan likevel ikke erstatte direkte kommunikasjon. I forvaltningsområdet for samisk språk har enhver rett til å henvende seg til domstolen både muntlig og skriftlig på samisk, og til å tale samisk i rettsmøter og gjennomføre forhandlinger på samisk. Bestemmelsene skal fremme rettsikkerheten ved at misforståelser grunnet språkforskjeller søkes unngått.

Samiske sedvaner og rettsoppfatninger vil i mange tilfeller være en relevant rettskildefaktor. Dette gjelder for eksempel ved fastleggelse av bruksrettigheter, tolkning av avtaler og fastleggelse av innholdet av kontraktsrettslige forpliktelser. Samisk kultur, næringsutøvelse og arealbruk har en utpreget muntlig tradisjon, og samisk praksis er i liten grad nedfelt i skriftlig dokumentasjon. Dette skaper særlige utfordringer for domstolene når de skal vurdere bevisføring i form av dokumenter og vitneutsagn.

Ved å samle de samiske kjerneområdene innenfor ett domssogn, Indre Finnmark, blir flere samisk-relaterte problemstillinger løst innenfor dette embetet, og embetet kan bygge opp kompetanse på forhold knyttet til samisk kultur. Dette bidrar til kompetanseheving om temaet i de norske domstoler generelt. Opprettelsen av Indre Finnmark tingrett er også viktig for samers tillit til domstolssystemet og hensynet til bred dommerrekruttering.

5.3.5 Samisktalende meddommere

Spørsmålet om innføring av regler om samisktalende meddommere er berørt i Ot.prp. nr. 22 (2006–2007) Om lov om endring i domstolloven, side 39. Som det fremgår der, er det ikke åpenbart at det vil være hensiktsmessig med regler som sikrer at domstolene i enkelte tilfeller settes med meddommere som behersker samisk. Spørsmålet om innføring av et krav som sikrer at meddommerne behersker samisk er i det hele tatt antakelig mer kompleks enn det umiddelbart gir inntrykk av. Justisdepartementet er imidlertid åpent for videre drøftinger av spørsmålet, herunder om i hvilke typer saker det er behov for en slik ordning.

5.3.6 Politidirektoratet – Politi- og lensmannsetaten

Det har i flere år vært stilt midler til disposisjon over kap. 440, post 01 for politidistrikter med tospråklig befolkning (samisk/norsk). Målsettingen er å motivere til økt kunnskap om det samiske språk i politidistrikter med samisk befolkning. Politidistrikter som har merarbeid som følge av tospråkighet, kan søke om tilskudd fra de avsatte midlene. Ordningen administreres av politimesteren i Vest-Finnmark politidistrikt i henhold til egen instruks.

I tilknytning til at Justisdepartementet utviklet et landsdekkende system for å ivareta saksbehandlingen av politiets sivile gjøremål er samtlige standardbrev, ca. 200, oversatt til samisk. Karasjok lensmannskontor har spilt en viktig rolle i dette arbeidet, hvor det nå bl.a. finnes maler på samisk til forlikssaker, tvangssaker og gjeldsordning. Dette er et betydelig bidrag til service og rettsikkerhet for samiskspråklige brukere og representerer også en effektiviseringsgevinst for saksbehandling i etaten.

5.3.7 Samisk språk og kultur i kriminalomsorgen

Kriminalomsorgen har som mål at samisktalende skal ha samme rettigheter under straffegjennomføring som ellers. Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven) ivaretar rettighetene til samisktalende som skal gjennomføre straff. §§ 3–4 tredje ledd og 3–5 regulerer dette. Bestemmelsene innebærer at den som ønsker å bruke samisk for å ivareta egne interesser overfor kriminalomsorgens anstalter i forvaltningsområdet for samisk språk, har rett til å bli betjent på samisk. For kriminalomsorgens anstalter i Troms og Finnmark har innsatte rett til å bruke samisk overfor hverandre og overfor sine pårørende. Innsatte har rett til å bruke samisk ved muntlig rettsmidlerklæring til fengselsmyndigheten.

Det er et krav at Kriminalomsorgens utdanningssenter (KRUS), som utdanner fengselsbetjenter, skal rekruttere samisktalende til skolen. Målet er at det hvert år tas opp minimum tre personer som aspiranter som behersker samisk språk. Dersom to søkere vurderes å ha like kvalifikasjoner, skal den søker som behersker samisk språk ha fortrinnsrett til opptak på skolen. Av aspirantkullet som ble uteksaminert i fjor høst, var det en samisktalende som nå arbeider ved Tromsø fengsel. Det vil forbedre situasjonen noe ved dette fengslet som

inntil nå kun har hatt en ekstrabetjent som snakker samisk.

Kriminalomsorgen har i dag to fengsler i Troms og Finnmark, Tromsø fengsel og Vadsø fengsel, hvorav begge fengsler har personell som behersker samisk. Det er for tiden en utfordring å rekruttere nok fengselsbetjenter til disse fengslene. Ved kunngjøring av ledige stillinger melder det seg ikke nok søkere. Dette er også tilfelle ved noen andre fengsler. Regjeringen er derfor opptatt av å iverksette tiltak for å sikre at det er tilgang på nok fengselsbetjenter der behovet er størst. Regjeringen vil derfor tilrettelegge for at fengselsbetjentutdanningen kan gjennomføres desentralisert ved enkelte fengsler og med lokal rekruttering av aspiranter.

Fra 1.5. 2008 vil en klasse få sin opplæring ved Tromsø fengsel. Det er iverksatt tiltak for å rekruttere aspiranter til dette opptaket, og det vil bli lagt vekt på tiltak for å rekruttere samisktalende aspiranter. Justisdepartementet er opptatt av at det ikke bare skal være nok utdannede fengselsbetjenter til fengslene i de nordligste fylkene, men at noen av dem også snakker samisk.

Samisktalende tilsatte er viktig, men fengslene kan også bruke tolketjeneste. Dette er ikke en ideell løsning, men når det oppstår situasjoner hvor det er behov for og hensiktsmessig å bruke tolk, vil kriminalomsorgen benytte tolketjeneste.

Justisdepartementet vil følge opp slik at soningsforholdene kan legges til rette for å ivareta samiske innsattes rettigheter. Det er viktig både når det gjelder rettigheten til å bruke eget språk, men også muligheten til å ivareta egen kultur innenfor kriminalomsorgens eksisterende rammer.

5.3.8 Nødmeldetjenesten

Sametinget har ved flere anledninger ytret bekymring for at nødmeldetjenesten ikke fungerer godt nok i forhold til den samiske befolkningen og de samiske områdene.

Dagens ordning forutsetter at alarmsentralene har kunnskaper om lokale forhold og lokale stedsnavn i samiske områder når de skal betjene anrop fra samiske områder. Det har hittil imidlertid ikke vært krav om at sentralene skal være bemannet med folk som har kunnskaper i samisk språk eller kunnskaper om samiske stedsnavn.

Som ansvarlig for samordningen mellom nødstatene politi, brann og helse har Justisdepartementet fått laget en utredning som bl.a. omfattet dagens organisering av nødmeldetjenesten og

overgang til ett nødnummer. Utredningen anbefalte innføring av ett felles nødnummer og større nødmeldesentraler. Når én sentral skal betjene anrop for alle tre etatene, vurderte utredningen det som mer gjennomførbart også å få språkkyndig personell tilgjengelig. Det blir da behov for totalt sett færre personer med denne kompetansen. Justisdepartementets utredning har vært på en bred høring, og saken ligger til behandling i Justisdepartementet.

Som ansvarlig for samordningen mellom de tre nødetatene vil Justisdepartementet arbeide videre med utbedring av nødmeldetjenesten. Samiske brukeres behov for å kunne gi nødmeldinger på eget språk vil inngå som en naturlig del av arbeidet.

5.4 Strategier og tiltak

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil i samarbeid med aktuelle departementer se på muligheten for at Samisk høgskole kan ha en sterkere rolle i kompetansegivende studietilbud rettet mot offentlig sektor, knyttet til for eksempel lærere, helse- og omsorgsarbeidere, saksbehandlere og ledere i offentlig forvaltning, politi og kriminalomsorg, arbeids- og velferdsetaten m.v.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil, sammen med aktuelle departementer, Sametinget og Samisk høgskole, gjennomgå dagens tolketjeneste og vurdere hvilke tiltak som vil være nødvendig for å etablere en velfungerende tolketjeneste. I den sammenheng bør spørsmål knyttet til rekruttering til tolkeutdanningen, mulighet for etter- og videreutdanning, eventuelle muligheter for samarbeid mellom Samisk høgskole og Høgskolen i Oslo, og den eksisterende tolkeautorisasjonsordningen vurderes.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har i sine styringssignaler til Arbeids- og velferdsdirektoratet gitt føringer for etatens oppfølging av samiske brukere. Departementet vil på denne måten prøve ut hvordan man på en bedre måte kan sikre at statlige etater ivaretar det samiske perspektivet i planleggingen av sin virksomhet, og i utformingen av praktiske tiltak. Departementet vil bearbeide og videreformidle erfaringene til andre departementer.

Justisdepartementet vil i arbeidet med utbedring av nødmeldetjenesten også legge vekt på samiske brukeres behov for å kunne gi nødmeldinger på eget språk.

6 Samepolitikk i kommuner og fylkeskommuner

Beslutninger og politikk på kommunalt og fylkeskommunalt nivå har avgjørende betydning for i hvilken grad samisk språk, kultur, næringer og samfunnsliv kan utvikle seg på en god måte. Kommunene er de fremste velferdsprodusenter og regjeringen er opptatt av et likeverdig velferdstilbud overfor den samiske befolkningen, der de særlige språklige og kulturelle behov ivaretas. Fylkeskommunene har et særlig ansvar for regional utvikling i bred forstand. En aktiv innsats fra regionene i samiske områder vil sikre at samisk samfunnsliv utvikler seg i tråd med regjeringens politikk.

Som utgangspunkt har både kommunale og fylkeskommunale myndigheter den samme plikten som statlige myndigheter til å følge opp internasjonale forpliktelser og nasjonal rett i forhold til samene i Norge. Staten kan ikke ivareta sine forpliktelser i henhold til de internasjonale instrumentene Norge har sluttet seg til dersom det ikke følges opp gjennom praktisk politikk og praktiske tiltak lokalt og regionalt. Staten har ansvaret for rammebetingelser som gjør at dette ansvaret kan ivaretas. Samtidig har staten også ansvaret for å rapportere i forhold til internasjonale konvensjoner som omfatter samene i Norge. Dette fordrer oversikt over det samepolitiske arbeidet lokalt og regionalt.

Samene er i mindretall i de fleste kommuner, med noen få unntak. Dette gir utfordringer for kommunesektoren i forhold til at politiske flertallsbeslutninger også skal ivareta samiske interesser.

I Nordland og Nord-Trøndelag er det 13 kommuner som har flere enn 10 personer i samemantallet. En kartlegging som er gjort i forbindelse med et prosjekt igangsatt av Snåsa kommune, viser at bare én av kommunene omtaler samiske brukere i sine planer innen helse- og sosialtjenester på 1. linje nivå.¹

Samisk kultur, næringsutøvelse og samfunnsliv er under press fra det norske storsamfunnet på mange måter, men kan ivaretas og fremmes gjennom en aktiv og bevisst planlegging i kommuner

og fylker. Plan- og bygningslovens regler, og hvordan loven blir praktisert, har derfor en stor betydning for hvordan de samiske interessene blir ivare tatt, jf. kap. 20.2.1.

6.1 Kommunalt selvstyre og samepolitikk

Ut fra hensynet til det kommunale selvstyret og de betydelige regionale variasjonene i det samiske samfunnet, er det fra statens side utvist varsomhet med hensyn til å pålegge lokale og regionale folkevalgte myndigheter særskilte samepolitiske oppgaver. Samtidig har staten et ansvar for å påse at samene og de samiske samfunn i de ulike områder faktisk får nyte godt av den samepolitiske og rettslige utvikling som har funnet sted de siste tiårene. Dette ansvaret har også Sametinget, som er det fremste organ til å vurdere virkningen offentlig politikk har i forhold til samene.

Det lokale selvstyret er en sentral verdi i Norge. Kommuneloven gir et sterkt vern mot statlig overstyring av kommunal oppgaveløsning. Siden kommunene selv får regningen for valgene de tar, gis det samtidig insentiver til kostnadseffektiv drift. Kommunene og fylkeskommunene har et selvstendig ansvar for egen ressursbruk og må tilpasse aktiviteten til inntektene. Regjeringen på sin side må sikre samsvar mellom oppgaver og økonomiske rammer. Den statlige styringen av kommuner og fylkeskommuner skjer derfor i utgangspunktet gjennom lovgivning, budsjettvedtak og dialog og konsultasjoner.

God lokal tilpasning krever at kommunene gis handlingsrom. Regjeringen vil i minst mulig grad detaljstyre kommunene, og så langt som mulig styre gjennom rammer både når det gjelder økonomi og regelverk. Statens styring av kommunesektoren må balanseres mellom hensynet til et likeverdig tjenestetilbud uavhengig av bostedskommune, og den enkelte kommune og fylkeskommunes behov for å gi tjenester i tråd med innbyggernes ønsker og behov. Dette gjelder også tjenester i forhold til den samiske befolkningen.

Selv om kommunene og fylkeskommunene har et viktig ansvar for nasjonale velferdstjenester som

¹ Sammen drag av prosjektet «Sørsamisk rådgivningstjeneste i helse- og sosialspørsmål», et prosjekt igangsatt av Snåsa kommune i 2005. Prosjektet ferdigstilles høsten 2008.

barnehager, grunnskole, videregående opplæring og pleie- og omsorgstjenester er det naturlig at nasjonale myndigheter kan ta initiativ til reformer og større satsinger innenfor disse sektorene. Gjennomføringen og finansieringen av nasjonale reformer og større satsinger har ofte skjedd utenfor rammefinansieringssystemet ved at det etableres egne tidsavgrensede øremerkede tilskudd for å finansiere økte drifts- og investeringskostnader i en oppbyggingsfase.

6.1.1 Tilsyn, veiledning og rapportering i forhold til kommunesektoren

Etter regjeringens syn har det vært en positiv utvikling i fylkeskommunenes arbeid med samiske spørsmål. Samarbeidsavtalene mellom Sametinget og fylkeskommunene i de tradisjonelle samiske områdene, jf. kap 7.3.1, har vært avgjørende for denne utviklingen.

Også mange kommuner har utviklet samiske tiltak innefor sine ansvarsområder, særlig gjelder dette kommunene som er omfattet av forvaltningsområdet for samisk språk. Regjeringen er likevel bekymret over at den samiske befolkningen i mange kommuner ikke i tilstrekkelig grad får ivaretatt sine interesser og behov. I mange tilfeller kan en manglende oppfølging skyldes at det er begrenset kunnskap om utviklingen i samepolitikken. Sametinget har i begrenset grad hatt kapasitet til aktivt samarbeid med kommunene på samme måten som de har samarbeidet med fylkeskommunene, jf. kap. 7.3.

Det finnes i dag ingen systematisk oversikt eller rapportering over samepolitiske tiltak i kommunesektoren. Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil derfor, i samråd med aktuelle departementer, se nærmere på hvordan fylkesmannen kan få en mer aktiv rolle i forhold til dette, samtidig som det vurderes hvordan fylkesmannens veiledningsrolle overfor kommunene kan utvikles. Fylkeskommunene i nord har hatt gode erfaringer med egne stillinger som har hatt særskilt ansvar for utviklingsarbeid innenfor planlegging, utvikling og koordinering av samiske spørsmål. Regjeringen vil vurdere fylkesmennenes kapasitet med tanke på veiledning og utviklingsarbeid når det gjelder samiske forhold i kommunesektoren. Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil også invitere KS og Sametinget til et nærmere samarbeid om kommunenes arbeid med samiske spørsmål. I denne sammenhengen er det aktuelt å foreta en kartlegging, for eksempel av i hvilken grad kommuner innarbeider samiske problemstillinger i sine plandokumenter.

6.2 Forvaltningsreformen og samene

Forvaltningsreformen handler primært om overføringer av oppgaver fra staten til regionalt folkevalgt nivå. Samtidig er det åpenbart at samene og samiske interesser i de samiske bosettingsområder vil bli berørt av forvaltningsreformen.

Ved overføringen av oppgaver og myndighet til regionene er det viktig for regjeringen at man fortsatt kan ivareta samiske interesser på en god måte. Når oppgaver og myndighet overføres fra staten til regionene, vil det være en utilsiktet virkning dersom Sametinget og samiske interesser får mindre gjennomslag og innflytelse i forhold til berørte oppgaver/myndighet enn i dag. Det vil være særlig aktuelt for statlige tiltak og tjenester som før regionaliseringen er omfattet av prosedyrene for konsultasjoner mellom Sametinget og staten. Det er derfor en målsetning for regjeringen at samisk innflytelse og medbestemmelse ikke skal svekkes på de saksområdene som overføres fra staten til regionene.

Sametinget har gjennom plenumsvedtak i tilknytning til forvaltningsreformen (sak 36/06) tatt til orde for «reelle og effektive trepartsforhandlinger (stat – region – Sametinget) for å sikre at Norges forpliktelser overfor samene i henhold til folkeretten overholdes.» Det er ikke angitt nærmere hvordan slike trepartsforhandlinger eventuelt skal utformes. Regjeringen anser ikke tiden moden for å gå videre med en slik løsning.

Regjeringen har i høringsnotatet fra Kommunal- og regionaldepartementet om forslag til nye oppgaver til det regionale folkevalgte nivået (februar 2008) drøftet alternative muligheter for å ivareta samiske interesser i fylkeskommunene på de områder som overføres fra staten, for å sikre samisk innflytelse og medbestemmelse, herunder ivaretagelse av konsultasjonsavtalen.

6.2.1 Alternative former for å ivareta samiske interesser i regionene

Det kan tenkes flere modeller for å sikre ivaretagelse av samiske interesser i regionenes oppgaver. For det første kan det fra regjeringens side forutsettes at regionene, ut fra prinsippet om kommunalt selvstyre, av eget tiltak og uten pålegg gjennom lov eller forskrift, ivaretar samiske interesser på en måte som ivaretar statens forpliktelser i henhold til konsultasjonsavtalen med Sametinget og i henhold til internasjonale forpliktelser. Det vil i prinsippet være opp til regionene å definere akseptabel standard på de ulike ansvarsområdene. Denne situasjonen der en på regionalt nivå ensidig

definerer sine samepolitiske standarder, var fram-tredende fram til Sametinget ble etablert.

For det andre kan samiske interesser ivaretas gjennom at Sametinget gis mulighet til å påvirke prosesser på regionalt nivå. Det er langt på vei dagens situasjon. Samarbeidsavtalene mellom fylkeskommunene og Sametinget ivaretar hensynet til det kommunale selvstyret og hensynet til same-loven hvor Sametinget på eget initiativ kan ta opp saker tinget er opptatt av. Samarbeidsavtalene bygger på konsensusprinsippet, slik at den parten som «vil minst» bestemmer hvor langt partene kan gå på ulike områder. Avtalene kan også med kort varsel sies opp ensidig av partene, for eksempel ved endringer i politisk flertall. Utfordringen med en slik modell er at den ikke sikrer videreføring av samisk innflytelse og medbestemmelse på saksområder som overføres fra staten til regionene, altså på saksområder som i dag er omfattet av konsultasjonsavtalen mellom Sametinget og statlige myndigheter.

En utvikling av samarbeidsavtalemodellen kan være at de årlige rapportene for samarbeidsavtalene, som behandles årlig av fylkestingene og Sametinget, følger Sametingets årsmelding som vedlegg. Dette vil kunne ivareta behovet for rapportering og vil gi regjeringen mulighet til årlig vurdering av den samepolitiske utviklingen i regionene. Sametingets årsmelding behandles også av Stortinget. En ytterligere utvikling innen modellen kan være at regionene inngår konsultasjonsavtaler med Sametinget, enten som del av de eksisterende samarbeidsavtalene eller som selvstendige avtaler. Eventuelle regionale konsultasjonsavtaler vil kunne være basert på samme type frivillighet som dagens samarbeidsavtaler. Et alternativ til frivillige konsultasjonsavtaler er lovfesting av plikt til å inngå slike avtaler. Denne plikten ville også kunne innbefatte oppgaver og myndighet som fylkeskommunene har i dag.

En tredje modell er at konsultasjonsavtalen mellom Sametinget og statlige myndigheter gjøres gjeldende for de nye regionene i samiske områder på de saksfelt som overføres fra stat til region og som i dag er omfattet av konsultasjonsavtalen mel-

lom Sametinget og staten. Dette vil sikre en videreføring av samisk medbestemmelse på saksområder som i dag er omfattet av konsultasjonsavtalen.

Regjeringen tar sikte på å fremme en samlet proposisjon til Stortinget om oppgaver og eventuelle inndelingsendringer høsten 2008, hvor også spørsmålene om ivaretagelse av samiske interesser vil inngå. Sametinget vil bli konsultert. Se for øvrig Sametingets årsmelding 2007. punkt 2.1.2.

6.3 Strategier og tiltak

I kommuner med en betydelig samisk befolkning bør kommuneplanleggingen offensivt ta opp oppgaver for å legge til rette for vern og utvikling av samisk kultur, næringsutøvelse og samfunnsliv. Tilsvarende bør slike spørsmål tas opp i den regionale planleggingen. Hensynet til samiske interesser skal kunne ivaretas på samme måte som andre viktige nasjonale og regionale hensyn i planleggingen.

Beslutninger og politikk på kommunalt og fylkeskommunalt nivå har avgjørende betydning for i hvilken grad samisk språk, kultur, næringer og samfunnsliv kan utvikle seg på en god måte. Det er viktig at kommunene legger til rette for at samisk kultur og språk skal kunne bevares og utvikles også i byer og andre sentra med mange samiske innbyggere. Slik tilrettelegging kan skje gjennom barnehagetilbud, samiskundervisning, helse- og sosialtjenester, eldreomsorg og arenaer for utøvelse av samisk språk og kultur.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil invitere KS og Sametinget til et nærmere samarbeid om kommunenes arbeid med samiske spørsmål. Det er i denne forbindelse aktuelt å gjøre en kartlegging.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil i samarbeid med aktuelle departementer vurdere hvordan fylkesmannens veiledningsrolle overfor kommunene kan utvikles når det gjelder samiske forhold.

Regjeringen vil ivareta samiske interesser i arbeidet med forvaltningsreformen.

Del IV
Sametinget

7 Sametinget

Sametinget ble opprettet i medhold av lov av 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven). Sametinget ble primært etablert som et representativt folkevalgt organ av og for samene, og er etter hvert blitt tillagt flere oppgaver og er gitt myndighet i lov og/eller forskrift på flere områder. Stortinget har under behandlingen av den årlige stortingsmeldingen om Sametingets virksomhet og i forbindelse med budsjettbehandlingen gitt sin tilslutning til utviklingen i Sametingets virksomhet og stilling.

Det ble i forarbeidene lagt vekt på at Sametingets myndighet skal kunne utvikles, jf. Innst. O. nr. 79 (1986–87) s. 9:

«Komiteen er enig med departementet i at Sametingets myndighet kan ikke fastlegges en gang for alle. Komiteen er klar over at man ved en eventuell fremtidig utvidelse av Sametingets myndighetsområde vil kunne komme i konflikt med andre forvaltningsorganer og forutsetter at disse spørsmålene finner sin avklaring og løsning før nye oppgaver besluttet lagt til Sametinget. Når en har høstet erfaring med Sametingets virksomhet, vil det være naturlig at myndighetsområdet vurderes i forhold til Sametingets arbeid og det alminnelige samfunnssyn.»

Videre legges prinsippet om samisk selvrådrett til grunn: «Skal samisk kultur overleve også i framtiden [...] forutsetter det at samene gis en vesentlig grad av selvrådrett og innflytelse i spørsmål av særlig betydning for den samiske kulturs stilling» (Ot.prp. nr. 33 (1986–87) s. 67). Dette innebærer blant annet at samene selv, det vil si Sametinget, skal gjøre prioriteringer for samisk kultur og samfunnsliv, ikke regjeringen.

I Soria Moria-erklæringen legges det til grunn at Sametinget skal ha reell innflytelse på områder som er viktige for den samiske befolkningen. Dette er i tråd med målsetningen om å sikre Sametinget som politisk organ og forvaltningsorgan større frihet, innflytelse og økt myndighet, jf. St.meld. nr. 55 (2000–2001). Det har skjedd en betydelig utvikling av rammevilkårene som er med på å bestemme Sametingets stilling og handlingsrom etter at sameloven ble vedtatt. Noe av det viktigste er tilføringen av forvaltningsoppgaver, myndighet gitt

gjennom særlover, utviklingen i den budsjettmessige stillingen og konsultasjonsavtalen fra 2005.

7.1 Sametingets organisering, arbeids- og myndighetsområde

Sametinget har et parlamentarisk system, der Sametingsrådet utgår fra flertallet i Sametingets plenum. Sametingsrådet har det politiske ansvaret for Sametingets løpende virksomhet, herunder den administrative virksomheten. Sametinget består av

1. *plenum* (parlamentsfunksjon med komité- og plenumsmøter fire ganger i året, møtelederskap med eget sekretariat som leder og administrerer plenums virksomhet),
2. *Sametingsrådet* (flertallsvalgt av plenum, politikkutviklerfunksjon og parlamentarisk ansvarlig overfor plenum),
3. *tilskuddsstyret* (ansvarlig for tilskuddsforvaltning iht. retningslinjer vedtatt av plenum og etter innstilling fra administrasjonen) og *språkstyret* (faglig vedtaksorgan for samisk terminologi og skrivemåte),
4. *faglig forvaltningsutøvelse og administrativ drift* (forvaltning av oppgaver knyttet til opplæringsloven, kulturminneloven og sameloven, og ulike administrative høringssaker knyttet til tiltak av betydning for samiske samfunn, samt økonomi og personalstyring av den totale virksomheten).

Sametingets virksomhet har fellestrekk med arbeidet til både Storting, regjering, departement og direktorat, og dekker de fleste samfunnsområder. Det at Sametinget er et politisk organ som er tildelt ulike former for myndighet kan være utfordrende å håndtere både for statlige myndigheter og for Sametinget selv.

7.1.1 Sametingets myndighet

Sametingets myndighet sorteres i to hovedkategorier, myndighet gitt i lov og/eller forskrifter og myndighet til å fordele økonomiske tilskudd.

Sametinget er gitt myndighet i lov/forskrift innenfor fem områder. Dette er:

1. Kulturminneloven hva gjelder samiske kulturminner. Denne myndigheten er forskriftsdelegert og Sametinget er faglig underlagt Riksantikvaren/ Miljøverndepartementet, (se kap. 7.7). I tillegg til formell vedtakskompetanse etter kulturminneloven, omfatter Sametingets ansvar ivaretagelse av samiske kulturminnehensyn i plan- og byggesaker etter plan- og bygningsloven. Sametinget kan fremme innsigelse der planer er i strid med nasjonale og viktige regionale interesser.
2. Sameloven § 3–12 sier at Sametinget skal arbeide for vern og utvikling av samisk språk i Norge, jf. Ot.prp. nr.114 (2001–2002) (se kap. 19.2).
3. Opplæringsloven hva gjelder myndighet til å fastsette forskrifter om læreplaner for opplæring i samisk språk i grunnskolen og i den videregående opplæringen, og om læreplaner for særskilte samiske fag i den videregående opplæringen (i praksis i fagene språk, duodji, rein-drift). Myndigheten er lovdelegert (se kap. 11.1).
4. Lovdelegert myndighet til å gi forskrifter om bruk av det samiske flagget, jf. sameloven § 1–6.
5. Lovdelegert myndighet til å gi retningslinjer for hvordan virkningen for samisk kultur, rein-drift, utmarksbruk, næringsutøvelse og samfunnsnivå av endret bruk av utmark skal bedømmes. Retningslinjene skal godkjennes av departementet, jf. finnmarksloven § 4 (se kap. 20.2.2).

Sametinget er gitt økt ansvar og selvstendighet i budsjettssammenheng ved at Sametinget fra 1999 ble gitt unntak fra Bevilgningsreglementet § 3 (daværende § 4), jf. St.prp. nr. 1 Tillegg nr. 5 (1998–1999). Med forbehold om budsjettvedtaket i Stortinget, fordeler Sametinget bevilgningene gitt over de ulike departementers budsjetter i sitt plenumsmøte i november.

Sametinget fordeler tilskudd innenfor en rekke områder. Sametinget fastsetter retningslinjer for tilskuddsforvaltningen, i noen tilfeller i samråd med aktuelt departement. Tilskuddsforvaltningen kan deles inn i syv underkategorier:

- Direkte driftsstøtte til organisasjoner (nærings- og kulturorganisasjoner, landsdekkende samiske organisasjoner).
- Direkte driftsstøtte til frittstående institusjoner (stiftelser, medlemsinstitusjoner).

- Direkte driftsstøtte til kommunalt eide institusjoner (museer, språksentre).
- Direkte driftsstøtte til kommuner for arbeid med språk.
- Driftsstøtte etter søknad/dokumentasjon til barnehager, bokbusser.
- Tilskudd etter søknad til kultur-, nærings-, språk- og kulturminneprosjekter, samt utdannings- og kunstnerstipend.
- Tilskudd til utvikling av læremidler/bestilling av læremidler.

Sametinget oppnevner eller foreslår styremedlemmer til en rekke samiske institusjoner og offentlige virksomheter. I noen tilfeller er denne oppgaven regulert i lov (reindriftsloven, finnmarksloven og lov om universiteter og høyskoler).

Sametinget har vært gjennom en betydelig utvikling de seneste årene.¹ Fra å være organisert i underliggende råd med egne administrasjoner innenfor klare sektorer, er ansvaret overfor plenum nå entydig lagt til Sametingsrådet. Samtidig har Sametinget de siste årene overtatt virksomheter som Samisk utdanningsråd og Samisk spesialbibliotek, økonomiske støtteordninger til samiske institusjoner og kommuner, og en rekke tilskuddsordninger rettet mot den samiske befolkningen.

7.1.2 Sametingets politiske virksomhet

Sametinget møtes i plenum fire ganger i året. Valg til Sametinget avholdes samtidig med stortingsvalgene. Ved konstitueringen hvert fjerde år velger Sametingets plenum et sametingsråd bestående av 5 representanter. Sametinget i plenum foretar avstemning over hele rådets sammensetning samlet. Sametingsrådet er valgt dersom det oppnår mer enn halvparten av de avgitte stemmer ved første avstemning. Sametingsrådets arbeidsoppgaver er å forestå ledelse og drift av Sametingets løpende virksomhet, dialog og konsultasjoner med regjeringen og andre myndigheter. Sametingsrådet fremmer saker overfor møtelederskapet som så setter opp sakliste og fordeler saker til komiteene.

Etter at Sametinget har konstituert seg etter valg velges en valgkomité som avgir innstilling til alle valg til komiteer, tilskuddsstyre og medlemmer i Samisk parlamentarisk råd.

Valg av Sametingets møtelederskap skjer som forholdsvalg. Møtelederskapet består av leder

¹ Bjørn Bjerkli og Per Selle gjør rede for denne utviklingen i kap. 2 Sametinget – kjerneinstitusjonen innenfor den nye samiske offentligheten i Samer, makt og demokrati. Sametinget og den nye samiske offentligheten, Gyldendal 2003. Boka er utgitt i forbindelse med Makt- og demokratiutredningen.

Figur 7.1 Sametingets plenumsal

Foto: Jaron Hollan

(Sametingets plenumsleder), nestleder og tre medlemmer. Møtelederskapet utarbeider saksliste, innkaller til og leder Sametingets plenums-møter.

Av Sametinget i plenum velges det medlemmer til fire komiteer, Plan- og finanskomiteen, Oppvekst- og utdanningskomiteen, Nærings- og kulturkomiteen og Kontrollkomiteen. Det avholdes fire plenumsamlinger i året med komitémøter i forkant. Komiteene fremmer innstilling til plenum i saker som møtelederskapet oversender komiteene. Kontrollkomiteen fremmer innstilling etter egne fastsatte retningslinjer.

I forbindelse med omorganiseringen av Sametinget i 2000 og nedleggelsen av Samisk kulturråd, Samisk næringsråd, Samisk kulturminneråd og Samisk utdanningsråd, opprettet Sametinget i 2001 Sametingets tilskuddsstyre som ansvarlig for forvaltningen av Sametingets tilskuddsmidler. Retningslinjer for Sametingets tilskuddsstyre er fastsatt av Sametinget. Tilskuddsstyrets syv medlemmer er valgt av og blant Sametingets representanter og vararepresentanter. Medlemmene blir valgt for én valgperiode. Tilskuddsstyret tildeler midler fra stipend- og tilskuddsordninger innen kultur- og

næringsutvikling, opplæring, språk, kulturminner og helse- og sosialtjenester. Hvilke ordninger Sametingets tilskuddsstyre forvalter kommer fram av Sametingets årlige budsjett.

7.1.3 Sametingets forvaltningsoppgaver og administrasjon

Sametinget har i 2007 ca. 120 administrativt tilsatte. Da Sametinget ble etablert i 1989, overtok Sametinget oppgavene fra Norsk sameråd, og også Norsk sameråds administrasjon på 7 ansatte. Etter hvert som virksomheten er utvidet gjennom overføring av forvaltningsordninger fra departementene til Sametinget, er også de administrative ressursene økt. Veksten i administrasjonen er også knyttet til Sametingets økte politiske aktivitet – en følge av den samepolitiske utviklingen og den internasjonale utviklingen innenfor urfolksrett. Sametingets administrasjon har mange forskjellige oppgaver, og har vært omorganisert flere ganger, i takt med organiseringen av det politisk nivået.

Sametinget fikk fra 1993 overført forvaltningsmyndigheten for samiske språkmidler, samiske kulturmidler og samisk kulturminneforvaltning fra departementene. Sametinget vedtok i november 1992 å opprette fagpolitiske underliggende råd som skulle forvalte de samiske tilskuddordningene som da ble overført til Sametinget. Samtidig ble det vedtatt at de underliggende rådenes administrasjoner skulle lokaliseres med en geografisk spredning i det samiske området.

I 1994 ble Samisk kulturminneråd etablert og underlagt Sametinget. Samisk kulturminneråd ble nedlagt i 2000 og administrasjonen ble integrert som en avdeling i Sametingets administrasjon.

Sametingsbygningen i Karasjøk ble offisielt åpnet 2. november 2000. Samme år overtok Sametinget Samisk spesialbibliotek, som tidligere hadde vært i kommunal drift. Sametinget organiserte da biblioteket som en del av Bibliotek- og informasjonsavdelingen. Samisk spesialbibliotek har en sentral plass i sametingsbygningen, og er tilgjengelig for alle med behov for samiske bibliotek-tjenester.

Samisk utdanningsråd, som ble opprettet i 1976 som et rådgivende organ for Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet, ble nedlagt fra 1.1.2000. Utdanningsrådets administrasjon ble overført til Sametinget samtidig som en rekke oppgaver ble lagt til Sametinget. Dette innebar en vekst på om lag 25 ansatte i Sametingets administrasjon.

Da Sametinget i mai 2000 vedtok å endre strukturen i Sametinget og de underliggende fagrådene, ble de underliggende rådets administrasjoner inn-

lemmet i Sametingets administrasjon, som etter Sametingets vedtak ble organisert i avdelinger.

Barne- og familiedepartementet overførte fra 2001 forvaltningen av det særskilte tilskuddet til samiske barnehager til Sametinget.

Fra 2002 ble Sametinget gitt forvaltningsansvaret for en rekke ordninger som Kulturdepartementet tidligere forvaltet, jf. kap. 14.4.

Sametingets administrasjon ble i 2005 omorganisert og består av tre avdelinger; Avdeling for opplæring og kultur, Avdeling for rettigheter næring og miljø, og Administrasjonsavdelingen. Videre er det etablert to staber for henholdsvis plenum og Sametingsrådet.

Siden 1999, da Sametinget ble nettobudsjettet, er det opp til Sametinget i plenum å fordele midler på postnivå og dermed også fastsette midlene til Sametingets administrative ressurser.

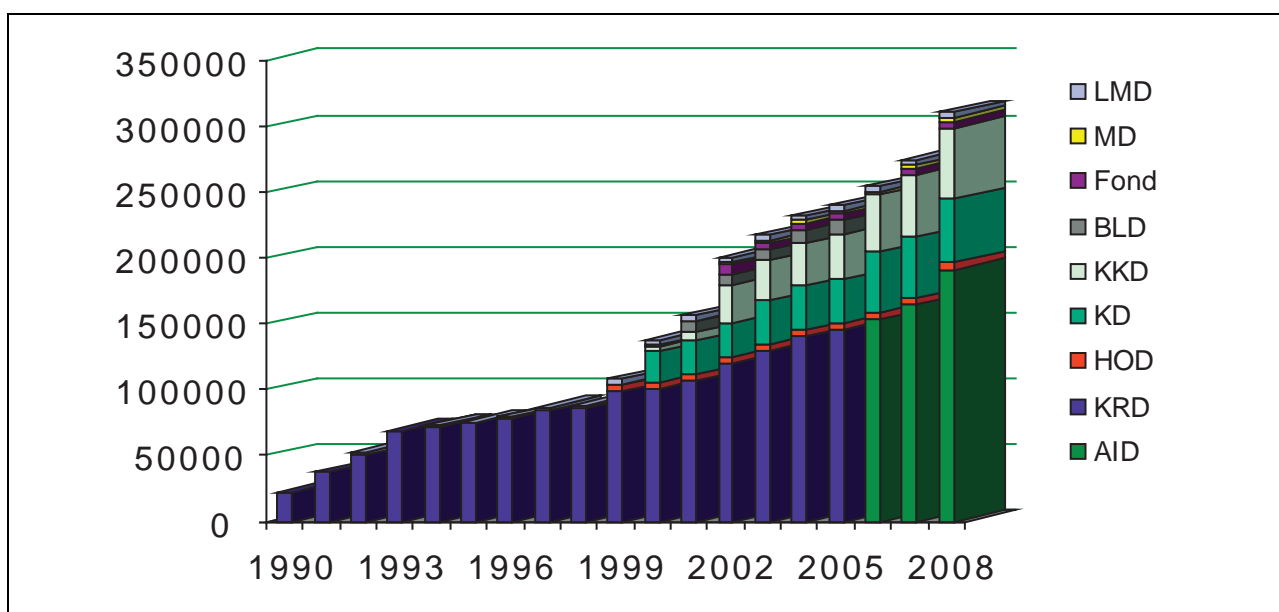
I dag har Sametinget syv kontorsteder i hele landet. Sametingets hovedadministrasjon ligger i Karasjok. I de fleste tilfeller er de øvrige kontorene samlokalisert med samiske kulturinstitusjoner, slik det er i Snåsa med Saemien Sijtie, i Tysfjord med Árran lulesamiske senter, i Evenes med Vár-dobáiki samisk senter, i Kåfjord med Ája Samisk Senter, og i Nesseby der Sametingets kontorer er samlokalisert med Varanger Samiske Museum. Sametingets kontor i Kautokeino skal flyttes til Vitenskapsbygget når det ferdigstilles i 2009.

7.1.4 Sametingets budsjettutvikling

Da Sametinget ble opprettet i 1989, ble det lagt til grunn at Sametinget skulle tre inn i alle funksjoner og overta de samme rettigheter og forpliktelser som inntil da hadde vært tillagt det statlige oppnevnte Norsk Sameråd. Budsjetteknisk skjedde dette ved at de budsjettrutiner som tidligere var etablert i forhold til Norsk Sameråd, ble videreført uten noen spesielle vurderinger knyttet til Sametingets spesielle status som folkevalgt organ.

Sametinget ble i 1999 organisert som en virksomhet med særskilte fullmakter (nettobudsjettet) for å imøtekomme målsetningen om at Sametinget skal ha stor frihet og mulighet til å foreta egne prioriteringer for den samiske kulturs og det samiske samfunns livs fremtid. Det ble samtidig etablert nye budsjettprosedyrer og et årlig rundskriv om samordning av samiske saker i budsjettarbeidet. Dette innebar at budsjettmøter mellom statsråder og sametingspresidenten ble etablert som en fast ordning.

Sametinget hadde i sitt første hele driftsår i 1990 et budsjett på 31,7 mill. kroner. I 2008 forvalter Sametinget om lag 311 mill. kroner, jf. figur 7.2. Økningen skyldes i hovedsak at Sametinget gradvis har fått overført ansvar for forvaltningen av ordninger som ble opprettet for å styrke samisk kultur, språk og næringsutvikling, og som tidligere bl.a. lå hos departementene. Utviklingen er i tråd med statlige myndigheters målsetting om å gi Sametinget større innflytelse og myndighet i saker som er av spesiell interesse for den samiske befolkningen.

Figur 7.2 Bevilgninger til Sametinget 1990–2008

7.2 Konsultasjonsavtalen mellom statlige myndigheter og Sametinget

Avtale om prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget ble undertegnet av kommunal- og regionalministeren og samedingspresidenten 11. mai 2005. Prosedyrene ble godkjent av Sametinget 1. juni 2005. Ved kongelig resolusjon 1. juli 2005 ble det stadfestet at prosedyrene skal gjelde for hele statsforvaltningen. Bakgrunnen for fastsettelsen av konsultasjonsprosedyrene er urfolks rett til å bli konsultert i saker som kan få direkte betydning for dem. Denne retten er nedfelt i ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stamfolk i selvstendige stater, artikkel 6. Konsultasjonsprosedyrene kommer til anvendelse i saker som vil kunne påvirke samiske interesser direkte.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har i juni 2006 utarbeidet en veileder som gir praktiske råd for gjennomføring av konsultasjonene med Sametinget.

I forbindelse med arbeidet med denne stortingsmeldingen har Arbeids- og inkluderingsdepartementet søkt å få en oversikt over erfaringene som departementene, øvrige statlige myndigheter og Sametinget har hatt med konsultasjonsprosedyrene. Konsultasjonsprosedyrene har medført ny og mer formalisert kontakt mellom statlige etater og Sametinget. Flere statlige instanser gir tilbakemelding om at de oppfatter det som enklere å kontakte Sametinget tidlig, og i fellesskap vurdere når Sametinget skal inn i den pågående prosessen. Denne kontakten har gitt statlige instanser ny kunnskap omkring samiske forhold og bedre forståelse for saker som berører samene. Konsultasjonsprosedyrene oppfattes av statlige instanser og Sametinget som relasjonsbyggende. Det samiske perspektivet er blitt mer synlig for mange departementer og etater, og Sametinget har fått styrket kjennskap til ulike deler av rutinen i statsforvaltningen.

Konsultasjonsavtalen medfører at regjeringen har bedre grunnlag for sine avgjørelser i saker som har vært gjenstand for konsultasjoner, og sakene er lettere å gjennomføre etter vedtakelse.

Det har vist seg at det er behov for å tilpasse konsultasjonsprosedyrene med statlige etaters etablerte saksbehandlingsrutiner. Det kan være utfordrende å gjennomføre konsultasjoner med Sametinget parallelt med det enkelte departements interne prosedyrer og saksforberedelse, og ikke minst med beslutningsprosesser i regjeringen. Sametinget på sin side har egne administrative og

politiske prosesser internt. Regjeringens syn er at forholdet mellom konsultasjonene og departementenes og regjeringens interne arbeid vil gå seg til med ytterligere erfaring.

Det er en forutsetning for en god konsultasjonsprosess at partene utveksler relevant informasjon. Sametinget har i forbindelse med flere konsultasjonsprosesser uttrykt stor tilfredshet med at det i konsultasjonene praktiseres en åpen dialog. Åpenhet i prosessene gjør at det er enklere for Sametinget å uttale seg til de substansielle problemstillingene i hver enkelt sak. Det vil praktisk sett bli enklere å gjennomføre en åpen dialog og utveksling av dokumenter når bestemmelsen i offentlighetsloven om konsultasjoner med Sametinget m.m. trer i kraft i løpet av høsten 2008. Bestemmelsen slår fast at dokumenter som utveksles i forbindelse med konsultasjoner kan unntas innsyn.

I henhold til konsultasjonsprosedyrene skal det avholdes halvårlige konsultasjonsmøter mellom Sametinget og det interdepartementale samordningsutvalget for samiske spørsmål. På disse møtene får Sametinget oversikt over hvilke prosesser som departementene vurderer som aktuelle for konsultasjoner de kommende månedene. På denne måten blir det enklere for Sametinget og departementene å planlegge og prioritere de viktigste sakene.

Regjeringen vil peke på at konsultasjonene ikke skal erstatte vanlige saksbehandlingsprosedyrer. Det er fortsatt av vesentlig betydning at Sametinget uttaler seg som en høringspart for å sikre et godt grunnlag for videre saksbehandling. En høringsuttalelse fra Sametinget vil ofte kunne danne et godt utgangspunkt for en konsultasjonsprosess, ved at Sametingets synspunkter og argumentasjon er klargjort på et tidlig tidspunkt.

Det er et viktig prinsipp i konsultasjonsavtalen at konsultasjoner skal gjennomføres i god tro og med sikte på å oppnå enighet. I saker der det likevel ikke oppnås enighet med Sametinget er det av vesentlig betydning at Sametingets standpunkter og vurderinger kommer tydelig frem i dokumentene fram til endelig beslutningstaker. Dette er særlig aktuelt i saker som behandles i regjeringen og saker som fremmes for Stortinget.

Erfaringene med konsultasjonsordningen er stort sett positive. Det har i mange saker vist seg at dialog om beslutningsgrunnlaget har ført til praktiske og omforente løsninger som både ivaretar samiske hensyn og andre samfunnshensyn på en god måte. Se Sametingets årsmelding 2007, punkt 3.2, for omtale av konsultasjoner i 2007.

7.2.1 Konsultasjoner og høringer

Sameloven § 2–2 omtaler offentlige organers innhenting av uttalelse fra Sametinget. I følge bestemmelsen bør andre offentlige organer «gi Sametinget anledning til å uttale seg før de treffer avgjørelse i saker på Sametingets arbeidsområde». Høringsregelen må leses i sammenheng med samelovens § 2–1 som angir Sametingets arbeidsområde. Bestemmelsen om høringsretten i same-loven § 2–2 må imidlertid også tolkes i lys av ILO-konvensjon 169 artikkel 6 og 7, samt konsultasjonsavtalen mellom statlige myndigheter og Sametinget.

Høringsretten gjelder parallelt med konsultasjonsplikten. Innholdsmessig går konsultasjonsplikten lengre enn høringsretten, og konsultasjonene gir Sametinget større mulighet for innflytelse enn hva som følger av høringsretten. På et område går imidlertid høringsretten videre enn konsultasjonsavtalens virkeområde: Høringsrettens virkeområde viser til «offentlige organer» noe som omfatter organer både på sentralt, regionalt og lokalt nivå, jf. Ot.prp. nr. 33 (1986–87) side 118. Konsultasjonsavtalen gjelder på sin side bare for regjeringen, departementer, direktorater og andre underliggende virksomheter, jf. konsultasjonsavtalen punkt 2.

Sametingets saksfelt er alle saker som etter tingets oppfatning «særlig berører den samiske folkegruppe», jf. same-loven § 2–1 første ledd. Av same-loven § 2–1 annet ledd følger det at «Sametinget kan av eget tiltak reise og avgi uttalelse om alle saker innenfor sitt arbeidsområde». Sametinget er selv gitt kompetanse til å vurdere om en sak særlig berører samene. Denne vurderingen er underlagt forvaltningens frie skjønn og kan ikke rettslig overprøves.² I praksis vil det derfor neppe kunne oppstå problemer i forhold til om spørsmålet hører inn under Sametingets arbeids- og myndighetsområde der Sametinget reiser saker av eget tiltak, jf. same-loven § 2–1 annet ledd. For andre organer som vurderer å gi Sametinget mulighet til å uttale seg før beslutning treffes etter same-loven § 2–2, vil det kunne være vanskeligere å vurdere om saken er innenfor Sametingets arbeids- og myndighetsområde. Det er forutsatt at vedkommende organ i tvilstilfeller skal henvende seg til Sametinget for en avklaring om Sametinget ønsker saken forelagt eller ikke.³ At saken «særlig berører den samiske folkegruppe» innebærer ikke at saken utelukkende må berøre samene. Sametinget har således

myndighet til å behandle saker også når andre grupper eller interesser er berørt.

7.3 Sametingets samarbeid med lokale og regionale myndigheter

Sametingets forhold til kommunene og fylkeskommunene er på enkelte områder regulert i lovbestemmelser. Sameloven, barnehageloven og opplæringsloven inneholder bestemmelser om samiske forhold som har direkte konsekvenser for kommunene, og bidrar i så måte til å regulere enkelte forhold mellom Sametinget og kommunene. Ny plan- og bygningslov (se kap. 7.6 og 20.2.1) § 5–4 klargjør Sametingets rett til å fremme innsigelse til kommunale planer. Forskrift om faglig ansvarsfordeling mv. etter kulturminneloven gir også visse retningslinjer for Sametingets rolle i forhold til øvrig kulturminneforvaltning. Via sine økonomiske virkemidler har imidlertid Sametinget en viss innflytelse over kommunenes samepolitiske tiltak, knyttet til for eksempel samisk språk, kultur, barnehager og næringsliv. For øvrig er forholdet mellom kommunene og fylkeskommunene og Sametinget basert på frivillighet og partenes gode vilje.

Selv om mange kommuner i samiske områder fortsatt ikke har utviklet aktive samepolitiske tiltak, så har Sametingets samarbeid med kommunene utviklet seg positivt over tid. Dette gjelder særlig i forhold til de kommunene som sorterer inn under Samisk utviklingsfonds geografiske virkeområde og forvaltningsområdet for samisk språk. Sametinget har vært og vil fortsatt være en aktiv medaktør med bruk av sine virkemidler for å gjennomføre lokale og regionale tiltak både innenfor næringsliv, språk- og kultursektoren.

Sametinget deltar på språkforumsmøter to ganger i året sammen med kommunene og fylkeskommunene innenfor forvaltningsområdet for samisk språk (Giella Giella forum). Det er i tillegg ett fast årlig møte om opplærings- og barnehagesaker. I tillegg til Sametinget, som samordner deler av dette møtet, deltar også fylkesmennene i de nordligste fylkene og andre statlige virksomheter på feltet. Sametinget koordinerer også nettverksmøter for styrere for samiske barnehager, samiske språkmedarbeidere i barnehager og nettverkmøte for «menn i barnehager».

Etter initiativ fra Fylkesmannen i Finnmark og Troms ble det i 2002 etablert et nettverk bestående av kommuner utenfor forvaltningsområdet for samisk språk og som har en relativt stor andel elever med samiskopplæring. Sør-Varanger, Vadsø,

² Skogvang: Samerett (Oslo, 2002) side 127.

³ NOU 1984: 18 side 588 og Ot.prp. nr. 33 (1986–1987) side 117.

Alta, Nordreisa, Tromsø, Lavangen og Skånland kommuner er med, samt Samisk høgskole og Sametinget. Møtene holdes én gang i året. Nettverket har vært en arena der fellessaker har vært drøftet. Møtene har gitt rom for debatt om organisering og tilrettelegging av opplæringsstilbudet.

Sametinget arrangerer også kommunekonferanser. I 2006 var temaet forvaltningsreformen og eventuelle konsekvenser for Sametinget, kommuner og fylkeskommuner i samiske områder.

På barnehage- og opplæringsområdet gjennomføres samarbeidsmøter to ganger i året mellom Sametinget, Samisk høgskole og de tre nordligste fylkesmennenes oppvekst- og utdanningsetater. Etter at Snåsa kommune er innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk, vil også Fylkesmannen i Nord-Trøndelag bli invitert til disse møtene. Videre deltar Sametinget i «Forum for samiskopplæring i Nordland» som Fylkesmannen i Nordland organiserer. Sametinget deltar en gang i året i samarbeidsmøte med de 5 nordligste fylkesmenn i «Region Nord-nettverket på barnehageområdet».

Sametinget har møte-, tale-, og forslagsrett på møtene i Landsdelsutvalget for Nord-Norge og Nord-Trøndelag. Sametinget og Landsdelsutvalget samarbeider om blant annet nærings- og internasjonale spørsmål knyttet til Arktis og nordområdene.

7.3.1 Samarbeidsavtaler

Sametinget har de senere årene etablert et aktivt og formalisert samarbeid med fylkeskommunene i samiske områder. I 2002 inngikk Sametinget og Troms fylkeskommune en samarbeidsavtale om arbeidet med samiske saker. I dag har Sametinget inngått samarbeidsavtaler med alle fylkeskommunene fra Finnmark til Hedmark. Sametinget har også signalisert ønske om en samarbeidsavtale med Oslo kommune. Avtalene er inngått enkeltvis med de tre nordligste fylkeskommunene, og det er inngått en felles avtale for det sørsamiske området med Nordland, Trøndelagsfylkene og Hedmark.

Formålet med avtalene er å styrke samisk kultur, språk og samfunnsliv, og å styrke samarbeidet og samarbeidsarenaene mellom fylkeskommunene og Sametinget, og slik styrke arbeidet med samiske og regionalpolitiske saker. De enkelte avtalene har fått en noe ulik utforming. Ved siden av språk-, opplærings- og kulturtiltak, står næringsutvikling, regional planlegging og arealforvaltning sentralt i avtalene. Felles for dem alle er at de innebærer et omfattende og konkret samarbeid, forankret på politisk nivå, basert på frivillighet og parte-

nes gode vilje. Avtalene uttrykker også et felles ansvar for samfunnsutviklingen som helhet, og omfatter både politikkutvikling og løpende samarbeid i forvaltningen på en lang rekke områder. Det avholdes årlige møter på politisk nivå mellom Sametinget og fylkeskommunene ad status og utviklingsbehov knyttet til avtalene. Partene utarbeider årlige rapporter til fylkestingene og Sametinget over aktivitet, utvikling og midler som er brukt. Samarbeidsavtalene revideres og oppdateres jevnlig. Samarbeidet med dagens fylkeskommuner har vært positivt, jf. Sametingets årsmelding 2006. Samarbeidet mellom Sametinget og fylkeskommunene er i stadig utvikling og Sametinget ser på dette samarbeidet som meget viktig. Se også Sametingets årsmelding 2007, punkt 2.1.1.

Sametinget deltar i det regionale partnerskapet (RUP) i Finnmark og Troms. Samarbeid om næringsutvikling skjer både med Innovasjon Norge, fylkeskommunen og fylkesmannens landbruksavdeling og kommunene. Det dreier seg i hovedsak samarbeid om finansiering av etableringer og andre næringslivstiltak. I noen tilfeller har Sametinget også samarbeidet om etablereropplæring og bransjekurs. Sametinget er i ferd med å inngå en landsdekkende avtale med Innovasjon Norge (jf. kap. 20.6.2).

Samarbeidsavtalene representerer et nytt element både i samepolitikken og i regionalpolitikken, som kan få stor betydning i flere sammenhenger.

7.4 Sametingets formelle stilling – tilknytningsform, delegering og instruksjon, kontroll og konstitusjonelt ansvar

Sameloven eller forarbeidene sier ikke noe direkte om tilknytningsforholdet mellom Sametinget og regjeringen, og heller ikke noe om Sametingets søksmålskompetanse og statsrådenes konstitusjonelle og parlamentariske ansvar for Sametingets virksomhet. Regjeringens/departementenes delegerings-, instruksjons- og kontrollmyndighet er delvis omhandlet.

På det halvårlige konsultasjonsmøtet i desember 2005 mellom sametingspresidenten og arbeids- og inkluderingsministeren ble det enighet om å nedsette en arbeidsgruppe som skulle fremme forslag om etablering av nye budsjettprosedyrer mellom regjeringen og Sametinget og utrede Sametingets formelle stilling i forhold til staten.

Arbeidsgruppen la fram sin rapport «Sametingets formelle stilling og budsjettprosedyrer» i april 2007. I rapporten gjøres det rede for Sametingets virksomhet, både politisk og som forvaltningsorgan. Det redegjøres for hvordan Sametinget gradvis er gitt en friere stilling, og hvor Sametingets formelle stilling framstår som uklar. Gruppen mener det er viktig å synliggjøre Sametingets ulike funksjoner (både som folkevalgt organ og forvaltningsorgan) fordi dette har betydning for hvordan Sametinget bør organiseres i forhold til statlige myndigheter. Gruppen har sett på kommuners forhold til regjeringen med tanke på eventuelle overføringsverdier i forhold til Sametinget. Arbeidsgruppen peker også på at Sametinget er en spesiell statlig konstruksjon som gjør det vanskelig å velge «standardløsninger» for formaliseringen av tingets forhold til regjeringen.

Arbeidsgruppen foreslår at den frie stillingen Sametinget har i dag bør formaliseres, dvs. fastsettes i lov. Gruppen går primært inn for at Sametinget fristilles fra staten, fordi dette «trolig er det beste sett i lys av dagens praksis og syn på Sametinget som selvstendig folkevalgt organ». Arbeidsgruppen mener at en slik løsning samlet sett vil være i tråd med Sametingets uavhengige stilling, og at dette vil bringe større klarhet i spørsmål om søksmålskompetanse, statsrådenes instruksjonsmyndighet og konstitusjonelle og parlamentariske ansvar. Forslaget innebærer etter gruppens syn ikke at Sametinget gis en større frihet enn det tinget allerede har når det gjelder forholdet til regjeringen og i spørsmål om instruksjon og kontroll.

Videre uttaler arbeidsgruppen at ved en etablering av Sametinget som selvstendig rettssubjekt er det naturlig å innta visse særregler i forhold til gjeldsfølgning og konkurs, eventuelt en regel som begrenser Sametingets mulighet til å pådra seg gjeldsforpliktelser. Også Sametingets forhold til en rekke lover som gjelder for offentlige virksomheter må vurderes nærmere.

7.4.1 Tilknytningsformer og organisering av offentlig forvaltning

Tilknytningsformen betegner forholdet mellom et departement/regjeringen og et underliggende organ eller tilknyttet virksomhet. Tilknytningsformen legger blant annet rammene for statens styringsmuligheter og de statlige virksomhetenes handlefrihet. Virksomheter som primært går ut på å fatte myndighetsutøvende tiltak organiseres som hovedregel som forvaltning. Innenfor den juridiske personen staten er det mange organer med en særegen formell status slik som Stortinget,

Kongen og domstolene. I forvaltningsapparatet under departementene er også mange varianter, f.eks. Datatilsynet og forvaltningsorganer med særskilte fullmakter mv. Forvaltningsorganer med særskilte fullmakter er i hovedsak virksomheter som er nettobudsjettert, dvs. får bevilgningen over 50-post, og har en fri faglig stilling, slik som for eksempel universiteter og ombud. Virksomhetene faller i det vesentlige inn under økonomiregelverket for staten. Også bruttobudsjetterte statlige virksomheter kan ha en stor grad av selvstendighet, slik som for eksempel Domstoladministrasjonen, Datatilsynet og Personvernemnda. Alle disse virksomhetene kjennetegnes ved en høy grad av autonomi, og de fleste er gitt en faglig uavhengighet enten i vedtektene eller i lov. Regjerings alminnelige instruksjonsmyndighet er innskrenket, for eksempel skjer styring av Domstoladministrasjonen ved lov, forskrift eller plenarvedtak i Stortinget.

I vurderingen av om en statlig virksomhet bør organiseres som *eget rettssubjekt* tas det hensyn til virksomhetens art, graden av rettslig og økonomisk regulering, og behovet for direkte politisk styring og kontroll. Slike selvstendige organisasjonsformer deles i dag inn i statsaksjeselskaper, statsforetak, særlovselskaper, helseforetak og stiftelser. Disse selskapene er gjerne kjennetegnet med at de driver ordinær forretningsvirksomhet i konkurranse med private virksomheter eller at de styres og dimensjoneres på grunnlag av variable inntekter i form av f.eks. lisensinntekter, brukergifter mv. Begrunnelsen for å organisere enkelte statlige virksomheter som egne rettssubjekter, har etter dette vært at de skal kunne operere i et reelt eller simulert marked. Staten eier selskapene og styrer fra eierposisjon. Selskapene finansierer sin virksomhet primært ved inntekter i markedet, sekundært ved statlige bevilgninger som en form for kompensasjon for samfunnsplågte oppgaver. Riksrevisjonens fører kontroll med at eierfunksjonen utøves korrekt, og kontrollerer at eventuelle bevilgninger brukes i samsvar med Stortingets forutsetninger (konstitusjonelt ansvar). De ansatte er ikke statstjenestemenn og omfattes normalt ikke av de statlig inngåtte tariffavtalene. Helseforetaksloven har en rekke særbestemmelser som er tilpasset sektoren og de særskilte styringsbehovene som foreligger, for eksempel vedrørende forvaltningsloven, offentlighetsloven og klagebehandling.

I flere sammenhenger der Sametingets stilling har vært vurdert har Sametinget vært sammenlignet med kommunene og fylkeskommunene. Sametinget er som disse et folkevalgt organ med forvalt-

ningsoppgaver, både for å sette egen politikk ut i livet og for å gjennomføre statlig politikk med delegert myndighet. Samtidig er det også enkelte viktige forskjeller mellom Sametinget og kommuner og fylkeskommuner. I motsetning til Sametinget som er statlig finansiert, med unntak av muligheten for inntekter fra overskuddet fra Finnmarkseiendommen (jf. finnmarksloven § 15), har kommuner og fylkeskommuner også andre inntektskilder. Sametingets virksomhet er ikke avgrenset til et snevert område, men ivaretar interessene og behovene til en urfolksgruppe i den norske befolkningen, og størstedelen av Sametingets virksomhet har sitt nedslagsfelt i de deler av landet hvor samene er tydelig representert.

Statsforvaltningen, kommunene og fylkeskommunene representerer de tre forvaltningsnivåene i Norge. Disse er innbyrdes atskilt og uavhengige offentligrettslige rettssubjekter. Kommunene og fylkeskommunene er ikke underlagt andre statlige organer enn Stortinget som lovgiver, hvis ikke annet følger av særskilte bestemmelser i lovverket. Verken regjeringen eller departementene har noen generell styrings- eller instruksjonsmyndighet i forhold til kommunene og fylkeskommunene. Det kommunale selvstyret beror på bestemmelser Stortinget har truffet som lovgiver. Den kompetansen kommunene og fylkeskommunene har, beror bare unntaksvis på delegering fra statlig organ. I kommuneloven er det generelle bestemmelser om organisering av det kommunale og fylkeskommunale forvaltningsapparatet, om kompetansefordeling mellom ulike organer og om statlig kontroll med kommunene og fylkeskommunene.

7.4.2 Delegeringsadgangen

På grunn av Sametingets egenart som folkevalgt, politisk organ for en egen befolkningsgruppe er det nærliggende å anta at Sametinget ikke kan pålegges forvaltningsoppgaver på annen måte enn ved lov.

Lovavdelingen i Justisdepartementet uttalte i forbindelse med en utredning av spørsmålet om større budsjettmessig frihet for Sametinget at Sametinget som samepolitisk organ ikke kan anses for å være et underordnet organ i forhold til departementene.⁴ Lovavdelingen uttalte også at på grunn av Sametingets frie stilling kan det stilles spørsmål ved departementenes adgang til å delegerer myndighet til Sametinget, og konkluderte med at delegering bør skje enten ved lov eller ple-

narvedtak. På bakgrunn av denne vurderingen ble følgende bestemmelse tatt inn i sameloven § 2–1 tredje ledd: *Sametinget kan delegeres myndighet til å forvalte de bevilgninger som bevilges til samiske formål over det årlige statsbudsjettet. Departementet fastsetter reglement for Sametingets økonomiforvaltning.* For andre områder må det søkes annet grunnlag for delegering.

Miljøverndepartementet har med hjemmel i forskrift om faglig ansvarsfordeling mv. etter kulturminneloven delegert myndighet til Sametinget på kulturminneområdet. Dette er en prøveordning, jf. kap. 7.7. I likhet med fylkeskommunen har Sametinget et samordningsansvar og skal involvere forvaltningsmuseene og Riksantikvaren ved behov. Sametinget er faglig underlagt Miljøverndepartementet og Riksantikvaren.

Sametinget er delegert myndighet til å fastsette retningslinjer og målsetninger for bruk av tilskuddsordninger m.m.. Dette er begrunnet med at det er Sametinget som skal gjøre prioriteringer for samisk kultur og samfunnsliv, ikke regjeringen, jf. forutsetningene i forarbeidene til sameloven når det gjelder samisk selvråderett.

Avtalen om nærmere prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget er utviklet på bakgrunn av forpliktelsene i ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 6. Avtalen er fastsatt i kgl. res 1. juli 2005. I praksis innebærer konsultasjonsplikten for eksempel at alle spørsmål om delegering til Sametinget vil måtte blir gjenstand for konsultasjon, og det vil i praksis ikke være aktuelt for regjeringen å overføre forvaltningsordninger til Sametinget uten Sametingets samtykke. Før konsultasjonsprosedyrene ble etablert i 2005 var det utviklet den praksis at delegering/overføring av forvaltningsordninger til Sametinget skulle skje i dialog med Sametinget, jf. årlige rundskriv om samordning og behandling av samiske saker i budsjettssammenheng. Konsultasjonsavtalen stadfester og formaliserer denne praksisen.

7.4.3 Instruksjonsadgangen

Både Sametinget og regjeringen legger til grunn at Sametinget ikke kan instrueres på generelt grunnlag. Sametinget kan ikke instrueres som politisk organ. En eventuell instruksjon av Sametinget som forvaltningsorgan er knyttet til konkrete oppgaver som er overført til Sametinget, som forvaltning av tilskuddsordninger som er opprettet for å styrke samisk kultur m.m. og kulturminneforvaltningen der Sametinget er underlagt Miljøverndepartementet og Riksantikvarens instruksjonsmyndighet.

⁴ Brev av 26. januar 1995 fra Justisdepartementets lovavdeling til Kommunal- og regionaldepartementet

Prinsippet om samisk selvråderett er viktig når det gjelder spørsmål om instruksjon av Sametingets bruk av midler. Sametinget i plenum vedtar mål og retningslinjer for tilskuddene tinginget forvalter. Departementene er derfor tilbakeholdne med å instruere Sametinget. Det årlige tildelingsbrevet til Sametinget angir i all hovedsak overordnede føringer, dvs. Stortingets vedtak. Også konsultasjonsplikten har betydning for regjeringens instruksjonsmyndighet.

7.4.4 Kontroll

Regjeringen er ikke ansvarlig for Sametingets politiske virksomhet eller de politiske vedtak som Sametinget gjør. Det er derfor fra regjeringens side ikke aktuelt med noen form for kontroll av Sametingets politiske virksomhet.

Riksrevisjonen, som er Stortingets revisjons- og kontrollorgan, er ansvarlig for revisjon av Sametinget, jf. Riksrevisjonsloven § 9.

Som folkevalgt organ har Sametinget en selvstendig myndighet og et selvstendig ansvar for sin politiske virksomhet. Dette innebærer blant annet fastsettelse av målsetninger for de ordningene Sametinget forvalter. Den administrative dialogen mellom Sametinget og departementene skjer derfor i dag på et overordnet nivå og har ikke til formål å påvirke Sametingets egne prioriteringer. Som følge av statsrådenes konstitusjonelle ansvar må imidlertid departementene føre kontroll med at forutsetningene i Stortingets budsjettvedtak følges og at Sametingets økonomiforvaltning skjer i henhold til Reglement for økonomistyring i staten med tilhørende bestemmelser.

Sametinget følger statens økonomiregelverk med de tilpasninger som gjelder for nettobudsjetterte virksomheter. Økonomireglementet og bestemmelsene skal imidlertid anvendes på en måte som gir rom for Sametingets utøvelse av skjønn i egenskap som folkevalgt organ.

I henhold til sameloven § 2–1 tredje ledd andre punktum fastsetter Arbeids- og inkluderingsdepartementet reglement for Sametingets økonomiforvaltning. Bestemmelsen ble tatt inn i sameloven i forbindelse med overgangen til nettobudsjettering for Sametinget, for å sikre at Sametingets økonomiforvaltning skjer innenfor gode rammer.

Når det gjelder Sametingets virksomhet på kulturminneområdet, har Riksantikvaren etablert rutiner for tilfeller der Sametinget ikke fremmer innsigelse der kulturminner og kulturmiljøer av nasjonal verdi er truet. I slike tilfeller skal Riksantikvaren varsles, slik at Riksantikvaren kan vurdere å fremme innsigelse.

Etter finnmarksloven § 4 kan Sametinget gi retningslinjer for hvordan virkningen for samisk kultur, reindrift, utmarksbruk, næringsutøvelse og samfunnsnivå av endret bruk av utmark i Finnmark skal bedømmes. Retningslinjene skal godkjennes av departementet. Departementet prøver om retningslinjene ligger innenfor rammen av loven, og om de er utformet på en egnet måte.

Sametinget har etablert kontrollordninger som både ivaretar en parlamentarisk kontroll av Sametingets forvaltning og en administrativ intern kontroll. Sametingets kontrollkomité skal utøve den parlamentariske kontrollen over virksomheten som finansieres via Sametingets budsjett. Komiteen skal videre kontrollere Sametingets og dets underliggende organers årsregnskap og eventuelle merknader vedrørende disse fra Riksrevisjonen.

Sametingets årsmelding, som vedtas i plenum, sendes til Kongen, jf. sameloven § 1–3. Dette er en videreføring av de reglene som tidligere gjaldt for Norsk sameråd. Under Stortingets behandling av sameloven ble det gjort vedtak om å anmode om at «Regjeringen framlegger inntil videre for Stortinget årlig stortingsmelding om Sametingets virksomhet. En gang i hver stortingsperiode framlegges melding om de tiltak som foretas for å sikre og utvikle sameenes språk, kultur og samfunnsnivå». Et sentralt motiv for § 1–3 er «at myndighetenes samepolitikk bør bli gjenstand for regelmessig vurdering i Stortinget». (Ot.prp. nr. 33 (1986–87) s. 102) Samepolitiske spørsmål drøftes også årlig i Stortinget under budsjettbehandlingen. Sametingets virksomhet er således underlagt kontroll både fra Sametingets plenum, regjeringen, Riksrevisjonen og Stortinget.

7.4.5 Søksmålskompetanse

Spørsmålet om Sametinget har søksmålskompetanse har til nå framstått som uklart, og er ikke prøvd i rettsapparatet. Sametingets virksomhet som folkevalgt organ og forvaltningsorgan er mangeartet. Forvaltningsmyndighet, slik som etter forskrift til kulturminneloven der Sametinget opptrer som underordnet forvaltningsorgan, er et eksempel på at Sametinget har en mindre grad av selvstendighet fra statlige myndigheter. Sametingets politiske virksomhet er på den annen side helt uavhengig fra staten. Når det gjelder søksmålskompetansen vil det derfor være mest naturlig å skille mellom de ulike funksjoner Sametinget utøver.

Grunnvilkårene for å reise søksmål for norske domstoler er at saksøkeren mener at det foreligger et rettskrav, og at det påvises et reelt behov for å få kravet avgjort i forhold til saksøkte, jf. tvisteloven

§ 1–3. For organisasjoner og offentlige organer suppleres denne bestemmelsen av § 1–4. I tillegg må saksøkeren ha partsevne. Hvem som har partsevne, er i utgangspunktet regulert i tvisteloven § 2–1.

Lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven), som trådte i kraft 1.1.2008, omhandler søksmålsadgang for organisasjoner mv. I tvistelovens § 1–4 annet ledd slås det fast at «*Offentlige organer med oppgave å fremme særskilte interesser kan på tilsvarende måte reise søksmål for å ivareta disse.*»

Om dette sies det i Lovavdelingens tolkningsuttalelse av 30. oktober 2007 om forholdet til ny tvistelov § 1–4 annet ledd at Sametinget er et «offentlig organ med oppgave å fremme særskilte interesser», og vil kunne reise søksmål om forhold for å ivareta interesser som det har til oppgave å ivareta, dersom den konkrete saken gjelder forhold som ligger innenfor Sametingets «formål og naturlige virkeområde» og ivareta de «særskilte interesser» som Sametinget skal fremme. I tillegg må de øvrige vilkårene for å gå til sak være oppfylt, jf. tvisteloven § 1–3.

Mer konkrete illustrasjoner på omfanget av Sametingets søksmålskompetanse i medhold av tvisteloven § 1–4 framkommer i Lovavdelingens tolkningsuttalelse av 30. oktober 2007.

7.4.6 Ansattes stilling

Det har siden Sametingets etablering vært forutsatt at Sametingets personale er statstjenestemenn og som sådanne underlagt tjenestemannloven, tjenestetvistloven, lov om aldersgrense for offentlige tjenestemenn og lov om Statens pensjonskasse. Unntak gjelder imidlertid fra tjenestemannsloven § 5 idet tilsettingsmyndigheten i henhold sameloven § 2–12 annet punktum er lagt til Sametinget. Ot.prp. nr. 33 (1986–87) uttaler at denne tilsettingsretten er begrunnet med at «*Det gjelder her et område hvor behovet for statlig styring etter departementets syn bør stå tilbake for hensynet til samisk selvråderett.*» Ved overgangen til nettobudsjettering fra 1999 vurderte en det slik at det er ingen ting i budsjettssystemet som tilsier at en virksomhet som blir nettobudsjettert, ikke lenger skal omfattes av et regelverk som er særskilt for statlige ansatte. Imidlertid anbefalte arbeidsgruppen som utredet dette spørsmålet, for å motvirke framtidig uklarhet om statusen til de ansatte ved Sametinget, å innarbeide en bestemmelse i sameloven som fastslår at Sametingets ansatte omfattes av lovgivningen om statstjenestemenn. Sametingets direktør engasjeres på åremål og tilsetting skjer av et sam-

let Sameting. Lønnsforhold er regulert innenfor det statlige hovedtariffområdet og særavtaler.

7.4.7 Forvaltningsloven og offentlighetsloven

Forvaltningsloven og offentlighetsloven gjelder for Sametingets virksomhet.

Det ble i 1997 – etter at Sametinget hadde etablert en praksis med totrinns klagebehandling innenfor sametingssystemet – tilføyd en generell bestemmelse i sameloven som fastsetter at Sametinget eller det organ som Sametinget bestemmer, skal være klageorgan på de saksområder Sametinget selv har besluttet delegert til egne underordnede organer. I saker som gjelder forvaltningen av samiske kulturminner, kan vedtak etter kulturminneloven fattet av Sametinget påklages til Riksantikvaren, jf. kap. 7.7.

Den nye offentleglova fra 2006 skal avløse gjeldende offentlighetslov fra 1970. Også den nye loven vil gjelde for Sametinget. I forskriften til loven vil det bli fastsatt at Sametingsrådet er klageorgan i tilfeller der Sametingets administrasjon avslår en innsynsbegjæring. Til forskjell fra den gamle loven åpner den nye loven for at dokumenter som blir utvekslet mellom statlige organer på den ene siden og Sametinget og samiske organisasjoner på den annen side som ledd i konsultasjoner i samsvar med ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 6, unntas fra offentlighet. Bestemmelsen trer i kraft i løpet av høsten 2008.

7.4.8 Konstitusjonelle ansvarsforhold

Sametinget er ikke en ordinær etat eller et underliggende organ til regjeringen, og regjeringen kan derfor ikke være ansvarlig for Sametingets politiske virksomhet eller politiske vedtak som Sametinget gjør på de ulike områdene. Når det gjelder bevilgningene over statsbudsjettet har imidlertid statsråden et ansvar for å sørge for at forutsetningene for Stortingets vedtak blir fulgt opp. Om dette sier Justisdepartementets lovavdeling i brev 26. januar 1995 til Kommunal- og arbeidsdepartementet at: «*Sametingets uavhengige stilling har betydning for statsrådets konstitusjonelle ansvar. I og med at statsråden som utgangspunkt ikke har instruksjons- eller kontrollmyndighet i forhold til Sametinget, er det i utgangspunktet heller ikke grunnlag for noe konstitusjonelt ansvar for Sametingets avgjørelser eller virksomhet for øvrig. Det kan imidlertid tenkes at Sametinget med grunnlag i (a) lov, (b) stortingsvedtak eller (c) på annet grunnlag utøver myndighet eller virksomhet som er underlagt statsrådets*

instruksjons- eller kontrollmyndighet. I den utstrekning dette er tilfellet vil det også foreligge et konstitusjonelt ansvar for så vidt gjelder denne myndighetsutøvingen (virksomheten). Hvorvidt statsråden på det enkelte området har slik instruksjons- eller kontrollmyndighet – og eventuelt hvor langt denne rekker – må bero på en tolking av vedkommende hjemmelsgrunnlag.»

7.4.9 Videre utvikling i Sametingets formelle stilling

Rapporten «Sametingets formelle stilling og budsjettprosedyrer» ble behandlet av Sametinget i plenum i september 2007 (sak 35/07). Sametinget mener at saken har stor prinsipiell og symbolsk betydning og slår enstemmig fast at utviklingen siden vedtakelsen av sameloven «gjør det nødvendig formelt og i lovs form å klargjøre Sametingets selvstendighet og uavhengighet til regjeringen. En fastsetting av Sametinget som eget rettssubjekt i lov er det eneste reelle alternativet for å oppnå dette.» Det sies videre i vedtaket at «Sametinget ber om at regjeringen, ved konsultasjoner med Sametinget, snarlig igangsetter et arbeid med å foreta endringer i sameloven med sikte på å formalisere Sametingets selvstendighet og uavhengighet til regjeringen.»

Sametinget er av den prinsipielle oppfatning at myndighet som Sametinget har, må ha sitt grunnlag direkte i lov. Dette ivaretar både Sametingets uavhengige stilling overfor departement og direktorat og sikrer at det er Stortinget som formelt tar stilling til den myndighet Sametinget utøver. Hvordan myndighet delegeres til Sametinget er også av betydning for hvilken rettslig stilling Sametinget skal ha. Se for øvring Sametingets årsmelding 2007, punkt 3.3.

Regjeringen har vurdert arbeidsgruppens forslag, og legger til grunn at den betydelige utviklingen som har skjedd i rammebetingelser og forvaltningspraksis siden sameloven ble vedtatt og Sametinget etablert, tilsier at sameloven bør endres for å tydeliggjøre Sametingets spesielle og frie stilling.

Det foreligger etter regjeringens vurdering ikke formelle hindringer for å etablere Sametinget som eget rettssubjekt. Etter regjeringens vurdering er det er knyttet usikkerhet til hvilken løsning som i det lange løp vil tjene Sametinget best.

Regjeringen legger imidlertid stor vekt på Sametingets syn, og vil derfor sette i gang et lovarbeid med sikte på å utarbeide forslag til de lovendringer som er nødvendige for at Sametinget skal kunne etableres som et eget rettssubjekt, og for øvrig bringe loven i tråd med dagens praksis. En eventuell status som eget rettssubjekt må følges av

en rekke begrensninger i Sametingets rettslige handleevne, for eksempel Sametingets adgang til å pådra seg forpliktelser ved avtale, til å ta opp lån, og til å engasjere seg i ulike former for økonomisk virksomhet. Det vil også være behov for særregler om gjeldsforfølgning. I lovarbeidet vil administrative og rettighetsmessige problemstillinger på fagdepartementenes områder bli grundig utredet. Regjeringen vil ta endelig stilling til spørsmålet om utskilling av Sametinget som et eget rettssubjekt når forslaget fra lovarbeidet foreligger.

7.5 Nye budsjettprosedyrer mellom Sametinget og regjeringen

Da Sametinget i 1999 ble organisert som en virksomhet med særskilte fullmakter (nettobudsjettet) ble det etablert nye budsjettrutiner i arbeidet med samiske saker i budsjettsammenheng, bl.a. er det siden 1999 utgitt et årlig rundskriv om behandling og samordning av samiske saker i statsbudsjettet. En av intensjonene med å innføre nye budsjettrutiner var å synliggjøre samiske spørsmål på en bedre måte enn tidligere og få til en helhetlig behandling av samiske saker i budsjettprosessen. Et sentralt element var også at de samiske sakene skulle framstilles samlet til regjeringens budsjettkonferanser.

Sametinget utarbeider årlig sitt budsjettforslag og gir her sitt syn på behov for nye tiltak for å styrke samisk språk, kultur og samfunnsliv. Sametingets budsjettbehov inngår som et grunnlagsdokument i regjeringens arbeid med satsingsforslagene på det samepolitiske feltet.

Avtale om nærmere prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget ble inngått i mai 2005, jf. kap. 7.2. Under arbeidet med konsultasjonsavtalen ble det enighet om at det er nødvendig å se på prosedyrer for utarbeidelsen av Sametingets budsjett som en egen sak, fordi utarbeidelsen av de årlige statsbudsjettene reiser en rekke særskilte spørsmål og problemstillinger.

I arbeidsgrupperapporten «Sametingets formelle stilling og budsjettprosedyrer» er tre ulike modeller for nye budsjettprosedyrer drøftet. *Modell 1* tar utgangspunkt i dagens budsjettrutiner og konsultasjonsprosedyrene. Modellen innebærer at det etableres nærmere regler for gjennomføring av konsultasjoner om budsjettet til samiske formål. *Modell 2* tar utgangspunkt i at det overføres til Sametinget en viss prosentandel av statsbudsjettet til samiske formål. *Modell 3* tar utgangspunkt i forholdet til kommuner og fylkeskommuner i budsjettsammenheng, samt i kjente årlige

hovedforhandlinger mellom staten og næringsorganisasjoner innen jordbruket og reindriften. Modellen innebærer at det i likhet med for eksempel kommuneopplegget og reindrifftsforhandlingene legges fram en stortingsproposisjon om våren, og legger således til rette for at de budsjettmessige rammene til samiske formål er avklart i god tid før en går over i nytt budsjettår. På bakgrunn av en samlet vurdering av modellene mente arbeidsgruppen at modell 3 best ivaretar bl.a. de folkerettslige forpliktelsene som påligger staten overfor urfolk.

Arbeidsgruppen la i sin vurdering til grunn at statens konsultasjonsplikt også ville gjelde arbeidet med å utarbeide de delene av det årlige statsbudsjettet som omhandler samiske formål. I følge arbeidsgruppen er dette i tråd med ILO-konvensjon nr. 169 6.1.a, som slår fast at staten er forpliktet til å konsultere urfolk når det vurderes å innføre «*lovgivning eller administrative tiltak*» som kan få direkte betydning for dem. Arbeidsgruppens fortolkning bygget på ILOs manual⁵, hvor det framgår at et vidt spekter av tiltak vil kunne omfattes av begrepet. I tillegg til lover og grunnlovsforslag nevnes retningslinjer, programmer, tjenester eller politiske vedtak. Arbeidsgruppen henviste også til ILO-konvensjon 169 artikkel 7.1, som slår fast at urfolk «*så langt som mulig skal ha kontroll med sin egen økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling*».

I forbindelse med Sametingets behandling av sak 35/07 *Sametingets formelle stilling* uttalte Sametinges plan- og finanskomité at «*dagens budsjettprosedyrer for Sametinget ikke oppfyller retten til å bestemme over det samiske folkets økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling. Det er behov for å arbeide videre med staten for å etablere en prosedyre hvor Sametinget kommer i en reell forhandlingsposisjon om de økonomiske rammebetingelsene for Sametinget.*» Videre ble det uttrykt at «*en modell der det legges fram en stortingsproposisjon som avklarer de budsjettmessige rammene vil legge til rette for en bedre saksbehandling i Sametinget, er et første skritt i riktig retning for økt selvbestemmelse. Sametinget kan da føre gode prosesser om prioriteringer innenfor de gitte økonomiske rammene, i forhold til institusjonene vi har ansvaret for og for det øvrige samiske samfunn. Dette vil bringe mer fokus på utvikling og framtidige behov i det samiske samfunnet og vil gi Stortinget anledning til årlig å ta stilling til utviklingen av det samiske samfunnet. Det er behov for en ordning mellom Sametinget og sentrale myndigheter*

som i mye større grad vil gjøre Sametinget i stand til å være premisseleverandør for samepolitikken i Norge.»

Det er viktig at Sametinget i større utstrekning enn i dag blir involvert i arbeidet med å utarbeide budsjettet til samiske formål og til Sametinget. Regjeringen vil legge til rette for at det etableres en ordning med faste konsultasjonsmøter mellom finansministeren, statsråden med ansvar for samiske saker og Sametinget før regjeringens første budsjettkonferanse. Regjeringen vil invitere Sametinget til konsultasjoner om utformingen av slike budsjettprosedyrer. Dersom det er mulig bør prosedyrene kunne legges til grunn for arbeidet med statsbudsjettet 2010.

7.6 Ny plandel i plan- og bygningsloven – Sametingets innsigelsesrett

Regjeringen la i februar 2008 fram et forslag til ny plan- og bygningslov (Ot.prp. nr. 32 (2007–2008)), jf. kap. 20.2.1. Plan- og bygningslovens regler, og hvordan loven blir praktisert, har stor betydning for hvordan de samiske interessene blir ivaretatt.

Det er viktig å sikre at også samiske interesser ivaretas gjennom innsigelse. Innsigelsesordningen er nødvendig i det samlede plansystemet for å sikre at overordnede interesser ivaretas og følges opp tilstrekkelig i kommunale planer, og at plansaker løftes opp til sentral avgjørelse hvor det er konflikt mellom myndigheter om viktige spørsmål.

I tråd med forslaget fra Planlovutvalget skal Sametinget ha samme rolle i forhold til planlegging som statlige organer. Lovens § 5–4 klargjør Sametingets rett til å fremme innsigelse til kommunale planer. Dette gjelder i utgangspunktet for områder i Finnmark, Troms, Nordland og Nord-Trøndelag, samt kommunene Osen, Roan, Åfjord, Bjugn, Rissa, Selbu, Meldal, Rennebu, Oppdal, Midtre Gauldal, Tydal, Holtålen og Røros i Sør-Trøndelag fylke, Engerdal og Rendalen, Os, Tolga, Tynset og Follidal kommuner i Hedmark fylke og Surnadal og Rindal kommuner i Møre og Romsdal fylke.

Hva som er «av vesentlig betydning for samisk kultur eller næringsutøvelse», må i stor grad være Sametingets egen skjønnsmessige vurdering. Det vil ikke alltid være klart hvordan samiske interesser berøres av en plan. Det kan være ulike oppfatninger innenfor den samiske befolkning om hvilke virkninger en plan vil ha for dem, og det vil kunne foreligge forskjellige samiske interesser på samme måte som det vil være i befolkningen ellers. I slike situasjoner blir det Sametingets ansvar å foreta den

⁵ ILO Convention on indigenous and tribal peoples, 1989 (No.169): A manual. <http://www.ilo.org/public/english/standards/norm/egalite/itpp/convention/manual.pdf>

samlede avveining og vurdering av om kriteriet for å kunne gjøre innsigelse gjeldende er oppfylt, og om saken er av en slik viktighet at innsigelse skal fremmes. Forholdet må ha en særlig betydning for den samiske befolkning, jf. sameloven § 2–1, for å omfattes av Sametingets innsigelsesrett.

Det presiseres at innsigelsesadgangen for Sametinget ikke gjelder forhold som er like viktige og gjelder på samme måte for befolkningen generelt. For slike spørsmål er det andre organer som er rette innsigelsesmyndighet.

For reindriftsfaglige spørsmål er det områdestyrene for det enkelte reinbeiteområde som i henhold til instruks gitt av Landbruks- og matdepartementet skal være innsigelsesmyndighet i saker etter plan- og bygningsloven. Sametinget som et samisk folkevalgt organ vil kunne ha andre helhetlige samiske hensyn og avveininger å ta enn Områdestyret for reindriften. Ved avveiningen av ulike hensyn skal det når forholdet til reindriften er begrunnelse for innsigelse, legges til grunn at det er Områdestyret som gir uttrykk for næringsmessige vurderinger mens Sametinget gir uttrykk for mer generelle politiske vurderinger. Dersom Sametinget og områdestyrene vurderer spørsmålet om innsigelse ulikt, vil ikke dette ha noen betydning for om innsigelse kan fremmes, men vil inngå som en del av avveiningen departementet må gjøre i saken når den skal avgjøres av departementet.

Sametinget avgjør selv om det skal fremmes innsigelse på bakgrunn av at en plan får «vesentlig betydning for samisk kultur eller næringsutøvelse» og hvordan innsigelsen skal begrunnes. Når Sametinget fremmer innsigelse til planer i Finnmark, vil det kunne være naturlig å anvende retningslinjene som Sametinget selv fastsetter iht. Finnmarksloven § 4. Retningslinjene er for øvrig bindende for offentlige myndigheters vurdering av samiske hensyn. Det vil også kunne være aktuelt å utarbeide statlige planretningslinjer for sikring av naturgrunnlaget for samisk kultur, jf. NOU 2003:14, kapittel 7.24.2. Statlige planretningslinjer for dette formålet kan gis etter konsultasjoner med Sametinget og reindriften.

Sametinget er i dag myndighet etter kulturminneloven og ivaretar samiske kulturminneinteresser etter plan- og bygningsloven. I 2006 fikk Sametinget i denne forbindelse ca. 650 plansaker til uttalelse, mens det i 2005 var overkant av 500 saker. De nye lovbestemmelsene, som blant annet klargjør Sametingets innsigelsesrett, kan innebære en økning i Sametingets arbeidsmengde fordi sakfeltet utvides til også å gjelde spørsmål av vesentlig betydning for samisk kultur eller næringsliv.

7.7 Organisering av samisk kulturminneforvaltning

Det strategiske målet for kulturminneforvaltningen er: «Mangfaldet av kulturminne og kulturmiljø skal forvaltest og takast vare på som bruksressursar, og som grunnlag for kunnskap, oppleving og verdiskaping. Eit representativt utval av kulturminne og kulturmiljø skal takast vare på i eit lang-siktig perspektiv» (jf. Miljøverndepartementets St.prp.nr.1 (2007–2008)).

Samiske kulturminner er viktig dokumentasjonsmateriale for samisk historie og forhistorie. Opprettelsen av en egen kulturminneforvaltning for samiske kulturminner innebærer en anerkjennelse av at det eksisterer en egen samisk fortid.

Regjeringen legger til grunn at det er en bred enighet om at det må være reell samisk innflytelse i samisk kulturminnepolitikk og -forvaltning. Dette må gjelde uavhengig av valg av det formelle grunnlaget for tildeling av forvaltningsmyndighet i oppfølgingen av regjeringens beslutning om endringer i Sametingets formelle stilling.

7.7.1 Dagens organisering av samisk kulturminneforvaltning

I 1994 ble forvaltningen av samiske kulturminner lagt til Samisk kulturminneråd, som var et regionalt forvaltningsorgan for samiske kulturminner og fikk delegert forvaltningsmyndighet tilsvarende fylkeskommunen. Denne ordningen var for en prøveperiode. Samisk kulturminneråd ble oppnevnt av Sametinget og forholdt seg til Sametinget gjennom årsrapporter, virksomhetsplaner og som arbeidsgiver- og budsjettansvarlig, men var underlagt Miljøverndepartementets instruksjonsadgang i forvaltningen av kulturminneloven. Rådet var organisert med en sentraladministrasjon i Varangerbotn i Finnmark som var bindeledd mellom rådet og forvaltningen ved de regionale kontorene i Troms (Tromsø), Nordland (Drag) og Trøndelag (Snåsa).

Sametinget vedtok at Samisk kulturminneråd skulle legges ned fra 2001. Samisk kulturminneråds administrasjon ble innlemmet i Sametingets administrasjon. Den regionale inndelingen forble den samme som tidligere. Tromskontoret flyttet senere til Kåfjord.

Miljøverndepartementet vedtok å ha en prøveperiode av denne ordningen, første omgang i inntil 3 år, i påvente av prinsipielle avklaringer av Sametingets rolle. Det var behov for å få modellen og erfaringene vurdert opp mot problemstillinger av politisk, juridisk og konstitusjonell art. Ordningen

ble evaluert av Norsk institutt for by- og regionforskning i 2003. Forvaltningen er i brev av 20.12.2004 delegert til Sametinget inntil videre, inntil en ny forvaltningsordning er avklart.

Etter kulturminneloven § 28 jf kongelige resolusjon av 9. februar 1979 § 19, er Miljøverndepartementet gitt myndighet til å fastsette hvem som er rette myndighet og til å gi nærmere regler om gjennomføring av loven. Departementet har gjennom forskrift lagt myndighet etter kulturminneloven til Riksantikvaren, Sametinget, fylkeskommunen og landsdelsmuseene/NIKU. Sametingets myndighet etter kulturminneloven følger av Forskrift av faglig ansvarsfordeling mv. etter kulturminneloven, vedtatt av Miljøverndepartementet 29.5.2000.

Sametinget er faglig underlagt Miljøverndepartementet og Riksantikvaren. Vedtak som Sametinget fatter vil kunne påklages til Riksantikvaren. Miljøverndepartementet kan gi generelle retningslinjer for utøvelsen av delegert myndighet.

I tillegg til formell vedtakskompetanse etter kulturminneloven, omfatter Sametingets ansvar ivaretagelse av samiske kulturminnehensyn i plan- og byggesaker etter plan- og bygningsloven. Sametinget kan fremme innsigelse der planer er i strid med nasjonale og viktige regionale kulturminneinteresser. I likhet med fylkeskommunen har Sametinget et samordningsansvar og skal involvere forvaltningsmuseene og Riksantikvaren ved behov. Riksantikvaren har etablert rutiner for tilfeller der Sametinget ikke fremmer innsigelse til tross for at kulturminner og kulturmiljøer av nasjonal verdi er truet. I slike tilfeller skal Riksantikvaren varsles, slik at direktoratet kan vurdere å overta planen og eventuelt fremme innsigelse.

Det samiske forvaltningsområdet etter kulturminneloven omfatter hele landet, men er avgrenset til å gjelde samiske kulturminner. Dette innebærer at det eksisterer to parallelle forvaltningssystemer i samiske områder, og betyr at tiltakshaver må forholde seg til to instanser innenfor samme myndighetsområde. Dette innebærer også en særskilt utfordring for forvaltningsmyndigheten og krever utstrakt samhandling og godt samarbeid. Evalueringer både i 1998 og i 2003⁶ viser at dette har fungert godt.

Sametinget har inngått samarbeidsavtaler med seks fylkeskommuner (jf. kap. 7.3.1). Kulturminneforvaltning et av punktene som tas opp, og det legges opp til et samarbeid mellom Sametinget og fylkeskommunene utover hva som er fastsatt i kultur-

minnelovens forskrifter. Det legges vekt på faglig utveksling og god dialog. I Finnmark er partene enige om å samarbeide om å utvikle en felles plan for vern og forvaltning av kulturminner og kulturmiljø i fylket. I Troms er partene enige om å styrke og utvikle forvaltningskunnskapen og den kulturhistoriske kunnskapen gjennom felles prosjektarbeid. I sørsameområdet er partene enige om å samarbeide om arealforvaltningssaker gjennom et arealplanforum. Se også Sametingets årsmelding 2007, punkt 4.9.

7.7.2 Framtidig organisering av samisk kulturminneforvaltning

I St. meld. nr. 16 (2004–2005) *Leve med kulturminner* sies det følgende: *Spørsmålet om den framtidige organiseringen av den samiske kulturminneforvaltningen skal utredes av en arbeidsgruppe sammensatt av Miljøverndepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Riksantikvaren og Sametinget. Arbeidet skal være ferdig i løpet av første halvår av 2005. Prøveordningen med myndighet lagt direkte til Sametinget er videreført inntil den endelige organiseringen er vedtatt.*

Arbeidsgruppens mandat ble utarbeidet av departementene og Sametinget i fellesskap. Mandatet besto i å utrede en mulig framtidig permanent forvaltningsordning med myndighet lagt direkte til Sametinget, og å utrede en mulig fordeling av myndighet og oppgaver lagt direkte til Sametinget og myndighet og oppgaver lagt til øvrig kulturminneforvaltning. Arbeidsgruppen skulle også se på andre modeller for organisering og myndighetsfordeling som sikrer samisk innflytelse i forvaltning av samiske kulturminner. Arbeidsgruppens rapport ble ferdigstilt i august 2007.

Arbeidsgruppen har vurdert modeller for organiseringen av samisk kulturminneforvaltning. Arbeidsgruppen har sett på det lovmessige grunnlaget for samisk kulturminneforvaltning og pekt på forhold det kan være grunnlag for å følge opp videre, samt vurdert forholdet til overordnede samepolitiske spørsmål. Sentrale problemstillinger er bl.a. knyttet til instruksjonsadgang og klagebehandling, samt at ny forvaltningsordning skal oppfylle folkerettslige forpliktelser og ligge innenfor de rammer som følger av gjeldende regelverk for forvaltning og myndighetsutøvelse.

Sametinget behandlet arbeidsgruppens rapport i september 2007 (sak 37/07). Sametinget legger i sitt vedtak vekt på at samene selv må forvalte sin kulturarv. Sametinget framhever som et viktig prinsipp at den myndighet Sametinget utøver, gis av Stortinget, dvs. ved lov. Sametinget mener

⁶ NIBR/Forut Finnmark rapport 2003: Evaluering av samisk kulturminneforvaltning,

videre at klagebehandlingen skal skje innenfor sametingssystemet. Sametinget legger til grunn at Miljøverndepartementet fortsatt vil være ansvarlig fagdepartement for kulturminneloven, og slik vil ha stor innflytelse i tolkninger av loven og utvikling av forvaltningspraksis. Sametinget er positiv til at det gjennom fastsettelse av forskrift eller retningslinjer kan gis nærmere regler om samarbeid og saksbehandling mellom de ulike forvaltningsinstanser i kulturminneforvaltningen.

Sametinget mener at Sametingets myndighet til å forvalte samiske kulturminner så snart som mulig bør fastsettes i kulturminneloven. Videre uttaler Sametinget i sitt vedtak at Sametinget må gis en nødvendig budsjettmessig styrking for en framtidsrettet og forsvarlig forvaltning av samiske kulturminner. Sametinget fastslår i sitt vedtak at det ikke vil foreligge et grunnlag for en samisk kulturminneforvaltning lagt til Sametinget om disse forventningene ikke følges opp på en forsvarlig måte.

Regjeringen legger til grunn at ved utforming av fremtidig samisk kulturminnepolitikk skal det legges vekt på å sikre samisk innflytelse i samsvar med folkerettslige forpliktelser, gjeldende regelverk for forvaltningens myndighetsutøvelse og overordnet kulturminne- og samepolitikk. Sametinget er ikke et underliggende organ og kan som utgangspunkt ikke pålegges forvaltningsoppgaver på annen måte enn ved lov, jf. kap. 7.4.2.

Regjeringen har foreslått en endring i kulturminneloven § 28 der hjemmelen for delegasjon til Sametinget blir presisert, jf. Ot.prp. nr. 23 (2007–2008).

Regjeringen legger for øvrig til grunn at spørsmål om klageordninger, instruksjon, eventuell lovlighetskontroll m.m. i den fremtidige organiseringen av samisk kulturminneforvaltning skal vurderes i lovarbeidet knyttet til Sametingets rettslige stilling (jf. kap. 7.4.9).

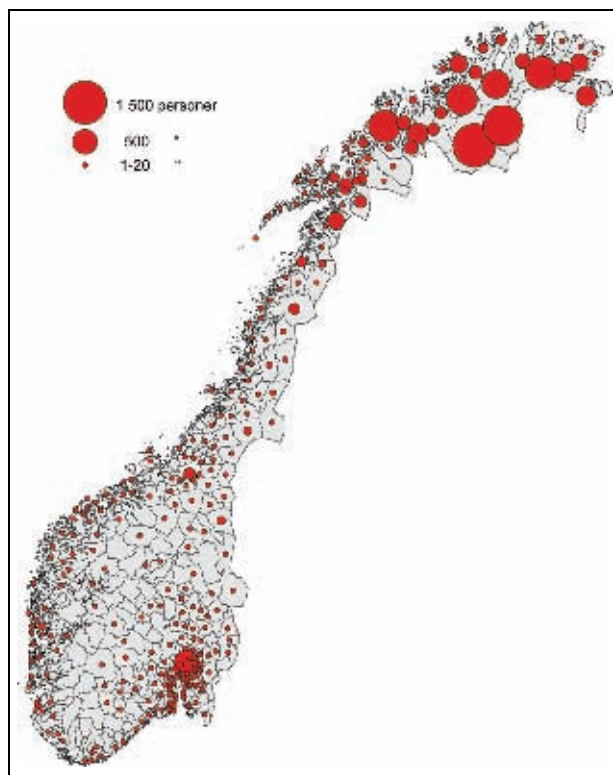
Når det gjelder det økonomiske grunnlaget for Sametingets arbeid med samiske kulturminner, gis det over Miljøverndepartementets budsjett tilskudd til samisk kulturminnearbeid (kap. 1429 Riksantikvaren, post 50). Midlene skal i hovedsak nyttes til større vedlikeholds- og restaureringsarbeid. Fra 2008 er bevilgningen økt med 1 mill. kroner til 3 mill. kroner. Miljøverndepartementet overførte i perioden 1993–1999 midler tilsvarende 12 stillinger til Kommunaldepartementets budsjett. Administrative ressurser til Sametingets kulturminnearbeid bevilges i dag til Sametinget over Arbeids- og inkluderingsdepartementets budsjett.

7.8 Sametingsvalget

I Ot.prp. nr. 43 (2007–2008) foreslo regjeringen endringer i samelovens bestemmelser om Sametingets valgordning. Målsettingen med lovendringsforslagene er å bidra til økt deltakelse ved sametingsvalget og å sikre større legitimitet og status for Sametinget. De foreslåtte endringene vil gjøre at mandatfordelingen i Sametinget samsvarer bedre med de avgitte stemmene.

Endringsforslagene omfatter blant annet valgkretsinnstillingen og mandatfordelingen. Tallet på valgkretser ved sametingsvalget ble foreslått redusert til 7, fra 13 i dag. Revisjonen vil gjøre at behovet for ordningen med fire utjevningsmandater faller bort, og ordningen foreslås derfor fjernet. Sametinget vil således igjen ha 39 mandater. Endringsforslagene er foreslått vedtatt i vårsesjonen 2008 og forutsettes gjennomført med virkning for sametingsvalget i 2009.

Revisjon av Sametingets egen valgordning er en sak hvor det er naturlig og hensiktsmessig at Sametinget har betydelig innflytelse, og regjeringen valgte derfor å legge avgjørende vekt på Sametingets syn i arbeidet med lovendringene. Et viktig grunnlag for forslagene til lovendringer var en rapport fra et faglig ekspertutvalg som ble nedsatt av Sametinget, i forståelse med departementet.

Figur 7.3 Sametingets valgmanntall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Ved behandlingen av valgordningssaken høsten 2007 foreslo Sametinget at myndigheten til å fastsette nærmere bestemmelser om sametingsvalget skulle gis til Sametinget selv, i sameloven § 2–7 tredje ledd, § 2–11 og i den foreslåtte ny § 2–4, tredje ledd. Denne myndigheten er i dag lagt til Kongen. Forslaget ble fremmet av Sametinget etter at rapporten fra det faglige ekspertutvalget hadde vært på høring. Etter departementets vurdering vil det ikke være aktuelt å fremme et slikt forslag uten nærmere utredning og høring. Sametinget la på sin side stor vekt på å få gjennomført de øvrige lovendringene med virkning for sametingsvalget 2009. På denne bakgrunn kom departementet og Sametinget i konsultasjonene til enighet om at forslaget om Sametingets forskriftskompetanse ikke skulle vurderes i den ovennevnte proposisjonen. Departementet tar sikte på å vurdere spørsmålet nærmere, slik at et eventuelt lovforslag skal kunne behandles i god tid før valget i 2013. Det legges opp til å vurdere spørsmålet nærmere i tilknytning til lovarbeidet som skal settes i gang om Sametingets rettslige og formelle stilling, jf. kap. 7.4.9.

7.9 Strategier og tiltak

Regjeringen vil sette i gang et lovarbeid med sikte på å utarbeide forslag til de lovendringer som er nødvendige for at Sametinget skal kunne etableres som et eget rettssubjekt, og for øvrig bringe loven i tråd med dagens praksis. En eventuell status som eget rettssubjekt må følges av en rekke begrensninger i Sametingets rettslige handleevne, for eksempel Sametingets adgang til å pådra seg forpliktelser ved avtale, til å ta opp lån, og til å engasjere seg i ulike former for økonomisk virksomhet. Det vil også være behov for særregler om gjeldsforfølgning. I lovarbeidet vil administrative og rettighetsmessige problemstillinger på fagdeparte-

mentenes områder bli grundig utredet. Regjeringen vil ta stilling til spørsmålet når forslaget foreligger.

Regjeringen mener at det er viktig at Sametinget i større utstrekning enn i dag blir involvert i arbeidet med å utarbeide Sametingets budsjett. Regjeringen vil legge til rette for at det etableres en ordning med faste konsultasjonsmøter mellom finansministeren, statsråden med ansvar for samiske saker og Sametinget før regjeringens første budsjettkonferanse. Nærmere prosedyrer for hvordan disse budsjettkonsultasjonene skal gjennomføres og hva de skal omfatte vil bli utarbeidet i samråd med Sametinget. Det tas sikte på at prosedyrene skal kunne legges til grunn for arbeidet med statsbudsjettet 2010.

Regjeringen har forelått en endring i kulturminneloven § 28 der hjemmelen for delegasjon til Sametinget blir presisert, jf. Ot.prp. nr. 23 (2007–2008). Regjeringen legger for øvrig til grunn at spørsmål om klageordninger, instruksjon, eventuell lovlighetskontroll m.m. i den fremtidige organiseringen av samisk kulturminneforvaltning skal vurderes i lovarbeidet knyttet til Sametingets rettslige stilling.

Regjeringen la i februar 2008 fram et forslag til ny plan- og bygningslov (Ot.prp. nr. 32 (2007–2008)) der Sametinget gis innsigelsesrett og skal ha samme rolle i forhold til planlegging som statlige organer. Regjeringen vil på denne måten sikre at samiske interesser ivaretas i planarbeidet.

Sametinget mener at myndigheten til å fastsette nærmere bestemmelser om sametingsvalget bør gis til Sametinget selv. Arbeids- og inkluderingsdepartementet tar sikte på å vurdere dette spørsmålet i tilknytning til lovarbeidet som skal settes i gang om Sametingets rettslige og formelle stilling. Sametingsvalget har hittil ikke vært gjenstand for valgforskning. Arbeids- og inkluderingsdepartementet ønsker i samarbeid med Sametinget å sette i gang et slikt arbeid for framtidige valg.

Del V
Samepolitikken på ulike samfunnsområder

8 Helse spørsmål

8.1 Grunnlaget for helsepolitiske tiltak overfor den samiske befolkning

Regjeringen har som mål at befolkningen skal ha likeverdige tilbud av helse- og sosialtjenester uavhengig av språklig og kulturell bakgrunn. Gjennom prosedyrer for samarbeid mellom Helse- og omsorgsdepartementet og Sametinget vil regjeringen sikre at et samisk perspektiv integreres i arbeidet med utviklingen av helse- og sosialtjenester til den samiske befolkning.

Overfor kommunal sektor vil Helse- og omsorgsdepartementet legge vekt på forskning og kunnskapsutvikling, bruken av pedagogiske virkemidler, økonomisk støtte til prioriterte utviklings tiltak og til utvikling av tilsynsmetodikk. I spesialisthelsetjenesten vil Helse- og omsorgsdepartementet ivareta den samiske befolkningens tjenestetilbud gjennom eierstyring. De regionale helseforetakene skal etterspørre og synliggjøre de samiske pasientenes rett og behov for tilrettelagte tjenester i planlegging, utredning og når beslutninger tas.

Likeverdige helse- og omsorgstjenester forutsetter at den samiske befolkning blir møtt av personell med kompetanse på samisk språk og kultur. I samiske kjerneområder bør muligheten for dette være god. God kvalitet i tjenestetilbudet forutsetter at det finnes personell med kompetanse i samisk språk og kultur. Rekruttering av tilstrekkelig personell med samisk språk og kulturbakgrunn og etterutdanning av øvrig personell er avgjørende viktig for samiske brukeres opplevelse av kvalitet i tjenestene. Samisk kulturelt og historisk perspektiv må i langt større grad få innpass i de helsefaglige grunnutdanningene i landsdelen. Helse- og omsorgsdepartementet legger til grunn at eksisterende kvoteordninger ved studieopptak skal fortsette.

Kommune, fylkeskommune og helseforetak skal sørge for nødvendig tolkehjelp hvis personell ikke har nødvendig språk- og kulturkompetanse. Tolketjenester er i varierende grad tilgjengelig i kommunehelsetjenesten, eksempelvis hos fastlegene. En brukerundersøkelse foretatt av Senter for samisk helseforskning viser misnøye med samisk språkkompetanse hos helsepersonell og

funnene understreker klart at tolking er en nødløsning. Manglende språkforståelse hos helsepersonell kan medføre feilbehandling og at tegn på alvorlig sykdom ikke blir oppdaget i tide.

I oppdragsdokumentet for 2008 til de regionale helseforetakene har Helse- og omsorgsdepartementet vektlagt at samiske pasienters rett og behov for tilrettelagte tjenester etterspørres og synliggjøres i planlegging, utredning og når beslutninger tas. For å ivareta den samiske befolkningens behov for tjenester er det viktig at helseforetakene bidrar til at personellet har nødvendig forståelse for samiske språk og kultur. Helse Nord RHF opplyser i sin årlige melding for 2007 til Helse- og omsorgsdepartementet at samisk tolketjeneste finnes og kan innhentes ved behov. Den viktigste utfordringen synes å være bedre rutiner som sikrer at fagfolk er kjent med ordningene og at det må være gode rutiner knyttet til bruken av tolketjenester. For å følge opp tolketjenestene til den samiske befolkning, har Helse Nord RHF bedt om særlig rapportering om dette i oppdragsdokumentet til helseforetakene for 2008. Departementet vil vurdere hvordan disse forholdene kan bedres.

Flere pasientombud i de nordligste fylkene har ikke systematisk skilt ut henvendelser fra den samiske befolkning i de mottatte henvendelsene. De henvendelsene som er mottatt fra den samiske befolkning er primært knyttet til manglende tolketilbud i helsetjenesten.

Gjennom virksomhetene til Senter for samisk helseforskning ved Universitetet i Tromsø har fagmiljøer og myndigheter fått økt innsikt i helse og levekår i den samiske befolkning. I forskningsresultatene så langt synes det å være et hovedtrekk at det ikke er påvist nevneverdige forskjeller i helsetilstanden mellom samisk og øvrig befolkning i de samiske bosetningsområdene. Den samiske befolkning er imidlertid mindre tilfreds med helsetjenesten enn i befolkningen for øvrig. I den grad møtet mellom helse- og omsorgstjenestene og samiske brukere er preget av dårlig språklig og kulturell kommunikasjon, vil brukernes nytte av tjenestetilbudene reduseres. Språklige misforståelser kan skape store problemer for behandlingsforløpet.

Figur 8.1 Likeverdige helse- og omsorgstjenester forutsetter at den samiske befolkning blir møtt av personell med kompetanse på samisk språk og kultur.

Foto: John-Marcus Kuhmunen

Departementets tilskudd til helse- og sosialtjenester til den samiske befolkning bevilges over kapittel 724. Det er for 2008 avsatt 13 mill. kroner til videreføring av tiltak på grunnlag av handlingsplanen «Mangfold og likeverd». Midlene forvaltes av Helsedirektoratet som tilskuddsmidler blant annet til Sametinget og til Senter for samisk helseforskning. Midlene omfatter også et grensekommunesamarbeid mellom kommuner i Nord-Finland, Finnmark og Nord-Troms. Over kapittel 743 er det til Samisk nasjonalt kompetansesenter for psykisk helsevern bevilget 27,5 mill. kroner for 2008 fra opptrappingsplan for psykisk helse.

8.1.1 Lovgrunnlag og ansvarsfordeling i helsetjenesten

Helselovgivningen regulerer forholdet mellom helsetjenestens virksomheter, utøvere og helsetjenestens brukere. Pasientrettighetene er i hovedsak regulert av pasientrettighetsloven. Loven gir regler om forholdet mellom pasient og helsetjeneste/helsepersonell og setter fokus på pasienten og pasientens behov. Loven må imidlertid sees i sammenheng med andre lover som berører helsetjenesten, herunder helsepersonelloven, spesialisthelsetjenesteloven, kommunehelsetjenesteloven, tannhelsetjenesteloven og lov om psykisk helsevern. Sameloven har i tillegg regler som gir den samiske folkegruppen i Norge en utvidet rett til bruk av samisk for å ivareta egne interesser overfor lokale og regionale helse- og sosialinstitusjoner.

Ansvarsfordelingen i helse- og sosialsektoren definerer hvem som har ansvar for å oppfylle brukernes rettigheter innenfor denne sektoren. Fra 2002 er ansvarsfordelingen for helsetjenesten til befolkningen i Norge slik:

- *Staten* har ansvar for trygdeytelser, sykehus og annen spesialisthelsetjeneste (inkludert psykisk helsevern og spesialisert rusomsorg) og spesialiserte barneverntjenester, samt statlig tilsynsvirksomhet.
- *Fylkeskommunene* har ansvar for tannhelsetjenester og familievernet.
- *Kommunene* har ansvaret for allmennlegetjenesten, fysioterapitjenesten, jordmortjenesten, helsestasjons- og skolehelsetjenesten, pleie- og omsorgstjenester, er første behandlingsnivå innen psykisk helsearbeid, rusvern og barnevern, samt ansvarlig for øvrige sosialtjenester. Kommunesektoren har et selvstendig ansvar for å utvikle sine helse- og omsorgstjenester planmessig slik at de er tilpasset den samiske befolkningen i området.

8.1.2 Sametingets rolle i utformingen av helsepolitikken

Sametinget er en sentral dialogpartner for statlige myndigheter med hensyn til politikkutviklingen og overfor dem som har ansvar for tjenesteutøvelsen overfor den samiske befolkningen. Konsultasjonsavtalen mellom statlige myndigheter og Sametinget gjelder også på det helsepolitiske området.

Sametinget foreslår kandidater fra de samiske miljøene til styrene i helseforetakene. Gjennom sin rolle på dette området kan Sametinget indirekte bidra til at regionale helseforetak sørger for at likeverdige og tilgjengelige spesialisthelsetjenester for den samiske befolkning blir ivaretatt. Det er etablert et samarbeidsorgan mellom Sametinget og regionale helseforetak. Helse Nord ved Helse Finnmark og Sametinget har det mest konkrete samarbeidet.

Ulike faglige organisasjoner/institusjoner ber også Sametinget om å oppnevne representanter til fagråd, styrer og medlem i styringsgrupper som skal representere og ivareta de samiske interesser. Disse representantene vil således være viktige premissleverandører til regjeringens helse- og sosialpolitikk.

Gjennom fordeling av tilskuddsmidler til lokale prosjekter i fylkeskommuner og kommuner har Sametinget også en påvirkningsmulighet for helseomsorgstjenesten til den samiske befolkning.

Sametinget har de siste årene fått tildelt i underkant av 6 mill. kroner årlig til sitt arbeid på helse- og omsorgssektoren. Prosjektmidlene som Sametinget har delt ut til tilrettelegging av helse- og sosialtjenester for den samiske befolkning, har sin bakgrunn i NOU 1995:6 *Plan for helse- og sosialtjenester for den samiske befolkning*. NOUen synlig-

gjorde at samiske tjenestemottakere og norsk helsetjeneste hadde betydelige utfordringer med å forstå hverandre. Dette ble så fulgt opp i Stoltenberg I-regjeringens handlingsplan: *Mangfold og likeverd*. Med denne handlingsplanen fulgte prosjektmidler for å iverksette tiltak i planen. Sametinget har fastsatt retningslinjer for prosjektmidlene, og i henhold til disse fastsetter Sametingsrådet hvert år satsingsområder for midlene. Ved behandling av søknader legges det vekt på geografisk spredning og spredning mellom ulike fagfelt innen helse- og sosialsektoren. Tildelte prosjektmidler de siste årene har vært knyttet til områder som:

- Svangerskap, fødsel og barselomsorg.
- Ungdom og rus.
- Tilrettelegging av helsetjenester til den samiske befolkning.
- Utvikling av tolketjeneste til den samiske befolkning med henblikk på helsetjenesten.
- Aldring og eldreomsorg med spesiell vinkling på demensomsorg.

Se også Sametingets årsmelding 2007, punkt 11.

8.2 Psykisk helsevern

Som en del av opptrappingsplanen for psykisk helse er det etablert nasjonale kompetansefunksjoner for psykisk helsevern for den samiske befolkning. Kompetansefunksjonene for barne- og ungdomspsykiatrien er etablert i Karasjok og for voksenpsykiatrien i Lakselv. Disse er organisatorisk samlet i Samisk nasjonalt kompetansesenter for psykisk helsevern (SANKS). SANKS har et nasjonalt ansvar for å bidra til utviklingen av et likeveldig tilbud innen psykisk helsevern for den samiske befolkning i hele Norge.

De særskilt avsatte midlene i opptrappingsplanen har hatt stor effekt, og SANKS har knyttet til seg en sterk samisk fagstab. SANKS oppgaver i form av forskning, veiledning og kliniske funksjoner samt tilbud om spesialistutdanninger, praksisplasser og hospitering er under oppbygging. SANKS har ved den voksenpsykiatriske døgnenheten i Lakselv etablert samarbeid med kommunene om veiledning og samarbeidsmøter som bidrar til at kommunehelsetjenesten settes i stand til å motta utskrevne pasienter. Det er fortsatt en utfordring å synliggjøre virksomheten til SANKS innad i det regionale helseforetaket og overfor kommunene i egen og andre regioner, slik at kompetansen kan komme flest mulig pasienter til gode.

8.2.1 Tiltak for å forebygge seksuelle overgrep mot barn og unge

Det samiske samfunnet har i de siste årene opplevd at overgrepssaker har fått stor oppmerksomhet i pressen. Seksuelle overgrep mot barn forekommer mange steder i landet, og er ikke et spesielt samisk fenomen. I arbeidet med å motvirke seksuelle overgrep mot barn i samiske bygder er det imidlertid nødvendig med kompetanse om samisk kultur i tillegg til kompetanse om seksuelle overgrep generelt.

I regi av SANKS ble det i 2007 etablert et fagteam ved to psykologer i Kautokeino kommune. Disse har i hele 2007 tilbudt kliniske tjenester rettet mot barn og unge som har vært utsatt for seksuelle overgrep i kommunen. Det er lagt vekt på undervisning i skolen, gruppemøter med ungdom og møter med foreldrene. Det er etablert en telefontjeneste i kommune. Det er også gitt tilbud om hjelp til overgripere. Lignende tiltak er nå under etablering i Tysfjord kommune på bakgrunn av de erfaringer man har gjort i Kautokeino.

8.3 Somatisk spesialisthelsetjeneste

Spesialistlegesenteret i Karasjok ble etablert for å kunne betjene den samiske befolkning på grunnlag av kompetanse innen samisk språk og kultur. Senteret har fra starten hatt tilbud innenfor indremedisin, øre-nese-hals og revmatologi. Senteret har også tilbud innen ortopedi og kirurgi, samt hudlidelser. Senteret er utstyrt med røntgenavdeling, blodlaboratorium og høresentral.

8.4 Habilitering og rehabilitering

I Soria Moria-erklæringen er det slått fast at rehabilitering og opptrening skal sikres til alle som trenger det etter sykdom eller skade. Regjeringen vil også arbeide for at barn med funksjonshemninger eller kronisk sykdom får et godt og tverrfaglig habiliteringstilbud. Helse- og omsorgsdepartementet la fram Nasjonal strategi for habilitering og rehabilitering sammen med St.prp. nr. 1 (2007–2008). Strategien omtaler tilbudet til samisk befolkning.

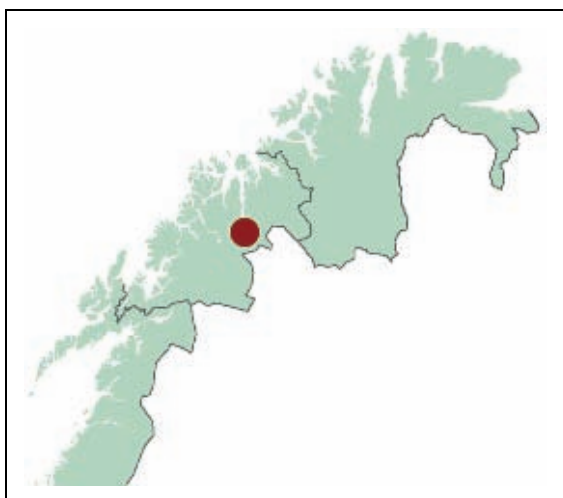
Den enkeltes rett til rehabilitering er i dag sikret gjennom lovgivningen, både i kommunehelsetjenesteloven og i spesialisthelsetjenesteloven. Den samiske befolkningen skal tilbys habiliterings- og rehabiliteringstjenester innenfor det ordinære tjenestetilbudet. Utfordringen er å bygge opp samisk språkkunnskap og kulturforståelse der det er aktu-

elt. Tiltak for å styrke en slik forståelse er fortsatt nødvendig. Mennesker med kognitiv svikt som følge av sykdom eller skader, har et særlig behov for et rehabiliteringstilbud hvor språk- og kulturforståelse ligger til grunn for samhandlingen. Helse-senteret Sonjatun i Nordreisa er blant annet et statlig spesialpedagogisk tyngdepunkt for rehabili-

tering av pasienter med afasi og stemmeproblemer. Senteret er også en del av spesialisthelsetjenesten ved Universitetssykehuset i Nord-Norge HF. Helsedirektoratet finansierer en stilling til samiskspråklig logoped ved senteret gjennom årlige prosjektmidler for å sikre at samiskspråklige blir møtt med språk- og kulturforståelse. Helsedirektoratet arbeider med nasjonale faglige retningslinjer for forebygging, behandling og rehabilitering ved hjerneslag. Det vil i dette arbeidet bli vurdert om det er behov for særskilte tiltak for å implementere retningslinjene i befolkningen der kultur og språk kan utgjøre barrierer.

Helse- og omsorgsdepartementet la i 2007 fram en delplan til Omsorgsplan 2015, Demensplan 2015 – Den gode dagen. Planen er utarbeidet på bakgrunn av Rapport IS-1486 «Glemsk, men ikke glemt» fra Helsedirektoratet, med utfordringer, behov og anbefalte satsingsområder bl.a. for samisk befolkning. Ved utvikling av demens kan personen miste sitt andre språk, og for samer kan dette medføre at norskferdighetene går tapt og kommunikasjonsvansker kan oppstå. Departementet ser at det er behov for å etablere et samisk demenssenter som kan bistå med utredning og diagnostisering av demens og bistå med ambulanseråd og veiledning.

Boks 8.1 Samisk virkelighetsoppfatning og kulturforståelse i pleie- og omsorgstjenesten

Figur 8.2 Storfjord kommune i Troms

I Storfjord kommune ble det i perioden 2003–2006, med støtte fra Sametinget, gjennomført et prosjekt der målsetningen var å implementere den sjøsamiske og kvenske livsforståelsen og tradisjonen inn i den vanlige pleie- og omsorgstjenesten. Viktige faktorer i arbeidet er å etablere en praksis med systematisk kunnskapsutvikling, dokumentasjon og iverksetting av den livskunnskapen brukere, pårørende og ansatte har. Det er også av betydning å ha et sterkt fokus på lokalmiljøets verdier og tradisjoner.

Arbeidet har medført stor motivasjon og interesse fra ansatte, brukere og pårørende. Kulturforståelse og tiltak er nå nedfelt i alle avdelingene i årsrapporter og tiltaksplaner. Videre er det et emne ansatte gjerne velger å utvikle i videre- og etterutdanning. Alle individuelle planer i tjenesten har en egen kulturdel.

Tjenesten omfatter sykehjem, hjemmetjeneste, psykisk helse, utviklingshemmede og arbeidstrening for alle disse gruppene og omfatter mennesker i alle aldre.

8.5 Informasjon til kreftsyke

I dag tilbyr Den norske kreftforening samiske pasienter å ta kontakt med «Kreftlinjen» hvor en samisktalende kreftsykepleier er tilgjengelig per elektronisk post samt telefon en gang per uke. Våren 2007 ble det gitt ut en brosjyre om kreft på samisk. Det er behov for å styrke denne typen informasjon ytterligere.

8.6 Rus

I forbindelse med undersøkelsen «Ung i Nord» viste rapporten «Ung i Sápmi» (2003) at selvrapportert alkohol- og narkotikabruk blant samisk ungdom var lavere enn i den øvrige befolkningen, og lavest i indre Finnmark. Dette er interessante funn som kan bidra til å avlive mulige myter på dette området om det motsatte. Det er grunn til å være oppmerksom på resultatene i rapporten, og å undersøke disse nærmere som ledd i det videre forebyggingsarbeidet.

Forebyggings tiltak må målrettes bedre og ta hensyn til at personer med samisk bakgrunn kan ha andre behov enn den norske befolkning, for

eksempel for oversettelse eller bruk av tolk. Det synes å være en generell erfaring at samiske pasienter i rusinstitusjoner forholder seg tause og tilbaketrukkne på grunn av opplevde maktrelasjoner og fremmedgjøring. For å bedre behandlingsresultatene til samiske pasienter i rusinstitusjoner vil departementet i samarbeid med Sametinget og samiske helse- og sosialfaglige miljøer etablere tilbud som tar opp i seg en samisk kulturell erfaring, der fysisk arbeid med tilknytning til tradisjonelle næringer og håndverk kan stå sentralt.

8.7 Oppfølging av nasjonal strategi for å utjevne sosiale helseforskjeller

Senter for samisk helseforskning har både epidemiologisk og samfunnsvitenskapelig kompetanse, og vil kunne bidra til å belyse eventuelle sosiale forskjeller i helse og helseatferd mellom norsk og samisk befolkning, og innad i den samiske befolkning. Iverksetting av tiltak for økt språkkompetanse og kulturforståelse er avgjørende for økt resultatlikhet i helsetjenesten. På levekårsområdet for øvrig er det store utfordringer knyttet til frafall fra skolegang og varig arbeidsledighet. Generelle levekår har stor betydning for god helse og for å mestre livet samt å kunne bruke de ordninger som er etablert i samfunnet. Det er avgjørende at samordningen mellom de ulike delene av NAV-etaten lykkes, og at arbeidet med samiske brukere tar utgangspunkt i deres kulturelle erfaringer. Det kan være behov for å utvikle andre tiltak og kurstilbud enn de som er mer eller mindre standardisert på landsplan. Brukermedvirkning vil være viktig for å få til dette.

8.8 Senter for samisk helseforskning

Siden etableringen i 2001 har senteret gjennomført en rekke studier knyttet til helse og levekår for den samiske befolkning. De viktigste studiene er:

- Helse- og leverkårsundersøkelsen SAMINOR
- Urfolksforskning i polare strøk
- Ungdom og helse i nord
- Kartlegging blant helse- og sosialarbeidere i Nord-Norge – kompetanse og tjenestetilbud.

Senteret har kommet i en rekrutteringsmessig gunstig situasjon, da flere personer som har tatt doktorgrad ønsker å fortsette som forskere. Det er i dag avlagt fire doktorgradsavhandlinger på bakgrunn av forskning ved senteret, og flere er nært forestående. Helse- og omsorgsdepartementet

ønsker å videreføre finansieringen til senteret i et langsiktig perspektiv. Dette for å sikre langsiktig kunnskapsoppbygging og forskningsaktivitet ved senteret.

I tiden fremover vil følgende forskningsområder stå sentralt:

- Tverrsnittsanalyse av funnene i helse- og levekårsundersøkelsen SAMINOR samt en oppfølgingsundersøkelse som kan belyse endringer i livsstil, levekår og helse over tid.
- Inngå i samarbeid om internasjonal forskning bl.a. urfolksforskning i polare strøk. Det er et ønske å delta i «Survey of living conditions in the Arctic» – SliCA. Et slikt samarbeid vil kunne danne grunnlag for et bredere internasjonalt engasjement.
- Miljømessige problemer i relasjon til helse og levekår. I første omgang dreier det seg om miljøforurensninger i samers tradisjonelle kosthold; reinkjøtt og fisk. Det er ønske om å gjennomføre en bredt anlagt medisinsk og kulturell studie av Tsjernobyl-ulykkens betydning for sørsamene på bakgrunn av et tidligere forprosjekt gjennomført i 2006.
- Intensivering av samarbeid med Statistisk Sentralbyrå, Sametinget og Samisk høyskole i Kautokeino.
- Fortsette forskning knyttet til selvmord, rus og psykisk helse.

Resultatene av disse undersøkelsene blir publisert løpende.

8.9 Tannhelse

I St.meld. nr. 35 (2006–2007) *Tilgjengelighet, kompetanse og sosial utjevning – Framtidas tannhelsetjenester* er tannhelsetjenester til den samiske befolkning omtalt. Den fylkeskommunale tannhelsetjenesten i Finnmark formidler at tannhelsesituasjonen innenfor de samiske områdene er vanskelig, både blant barn og unge og den voksne del av befolkningen. Helse- og omsorgsdepartementet vil innhente ytterligere kunnskap om tannhelsen i den samiske befolkning.

Problemer med rekruttering av tannleger til offentlige stillinger i Nord-Norge var ett av flere argumenter som medførte at Stortinget i 2002 sluttet seg til forslaget om å øke utdanningskapasiteten av tannleger. Denne økningen skulle finne sted gjennom å etablere en ny utdanning i Tromsø. I 2004 ble de første 12 studieplasser etablert. Tannlegeutdanningen i Tromsø har lagt vekt på omfattende praksis i offentlig tannhelsetjeneste under

utdanningen. Opptakskapasiteten har økt gradvis, til 40 per år fra høsten 2007. Ved opptak av nye tannlegestudenter, skal 60 prosent av studentene være fra de tre nordnorske fylkene, samtidig som en plass er reservert en samisktalende student. Som et virkemiddel for å sikre tilgangen på spesialisttannlegetjenester i hele Nord-Norge, er det opprettet et regionalt odontologisk kompetansesenter for Nord-Norge. Tannlegeutdanningen, tannpleierutdanningen og kompetansesenteret er samlokalisert i et nytt klinikkbygg oppført av Troms fylkeskommune. Bygget ble tatt i bruk sommeren 2007. Det forventes at den nye utdanningen og kompetansesenteret skal bidra til bedre rekruttering og stabilisering av tannhelsepersonell i Nord-Norge, mer forskning og fagutvikling, og bedre kvalitet i tjenesten.

8.10 Særskilte utfordringer i det lulesamiske og sørsamiske området

I lulesamiske og sørsamiske områder utgjør den samiske befolkningen en minoritet. Med enkelte unntak er det få samiske familier i hver kommune. Familiene er knyttet til hverandre på tvers av kommunegrensene gjennom felles kultur og nettverk. I disse områdene er det særskilte utfordringer for å ivareta et likeverdig tilbud til den samiske befolkningen. Dette gjelder både kommunale helse- og sosialtjenester, tannhelsetjenester og spesialisthelsetjenester. Departementet vil i samarbeid med Sametinget og berørte kommuner vurdere aktuelle tiltak som kan bidra til å sikre likeverdighet i tilgjengelighet til helse- og sosialtjenester. Snåsa kommune ble i 2008 innlemmet i samisk språkområde. Det bør legges til rette for at Snåsa kommune kan ha rådgivende funksjoner for helsetjenesten til øvrige kommuner i regionen.

8.11 Strategier og tiltak

Den overordnede statlige strategi er å utjevne forskjeller i helsetilbudet og at hele befolkningen skal ha likeverdig tilbud til helse- og sosialtjenester. For å oppnå dette for den samiske befolkning, ønsker Staten, gjennom forskning og bedre kunnskapsgrunnlag for ansatte i kommunale tjenester, og gjennom sin eierstyring av spesialisthelsetjenester å bidra til at den samiske befolkning opplever større tilfredshet med helse- og sosialtjenesten. Følgende tiltak er konkrete virkemidler i en slik strategi:

Kommuner og fylkeskommuner

- Helse- og omsorgsdepartementet vil i samarbeid med Helsedirektoratet og fylkesmennene styrke råd og veiledning overfor de kommunale og fylkeskommunale tjenester mht. tilbudet til den samiske befolkningen.
- Helse- og omsorgsdepartementet vil i samarbeid med Sametinget vurdere hvordan tolketjenesten til den samiske befolkning kan bli bedre i helsetjenesten.
- Som ledd i delplan til omsorgsplan 2015 «Demensplan 2015 – den gode dagen» vil Helsedirektoratet iverksette forsknings- og utviklingsprosjekter om ulike brukergrupper, herunder personer med demens som har samisk bakgrunn.
- For å bedre behandlingsresultatene til samiske pasienter i rusinstitusjoner vil Helse- og omsorgsdepartementet i samarbeid med Sametinget og samiske helse- og sosialfaglige miljøer etablere tilbud som tar opp i seg samisk kulturell erfaring.
- Helsedirektoratet vil utarbeide materiale som kan taes i bruk i helsestasjons- og skolehelsetjenesten som ledd i å bedre tannhelsen hos den samiske befolkning.
- Helse- og omsorgsdepartementet vil i samarbeid med Sametinget utrede nærmere hvordan likeverdighet i helsetjenesten kan bli ivarettatt i de lulesamiske og sørsamiske områdene.
- Helse- og omsorgsdepartementet vil bidra til finansiering av utviklingstiltak og av institusjoner med samisk kompetanse innenfor helsetjenesten. Særlig i områder hvor samer er i mindretall kan det være aktuelt å knytte aktiviteter til samiske kultursentra som for eksempel Várdobáiki i Evenes.

Statlige virksomheter

- Helse- og omsorgsdepartementet ønsker å styrke samisk brukermedvirkning i statlige tjenester. Eksempel på dette er deltakelse i brukerrådene for helseforetakene.
- Helse- og omsorgsdepartementet vil stimulere til ytterligere forskning ved Senter for samisk helseforskning knyttet til samers helse og levekår.
- Helse- og omsorgsdepartementet vil i samarbeid med Statens helsetilsyn vurdere hvordan tilsynet ivaretar den samiske befolkningens rett til helsehjelp samt hvordan retten til nødvendig helsehjelp etterleveres.

- Helse- og omsorgsdepartementet vil synliggjøre i oppdragsdokumentene til de regionale helseforetakene at samiske pasienters rett og behov for tilrettelagte tjenester må etterspørres og synliggjøres i planlegging, utredning og når beslutninger tas.

9 Samiske barn og unges oppvekstvilkår

Menneskene er samfunnets viktigste ressurs. Forholdene i hjem og nærmiljø er viktige for barn og unges trivsel, trygghet og utvikling. Gjennom sosial læring, utdanning og medvirkning skal barn lære å få ansvar, vise omsorg, utvikle kritisk sans og selvtillit. Regjeringen vil legge stor vekt på å skape gode og trygge oppvekst- og opplæringsvilkår for barn, og på å styrke Norge som kunnskapsnasjon. Regjeringen vil sikre og styrke barns rettigheter, og vil aktivt følge opp anbefalingene fra FNs ekspertkomité for barn som etterser at FNs barnekonvensjon følges opp. Regjeringen skal legge til rette for at barn og unge i økende grad blir hørt i saker som angår dem.

Med hensyn til valg av språk og kultur er mange samiske barn og unge i en situasjon som majoritetsbefolkningens barn og unge ikke opplever. Samiske barn og unges oppvekst foregår i spenningsfeltet mellom tradisjon og modernisering. På den ene siden det samiske samfunns beviste forhold til sin egen tradisjon, og på den andre siden storsamfunnets innflytelse og krav om omstillinger på alle livsområder.

Mange har tilpasset seg storsamfunnets krav og forventninger, men har også et aktivt og bevisst forhold til egen kulturell bakgrunn. Samiske barn og unge velger forskjellige strategier i møte med

fordommer og uvitenhet om samiske verdier og tradisjoner. Noen velger å tone ned sin samiske tilhørighet for å slippe ubehageligheter. Andre igjen velger å profilere det samiske, gjør det til en styrke i livet og arbeider for å endre fordommer. Mange samiske barn og unge i dag er slektsmessig flerkulturelle. Mange verken kan eller ønsker å bli kategorisert som bare same eller bare norsk.

Regjeringens mål er at samiske barn og unge skal kunne vokse opp med trygghet for egen kultur, språk og identitet.

9.1 FNs konvensjon om barnets rettigheter

FNs konvensjon om barnets rettigheter bygger på en grunnleggende erkjennelse av barns behov for spesiell beskyttelse og omhandler sivile, politiske, økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Regjeringen arbeider aktivt for at barns rettigheter fremmes i henhold til konvensjonen.

Konvensjonen tar bl.a. hensyn til den betydning hver enkelt folkegruppes tradisjoner og kulturelle verdier har for barnets vern og for dets harmoniske utvikling. Barnekonvensjonen har to bestemmelser som særskilt nevner urfolksbarns rettigheter, art. 17 (d) og 30. Art. 17 (d) etablerer en forpliktelse for staten til å «oppmuntre» media til å ta spesielle hensyn til minoritetsbarns og urfolksbarns språklige behov. Artikkel 30 gir følgende generelle prinsipper: «I land hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter eller urfolk, skal et barn som tilhører en slik minoritet eller urfolk, ikke nektes retten til sammen med andre medlemmer av sin gruppe å nyte godt av sin kultur, å bekjenne seg til og utøve sin religion eller til å bruke sitt eget språk.»

FNs barnekomités uttalelser til statspartene om urfolksbarns rettigheter inneholder en lang rekke anbefalinger. Staten skal respektere urfolksbarns rett til å bevare egen identitet. Personnavn er sammen med språk og kultur blant de viktigste identitetsfaktorer for enhver person. Komiteen ber da også om at statspartene iverksetter nødvendige tiltak for å sikre at urfolksbarn kan nyte godt av sin kultur og bruke sitt språk.

Figur 9.1 Samiske barn og unge skal kunne vokse opp med trygghet for egen kultur, språk og identitet.

Kilde: Márkomeannu

De internasjonale forpliktelsene har betydning for norske myndigheters politikk på en rekke områder som berører samiske barn og unges rettigheter og oppvekstvilkår. Viktige områder som helse- og sosialtilbud, barnevern, barnehage, grunnskole, videregående skole, kultur- og fritids-tilbud, media og andre områder har offentlige myndigheter et ansvar for. Men staten har også ansvar for å overvåke at rettighetene blir fulgt opp av andre. Kommunene har et spesielt ansvar for å sikre en oppvekst hvor samiske barn og unge får muligheter til å styrke sin identitet og sin tilhørighet til det samiske samfunnet.

Norge rapporterer hvert 5. år til FN om oppfølgingen av barnekonvensjonen. Under artikkel 30 redegjøres det for tiltak overfor samiske barn og ungdom. I Norges 3. rapport (2003) ble det bl.a. redegjort for opplæringsloven av 1999 som bl.a. innebar en styrking av elevers rettigheter til opplæring i og på samisk. Det ble videre redegjort for et eget tilskudd til barnehager som har vedtektsfestet at de bygger på samisk språk og kultur. (Jfr. Norges 3. rapport, pkt. 587–589.) FNs barnekomité hadde ingen merknader til Norges 3. rapport hva angår samiske barn og unge.

I 2006 ble det produsert en ny plakat med kortversjonen av barnekonvensjonen. Plakaten ble trykket på bokmål, nynorsk og nordsamisk og distribuert til alle landets kommuner, skoler, barnehager, etc. En ny bokmålsversjon av barnekonvensjonen med tilleggsprotokoller ble dessuten oversatt til nynorsk og samisk. Både plakaten og konvensjonsteksten er tilgjengelig på Barne- og likestillingsdepartementets nettsider.

Norges 4. rapport er avlevert i februar 2008. Under artikkel 30 redegjøres for nye lovbestemmelser og tiltak overfor samiske barn i barnehage og overfor samiske elever i grunnskolen, inkludert tiltak gjennom Kunnskapsløftet. Det redegjøres for prosjektet «Samiske veivisere», spesielle tilskudd til idrett, samisk ungdomskonferanse og driftstilskudd til samiske barne- og ungdomsorganisasjoner. Det redegjøres også for spesielle tiltak innenfor barnevernet til samiske barn.

Kommunene har en sentral rolle når det gjelder oppfølging av barnekonvensjonen, herunder barns rett til å si sin mening og bli hørt. Barne- og likestillingsdepartementet inviterte derfor 8 kommuner, bl.a. Alta og Kautokeino, til å innhente synspunkter fra barn og unge på hvordan det er å vokse opp i Norge. Målet har vært både å engasjere barn og unge i rapporteringen til FN, og å videreutvikle kompetanse i kommunene når det gjelder å innhente og følge opp synspunkter fra barn og unge. NOVA har sammenfattet kommunenes rapporter,

og en samlerrapport følger som vedlegg til Norges 4. rapport til FNs barnekomité.

Et utkast til Norges 4. rapport ble høsten 2007 forelagt Sametinget. Sametinget ble bedt om å se spesielt på omtalen av samiske barn og unge, og komme med eventuelle bidrag. Det ble også arrangert et møte med Sametinget. Sametinget har kommet med innspill til rapporten og deler av dette er tatt inn, bl.a. en generell omtale av utfordringer som Norge står overfor når det gjelder behovet for utvikling av samisk identitet og tilhørighet blant barn og unge, behovet for forskning på samiske barn og unges oppvekstvilkår, og behovet for samisk språk- og kulturkompetanse blant tilsatte i det offentlige tjenesteapparatet.

9.2 Barneombudet

Barneombudet er ombud for alle barn i Norge, inkludert samiske barn. Ombudets generelle arbeidsoppgaver er å sikre alle barn i Norge en god oppvekst og de rettigheter de har gjennom FNs barnekonvensjon. Dette arbeidet gjøres blant annet ved å overvåke at det sikkerhetsnett som skal ta vare på barn i samfunnet fungerer. Barneombudets arbeid for å bedre barns rettigheter generelt kommer også samiske barn og unge til gode. Når Barneombudet setter fokus på områder der barns rettigheter ikke i tilstrekkelig grad er ivarettatt, vil dette også være et arbeid for samiske barn. Hovedfokus er å oppnå reell likebehandling og motvirke diskriminering.

Barneombudet har gjennom Barnekonvensjonens artikkel 30 et ansvar for å følge opp samiske barn og unges mulighet til å ivareta sin kultur. Ombudet har altså både et generelt ansvar og et spesielt ansvar for samiske barn og unge. I 1994 engasjerte Barneombudet en egen samisk konsulent som hadde arbeidssted på Sametinget. Konsulentens oppgave var å arbeide for å ivareta samiske barn og unges rettigheter. Arbeidet ble oppsummert og avsluttet i to rapporter i 1995, «Like som snøkrystaller», som beskrev situasjonen for samiske barn og unge i Norge.

I etterkant av disse rapportene har Barneombudet hatt faste årlige møter med Sametinget for å diskutere ulike spørsmål av betydning for samiske barn og unge. Barneombudet har også besøkt områder med samisk befolkning og snakket med fagpersoner innen barnevern, psykisk helsevern og skolesektor, samt besøkt flere samiske barnehager. Ombudet har også årlig deltatt på oppvekst- og barnehagekonferanser om samiske barn.

Ombudet har gjennom samarbeid med Sametinget og fagpersoner opparbeidet seg en god kunnskapsbase om aktuelle problemstillinger for samiske barns oppvekst. Ombudet har de siste år arbeidet med bl.a. følgende temaer:

- samiske barns mulighet til å ivareta sin kultur ved plassering i fosterhjem
- kvaliteten på samisk språkopplæring
- psykisk helsevern for samiske barn
- reindrift- og slaktingsreguleringer som forhindrer at barna kan erfare og lære om forvaltning av sentral samisk kultur, blant annet ved at barnehagebarna ikke kan være med på slakt
- styrking og utvikling av samisk identitet i områder med få samer
- definering av samisk identitet utenfor tradisjonelle samiske næringer.

I 2007 startet Barneombudet et prosjekt kalt «retten til medvirkning for samiske barn og unge». Prosjektet er et samarbeid mellom barneombudene i Sverige, Norge og Finland. Målet med prosjektet er at samiske barn skal få mulighet til å formidle sine erfaringer når det gjelder barns rett etter barnekonvensjonens artikkel 30. Barneombudet ønsker å få et bilde av situasjonen for samiske barn i de tre landene og identifisere problemområder slik barn selv ser dem. Barneombudet ønsker å bringe barnas erfaringer og innspill videre til politikere, tjenestemenn og beslutningstakere i Norden for å bedre de samiske barnas stilling i samfunnet. Sametingets ungdomspolitiske utvalg har etter Barneombudets forslag fått et medlem i styringsgruppen for prosjektet. Prosjektrapporten er ferdigstilt i april 2008.

Barne- og likestillingsdepartementet styrket i 2007 Barneombudets budsjett for å sikre en bedre kompetanse på samiske spørsmål. Ombudet har fra 2008 en egen rådgiver med faglig ansvar for samiske barn og unge, barn av nasjonale minoriteter og barn med flerkulturell bakgrunn. Rådgiverens rolle overfor samiske barn er å ivareta det samiske perspektivet innenfor alle problemstillinger Barneombudet arbeider med. Barneombudet ønsker å styrke sitt arbeid i forhold til samiske barn og unge. Barneombudet har ikke samisk-språklig kompetanse ved kontoret, men har opprettet kontakt med oversettere som brukes når Ombudet får brev på samisk.

For å sikre og styrke samiske barns rettigheter vil Barne- og likestillingsdepartementet fortsatt bidra til å styrke kompetansen på samiske spørsmål hos Barneombudet.

9.3 Kommunal og fylkeskommunal barne- og ungdomspolitik

Utforming og oppfølging av barne- og ungdomspolitik for samisk barn og ungdom må ha som mål å skape oppvekstmiljøer for barn der samisk og norsk kultur i størst mulig grad har samme status og oppleves som likeverdige. Samiske barn og unge i de samiske områdene må kunne forvente at de kommuner og fylkeskommuner de er bosatt i vil ivareta deres behov innenfor sine ansvarsområder. Regjeringen vil stimulere til at barn og ungdom står sentralt på dagsorden i kommuner og fylker.

Samiske barn og unge er ingen ensartet gruppe, verken med hensyn til bosted eller til erfaringsbakgrunn. Det er store ulikheter i vilkårene for samisk kulturutfoldelse avhengig av hvor barna bor. Noen steder er samer i flertall og dermed synlige i samfunnet, mens andre steder er samene i mindretall og fremdeles mindre synlige i offentlige sammenhenger.

Hva som er nødvendig å gjøre for å styrke samiske barn og unges identitet og tilhørighet til det samiske samfunnet, vil variere fra kommune til kommune. I noen kommuner er det tilbud om opplæring i samisk språk og muligheter for videreføring av samiske kulturtradisjoner som kan være det mest presserende. I andre kommuner handler det om å få i gang en samisk barnehage og et samisk skoletilbud. I de kommunene som tradisjonelt blir sett på som samiske kan det være framtidsutsiktene til ungdom, utdanning og framtidige arbeidsmuligheter som er det viktigste innsatsområdet.

Kommunene har varierende bevissthet om samiske barn og unges behov og interesser, noe som gjenspeiles i hvordan rettigheter og tilbud ivaretas. I den praktiske gjennomføringen av barne- og ungdomspolitikken må kommuner og regionale myndigheter være de sentrale aktørene. Barns og ungdoms oppvekstvilkår fastsettes i stor grad ut fra kommunale beslutninger og gjennom de kommunale tjenester. Når barn og unge settes i sentrum må de organisatoriske løsningene formes ut i fra hva som er best for dem. Tverrsektorielt samarbeid og bedre utnyttelse av ressursene må stå sentralt i arbeidet med å videreutvikle det barne- og ungdomspolitiske arbeidet i kommuner og fylker. Det er viktig at lokale myndigheter arbeider planmessig for å styrke oppvekstmiljøet, og at en ser sammenhengen mellom de offentlige tiltakene og arbeidet de frivillige organisasjonene gjør.

Barne- og ungdomspolitikken må tilrettelegges slik at barn og ungdom får muligheten til å utvikle seg i fellesskap med sine jevnaldrende, og de må få

tid og rom til å holde på med aktiviteter på egne premisser. Tilgangen på og utformingen av møtesteder i nærmiljøet og i lokalsamfunnet har betydning for hvordan barn og unge kan møtes og for hva de kan gjøre. Både barnehage, skoler, fritidsklubber, kulturskoler, frivillige organisasjoner og andre offentlige og private arenaer, som samiske språk- og kultursentra er viktige. Det må derfor legges til rette for at den lokale frivilligheten kan utvikle seg med gode rammevilkår, blant annet gjennom tilgang på gratis skolelokaler eller andre egnede lokaler.

Barn og ungdom må trekkes aktivt med i utformingen av barne- og ungdomspolitikken lokalt, regionalt og nasjonalt. Barne- og likestillingsdepartementet har i en årrekke stimulert til og støttet opp om lokalt medvirkningsarbeid for barn og unge, og lagt til rette for erfaringsutveksling og styrket kompetanse når det gjelder metodebruk. Barne- og ungdomsorganisasjonene er sentrale aktører i den lokale barne- og ungdomspolitikken. Det er viktig at kommuner og fylkeskommuner legger til rette for deltakelse fra samiske organisasjoner, for eksempel i lokale og regionale barne- og ungdomsråd m.v.

Regjeringens innsats mot mobbing blant barn og unge er med på å skape et inkluderende samfunn. Gjennom Manifest mot mobbing 2006–2008 har Barne- og likestillingsdepartementet ansvaret for innsats mot mobbing på fritidsarenaer blant barn og unge. I dette arbeidet er det helt naturlig og nødvendig å nå ut til barn og unge i fritidsklubber og i ungdomshus, samt barn og unge som engasjerer seg i foreninger, klubber og i de frivillige barne- og ungdomsorganisasjonene. Det er viktig at barn og ungdom får gode muligheter til å delta aktivt i dette arbeidet, gjennom at de blir tatt med på råd og får gjennomslag for egne forslag og strategier.

Sametinget har inngått samarbeidsavtaler med fylkeskommunene i Troms, Finnmark, Nordland, Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Hedemark fylkeskommuner blant annet om utvikling av tiltak og prosjekter som inneholder tiltak for og av barn og unge. Tiltakene retter seg mot blant annet synliggjøring og utvikling av samisk språk og kultur.

9.4 Sametingets arbeid for samiske barn

Sametinget arbeider for å skape gode og stabile oppvekstvilkår for samiske barn og unge. Ved for-

deling av tilskudd prioriteres barn og unge. Samiske festivaler som har innslag for eller med samiske barn og unge gis støtte, likedan teatervirksomhet. Sametinget støtter informasjonskon-toret for samisk ungdom Infonuorra, jf. boks 9.1.

Sametinget forvalter en egen tilskuddsordning for barns oppvekstvilkår. I 2008 prioriterer Same-tinget prosjekter som bidrar til utvikling av nye are- naer, møteplasser og formidlingsformer for barn og unge, prosjekter som bidrar til å overføre tradi- sjonskunnskap og styrke samisk språk, på tvers av generasjoner, og arenaer som fremmer barns opp- vekstmiljø lokalt i samiske områder (jf. sak 60/07). I 2008 fordeler Sametinget 1,9 mill. kroner i til- skudd til barns oppvekstvilkår.

Sametinget har gitt støtte til Tysfjord kommune til konfliktforebyggende ungdomssamling ved Notvatn i Tysfjord august 2007. Målsettingen med prosjektet var å bygge bro mellom de partene som har vært involvert i konflikter mellom tettstedene i Tysfjord kommune. Prosjektet bidro til å bryte ned fordommer mellom samene og den norske delen av befolkningen, og fremmet også samisk kultur og skapte gode relasjoner mellom ungdom fra de ulike delene av kommunen. Prosjektet ble av arrangøren og ungdommene beskrevet som meget vellykket.

Sametinget gir årlig støtte til ungdomsbladet Š, deler ut Sametingets idrettspris for ungdom og avholder Sametingets ungdomskonferanse i regi av Sametingets ungdomspolitiske utvalg (SUPU). SUPU er utnevnt til å være ungdommens talerør i Sametinget og er oppnevnt av Sametingsrådet for en periode for to år av gangen. SUPU har faste årlige møter med Sametingsrådet og deltar på Sametingets årlige møte med Barneombudet. I til- legg jobber SUPU også opp mot andre instanser, og er engasjert i ulike utvalg, råd og referanse- grupper som Barents regionale ungdomsråd (BRYC), Europarådets ungdomskampanje, refe- ransegruppen for de samiske veiviserne m.m.

Sametingets ungdomskonferanse skal være en møteplass og et forum for samisk ungdom hvor de kan samles, diskutere aktuelle problemstillinger for ungdom og utveksle erfaringer og ideer. SUPU har ansvaret for gjennomføringen av konferansen. I tillegg deltar medlemmene i SUPU på ulike kon- feranser og seminarer, både som ordinære delta- kere og som foredragsholdere.

Se også Sametingets årsmeldinger 2006, punkt 7 og 2007, punkt 1.1.1.

Boks 9.1 www.infonuorra.no

er en informasjonstjeneste for samisk ungdom i hele Sápmi i regi av Nordland fylkeskommune. Tjenesten har som formål å hjelpe ungdom å finne svar på spørsmål de måtte ha og legger hovedvekt på tema som utdanning, jobb, kultur & fritid, rettigheter og ut i verden. Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Barne- og likestillingsdepartementet har bidratt med årlig støtte til Infonuorra siden starten i 2004.

9.5 Samiske barne- og ungdomsorganisasjoner

Barne- og ungdomsorganisasjonene er viktige for utviklingen av et dynamisk og demokratisk samfunn. Organisasjonenes arbeid er også viktig for å engasjere barn og ungdom i utformingen av samfunnet ut fra egne premisser og på forskjellig ideologisk grunnlag. Regjeringen vil derfor videreutvikle og aktualisere tilskuddsordningene som støtter opp under de frivillige barne- og ungdomsorganisasjonenes virksomhet. I det samiske samfunnet er grunnlaget for spesialiserte organisasjoner ikke alltid til stede. Det er få rene samiske barne- og ungdomsorganisasjoner, særlig i områder der samene er i fåtall. Samiske barn og unges interesser inngår ofte i de lokale sameforeningenes virksomhet. Det er viktig å ta høyde for dette i utformingen av støtteordninger, også på lokalt og regionalt nivå.

Samiske ungdomsorganisasjoner har fått driftstilskudd fra Barne- og likestillingsdepartementets tilskuddsordning for grunnstøtte til frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner. I denne tilskuddsordningen stilles det krav til organisasjonenes størrelse og utbredelse. Det er likevel tatt hensyn til de forhold og muligheter som gjelder for organisasjoner med begrenset rekrutteringsgrunnlag, deriblant samiske organisasjoner. Norske samers riksforbund fikk i 2007 kr 225 000 til sitt barne- og ungdomsarbeid.

De samiske ungdomsorganisasjonene vil spille en sentral rolle i utviklingen av ungdomssamarbeidet i Barentsregionen. Barents Regional Youth Forum (BRYF) har representanter fra urfolksungdom. Forumet vil få en rolle som pådriver og initiativtaker til videre utvikling av samarbeid i regionen.

9.6 Barnevernet

Det er et mål for regjeringen å videreutvikle et faglig godt barnevern med god flerkulturell kompetanse og god kunnskap om samisk barnevern i områder med samisk befolkning. Et barnevern til barnets beste innebærer et barnevern der også samisk språk og kultur oppleves som viktig og likeverdig. Ideelt sett betyr dette at barneverntjenesten i kommuner med samisk befolkning har kunnskap om og tar hensyn til det samiske kulturelle perspektivet i samhandling med klienten, i sine beslutningsprosesser og i sine avgjørelser/tiltak. Regjeringen bygger videre sin barnevernpolitikk på at foreldrene er barnas viktigste omsorgspersoner, og at det så langt det er mulig bør gis hjelp i familien og/eller i nærmiljøet og fra lokale forhold. Der foreldrene ikke strekker til, må samfunnet sikre barn og unge gode omsorgstilbud og oppvekstvilkår.

Som ledd i arbeidet med å spre kompetanse om kulturperspektivet i barnevernarbeidet i samiske områder, ytes det over Barne- og likestillingsdepartementets budsjett driftstilskudd til Barnevernets utviklingssenter i Nord-Norge. En viktig oppgave for senteret er å bidra til utvikling av kunnskap om barnevernets møte med det flerkulturelle samfunnet, med vekt på samisk barnevern. Barnevernets utviklingssenter i Nord-Norge ga i 2006 ut flere undervisningshefter om kulturperspektivet i barnevernet med utgangspunkt i barnevernsarbeid i samiske områder. Heftene handler om hvilke teoretiske og praktiske forankringer et kulturperspektiv i barnevernet bør ha. Temaheftene kan brukes i undervisningen for studenter i grunn- og videreutdanningene, og for ansatte i barnevernet. Barne- og likestillingsdepartementet arrangerte i juni 2007 en nasjonal konferanse om samisk kultur og oppvekst og temaet kultur og barnevernsarbeid ble presentert på denne konferansen.

Barne-, ungdoms- og familieetaten ble etablert i 2004, og består av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet og fem regioner. Etaten har bl.a. ansvaret for familievern og samlivstiltak, barneverninstusjoner, fosterhjemstjenesten, familie- og nærmiljøbaserte tjenester, faglig bistand til kommuner på barnevernområdet, adopsjon m.m. Barne-, ungdoms- og familieetaten har 26 fagteam som samarbeider nært med det kommunale barnevernet for at det beste tiltaket blir valgt i den enkelte barnevernssak. Barne-, ungdoms- og familieetatens oppgaver er å gi barn, unge og familier som trenger hjelp og støtte tiltak med høy og riktig kvalitet uansett geografisk plassering i Norge. Etaten har også

som oppgave å bidra til utvikling av et kunnskapsbasert barnevern som tar hensyn til kulturen.

Barne-, ungdoms og familieetaten, region nord (Alta), har et spesielt ansvar for å gi den samiske befolkningen et godt barnevernstilbud. Et mål for virksomheten er at barnevernet skal ivareta det samiske perspektivet i arbeidet med samiske barn og familier. Barne- og likestillingsdepartementet har gjennom tildelingsbrev presisert at det statlige barnevernet skal ivareta det samiske perspektivet og ha kunnskap om barnevernet i samisk kontekst.

Barne-, ungdoms- og familieetaten, region nord, skal gjennom rekruttering av fagfolk sørge for at regionkontoret, fagteam og andre utvalgte enheter har ansatte med samisk bakgrunn og som behersker det samiske språket og har god kulturforståelse. Barne-, ungdoms- og familieetaten skal videre sørge for at etaten kan gi samiske foreldre tilrettelagte tilbud av forebyggende karakter. Etaten skal sørge for et differensiert tilbud til barnevernet i kommunene når det er aktuelt å plassere barn utenfor hjemmet, med vekt på fosterhjemsbaserte løsninger. I saker som omhandler samiske barn skal det legges vekt på det generelle krav om at en først skal undersøke muligheten for plassering i barnets familie og nettverk. Barne-, ungdoms- og familieetaten, region nord, skal videre bidra til økt kunnskap og metodeutvikling.

Regionkontoret, fagteam Alta, og etatens fosterhjemstjeneste i Finnmark vurderer selv å ha god dekning blant sine ansatte i forhold til nordsamisk språkbeherskelse og kulturforståelse. Fagteam Alta fungerer som ressursteam for regionens øvrige fagteam. Region nord har tre institusjoner, to i Finnmark og en i Troms, med spesielt ansvar for å tilrettelegge opphold for ungdom med samisk bakgrunn. Fosterhjemstjenesten i Finnmark har rekruttert flere fosterhjem og ett beredskapshjem som kan ivareta samiske barns identitet og språkutvikling.

Barne-, ungdoms- og familieetaten har gitt Barnevernets utviklingssenter i Nord-Norge i oppdrag å utarbeide «Kunnskapsstatus og kunnskapsbehov for barnevernet i samiske områder av Norge». Sluttrapport foreligger i mars 2008. Formålet med kunnskapsstatusen er å få en oversikt over bl.a. metoder og tiltak som kan fungere godt for samiske barn, unge og familier. Framtidig metodeutvikling skal bygge på resultater fra dette prosjektet og rapporten skal brukes som en del av kunnskapsgrunnlaget for en større implementering av metoder som tar hensyn til kulturelle særegenheter.

9.6.1 utfordringer

Tidligere statlige dokumenter har gitt et bilde av et barnevern som kan bli bedre tilpasset samiske brukere for å kunne yte riktig hjelp til riktig tid til samiske barn og ungdoms beste. Dette gjelder blant annet språk, lokal kultur og tenkemåte, samiske tradisjoner og oppdragelsesformer m.m. (jf. NOU 1995:6 *Plan for helse- og sosialtjenester for den samiske befolkning i Norge*, St. meld. nr. 55 (2000–2001) *Om samepolitikken* og St. meld. nr. 40 (2001–2002) *Om barne- og ungdomsvernet*). Det er det siste året reist spørsmål om samiske barns rettigheter blir godt nok ivaretatt i dagens lov om barneverntjenester og om barnevernet tar nok hensyn til barns språklige og kulturell tilknytning. Media har bl.a. tatt opp saker hvor samiske barn har blitt flyttet til ikke-samiske fosterhjem.

Etter Grunnloven § 110 a påligger det staten å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppen kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. Etter FNs barnekonvensjon artikkel 30 skal et barn som tilhører en minoritet eller urfolk ikke nektes retten til sammen med andre medlemmer av sin gruppe å leve i pakt med sin kultur, bruke sitt eget språk og bekjenne seg til og utøve sin religion. Barnevernloven gir nærmere regler om hvilke hensyn som skal tas ved plassering i fosterhjem, institusjon eller i opplærings- eller behandlingsinstitusjon. Stedet for plassering skal etter § 4–15 velges ut fra hensynet til barnets egenart og behov for omsorg og opplæring i et stabilt miljø. Det skal også tas tilbørlig hensyn til at det er ønskelig med kontinuitet i barnets oppdragelse, og til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn. Ved plassering i fosterhjem skal barneverntjenesten alltid vurdere om noen i barnets familie eller nære nettverk kan velges som fosterhjem (jf. forskrift om fosterhjem fastsatt 18. desember 2003 og retningslinjer for fosterhjem av 15. juli 2004, hvor det er det gitt nærmere regler om blant annet valg av fosterhjem til det enkelte barn).

Etter regjeringens vurdering blir samiske barns rettigheter godt ivaretatt gjennom Grunnloven, barnekonvensjonen og i dagens barnevernlov. Lovgivningen og politiske føringer må imidlertid følges opp med god praksis på systemnivå og i den enkelte sak. En utfordring kan være at barneverntjenesten mangler kompetanse til å vurdere betydningen av kulturell, språklig og religiøs tilknytning og kan mangle kunnskap om ulike lokale (moderne og gamle) tradisjoner i de samiske lokalmiljøene, samiske verdier og holdninger. En annen utfordring kan være å få ansatt personale i barne-

vernet som har kulturkompetanse og som i tillegg snakker samisk og forstår det samiske språkets betydning. En særlig utfordring er at det er flere samiske språk i bruk i Norge. Utfordringen kan videre være å finne et tiltak som både ivaretar barnets språklige og kulturelle tilknytning og som samtidig anses å være det beste tiltaket ut fra barnets øvrige individuelle behov. Det er f.eks. generelt vanskelig å skaffe fosterhjem, og det kan til tider være spesielt vanskelig å skaffe fosterhjem til barn med samisk eller minoritetsetnisk bakgrunn. Region nord har det siste året (2007) satset ekstra på rekruttering av samiske fosterhjem. De har rapportert om gode resultater og det rekrutteres flere samiske fosterhjem enn etterspørselen er i dag.

9.6.2 Strategier og tiltak

Regjeringen har på generelt grunnlag tillit til at barnevernet tilstreber å fatte avgjørelser på et godt faglig og juridisk grunnlag, og til at barnevernet forstår betydningen av å ha god flerkulturell kompetanse. Det er imidlertid fortsatt behov for å styrke og integrere den flerkulturelle kompetansen og det samiske perspektivet i både det statlige og kommunale barnevernet. Men selv under ideelle forhold vil det kunne finnes utfordringer og dilemmaer bl.a. fordi barnevernssaker ofte er sammensatte og komplekse og fordi det kan være ulike meninger om hva som er til barnets beste. Denne utfordringen er det også nødvendig å adressere.

Barne-, ungdoms- og familieetaten skal fortsatt ha fokus på utvikling av et kunnskapsbasert barnevern som tar hensyn til kulturen, og på å gi den samiske befolkningen et godt barneverntilbud i samsvar med bl.a. lovverket og politiske føringer. Den samiske befolkningen er bosatt i hele landet, og det bør derfor være et nasjonalt fokus på kompetanseutviklingen. Ved behov for konsultasjon og veiledning når det gjelder samiske barn, kan Bufo-

tat region nord bistå andre regioner. Det vil bli sett nærmere på om særskilte behov i lule- og sørsamiske områder ivaretas tilfredsstillende innenfor dagens organisering.

Barne- og likestillingsdepartementet vil gjennom et flerårig kunnskaps- og kompetanseprogram, som ble iverksatt i 2007, bidra til å styrke kommunenes kompetanse om bl.a. barnevern i samiske områder. Rapporten «Kunnskapsstatus og kunnskapsbehov for barnevernet i samiske områder av Norge», ferdigstilt mars 2008, skal brukes som en del av kunnskapsgrunnlaget for en større implementering av noen utvalgte kultursensitive metoder. Dette følges opp av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Det vil fra høsten 2008 starte et videreutdanningstilbud kalt «Barnevern i et minoritetsperspektiv» etter initiativ fra Barne- og likestillingsdepartementet. Tilbudet starter opp ved høgskolene i Lillehammer, Finnmark, Oslo og Telemark og innholdet i studiet bygger på NIBR-rapport 2007:10 «Flerkulturelt barnevern – en kunnskapsoversikt».

Familieråd er en modell hentet fra arbeid med urfolk i New Zealand, maoriene. Modellen kan brukes i alle typer saker, og er fleksibel i forhold til kulturelle referanserammer. Modellen trekker veksler på nettverket når det skal fattes beslutninger i barnevernet. Modellen er svært aktuell å implementere, og det har allerede vært gjennomført flere familieråd i samiske familier. Det er laget en implementeringsplan for modellen, og flere samiske kommuner vil i løpet av 2008 få tilbud om opplæring i familieråd. Modellen er også anvendelig i rekruttering av fosterhjem i barnets nettverk. Det er oversatt brosjyrer til nordsamisk.

Barne- og likestillingsdepartementet ønsker å være i dialog med Sametinget om framtidige strategier for å styrke barnevernets kompetanse om et samisk barnevern.

10 Barnehager

Norge har, med bakgrunn i urfolkets rettigheter, en særlig forpliktelse til å ivareta samiske barns og foreldres interesser. Barnehagen er en viktig arena for å utvikle samisk språk, kultur og identitet. En trygg forankring i eget språk og kultur gir samiske barn de beste forutsetninger for å kunne utvikle sin identitet – samtidig som de skal forholde seg til majoritetssamfunnet. Regjeringens mål er å styrke bruken av samisk språk og å legge til rette for at samiske barn opplever samisk og norsk som likeverdige språk. Det er derfor viktig at samiske barn får et barnehagetilbud som styrker deres samiske språkutvikling.

I barnehageloven understrekes at «Barnehagen skal ta hensyn til barnas alder, funksjonsnivå, kjønn, sosiale, etniske og kulturelle bakgrunn, herunder samiske barns språk og kultur.» Det innebæ-

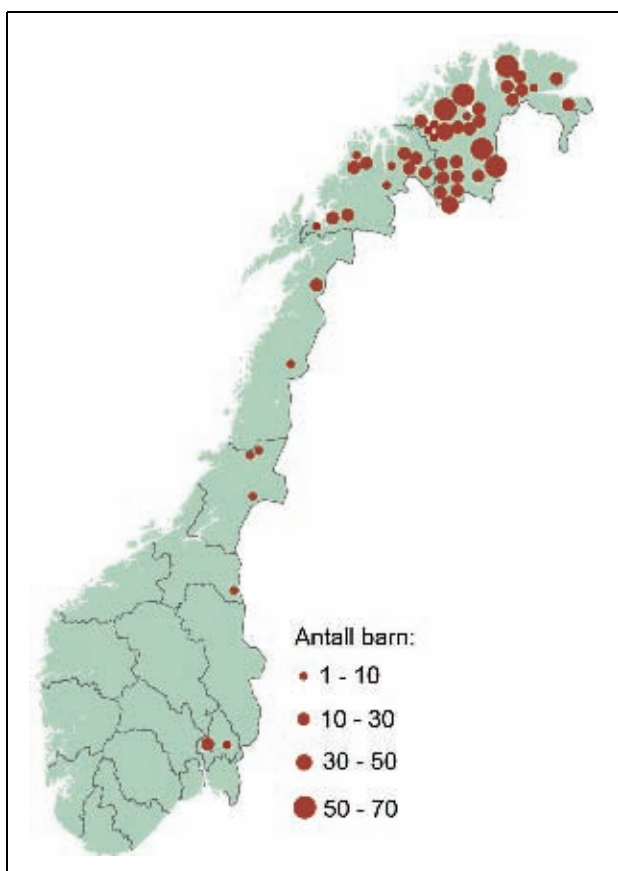
rer blant annet at dersom samiske barn går i norsk-språklige barnehager, bør foreldre som ønsker det kunne forvente at barnehagens ansatte har kjennskap til og legger vekt på at også den samiske kulturen skal være en del av barnehagens innhold.

Formålet med det særskilte tilskuddet til samisk barnehagetilbud, er å legge til rette for at samiske barn skal få utvikle samisk språk og kultur i barnehagen. Øvrige tilskudd som går til stimulering av utbygging av barnehageplasser og finansiering av drift, gjelder for samiske barnehager på lik linje med norske barnehager.

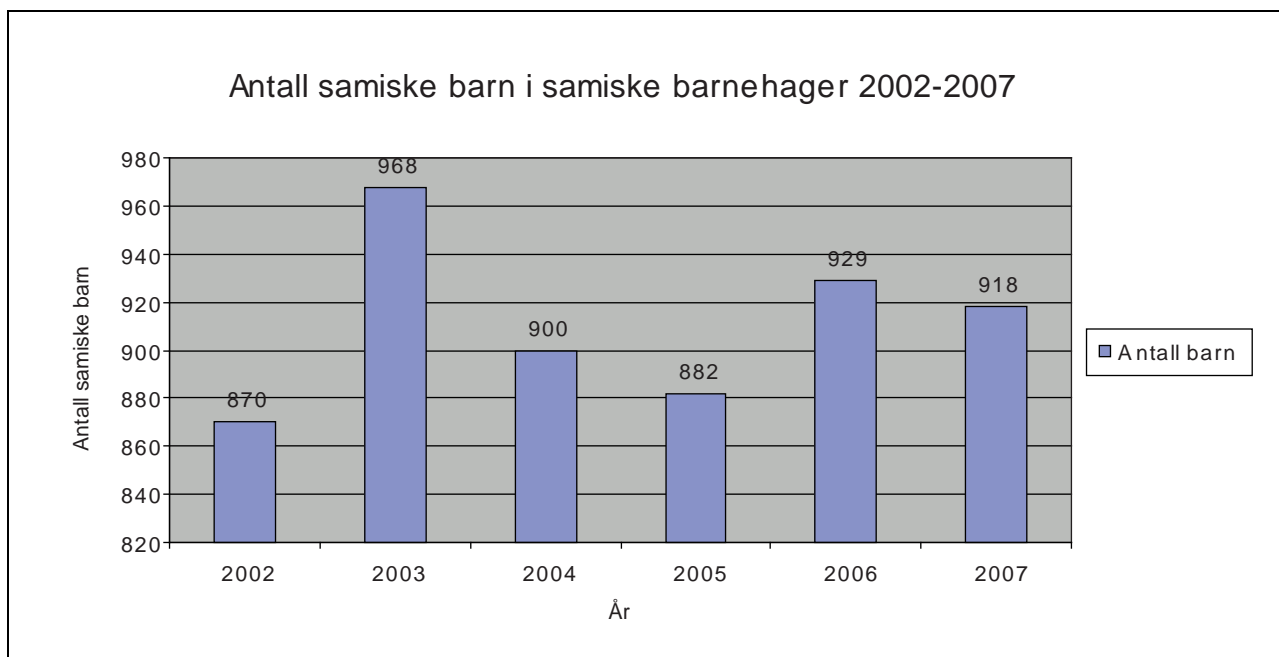
Fylkesmannen har veiledningsplikt overfor kommuner og barnehageeiere og skal føre tilsyn med at kommunen utfører de oppgaver den som barnehagemyndighet er pålagt etter barnehageloven. Det innebærer blant annet aktivt å gi veiledning på de områder barnehageloven dekker, både overfor kommunen som barnehagemyndighet og overfor kommunale og private barnehageeiere. Sametinget har samtidig et særlig rådgivende ansvar overfor kommuner og barnehager når det gjelder utforming og innhold i samiske barnehager og barnehager med samiske barn. Kunnskapsdepartementet vil konsultere Sametinget om hvordan det kan samarbeides om tilsyn rettet mot den samiske barnehagesektoren, jf. også kap. 11.2.

10.1 Barnehager for samiske barn

I 2007 var det 41 samiske barnehager i Norge med om lag 1000 samiske barn. De samiske barnehagene er etablert fra Vadsø i nord til Oslo i sør. Hovedvekten av barnehagene ligger i Finnmark. Antall samiske barnehager har vært relativt stabilt de senere årene, jf. figur 10.2. Samiske barn i norske barnehager kan få tilbud om samiskopplæring. Dette tilbudet har vært økende de senere årene, jf. figur 10.3. I 2007 fikk 14 norske barnehager med samiske barn tilskudd til samisk språkopplæring. Det er et mål at samiske barn skal få et barnehagetilbud tilpasset sitt språk og sin kulturbakgrunn. Kommunene har et spesielt ansvar for å sikre at samiske barn får et barnehagetilbud som bygger på samisk språk og kultur, jf. barnehageloven § 8.

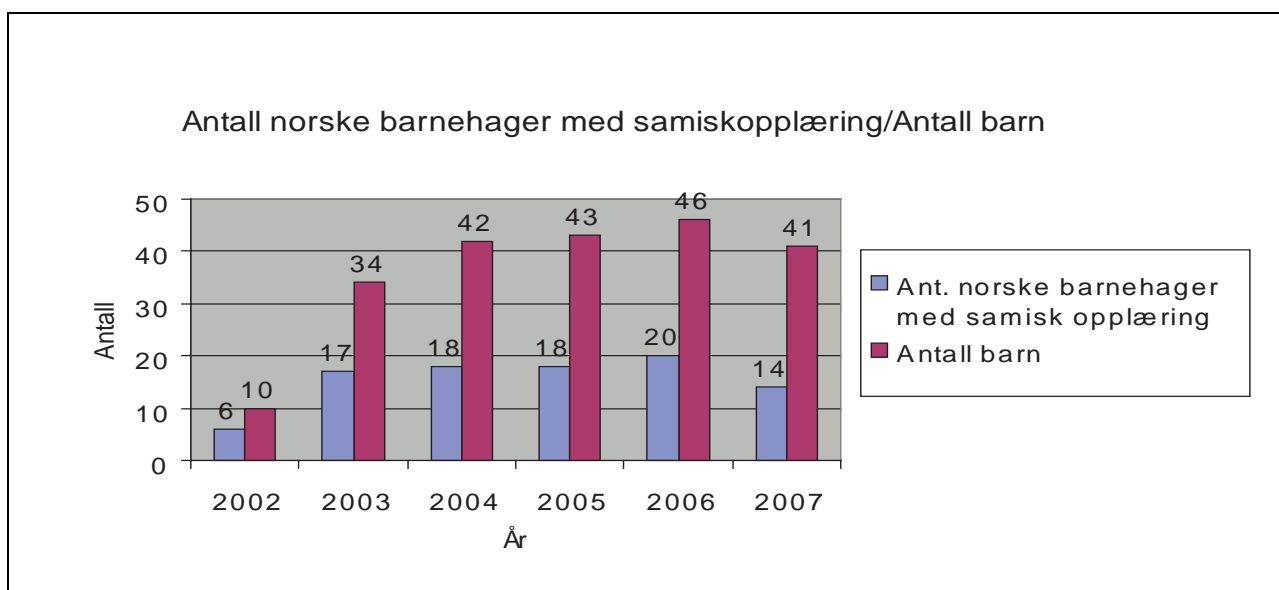

Figur 10.1 Kommuner med samiske barnehager i Norge

Figur 10.2 Barn i samiske barnehager 2002–2007

Kilde: Sametinget

Figur 10.3 Norske barnehager med samiskopplæring 2002–2007

Kilde: Sametinget

Å legge til rette for samiske barnehagetilbud i kommuner der samisk språk og kultur står svakt, er særlig viktig. Kommuner som er i en fase med revitalisering av samisk språk og kultur bør ta særlig hensyn til at samiske barn får møte samisk språk og kultur i barnehagen. Utvikling av samisk språk i barnehagen bør skje i et aktivt samspill mellom barnehage, foreldre og nærmiljø.

10.2 Sametingets rolle

Sametinget tildeler midler over Kunnskapsdepartementets budsjett til tilskudd til samiske barnehager, til utarbeidelse av pedagogisk materiell, til språkopplæring og til informasjons-, utviklings- og veiledningsarbeid i samiske barnehager og barnehager med samiske barn.

Det gis et eget tilskudd til barnehager som har vedtektsfestet at de bygger på samisk språk og kul-

tur. Intensjonen med tilskuddet er å dekke de ekstrautgifter som et samisk barnehagetilbud medfører og sikre at samiske barn i barnehagene får mulighet til å utvikle og styrke sitt samiske språk og sin kulturbakgrunn. Sametinget forvalter tilskuddet og har utarbeidet retningslinjer for tilde-
ling.

Sametinget og departementet har fast årlig samarbeidsmøte på administrativt plan. Sametinget samarbeider også med fylkesmennene om barnehagekonferanser, kompetansetiltak, utviklingsarbeid og nettverksarbeid. Kunnskapsdepartementet vil fra 2008 ta initiativ til to årlige samarbeidsmøter med Sametinget.

Se også Sametingets årsmeldinger 2006 (punkt 7.3) og 2007 (punkt 8).

10.3 Kompetanse og rekruttering

Kunnskapsdepartementet har 1. mars 2006 med hjemmel i § 2 i barnehageloven fastsatt forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver. Det samiske perspektivet er en integrert del av den nye rammeplanen. Rammeplanen for barnehagen fastslår at «samiske barn trenger støtte til å bevare og utvikle sitt språk og sin kultur uavhengig av hvor i landet de bor.»

Sametinget har i samarbeid med Kunnskapsdepartementet utarbeidet veiledningsmaterieell til rammeplanen. Det er blant annet utgitt et temahefte om samisk kultur i barnehagen. Dette er distribuert til alle landets barnehager. Videre skal det utarbeides et veiledningshefte for ansatte i samiske barnehager og barnehager med samiske barn.

Kunnskapsdepartementet iverksatte våren 2007 *Kompetanse i barnehagen – strategi for kompetanseutvikling i barnehagesektoren 2007–2010*. I kompetansestrategien forutsettes det et nært samarbeid med Sametinget i utforming av tiltak for den samiske barnehagesektor. Overordnet mål for kompetansestrategien er å videreutvikle barnehagen som lærende organisasjon med et aktivt forhold til kompetanseutvikling. Målgruppen er alle ansatte i kommunale og ikke-kommunale barnehager. Fire fagområder blir prioritert i strategien: Språkmiljø og språkstimulering, barns medvirkning, samarbeid og sammenheng mellom barnehage og skole og pedagogisk ledelse.

Høgskolen i Vestfold gjennomførte i 2006 en kartlegging av tilbud og behov for etter- og videreutdanning i barnehagesektoren på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet. Kartleggingen konkluderte blant annet med at kompetanseplaner bør

utvikles lokalt og ses i sammenheng med barnehagens funksjon og stilling i samfunnet.

På oppdrag fra Sametinget og Kunnskapsdepartementet har Samisk høgskole utarbeidet en kompetansekartlegging blant barnehageansatte i samiske barnehager og i barnehager med samiske barn. Kartleggingen viser at det er stort behov for etter- og videreutdanning for styrere, pedagogiske ledere og assistenter i samiske barnehager. Ansatte i samiske barnehager peker på de samme kompetansebehov som framkommer i kartleggingen fra Høgskolen i Vestfold, blant annet kompetanse om barns medvirkning, de minste barna i barnehagen, sammenheng barnehage-skole og pedagogisk dokumentasjon. I tillegg ble det pekt på at det var stort behov for kompetanse i tospråklighet, duodji og joik.

Personalet er den viktigste ressursen i barnehagen, og personalets samlede kompetanse er avgjørende for hva som blir formidlet og vektlagt i barnehagehverdagen. Sametinget har gjennom sitt veiledningsarbeid overfor samiske barnehager og barnehager med samiske barn påpekt at det er stort behov for at personalet har kompetanse i de ulike delene innenfor samisk kultur, levesett og samfunnsliv. Sametinget vil initiere tiltak for å øke kompetansen innenfor disse områdene. Herunder blir videreutdanningstilbud og forsøks- og utviklingsarbeid sentralt.

Det er regjeringens mål at bruken av samisk språk styrkes, og at samisk språk blir en ressurs for nye samiske generasjoner. Arbeid med språkutvikling må starte tidlig. Språkarbeid er et av de viktigste arbeidsområdene for barnehagene, og for samiske barn er tidlig og god språkstimulering avgjørende for å videreutvikle og bevare samisk språk. Det er særlig viktig å rette fokus mot lule- og sørsamiske områder hvor det samiske språket står svakt. Barnehageloven § 2 understreker eksplisitt at barnehagen skal ta hensyn til samiske barns språk.

Sametinget har arbeidet bevisst med språkutvikling i barnehager i flere år, blant annet gjennom konferanser, seminarer, veiledning overfor kommuner og enkeltbarnehager og ulike typer nettverk. Flere kommuner har ansatt egne språkmedarbeidere som veileder barnehager og skoler i utviklingen av det samiske innholdet i rammeplan og læreplan. Mange barnehager og kommuner har også gode erfaringer med ulike typer språkbadprosjekt. Andre har engasjert den eldre generasjon for formidling av samisk kultur og språk.

Den enkelte barnehageeier har ansvaret for at virksomheten har den nødvendige kompetanse for å drive i tråd med lov og forskrifter. Barnehageeier

Boks 10.1 Badjemánáid beaiveruoktu – språkprosjekt

Badjemánáid beaiveruoktu i Karasjok har hatt et språkmotiveringsprosjekt i to år. Målet med prosjektet er å styrke og utvikle barnas språkkompetanse i reindriftsterminologi, stedsnavn, stedsbetegnelser og vær- og føreforhold.

Barnehagen har mottatt prosjektmidler fra Sametinget. Dette har gjort det mulig for foreldrene å ta med barna til fjells eller til reinflokken uten at de har måttet betale for plassen i den perioden. Alle foreldre skal legge fram logg og rapport til barnehagen etter turen. Rapporten skal omhandle tiltak, arbeid, ord og uttrykk, gjennomføring, evaluering og bilder. Barnehagen er opptatt av å lære barna ord og uttrykk der hvor arbeidet utføres og i miljø hvor barn og voksne har felles fokus om det man snakker om. Besteforeldre er også en viktig ressurs i barnehagen. Tradisjonell kunnskap må føres fra en generasjon til neste.

er ansvarlig for de ansattes kompetanseutvikling og skal stille nødvendige ressurser tilgjengelig til dette. Kunnskapsdepartementet har avsatt midler til kompetansetiltak. Barnehageeier kan søke om statlige kompetansemidler via kommunene. Det er viktig at kommuner og private barnehageeiere stimulerer samiske barnehager og barnehager med samiske barn til å søke om kompetansemidler. Her vil det særlig være aktuelt med midler innenfor satsingsområdet språkmiljø og språkstimulering.

10.3.1 Rekruttering av barnehagepersonale

Kunnskapsdepartementet la våren 2007 fram *Strategi for rekruttering av førskolelærere til barnehagen 2007–2011*. Den rekordstore veksten i antall barnehageplasser gjør at behovet for førskolelærere har økt de siste årene. Strategien skal imøtekomme de nasjonale rekrutteringsutfordringene. På bakgrunn av strategien og oppdatert kunnskap om utviklingen i sektoren, vil departementet utarbeide årlige tiltaksplaner.

Det er fortsatt en stor utfordring å rekruttere barnehagepersonale med samiskspråklig kompetanse. Når det gjelder pedagogisk personale, står den samiske barnehagesektoren overfor en dobbel utfordring: Det er vanskelig å rekruttere førskolelærere generelt og førskolelærere med sam-

iskspråklig kompetanse spesielt. Samtidig er det viktig å beholde det personalet som allerede arbeider i barnehagen. Det er særlig behov for å utdanne førskolelærere med samiskspråklig kompetanse i sør- og lulesamisk språkområde. Likeledes er det behov for samisktalende personale i flere kommuner utenfor indre Finnmark.

Sametinget har siden 2002 hatt en egen ordning med stipend til førskolelærere og allmennlærere, blant annet innenfor læremiddelpedagogikk og språk. Det er blant annet gitt stipend til førskolelærere med fordypning i lulesamisk språk. Utfordringen er imidlertid at det er få søkere, og at et fåtall av disse oppfyller kriteriene som er satt for tildeling. Sametinget har særlig fokus på tiltak for å rekruttere barnehagepersonale i sin barnehageplan.

Samisk høgskole i Kautokeino er den eneste høgskolen som utdanner førskolelærere med samiskspråklig kompetanse. Samisk høgskole har enkelte år ikke hatt stort nok søkergrunnlag til å igangsette førskolelærerstudiet. En av årsakene kan være mangel på studiekompetanse hos søkerne. Samisk høgskole arbeider med ulike strategier for å møte behovet om generell studiekompetanse, og i tillegg vurderes modeller for desentraliserte opplegg for førskolelærerutdanning og etterutdanningstilbud.

I arbeidet med oppfølging av Handlingsplan for likestilling i barnehagen 2004–2007 har Sametinget og fylkesmennene i Nordland, Troms og Finnmark hatt særlig fokus på rekruttering av mannlige førskolelærere, blant annet til samiske barnehager. Handlingsplanen skal videreføres i en strategi for likestilling i barnehagen og grunnopplæringen 2007–2012.

Det må arbeides systematisk med veiledning og utviklingsarbeid i barnehagene for å rekruttere til arbeid i samiske barnehager og for å kunne bidra til stabilitet i personalgruppen. Likeledes bør det stimuleres til nettverksbygging mellom samiske barnehager for informasjons- og erfaringsutveksling. Sametinget har i de siste årene tatt initiativ til en rekke nettverkssamlinger. Hovedhensikten med nettverkene er å bygge opp kompetanse, informere og spre gode erfaringer mellom de ansatte i barnehagene.

Det er først og fremst kommunen som barnehageeier og barnehagemyndighet og private barnehageeiere som har ansvar for å stimulere til utviklingsarbeid og nettverksbygging. Også interkommunalt samarbeid vil være viktig for å spre erfaringer, knytte kontakter og for motivasjon og inspirasjon. Fylkesmennene i Finnmark og Troms og Sametinget arrangerer årlige nasjonale konferanser for ansatte i samiske barnehager.

10.4 Utvikling av pedagogisk materiell

Det er fortsatt mangel på pedagogisk materiell tilpasset samiske barn og samiske barnehager. De siste årene er det utgitt læremidler på alle de tre samiske språkene. Sametinget har en læremiddel-sentral med pedagogisk materiell for barnehage og skole. Det er behov for barnebøker, fagbøker, filmer, plakater, samisk inspirerte leker, CD med samisk musikk/joik og IKT-læremidler. Sametinget tildeles årlig midler fra Kunnskapsdepartementet til utvikling av pedagogisk materiell til bruk i samiske barnehager og barnehager med samiske barn.

10.5 Overgang barnehage – skole

I rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver vektlegges at barnehagen, i samarbeid med skolen, skal legge til rette for barns overgang fra barnehage til første klasse og eventuelt SFO. Dette skal skje i nært samarbeid med barnets hjem. Det er særlig viktig at samiske barn og foreldre opplever kontinuitet i utdanningsløpet for å få videreutviklet språk og kultur.

Samarbeid og sammenheng mellom barnehage og skole er ett av satsingsområdene i Kunnskapsdepartementets strategi for kompetanseut-

vikling i barnehagesektoren. Dette vil kunne bidra til økt lokal satsing gjennom for eksempel utviklingsarbeid, felles kurs og seminarer mellom barnehager og skoler. Midler som tildeles til kompetansetiltak i barnehagesektoren, kan ses i sammenheng med midler til kompetanseutvikling i grunnopplæringen.

Departementet skal for øvrig utarbeide en veileder om samarbeid og sammenheng mellom barnehage og skole.

10.6 Strategier og tiltak

- Som en oppfølging av Kompetansestrategien for barnehagen, vil Kunnskapsdepartementet invitere Sametinget til samarbeid om tiltak rettet mot den samiske barnehagesektor, bl.a. tilsyn.
- Kunnskapsdepartementet vil se behovet for rekruttering av pedagogisk barnehagepersonale med samisk språk- og kulturkompetanse i sammenheng med fordelingen av kompetansmidler i barnehagesektoren.
- Kunnskapsdepartementet vil fra 2008 ta initiativ til to årlige administrative samarbeidsmøter med Sametinget om utfordringer og tiltak i den samiske barnehagesektoren.

11 Grunnopplæringen

For den samiske befolkningen er retten til opplæring i samisk av avgjørende betydning for at språket skal utvikles og revitaliseres som talespråk og skriftspråk. I tillegg gir grunnopplæringen den samiske befolkningen forutsetninger for å velge høyere utdanning på sitt språk. Et godt tilrettelagt opplæringstilbud er derfor sentralt for samisk språks framtid.

For samfunnet for øvrig er det samiske innholdet i de nasjonale læreplanene grunnlaget for å øke kunnskapen om samiske forhold i Norge generelt. Større kjennskap til og forståelse for den samiske befolkningen og kulturen vil kunne bidra til å legge til rette for positiv samisk samfunnsutvikling.

Utdanningspolitikken for den samiske befolkningen i Norge er utformet med grunnlag i bl.a. ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i

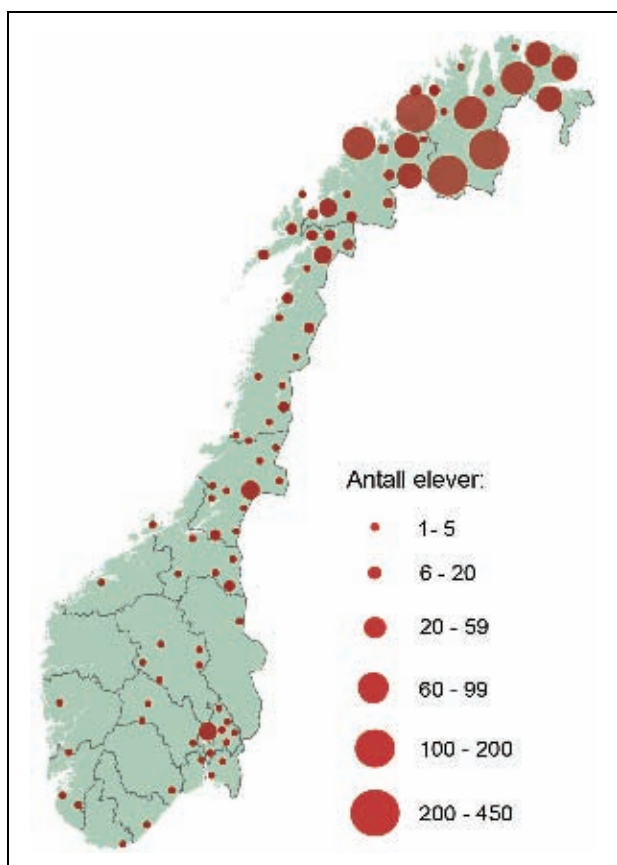
selvstendige stater som bl.a. fastslår urfolks rett til å få opplæring og utdanning på lik linje med de øvrige innbyggerne i nasjonalsamfunnet. I artikkel 27 heter det at «*Ansvarlig myndighet skal sikre at medlemmer av disse folk får opplæring, og at de deltar i utforming og drift av utdanningsprogrammer med sikte på gradvis og hensiktsmessig overføring av ansvaret for driften av slike programmer til disse folk*» Det er et mål at utdanningen skal gi barna muligheter til å delta fullt ut både i eget miljø og i nasjonal sammenheng.

I Soria Moria-erklæringen er det uttalt: «*Til grunn for samepolitikken ligger at staten Norge opprinnelig er etablert på territoriet til to folk, samer og nordmenn, og at begge folkene har den samme rett og de samme krav på å kunne utvikle sin kultur og sitt språk. [...] Vi vil føre en samepolitikk som skal tjene den samiske befolkningen slik at samisk språk, kultur og samfunnsliv skal ha en sikker framtid i Norge. [...] Sametinget må ha en reell innflytelse på områder som er viktig for det samiske samfunn. Vi vil forbedre muligheten for opplæring i samisk for alle aldersgrupper.*»

Utviklingen i antallet elever som velger samiskopplæring gir et bilde av situasjonen for samisk språk i Norge. For regjeringen er det et mål at flere elever velger samiskopplæring. For å oppnå dette må kommuner og fylkeskommuner legge til rette for at de som ønsker det, får et tilfredsstillende opplæringstilbud. Videre er det avgjørende at det foreligger gode læremidler og at det fins tilstrekkelig lærerefter med kompetanse til å undervise i samisk. Dette er utfordringer regjeringen aktivt vil arbeide med.

11.1 Sametingets rolle, ansvar og oppgaver innen opplæring

Sametingets myndighet på opplæringsområdet framkommer først og fremst av opplæringsloven § 6–4. Sametinget har ansvar for utarbeiding av læreplaner for samiske elever på grunnskolen og for opplæring i samisk og særskilte samiske fag i den videregående opplæringen. Sametinget har også ansvar for å gi forskrifter om samisk innhold i de ulike fagområdene, jf. kap. 11.4.

Figur 11.1 Kommuner med elever med samiskopplæring

Videre gir Sametinget pedagogisk veiledning og informasjon om samisk opplæring. Sametinget arbeider for å sikre tilgang og kvalitet på læremidler, forvalter midler til utvikling av læremidler, og informerer om og låner ut læremidler til skoler og barnehager. Sametinget forvalter ulike stipendordninger innenfor utdanning. En av disse, utdanningsstipend til samisk ungdom, ble overført fra departementet til Sametinget i 1993. Øvrige stipendordninger har Sametinget selv etablert.

Samisk utdanningsråd ble opprettet i 1976 og var en av de første samiske institusjonene som ble opprettet. Samisk utdanningsråd var direkte underlagt departementet. Rådets oppgaver var å vurdere opplæringstiltak for den samiske befolkning, utarbeide og bearbeide læreplaner innenfor rådets ansvarsområde, godkjenne lærebøker, veilede personell i barnehage, grunnskole, videregående opplæring og voksenopplæring, følge opp arbeidet med skriftlige veiledninger, følge opp etterutdanningen og yte sakkyndig rådgivning til skolemyndigheter på alle tre forvaltningsnivåer. Et læremiddelsenter ble opprettet som en avdeling under utdanningsrådet.

I 1993 ble Sametinget gitt myndighet til å oppnevne Samisk utdanningsråd. Samtidig fikk Sametinget også myndighet til å oppnevne styret for de statlige samiske videregående skolene og styret for den samiske grunnskolen i Hattfjelldal.

Da Samisk utdanningsråd ble nedlagt fra 2000 ble rådets sekretariat (ca. 25 stillinger) lagt til Sametingets administrasjon. Det ble samtidig etablert en egen 50-post for Sametinget på departementets budsjett (jf. kap. 7.1.1). Bevilgningen dekker administrative ressurser og utgifter til produksjon og utvikling av læremidler.

Sametinget har i stor grad de samme oppgavene på opplæringsområdet som Samisk utdanningsråd hadde. Sametingets rolle i forhold til Kunnskapsdepartementet er imidlertid av en annen art enn den Samisk utdanningsråd hadde, jf. kap. 7.4 om Sametingets formelle stilling. I dialogen med Sametinget legger Kunnskapsdepartementet konsultasjonsavtalen mellom Sametinget og statlige myndigheter til grunn. Det gjennomføres for øvrig faste dialogmøter på administrativt nivå mellom Sametinget og departementet.

Se også Sametingets årsmeldinger 2006 (punkt 8) og 2007 (punkt 9).

11.2 Samisk i grunnopplæringen

Staten har det overordnede ansvaret for at elever i grunnopplæringen får oppfylt retten til opplæring i

samisk uavhengig av bosted, og for at det gis opplæring etter læreplanverket Kunnskapsløftet/Kunnskapsløftet – Samisk. Dette innebærer at staten har ansvaret for å fastsette lover og forskrifter som ivaretar forpliktelsene, for å tildele ressurser for gjennomføring av ulike tiltak, samt for å føre tilsyn med virksomheten. Det samiske læreplanverket tilrettelegger for at elevene skal få opplæring med basis i samisk språk, kultur og samfunnsliv gjennom hele den 13-årige grunnopplæringen.

Departementet har fått signaler om at de tilbudene som den samiske befolkningen får, på en del områder ikke er tilfredsstillende. Det gjelder bl.a. hvorvidt de får innfridd opplæringsretten, opplæringskvalitet og innhold, og hvordan opplæringen tilrettelegges. Departementet antar at det er forholdsvis store variasjoner. Fylkesmannen i Finnmark sier for eksempel at der får alle oppfylt retten, mens andre tilbakemeldinger kan tyde på at opplæring i samisk settes inn i løpet av skoleåret, og ikke ved skolestart. Departementet mener det er bekymringsfullt dersom barn og unge som ønsker og har rett på samiskopplæring, ikke får denne retten oppfylt og/eller får opplæringstilbud som ikke imøtekommer deres opplæringsbehov. For å bidra til at elevene (barn, unge og voksne) både i grunnskolen og videregående opplæring får ivare tatt sin opplæringsrett, er det forutsatt at fylkesmennene i forbindelse med tilsynet bl.a. understreker kommunenes og fylkeskommunenes plikt til å gi opplæring i samisk i samsvar med gjeldende lov og regelverk, jf. opplæringsloven §§ 6–2 og 6–3. Når det gjelder tilsyn for grunnskolen, har Sametinget observatørstatus under Fylkesmannen i Finnmarks tilsyn med samiske grunnskoler. Sametinget ønsker også å delta i tilsyn i barnehager med samiske barn. Departementet vil se nærmere på hvordan en kan legge bedre til rette for at Sametinget kan delta ved tilsyn i kommuner som har samiske barn i barnehage- og grunnskolealder.

Fram til 1997 fikk lærere som underviste i/på samisk en tidsressurs på 10,75 pst. av timetallet til slik undervisning (konverteringsressurs). Lærerne kunne bl.a. bruke konverteringsressursen eller deler av denne til utvikling av læremidler. I 1997 ble konverteringsressursene for spesialundervisning og undervisning i og på samisk slått sammen og tildelt skolen som én pott, som ble fordelt blant lærerne etter lokal vurdering på skolen. Fra 2001 ble konverteringsressursen omgjort til ressurs for byrdefull undervisning og redusert med 15 pst. Hvordan ressursen skal fordeles, avgjøres av skolene etter drøftinger med de tillitsvalgte. Kunnskapsdepartementet hadde tidligere

ansvaret for avtaler som bl.a. leseplikt for lærerne, herunder konverteringsordninger. KS overtok ansvaret for disse ordningene i 2004 når det gjaldt kommunale og fylkeskommunale skoler.

For de samiske skolene har staten fortsatt ansvar for den ressursen som gis for byrdefull undervisning. Det samlede tilskuddet som gis til skolene, er redusert minimalt for de samiske skolene. 10,75 pst. av timetallet som gis til undervisning i og på samisk, minus 15 pst., disponeres fortsatt av skolene og kan gis som redusert leseplikt for lærere som underviser i og på samisk.

Fylkesmannen i Finnmark har utarbeidet en brosjyre som gir orientering om rettigheter for opplæring i samisk, rutiner ved søknad om timer til opplæring, alternative opplæringsformer og Sameingets ansvar og arbeidsoppgaver. Brosjyren distribueres årlig til de øvrige fylkesmennene. Det kan imidlertid være behov for mer informasjon til foreldre og elever om retten til opplæring i og på samisk, og også om klageadgang. Videre bør skoleeiere, særlig utenfor samiske distrikt, få bedre

informasjon om hvilken plikt skoleeier har til å gi opplæring i og på samisk, og om økonomiske ordninger i forbindelse med denne plikten. Departementet vil legge til rette for å bedre distribusjonen av informasjon om opplæringsrettigheter m.v., slik at den blir lettere tilgjengelig for mottakerne.

11.2.1 Samisk grunnskoleopplæring

I henhold til opplæringslovens kapittel 6 har barn i grunnskolealder i samiske distrikt individuell rett til opplæring *i og på* samisk. Utenfor samiske distrikt har elever rett til slik opplæring dersom det er minst ti elever i en kommune, og dersom gruppene kan videreføres med minst seks elever, jf opplæringsloven § 6–2. Departementet ser at lovfesting av rett til samiskopplæring har bidratt til at samiske barn og unge får en økt trygghet til å bruke morsmålet sitt i alle sammenhenger. I tillegg gir opplæringen en innsikt i egen kultur som medvirker til at de i langt større grad enn tidligere blir

Tabell 11.1 Antall elever i grunnskolen med opplæring i samisk som første- eller andrespråk.

	Nordsamisk	Lulesamisk	Sørsamisk
2001/2002			
Samisk førstespråk	989	34	1
Samisk andrespråk	667	21	74
Sum	1653	55	75
2003/2004			
Samisk førstespråk	950	33	10
Samisk andrespråk	787	31	81
Sum	1737	64	91
2005/2006			
Samisk førstespråk	953	29	16
Samisk andrespråk	839	27	81
Sum	1792	56	97
2006/2007			
Samisk førstespråk	971	31	18
Samisk andrespråk	1508	46	98
Sum	2479	77	116
2007/2008			
Samisk førstespråk	984	25	16
Samisk andrespråk	1370	54	89
Sum	2354	79	105

Kilde: Grunnskolens informasjonssystem (GSI)

stolte av sin bakgrunn og får muligheter til å bringe sine tradisjoner videre.

Sametinget har ønsket å endre opplæringsloven slik at også grunnskoleelever bosatt utenfor samiske distrikt skal ha individuell rett til opplæring på samisk. Departementet mener at dette vil være vanskelig å gjennomføre på grunn av mangel på kvalifiserte lærere til slik opplæring og lavt rekrutteringsgrunnlag til utdanningene, jf. kap. 12.1.1 der det også påpekes at det er forholdsvis bedre søkning til nye studietilbud, men at det fortsatt er store utfordringer knyttet til rekruttering. En endring av opplæringsloven slik Sametinget ønsker, vil bety utstrakt bruk av fjernundervisning. Slike tilbud vil i mange tilfeller dekke opplæringsbehov som ikke kan imøtekommes på andre måter. Fjernundervisningstilbudene varierer både i kvalitet og omfang for de tre samiske språkene, og variasjonene gjelder organisering, bruk av teknologi, tilgjengelig kompetanse og ikke minst tilgang på læremidler, jf. kap. 11.5. Departementet vil vurdere om det kan legges til rette for at flere som ønsker opplæring på samisk, kan få tilbud om dette for eksempel ved endring av reglene om krav til gruppestørrelse. Før en slik ordning eventuelt iverksettes, vil departementet kartlegge hvordan de eksisterende ordninger fungerer, og det må kostnadsberegnes hva en individuell rett uavhengig av bosted vil koste. Inntil dette er utredet, vil departementet legge vekt på å sikre retten til opplæring i samisk og oppfordre de kommuner utenfor samiske distrikt som ønsker å gi opplæring på samisk, til å nytte tilbud om fjernundervisning.

Det ble i forbindelse med reformen for grunnskolen i 1997 for første gang laget et eget parallelt læreplanverk for den samiske skolen (L97/L97S). Med Kunnskapsløftet ble dette utvidet til også å omfatte videregående opplæring, se kap. 11.2.2. Faget samisk språk og kultur er etter ønske fra Sametinget utelatt i Kunnskapsløftet.

Som tabell 11.1 viser, er det skoleåret 2007/2008 nedgang i antall elever som får opplæring i nordsamisk. Reduksjonen er først og fremst i Finnmark, der antallet som tar nordsamisk som andrespråk har sunket fra 1086 elever i skoleåret 2006/2007 til 959 i inneværende skoleår. I Troms er antall elever som velger samisk, stabilt, mens det er oppgang i Nordland. Fylkesmannen i Finnmark har ikke gjort noen undersøkelser om årsaken til nedgangen, men har overfor Kunnskapsdepartementet pekt på at nedgangen kan skyldes organisering av tilbudet. Opplæring i samisk (og finsk) kommer i tillegg til de andre fagene, og timene legges parallelt med timer i andre fag eller som 7. time. Det kreves mye av elevene dersom de

skal nå kompetansemålene i fagene, og det er stort frafall i opplæringen. I tillegg er fagene små, og lærerne blir veldig alene rundt opplæringen. Videre er det få læremidler og mangel på kvalifiserte lærere. Kommunene er heller ikke alltid like villige til å tilrettelegge opplæringen slik at den blir best mulig.

Fylkesmannen i Finnmark ønsker å finne ut hvorfor det er nedgang i antall elever som tar samiskopplæring. I samarbeid med fylkesmennene i Troms og Nordland ønsker Fylkesmannen i Finnmark å sette i gang et forskningsprosjekt for å finne årsakene til forskjellene mellom fylkene. Samisk høyskole er oppfordret til å se på saken.

Når en ser tabell 11.1 og 11.2 under ett, går det fram at antall elever som velger opplæring i ett av de samiske språkalternativene, nordsamisk, sørsamisk og lulesamisk, var stigende mellom 1997–2006. Det totale antall elever som velger en form for samiskopplæring, ble noe redusert da samisk språk og kultur ble utelatt, mens antall elever som velger samisk som første- eller andrespråk hadde en viss økning i skoleåret 2006/2007. I Kunnskapsløftet inngår kunnskap om samisk språk og kultur i langt flere fag enn tidligere, og i tillegg skal alle elever i landet få denne kunnskapen, jf. kap. 11.6.1. Departementet vil imidlertid følge utviklingen og ser det som et mål å øke antall elever som velger samisk også utenfor Finnmark og de samiske distriktene.

Elever som velger samisk, har til sammen 190 timer (å 60 minutter) mer enn andre elever i løpet av de sju første årene i grunnskolen. Dette blir vurdert som nødvendig for å gi rom for to språk uten at det går ut over omfanget av og måloppnåelsen i de andre fagene. På skoler eller i områder der de fleste eller alle elevene har opplæring både i norsk og samisk, blir de ekstra timene sett på som en naturlig del av timeplanen. Departementet vil øke kunnskapen om hvordan elevene selv oppfatter sin opplæringssituasjon, bl.a. når det gjelder lengre

Tabell 11.2 Antall elever i grunnskolen med opplæring i Samisk språk og kultur.

Skoleår	2005/2006	2003/2004	2001/2002
Finnmark	704	524	520
Norge – totalt	1110	847	*

* En har ikke tall for omfanget, men det anslås at totalt antall elever var ca 860.

Kilde: Oppvekst- og utdanningsavdelingen hos Fylkesmannen i Finnmark

skoledag. I forbindelse med timetallsutvidelsen i grunnskolen har departementet lagt til grunn at den planlagte økningen også skal gjelde fag- og timestfordelingen for elever som har samisk. I høringsbrevet er det bedt om at de høringsinstansene det gjelder, spesielt ser på forslaget om utvidelse av timetallet i samisk/norsk som førstespråk vil være hensiktsmessig siden timetallet allerede er høyt for disse elevene. Høringsinstansene bes også kommentere om timene eventuelt bør fordeles med halvparten på førstespråk og halvparten på andrespråk. Dersom det ikke gjennomføres ytterligere styrking av timetallet i samisk/norsk som førstespråk, vil det nåværende timetallet på 916 i samisk/norsk førstespråk kunne deles med 604 timer på 1.-4. årstrinn og 312 timer på 5.-7. årstrinn.

Over Kunnskapsdepartementets budsjett gis det årlig et eget øremerket tilskudd til samiskopplæring for å medvirke til at det blir gitt opplæring i samsvar med § 6–2 i opplæringsloven. Midlene nyttes til delvis å kompensere for kommunenes ekstra utgifter for de elevene som velger samisk, og delvis til å styrke lærernes kompetanse i samisk språk og kultur. Kommunene har plikt til å gi elever i samiske områder undervisning i og på samisk dersom elevene ønsker det. Mange kommuner har overfor departementet gitt uttrykk for at tilskuddet bare dekker en del av utgiftene. Regjeringen er opptatt av at alle elever skal få opplæring i samsvar med sine rettigheter. Utdanningsdirektoratet skal i 2008 evaluere tilskuddsordningen til samisk i grunnskolen. Denne evalueringen vil blant annet kunne si noe om hvorvidt kommunenes økonomi påvirker elevenes opplæringstilbud i samisk.

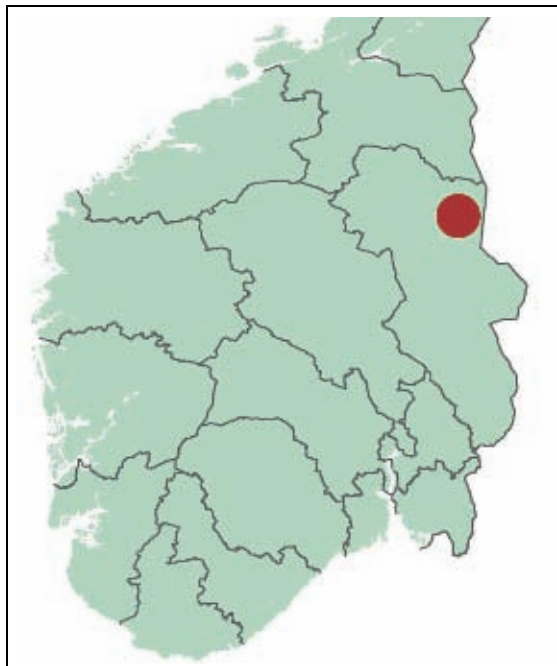
Innføringen av Kunnskapsløftet medførte en del endringer også i den samiske opplæringen. Bl.a. får elevene nå ikke opplæring i faget samisk språk og kultur, men i samisk som første- eller andrespråk. Det er for tidlig å si om dette gir elevene bedre grunnlag for videre opplæring eller hvordan elevene selv vurderer denne endringen. For å få kartlagt hvordan samiskopplæringen blir tilrettelagt og fungerer, vil det bli satt i gang en undersøkelse av kvaliteten og omfanget på det samiske opplæringstilbudet.

11.2.1.1 Sørsamisk og lulesamisk i grunnopplæringen

Som statistikken viser, er det få elever som får opplæring i lulesamisk og i sørsamisk. Ca 2000 personer snakker lulesamisk, og de fleste av disse bor i Sverige. Sørsamisk er et truet språk, og bosetningene som har brukt dette språket, er små og

spredte. I den senere tid har det vært bevisst innsats for å bevare språket, og opplæring for nye generasjoner barn er selvfølgelig av avgjørende betydning for at dette skal lykkes. Fylkesmannen i Nordland har vært prosjektleder for prosjektet *Sørsamisk opplæring ved hjemmeskolen*, der statlig støtte har medvirket til et opplegg med fjernunder-

Boks 11.1 Elgå-prosjektet

Figur 11.2 Engerdal kommune i Hedmark

Sametingets språkmotiveringsprosjekt (2001–2006), utført under veiledning av Samisk høyskole i samarbeid med Engerdal kommune, har satt fokus på situasjonen til sørsamisk språk. Målsettingen er at barna, etter å ha fått opplæring i og på sørsamisk både i barnehage og skole, skal være tospråklige når de går ut av ungdomsskolen. I og med at kompetansen i sørsamisk blant foreldrene er svært variabel, har besteforeldregenerasjonen deltatt som viktige ressurspersoner. Resultatene fra prosjektet viser bl.a. at barna som var med i prosjektet, daglig bruker sørsamisk som kommunikasjonsspråk og at de har en positiv holdning til sørsamisk språk. Regjeringen er svært positiv til dette arbeidet. Engerdal kommune har i 2007 og 2008 fått bevilget 500 000 kroner årlig for å videreføre arbeidet. Bevilgningen gis over Arbeids- og inkluderingsdepartementets budsjett.

visning og hospitering for sørsamiske elever på flere steder i landet. Elevene har vært knyttet til egen hjemmeskole og mottatt den daglige opplæringen i sørsamisk i form av fjernundervisning fra en samisk skole, f.eks. Sameskolen i Midt-Norge, Hattfjelldal. Elever fra Elgå oppvekstsenter har også deltatt i prosjektet, og de samiske elevene derfra har deltatt i hospiteringsopphold ved Snåsa.

Prosjektet er nå inne i en ny fase, der det er utviklet en nettside til hjelp for lærere. Foreløpig er nettsiden lite brukt, og en arbeider for å forbedre versjonen. Det tas sikte på lansering i 2008.

Fjernundervisning er en helt sentral forutsetning for å sikre språkopplæring for sørsamiske elever. Elgå har eget fjernundervisningsstudio og kan utvikle tilbud om fjernundervisning til elever ved andre skoler ved behov. Det sørsamiske språksamfunnet står likevel overfor store utfordringer, både fordi det er mangel på lærere med kompetanse i sørsamisk og mangel på læremidler på sørsamisk i hele det sørsamiske området. Utdanningsdirektoratet har meldt at interessen for sørsamisk vokser, og antall elever som har sørsamisk i videregående opplæring, er økende.

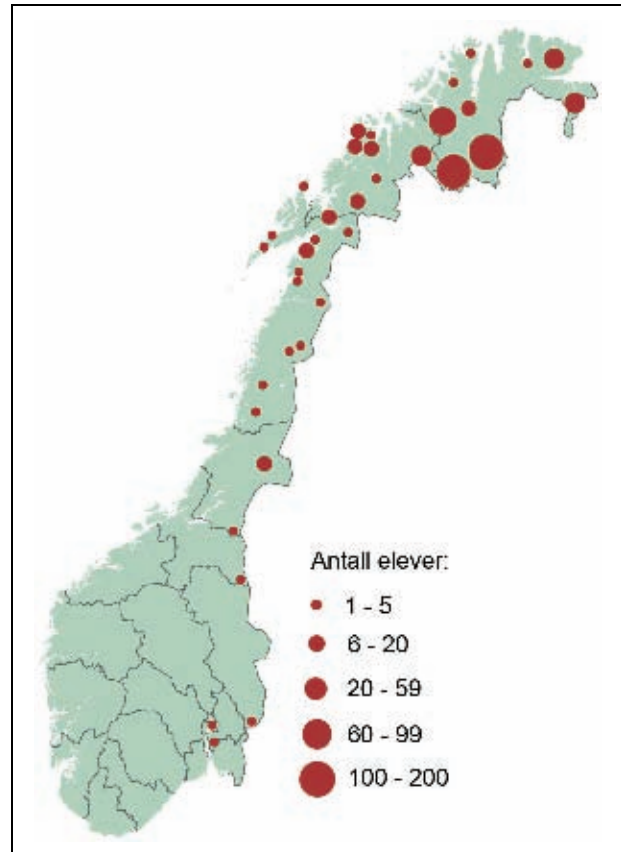
Fylkesmannen i Nordland samarbeider med Sverige med tanke på å sette i gang et prosjekt med sørsamisk på tvers av landegrensene.

Departementet vurderer mulighetene for at Fylkesmannen i Nordland skal få i oppgave å koordinere tiltak for lulesamisk opplæring tilsvarende den oppgaven fylkesmannen i dag har med koordinering av sørsamiske tiltak.

11.2.2 Samisk videregående opplæring

Samer i videregående opplæring har rett til opplæring i samisk, jf opplæringsloven § 6–3. For å bidra til at samiske elever/lærlinger i videregående opplæring får opplæring i samsvar med rettighetene sine, gis det øremerket tilskudd til slik opplæring. Våren 2007 var det 285 elever/lærlinger i videregående skoler som utgjorde tilskuddsgrunnlaget til opplæring i samisk¹. Dette er en svak reduksjon fra 2006 da 305 elever og 5 lærlinger utgjorde tilskuddsgrunnlaget.

Det gis samiskopplæring i videregående skoler i sju fylkeskommuner og ved tre private skoler. De fleste elevene/lærlingene får opplæring i Finnmark (139) og Troms (92), mens det i Oslo i 2007 var tre og i Akershus en elev/lærling som fikk samiskopplæring. Det var totalt 38 elever som fikk opplæring i Nordland. 11 av disse fikk opplæring i

Figur 11.3 Samiskopplæring i videregående skole

lulesamisk, 23 i nordsamisk og fire i sørsamisk. I Hedmark, Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag ble det gitt opplæring i sørsamisk, med henholdsvis to, to og åtte elever.

Departementet har ikke fått tilbakemeldinger om at elever ikke får oppfylt retten til å få opplæring i samisk innenfor videregående opplæring, men det har kommet henvendelser om at enkelte steder har store utfordringer knyttet til å organisere gode og tilrettelagte opplæringstilbud. Dette kommer bl.a. av det er få elever og mangel på kvalifiserte lærere.

Det ser nå ut til å være en tendens til at interessen for samiskopplæring øker, spesielt i kystområdene, der flere etter hvert velger samisk som andrespråk. Det er viktig at det informeres tilstrekkelig til elever, foreldre og skoleeiere, slik at alle vet hvilke rettigheter og ordninger som gjelder, samt at disse blir ivaretatt. Ved en økende interesse for opplæring i samisk, vil kravene om gode tilbud øke. Departementet vil derfor fortsatt følge utviklingen og ha oppmerksomhet mot at det gis tilbud i samsvar med elevenes rettigheter.

¹ Kilde: Utdanningsdirektoratet

Tabell 11.3 Antall elever ved de statlige samiske videregående skolene

Tilbud skoleåret 2007/2008	Samisk vg skole og reinsdriftsskole	Samisk vg skole i Karasjok
Samisk som første språk,	68	44
Samisk som andrespråk, nivå 2 og 3	7	40
Samisk som første språk, etter R94	13	12
Samisk som fremmedspråk		2
Totalt	88	98

Kilde: Samisk videregående skole og reindriftsskole og Samisk videregående skole i Karasjok. Alle elevene får opplæring i nordsamisk.

11.2.2.1 De statlige samiske videregående skolene

De statlige samiske videregående skolene, Samisk videregående skole i Karasjok og Samisk videregående skole og reindriftsskole i Kautokeino, ble utviklet og etablert i en tid da staten gradvis endret sin samepolitikk. Det vokste fram en bevissthet om behovet for å legge til rette opplæringstilbud som tok hensyn til samisk språk og kultur. De statlige samiske videregående skolene spiller derfor en viktig rolle når det gjelder å oppfylle folkerettslige forpliktelser.

Per 13. oktober 2006 fikk 221 elever² opplæring ved de to statlige samiske videregående skolene, som gir opplæring i nordsamisk som første- og andrespråk og som fremmedspråk.

Samisk videregående skole i Karasjok gir også fjernundervisning i nordsamisk. I tillegg gir skolene et bredt tilbud både innenfor studieforbereende og yrkesfaglig opplæring.

Forvaltningsansvaret for de to statlige samiske videregående skolene ble i 2002 utredet av Kvalviktvalget, som foreslo at ansvaret burde legges til Sametinget. På grunnlag av høringsuttalelser og nye kontakter med de berørte parter nedsatte departementet i 2006 en arbeidsgruppe til å vurdere saken. Gruppen har bestått av representanter fra Sametinget, Utdanningsdirektoratet og Kunnskapsdepartementet. I rapporten heter det: «Etter en helhetlig vurdering [...] foreslår arbeidsgruppen at forvaltningen av den samiske videregående skolen blir lagt til fylkeskommunen [...]»³ Videre arbeid med saken vil skje i samråd med Sametinget.

² Kilde: Rapport fra arbeidsgruppe: De statlige videregående skolene – vurdering av framtidig forvaltningsansvar. Juni 2007. I oversikten skilles det mellom helkurs- (195) og delkurselver (26).

³ De statlige samiske videregående skolene – vurdering av framtidig forvaltningsansvar. Rapport fra arbeidsgruppe med medlemmer fra Kunnskapsdepartementet, Sametinget og Utdanningsdirektoratet. Juni 2007

Av Sametingets vedtak framgår det at Sametingsrådet bes om å utrede en forvaltningsmodell med Sametinget som forvaltningsorgan for de statlige samiske videregående skolene, og at det utredes oppretting av eget organ under Sametinget for forvaltning av samiske skole- og opplæringsspørsmål. Inntil spørsmålet er utredet og Sametinget kan påta seg ansvaret for forvaltningen av skolene, går Sametinget inn for at de statlige samiske videregående skolene forblir tilknyttet Utdanningsdirektoratet. Sametingsrådet vil innlede konsultasjoner med Kunnskapsdepartementet om spørsmålene.

I tillegg til konsultasjoner med Sametinget om saken, vil Kunnskapsdepartementet også trekke Fylkesmannen i Finnmark og Finnmark fylkeskommune inn i prosessen med å finne fram til hvordan forvaltningsansvaret for de statlige samiske videregående skolene best kan ivaretas.

11.2.3 Samisk for voksne i grunnopplæringen

Når det gjelder grunnopplæringen for voksne (kap. 4A i opplæringsloven), vurderes retten til opplæring *i og på* samisk noe annerledes enn for barn og unge. For at voksne skal få opplæring i samisk, er det naturlig at de er samer, og normalt bør krav om opplæring i samisk imøtekommes for en voksen same som trenger grunnskoleopplæring.

Om voksne samer også skal få grunnskoleopplæring på samisk, må derimot vurderes i det enkelte tilfellet ut fra om slik opplæring er nødvendig for at opplæringen for voksne skal bli forsvarlig.

Når det gjelder opplæring i samisk for voksne i videregående opplæring, må de samme forhold gjelde som for grunnskoleopplæringen for voksne. Av opplæringsloven § 6–3 (som ikke gjelder direkte for voksne) går det fram at alle samer i ordi-

nær videregående opplæring har rett til opplæring i samisk.

Det er ikke lovfestet rett til opplæring på samisk for samiske elever i ordinær videregående opplæring, og det samme legges til grunn for voksne samer som får opplæring etter § 4A-3 i opplæringsloven.

Sameloven § 3–8 omtaler rett til opplæring i samisk. Dette dreier seg imidlertid om noe annet enn de rettighetene som følger av opplæringsloven, og i premissene til denne bestemmelsen heter det bl.a. at «*Retten innebærer at enhver kan kreve å få gjennomgå relevant voksenopplæringskurs i samisk som morsmål innenfor de gjeldende regler for voksenopplæring.*»

Det er ikke eget tilskudd til opplæring i samisk for voksne. Midlene til opplæringen, både alfabetiseringsopplæring og grunnopplæring, må dekkes innenfor rammene til kommuner og fylkeskommuner, og tilretteleggingen av slike tilbud er den enkelte kommunes/fylkeskommunes ansvar. Det er derfor viktig at de prioriterer opplæringsmidlene i samsvar med regelverk og opplæringsbehov.

På grunn av langvarig fornorskningsprosess er det flere generasjoner samisktalende som ikke kan lese og skrive morsmålet sitt. Gruppen er lite forsket på, men det er stor spredning i alder, geografi og nivå av analfabetisme. Mange av morsmålsanalfabetene er også tradisjonsbærere, men har liten eller ingen muligheter for å overføre sine kunnskaper i et skriftbasert samfunn.

Det er kommunens ansvar å gi grunnopplæring og opplæring i grunnleggende ferdigheter, men flere har pekt på at det ikke er rimelig at de samiske kommunene skal dekke utgiftene til grunnleggende alfabetisering for sin voksne samisktalende befolkning. Bl.a. sier Troms fylkeskommune at det der bor mange samer som ikke kan språket, og en alfabetiseringskampanje er ett av målene i samarbeidsavtalen mellom Sametinget og fylkeskommunen.

For å bedre situasjonen vil Kunnskapsdepartementet i samarbeid med Arbeids- og inkluderingsdepartementet invitere Sametinget til å delta i et prosjekt om samisk morsmålsanalfabetisme, der en i første omgang skal kartlegge behov og avgrense målgruppen for et slikt prosjekt.

I forbindelse med at voksne fikk rett til grunnskoleopplæring, utarbeidet Vox en brosjyre, «Ny sjanse. Voksnes rett til utdanning», som også foreligger på samisk, F-4131SA. Videre er det i St.meld. nr. 16 (2006–2007) ... og ingen sto igjen. Tidlig innsats for livslang læring foreslått at departementet skal sette i gang motivasjons- og informasjonsarbeid om voksnes opplæringsrett. Informasjon ret-

tet mot samer bør være en naturlig del av dette arbeidet.

I Grunnskolens informasjonssystem (GSI) registreres ikke antall voksne som får opplæring i eller på samisk innenfor grunnskoleopplæringen, og det finnes heller ikke oversikt over antall voksne i videregående opplæring som får opplæring i samisk, og om de dermed får den samiskopplæringen de har lovmessig krav på. Departementet ser det som hensiktsmessig å få kartlagt omfang av og behov for samiskopplæring for voksne, fordi dette vil kunne gi bedre grunnlag for eventuelt å iverksette mer relevante tiltak.

11.2.4 Strategier og tiltak

Kunnskapsdepartementet vil konsultere med Sametinget om de opplæringstiltakene som det tas sikte på å sette i verk.

- Kunnskapsdepartementet vil kartlegge i hvilken grad elever ikke får oppfylt sine rettigheter til et fullverdig opplæringstilbud i samisk, og hvordan dette eventuelt kan bedres.
- Som en følge av at faget samisk språk og kultur ikke er videreført i Kunnskapsløftet, er det totale antall som velger samiskopplæring noe redusert. Departementet vil følge utviklingen og se den i sammenheng med den undersøkelsen som fylkesmennene i de tre nordligste fylkene ønsker å sette i gang for å se på antall elever som velger samisk.
- Departementet vil iverksette en elevundersøkelse om hvordan samiske elever i grunnopplæringen, også utenfor samiske distrikt, opplever sin egen opplæringssituasjon. Departementet vil vurdere om det kan legges til rette for at flere som ønsker opplæring på samisk, kan få tilbud om dette, f.eks. gjennom fjernundervisning. I første rekke tar departementet sikte på å legge best mulig til rette for at alle får innfridd sin rett til opplæring i samisk.
- Når interessen for opplæring i samisk øker i videregående opplæring, vil det også bli økt oppmerksomhet på kvaliteten på tilbudene. Departementet vil derfor fortsatt følge utviklingen og påse at det gis tilbud i samsvar med elevenes rettigheter.
- På bakgrunn av de forslagene som er framkommet i forbindelse med vurderingen av forvaltningsansvaret for de statlige samiske videregående skolene i arbeidsgrupperapporten og i Sametingets vedtak i saken, vil Kunnskapsdepartementet i samarbeid med Sametinget, Fylkesmannen i Finnmark og Finnmark

fylkeskommune finne fram til hvordan forvaltningsansvaret best kan ivaretas.

- Departementet vil sørge for at det framskaffes et bedre kunnskapsgrunnlag over behovet for samiskopplæring blant voksne, og antall voksne som får samiskopplæring.
- Kunnskapsdepartementet ved Utdanningsdirektoratet vil, i samarbeid med Arbeids- og inkluderingsdepartementet og med invitasjon til Sametinget, sette i gang et prosjekt om samisk morsmålsanalfabetisme. Prosjektet må bl.a. fastsette og avgrense hvem som vil ha behov for samisk morsmålsopplæring og kartlegge hvor mange som ønsker å benytte et slikt tilbud. På bakgrunn av resultatene kan en vurdere tiltak om opplæring for de samiske morsmålsanalfabetene som inkluderes i målgruppa. Det bør vurderes samarbeid med alfabetiseringskampanjen som Troms fylkeskommune og Sametinget tar sikte på å sette i gang.

11.3 Fjernundervisning

Opplæringsloven åpner for at opplæring i samisk kan gis på alternative måter når lærer med samisk kompetanse ikke er tilgjengelig. Slik alternativ opplæring vil som regel omfatte fjernundervisning/nettlæring, hospitering/integreringsopphold ved en samisk skole og ambulerende lærer/besøkslærer.

Fjernundervisning kan bidra til å øke motivasjonen for elever som ønsker å lære samisk, og tilgang til digitale læremidler av høy kvalitet blir viktig for å tilrettelegge gode tilbud.

Regjeringen vil arbeide videre for at alle elever skal få tilbud om fjernundervisning som er av høy kvalitet uavhengig av bosted og av hvilket samisk språk de benytter.

Fjernundervisningen har delvis vært organisert som prosjekter som har hatt språkvitalisering som mål, og det er gjort gode erfaringer med denne satsingen. Det vil bli utarbeidet en samlet plan for fjernundervisning i samisk, bl.a. for å legge til rette for ordinær og forutsigbar drift av fjernundervisning på alle de tre samiske språkene.

For å utnytte potensialet og dra nytte av stor driftsordninger og samarbeid bør man komme fram til mer enhetlige ordninger også når det gjelder valg av teknologi. Et fullverdig nettbasert undervisningstilbud forutsetter tilgang til bredbånd. Regjeringen vil derfor arbeide for at nordområdene får full bredbåndsdekning.

For fullt ut å utnytte det pedagogiske potensialet i elektroniske medier er det nødvendig med

utvidet kunnskap i pedagogisk bruk av IKT, og det er behov for videre- og etterutdanning i IKT for lærere som skal gi slik undervisning. Skoleeiere og skoleledere bør oppfordre og legge til rette for at lærere som har ansvar for fjernundervisning, deltar i kompetanseutvikling med fokus på pedagogisk bruk av IKT.

Fjernundervisningstilbudet Davvin er spesielt rettet mot personer som ikke har forkunnskaper i samisk. Sámás er utviklet for voksne med nordsamisk som morsmål og som ikke kan lese og skrive samisk. Kursprisen refunderes når alle innleveringene er besvart, slik at tilbudene blir gratis for deltakerne.

11.3.1 Strategier og tiltak

- Regjeringen vil arbeide videre for at alle elever som ikke kan følge ordinær undervisning skal få tilbud om fjernundervisning og at kvaliteten på denne skal være høy uavhengig av bosted og av hvilket samisk språk de benytter.
- I løpet av 2008 skal Utdanningsdirektoratet utarbeide en plan for samisk fjernundervisning. Planen skal omhandle bruk av læremidler, kompetanseutvikling og bredbånd. Det er viktig at arbeidet også omfatter forslag til felles retningslinjer for hvordan fjernundervisningstilbudene kan tilrettelegges, slik at det blir større likhet og bedre helhet i de tilbudene som gis, og at det tas hensyn til både skoleeiere og tilbyderskoler.
- På bakgrunn av erfaringene fra ulike prosjekter vil departementet arbeide for ordinær og forutsigbar drift av fjernundervisning på alle de tre samiske språkene.

11.4 Utvikling og innføring av Læreplanverket for Kunnskapsløftet og Kunnskapsløftet – Samisk (LK06-S)

Da opplæringsloven trådte i kraft i 1999, fikk Sametinget vesentlig større innflytelse og ansvar for utvikling av læreplaner. Opplæringslovens § 6–4 beskriver Sametingets ansvar for innholdet i opplæringen, som med innføringen av Kunnskapsløftet nå blir prøvd ut i praksis.

Læreplanverket for Kunnskapsløftet – Samisk består i likhet med det nasjonale læreplanverket for Kunnskapsløftet av tre deler:

Del I: Generell del er felles for alle elever i Norge og er videreført fra tidligere læreplanverk.

Det er her slått fast at «*Samisk språk og kultur er en del av denne felles arv som det er et særlig ansvar for Norge og Norden å hegne om. Denne arven må gis rom for videre utvikling i skoler med samiske elever, slik at den styrker samisk identitet og vår felles kunnskap om samisk kultur*».

Del II: Prinsipper og rammer for opplæringen – Samisk. Sametinget har tilpasset prinsipper og rammer for opplæringen til samiske forhold.

Del III: Læreplaner for fag består av parallelle likeverdige planer for grunnopplæringen i fagene mat og helse, musikk, KRL, naturfag, samfunnsfag, historie, geografi og religion og etikk. Disse planene skiller seg fra de nasjonale planene ved at de er tilpasset samiske forhold og brukes i opplæringen i grunnskoler i samisk forvaltningsområde, i samiske videregående skoler og ved andre læresteder som tilbyr opplæring etter disse planene. Hensikten med den samiske tilpasningen er at fagene skal ivareta den samiske dimensjonen i et større samfunnsperspektiv. Dette innebærer at læreplanene som nyttes i engelsk og matematikk, er identiske med nasjonale læreplaner, mens det er egne samiske planer for duodji og samisk språk.

Fagenes struktur og hovedområder i de parallelle planene er likeverdige med de nasjonale planene og inneholder både nasjonale og spesifikke samiske kompetansemål. Målet er at den enkelte læreplan skal utgjøre en helhet og sikre samiske elevers kompetanse både i samisk og nasjonal sammenheng, jf. ILO-konvensjon nr.169 artikkel 27 og 29.

De særskilte samiske læreplanene er fastsatt av Sametinget. Samisk som førstespråk og samisk som andrespråk er gjennomgående læreplaner for grunnskolen og videregående opplæring innenfor Kunnskapsløftet. Læreplaner i samisk som andrespråk legger til rette for to ulike progresjoner gjennom hele grunnopplæringen. Etter ønske fra Sametinget er faget samisk språk og kultur ikke ført videre fra L97 til Kunnskapsløftet – Samisk.

I henhold til opplæringslovens § 6–4 skal alle norske elever ha «*opplæring om den samiske folkegruppa og om språket, kulturen og samfunnslivet til denne folkegruppa i tilknytning til dei ulike fagområda. Innanfor rammer fastsette av departementet gir Sametinget forskrifter om innhaldet i slik opplæring*». Det er første gang Sametinget har hatt formell myndighet til å fastsette det samiske innholdet i nasjonale planer. De nye læreplanene innført med Kunnskapsløftet vektlegger i større grad enn tidligere samisk innhold.

Det samiske innholdet i de nasjonale planene ble fastsatt før man ferdigstilte læreplanene i Kunnskapsløftet – Samisk. Planene i K06-S er utviklet i

samarbeid mellom læreplangrupper nedsatt av Sametinget. Forslagene er drøftet i administrative og politiske konsultasjonsmøter mellom Sametinget og Kunnskapsdepartementet. På denne bakgrunn har departementet fastsatt de parallelle likeverdige læreplanene for grunnskolen, dvs. K06-S.

For videregående opplæring er det fastsatt særskilte samiske planer i samisk historie og samfunn, samisk musikk og scene, samisk visuell kultur, design og duodji vg 2 og 3 og reindrift vg 2 og 3.

Departementet ser det som prinsipielt viktig at den opplæringen som gis etter Kunnskapsløftet – Samisk er likeverdig med opplæringen som gis etter Kunnskapsløftet for øvrig, slik at de samiske elevene får tilsvarende kompetanse som andre norske elever.

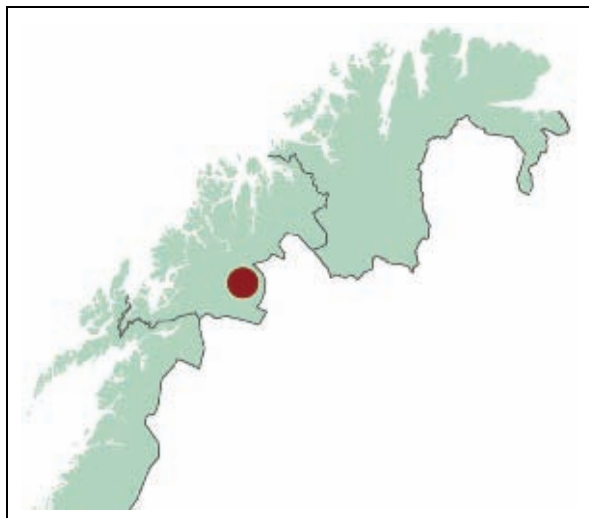
11.4.1 Samarbeid over grensene

Sametingene i Norge, Sverige og Finland har vedtatt å arbeide for samnordiske læreplaner i blant annet samiske språk og duodji. I områder med få elever og vanskelig tilgang på lærekrefter, som for eksempel i sørsamiske områder, kan det være en god løsning at skoler på begge siden av grensen samarbeider om undervisningen, jf kap. 12.1.1. Også mangelen på samiske læremidler kan avhjelpes noe ved samarbeid over landegrensene.

Europarådets charter for regions- og minoritetsspråk (jf. kap. 19.3.1) art. 14 Grenseoverskridende kontakter forplikter statene til å legge til rette for og fremme samarbeid over landegrensene, bl.a. på opplæringsområdet.

Den sørsamiske bosetningen omkring Elgå strekker seg inn i Sverige, og det har vært drøftinger med svenske myndigheter om eventuelt samarbeid om samisk opplæring over grensen. Etter et møte på embetsmannsnivå i mars 2006 skulle representantene for det svenske departementet drøfte spørsmålet nærmere, blant annet i forhold til egne hjemler for forsøksvirksomhet. Videre utspill fra Sverige er ikke kommet, men spørsmålet om grunnskolesamarbeid over grensene er stadig aktuelt, og departementet vil fortsatt følge opp saken.

Samarbeidet med Finland har i første rekke vært knyttet til skolesamarbeidet mellom skolene i Sirma og Utsjok som siden 1999 hatt et tett samarbeid. Samarbeidet har særlig vært begrunnet med ønsket om å ta vare på og utvikle samisk språk, kultur og identitet. Skolene har felles undervisning to dager i uken i norsk, finsk, samisk, engelsk og matematikk. Elevene følger sitt lands læreplan og er administrativt tilknyttet sitt lands skole. Skolene i Sirma og Utsjok bytter lærere i enkelte timer.

Boks 11.2 Sameskolen i Troms

Figur 11.4 Målselv kommune i Troms

Sameskolen i Troms er en internatskole etablert i 1983 i Målselv kommune. Initiativet til etableringen av skolen kom fra foreldre i reindriften. Skoleåret 2007–2008 er 25 elever tilknyttet skolen. 12 av disse er fulltidselever som bor hjemme eller på internatet. Elever med samisk som morsmål har undervisning på samisk. Elever som ikke har samisk som morsmål, men som skal bli fullt ut tospråklige gis språkbad- eller immersjonundervisning. 9 elever, fra Nordland, Nord-Trøndelag og Rogaland, gis fjernundervisning. 3 elever fra Nordland og Tromsø hospiterer ved skolen, én uke pr. måned eller annenhver måned. Skolen, internatet og kjøkke-

net har rundt 14 årsverk, og de aller fleste ansatte har samisk som morsmål.

Skolen har i 2005 utviklet Boazoprošeaakta (reinprosjektet) for å trekke tradisjonell samisk kunnskap inn i skolehverdagen. Hver elev får en reinkalv som de skal temme i løpet av vinteren. Elevene deltar i bl.a. oppsett av reingjerde (måling, innkjøp, bygging), laging av grimer og annet utstyr til reinen, foring, temming og kjøring med slede.

Sameskolen i Troms har en internasjonal profil. Skoleåret 2006–2007 hospiterte en russisk forsker og to elever ved skolen (prosjekt LENA). Formålet var å se på muligheten for å lage en tilsvarende skole i Jakutsk i Sibir, for å beskytte evenfolkets språk og kultur. Flere urfolk i de sirkumpolare områdene har vist interesse for kombinasjonen «vestlig» skole og tradisjonell urfolkskunnskap og har besøkt skolen. Det er utviklet felles læremidler som temahefter for å forenkle samarbeidet.

Når det gjelder framtidige utfordringer, peker skolen selv på at antallet samiskspråklige elever sannsynligvis vil synke, men at antallet elever kan ligge på 15–20 fulltidselever fremover, forutsatt at skolen fortsatt kan drive språkbadundervisning. Skolen har god utstyrskapasitet til fjernundervisning, men ønsker mer langsiktige avtaler for å kunne sikre lærerressursene. Som for andre er læremiddelsituasjonen en utfordring, og skolen produserer temahefter selv.

Lærerne er ansatt i sine respektive kommuner. Samarbeidet mellom skolene er et viktig bidrag til å styrke samisk språk og kultur i de to bygdene.

I tillegg til å samarbeide med Sverige og Finland vektlegger regjeringen også betydningen av å videreføre og styrke det samarbeidet som er etablert mellom skoler i Nordvest-Russland og Finnmark/Troms, og som bl.a. omfatter utveksling av elever og lærere. Å lære hverandres språk er en viktig del av dette samarbeidet, samt at Russland og Norge har ulike styrker og tradisjoner på ulike fagområder. Utveksling av kunnskap og erfaringer vil kunne føre til økt kunnskap i begge land, jf. regjeringens nordområdestrategi.

11.4.2 Eksamen og nasjonale prøver

Høsten 2006 ble det opprettet fagnemnder til å utarbeide eksempeloppgaver i samsvar med Kunnskapsløftet – Samisk. De skal blant annet sikre at oppgavene er i tråd med de samiske læreplanene som er utarbeidet av Sametinget. Fagnemndene har kompetanse i alle de tre samiske språkene og skal samarbeide med fagnemndene i norsk, norsk for elever med samisk og finsk som andrespråk.

Høsten 2007 er det gjennomført nasjonale prøver i lesing på norsk og engelsk og i regning på 5. og 8. trinn. Departementet legger til grunn at elever som har samisk som første- eller andrespråk, skal ha like mange nasjonale prøver som andre elever. Utdanningsdirektoratet har fått i oppdrag å utvikle nasjonale prøver i lesing på

samisk for elever som har samisk som førstespråk. Det tas sikte på at nasjonale prøver i lesing på samisk testes ut høsten 2008 og gjennomføres første gang høsten 2009. Departementet og Sametinget er enige om at det skal utarbeides et eget rammeverk for nasjonale prøver i lesing på samisk. Rammeverket skal beskrive formålet med nasjonale prøver og avgrense den grunnleggende ferdigheten lesing på samisk.

Det arbeides med å utvikle nye kartleggingsprøver i lesing og regning for 2. trinn i grunnskolen. Disse prøvene vil være obligatoriske fra og med inneværende skoleår. Prøvene skal oversettes til de tre samiske språkene.

11.4.3 Evaluering av Kunnskapsløftet – Samisk

Nordlandsforskning har, i samarbeid med Norut Samfunn, Norut NIBR og Høgskolen i Finnmark, fått i oppdrag å evaluere Kunnskapsløftet – Samisk.

Hovedproblemstillingene for evalueringen er å vurdere om Kunnskapsløftet – Samisk bidrar til å oppnå målet om likeverdig opplæring for de samiske språkgruppene i Norge, og på hvilken måte læreplanene er blitt implementert, og hvordan dette har hatt innvirkning på skolens praksis. Evalueringen vil bestå av tre delprosjekter:

- Hvilke forberedelser som er gjort når det gjelder implementeringen av Kunnskapsløftet – Samisk.
- I hvilken grad virkemidlene knyttet til LK06-S er styrende for virksomheten i skolene.
- Hvordan læreplanene virker styrende for virksomheten i skolene.

Hovedprosjektet blir ledet og koordinert av Nordlandsforskning, og all rapportering vil komme samlet fra hovedprosjektet. Det vil komme delrapporter fra evalueringen i april 2009 og 2010, mens sluttrapporten skal foreligge i april 2011.

11.4.4 Strategier og tiltak

- Regjeringen vil videreføre det grenseoverskridende skolesamarbeid i samiske områder.
- I samarbeid med Sametinget utarbeides et eget rammeverk for nasjonale prøver i lesing på samisk.

11.5 Samiske læremidler

Samiske læremidler skal bidra til å styrke samisk kultur og identitet ved å gi elever mulighet til å

lære seg samisk og lære på samisk. Tilgang til læremidler på samisk er en forutsetning for at skolen skal kunne gi et fullverdig undervisningstilbud til samiske elever. Innføring av Kunnskapsløftet – Samisk med nye læreplaner har ført til økt behov for samiske læremidler i de fleste fag. Per i dag er tilfanget av samiske læremidler tilpasset Kunnskapsløftet – Samisk begrenset.

Sametinget har siden Samisk utdanningsråd ble slått sammen med Sametinget i 2000 hatt ansvar for ulike støtteordninger for utvikling av samiske læremidler. Innenfor rammen av *Samisk læremiddelutvikling – Strategisk plan 2001–2005* er det utviklet læremidler for grunnopplæringen, med hovedvekt på grunnskolen. For videregående opplæring er det kun produsert læremidler for enkelte prioriterte fag. Sametinget har de siste tre årene avsatt ca 14 mill. kroner årlig til ulike typer samiske læremidler. I tillegg fikk Sametinget i desember 2006 2 mill. kroner til utvikling av digitale læremidler. For 2008 er det budsjettert med 14 mill. kroner til læremidler.

Sametinget har foretatt en ekstern evaluering av tilskuddsordningen og strategiplanen for samiske læremidler. Evalueringen viser at tilskuddsordningene Sametinget disponerer ikke har fungert tilfredsstillende og peker på flere årsaker til at det ikke har vært mulig å utvikle et tilstrekkelig omfang av samiske læremidler tilpasset Kunnskapsløftet – Samisk. Begrenset tilgang på utviklerkompetanse, små fagmiljøer og liten lønnsomhet nevnes som viktige årsaker til lav produksjon av samiske læremidler.

Manglende oversikt over eksisterende samiske læremidler gjør det vanskelig for skoler og lærere å ta samiske læremidler i bruk. Det er derfor nødvendig at det foretas en kartlegging av eksisterende trykte og digitale læremidler, og at informasjon om disse gjøres lett tilgjengelig via eksisterende kommunikasjonskanaler. Sametinget tar sikte på å behandle utkast til en ny strategisk plan for læremidler våren 2008. Denne planen vil ta utgangspunkt i resultatene fra evalueringen.

Etter at Sametinget har behandlet sin strategiske plan, vil departementet konsultere og samarbeide med Sametinget om det videre arbeidet med samiske læremidler. Departementet mener at Utdanningsdirektoratets rolle og ansvar i arbeidet med utvikling av samiske læremidler bør vurderes. En eventuell overføring av ansvar for å utvikle og produsere samiske læremidler forutsetter samarbeid mellom Utdanningsdirektoratet og Sametinget både når det gjelder kartlegging av og tilrettelegging av de læremidlene som skal utvikles.

Fordi behovet for samiske læremidler er stort, bør alternative produksjonsløsninger vurderes for å fylle dette behovet så raskt som mulig. Blant annet kan sterkere satsing på utvikling av digitale læremidler som raskere kan oppdateres og distribueres, bidra til å imøtekomme behovet for læremidler. Økt satsing på oversettelse av norske læremidler til samisk vil også kunne gi større tilfang av læremidler for samiske elever.

Økt fokus på kompetanseutvikling og samarbeid mellom ulike fagmiljøer vil kunne bidra til produksjon av flere læremidler. Fagmiljøer ved universiteter og høyskoler bør utfordres i denne sammenheng.

Samisk høyskole har i flere år gitt tilbud om videreutdanning i læremiddelpedagogikk og har hatt kurs i utvikling av IKT – baserte læremidler. For å øke rekrutteringen til dette studiet innførte Sametinget en stipendordning for studenter som gjennomførte dette studiet i perioden 2002 til 2005. Høgskolen har også satt av tid for faglærere slik at de kan delta i utvikling av læremidler.

Etablering av samarbeid mellom de nordiske landene om læremiddelutvikling bør igangsettes i nær framtid. Universiteter og høyskoler i Sverige har for eksempel spesiell kompetanse i sørsamisk.

11.5.1 Strategier og tiltak

- Departementet vil våren 2008, i forståelse med Sametinget, opprette en bredt sammensatt arbeidsgruppe som skal utarbeide en plan for utvikling av samiske læremidler for grunnskolelæringen. I tillegg skal arbeidsgruppen vurdere om læremidler beregnet for det norske markedet i større grad kan oversettes og tilpasses Kunnskapsløftet – Samisk. Arbeidsgruppen skal også vurdere økonomiske insitamenter som kan bidra til å stimulere ulike fagmiljøer til å engasjere seg i økt produksjon av samiske læremidler. Planen vil bli sett i sammenheng med Sametingets strategiske plan for læremidler.
- Departementet vil i samarbeid med Sametinget gjennomgå evalueringen for å se nærmere på hvordan støtteordningen for læremidler har fungert, og hvordan utvikling og oppfølging av støtteordninger kan forbedres.
- Departementet vil ta initiativ til, i samarbeid med Utdanningsportalen www.utdanning.no å kartlegge og lage en oversikt over trykte og digitale samiske læremidler. Det vil bli opprettet et eget nettsted for samiske læremidler på www.utdanning.no

11.6 Kompetanseutvikling

I forbindelse med innføringen av Kunnskapsløftet overførte regjeringen 2 mill. kroner til Sametinget til kompetanseutvikling for lærere som gir opplæring i/på samisk. I tillegg kan de midlene som er bevilget til «Kompetanse for utvikling – Strategi for kompetanseutvikling i grunnskolelæringen 2005–2008», også benyttes av lærere som underviser i og på samisk.

11.6.1 Gávnos

I tilknytning til implementering av læreplanene i Kunnskapsløftet har det vært stor etterspørsel etter ressursmaterieell om det samiske innholdet i de nasjonale læreplanene. For å møte dette behovet har Samisk høyskole, på oppdrag fra nasjonale utdanningsmyndigheter, utviklet en veileder for det samiske innholdet i nasjonale læreplaner. Veilederen skal være en del av en informasjons- og motivasjonspakke for samisk innhold koblet til etterutdanning og opplæring av fagpersonell. Gávnos er primært rettet mot lærere som underviser etter nasjonale læreplaner, men vil også være et nyttig hjelpemiddel for lærere som underviser etter læreplanene for Kunnskapsløftet – Samisk.

Ressursmateriellet består av ressursheftet *Gávnos*, (gávnos betyr funn eller oppdagelse) som skal fungere som en faglig ressurs for lærerne i arbeidet med samisk innhold i de nasjonale læreplanene i samspill med nettbaserte læringsressurser. *Gávnos* ble trykt og sendt alle skoleeiere og skoler til skolestart i august 2007. Ressursheftet inneholder bakgrunnsstoff, autentiske tekster og ideer til gjennomføring. Det er ikke en metodisk veiledning, men en «førstehjelp» med eksempler som læreren selv kan fylle på. Institusjonene som står bak veilederen, vil i samarbeid med Skolenettet utvikle nettbaserte læringsressurser som er knyttet til *Gávnos* i form av en «ressursbank» på www.skolenettet.no/gavnos.

11.6.2 Utvikling av etterutdanningstilbud

At det samiske innholdet er tydeliggjort i de nasjonale planene, stiller nye krav til kompetanseheving. Det antas at det vil bli uttrykt behov for fleksible og regionalt tilpassede etterutdanningstilbud, og det vil også være en utfordring å synliggjøre de samiske perspektivene i sentrale rammeplaner og i institusjonenes egne fagplaner både for førskolelærer- og lærerutdanningene. I tillegg er det viktig å legge til rette for at lærerutdanningsinstitusjonene også utvikler kompetanse som bidrar til at det

Boks 11.3 Eksempler på samiske temaer i kompetansemålene i læreplanene for Kunnskapsløftet

Norsk

- gjenkjenne og uttale bokstavene som finnes i samisk alfabet
- gjøre rede for rettigheter i forbindelse med samisk språk og om utbredelsen av de samiske språkene i Norge, Sverige, Finland og Russland

Naturfag

- gi eksempler på hvordan samer utnytter ressurser i naturen
- gi eksempler på folkemedisin, blant annet den samiske, og samtale om forskjellen på alternativ medisin og skolemedisin

Samfunnsfag

- fortelle om samene, urfolket i Norge, og om sentrale trekk ved kulturen og levekårene til samene fram til vikingtida
- fortelle om sentrale trekk ved kulturen og levekårene til samene fra vikingtiden til slutten av dansketiden, og om samenes forhold til statene på Nordkalotten i denne perioden

Kristendoms-, religions- og livsynsskunnskap

- beskrive hovedtrekk i samisk før-kristen religion og overgangen til kristendom drøfte noen verdispørsmål som samene er opptatt av i vår tid

Historie

- gjøre rede for sentrale trekk ved samisk historie og diskutere samenes forhold til stater med samisk bosetning fram til omkring 1850

samiske perspektivet blir dekket i fagene i grunnutdanningen.

For å legge til rette for en nasjonal kompetanseheving har Utdanningsdirektoratet med utgangspunkt i *Gávnos* gitt Samisk høgskole i oppdrag å utvikle et opplegg for etterutdanning av lærere om samisk innhold i Kunnskapsløftet. Høgskolen er bedt om å fokusere på noen sentrale innholdselementer for å motivere lærere til å arbeide med samiske kompetansemål og for å bidra til god

kunnskapsutvikling. Tilbudet ble tatt i bruk høsten 2007.

I samarbeid med Høgskolen i Oslo arrangerte Samisk høgskole et seminar for ansatte i universitets- og høgskolesektoren, utdanningsavdelingene hos fylkesmennene og andre interesserte for bl.a. å motivere til utvikling av etterutdanningstilbud. Våren 2007 avviklet fylkesmennene i Troms og Nordland et seminar om samisk innhold.

Det vil være opp til skoleeier å vurdere behov for etterutdanning knyttet til arbeidet med de samiske kompetansemålene. Skoleeier vil på bakgrunn av behov for kompetanseutvikling kunne ta kontakt med høgskoler for å igangsette samarbeid på dette området. Slikt samarbeid vil for eksempel kunne organiseres på regionalt nivå.

11.6.3 Samisk lesesenter

Samisk høgskole etablerte Samisk lesesenter som et tiltak våren 2007. Samisk høgskole har foreslått at lesesenteret etableres som et fast miljø for samisk leseopplæring, og at det skal drive forsknings- og utviklingsarbeid i lesing på samisk, bidra med faglige tjenester i forbindelse med samisk språk og skole, bl.a. i arbeidet med nasjonale prøver, samt være et fagmiljø for samisk leseopplæring. Departementet mener at Samisk lesesenter bør vurdere å etablere et samarbeid med eksisterende fagmiljøer som bl.a. arbeider med leseopplæring og forskning, slik at en kan utvide og dra nytte av hverandres kompetanse og erfaringer.

11.6.4 Strategier og tiltak

- For å legge til rette for en nasjonal kompetanseheving har Utdanningsdirektoratet med utgangspunkt i *Gávnos* gitt Samisk høgskole i oppdrag å utvikle et opplegg for etterutdanning av lærere om samisk innhold i Kunnskapsløftet.
- Departementet ser det som viktig å styrke samisk leseopplæring og vil i samråd med Samisk høgskole vurdere hvordan dette best kan ivaretas.

11.7 Studieforbund og tilbud for voksne

Det er to samiske studieforbund, Samisk studieutvalg (SOL)⁴ og Sjøsamisk studieforbund (SSF) som har som hovedmål å jobbe for å gi opplæring i samisk språk og kulturarv. I 2006 deltok 484 delta-

⁴ SOL er studieforbundet til Norske Samers Riksforbund.

kere på kurs i regi av SOL, mens 88 deltakere deltok i opplæring organisert av SSF. De fleste kursene omfatter tilbud innenfor samisk kultur og samfunnsliv, samt tilbud i samisk språk.

En del av de øvrige studieforbundene, bl.a. Folkeuniversitetet, gir også tilbud om opplæring i samisk, ofte som fjernundervisning. De samiske språksentrene (jf. kap. 19.7.3) er også aktører som gir ulike kurs for voksne.

SSF har i sin høringsuttalelse til NOU 2007:11 *Studieforbund – læring for livet* pekt på at Sametinget pga. manglende bevilgninger prioriterer barn og unge når det gjelder opplæring og læremiddelproduksjon. Dagens læremidler er ikke egnet for voksne som ikke har et samisk språk, og det er også stort behov for læremidler i bl.a. doudji og tradisjonell kunnskap. I høringsuttalelsen fra Norske Samers Riksforbund sies det at studieforbundene har en viktig rolle for overføring av samisk tradisjonskunnskap og språkarbeid i det samiske samfunnet. Det heter videre: «*Problemet med voksenopplæring for samer er betydelig da det er en rekke nasjonale reformer og innsatsområder som dessverre ikke har samisk profil. Det betyr at satsning på basisopplæring for voksne i arbeidslivet [...] i liten grad*

har evnet å nå frem til samene. Grunnen kan være at informasjonen om ordningene ikke finnes på samisk, at tilskuddsordningene er innrettet på bedrifter og arbeidsgivere av en viss størrelse og at samiske aktører i liten grad har sett mulighetene for å utløse midler fra slike innsatsområder. Videre er det slik at [...] voksne født før 1978 får rett til tilpasset opplæring på videregående nivå heller ikke har blitt fulgt opp med spesielle informasjonstiltak i forhold til samene. Det er ikke urimelig å anta at det vil være relativt mange voksne samer som disse satsningsområdene direkte omhandler. Det er etter NSRs mening svært alvorlig at samenes utfordringer i slike sammenhenger ikke får oppmerksomhet, og grunnen kan være nettopp ordningenes forankring i det offentlige systemet. Sametinget skal og bør spille en rolle i utformingen av voksnes adgang til opplæring i henhold til basisferdigheter, tradisjonskunnskap, språkopplæring mv.»

Gjennom program for Basiskompetanse i arbeidslivet (BKA) er det gitt midler til grunnleggende opplæring i matematikk, lesing og skriving på samisk og norsk og i IKT i regi også av samiske forbund/utøvere.

12 Høyere utdanning og forskning

Flere institusjoner er tillagt ansvar for å gi høyere utdanning og drive forskningsvirksomhet rettet mot det samiske samfunn. Universitetet i Tromsø har den mest omfattende og faglig bredeste virksomheten, mens Samisk høgskole som den eneste samiskspråklige institusjonen har et særlig ansvar for utvikling av samisk språk. Også høgskolene i Finnmark, Bodø og Nord-Trøndelag har utdanningstilbud beregnet på den samiske befolkning.

Som et ledd i oppfølgingen av kvalitetsreformen i høyere utdanning ble det i 2002 lagt fram en egen stortingsmelding om høyere samisk utdanning og forskning, St.meld. nr. 34 (2001–2002). Meldingen ga en utførlig presentasjon av høyere samisk utdanning og forskning. En rekke tiltak ble foreslått for å styrke samisk utdanning og forskning generelt. Det ble særlig lagt vekt på styrking av samisk språk. Stortinget sluttet seg til de foreslåtte tiltakene, jf. Innst. S. nr. 12 (2002–2003).

Urfolk må selv ha muligheter til å bygge opp kapasitet og kompetanse for reell innflytelse på og medvirkning i den generelle samfunnsutviklingen, og særlig utviklingen i nord. Som et ledd i oppfølgingen av Nordområdestrategien vil regjeringen bidra til oppbygging av kapasitet ved de samiske institusjonene innen urfolksrelatert forskning.

Ansvar for samisk forskning er sektorovergripende, og forskningen blir finansiert av ulike departementer. Fra Kunnskapsdepartementet får forskning om samiskrelevante temaer dels støtte gjennom tildelinger til universiteter og høgskoler og dels gjennom tildelinger til Norges forskningsråd.

Se også Sametingets årsmelding 2006, punkt 8.3.

12.1 Samisk høgskole

Samisk høgskole er etablert for å ivareta og styrke det samiske samfunns utvikling og behov for kompetanseoppbygging. Høgskolen har et nasjonalt ansvar for å ivareta og utvikle reindrift, duodji og samisk språk som vitenskapsfag. Samorganiseringen med Nordisk Samisk Institutt og instituttets fagmiljø i samisk språk forventes å gi synergieffekter slik at faget samisk språk kan opprettes på høy-

ere nivå. Høgskolen er lokalisert i et samisk kjerneområde og er den eneste høyere utdanningsinstitusjonen i Norge som fullt ut er samiskspråklig. Undervisningen foregår i all hovedsak på samisk, og samisk er også institusjonens administrative språk. Utdanning ved institusjonen har et allsamsk- og urfolksperspektiv.

Høgskolen har siden etableringen hatt hovedansvar for samisk lærerutdanning. I tillegg har høgskolen et samisk spesialpedagogisk støttesenter. Journalistutdanning ble etablert i 2000. I tillegg har høgskolen studietilbud i bl.a. samisk språk, pedagogikk, samfunnsfag, reindrift, matkultur og samisk kunsthåndverk/duodji. Som øvrige statlige høgskoler har Samisk høgskole myndighet til selv å opprette og nedlegge studietilbud på lavere grads nivå og har opprettet en rekke påbyggings/videreutdanningstilbud, bl.a. urfolksjournalistikk og minoritetsmedier, samisk tolkeutdanning, læremiddelpedagogikk, samisk utdanningsledelse og tospråklig/flerkulturell pedagogikk. Studietilbud på høyere grads nivå må institusjonen søke om adgang til å etablere i henhold til gjeldende regelverk.

Samisk høgskole har en viktig rolle i å formidle samisk språk og kultur. Regjeringen ser det som viktig at Samisk høgskole kan bidra mer aktivt inn mot kompetanseoppbyggingen innen ulike deler av offentlig sektor; helse, skolevesen, politi/fengselsvesen osv. Regjeringen mener at det er behov for at særlig omsorgs- og helsepersonell har tilstrekkelig kunnskap om samiske forhold og kultur til å kunne møte samiske brukere, pasienter og pårørende på en god måte. Det er behov for at sosial- og helsefaglige utdanninger settes bedre i stand til å gi studentene tilstrekkelig kunnskap om samiske forhold og kultur. Det vises for øvrig til kapitlene 8.1 Grunnlaget for helsepolitiske tiltak overfor den samiske befolkning og 5.2 Samisk språk- og kulturkompetanse i offentlig sektor.

12.1.1 Studentrekruttering

Høgskolen rekrutterer studenter fra hele det samiske området, inklusive øvrige nordiske land og Russland. Opptak til allmenn- og førskolelærerutdanning foretas vanligvis annet hvert år, men det

utvises fleksibilitet avhengig av antall aktuelle søkere. Høgskolen har hatt en negativ utvikling når det gjelder antall søkere til disse studiene.

Til nye studietilbud som er etablert, har det vært forholdsvis bedre søkning, bl.a. til videreutdanningstilbud rettet mot lokale næringer som samfunnsfag med reindrift. Samisk matkultur er opprettet som et nytt utdanningstilbud. Høgskolen har også utdanningstilbud rettet mot konsekvensanalyser av inngrep i urfolkenes land, hvor russisk urfolksungdom fra ulike regioner har deltatt. Høgskolen har imidlertid fortsatt en stor utfordring når det gjelder å øke studentrekrutteringen. Det planlegges nå utdanningstilbud relatert til urfolk og klimaendringer.

Utviklingen i søkertall totalt for Samisk høgskole har vært negativ de siste årene. I 2003 hadde høgskolen 354 søkere, mens tallet for 2007 var 281. Trenden er imidlertid positiv når det gjelder studentrekruttering målt som utvikling i totalt antall registrerte studenter. Høgskolen har økt studenttallet med rundt 30 prosent fra 2003 til 2007, og hadde i 2007 187 registrerte studenter¹.

Høgskolens budsjetttramme ble i 2004 økt med 0,4 mill. kroner til arbeidet med rekruttering av studenter, som en oppfølging av St.meld. nr. 34 (2001–2002). Høgskolen arbeider aktivt med rekruttering fra alle samiske områder, og hadde i 2007 spesielt fokus på rekruttering til lærerutdanningen. Høgskolen har rapportert at interessen for lærerutdanningene virker positiv.

Kunnskapsdepartementet vil oppfordre Samisk høgskole til å tilby flere av studiene ved høgskolen desentralisert, særlig der rekrutteringen er sviktende.

12.1.2 Lærerutdanning

Høgskolen har et nasjonalt ansvar for samisk allmennlærer- og førskolelærerutdanning. En ny, fleksibel modell for lærerutdanningene er utviklet og ble tatt i bruk ved opptaket høsten 2005. Modellen er utarbeidet på grunnlag av de nasjonale rammeplanene, men med en særegen profil for å sikre relevans for det samiske samfunn. Det er lagt vekt på at hvert utdanningsår skal ha en egen faglig profil med konsentrasjon om ulike tema. Første studieår er felles for både allmenn- og førskolelærerstudentene, og det er også mulighet for samorganisering av fag i tredje studieår. Den nye modellen vil øke studentenes muligheter for fordypning i den

valgfrie delen av utdanningene og samtidig effektivisere ressursbruken ved institusjonen.

Høgskolen har opptak til allmennlærerutdanningen og førskolelærerutdanningen annethvert år. I 2007 var det registrert 14 studenter ved allmennlærerutdanningen. Tallet på registrerte studenter har gått ned i perioden 2003–2007, det samme gjelder for antall søkere. I 2007 var det 18 søkere til samisk allmennlærerutdanning, mens det i 2005 var 23 søkere. Ved førskolelærerutdanningen var det i 2007 registrert 7 studenter. Også her har tallet på registrerte studenter vist en synkende tendens. Til samisk førskolelærerutdanning var det i 2007 21 søkere, mens det i 2006 var 10 søkere. Antall søkere har gått ned også ved førskolelærerutdanningen.

Sametinget fastsetter rammeplaner for faget samisk i de samiske lærerutdanningene. Utdanningene kvalifiserer for tilsetning også i norskspråklige barnehager og grunnskoler. Lærerutdanning ved Samisk høgskole gir også undervisningskompetanse som lærer i Sverige og Finland. Det nasjonale ansvar institusjonen har innebærer også et koordinerende ansvar for sørsamisk og lulesamisk ved Høgskolen i Nord-Trøndelag og Høgskolen i Bodø.

Samisk høgskole har gjennom flere år utviklet nye, fleksible læringsformer og -metoder basert på bærbare student-PCer og trådløs kommunikasjon. Teknisk og pedagogisk bruk av IKT i samarbeid med praksisfeltet framstår som et av høgskolens viktigste kompetanseområder innenfor lærerutdanningene. Som et synlig resultat av denne utviklingen fikk Samisk høgskole tildelt Utdannings- og forskningsdepartementets utdanningskvalitetspris i 2005.

Høgskolen har satset mye på å utvikle videreutdanningstilbud både som ordinære undervisningstilbud og som fjernundervisning for lærere ved grunnskoler og barnehager i samiske områder. Samisk høgskole er også tildelt ansvar og ressurser for å koordinere nettverk for samiske fag i Kunnskapsløftet. Utdanningstilbudene ved Samisk høgskole er dermed et sentralt virkemiddel for å sikre godt kvalifisert personell til barnehager og skoleverk i samiske områder. Samisk høgskole har også kompetanse og mulighet til å tilby videreutdanningskurs om samisk kultur og samiske forhold til skoleeiere utenfor det samiske området.

I forbindelse med gjennomgangen av nåværende allmennlærerutdanning vil Kunnskapsdepartementet vurdere hvordan samisk historie- og kulturforståelse kan styrkes i ny rammeplan for utdanningen.

¹ Kilde for alle studenttall er Database for høyere utdanning (DBH). Studenter tilsvarer ikke personer, men er gjennomgående omregnet til heltidsekvivalenter.

Regjeringen vil vurdere hensiktsmessigheten av stipendordninger som virkemiddel for å øke rekrutteringen til samiske lærerutdanninger.

12.1.3 Samisk språk

Det er stort behov for kandidater med solide kunnskaper i samisk språk. Det er fortsatt mangel på samisktalende førskolelærere og lærere i barnehage og grunnskole, og høyere utdanningsinstitusjoner har problemer med å få tilsatt i stillinger der det kreves vitenskapelig kompetanse. Ulike samfunnssektorer har også behov for kandidater som behersker både samisk og norsk.

Samisk høgskole er tillagt et nasjonalt ansvar for å ivareta, styrke og utvikle samisk språk som vitenskapsfag, jf. St.meld. nr. 34 (2001–2002). Dette ansvaret omfatter samtlige språkgrupper, både nordsamisk, sørsamisk og lulesamisk og forutsetter nært samarbeid med fagmiljøer ved øvrige aktuelle høyere utdanningsinstitusjoner. Høgskolen har nedlagt et stort arbeid i utviklingen av fagterminologi innen ulike fagområder. Utvikling av samisk som vitenskapsspråk er imidlertid et langsiktig arbeid som krever kontinuerlig innsats.

Samisk høgskole har deltatt i Sametingets prosjekt for vitalisering av sørsamisk språk i Elgå i Engerdal kommune, et prosjekt som har gått over 5 år fra 2001–2006 (jf. boks 11.1). Fagansatte ved høgskolen har deltatt både i styringsgruppen for prosjektet og med faglig veiledning under prosjektperioden.

Samisk språk er i dag opprettet på lavere grads nivå og som ledd i lærerutdanning ved Samisk høgskole. I den nevnte stortingsmeldingen gikk regjeringen inn for at høgskolen skulle styrkes med sikte på at samisk språk kunne opprettes på høyere nivå. En forutsetning for oppretting av studier på høyere nivå er at studiene blir akkreditert av Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen (NOKUT). I februar 2008 fikk Samisk høgskole akkreditert masterstudiet i samisk språk. For å styrke samisk språk har høgskolen fått tildelt en stipendiattstilling.

Høgskolens budsjett ble i 2005 økt med kr. 500 000 for å styrke utgivelsen av lærebøker på samisk.

Det er en utfordring å rekruttere studenter til studier i samiske språk og til samisk lærer- og førskolelærerutdanning. Noe av årsaken ligger i at søkermassen er begrenset av at samiskkunskapene i de samiske områdene er svake. Forkurs for studenter med svake eller manglende forkunnskaper i samisk kan være et tiltak som kan bidra til å

øke rekrutteringen. Regjeringen vil vurdere å tildele ekstra midler til forkurs i samisk språk.

12.1.4 Duodji

Samisk høgskole har lang tradisjon i å gi utdanning i samisk kunsthåndverk/duodji. Høgskolen har spisskompetanse innen dette fagområdet og ble i St.meld. nr. 34 (2001–2002) tillagt nasjonalt ansvar for videre utvikling av faget. Høgskolen planlegger å søke akkreditering for masterstudium i duodji.

12.1.5 Samorganisering av Samisk høgskole og Nordisk Samisk Institutt

Nordisk Samisk Institutt ble opprettet i 1973 som en institusjon under Nordisk ministerråd. Fra 1.1.2005 er den faglige virksomheten ved instituttet organisert som en enhet ved Samisk høgskole. Det er fastsatt nye vedtekter for instituttet der instituttets faglige selvstendighet understrekes. Tre av styrets fem medlemmer oppnevnes av Samisk høgskole etter forslag fra sametingene i Finland, Norge og Sverige. Instituttlederen er samtidig forskningsdirektør ved Samisk høgskole. Instituttets basisbevilgning fra Nordisk ministerråd er gradvis redusert til at den i 2007 dekker 25 prosent. Øvrig basisfinansiering dekkes av Norge med 50 prosent, Sverige med 15 prosent og Finland med 10 prosent. Bevilgningene tildeles Samisk høgskole øremerket for instituttets virksomhet. Instituttet har i tillegg en vesentlig andel oppdragsinntekter.

Instituttets formål er gjennom forskning å styrke og utvikle samisk språk, kultur og samfunnsnivå sett i et allsamisk perspektiv. Instituttet prioriterer tre faglige satsingsområder: samfunnsforskning, samisk språkforskning og rettshistorisk forskning. Det er ca. 20 forskere ansatt på åremål med kompetanse innen de ulike fagområdene.

12.1.6 Utvikling av faglig nivå

I St.meld. nr. 34 (2001–2002) om høyere samisk utdanning og forskning ble det lagt vekt på å styrke det samiske utdannings- og forskningsområdet slik at Samisk høgskole på sikt kunne bli godkjent som vitenskapelig høgskole. Sentrale elementer i denne sammenheng var styrking av samisk språk og duodji med sikte på at fagene skulle kunne opprettes på høyere nivå. Høgskolen har i dag fem doktorgradstillinger finansiert over sitt grunnbudsjett.

Samorganiseringen av de to samiske institusjonene, Samisk høgskole og Nordisk Samisk Insti-

tutt, vil føre til en vesentlig styrking av det samiske akademiske miljøet. De to institusjonene har i stor grad en komplementær fagportefølje, og det forventes at samorganiseringen vil gi faglige synergieffekter. Det er fastsatt en felles strategisk plan gjeldende for årene 2006–2011. I planen blir det lagt vekt på å utvikle og styrke Samisk høgskole og Nordisk Samisk Institutt felles aktiviteter som en samhandlende institusjon. Et hovedmål i strategiplanen er at en slik samlet institusjon blir akkre-

ditert som vitenskapelig høgskole i løpet av denne perioden. Regjeringen har sluttet seg til målsettingen om at den vitenskapelige kompetansen skal bygges opp slik at høgskolen fyller kravene til å bli akkreditert som vitenskapelig høgskole. Som ledd i dette arbeidet har Samisk høgskole arbeidet for å få opprettet masterstudium i samisk språk. Studiet ble akkreditert av NOKUT i februar 2008.

12.2 Universitetet i Tromsø

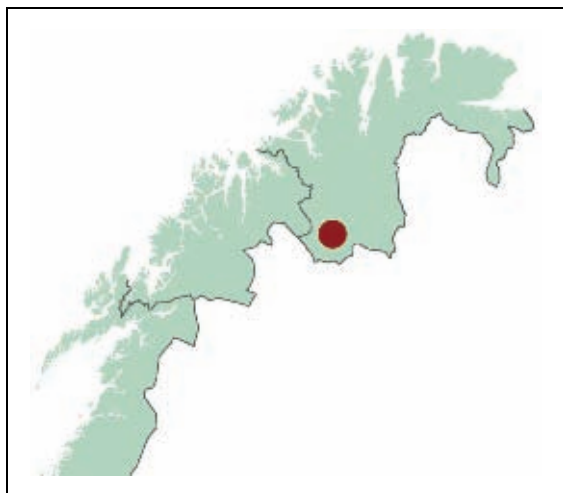
Universitetet i Tromsø har et nasjonalt ansvar for urfolksrelatert forskning, utdanning og formidling. Samisk forskning og kunnskapsoppbygging, utdanning og formidling om samiske forhold har stått sentralt for Universitetet i Tromsø siden etableringen, og universitetet har et hovedansvar for utdanning og forskning for den samiske befolkningen innenfor et bredt fagspekter. Universitetet har ansvar for å gi utdanning fra grunn- til toppnivå innen de fleste fagområder som realfag, humanistiske fag, samfunnsfag og en rekke profesjonsutdanninger. De fleste fagområder inneholder også studieemner som tematiserer særlig urfolks og samiske problemstillinger. Forskningsmiljøet ved universitetet utgjør nasjonalt, og innen enkelte fagområder internasjonalt, et tyngdepunkt innen samisk- og urfolksstudier. Senter for samiske studier, som ble opprettet i 1990, har som overordnet målsetting å fremme undervisning og forskning om samiske forhold ved universitetet, samordne virksomheten, stimulere til tverrfaglig virksomhet og styrke rekrutteringen til samisk forskning. Det foreligger planer om på sikt å gjøre Senter for samiske studier til et Senter for urfolksforskning generelt.

Samisk utdanning og forskning er et satsingsområde ved universitetet. I universitetets strategiplan for 2000–2010 inngår en rekke tiltak for å styrke samisk og urfolksrelatert forskning og utdanning. Bl.a. er det etablert et masterprogram i urfolksstudier som inkluderer urfolkstema innen historie, juss, sosialantropologi og humaniora. Det er også etablert et program for reindriftsrelatert forskning og en reisestøtteordning for samiske master- og doktorgradsstudenter.

Senter for samisk helseforskning ble opprettet i 2001 med finansiering fra daværende Sosial- og helsedepartementet. Senteret er knyttet til Institutt for samfunnsmedisin ved Universitetet i Tromsø og driver forskning på helse og levekår i områder med samisk befolkning.

Universitetet er fortsatt den eneste institusjon som gir utdanning i samisk språk på alle nivåer.

Boks 12.1 Samisk vitenskapsbygg i Kautokeino

Figur 12.1 Kautokeino kommune i Finnmark

Et tettere faglig samarbeid mellom flere samiske institusjoner i Kautokeino forventes når det felles vitenskapsbygget som er under bygging står ferdig. Her vil Samisk høgskole og Nordisk Samisk Institutt samlokaliseres med bl.a. Sametingets avdeling for opplæring, språk og kultur, Samisk arkiv, Samisk spesialpedagogiske støtte, Gáldu – Kompetansesenteret for urfolks rettigheter, Internasjonalt fag- og formidlingssenter for reindrift og Studentsamskipnaden i Indre Finnmark. Samling av disse institusjonene og aktivitetene vil legge til rette for et fruktbart samarbeid og ha viktige synergieffekter for samisk språk, kultur, forskning og utdanning. Samordning av samisk arkiv-, informasjons- og dokumentasjonssenter vil også bidra til større tilgjengelighet for forskning og læring og et bedre integrert tilbud for brukerne. Bygget skal etter planen stå ferdig i 2009.

Universitetet har på denne bakgrunn et særlig ansvar for forskerutdanning i samisk språk. Videre utvikling og bevaring av samisk språk, inklusive sørsamisk og lulesamisk der fagmiljøene er svært små, må stå sentralt og foregå i nært samarbeid med Samisk høgskole, Høgskolen i Bodø og Høgskolen i Nord-Trøndelag. Det har vært vanskelig å rekruttere til toppstillinger i samisk språk. Universitetet har nå tilsatt en professor II i samisk språkvitenskap, som har sin hovedstilling ved Universitetet i Umeå.

En relativt stor andel av den samiske befolkningen i dag er ikke samisktalende. Det har ført til stor etterspørsel etter samisk for nybegynnere. Universitetet i Tromsø har tidligere tilbudt et slik studium, men er nå i gang med planleggingen av et bachelor tilbud i samisk som fremmedspråk. Universitetet har også vedtatt å etablere et senter for samisk leksikografi og språkteknologi (Senter for samisk språkteknologi). Det er en permanentgjøring av et prosjekt som startet i 2001 finansiert av Norges forskningsråd.

Universitetet er tildelt to stipendiatstillinger for å ivareta ansvaret for samiske studier.

12.3 Utdanning ved andre institusjoner

12.3.1 Høgskolen i Bodø

Høgskolen i Bodø gir studietilbud i lulesamisk språk som ledd i allmennlærer- og førskolelærerutdanning eller som videreutdanningstilbud for søkere med ulik bakgrunn. Tilbudene gis annet hvert år avhengig av antall søkere og tilgang på lærere de enkelte år. Tema med lulesamiske problemstillinger kan ellers inngå i flere utdanninger. For å bygge opp kompetanse har høgskolen fått tildelt doktorgradsstipend og har for tiden en stipendiatstilling i lulesamisk språk. Høgskolen har inneværende år inngått en samarbeidsavtale med Árran lulesamiske senter med det formål å etablere et langsiktig forsknings- og utdanningssamarbeid innen samisk og urfolksstudier.

I St.meld. nr. 34 (2001–2002) ble Høgskolen i Bodø tillagt et nasjonalt ansvar for lulesamisk språk som ledd i lærerutdanning. Det er lagt inn midler på høgskolens budsjett for å ivareta dette ansvaret.

I 2005 hadde lulesamisk språk 10 registrerte studenter og 11 søkere. Studiet har ikke blitt tilbudt i studieåret 2006/2007, men høgskolen planlegger å tilby studiet igjen i studieåret 2008/2009.

Regjeringen vil vurdere å tildele ekstra midler til forkurs i lulesamisk, jf. omtale under kap. 12.1.3.

Regjeringen vil også vurdere hensiktsmessigheten av stipendordninger som virkemiddel for å øke rekrutteringen til samiske lærerutdanninger.

12.3.2 Høgskolen i Nord-Trøndelag

Det sørsamiske språket har vært utsatt for et særlig press da det ikke finnes noen kjerneområder for sørsamisk språk. Det har derfor vært særlig viktig å utdanne samiskspråklige lærere for barnehage, grunnskole og videregående skole. Som et ledd i å bevare og utvikle sørsamisk språk er Høgskolen i Nord-Trøndelag tillagt et nasjonalt ansvar for sørsamisk språk i en lærerutdanningskontekst, jf. St.meld. nr. 34 (2001–2002). Høgskolen har etablert sørsamisk som et halvårig studietilbud. Studiet inneholder språkkunnskap, litteratur- og kulturkunnskap og fagdidaktikk og kan inngå i lærerutdanning eller bachelorutdanning eller tas som videreutdanning. Høgskolen gir også etterutdanningskurs i samisk tradisjonskunnskap beregnet på tilsatte i skoleverket, offentlig og privat virksomhet. Det er lagt inn ekstra ressurser i høgskolens budsjett for å ivareta høgskolens ansvar for sørsamisk. I 2007 hadde studiet sørsamisk språk ni registrerte studenter, tilsvarende tall i 2006 var seks studenter. Sørsamisk språk hadde i 2007 14 søkere, mens tilsvarende tall i 2006 var 7 søkere.

Regjeringen vil vurdere å tildele ekstra midler til forkurs i sørsamisk, jf. omtale under kap. 12.1.3. Regjeringen vil også vurdere hensiktsmessigheten av stipendordninger som virkemiddel for å øke rekrutteringen til samiske lærerutdanninger.

12.3.3 Høgskolen i Finnmark

Høgskolen har en rekke studietilbud der samisk kultur, historie og samfunnsliv inngår som en integrert del. Det gjelder både innen profesjonsutdanninger som lærerutdanning og ulike sosial- og helsefagutdanninger, men også innen fag som reiseliv, friluftsliv og naturressursforvaltning inngår emner med samiske problemstillinger. Høgskolen er ikke tillagt et spesielt ansvar for samiskrelaterte fag, men har utviklet en faglig profil der samiske problemstillinger ivaretas.

12.3.4 Samarbeid mellom institusjonene

De samiske akademiske miljøene er små og det ble derfor i St.meld. nr. 34 (2001–2002) lagt stor vekt på at samarbeidet mellom institusjonene måtte bli styrket. Som et ledd i oppfølgingen av stortingsmeldingen foreligger det en utredning om faglig samarbeid mellom Universitetet i Tromsø, Samisk

høgskole/Nordisk Samisk Institutt og Høgskolen i Finnmark. Eksisterende samarbeidsavtaler og utvidete rammer for samarbeid presenteres. Det foreslås samarbeid om utdanning innen samisk språk (begynneropplæring), naturressursforvaltning, samt behovet for kompetanseoppbygging som følge av nasjonale målsettinger om inkludering av samiskrelaterte emner både i barnehager og grunnskoler. Innen forskning foreslås bl.a. samarbeid om forskerutdanning innen samisk- og urfolksrelaterte emner og en videreføring og økt støtte til urfolksnettverket. Tradisjonell kunnskap foreslås som et konkret tema for forskersamarbeid. Det vil være en sentral oppgave for institusjonene å følge opp aktuelle forslag i utredningen.

12.4 Urfolksnettverket

Forskningsrådet opprettet i 1997 et nettverksprosjekt for urfolksforskning som et samarbeidsprosjekt mellom Universitetet i Tromsø, Samisk høgskole og Nordisk Samisk Institutt. Formålet med prosjektet var å fremme samisk forskning og urfolksforskning gjennom kontakt mellom forskere fra ulike miljøer og land og slik stimulere til rekruttering og nye forskningsprosjekter. Etter prosjektperiodens utløp har Universitetet i Tromsø fått overført kr. 600 000 for videreføring av nettverket. Til de ulike forskningsprosjektene knyttet til nettverket må det som tidligere søkes ekstern finansiering.

12.4.1 Arktisk universitet

Arktisk universitet (University of the Arctic) er et nettverkssamarbeid mellom universiteter og høgskoler i det arktiske området. Høyere utdanningsinstitusjoner fra de åtte medlemslandene i Arktisk råd deltar i nettverket. Fra norsk side deltar de høyere utdanningsinstitusjonene i de tre nordligste fylkene. Samarbeidet er spesielt rettet inn mot student- og lærerutveksling. Bl.a. koordineres mobilitetsprogrammet north2north, studieprogrammet Bachelor of Circumpolar Studies og tematiske nettverk og feltkurs gjennom nettverket. Som et ledd i dette samarbeidet driver Samisk høgskole et prosjekt om reindriftsforvaltning rettet mot russiske urfolk og utvikler internasjonale kurs i tilpasning til klimaendringer i urfolkssamfunnene i Nordområdene.

Universitetet i Tromsø koordinerer det norske samarbeidet innenfor nettverket. Det er i 2008 avsatt 5,3 mill. kroner til virksomheten over Universitetet i Tromsøs budsjett. Regjeringen vil som

ledd i nordområdestrategien styrke samarbeidet mellom kunnskapsinstitusjonene i det sirkumpolare nord gjennom økt lærerutveksling og etablering av et masterprogram.

12.5 Samisk forskning gjennom Norges forskningsråd

St.meld. nr. 34 (2001–2002) *Kvalitetsreformen, Om høyere samisk utdanning og forskning* foreslo blant annet å styrke Forskningsrådets program for samisk forskning. Meldingen foreslo at rekrutteringen til samisk forskning skulle styrkes, dels gjennom stipendmidler fra Forskningsrådet og dels gjennom tildeling av rekrutteringsstillinger over aktuelle institusjoners budsjetter. Meldingen foreslo også at regjeringen skulle ta initiativ til å drøfte et nærmere nordisk samarbeid om organiseringen av samisk forskning.

Stortinget ga ved behandlingen av Innst. S. nr. 12 (2002–2003) og St.meld. nr. 34 tilslutning til at det skulle arbeides videre for å styrke samisk høyere utdanning og forskning. Program for samisk forskning fikk økte ressurser i samsvar med meldingens forslag. St.meld. nr. 20 (2004–2005) *Vilje til forskning* gikk inn for å fortsette styrkingen av samisk forskning og rekrutteringen av samiske forskere, og foreslo i denne forbindelse at Forskningsrådets program for samisk forskning skulle forlenges og styrkes.

12.5.1 Program for samisk forskning

Forskningsrådets program for samisk forskning ble startet i 2001 og avsluttet i 2006. Programmet, som har omfattet humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning, har hatt i overkant av 44 mill. kroner til rådighet i løpet av programperioden. Vel tre fjerdedeler av midlene er kommet fra Kunnskapsdepartementet, og resten fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet. Formålet med programmet har vært å bidra til kompetanseoppbygging, rekruttering og tverrfaglig og flerinstitusjonelt samarbeid. Spesielt fokus har vært rettet mot utvikling av samisk som vitenskapspråk. I den siste delen av programperioden har det vært lagt økt vekt på formidling av forskning. Generelt har programmet lagt vekt på rekruttering av kvinner til forskning. I tillegg til nordsamiske prosjekter, er det gitt midler til sørsamiske og lulesamiske prosjekter.

En avslutningskonferanse ble holdt i 2006. Oppsummeringen viste at programmet har hatt stor betydning både for rekrutteringen til samisk

forskning og for formidlingen av forskningen. Programmet har særlig lyktes med rekruttering av kvinner til forskning. Flere prosjekter har bidratt til utviklingen av samisk som vitenskapsspråk. Dette var en viktig målsetting for programmet. En rekke tverrfaglige prosjekter har gitt forskning som kan bidra med nye perspektiver på samisk samfunnsliv og danne underlag for framtidig politikkutforming. Gjennom programmet er det gitt støtte til 51 ulike prosjekter, hvorav 15 formidlings-tiltak.

Et nytt program har startet opp i 2007, med grunnlag i egevalueringen fra det avgåtte programstyret for forrige program, innspill fra Sametinget og fra miljøer som har samisk forskning. Det nye programstyret har representasjon fra Sverige og Finland. Sametinget har en observatør i styret.

Program for samisk forskning II har som mål å fremme langsiktig forskning av høy kvalitet om samiske forhold, og bidra til rekruttering og videre utvikling av samisk som vitenskapsspråk. I tillegg legges det vekt på internasjonalt forskningssamarbeid, nettverksbygging og formidling av forskningen. Når det gjelder rekruttering vil postdoktorstipend være et viktig virkemiddel. Tradisjonell kunnskap vil være blant satsningsområdene i det nye programmet for samisk forskning, jf. kap. 13. Programperioden er utvidet fra 5 til 10 år med en evaluering ca. midtveis midt i perioden. Det er Kunnskapsdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet som finansierer programmet.

12.5.2 Samiske perspektiver i annen programvirksomhet

Det er viktig å bygge opp faglig bredde i samisk forskning. Et bidrag til dette er Forskningsrådets arbeid for å integrere samiske elementer i andre deler av sin programvirksomhet. Samiske perspektiver inngår for eksempel i flere programmer relatert til klima og miljø.

Programmet Landskap i endring – bruk og forvaltning av kulturmiljø og naturressurser, har hatt samiske elementer inne fra starten. Deler av programmene NORKLIMA, Miljø 2015 og Areal og naturbasert næringsutvikling (AREAL) kan være relevante for urfolks- og reindriftsproblematikk.

Helseforskningsprogrammene Program for psykisk helse, Folkehelseprogrammet, Miljø, gener og helse og Program for helse- og omsorgstjenester, som alle ble startet i 2006 og skal løpe i fire år, kan også ta opp i seg samiskrelatert forskning på sine områder.

Av nye tildelinger i 2007, gikk det blant annet midler til samisk forskning gjennom programmene AREAL, Polaråret og andre miljøprogrammer.

Samiskrelevante prosjekter mottar derfor støtte innenfor forskjellige programmer som finansieres over flere departementers budsjetter. Det gis også midler til samisk forskning innenfor frittstående prosjekter, og i 2007 ble det gitt støtte til et

Boks 12.2 EALÁT og det internasjonale polaråret

Forskningsprosjektet EALÁT er en oppfølging av Arktisk råds klimarapport (ACIA) og er et prosjekt under det internasjonale polaråret (2007–2008). Prosjektet skal se på hvordan beitearealer for rein påvirkes av klimaendringer. Dette skal skje i nært samarbeid mellom reindriftsfolk og forskere. Et viktig mål er å integrere tradisjonell kunnskap med vitenskapelige data fra ulike regioner i Arktis. Norges forskningsråd har tildelt 9 mill. kroner til prosjektet i 2006 som ledes fra Samisk høyskole/Nordisk Samisk Institutt. Arbeidet skjer sammen med forskere, reineiere og formidlere som samarbeider fra forskningsinstitusjoner i Norge og andre land, bla. i USA og Russland. Målet med prosjektet er å forberede reineiere og myndigheter på de forandringer som kan komme som følge av global oppvarming for reinbeitene og i endret bruk av Arktis. Prosjektet skal bidra til at reineierne selv kan redusere sin sårbarhet i næringen og definere risikofaktorer relatert til fremtidige klimaendringer. EALÁT-prosjektet vil produsere kunnskaper både til reindriftsfolk og myndigheter med sikte på utvikling av nye positive forvaltningsstrategier som kan bidra til å øke reindriftens robusthet overfor forandringer og til å bevare reinbeitearealene for fremtiden.

Forskningsrådet finansierer også andre urfolksrelevante prosjekter innenfor polarårsatsingen. Dette gjelder prosjektene Community Adaption and Vulnerability in the Arctic Regions, The Impacts of Oil and Gas Activity on Peoples in the Arctic, The Linguistic and Cultural Heritage Electronic Network og Monitoring of Development in Traditional Indigenous Lands of the Nenets Autonomous Okrug.

samiskrelevant strategisk instituttprosjekt i rettsvitenskap.

Regjeringens nordområdestrategi ble presentert 1. desember 2006. Strategien understreker blant annet at urfolksdimensjonen ved kunnskapsutviklingen i nord er viktig. Ifølge strategien vil regjeringen legge til rette for å styrke den nordområderelevante forskningen gjennom Norges forskningsråd. Se kap. 1.5.2 for omtale av nordområdestrategien.

12.5.3 Organisering

Siste forskningsmelding, St.meld. nr. 20 (2004–2005), legger vekt på behovet for å se samisk forskning i sammenheng med annen forskning. Meldingen slår derfor fast at midler til samisk forskning, som øvrige forskningsmidler, fortsatt vil bli kanalisert dels direkte til universitets- og høyskolesektoren, dels gjennom Norges forskningsråd.

Det arbeides for å oppnå et bredere nordisk samarbeid i samisk forskning. Samiske fag- og forskningsmiljøer understreker behovet for utarbeidelse av felles strategier og standarder for forskning i samiske og urfolksområder, jf. seminarrapporten *Future challenges for reindeer husbandry societies*, Umeå, mars 2007. I St.meld. nr. 20 (2004–2005) blir Forskningsrådet bedt om å ta initiativ til en felles nordisk utredning som skal vurdere opprettelse av et samisk forskningsutvalg for Norge, Sverige og Finland. Tanken er at et slikt utvalg skal legge strategier for samisk forskning og bidra til bedre ressursutnyttelse gjennom koordinering av forskningen på nordisk basis. Meldingen ber om at behovet for etablering av et samisk etikkutvalg vurderes samtidig. Forskningsrådet arbeider med et slikt initiativ overfor de aktuelle nordiske land.

12.6 Strategier og tiltak

- Universitetet i Tromsø vil fortsatt ha et nasjonalt ansvar for urfolksrelatert forskning, utdanning og formidling, inklusive samisk. Forskerutdanning innenfor samisk- og urfolksrelaterte fagområder vil være en sentral oppgave for universitetet. Ved tildeling av rekrutteringsstillinger forutsettes det at universitetet prioriterer også disse fagområdene. For alle disse tiltakene vil Senter for samiske studier måtte spille en sentral rolle.
- Samisk høyskole har fortsatt et nasjonalt ansvar for å ivareta og utvikle reindrift, duodji og samisk språk som vitenskapsfag. Samorganiseringen med Nordisk Samisk Institutt og instituttets fagmiljø i samisk språk forventes å gi synergieffekter slik at faget samisk språk kan opprettes på høyere nivå.
- Det er en utfordring å rekruttere studenter til studier i samiske språk og til samisk lærer- og førskolelærerutdanning. Noe av årsaken ligger i at søkermassen er begrenset av at samisk kunnskapene i de samiske områdene er svake. Forkurs for studenter med svake eller manglende forkunnskaper i samisk kan være et tiltak som kan bidra til å øke rekrutteringen. Regjeringen vil vurdere å tildele ekstra midler til forkurs i nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk språk.
- Regjeringen vil vurdere hensiktsmessigheten av stipendordninger som virkemiddel for å øke rekrutteringen til samiske lærerutdanninger.
- Regjeringen ser det som viktig at Samisk høyskole kan bidra mer aktivt inn mot kompetanseoppbyggingen innen ulike deler av offentlig sektor; helse, skolevesen, politi/fengselsvesen osv. Dette kan også gjennomføres desentralisert.
- I forbindelse med gjennomgangen av nåværende allmennlærerutdanning vil Kunnskapsdepartementet vurdere hvordan samisk historie- og kulturforståelse kan styrkes i ny rammeplan for utdanningen.
- Det er et mål at en samorganisert Samisk høyskole/Nordisk Samisk Institutt skal bli godkjent som vitenskapelig høyskole. Det forutsettes at det ved akkreditering godtgjøres at fastsatte kriterier er oppfylt.
- Høgskolen i Bodø og Høgskolen i Nord-Trøndelag skal fortsatt ha nasjonalt ansvar for henholdsvis lulesamisk og sørsamisk som ledd i lærerutdanning.
- Regjeringen vil vurdere å nedsette et utvalg for å se nærmere på de utfordringer på området høyere utdanning og forskning som er skissert i kjølvannet av St.meld. nr 34 (2001–2002). Det bør legges spesiell vekt på de forslag som fremkommer i utredningen «Samarbeid om samisk høyere utdanning og forskning» (Samisk høyskole/NSI). Spesielt vil koblingen mellom Samisk høyskole/Nordisk Samisk Institutt og Universitetet i Tromsø med sikte på å sikre kompetanseoppbyggingen rundt samiske forhold være av interesse i denne sammenheng. Videre bør det tas utgangspunkt i at Samisk høyskole utvikles ut fra sin målsetting om samisk som administrativt og faglig hovedspråk og med tilbud til befolkningen i Russland, Finland, Sverige og Norge.

- Regjeringen vil som ledd i nordområdestrategien bidra til oppbygging av kapasiteten ved de samiske institusjonene innen urfolksrelatert forskning.
- Regjeringen legger til rette for tettere samarbeid mellom flere samiske institusjoner gjennom å realisere et felles vitenskapsbygg i Kautokeino.
- Regjeringen vil arbeide for fortsatt styrking av samisk forskning og rekruttering av samiske forskere.

13 Samisk kultur, tradisjonell kunnskap og opphavsrett

Gjennom ratifikasjonen av FN-konvensjonen om biologisk mangfold 9. juli 1993 har Norge forpliktet seg til å ivareta samers og lokalsamfunns tradisjonelle kunnskaper knyttet til biologisk mangfold. Dette er omtalt i NOU 2004:28 Lov om bevaring av natur, landskap og biologisk mangfold (naturmangfoldloven). UNESCOs konvensjoner om immateriell kulturarv og om et mangfold av kulturuttrykk, har også betydning for tradisjonell kunnskap. Arbeidet i WIPO (World Intellectual Property Organization) er også viktig i denne sammenheng.

13.1 Samisk tradisjonell kunnskap og biologisk mangfold

13.1.1 Arbeidet på internasjonalt og nordisk nivå

FN-konvensjonen om biologisk mangfold (CBD) fra 1992 omhandler (i) bevaring av biologisk mangfold, (ii) bærekraftig bruk av komponenter av mangfoldet og (iii) rimelig og likeverdig fordeling av fordelene som følger fra utnytting av genetiske ressurser. Konvensjonen omtales ofte som en rammekonvensjon. I det ligger at mye av innholdet i de konkrete forpliktelsene presiseres gjennom vedtak i partsmøter.

Urfolks- og lokalsamfunns kunnskaper, innovasjoner og praksiser for bevaring av biologisk mangfold er omtalt i art. 8 (j) og 10 (c). Her sies det at hver kontraherende part skal så langt det er mulig og hensiktsmessig

- under hensyntagen til sin nasjonale lovgivning, respektere, bevare og opprettholde de urfolks- og lokalsamfunnenes kunnskaper, innovasjoner og praksiser, som representerer tradisjonelle livsstiler av betydning for bevaring og bærekraftig bruk av biologisk mangfold, og fremme en bredere anvendelse av disse, med samtykke og medvirkning fra innehavere av slike kunnskaper, innovasjoner og praksiser, samt oppfordre til en rimelig fordeling av fordelene som følger av utnyttelsen av slike kunnskaper, innovasjoner og praksiser (8j);
- beskytte og oppmuntre sedvanlig bruk av biologiske ressurser etter tradisjonelle kulturelle

metoder, som er forenlige med forutsetningene for bevaring og bærekraftig bruk (10c).

Statene som har ratifisert konvensjonen har forpliktet seg til å bevare og opprettholde urfolks tradisjonelle kunnskap som er forenlige med vern og bærekraftig bruk, slik at denne kunnskapen kan formidles til kommende generasjoner.

Under konvensjonen pågår nå forhandlinger om et system for å sikre tilgang til genressurser og rettferdig fordeling av utbytte fra bruk av disse. Tradisjonell kunnskap knyttet til genressurser vurderes også i drøftingen. Regjeringen legger vekt på at urfolk skal gis muligheter til å bidra i forhandlingene, og at deres rettigheter blir inkludert i arbeidet.

Konvensjonen har et eget arbeidsprogram for urfolksrelaterte saker knyttet til oppfølging av artikkel 8(j). Arbeidsprogrammet for urfolksrelaterte saker ble vedtatt på det femte partsmøtet i Nairobi i 2000 (COP5). Det er etablert en egen åpen arbeidsgruppe for å vurdere framgang i arbeidsprogrammet, og forberede vedtak til partsmøtene. Dette er en arena som er organisert slik at urfolksgrupperinger «sidestilles» med partene til konvensjonen mht. til taletilgang og tid. Det skjer ikke i andre fora under konvensjonen. Internasjonalt har urfolksarbeidet under konvensjonen blitt konkretisert ved:

- Utvikling av et eget arbeidsprogram om 8(j) og beslektede saker.
- Etablering av en egen arbeidsgruppe for å følge opp dette arbeidet.
- Integrasjon av urfolkshensyn i alle relevante arbeidsprogrammer under konvensjonen.
- Samhandling med FNs Permanente forum for urfolk.

Arbeidet har bidratt til å synliggjøre urfolkshensyn under konvensjonen. Av konkrete resultater kan nevnes «Akwé: Kon Guidelines», som er frivillige retningslinjer med anbefalinger om hvordan konsekvensanalyser for tiltak som berører urfolks hellige steder, land og vann bør gjennomføres, slik at de kan innbefatte miljømessige, sosiale og kulturelle hensyn.

Under artikkel 8(j) er det utviklet en rapportserie kalt «Composite Reports on the Status and Trends Regarding the Knowledge, Innovations and Practices of Indigenous and Local Communities». Her omtales også samiske forhold.

Permanent forum for urfolk har som rådgivende og koordinerende organ for urfolksspørsmål i FN avholdt workshops og ekspertgruppemøter knyttet til Konvensjonen om biologisk mangfold og spørsmål om tradisjonell urfolkskunnskap.

Systemer for å sikre rettigheter til kunnskap og erfaring som er oppbygd etter kollektive strukturer er en utfordring det arbeides med i flere fora. Urfolksgruppene selv ser imidlertid ut til å verdsette den inkluderende arbeidsformen som er oppnådd for dette temaet i konvensjonen.

Arktisk Råd har anerkjent tradisjonell kunnskap som et av de viktigste elementene ved tiltak som skal støtte opp om bærekraftig utvikling. Tradisjonell kunnskap er en viktig kilde til informasjon ved vurderinger av hvilke virkninger ulike tiltak vil få for urfolks kultur. Slike kunnskaper vil både supplere vitenskapelig kunnskap, og bidra til å øke forutsigbarheten rundt de konsekvensene som ulike tiltak kan medføre. ACIA, klimarapporten fra Arktisk Råd, er et eksempel på det. Urfolks tradisjo-

nelle kunnskaper har vist seg nyttig i forhold til arbeidet med klimaendringer og ulike tilpasningsstrategier.

Konkretiseringen av regjeringens nordområdestrategier (jf. kap. 1.5.2) vil også kunne omfatte samarbeid om tradisjonell kunnskap. Det gjenspeiles bl.a. i målsettingene om å:

- Inngå i et nært samarbeid med urfolksrepresentanter om utvikling av nasjonale tilpasningsstrategier for nordområdestrategiene.
- Utvikle samarbeid om kunnskaps- og kompetanseutvikling i nordområdene.
- Se til at beskyttelsen av tradisjonell urfolkskunnskap kan inngå i en helhetlig ressursforvaltning.
- Arbeide for at urfolks kunnskap og observasjoner blir sentrale i oppfølgingen av Arktisk Råds klimarapport, ACIA.

Regjeringene i Sverige, Finland og Norge vil videreføre arbeidet med en nordisk samekonvensjon. Det skjer gjennom nasjonalt arbeid med høringsoppfølging og eventuelle konsekvensanalyser. Artikkel 31 i utkastet til Nordisk samekonvensjon omhandler tradisjonelle kunnskaper og kulturytringer. Konvensjonsutkastet sier bl.a. «Statene skal

Boks 13.1 Arbeidet med art. 8 (j) i Sverige

Sverige har utviklet «NAPTEK – nationella programmet för lokal och traditionell kunnskap relaterad till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mangfold», et 6-årig program fra 2006 som er lagt til Centrum för biologisk mångfald (CBM). Det er bl.a. publisert bøker om gammel kunnskap. De viktigste forslagene Sverige arbeider med er:

- ett nationellt program för mångfaldskonventionens artikel 8j och relaterade frågor
- ett nationellt register för traditionell kunnskap
- läromedel rörande traditionell kunnskap
- samverkansgrupper för hantering av traditionella lokalsamhällens frågor

Sametinget i Sverige har sammen med CBM gjennomført utredningen «Traditionell kunnskap och sedvänjor inom den samiska kulturen – relaterad till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald». Her pekes det bl.a. på disse utfordringene:

- kan en systematisk dokumentation och spridning av samisk traditionell kunnskap bevara och upprätthålla samiska traditioner och därmed också deras värde för den biologiska mångfalden?
- kan samiskt naturresursnyttjande baserat på traditionell kunnskap för framtiden avvärja hoten mot att sameområdets ekosystem och arternas livsmiljöer försämras eller förstörs?
- kan samiskt traditionellt naturresursutnyttjande utvecklas och leda till en långsiktig hållbar utveckling, socialt, kulturellt, økonomisk og ekologisk, för sameområdet?

Med utgangspunkt i denne utredningen utlyser CBM og det svenske Sametinget 600 000 kroner til gjennomføring av 1–3 pilotprosjekter for metodeutvikling av dokumentasjon av den lokale samiske tradisjonelle kunnskapen innen et avgrenset geografisk område. Hensikten er at pilotprosjektet/-prosjektene skal ligge til grunn for en større flerårig satsning på kartlegging, dokumentasjon, opprettholdelse og overføring av samisk tradisjonell kunnskap.

respektere det samiske folkets rett til å forvalte sin tradisjonelle kunnskap og sine tradisjonelle kulturelle uttrykk, samt arbeide for at samene kan bevare, utvikle og formidle dem til kommende generasjoner.» Konvensjonsutkastet sier at etter denne bestemmelsen har statene et ansvar for at tradisjonell samisk kunnskap og kulturelle uttrykk kan bevares og utvikles, og at en slik forpliktelse er i overensstemmelse med FN-konvensjonen om biologisk mangfold. Konvensjonsutkastet ser også på spørsmålet om kommersiell utnyttning, og fordeling av utbytte ved kommersiell utnyttning av samisk kultur.

13.1.2 Arbeidet i Norge

St.meld. 34 (2001–2002) *Kvalitetsreformen. Om høyere samisk utdanning og forskning*, understreket at tradisjonskunnskap fra gammelt av har vært en grunnleggende del av samisk kultur. Meldingen la også vekt på at samisk forskning basert på et slikt kunnskapsgrunnlag kan gi verdifulle bidrag til akademisk forskning ved å øke forståelsen for praksisnær kunnskap. Slik kunnskap kan danne avgjørende forutsetninger for å kunne ta vare på og utvikle samisk språk, kultur og næringstilpasning.

En rekke av prosjektene som fikk støtte i det avsluttede programmet for samisk forskning under Norges forskningsråd som ble støttet av Kunnskapsdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet, har i større eller mindre grad tatt for seg tradisjonell kunnskap som tema. Programmet kan derfor sies å ha bidratt på flere områder til dokumentasjonen av tradisjonell kunnskap, blant annet innenfor reindrift og ressursutnyttelse. Tradisjonell kunnskap vil være blant satsingsområdene i det nye programmet for samisk forskning under Norges forskningsråd (fra 2007). Forskningsrådet arbeider også for å integrere samiske perspektiver i andre deler av sin programvirksomhet, jf. kap. 12.5.1.

Som ledd i oppfølgingen av meldingen har en arbeidsgruppe med representanter for de tre institusjonene Universitetet i Tromsø, Samisk høgskole/Nordisk Samisk Institutt og Høgskolen i Finnmark foretatt en utredning om samarbeid innen samisk høyere utdanning og forskning. Arbeidsgruppen har foreslått tradisjonell kunnskap som et av flere konkrete temaer for forskningssamarbeid (jf. kap. 12.3.4).

Under de ulike ordningene for næringsutvikling og verdiskaping i jordbruksavtalen gis det bidrag til tiltak for å fremme bruk av blant annet lokal matkultur, som også kan omfatte urfolkskultur. I reindrifftsavtalen avsettes det årlig midler til

FoU-virksomhet, og her er reindrifftsamisk tradisjonskunnskap et strategisk tema. De siste to årene er det satt av 0,5 mill. kroner per år til dokumentasjon og utvikling av reindrifftsamisk tradisjonskunnskap. Hensikten er å fremme bruken av kunnskapen til bedriftsetableringer og i undervisning.

Internasjonalt fag- og formidlingssenter for reindrift (jf. kap. 1.5.3) har i samarbeid med Association of World Reindeer Herders initiert og igangsatt programmet «EALAT». Det skal som et program under det internasjonale polaråret, se på hvordan beitearealer for rein påvirkes av klimaendringer. Et viktig mål med prosjektet er å integrere tradisjonell kunnskap med vitenskapelige data (jf. kap. 12.5.2.).

Tradisjonell kunnskap kan inngå i en rekke utdanninger/studieemner og i ulik grad, for eksempel:

- Studietilbud som spesifikt fokuserer på tradisjonell kunnskap – som ved Samisk høgskole – duodji, samisk mattradisjon, konsekvensutredninger med urfolksperspektiv (Impact Assessment with Indigenous Perspectives), urfolksfilosofi, joik og fortelling.
- Utdanninger der det kan inngå emner som berører samiske/flerkulturelle forhold, og der det kan inngå valgfrie emner som mer spesifikt fokuserer på samiske forhold/tradisjonell kunnskap, for eksempel tradisjonell kunnskap integrert i utdanninger som samisk språk, lærerutdanning og journalistutdanning.
- Høgskolen i Finnmark har bachelor- og masterstudium i reiseliv og hotellfag med valgfrie emner som kulturarvturisme eller vert og gjest.
- Studentene kan også selv velge problemstillinger som omhandler samiske forhold generelt eller spesifikt tradisjonell kunnskap i en master eller bacheloroppgave.
- Ved Universitetet i Tromsø er det ved alle fakultetene studieemner som spesifikt omhandler samiske og flerkulturelle forhold, og man kan ta forskerutdanning med samisk/urfolksrelevans. Studentene kan velge problemstillinger knyttet til tradisjonell kunnskap.

13.2 Vern av kulturuttrykk og immateriell kulturarv

13.2.1 Opphavsrettslig vern av samiske kulturuttrykk

Samiske kulturuttrykk er vernet etter åndsverkloven såfremt de er «åndsverk», dvs. at de er skapt

ved en selvstendig skapende åndsinnsetning. Åndsverkloven gir opphavsmannen enerett til å fremstille eksemplarer av verket (lage kopier), samt å gjøre det tilgjengelig for allmennheten (fremføre det, legge det ut på internett). Det følger også av åndsverkloven at ved bruk skal opphavsmannen navngis, og at verket skal behandles med respekt.

I forholdet til samiske verk må rettighetene tolkes inn i samisk tradisjon: Etter loven er det den som har skapt åndsverket som er opphavsmann og eier av verket. Etter samisk rettstradisjon er det ofte den som omtales i en personjoik som er «eier» av joiken, og det er denne person som må samtykke til bruk. Det er da nærliggende å tolke åndsverkloven slik at den som omtales i joiken anses å ha fått overdratt rettighetene til seg.

Det finnes en egen samisk rettighetshaverorganisasjon, Sámikopiija, lokalisert i Karasjok.

13.2.2 Internasjonalt arbeid om vern av tradisjonelle kulturuttrykk og tradisjonell kunnskap i WIPO

Tradisjonell kunnskap og kulturuttrykk utgjør en viktig del av den samiske kultur og identitet. Tradisjonelle kulturuttrykk kan omfatte joik, fortellerkunst og tradisjonelt håndverk (duodji). En del av de tradisjonelle kulturuttrykkene vil være vernet etter åndsverkloven (som gjelder 70 år etter opphavsmannens død), andre kulturuttrykk vil være uten vern, og tilhøre den samiske kulturs felleseie. Spenninger og konflikter kan oppstå der ulike krefter ønsker å kommersialisere deler av den samiske kulturarven og samisk tradisjonell kunnskap.

I 2000 opprettet organisasjonen WIPO (World Intellectual Property Organization) en komité for å utrede spørsmål knyttet til genetiske ressurser, tradisjonell kunnskap og folkløse (GRTKF). Bakgrunnen for opprettelsen av komiteen var flere konflikter knyttet til utnyttning og kommersialisering av rettigheter til genetiske ressurser, tradisjonell kunnskap og folkløse/tradisjonelle kulturuttrykk.

Både Norge og samiske organisasjoner (Samerådet og Samikopiija) deltar aktivt i komiteens arbeid. Arbeidet i komiteen har vært preget av til dels store motsetninger mellom utviklingsland og industriland, samtidig som urfolksorganisasjonene har vært misfornøyd med den langsomme fremdriften. Norge har forsøkt å innta en brobyggerrolle, og har bl.a. arrangert et seminar med utvalgte deltagere i 2006, og har hatt konkrete forslag til kompromissforslag i komiteen. Det er ennå usikkert hva utfallet av komiteens arbeid vil bli. Det er utarbeidet tekstforslag til et rettslig vern av

både tradisjonell kunnskap og tradisjonelle kulturuttrykk/folkløse, men pr. mai 2008 er det fortsatt uenighet om det overhodet skal gis internasjonalt bindende regler eller anbefalinger.

Arbeidet har uansett vært nyttig i forbindelse med kartlegging og utredning av problemene. Komiteen bidrar også til økt internasjonal bevisstgjøring samt spredning av informasjon om ulike staters og regioners løsninger for å verne tradisjonell kunnskap og kulturuttrykk.

13.2.3 UNESCO-konvensjonen om vern av immateriell kulturarv og UNESCO-konvensjonen for å verne og fremme et mangfold av kulturuttrykk

Stortinget gav i desember 2006 samtykke til at Norge skulle ratifisere to UNESCO-konvensjoner – *Konvensjon om vern av immateriell kulturarv* (St.prp. 73 (2005–2006)) og *Konvensjonen for å verne og fremme et mangfold av kulturuttrykk* (St.prp. nr. 76 (2005–2006)) som har betydning for tradisjonell kunnskap. Begge konvensjonene har virkningsdato for Norge fra 17. april 2007.

Under arbeidet med ratifikasjonen av konvensjonene har det for begge disse konvensjonenes vedkommende vært særskilt viktig å fokusere på urfolk og nasjonale minoriteter i Norge ved vurderingen av om Norge oppfyller konvensjonens krav. I begge konvensjonene omtales urfolks kulturforhold på en måte som gir et godt grunnlag for å utvikle kulturpolitiske tiltak med spesielt hensyn til behov i den samiske befolkningen.

Hva gjelder *konvensjonen om immateriell kulturarv*, sto forholdet til urfolk og nasjonale minoriteter også sentralt for flere av høringsinstansene. Blant annet ble det påpekt at behovet for vern av den immaterielle kulturarven er større for samer og nasjonale minoriteter. Når det gjelder samiske forhold, ble særlig Samisk arkiv og de samiske museene trukket fram som mulige innsamlere og varetakere av samisk muntlig tradisjonsstoff. Det ble også anført et behov for at samisk språk i større grad må tas i bruk i dette arbeidet. I tillegg ble hensynet til ulike folkegruppers rett til å bestemme over egen kultur fremhevet. Alle disse innspillene tas med i Kultur- og kirkedepartementets videre arbeid med oppfølging av ratifikasjonen av konvensjonen om immateriell kulturarv.

Konvensjonen om kulturelt mangfold har et sterkt fokus på at vern og fremme av et mangfold av kulturuttrykk innebærer anerkjennelse av likeverd mellom og respekt for alle kulturer, deriblant urfolks kulturer. Gjennom ratifikasjon av konvensjonen erkjenner partene betydningen av tradisjo-

nell kunnskap som kilde til åndelig og materiell rikdom, og denne kunnskapens positive bidrag til bærekraftig utvikling, samt nødvendigheten av å verne og fremme den på adekvate måter. Konvensjonen har også fokus på hvor viktig kulturens livskraft er for alle, herunder urfolk, slik det kommer til uttrykk gjennom deres frihet til å skape, formidle og spre sine tradisjonelle kulturuttrykk og gjennom å ha tilgang til disse for å fremme egen utvikling.

13.3 Utfordringer i arbeidet med samisk tradisjonell kunnskap

Tradisjonell kunnskap oppviser eksempler på samisk kollektiv arv og hukommelse. Arbeider i CBDs serie med samlerapporter om tradisjonell kunnskap – «Composite Report», FNs permanente forum og Sametinget poengterer at dette er kunnskap i tilbakegang, slik at et arbeid med dokumentasjon, videreføring og bruk haster. Bl.a. endrede miljøforhold og levevaner bidrar til at kunnskapen forsvinner. Dette er også kunnskap som kan ha betydning i forhold til de klimaendringer som vi nå observerer.

Det er mange uløste utfordringer og spørsmål knyttet til tradisjonell samisk kunnskap. Det er likeledes flere internasjonale instrumenter som bør tas i betraktning når man skal gjøre et praktisk arbeid med tradisjonell kunnskap. Regjeringen ønsker at disse utfordringene skal diskuteres mellom Sametinget, de aktuelle fagdepartementene og aktuelle faginstanser.

Det er behov for å foreta vurderinger bl.a. knyttet til metodikk og opplegg for registrering, bevaring og bruk av tradisjonell kunnskap, strategier for dokumentasjonstiltak i regi av lokale institusjoner, klargjøring av prinsipper for eierforhold, bruk og rettigheter knyttet til samisk tradisjonell kunnskap, m.m. Innhenting av erfaringer med arbeid med tradisjonell kunnskap i andre land, og bruk av de muligheter som måtte ligge i samarbeid over landegrensene, må også vurderes.

Å møte denne type utfordringer innebærer et arbeid som må konkretiseres over flere år, og det fordrer samarbeid mellom institusjoner og organisasjoner lokalt, regionalt, nasjonalt og over landegrensene.

13.4 Strategier og tiltak

Norsk ratifikasjon av internasjonale konvensjoner innebærer at Norge forplikter seg både nasjonalt

og internasjonalt til å gjennomføre målene i konvensjonene. Særlig konvensjonen om biologisk mangfold og UNESCOs konvensjon om immateriell kulturarv sier noe om Norges forpliktelser vedrørende tradisjonell kunnskap. Sett i sammenheng vil slike konvensjoner kunne ligge til grunn for en helhetlig plattform for arbeidet med tradisjonell kunnskap, og danne referansepunkter i den videre politikktutviklingen. I tillegg gir konvensjonene et utgangspunkt for et mulig samarbeid over landegrensene.

Et samarbeid mellom de nordiske land om tradisjonell kunnskap er viktig ut fra en målsetting om å sikre samisk kultur i et nordisk perspektiv. Det vil også bidra til å optimalisere ressursbruken i forhold til de metodiske og praktiske arbeidet med tradisjonell kunnskap. Dette må ses i forhold til det kulturelle samarbeidet som ellers skjer i Norden og i dialogen med Russland, med sikte på å styrke og utvikle samisk språk, kultur, næringer og samfunnsniv.

Under konvensjonen om biologisk mangfold diskuteres registrering av tradisjonell kunnskap som et av flere tiltak for å bevare tradisjonelle kunnskaper. Det er behov for å utrede spørsmål knyttet til et register for samisk tradisjonell kunnskap i Norge, som et samarbeid mellom Sametinget, aktuelle departementer og institusjoner. Spørsmålet er hvordan registrering kan bidra til synliggjøring, legitimering og videreutvikling av tradisjonelle kunnskaper, og dermed en styrking av de samiske lokalsamfunn. En utredning bør kunne gi grunnlag for en beslutning om hvorvidt et slikt register skal etableres i Norge.

Regjeringen ønsker å praktisere som et overordnet prinsipp at tradisjonell kunnskap som samles inn lokalt, skal komme lokalsamfunnet til gode, og således være en viktig faktor i forhold til lokal aktivitet og utvikling. Innsamlet informasjon, for eksempel i registre, bør organiseres slik at innholdet blir lett tilgjengelig for de lokalsamfunnene som har frambrakt denne kunnskapen. Det er således et mål å styrke aktiviteter lokalt som er knyttet til ivaretagelse av tradisjonell samisk kunnskap. Et slikt arbeid vil også kunne ha betydning for det planlagte verdiskapingsprogrammet for næringskombinasjoner, som settes i gang fra 2008 (jf. kap. 20.5.5). Regjeringen mener at samiske lokalsamfunn gjennom regionale og lokale samiske institusjoner som språk- og kultursentra, museer, osv., bør kunne ha en viktig rolle som aktører i en prosess med kartlegging, bruk og oppbevaring av tradisjonell kunnskap. Som et samarbeid mellom Sametinget, aktuelle departementer og institusjoner, vil regjeringen

- starte et arbeid hvor man ser i sammenheng de forskjellige internasjonale instrumenter som vil få innvirkning når man skal gjøre et praktisk arbeid med tradisjonell kunnskap i Norge
- identifisere samarbeidsmuligheter på nordisk nivå i et arbeid med tradisjonell kunnskap
- utrede spørsmål knyttet til et register for samisk tradisjonell kunnskap i Norge slik at rettslige, metodiske og etiske sider ved innsamling, lagring og bruk av slik kunnskap kan bli klarlagt

Regjeringen har i 2008 satt av 1,3 mill. kroner over Arbeids- og inkluderingsdepartementets budsjett til aktiviteter som tar sikte på å styrke arbeidet med innhenting, systematisering og bruk av samers tradisjonelle kunnskaper. Departementet vil samarbeide nært med Sametinget om bruken av midlene. Sametinget har også avsatt midler til tilsvarende formål på sine budsjetter for 2008. Regjeringen ønsker som et samarbeid med Sametinget og samiske institusjoner å sette i gang:

- en konferanse som belyser spørsmål i forhold til det videre arbeidet med innsamling av tradisjonell kunnskap
- enkelte pilotprosjekter som gir erfaringer med arbeid med tradisjonell kunnskap fra forskjellige deler av det samiske bosettingsområdet
- et forprosjekt som gir en viss oversikt over innsamlet materiale, pågående og planlagte aktiviteter, samt de behov som forefinnes i forhold til tradisjonell samisk kunnskap.

Boks 13.2 Begreper om laks fra Tanadalen

Tanadalens begreper om laksen viser en nedarvet kunnskap om laksens årsklasser og vandringer:

Diddi: Liten laks, opptil 2,5 kg, går opp i Tanaleva rundt sankthans

Linddor: Liten laks, større enn diddi

Luosjuolgi: laks på ca. 3–5 kg

Luossa: Laks, særlig når den er fullvoksen

Duovvi: Hunnlaks, rognlaks

Goadjin: Stor hannlaks

Čuonžá: Feit laks som verken har rogn – meaddin – eller melke – guoksa, går opp i elva om høsten

Vuorru: Vintersøing, laks som står i elva vinteren over

Šoaran; /vuorru: Laks som går ned til sjøen om våren og kommer opp i elva igjen på høsten

Guvža: Sjørrett.

Gudjor: Sjørrett som har overvintret i elva

Valas: Sjørøye

Kilde: Den elvesamiske kulturen/Čáhcegáttesámiid kultuvra; Varanger Samiske Museums skrifter/Čálliidlagadus 2007

14 Samisk kulturpolitikk

Med Kulturløftet vil regjeringen styrke kulturfeltet for å heve den statusen kulturvirksomhet har som samfunns- og politikkområde. Målet er at én prosent av statsbudsjettet skal gå til kulturformål innen 2014. Regjeringen har en visjon om at Norge skal være en ledende kulturnasjon som legger vekt på kulturdimensjonen i alle deler av samfunnslivet. Kunst og kultur har stor verdi i seg selv. Samtidig har satsing på kultur stor betydning på andre samfunnsområder som næringsutvikling og arbeidsplasser, integrering og inkludering, helse, læring og kreativitet.

Regjeringen vil i tråd med Soria Moria-erklæringen bedre Sametingets muligheter til å drive en aktiv kulturpolitikk og bedre rammebetingelsene for samiske kunstnere og kulturutøvere. Regjeringen understreker at de samme hovedprinsipper gjelder for samisk kulturpolitikk som for kulturpolitikken for øvrig. Samisk kultur har en verdi i seg selv og gir opplevelser som kan være avgjørende for å utvikle enkeltmenneskets personlighet og livskvalitet. Kunst, kultur og kulturarv er identitetsskapende og medvirker til å gjøre oss bevisste om hvem vi er og hvor vi kommer fra. Dette har verdi for enkeltindividet, og det har kraft til å forme samfunnsutviklingen.

For å ivareta det statlige ansvaret for samisk kultur arbeider regjeringen etter to hovedlinjer. Samisk kulturpolitikk innebærer på den ene siden at myndighetene, med utgangspunkt i de internasjonale forpliktelser overfor urfolks rettigheter, søker å styrke samisk identitet og samisk kulturelt mangfold gjennom Sametinget. På den andre siden må myndighetene i den overordnede kulturpolitikken ha en bevisst holdning til hvordan samisk kultur og samisk kulturelt mangfold ivaretas i den nasjonale kulturpolitikken.

Det er viktig å se samisk kultur i sammenheng med aktuelle utfordringer for kulturlivet i Norge, ikke minst knyttet til kulturelt mangfold og globalisering. Blant annet blir det i St.meld. nr. 17 (2005–2006) *2008 som markeringsår for kulturelt mangfold* slått fast at samisk språk og kultur har en spesiell plass i arbeidet med å styrke kulturelt mangfold. Dette perspektivet er vesentlig for å forstå

samisk kulturs plass i og betydning for kulturlivet i Norge, både historisk og i fremtiden.

Bevilgninger til samiske kulturtiltak blir i hovedsak forvaltet av Sametinget, jf. kap. 14.4. Det er Sametingets ansvar å sørge for at disse midlene blir brukt på best mulig måte for å styrke og ivareta samisk kultur. Norske myndigheter skal påse at rammebetingelsene er til stede slik at samiske kulturtiltak kan videreutvikles på en best mulig måte. Myndighetene har også et ansvar for at alle innbyggere har anledning til å bli kjent med og bruke samiske kulturtilbud, og slik få en forståelse av samisk kulturs stilling i Norge.

I St.meld. nr. 48 (2002–2003) *Kulturpolitikk fram mot 2014* ble det slått fast at norske myndigheter har et særskilt ansvar for å medvirke til å bevare og videreutvikle samisk kultur i dialog og samråd med Sametinget. Det ble også lagt vekt på at det er et misforhold mellom eksisterende behov og tilgjengelige ressurser når det gjelder samisk kultur, og at det er viktig at samiske kulturinstitusjoner og prosjekter får tilfredsstillende økonomiske vilkår.

Da kulturmeldingen ble behandlet i Stortinget, var det bred enighet om at ivaretagelse og videreutvikling av samisk kultur er et nasjonalt ansvar, jf. Innst. S. nr. 155 (2003–2004). Ansvaret bør utøves gjennom nær dialog med Sametinget, og Sametingets føringer for politikken bør legges til grunn. Komitéflertallet mente videre at det bør føres en politikk som over tid søker å legge mest mulig av beslutninger og økonomiske prioriteringer til Sametinget eller de organer Sametinget oppnevner. Dette vil gi det beste utgangspunktet for å utvikle en bredt anlagt samisk kulturpolitikk. Flertallet understreket også at overføring av forvaltningsansvar til Sametinget ikke betyr noen ansvarsfraskrivelse fra norske myndigheters side.

Som en oppfølging av målsettingene i Kulturløftet og Soria Moria-erklæringen har regjeringen økt overføringene til Sametinget over Kultur- og kirkedepartementets budsjett med 21 mill. kroner over tre år, jf. kap. 14.4. Tilskuddet til samiske aviser er økt med 5 mill. kroner i 2008. I tillegg er det bevilget midler til byggeprosjektene Østsamisk museum, Åja samisk senter og Samisk arkiv.

14.1 Nærmere om kulturbegrepet

Kultur er et åpent begrep som har hatt et historisk skiftende meningsinnhold. I St.meld. nr. 48 (2002–2003) blir det skilt mellom en vid og en snever definisjon av kulturbegrepet. Begge definisjoner er sentrale i en kulturpolitisk sammenheng.

I vid forstand omfatter begrepet verdier, normer, kunnskaper, symboler og ytringsformer som er felles for en bestemt gruppe etter et bestemt samfunn. Slik forstått omfatter samisk kultur alt fra reindrift, fiske og bruk av naturressurser – det materielle kulturgrunnlaget – til kunnskapsoverføring og klesdrakter.

I snevrere forstand blir begrepet brukt om de ulike aktivitetene innenfor kulturlivet og kulturpolitikken når disse blir forstått som en avgrenset samfunnssektor. I dette kapitlet i meldingen vil denne forståelsen av kulturbegrepet stå i sentrum. Imidlertid er det ikke alltid mulig å skille disse to begrepsforståelsene helt fra hverandre.

Tidligere var det vanlig å oppfatte det norske samfunnet som kulturelt sett enhetlig, og kulturpolitisk har det vært lagt vekt på å dyrke frem en nasjonal enhetskultur. Globalisering og individualisering har medvirket til at idealene om likhet og nasjonal integrasjon nå blir utfordret av nye former for ulikhet. Kulturpolitikken har vendt perspektivet bort fra konstruksjoner av en enhetlig felleskultur og beveget seg mot å legge til rette for en utvikling av kultur med utgangspunkt i det mangfoldet og den kompleksiteten som preger dagens kultursituasjon. Kultur er en åpen prosess, og oppstår, vokser frem og blir endret i møtet med andre kulturer.

I dag smelter kulturuttrykk ofte sammen på tvers av sjanger og nasjonal identitet. Blant annet finnes det eksempler på gode samarbeidsprosjekter mellom samiske, norske og kvenske kunstnere. Prosjekter kan også utformes på tvers av tradisjoner, og det finnes eksempler på prosjekter der tradisjonelle kulturuttrykk settes inn i nye sammenhenger som ikke står i en entydig etnisk tradisjon, og der det heller ikke har noen hensikt med en slik kategorisering.

Dette har fått utslag for myndighetenes overordnede politiske føringer. I henhold til St.meld. nr. 17 (2005–2006) *2008 som markeringsår for kulturelt mangfold* er det for eksempel et mål å utvikle et reelt flerkulturelt samfunn der kulturuttrykk møtes og utvikles, og nye kulturuttrykk skapes.

Bevisstheten om at den samiske befolkningen har en egen kultur, har vært økende de siste tiårene, og vi kan snakke om utviklingen av en egen samisk kulturpolitikk fra midten av 1980-tallet. Det har særlig vært lagt vekt på at samene selv skal ha ansvar og myndighet til å forvalte og videreutvikle den samiske kulturen, og en rekke oppgaver og ansvarsområder er derfor overført til Sametinget fra norske myndigheter.

14.2 Samisk kultur i ordninger under Kultur- og kirke departementet

Staten skal ivareta et selvstendig ansvar for samisk kultur gjennom en overordnet, nasjonal kulturpolitikk som også omfatter samisk kultur. Dette omfatter bevilgninger til statlige virksomheter, tilskudd til kunst- og kulturinstitusjoner og enkeltkunstnere, og tilskudd til investeringer. I denne meldingen blir det gitt eksempler på hvordan samisk kultur kommer til syne gjennom disse ordningene.

Nasjonale ordninger omfatter blant annet tildeling av midler fra Norsk kulturfond, kunstnerstipender, Den kulturelle skolesekken og kulturbygg. Myndighetene har også et særskilt ansvar for samisk språk gjennom ansvaret for samelovens språkregler.

Med noen unntak er institusjoner og ordninger med utelukkende samisk innhold lagt under Sametingets forvaltning. Kunstnere og kulturutøvere som søker støtte fra ordninger under Sametingets forvaltning, kan også søke om støtte gjennom nasjonale ordninger. Dette er ikke minst viktig for å sikre at overføringen av forvaltningsansvar til Sametinget ikke fører til marginalisering av samisk kultur.

Det er en forutsetning i norsk kulturpolitikk at kvalitet er relativt, men ikke subjektivt. Kvalitetsvurderinger kan falle ulikt ut, men en rekke ordninger forutsetter en kvalifisert, faglig vurdering av kunstnerisk eller kulturell kvalitet. I de fleste nasjonale ordningene for kultur, som for eksempel tildeling fra Norsk kulturfond, kunstnerstipend eller tildeling av prosjektmidler fra ABM-utvikling, blir midler tildelt ut fra kunstnerisk kvalitet. I enkelte ordninger, som for eksempel Den kulturelle skolesekken, blir midlene fordelt til andre forvaltningsnivåer for viderefordeling. Kultur- og kirke departementet følger armlengdes avstandsprinsippet og etterprøver ikke kunstneriske vurderinger.

Som et generelt prinsipp avsettes ikke egne kvoter til særskilte grupper innen disse ordningene. Det er likevel viktig at kulturinstitusjoner

både i og utenfor det samiske kjerneområdet formidler samisk kultur. Prosjekter av samiske kunstnere eller med samisk kultur som tema er tildelt en rekke midler de siste årene, og det er i høy grad kulturutveksling mellom norske og samiske institusjoner.

Fylkeskommuner og kommuner skal sørge for økonomiske, organisatoriske, informerende og andre relevante virkemidler og tiltak som fremmer og legger til rette for et bredt spekter av kulturvirksomhet regionalt og lokalt, jf. lov om offentlige myndigheters ansvar for kulturvirksomhet (jf. kap. 14.3). I dette arbeidet inngår også en oppfølging på regionalt og lokalt nivå av det ansvaret staten har for å ta vare på og legge til rette for samisk kulturutvikling.

Samarbeidsavtalene mellom Sametinget og fylkeskommunene må ses som viktige bidrag til å sikre og utvikle samisk språk, kultur og næringsliv. Sametinget har inngått avtaler med Finnmark, Troms og Nordland fylkeskommuner, og en egen avtale for det sørsamiske området med Nordland, Nord- og Sør-Trøndelag og Hedmark fylkeskommuner. Avtalene presiserer at en del av hovedmålet er å styrke og synliggjøre samisk kultur og språk, og inneholder egne bestemmelser for kulturområder, blant andre museum, musikk, billedkunst og teater. Avtalen med Troms fylkeskommune legger særlig stor vekt på samisk språk og inneholder blant annet en generell bestemmelse om at partene stiller seg positive til en eventuell utvidelse av forvaltningsområdet for samisk språk.

14.3 Det rettslige grunnlaget for samisk kulturpolitikk

Implementering av kulturpolitikken skjer kanskje først og fremst gjennom bruk av økonomiske virkemidler, og det er en vanlig oppfatning at lover i liten grad blir brukt som styringsredskap innenfor kultursektoren. Det finnes imidlertid lover som regulerer ulike deler av kulturområdet, og med innføringen av *Lov av 29. juni 2007 nr. 89 om offentlige myndigheters ansvar for kulturvirksomhet* (kulturloven) tar regjeringen sikte på å gi kultursektoren som helhet ytterligere tyngde og status som offentlig ansvarsområde. Med kulturloven er et viktig punkt i Soria Moria-erklæringen gjennomført, der det er slått fast at regjeringen vil innføre en enkel, generell kulturlov som gir uttrykk for det offentliges ansvar på kulturfeltet.

Kulturloven fastlegger myndighetenes ansvar for å fremme og legge til rette et bredt spekter av kulturvirksomhet, slik at alle kan få anledning til å

delta i kulturaktiviteter, sikre at alle har tilgang til et profesjonelt kunst- og kulturtilbud og oppleve et mangfold av kulturuttrykk.

Kulturloven er generell, uten detaljerte føringer for bevilgningsnivå, prioriteringer eller organisering av kulturområdet i staten, fylkeskommuner og kommuner. Loven gir stort rom for lokalt selvstyre. Den slår imidlertid fast at fylkeskommunen og kommunen skal sørge for økonomiske eller organisatoriske virkemidler som fremmer et bredt spekter av kulturvirksomhet lokalt og regionalt. Kulturloven skal også bidra til å sikre handlingsrommet for en nasjonal kulturpolitikk i en stadig mer globalisert verden.

Sametinget stilte seg bak forslaget om en slik lov i høringssvaret til utkastet til kulturloven. Sametinget understreket samtidig statens særskilte ansvar for samisk kultur, og mente at fylkeskommuner og kommuner må ta mer ansvar for kulturvirksomhet. Sametinget viste blant annet til samarbeidsavtalene mellom Sametinget og fylkeskommunene, som er med på å synliggjøre fylkeskommunenes ansvar for utvikling av den samiske kulturen i regionene.

14.3.1 Lovgivning som særskilt gjelder samisk kultur

Samisk språk og kultur har et særskilt vern gjennom *Grunnloven § 110 a*. Den norske stat har plikt til å medvirke aktivt til at samisk kultur blir videreført i Norge. Dette innebærer også en plikt til gjennom økonomisk og annen virkemiddelbruk å legge forholdene til rette for en rimelig grad av reell resultatlikhet for samenes og storsamfunnets kulturutøvelse.

Kultur- og kirke departementet har forvaltningsansvar for kapittel 3 om samisk språk i lov 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold. Bestemmelsene om samisk språk er både prinsipielt og praktisk viktige for å sikre videreføring av den samiske kulturen. For nærmere omtale vises det til kap. 19.4.1.

Ifølge lov 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner er det ikke lov til å føre samiske kulturminner ut av landet uten at det foreligger gyldig eksporttillatelse, jf § 23 bokstav c. RiddoDuottarMuseat i Karasjøk er gitt myndighet til å behandle søknader og fatte beslutning om utførsel av samiske kulturminner. Utførselstillatelse skal normalt gis dersom kulturgjenstanden ikke er av stor betydning for forskning eller bevaring og formidling av Norges kulturarv, jf. forskrift om utførsel og innførsel av kulturgjenstander § 6. Sametinget er i henhold til

forskriftens § 7 klageinstans i saker som gjelder forbud mot utførsel av kulturgjenstander.

Det har vært behov for enkelte justeringer i definisjonen i § 23. Kultur- og kirkedepartementet har derfor fremmet en proposisjon med forslag til endringer i kulturminneloven, jf. Ot.prp. nr. 49 (2007–2008) *Om lov om endringer i lov 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner*. Det foreslås å etablere en generell formulering i § 23 i kulturminneloven om at det ikke uten tillatelse må føres ut av landet kunst eller kulturmateriale som har stor betydning for bevaring, forskning og formidling av kulturarv, kunst og historie i Norge. Med en generell lovformulering vil det i forskrift bli nærmere regulert hva som regnes som kulturgjenstander.

Det er fastsatt en egen lov om skrivemåten av stedsnavn i Norge, lov av 18. mai 1990 nr. 11 om stedsnavn m.m. Loven omfatter blant annet regler for skrivemåten av samiske stedsnavn, hvem som skal bruke fastsatt skrivemåte og i hvilke områder samiske stedsnavn skal benyttes.

En rekke andre lover på kulturområdet berører samiske forhold på en mer indirekte måte. For eksempel reguleres det samiske bibliotekvederlaget (se kap. 14.8.2) gjennom lov av 29. mai 1987 nr. 23 om bibliotekvederlag, og samiskspråklig materiale som er avlevert i henhold til lov av 9. juni 1989 nr. 32 om avleveringsplikt for allment tilgjengelige dokumenter viderefremmes i ett eksemplar til Samisk spesialbibliotek.

14.3.2 Internasjonale avtaler

Hovedprinsippet i *ILO-konvensjon nr. 169* (jf. kap. 1.3.4) er urfolks rett til å bevare og videreutvikle sin egen kultur, og myndighetenes plikt til å treffe tiltak for å støtte dette arbeidet. Konvensjonen refererer til kultur i vid forstand, men legger også vesentlige føringer når det gjelder utforming av samisk kulturpolitikk på nasjonalt nivå. Konvensjonen har bestemmelser om urfolks rett til selv å bestemme over sin kulturelle utvikling og til å lære å bruke eget språk. Konvensjonen anerkjenner videre urfolks ønsker om og behov for kontroll over egne institusjoner, egen livsform og egne økonomiske utvikling. Dette innebærer en anerkjennelse av urfolks ønske om å opprettholde og videreutvikle egen identitet, språk og religion.

For nærmere beskrivelse av *Den europeiske pakten om region- eller minoritetsspråk* (minoritetsspråkpakten) vises det til kap. 19.3.1.

Når det gjelder internasjonalt arbeid om vern av tradisjonelle kulturuttrykk og tradisjonell kunnskap i WIPO og UNESCO-konvensjonen om vern av immateriell kulturarv og UNESCO-konvensjo-

nen for å verne og fremme et mangfold av kulturuttrykk, se kap. 13.

14.4 Samisk selvråderett på kulturområdet

Samisk kultur er i en positiv utvikling over hele kulturfeltet. Ikke minst er det verdt å merke seg at flere samiske kunstnere og prosjekter har markert seg innen det utøvende kunstfeltet, blant annet innen musikk.

Regjeringen har merket seg at Sametinget prioriterer kulturformål høyt, og vurderer Sametinget som den institusjonen som er best egnet til å ha hovedansvaret for forvaltningen av samisk kultur. Regjeringen har fulgt opp dette med en økning i bevilgningen til Sametinget på kulturområdet med over 21 mill. kroner, eller over 60 pst., i 2006–2008. Bevilgningen er på 53,5 mill. kroner i 2008.

Det er et overordnet mål at samene skal ha vesentlig grad av selvråderett i spørsmål som angår dem selv. Dette innebærer blant annet å ha et forvaltningsansvar for egne saker og selv å kunne prioritere for eksempel på kulturområdet. Fra myndighetenes side har det viktigste virkemidlet for å følge opp ansvaret for samisk kultur vært å gi Sametinget myndighet over statlig finansierte samiske kulturtiltak. Midler til samiske tiltak under Kultur- og kirkedepartementets budsjett blir derfor i hovedsak disponert av Sametinget.

Arbeids- og inkluderingsdepartementets bevilgning til Sametinget over budsjettkapittel 680, post 50 omfatter også midler til tidligere Samisk kulturfond, tospråklighetsmidler til kommuner og fylkeskommuner i forvaltningsområdet for samisk språk, og andre språktiltak.

Fra 1993 ble flere tilskuddsordninger som tidligere ble forvaltet av departementene, samlet under Kommunal- og arbeidsdepartementets budsjett og overført til Sametinget. På Kulturdepartementets ansvarsfelt gjaldt dette Norsk kulturråds avsetning til samisk kultur, tilskudd til samisk forlagsdrift, tilskudd til samiske kunstnerorganisasjoner, tilskudd til Samisk kunstnersenter i Karasjok og Samisk kultursenter i Hattfjelldal. Dessuten ble oppnevning av styret for Samisk spesialbibliotek og programrådet for sameradioen overført til Sametinget. Kommunaldepartementet delegerte samtidig myndigheten til å fordele tilskudd til tospråklighet til kommuner og fylkeskommuner til Sametinget.

I tråd med utviklingen i Sametingets myndighet opprettet Kultur- og kirkedepartementet i 2002 et nytt budsjettkapittel 320 Allmenne kulturformål,

post 53 Samiske kulturformål. Samtidig ble midlene til samiske musikkfestivaler, samiske kunstnerstipend og stipendkomitévederlag, utstillingsvederlag til samiske kunstinstitusjoner, Beavivváš Sámi Teáhter, stedsnavntjenesten, Samisk spesialbibliotek, mobil bibliotekjeneste og samiske museer lagt til denne posten. Det er forutsatt at Sametinget fordeler midler til disse tiltakene, og for øvrig disponerer midlene etter egen prioritering.

14.4.1 Sametinget som kulturpolitisk aktør

Overføring av ansvar til Sametinget har vært viktig for å utvikle samisk kultur. Samtidig er det vesentlig å ta med seg at de tiltakene og ordningene som er overført, er utviklet innen en norsk nasjonal kontekst. Den administrative avgrensingen av hva som faller inn under det kulturpolitiske ansvarsområdet, er historisk flyttbar og varierer. Det er derfor nødvendig at Sametinget fører en selvstendig kulturpolitikk for å ivareta et levende samisk kulturliv.

Ifølge Sametingsrådets politiske program for perioden 2006–2009, som plenum ga sin tilslutning til i februar 2007 (sak 10/07), er hovedmålet for Sametingets politikk på kulturområdet å fremme et mangfoldig kunst- og kulturliv og sikre egen innflytelse over samisk kulturutvikling. Sametinget understreker at samisk kunst og kulturliv er mangfoldig, og Rådet vil legge til rette for at mangfoldet blir ivaretatt og videreutviklet. Samtidig understrekes det at iverksettelse og videreutvikling av samisk kultur er et nasjonalt ansvar, og at staten må forvalte dette ansvaret i dialog med Sametinget. Sametingsrådet peker også på den viktige rollen samarbeidsavtalene med fylkeskommunene har på kulturområdet, ikke minst når det gjelder å utvikle en felles forståelse mellom de tradisjonelle norske institusjonene og Sametinget om hvilke behov samiske samfunn har på kulturområdet.

Sametinget behandlet i mai 2005 Sametingsrådets melding om samisk kunst (sak 33/05). Formålet med meldingen er å trekke opp hovedlinjene for de kunstpolitiske utfordringene både nasjonalt, regionalt og lokalt. Ifølge meldingen mangler St.meld. nr. 48 (2002–2003) *Kulturpolitikk fram mot 2014* politiske visjoner for samisk kunst og

kultur. Sametingsrådet ser derfor et behov for å synliggjøre behovene innen samisk kunstpolitikk og sørge for at de samiske perspektivene og visjonene som omtales, likestilles med de norske i utviklingen av kunst- og kulturpolitikken fremover. Meldingen gir en oversikt over hele det samiske kunstfeltet og redegjør for virkemidler på området og utfordringer de nærmeste årene.

Sametingsrådet la i juli 2004 frem en melding om samiske museer. Meldingen legger grunnen for en samisk museumskonsolidering i fire samiske museumssiidaer – nordøstsamisk, nordvestsamisk, midtsamisk og sørsamisk museumssiida. En delutredning om museene i Troms og Nordre Nordland ble behandlet i Sametinget 1. mars 2007 (sak 06/07). Sametinget vedtok en tilpasset sentermodell for utvikling av samisk museumsvirksomhet i utredningsområdet med potensial til utvikling av en egen samisk museumssiida (se kap. 14.8.3).

Sametinget vil gjennomføre en evaluering av kriterier for støtte til samiske institusjoner og organisasjoner på kulturfeltet, jf. sak 46/06, pkt. 1.2 og 18.2. Evalueringen skal blant annet inneholde en gjennomgang av eksisterende institusjoner og organisasjoner under Sametingets budsjett og utforming av kriterier for å komme inn på budsjettet. Sametinget vil ikke ta inn nye organisasjoner og institusjoner på sitt budsjett for direkte driftsstøtte før melding om samiske institusjoner er lagt frem for Sametingets plenum. Denne meldingen vil bli lagt fram for plenum i 2008, jf. vedtak i sak 60/07 Sametingets budsjett 2008.

Se også Sametingets årsmelding for 2006 (punkt 5) og 2007 (punkt 6).

14.4.2 Sametingets økonomiske virkemidler

I sitt budsjettvedtak for 2008 (sak 60/07) fordelte Sametinget om lag 127 mill. kroner til språk- og kulturtiltak, jf. tabell 4.1. Dette dekker både formål som forutsettes dekket innen Kultur- og kirkedepartementets bevilgning, og tiltak innen blant annet språk og kulturutvikling som forutsettes dekket innen overføringene fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet. For detaljert oversikt over språktiltak, se kap. 19.7.

Tabell 14.1 Sametingets fordeling av midler til kulturtiltak 2006–2008 (i 1000 kr)

Formål	2006	2007	2008
Kulturutvikling (tidl. Samisk kulturfond)	9 428	10 467	11 616
Samiske forlag	2 273	2 473	2 579
Samiske kulturhus	6 235	6 434	7 206
Samiske kulturorganisasjoner	296	306	350
Samiske festivaler – grunntilskudd	1 680	1 730	1 806
Samisk idrett	1 025	1 375	2 078
Samisk teater	13 900	14 318	15 883
Samisk kunst (kunstneravtalen m.m.)	4 325	4 685	4 685
Samiske publikasjoner (se kap. 19.7.4)	1 950	1 503	1 568
Samisk bibliotekjeneste (inkl. bokbusser)	8 093	8 607	9 107
Samiske museer	12 483	12 887	15 719
Språktiltak (se kap. 19.7)	45 129	50 379	54 060
Sum	106 817	115 164	126 657

14.5 Status og hovedutfordringer på kulturområdet

Som nevnt tidligere arbeider regjeringen etter to hovedlinjer for å ivareta det statlige ansvaret for samisk kultur. På den ene siden skal staten sørge for at Sametinget er i stand til å føre en aktiv, selvstendig kulturpolitikk. På den andre siden skal staten ivareta et selvstendig ansvar for samisk kultur gjennom en overordnet, nasjonal kulturpolitikk som også omfatter samisk kultur.

Nedenfor omtales en del samiske kulturtiltak og -prosjekter både i institusjoner som ligger under Sametingets forvaltning og i andre institusjoner. Det blir også omtalt enkelte samarbeidsprosjekter mellom institusjoner som ligger under Sametingets forvaltning og andre institusjoner. Beskrivelsene er ikke uttømmende, men viser på hvilken måte samisk kultur kommer til syne innen ulike deler av kulturfeltet.

14.6 Investeringer i samiske kulturbygg

Samiske kulturbygg omfatter bygninger og lokaler for samiske kulturtiltak som teater, musikk, billedkunst, museum, samisk bibliotek og arkiv. Det eksisterer nå ingen særskilte statlige tilskuddsordninger for investeringer i samiske kulturbygg. For de kulturtiltakene som Sametinget har ansvaret for blir drift av lokalene finansiert innenfor de årlige tilskuddene til Sametinget. Drift av Samisk arkiv

dekkes innenfor de årlige bevilgningene til Arkivverket.

Kultur- og kirke departementet forvalter deler av overskuddet fra statlige spill til tilskuddsordning for regionale møteplasser og formidlingsarenaer for kultur. Fra denne ordningen er det gitt tilskudd til kulturhus og kultursenter. Det kan gis tilskudd til finansiering av inntil en tredjedel av investeringskostnadene til slike bygg. Resten må finansieres med egenandel, private midler eller lokale og regionale tilskudd. Det har ikke blitt søkt om tilskudd til finansiering av samiske kulturbygg fra denne tilskuddsordningen.

Fra statsbudsjetts kapittel 320 post 73 Nasjonale kulturbygg, gis tilskudd til bygninger og lokaler for institusjoner og tiltak som har en nasjonal oppgave, en landsomfattende funksjon eller en viktig landsdelsfunksjon. Hovedregelen er at den statlige finansieringsandelen ikke skal overstige 60 pst. av det offentlige tilskuddet. På 1990-tallet ble det gitt tilskudd fra kap. 320 post 73 til følgende samiske kulturbygg:

- Árran lulesamisk senter: 9,9 mill. kroner
- Varanger samiske museum: 12,2 mill. kroner.

I tillegg ble det gitt planleggingstilskudd til utvidelsen av Ája samisk senter.

Departementet legger Sametingets prioritering til grunn ved behandling av søknader om tilskudd til samiske kulturbygg fra kap. 320 post 73. Byggeprosjektene planlegges i samarbeid mellom den aktuelle samiske institusjonen, Sametinget, Statsbygg, Kultur- og kirke departementet og even-

tuelt lokale og regionale finansieringsparter. Departementet presenterer for Stortinget hver høst en investeringsplan for kulturbygg. Planen inneholder prosjekter med tilskudd kommende budsjettår; prioriterte prosjekter de nærmeste årene; og andre prosjekter uten særskilt prioritering.

14.6.1 Status for prosjekter og planer for nye samiske kulturbygg

Samisk arkiv: Grunnsteinen for nye lokaler for Samisk arkiv ble lagt ned i 2007, og byggingen er igangsatt. Lokalene vil være en del av Vitenskapsbygget i Kautokeino. Statsbygg gjennomfører prosjektet. Investeringene i bygget finansieres innenfor Statsbyggs bevilgning under Fornyings- og administrasjonsdepartementets budsjett. Etter planen skal bygget være ferdig i 2009. Arkivverket skal leie lokalene av Statsbygg, og vil betale kostnadsdekkende husleie fra innflytting i de nye lokalene.

Østsamisk museum i Neiden i Sør-Varanger: Tiltaket er nytt og har derfor ikke egne lokaler i dag. Byggingen av museet ble igangsatt i 2007 og skal etter planen være ferdig høsten 2008. Bygningen vil være formidlingsarena for østsamisk kultur og historie. Den vil inneholde blant annet utstillinger, verksted og administrasjonslokaler. Kostnadsrammen på 37 mill. kroner finansieres med tilskudd fra Kultur- og kirkedepartementets kap. 320 post 73 i samsvar med framdriften og likviditetsbehovet. Det vises til St.prp. nr. 59 (2007–2008) Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer hvor der foreslås at kostnadsrammen økes til 42 mill. kroner. Det er forutsatt at Sør-Varanger kommune skal gi tilskudd til drift av museet. Statlig tilskudd til driften finansieres innenfor kap. 320 post 53 Samiske kulturformål.

Riksscene for nasjonal og internasjonal folkemusikk, joik og folkedans i Oslo: Riksscenen er en stiftelse som ble etablert i 2007 av Juoigiid Searvi, Landslaget for Spelemenn, Norsk Folkemusikk- og Danselag, Noregs Ungdomslag og Samspill International Music Network. Lokalene bygges, finansieres og eies av KLP Eiendom AS. Kultur- og kirkedepartementet har inngått leieavtale for lokalene som blant annet skal brukes til joik. Etter planen skal lokalene ferdigstilles i 2009.

Åja samisk senter i Kåfjord: Senteret inneholder flere kommunale funksjoner og lokaler for blant annet NRK Sameradioen og Sametinget. Det er bygd ut i flere omganger. Siste utbygging ble ferdigstilt i 2005 med tilskudd fra Troms fylkeskommune og Sametinget. Det planlegges nå nye lokaler for museum og samisk bibliotek. Kostnadsrammen på 22 mill. kroner finansieres med tilskudd fra

kap. 320 post 73. Kultur- og kirkedepartementet har gitt Statsbygg i oppdrag å planlegge og gjennomføre prosjektet. Tidsplanen er ikke fastsatt, men Statsbygg antar at utvidelsen kan ferdigstilles i løpet av 2010.

Saemien Sijte i Snåsa har musealt ansvar for den sørsamiske kulturen. I den forbindelse har institusjonen behov for utvidelse av lokalene med bl.a. en ny permanent utstilling og auditorium. I tillegg planlegges ombygging av eksisterende lokaler eller nye lokaler som kan leies av andre samiske institusjoner. Nord-Trøndelag fylkeskommune har vedtatt tilsagn om 10 mill. kroner i investeringstilskudd og Snåsa kommune har vedtatt tilskudd på 1,5–2,5 mill. kroner til ny vei og annen infrastruktur til lokalene. Kultur- og kirkedepartementet har i mars 2008 bedt Statsbygg om å utarbeide forprosjektet.

Samisk kunstmuseum i Karasjok: Nordvestsamisk museumssiida har utarbeidet rom- og funksjonsprogram for Samisk kunstmuseum. Planene omfatter ombygging av eksisterende bygning og netto 1011 kvm. nybygg. Programmet inneholder utstillinger, kafé, auditorium, kontorer og magasiner. Nordvestsamisk museumssiida har søkt om, men ikke fått tilskudd fra kap. 320 post 73. I St.prp. nr. 1 (2007–2008) er prosjektet omtalt blant «prioriterte prosjekter de nærmeste årene».

Departementet har mottatt søknad om tilskudd til planlegging av nytt bygg for Várdobáiki samisk senter i Evenes, og nytt teaterhus i Kautokeino for Beaivváš Sámi Teáhter. Disse prosjektene er i St.prp. nr. 1 (2007–2008) omtalt blant «andre prosjekter».

14.6.2 Utvidet bruk av husleiefinansiering

De nye lokalene for Samisk arkiv finansieres innenfor husleieordningen i staten, der Arkivverket skal betale husleie til Statsbygg når lokalene tas i bruk. Departementet vil ta hensyn til dette gjennom de årlige driftsbevilgningene til Arkivverket. Riksscenens lokaler finansieres av privat utbygger og departementet vil gjennom årlige driftstilskudd til Riksscenen dekke husleie fra det tidspunkt lokalene overtas.

Regjeringen foreslår at en som hovedregel tar i bruk slike husleieordninger i statlig finansiering av nye kulturbygg som prioriteres av Sametinget, og at Sametinget får alt ansvar for å prioritere mellom aktuelle byggeprosjekter. Forslaget gjelder alle nye byggeprosjekter som Sametinget beslutter. Med mindre husleien og driftsutgiftene i sin helhet kan finansieres av Sametinget ved omprioritering innenfor uendret budsjettamme, må Sametinget

Boks 14.1 Husleieordningen i staten

Husleieordningen i staten innebærer at statlige virksomheter som disponerer lokaler i statlige bygg som eies av Statsbygg, skal betale husleie. Det enkelte departement er gitt myndighet til å inngå leieavtaler, men kan delegere denne myndigheten videre til underliggende virksomheter. Ordningen ble innført gradvis fra 1. januar 1992. Hovedtyngden av leieforholdene trådte i kraft 1. januar 1993. Ordningen er senere utvidet flere ganger ved innlemming av nye bygg.

Husleien består av utgifter til forvaltning, drift og vedlikehold samt kapitalkostnader. Kapitalelementet tar utgangspunkt i den balanseførte verdien av eiendommene.

Leien for de eiendommer som Statsbygg forvalter skal være kostnadsdekkende. Et vesentlig element i fastsettelsen av husleien i et nytt bygg er prosjektets sluttkostnad.

Statsbygg benytter husleiekontrakter i samsvar med de prinsipper som er vanlig i eiendomsbransjen. Brukeravhengige driftskostnader

(fellesutgifter) er skilt ut fra husleien og belastes leietaker etter faktisk forbruk. I de brukeravhengige kostnadene inngår blant annet kommunale avgifter.

Investeringene innenfor husleieordningen føres brutto i statsbudsjettet og aktiveres i Statsbyggs balanse/statens kapitalregnskap. Det stilles krav til avkastning på investert kapital. Ordinære byggeprosjekter legges fram enkeltvis for Stortinget med forslag til kostnadsramme og bevilgning til igangsetting av byggeprosjektet. Når leietageren kan dekke husleiekostnadene innenfor uendrede budsjettammer har Statsbygg fullmakt til å sette i gang såkalte kurante prosjekter. Prosjektene finansieres på egne investeringsposter innenfor husleieordningen og skal ut over årets bevilgning holdes innenfor en samlet ramme på 1,5 mrd. kroner for nye tilsagn og gammelt ansvar. Disse prosjektene behandles ikke enkeltvis av Stortinget.

ta opp spørsmål om økt tilskudd til delfinansiering av husleie og økte driftsutgifter med Kultur- og kirke departementet. Før Sametinget igangsetter nye prosjekter som vil kreve økt statstilskudd må rammer for innhold, omfang og økonomi for det enkelte prosjekt og finansiering av framtidig husleie og drift avklares med Kultur- og kirke departementet. Eventuelt økt tilskudd må bevilges innenfor de årlige driftsbevilgninger på statsbudsjettets kapittel 320 post 53 Samiske kulturformål. Kultur- og kirke departementet vil invitere Sametinget til konsultasjoner før husleieordningen eventuelt innføres.

Fordelen med denne ordningen er at det etableres en ordning som ivaretar finansieringen av forvaltning, drift og vedlikehold av bygningene. I flere sektorer innen offentlig forvaltning ser en at virksomheter som eier sine bygninger og har et annet hovedformål lett nedprioriterer planmessig, verdibevarende vedlikehold til fordel for ressurser til virksomhetenes hovedformål. Innen statsforvaltningen er regelen et organisatorisk skille mellom eier, forvalter og bruker av bygninger. Brukerne betaler husleie til eiendomsforvalterne, som har ansvaret for å disponere disse midlene til blant annet verdibevarende vedlikehold. Dette bidrar til å klargjøre oppgaver, ansvar og øvrige rammebetingelser for eiendomsforvaltningen.

14.7 Samiske sentre

De samiske sentrene og husene har en viktig funksjon som arena for samisk kultur i bred forstand. I sentrenes virksomhet inngår kulturtilbud som museer, kunstutstillinger og bibliotek, og andre tilbud som språkopplæring for barn og voksne. De samiske sentrene fungerer både som kulturelle sentre, sosiale samlingssteder for den samiske befolkningen og knutepunkt for næringsvirksomhet og bidrar til å synliggjøre samisk identitet og kultur i lokalmiljøene. Sentrene har en særlig viktig funksjon i områder der det bor få samer.

Driftstilskudd til samiske sentre blir i sin helhet gitt fra Sametinget, og Sametinget har i 2008 satt av 7,2 mill. kroner til formålet.

Árran lulesamisk senter er en nasjonal samisk institusjon som skal sikre, utvikle og videreføre lulesamisk kultur, språk og samfunnsliv. Árran består av en barnehage, språksenter og en museumsdel, med blant annet en fast utstilling knyttet til temaet lulesamisk identitet. I tillegg leier NRK Sámi Radio, Sametinget og Bodø høgskole lokaler i Árran. Se også omtale under kap. 14.8.3 Museer.

Ája samisk senter er et kompetansesenter innen samisk språk, historie og kultur, og er en sentral fagpolitisk enhet innen sjøsamiske spørsmål. Ája samisk senter har også samisk museumsansvar for

Nord-Troms og nordlige Midt-Troms, og arbeider med utviklings- og konsolideringsløsninger for samisk museumsvirksomhet i området.

Várdobáiki i Evenes består av en museumsdel i tillegg til et språksenter, et kultursenter og en samisk barnehage. I tillegg leier Senter for samisk helseforskning lokaler i *Várdobáiki*. *Várdobáiki* har samisk museumsansvar for markasamiske områder i Nordre Nordland, det sørlige Midt-Troms og Lofoten og Vesterålen.

Sijti Jarnge i Hattfjelldal er et samlingssted for den sørsamiske befolkningen. Sentret arrangerer blant annet utstillinger i sommerhalvåret.

For øvrig mottar Sjøsamisk kompetansesenter i Billefjord, Lásságámmi i Storfjord, Samisk hus på Senja, Gamtofta i Sørreisa, Vilgesvárri i Evenes, Pitesamisk hus i Beiarn, Saemien Sijte i Snåsa og Samisk hus i Oslo driftsstøtte fra Sametinget.

14.8 Arkiv, bibliotek og museum

Hovedprosjektet innen denne delen av kultursektoren har de siste årene vært å følge opp det registrert av tiltak som ble skissert i St.meld. nr. 22 (1999–2000) *Kjelder til kunnskap og oppleving*. I denne meldingen ble arkiv, bibliotek og museum for første gang behandlet ut fra en felles synsvinkel, med vekt både på felles utfordringer og særlige utviklingstrekk for hver av sektorene. Som en oppfølging av meldingen ble det blant annet gjennomført en større reform av de norske museene (jf. kap. 14.8.3). Det ble også etablert et fellesorgan for arkiv, bibliotek og museum, ABM-utvikling.

Sametinget forvalter kjerneinstitusjoner innen bibliotek og museum, mens samisk arkivtjeneste etter ønske fra Sametinget er lagt inn i Arkivverket. Samisk spesialbibliotek har vært statsfinansiert siden 1983, og ble overført Sametinget fra 2000. I tillegg forvalter Sametinget både drifts- og investeringstilskudd til de samiske bokbussene og gir tilskudd til samisk bibliotekmateriale. Ansvaret for samiske museer er overført Sametinget fra 2002, og Sametinget gir tilskudd på nær 16 mill. kroner fordelt på åtte museer i 2008.

ABM-utvikling skal arbeide på tvers av departementale og andre administrative skillelinjer, og hovedoppgaven er å drive aktivt, strategisk utviklingsarbeid for å samordne, effektivisere og styrke arkiv-, bibliotek- og museumsfeltet. Fra 2007 holder Sametinget og ABM-utvikling regelmessige kontaktmøter for gjensidig informasjon og drøfting av felles utfordringer.

ABM-utvikling gir prosjektstøtte til en rekke tidsavgrensede prosjekter på hele ABM-feltet, også samiske prosjekter. Institusjoner som ligger under Sametingets forvaltning søker om midler på lik linje med andre institusjoner. Kultur- og kirke departementet vil se til at ABM-utviklings ansvar for samisk kultur kommer klart frem i føringene for tildelingene til institusjonen.

Samisk bibliografi og Samisk arkiv har stor nytte av samordning med større fagmiljøer. Etter forslag fra Kultur- og kirke departementet og i samråd med Sametinget får derfor disse tiltakene fortsatt bevilgning over Kultur- og kirke departementets budsjett via henholdsvis Nasjonalbiblioteket og Arkivverket.

Boks 14.2 Lásságámmi – arven etter Áillohaš

Figur 14.1 Lásságámmi i Storfjord kommune
Foto: Tore Figenschou

Etter multikunstnerens Nils-Aslak Valkeapääs død 26. november 2001 oppstod spørsmålet om hvordan man best mulig skulle forvalte hans verker og boligen i Skibotn. Stiftelsen Lásságámmi ble stiftet 29. januar 2004 av Troms fylkeskommune, Sametinget, Storfjord kommune og Universitetet i Tromsø. Kultur- og kirke departementet bidro med 1 mill. kroner til overtakelsen av boet. Formålet med stiftelsen Lásságámmi er å ta hånd om og fremme den kulturelle og åndelige arven etter Nils-Aslak Valkeapää.

I tråd med Valkeapääs egne ønsker vil stiftelsen samle hans arbeider og rettighetene til hans verk i Lásságámmi. Stiftelsen Lásságámmi arbeider for å fremme Valkeapääs kunst, musikk og forfatterskap, veileder personer som vil bli kjent med eller fordype seg i Valkeapääs kunstnerskap, og bistår samiske kunstnere.

14.8.1 Samisk arkiv – Sámi Arkiiva

Samisk arkiv startet i 1988 som et samarbeidsprosjekt mellom flere institusjoner, deriblant Nordisk samisk institutt og Arkivverket. Formålet var å sikre skriftlig kildemateriale til samisk historie. Samisk arkiv ble i 2002 overført til Sametingets forvaltning. Etter ønske fra Sametinget er Samisk arkiv fra 2005 en avdeling under Arkivverket. Samisk arkiv finansieres med bevilgning over statsbudsjettet og tilskudd fra Kautokeino kommune.

Samisk arkiv ivaretar interesser på arkivfeltet for det samiske samfunnet og den samiske kulturen. Arkivet har et særskilt ansvar for samiske privatarkiver, og depotansvar for Kautokeino kommunes historiske arkiv. Samiske privatarkiver omfatter blant annet arkiver etter privatpersoner, organisasjoner, institusjoner og bedrifter. Virksomheten ved Samisk arkiv har særlig vært rettet mot de samiske forsknings- og utdanningsinstitusjonene. Det er planlagt en utvidelse av aktiviteten ved Samisk arkiv, som blant annet vil bidra til at virksomheten blir rettet mot hele landet.

Arbeidsområdet for Samisk arkiv er ikke begrenset til arkiv i tradisjonell forstand, men omfatter også muntlig tradisjon, minneinnsamling, dokumentasjon av dagligliv og arbeidsprosesser som i dag er i ferd med å forsvinne. Arkivet arbeider også med å få lydfestet ord og uttrykk for senere bearbeidelse.

14.8.2 Bibliotek

Folkebibliotekvirksomheten i Norge er regulert av lov av 20. desember 1985 nr. 108 om folkebibliotek. Det offentlige biblioteklandskapet omfatter de kommunale folkebibliotekene og fylkesbibliotekene. Hver kommune skal etter lov av 20. desember 1985 nr. 108 om folkebibliotek § 4 ha et folkebibliotek. Den frie låneretten og gratisprinsippet er grunnleggende i folkebiblioteksektoren og skal sikre alle lik og fri tilgang til bibliotekenes ressurser. Det innebærer at alle fritt kan låne bøker og annet materiale i et hvilket som helst folkebibliotek. Bestemmelsen i lov om folkebibliotek § 1 om at folkebibliotekene er ledd i et nasjonalt biblioteksystem, er utgangspunktet for at de samlede ressursene er tilgjengelige for alle og ikke bare for den enkelte kommunes innbyggere.

Kultur- og kirke departementet har i samarbeid med Kunnskapsdepartementet, som har ansvaret for skolebibliotek og fag- og forskningsbibliotek, initiert en gjennomgang av biblioteksektoren i Norge. ABM-utvikling har ferdigstilt en større

utredning som skal følges opp av en stortingsmelding om bibliotekene. Utredningen peker blant annet på at det mangler grunnlagsstatistikk for å si noe om bibliotek tjenester til den samiske delen av befolkningen. Regjeringen tar disse signalene på alvor og vil komme tilbake til spørsmålet i stortingsmeldingen om bibliotek.

14.8.2.1 Bibliotekutredningen

Utdannings- og forskningsdepartementet (nåværende Kunnskapsdepartementet) og Kultur- og kirke departementet fastsatte i 2004 mandat for utredning av et samlet bibliotekfelt. Mandatet for utredningen ble utformet i samsvar med de premissene som ble lagt til grunn i St.meld. nr. 48 (2002–2003) *Kulturpolitikk fram mot 2014*. Utredningen ble utført av ABM-utvikling på oppdrag fra de to departementene, og Bibliotekreform 2014 ble overlevert i september 2006.

De tre viktigste elementene i den foreslåtte bibliotekreformen er felles nasjonale digitale tjenester, reform av bibliotekstrukturen i Norge for å gi et bedret tilbud gjennom sterkere bibliotek og kompetansemiljøer og kompetanseutvikling for ansatte.

Samisk bibliotek tjeneste er utfyllende omtalt i utredningens Del II Norgesbiblioteket – nettverk for kunnskap og kultur. Omtalen bygger på en egen delutredning om samisk bibliotek tjeneste. I Bibliotekreform 2014 Del II blir det understreket at målsettingen, både fra norske myndigheters og Sametingets side, er et bedre bibliotektilbud for den samiske befolkningen. Utredningen viser til at bibliotekloven ikke pålegger bibliotekene å ta et spesielt ansvar for den samiske befolkningen, men identifiserer brukerne som «alle som bor i landet».

Utredningen legger vekt på at det er vanskelig å vurdere bibliotek tjenestene til den samiske befolkningen ettersom den nasjonale bibliotekstatistikken ikke fanger opp samiskspråklig materiale som egen kategori. Skolebibliotekene har ansvar for å sørge for et lett tilgjengelig, bredt tilbud av samiskspråklige læringsressurser og litteratur til bruk i skolearbeid og til fritidslesing. Folkebibliotekene må kartlegge behovet for samisk bibliotek tjeneste i sine kommuner, særlig dersom det er samiske barn i skoler og barnehager. Bibliotekene bør også undersøke hvor samisk materiale er tilgjengelig og eventuelt bygge opp egne samlinger med samisk materiale ut fra lokale behov.

Utredningen peker også på at det er en særlig utfordring å formidle samisk litteratur til unge lesere, siden produksjonen av ny litteratur er liten. Utredningen anbefaler derfor at det tas et initiativ

fra norsk side for å få gjeninnført en nordisk innkjøpsordning for samisk litteratur. Ifølge utredningen bør Norge, som landet med størst andel samisktalende, ta et initiativ for å få en slik ordning på plass. Aktuell forvalter av en slik ordning er Nordisk Ministerråd. Kultur- og kirkedepartementet vil vurdere hvordan denne anbefalingen i utredningen kan følges opp.

I høringsuttalelsen til Bibliotekreform 2014 beklager Sametinget at samisk språk og kultur bare er sporadisk nevnt i Del I av utredningen. Sametinget mener det er behov for et eget samisk kompetanseutviklingsprogram. Sametinget mener også at bibliotekloven bør endres slik at den gir klare føringer for bibliotekenes ansvar for den samiske befolkningen.

Kultur- og kirkedepartementet vil komme tilbake til oppfølgingen av Bibliotekreform 2014 i en egen stortingsmelding.

14.8.2.2 Samisk spesialbibliotek

Oppbyggingen av Samisk spesialbibliotek startet opp i 1950-årene ved Karasjok folkeboksamling. Fra 1983 ble avdelingen et eget statsfinansiert bibliotek, og i 2000 ble biblioteket en del av Sametingets administrasjon i Karasjok. Samlingen består av over 35 000 bind i tillegg til tidsskrifter, aviser og lyd- og bildemedier. Samisk spesialbibliotek er et tilbud til samer i og utenfor de tradisjonelle samiske bosettingsområdene, til den øvrige befolkningen og til lånere i utlandet. Tjenestene er primært rettet mot andre bibliotek. Biblioteket skal være et kompetansesenter for samisk litteratur og samisk bibliotekjeneste, og virksomheten skal omfatte alle samiske språk og dialekter.

14.8.2.3 Samiske bokbussar

I dag er det seks samiske bokbussar som mottar driftstilskudd fra Sametinget, i Karasjok, Porsanger, Kautokeino, Tana/Nesseby, Kåfjord, lulesamisk område og sørsamisk område. Bokbussene kompletterer bibliotekenes tjenester i områder med spredt samisk bosetting, og er et viktig ledd i arbeidet med å gjøre bibliotekjenesten tilgjengelig for alle. Sametinget forvalter både driftsstøtte og investeringsstøtte til bokbussen. Bevilgningen er på 5,9 mill. kroner i 2008.

14.8.2.4 Tilskudd til samisk bibliotekmateriale

Sametinget har i 2008 satt av 200 000 kroner i tilskudd til samisk bibliotekmateriale. Målgruppen er folke- og skolebibliotek som ønsker å bygge opp

samlinger med samisk bibliotekmateriale. Hensikten med ordningen er å styrke bibliotekjenestene til den samiske befolkningen der de bor, og å motivere lokale bibliotek til å ta ansvar for sine samiske brukere. I 2008 prioriterer Sametinget folke- og skolebibliotek i det sørsamiske området og Deichmanske hovedbibliotek i Oslo.

14.8.2.5 Fylkesbibliotekene

Finnmark fylkesbibliotek har en generell samarbeidsavtale med Samisk spesialbibliotek. Finnmark fylkesbibliotek kjøper inn materiale både på samisk språk og om samiske forhold.

Troms fylkesbibliotek har fra desember 2006 hatt en rådgiver/prosjektleder for Samisk bibliotekjeneste i Troms i 50 pst. stilling på Åja samisk senter i Kåfjord kommune. Prosjektlederen skal arbeide mot de andre bibliotekene i Troms for å gjøre samisk litteratur og kultur mer synlig og bygge opp kompetanse om samiske bibliotekjenester. Videre skal det lages en nettside for tjenesten, og Troms fylkesbiblioteks samiske kildeveileder skal vedlikeholdes og videreutvikles. Det skal også bygges opp en mediestamme på samisk og om samiske forhold, spesielt om sjøsamiske forhold. Troms fylkeskommune bidrar også til finansieringen av bokbussene i fylket.

Nordland fylkesbibliotek har drevet sørsamisk bokbussvirksomhet siden 1995. Den sørsamiske bok- og kulturbussen Gærjah formidler sørsamisk kultur og litteratur i ti kommuner i Nordland og Nord-Trøndelag. Fylkesbiblioteket samarbeider med Villhelmina kommune og Västerbotten län i Sverige om flere kulturprosjekter i bokbuss.

Nord-Trøndelag fylkesbibliotek samarbeider aktivt i nettverk med aktører i Trøndelag som ønsker å bedre tilgang til informasjon om sørsamisk kultur og samfunnsliv.

Sør-Trøndelag fylkesbibliotek har spesifisert målsetningen for bibliotekjenester til det sørsamiske språkområdet i virksomhetsplanen. Fylkesbiblioteket skal følge opp arbeidet med en plan for bibliotektilbudet til sørsamer og utvikle skisse til nytt prosjekt med mobilt bibliotektilbud til et samisk delprogram under EU-programmet Interreg 2007–2013. Biblioteket planlegger en sørsamisk portal på Kulturnett Trøndelag.

14.8.2.6 Andre bibliotek

En del biblioteker arbeider aktivt med samisk kultur, for eksempel gjennom utstillinger, lesninger og markeringer, særlig i forbindelse med Samefolkets dag 6. februar. For eksempel ser *Tromsø bibli-*

otek og byarkiv det som viktig å kjøpe inn det meste som kommer av samiske bøker, film og musikk med sikte på å bygge opp en god, samisk samling. *Hamarøy bibliotek* har en egen samisk boksamling, og kjøper så langt mulig inn all litteratur som er gitt ut på lulesamisk.

14.8.2.7 Samisk bibliografi

I NOU 1987:34 *Samisk kultur og utdanning* ble det slått fast at det er stort behov for en bibliografi som gir en samlet oversikt over nye og gamle samiske dokumenter. Samisk litteratur hadde til da blitt mangelfullt registrert, og registreringer var spredt i ulike oppslagsverk, tidsskriftindekser og nasjonalbibliografier. Samisk bibliografi er en viktig dokumentasjon av samisk kultur og samisk kulturarv i Norge. Samisk bibliografi er også et ledd i utviklingen av samisk bibliotekvirksomhet og informasjonsvirksomhet for den samiske befolkningen.

Arbeidet med Samisk bibliografi ble ivaretatt av Universitetsbiblioteket i Trondheim fra 1979 til 1992. I 1993 ble Nasjonalbiblioteket pålagt å videreføre arbeidet innenfor rammen av Nasjonalbiblioteket.

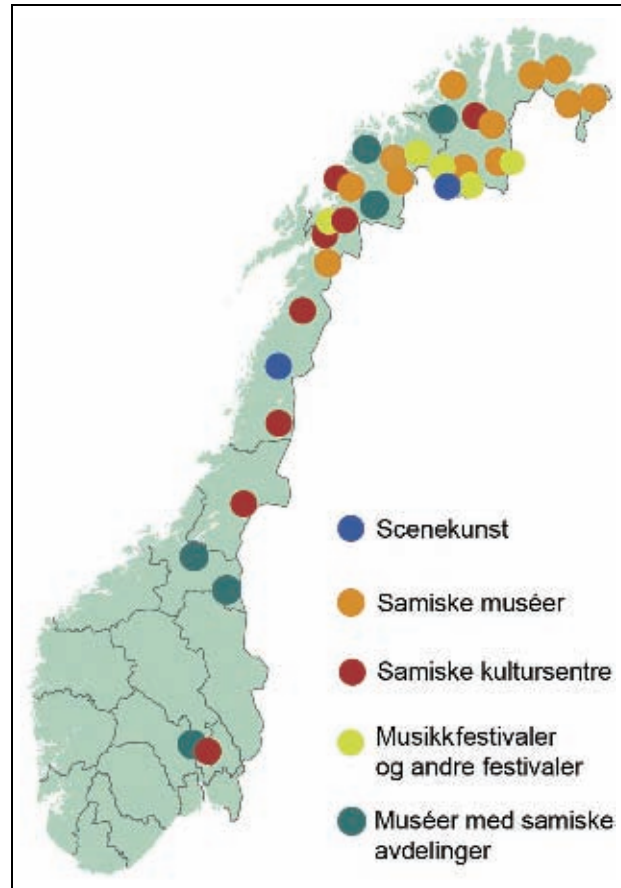
Samisk bibliografi er en fortegnelse over litteratur på samisk, og på norsk og andre språk når emnet er samiskrelevant. Med samiskrelevant litteratur menes litteratur som direkte berører samiske forhold. Med samiskspråklig litteratur forstås alle ulike språkformer av samisk.

Bibliografien dekker utgivelser i Norge i perioden 1945–1987 og fra 1993 til i dag. Fra 1993 bygger bibliografiens omfang på lov av 9. juni 1989 nr. 32 om avleveringsplikt for allment tilgjengelige dokument (pliktavleveringsloven).

Samisk bibliografi mangler registreringer for årene 1988–1992. Ansvaret for bibliografien var da uavklart. Dette er svært viktige år i samenes historie i Norge, blant annet ble Sametinget opprettet i 1989. Kultur- og kirke departementet vil be Nasjonalbiblioteket om å presentere en plan for å fullføre Samisk bibliografi for denne perioden.

Nasjonalbiblioteket har konkrete planer om å forbedre registreringsverktøyet for bibliografiene. Dette vil effektivisere arbeidet og gjøre informasjonen om innholdet i Samisk bibliografi raskere tilgjengelig. I tillegg vil dette være et enklere utgangspunkt for å videreutvikle samarbeidet om en felles samisk bibliografi for hele Sápmi.

Samisk bibliografi samarbeider med Samisk spesialbibliotek om gjensidig faglig bistand og rådgiving.

Figur 14.2 Samiske kulturinstitusjoner

14.8.3 Museer

14.8.3.1 Museumsreformen – konsolidering

De siste årene har den såkalte museumsreformen preget den offentlige innsatsen på museumsområdet. I St.meld. nr. 22 (1999–2000) *Kjelder til kunnskap og oppleveling* og i de påfølgende statsbudsjettene blir det skissert en prosess for regional konsolidering av museene og etablering av nasjonale nettverk. Målet er en institusjonsstruktur med vesentlig færre og dermed faglig og administrativt sterkere enheter enn i dag. Museumsreformen er forankret i bevaring og styrking av lokalt engasjement og deltakelse i kulturvernet, styrking av faglig kompetanse på regionalt nivå og utvikling av nasjonale nettverk.

Sametinget har gjentatte ganger etterlyst det samiske perspektivet i museumsreformen. Sametinget ønsker blant annet en større andel av de økonomiske virkemidlene knyttet til konsolideringsprosessen, jf. Sametingets årsmelding 2007 (punkt 6.5).

Sametinget står fritt til å prioritere midler til den samiske museumsreformen innenfor bevilgningen til samiske kulturformål over kap. 320, post

53, som er betydelig økt de siste årene. Regjeringen vil imidlertid i minst mulig grad legge føringer på midlene til samiske kulturtiltak som overføres til Sametinget, og det vil derfor ikke bli lagt særskilte føringer knyttet til den samiske museumsreformen på bevilgningen fra Kultur- og kirkedepartementet. Kultur- og kirkedepartementet vil samtidig peke på at departementet er kjent med de store faglige og organisatoriske utfordringene som ligger i den samiske museumsreformen, og erkjenner at det er behov for en generell styrking av de samiske museene. Det er opp til Sametinget å prioritere mellom disse og andre behov på det samiske kulturfeltet innen de midler som stilles til disposisjon.

14.8.3.2 Museer under Sametingets forvaltning

Som et ledd i arbeidet med dokumentasjon og bevaring av samisk kultur står museene i en særstilling. Sametinget har gjort et omfattende arbeid med å forberede en konsolidering av de samiske museene. Prosessen gjennomføres i tråd med føringene for museumsreformen i norsk museumssektor, jf. St.meld. nr. 22 (1999–2000). Gjennom den samiske museumsreformen konsolideres museene i større museumssiidaer med felles driftsstyre, en daglig leder og en arbeidsgiver for de ansatte. Reformens formål er faglig kvalitetsheving og administrativt sterkere enheter. Gode rammebetingelser er grunnleggende for den videre utviklingen av de samiske museene.

Sørsamisk museumssiida (Saemien Sijte i Snåsa) og Nordvestsamisk museumssiida har gjennomført konsolideringen i 2006 og har fått en økning på 0,5 mill. kroner hver i tilskuddet fra Sametinget for 2007. I Nordvestsamisk museumssiida inngår Kautokeino bygdetun (Guovdageainnu gilisilju), De samiske samlinger (Sámiid Vuorka-Dávvirat), Kokelv sjøsamisk museum og Porsanger museum.

Museene Varanger samiske museum (Várjjat Sámi Musea), Tana museum (Deanu Musea), Savio-museet og Østsamisk museum (Nuorttsaámi múzei) i Neiden, som er under bygging, skal inngå i Tana og Varanger museumssiida.

Ája Samisk Senter får samisk museumsansvar for Nord-Troms og nordlige Midt-Troms, Várdobáiki samisk senter får samisk museumsansvar for markasamiske områder i Nordre Nordland, det sørlige Midt-Troms og Lofoten og Vesterålen og Árran lulesamisk senter får museumsansvar for lulesamisk og pitesamisk område.

14.8.3.3 Samisk museumslag og Samisk museumsforum

Samisk museumslag ble opprettet i 1989 som en forening for samiske museer og andre museer med samiske samlinger. Både museer under Sametingets forvaltning og andre museer er medlem i laget. I 2006 vedtok Samisk museumslag å gå inn i Norges museumsforbund. Laget arbeider med faglige spørsmål, blant annet i form av et årlig fagseminar, og arbeider ellers for å bedre samiske museers arbeidsforhold, blant annet ved å få økte bevilgninger til samiske museumsformål.

Mens Samisk museumslag har vært en frittstående organisasjon, har Sametinget i tillegg opprettet et *Samisk museumsforum*, som er et samarbeidsorgan under Sametinget. Her er bare museer under Sametingets forvaltningsansvar medlemmer.

14.8.3.4 Museer med samiske samlinger og utstillinger

En rekke museer utenom Sametingets forvaltning forvalter en egen samisk samling eller samiske gjenstander som en del av sine samlinger. Særlig sentrale er samiske samlinger ved Norsk Folkemuseum, Tromsø museum og Friluftsmuseet ved Sverresborg. Andre museer som ser dokumentasjon av samisk som en særlig viktig oppgave, er blant andre Rørosmuseum og Alta museum.

For mange museer er dokumentasjon av samisk historie en viktig del av dokumentasjon av en flerkulturell virkelighet i regionen. Porsanger museum, som ble overført Sametingets forvaltning i 2004, formidler en trekulturell historie knyttet til samisk, kvensk og norsk bosetning i området. Også virksomheten ved Sør-Varanger museum er nært knyttet til den trekulturelle historien i området.

Nettverk for museer

Som et ledd i museumsreformen ble det etablert nasjonale nettverk som skal bidra til bedre faglig samordning og samarbeid. Både museer under Sametinget og andre museer som arbeider med samisk kultur, deltar i *Nasjonalt museumsnettverk for minoriteter og kulturelt mangfold*, som er etablert i 2007. I dette nettverket deltar ellers museer som arbeider med nasjonale minoriteter og nyere minoritetsgrupper. Det er etablert et tilsvarende *nettverk for samiske museer*. Dette nettverket er lagt under Sametingets forvaltning, og vil være åpent for alle museer som arbeider med samisk kultur.

Norsk Folkemuseums samiske samlinger

Norsk Folkemuseum er en av institusjonene som har samisk kultur som en viktig del av sitt arbeidsfelt, men uten å ha det som hovedfelt eller være underlagt Sametinget.

Museet har siden 1958 hatt et fast formidlings-tilbud i form av en samisk basisutstilling. Den nåværende ble åpnet i 1990 og får i 2007 en ansiktsløfting. Utstillingen fikk i februar 2007 en helt ny samtidsdel, *Samisk samtid*, som bringer utstillingen helt opp til i dag hva angår formidlingen av politikk, kultur og samfunnsliv. Museets skoletjeneste har et fast undervisningsopplegg for den samiske utstillingen, og den er et av museets mest etterspurte og best besøkte skoletilbud. Museet har også en samisk plass i Friluftsmuseet. I tillegg til de faste utstillingstilbudene har museet praktisk talt hvert år en samisk tema- eller vandretstilling.

Museet har et godt samarbeid med samiske institusjoner. Norsk Folkemuseum deltok i opprettelsen av Samisk museumsdag i 1989 og har deltatt aktivt i samarbeidstiltak der.

Sverresborg Trøndelag Folkemuseum

Sørsamisk kultur har vært en del av virksomheten ved Sverresborg Trøndelag Folkemuseum siden 1930-tallet. Sverresborg har en sørsamisk avdeling i friluftsmuseet. Sverresborg har også en presentasjon av sørsamiske ski og samisk bruk av ski i utstillingen «På trønderski – skimuseet på Sverresborg». I basisutstillingen «Livsbilder» inngår gjenstander og fortellinger knyttet til samisk kultur. Sverresborg tar også inn temporære utstillinger om samisk kultur. Sverresborg har siden 2000 hatt et fast tilbud til skolene om presentasjon av samisk kultur. Skoletilbudet inngår i Den kulturelle skolesekken.

Sverresborg legger vekt på samarbeidet med sørsamiske organisasjoner og ressurspersoner når det gjelder aktiviteter knyttet til sørsamisk kultur. Museet samarbeider også med Saemien Sijte, Rørosmuseet, Jämtlands läns museum og Härjedalens fjällmuseum, som alle arbeider med sørsamisk kultur.

Tromsø museums samiske samlinger

Tromsø museum har en egen fagenhet for samisk etnografi. Fagenheten består både av gjenstander, fotografier, lyd, litteratur, muntlig og skriftlig informasjon og en rekke ulike arkiv. Arkiv og samlinger tilrettelegges for forskning, studier og allmenn

bruk. Målgruppene er både den samiske befolkningen og allmennheten.

Utstillingen «Samekulturen» er den første samlede beskrivelse av samisk kulturhistorie og var i sin tid banebrytende i presentasjonen av samisk historie og kulturtradisjon. Utstillingen skal anskueliggjøre samisk kulturutvikling fra de eldste kilder og fram til situasjonen i det 20. århundre.

Utstillingen «Sápmi – en nasjon blir til» gir en beskrivelse av den politiske samlingen for samene som et folk, en samling som har pågått siden midten av forrige århundre. Utstillingen er videreutviklet til et nettsted, særlig rettet mot bruk i skolen (<http://sapmi.uit.no>).

Enkelte andre museer

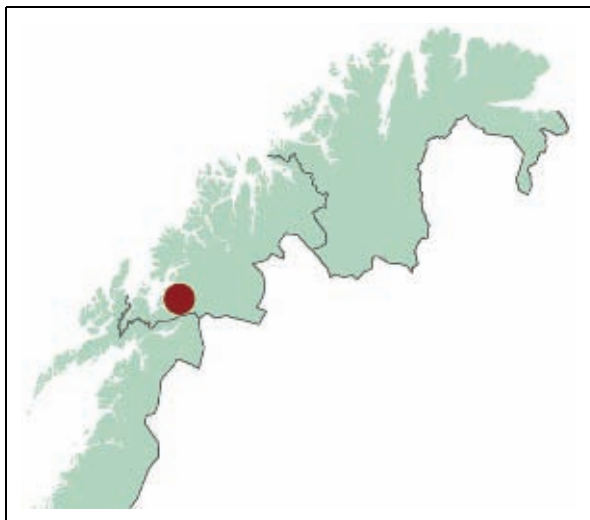
Rørosmuseet har hatt samiske gjenstander i sin samling siden rett etter andre verdenskrig og har i dag en betydelig samling gjenstander og foto som dokumenterer samisk historie og virksomhet i regionen. Gjennom fylkesplanen for Sør-Trøndelag fylkeskommune har Rørosmuseet et særansvar for sørsamisk kulturhistorie, og fra og med 2002 har Rørosmuseet hatt en fagstilling i sørsamisk kultur og historie. I tillegg har Rørosmuseet per i dag en engasjert fagkonsulent for sørsamisk kultur og historie.

Perspektivet Museum tar utgangspunkt i Tromsø som et sammensatt område kulturelt, etnisk, språklig og religiøst. Det vil si at det samiske, i mer eller mindre grad, er naturlig til stede i mange av museets utstillinger og prosjekter. Perspektivet museum samarbeider med blant andre Varanger samiske museum, Arppa i Tromsø og Samisk språksenter i Ullsfjord.

Arbeidet med sjøsamisk og kvensk kultur og møtet mellom disse og andre kulturer er sentralt for *Nord-Troms Museum*. Nord-Troms Museum har satt i gang flere prosjekter som omfatter samisk kultur og historie. Museet samarbeider med Tromsø Museum om et flerårig forskningsprosjekt for å belyse etnisitet langs kysten av Nord-Norge i jernalder og tidlig middelalder med fokus på relasjonen mellom samer og norrøne folk/nordmenn.

Sør-Varanger museum har samisk historie og kultur som en viktig del av sitt arbeidsområde. Sør-Varanger museums overordnede mål er å formidle kunnskap om og skape forståelse for grenselandets særegne natur og kulturhistorie med særlig vekt på områdets etnisk og kulturelle mangfold, i regional, nasjonal og internasjonal sammenheng.

Verdensarvsenter for bergkunst – Alta Museum IKS arbeider innenfor bergkunst/forhistorie og

Boks 14.3 Samisk båtbygging og båtbruk

Figur 14.3 Gratangen kommune i Troms

Samene har høstet av marine ressurser i århundrer. Samisk båtbygging og håndverk har vært viktige næringstilpasninger, spesielt i perioder der samene dominerte fjordområder hvor skogsressursene befant seg. Samene har gjennom bruk bidratt til båtteknologisk utvikling på linje med nordmenn og kvener.

Litteratur:

Mathisen, Mariann/NNFB: «Fartøyvern og samisk båttradisjon, ikke samme båt?», foredrag ved seminaret «Samisk båt- og båtbyggertradisjoner» av Nordnorsk fartøyvernssenter i Gratangen 14.-16.3.2007.

Westerdahl, Christer: «Et sätt som liknar them uti theras öfriga lefnadsart, om äldre samiskt båtbygge och samisk båthantering» Johan Nordlander-sällskapet, Umeå 1987.

Nordnorsk fartøyvernssenter i Gratangen i Troms har jobbet med temaet fra 2005, og en foreløpig konklusjon er at det er vanskelig å finne én båttype som kan betegnes som rent samisk. Marinearkeologen Christer Westerdahl definerte i 1987 samiske båter som «en båt med løpende søm, lett og bærbar farkost fra senere tid mellom 1600–1800-tallet funnet innenfor kjente samiske bosettingsområder» (Westerdahl 1987:7–8). Bordgangene var sydd sammen med rottæger eller reinsener. Dette kan finnes igjen i eldre elvebåter og tradisjonelle basker, begge båttypen som har vært inkludert i samisk kultur. Imidlertid vil fokus på én fortidig håndverksteknikk være svært begrensende. Kulturutvekslingen ser ut til å ha vært stor, så også havgående fartøy bør inkluderes som viktige i samisk historie. Båttypen fra vikingtid, fraktefartøy som jekt og fiskebåter som nordlandsbåt og sjark er alle nødvendige å forske på og dokumentere i samisk kontekst.

lokalhistorie/nyere tids historie. I basisutstillingen presenteres samisk tro og religion knyttet til jaktritualer, runeboen og offersteder. Museet har også en presentasjon av Altasaken.

14.9 Litteratur og forlagsvirksomhet

Støtte til samiskspråklig litteratur gis fra Sametinget. I tillegg til avsetningen til litteratur over tilskuddsordningen til utvikling av samisk litteratur (3,6 mill. kroner i 2008) forvalter Sametinget en egen tilskuddsordning for forlag som i all hovedsak utgir bøker på samisk. Det er avsatt 2,6 mill. kroner til dette i 2008.

Hovedmålet med ordningen er å sikre økt produksjon og bruk av samisk litteratur inkludert læremidler, herunder trykte og elektroniske læremidler, og å opprettholde og utvikle en stabil

samisk forlagsbransje. Målet er også å bidra til kompetanseheving i bransjen og å styrke markedsføring og distribusjon av samiske utgivelser inklusive læremidler.

Tilskuddet tildeles på grunnlag av søknad fra samiske forlag som i hovedsak utgir bøker på samisk. Tilskuddet fordeles som grunntilskudd, tilskudd til kompetanseheving og tilskudd til markedsføring og distribusjon. Antall forlag som oppfyller kriteriene til samisk forlagsstøtte har økt fra tre i 2001 til sju forlag i 2006.

14.10 Festivaler og musikk

Sametinget overtok ansvaret for tilskudd til samiske musikkfestivaler i 2002. Sametinget har etablert en ordning med tilskudd til etablerte samiske festivaler. I 2008 har Sametinget satt av 1,8

mill. kroner til dette. Tilskuddene går også til andre typer festivaler enn musikkfestivaler. Sametingets tilskuddsordning for festivaler må likevel sies å være Sametingets viktigste støtteordning for samisk musikk. Samiske musikkfestivaler kan søke og få støtte fra festivalstøtteordningen under Norsk kulturfond etter samme kriterier som andre festivaler.

14.10.1 Støtte til musikkfestivaler og andre festivaler

Festivaler generelt har på mange måter innfridd en rekke kunst- og kulturpolitiske målsettinger. De formidler kunst av høy kvalitet til lav kostnad, de trekker store og nye publikumsgrupper til ulike kunstuttrykk, og de skaper regional kulturutvikling og identitet. Festivalene har i hovedsak blitt til etter lokale og regionale initiativ, og er forankret i stedlig kompetanse blant aktører med internasjonale nettverk. Dette har i større grad gitt regionale aktører mulighet til å påvirke kunstformingsens kunstfaglige og verdimeslige forutsetninger.

Riddu Riddu-festivalen i Kåfford kommune ble etablert i 1991. Festivalen har et sterkt fotfeste i den lokale sjøsamiske kulturen. Den er en viktig scene for samiske artister og scenekunstnere, en hovedscene for urfolks- og minoritetsmusikk fra de nordlige områdene i verden, og et viktig møte- og samlingssted for samer på Nordkalotten. Formålet med festivalen er å vise bredden og kvaliteten i samers og urfolks kulturuttrykk.

Musikkfestivalen i Kautokeino arrangeres ved påsketider hvert år. Festivalen startet i 1972, og har utviklet seg til å omfatte et vidt spekter av aktiviteter, fra samisk musikk og joik, til teaterforestillinger og konserter. Det arrangeres også Samisk Grand Prix der det konkurreres i joik og nyere samisk musikk.

Márkomeannu-festivalen i Evenes kommune skal fremme markasamisk kultur, og samtidig være en kulturaktør for hele Sápmi. Festivalen skal være identitetsskapende for folk i alle aldre, men likevel ha en særlig ungdomsprofil. Nordnorsk kulturråd har støttet Márkomeannu-festivalen økonomisk i flere år, og Norsk kulturråd støttet festivalen i 2005.

Påskefestivalen i Karasjok er et årlig arrangement med lange historiske tradisjoner. I tillegg til konkurranser i reinkappkjøring blir det arrangert en rekke konserter, utstillinger og teaterforestillinger.

Samisk filmfestival i Kautokeino har vært arrangert elleve ganger, og arrangeres av stiftelsen Samisk filmfestival. Stiftelsen eies av Samisk film-

forbund og Kautokeino kommune. Sametinget har gitt prosjektstøtte til festivalen.

14.10.2 Rikskonsertene

Samisk musikk er en integrert del av Rikskonsertenes virksomhet. Rikskonsertene både formidler til den samiske befolkningen og samarbeider med samiske kunstnere.

Via skolekonsertordningen bringer Rikskonsertene alle musikkuttrykk, inkludert samiske, til den samiske befolkning i Norge. Skolekonsertene er et tilbud til alle norske grunnskoler, og alle kommuner med samisk bosetting er med i ordningen. Alle barn i grunnskolen mottar to konserter i året. Skolekonserter med samisk musikk spres til hele landet, og en del av disse omhandler for eksempel joiketradisjonen.

I tillegg mottar arrangører innenfor de samiske regionene invitasjon til årlig nasjonal arrangørkonferanse og gis løpende anledning til å motta kveldskonserter fra Rikskonsertene. Eksempler på slike arrangører er Samisk musikkfestival (Kautokeino), Sap-musikk (Karasjok), festivalen Riddu Riddu og Samisk videregående skole.

14.10.3 Riksscene for nasjonal og internasjonal folkemusikk, joik og folkedans

I 2005 vedtok Stortinget å støtte regjeringens forslag til etablering av en nasjonal scene for folkemusikk og folkedans i Oslo. Initiativet kom fra folkemusikkmiljøet, men både det samiske og det flerkulturelle miljøet er integrert i tiltaket. Riksscene for nasjonal og internasjonal folkemusikk, joik og folkedans ble opprettet våren 2007 som en stiftelse. Den samiske organisasjonen Juoigiid Searvi er blant stifterorganisasjonene (sammen med Landslaget for Spelemenn, Norsk Folkemusikk- og Danselag, Noregs Ungdomslag og Samspill International Music Network). Institusjonens virksomhet skal omfatte tradisjonell og eksperimentell norsk og samisk folkemusikk og folkedans, og folkemusikk og folkedans med utenlandsk opphav.

Riksscenen skal være en profesjonell scene, en aktiv formidler og et kompetent produksjonssted. Den skal også være sosial samlingsplass for utøvere og publikum og fungere som brobygger mellom aktører og miljø. Riksscenen flytter i august 2009 inn i nye, tilpassede lokaler i Schous kulturbygging på Grünerløkka i Oslo. Riksscenen er organisert med et styre og et rådgivende organ, Riksscenerådet.

14.10.4 Orkestrene

Symfoniorkestrene har sin kjernevirksomhet innenfor den vestlige kunstmusikken, og for de fleste orkestrene har musikk utover denne tradisjonen vært lite representert, med noen unntak. Flere av orkestrene kan likevel vise til «cross over»-produksjoner mellom klassisk symfonisk musikk og andre sjangere som kan åpne for et større mangfold i produksjonen. For eksempel har Tromsø Symfoniorkester hatt samarbeidsproduksjoner med innslag av joik og samisk musikk, både ny og tradisjonell, blant annet under Nordlysfestivalen.

14.11 Scenekunst

Når det gjelder samisk scenekunst, er det en særskilt utfordring at det ikke finnes noen sterk teatertradisjon i det samiske området. Sametinget gir støtte til to samiske teatre, Beavvváš Sámi Teáhter, som spiller på nordsamisk, og Sydsamisk teater, som spiller på sørsamisk og norsk.

14.11.1 Beavvváš Sámi Teáhter

Beavvváš Sámi Teáhter ble etablert som fri scenisk gruppe i 1981, og har fått støtte over statsbudsjettet fra 1987. Beavvváš Sámi Teáhter skal fremme teatervirksomhet på samisk språk og på den måten formidle samisk kultur. Teatret skal dekke de samiske områdene i Norge, men arbeider også til en viss grad i de samiske områdene i nabolandene. Beavvváš teatertradisjon bygger særlig på samisk språk, samisk fortellertradisjon og joikens ulike former.

Etter en gjennomgang i 2005 konkluderte Beavvváš Sámi Teáhter med at man vil arbeide for tre tiltak for å ivareta Beavvváš' unike muligheter: Nytt teaterbygg, rekruttering og utdanning av samisktalende skuespillere og økt budsjett.

Fra budsjettåret 2002 ble det forvaltningsmessige ansvaret for Beavvváš Sámi Teáhter overført Sametinget. Staten ved Kultur- og kirkedepartementet eier fortsatt 40 pst. av aksjene i teatret. De øvrige aksjene er fordelt på Kautokeino kommune med 40 pst. og Samenes Landsforbund og Norske Samers Riksforbund med 10 pst. hver.

Det er nå Sametinget som har ansvar for finansieringen av driften og forvaltningen av teatret. Etter Kultur- og kirkedepartementets vurdering er det derfor Sametinget som bør ha det statlige eierskapet i teatret. Kultur- og kirkedepartementet anbefaler derfor at departementets aksjepost i

Beavvváš Sámi Teáhter overføres til Sametinget vederlagsfritt. Dette forslaget vil bli nærmere omtalt i en egen stortingsmelding om scenekunst som Kultur- og kirkedepartementet vil legge fram.

14.11.2 Sydsamisk Teater – Áarjelhsaemien Teatere

Sydsamisk Teater ble stiftet i 1985 av samer fra Norge og Sverige. Teatret er et scenekunsttilbud til den sørsamiske befolkningen og innehar en viktig funksjon når det gjelder styrking av sørsamisk språk og identitet. Teatret har sete på Mo i Rana og i Tärnaby. Sydsamisk teater er et prosjektteater, men har fra 2006 fått permanent driftstilskudd fra Sametinget.

14.11.3 Riksteatret

Riksteatrets virksomhet er bredt anlagt, og Riksteatret legger vekt på å ha et repertoar som angår alle. Samiske sceneuttrykk skal inngå som en del av Riksteatrets virksomhet, og det er derfor planlagt en samproduksjon av William Shakespeares «Stormen» med Riksteatret og Beavvváš Sámi Teáhter i 2009. Ensemblet skal da bestå av skuespillere fra Beavvváš Sámi Teáhter og Riksteatret.

14.11.4 Andre teatre

Hålogaland Teater er regionteater for Troms og Finnmark og ligger i Tromsø. Teatret turnerer regelmessig, og samisk kultur og samisk kulturs betydning i regionen gjenspeiles i oppsetningene ved teatret. Hålogaland Teater har jevnlig gjestespill med samiske kunstnere, og Beavvváš Sámi Teáhter spiller på Hålogaland Teaters scener når teatret er i Tromsø.

Nordland Teater og Sydsamisk Teater (Áarjelhsaemien Teatere) har hatt et fast samarbeid praktisk og kunstnerisk siden 1999. Begge teatrene er lokalisert i Mo i Rana. Sydsamisk Teater har kontor plass i Nordland Teaters nye bygg. Nordland Teaters turneorganisasjon, utstyr og transportmidler blir benyttet av begge teatrene. Begge teatrene får styrket spisskompetanse gjennom faglig utveksling. Samarbeidet fungerer også som brobygger mellom den samiske og norske kulturen i fylket.

Også Hedmark Teater har en fast samarbeidsavtale med Sydsamisk Teater. Blant annet bidrar Hedmark Teater i 2007 med teknikk i et prosjekt Sydsamisk Teater gjennomfører i Elgå i Engerdal kommune.

14.12 Billedkunst, kunsthåndverk og offentlig rom

14.12.1 Institusjoner under Sametingets forvaltning

Samisk kunst blir både ivaretatt gjennom museene og, særlig når det gjelder samtidskunst, i kulturhusene. To museer under Sametingets forvaltning har ansvar for samisk kunst spesielt. Dette er De samiske samlinger/Samisk Kunstmuseum i Karasjok og Savio-museet.

Nordvestsamisk museumssiida har i De samiske samlinger/Samisk Kunstmuseum i Karasjok nærmere 800 kunstverk. Størstedelen av disse verkene er samisk samtidskunst. Sametinget vedtok i 1996 at De samiske samlinger i Karasjok og Samisk Kunstmuseum skulle samlokaliseres, men at faglig ansvar og de faglige funksjonene skulle holdes atskilt fra museets øvrige drift (se omtale av byggesaker kap. 14.6).

Saviomuseet, som inngår i Sør-Varanger museum i Kirkenes, har en samling med 355 verk av den samiske kunstneren John Savio.

I tillegg bygger Sametinget opp om samisk samtidskunst gjennom støtte til samiske kunstnere, jf. kap. 14.13

Sametinget gir også støtte til *Samisk kunstnersenter* (Sámi Dáiddaguovddáš). Samisk kunstnersenter er en stiftelse eid av Samiske Kunstneres Forbund (Sámi Dáiddačehppiid Searvi). Det overordnede målet for Samisk kunstnersenter er å formidle samisk kunst og å fremme kunstnerens kår gjennom å øke salget av kunst. Kunstnersenteret har hvert år ca. elleve større separatutstillinger. Nær 70 samiske kunstnere over hele landet er knyttet til Samisk kunstnersenter.

14.12.2 Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design

Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design har ikke egne satsinger som gjelder samisk kultur, men samiske kunstnere er representert i utstillinger på lik linje med andre kunstnere. For eksempel har Iver Jåks en svært sentral plassering i den nye, faste utstillingen «Kunst 4».

De samiske kunstnerne Iver Jåks og John Savio er representert i museets samling med til sammen 87 verk. I samlingene er det også en rekke verk med motiv fra samisk kultur av kunstnere som Kaare Espolin Johnson, Frederik Collett, Rolf Nesch, Thor Erdahl, Kåre Kivijärvi og Per Kleiva.

Boks 14.4 Kunstneren Iver Jåks

Iver Jåks (1932–2007) arbeidet som tegner, maler, kunsthåndverker og skulptør og la vekt på å ta vare på samiske røtter og tradisjoner.

Jåks hadde mange illustrasjons- og utsmykkingsoppdrag. Han utformet sølv til Finnmarksbunaden, designet kirketekstiler, laget betongrelieff og monumentalskulpturer i tre og illustrerte en rekke bøker. Han arbeidet med tre, horn, ben, skinn, akvareller, grafikk, kull- og tusjtegninger, hadde en allsidig produksjon og holdt mer enn 30 separatutstillinger over hele Norden. Jåks er innkjøpt av Nasjonalgalleriet.

Iver Jåks fikk tildelt Kulturdepartementets illustrasjonspris i 1977 og var statsstipendiat fra 1988. I 1992 ble han tildelt Norsk kulturråds ærespris. I 2002 ble han utnevnt til Ridder av 1. klasse av St. Olavs Orden. Han mottok også ærespriser fra Polarsirkelfestivalen, Norske Samers Riksforbund og Samerådet.

14.12.3 Nordnorsk kunstmuseum

Nordnorsk Kunstmuseum i Tromsø har ansvaret for å skape interesse for og øke kunnskapen om billedkunst og kunsthåndverk i hele den nordnorske landsdelen. Museet har også samiske kunstnere i sin samling og arrangerer både separate og kollektive utstillinger med samiske kunstnere.

Figur 14.4 Sørsamisk bryststykke.

Foto: Kenneth Hætta.

14.12.4 Tradisjonelt håndverk

På oppdrag fra Kultur- og kirke departementet er det gjennomført en utredning av feltet tradisjonelt håndverk fra et kulturpolitisk, utdanningspolitisk, miljøpolitisk og næringspolitisk ståsted. Utredningen ble overlevert departementet i november 2007. I rapportens beskrivelse av utfordringer på feltet og anbefalinger til tiltak, inngår samiske håndverkstradisjoner på lik linje med utfordringer for øvrige håndverkstradisjoner i Norge.

14.12.5 Utsmykking av offentlig rom

Som en del av den ordinære virksomheten med utsmykking av offentlige bygg og rom arbeider Kunst i offentlige rom, KORO (tidligere Utsmykkingsfondet), også med bygg som skal formidle samisk kultur, historie og identitet. Det mest kjente eksemplet er utsmykkingen av Sametingsbygningen, der det er en rekke kunstverk, av både samiske og norske kunstnere. Sametinget fikk for øvrig Nordnorsk Arkitekturpris for 2002. Bygningen gir en interessant nytolkning av forholdet til landskap, og av tradisjonelle former og materialbruk.

KORO arbeider også med et utsmykkingsprosjekt ved Østsamisk museum i Neiden. Utsmykkingen blir ivaretatt også i nytt vitenskapsbygg i Kautokeino (se boks 12.1).

14.13 Samiske kunstnere

Som nevnt i kap. 14.2 kan samiske kunstnere og kulturutøvere som søker om støtte fra ordninger under Sametingets forvaltning, også søke støtte gjennom nasjonale ordninger. Dette gjelder blant annet samiske kunstnerstipend, og det gjelder søkere til stipend som fordeles gjennom vederlagsordninger der samiske kunstnerorganisasjoner forvalter en andel.

14.13.1 Samiske kunstnerstipend

Samiske kunstnere kan søke og bli tildelt alle typer stipend og garantiinntekter som blir bevilget over Kultur- og kirke departementets budsjettkapittel 321. I tillegg forutsettes samiske kunstnerstipend og stipendkomitévederlag dekket gjennom Kultur- og kirke departementets årlige bevilgning til Sametinget.

De generelle prinsippene for kunstnerpolitikken i Norge ligger til grunn ved Sametingets forvaltning av midler til kunstnerstipend som blir

bevilget over Kultur- og kirke departementets budsjett. Forhandlingsrett for kunstnerorganisasjonene blir videreført av Sametinget eller organ under Sametinget, og det skal være kunstnerrepresentasjon i tildelingsorganet for stipendene. Stipendene skal tildeles etter innstilling fra sakkyn-dige komiteer oppnevnt av kunstnerorganisasjonene.

Sametinget inngikk i 2004 en åtteårig *samarbeidsavtale med samiske kunstnerorganisasjonene ved Samisk kunstnerråd*. Avtalen består av en hovedavtale med generelle bestemmelser og en samisk kunstneravtale, som omfatter bestemmelser om årlige forhandlinger om blant annet organisasjonsstøtte til samiske kunstnerorganisasjoner, stipendordninger, vederlagsordninger og kunstfond.

Støtte fra Sametinget til samiske kunstnere blir i hovedsak gitt gjennom den samiske kunstneravtalen. Formålet med avtalen er å utvikle et godt og mangfoldig samisk kulturliv og legge forholdene til rette for skaping og formidling av samisk litteratur, musikk, dans, teater, film, bildende kunst og kunsthåndverk. Samisk kunstnerråd er en paraplyorganisasjon for fem samiske kunstnerforeninger – Samisk forfatterforening (Sámi Girječalliid Searvi), Samiske Kunstneres Forbund (Sámi Dáiddačehpiid Searvi), Juoigiid Searvi (som organiserer joikere), Samisk teaterforening (Sámi Teáhtersearvi) og Foreningen Samiske Komponister.

Samisk kunstnerråd fordeler tilskudd til kunstnerforeningene og administrerer kunstnerstipender og utstillingsvederlag.

Som en del av kunstneravtalen avsettes midler til et samisk kunstfond. Midlene skal brukes til utvikling av kunstnæringen. Formålet med avsetningen er å støtte initiativ for å øke verdiskapningen innen den samiske kunstnæringen. Retningslinjer for bruk av midler i kunstfondet godkjennes av Sametingsrådet etter drøfting mellom Samisk kunstnerråd og Sametinget. Når retningslinjene er godkjent, overføres midlene til Samisk kunstneråd.

Sametinget avsetter også årlig midler til en innkjøpsordning for samisk billedkunst. Ordningen har egne innkjøpskonsulenter.

14.13.2 Undersøkelse om kunstners inntekts- og arbeidsforhold

Samiske kunstnere er omfattet av en undersøkelse av kunstners inntekts- og arbeidsforhold som Telemarksforskning-Bø gjennomfører på oppdrag av Kultur- og kirke departementet. Undersøkelsen

skal kartlegge, beskrive og analysere arbeids- og inntektsforholdene blant kunstnerne og blant annet gi særskilt informasjon om ulikheter mellom og innen kunstnergruppene, lavinnteksgrupper og bruken av trygdeordninger og pensjonsforhold. Undersøkelsen vil i hovedsak omfatte medlemmene i kunstnerorganisasjonene, men det tas også sikte på å finne frem til uorganiserte kunstnere.

Kunstnerundersøkelsen er utformet med sikte på å kunne gi informasjon om arbeids- og inntektsforholdene for samiske forfattere, skuespillere, musikere, komponister, billedkunstnere og filmarbeidere som er medlem av organisasjonene under Samisk kunstnerråd. Resultatene fra undersøkelsen skal foreligge før sommeren 2008.

14.13.3 Bibliotekvederlag

Samisk forfatterforening, Samiske kunstneres forbund og Samisk faglitterær forfatter- og oversetterforening er blant kunstnerorganisasjonene som forhandler om og mottar bibliotekvederlag for offentlig utlån av opphavsmennenes verk. Vederlaget utbetales til fond forvaltet av foreningene, som fordeler midlene videre som stipend etter søknad fra rettighetshaverne.

14.13.4 Visningsvederlag

Staten gir vederlag gjennom årlige bevilgninger over statsbudsjettet for offentlig visning av eksemplarer i offentlig eie av verk av billedkunst, kunsthåndverk og fotografiske verk. Det samme gjelder for offentlig visning av slike eksemplarer som er eid av institusjoner som mottar støtte fra det offentlige.

Samiske kunstneres forbund er blant kunstnerorganisasjonene som forhandler om og mottar visningsvederlag. Vederlaget blir viderefordelt som støtte til kunstnere.

14.14 Prosjektstøtte

Det er en forutsetning for et nyskapende og mangfoldig kulturliv at myndighetene legger til rette for et bredt spekter av enkeltstående prosjekter, frie grupper og andre ikke-institusjonaliserte tiltak. Tildelingen av prosjekttilskudd til det såkalte frie feltet skjer i hovedsak gjennom Norsk kulturfond og andre ordninger under Norsk kulturråd, men også Kultur- og kirkedepartementet, andre underliggende instanser og ikke-statlige virksomheter og organisasjoner tildeler slike tilskudd.

14.14.1 Norsk kulturfond

Norsk kulturfond har som formål å stimulere skapende virksomhet innenfor litteratur og kunst, verne om kulturarven og formidle kulturgodene til så mange som mulig. I 2008 skal det fordeles totalt ca 340 mill. kroner gjennom fondet. I arbeidet med å forvalte Norsk kulturfond blir det lagt vekt på å støtte nyskapende kunst og stimulere nye kunstneriske uttrykksformer, nye formidlingsmåter og kulturelt mangfold.

1992 var det siste året Norsk kulturråd hadde en egen avsetning for samisk kultur og et eget fagutvalg for samisk kultur. I 1993 ble ansvaret for forvaltningen av både fondsmidler og driftsmidler, i underkant av 5 mill. kroner, overført til Sametinget, som opprettet et Samisk kulturråd¹ og et Samisk kulturfond (jf. kap. 14.14.2). I den første tiden etter overføringen var Kulturrådets holdning at søknader som tidligere ville vært behandlet i forhold til avsetningen til samisk kultur, skulle henvises til Sametinget/Samisk kulturråd. I praksis har det imidlertid vært slik at søknader vedrørende samisk kunst og kultur/kulturvern fortsatt kommer inn, vurderes og får tilskudd fra Kulturfondet.

Søknader til Norsk kulturråd vedrørende samisk kunst og kultur/kulturvern vurderes i forhold til de kriterier som gjelder for tilskudd fra Norsk kulturfond, og for de særskilte ordningene som rådet forvalter. Alle prosjektsøknader vurderes primært på innhold, tematisk orientering og faglig forankring. Hvorvidt prosjektene har fått støtte fra Sametinget eller ikke, blir ikke tillagt vesentlig vekt i Kulturrådets vurdering av søknader. På kunstområdene vurderes innkomne søknader fra de samiske kunstmiljøene ut fra de samme kunstfaglige kriteriene som øvrige søknader.

Norsk kulturråd gir støtte til prosjekter på hele kulturfeltet. De siste årene har Kulturrådet gitt støtte til samiske prosjekter på musikk-, litteratur-, billedkunst-, scenekunst- og kulturvernfeltet.

14.14.2 Søkerbaserte tilskudd fra Sametinget til kulturutvikling

Ved opprettelsen av Samisk kulturråd i 1993 ble forvaltningen av Norsk kulturråds avsetning til samisk kultur overført Sametinget. Samisk kulturråd er nå nedlagt. Sametinget gir søkerbaserte tilskudd gjennom sju tilskuddsordninger innen litteratur, musikk, billedkunst/duodji, teaterformål, barns oppvekstvilkår, andre kulturtiltak og samisk-språklige tegneserier. Ordningene forvaltes av

¹ Samisk kulturråd ble nedlagt i 2000, se kap. 7.1.3.

Tabell 14.2 Sametingets tildelinger til kulturutvikling (tidligere Samisk kulturfond) (i 1000 kroner)

Formål	2006	2007	2008
Litteratur	3 008	3 386	3 586
Musikk	1 416	1 550	1 900
Billedkunst/duodji	589	670	670
Teaterformål	298	500	600
Barns oppvekstvilkår	2 024	1 900	1 900
Samiskspråklige tegneserier	0	460	460
Andre tiltak	2 093	2 001	2 500
Sum	9 428	10 467	11 616

Sametingets tilskuddsstyre, som har delegert fullmakt til Sametingets administrasjon i enkeltsaker. Den faglige vurderingen av prosjekter som behandles i tilskuddsstyret, blir gjort av Sametingets ulike fagteam. Sametingsrådet er klageinstans.

14.15 Sektorovergripende tiltak

14.15.1 Den kulturelle skolesekken

Den kulturelle skolesekken er en kultur- og skolepolitisk satsing som skal bidra til at alle elever i den norske grunnskolen får møte et bredt spekter av profesjonell kunst og kultur i skolehverdagen. Satsingen forutsetter et tett samarbeid mellom kultur- og skolesektoren. Tilbudet skal speile det kulturelle mangfoldet i samfunnet samtidig som ordningen i størst mulig grad skal forankres lokalt. Prinsippene som ligger til grunn for ordningen er omtalt i St.meld. nr. 38 (2002–2003) *Den kulturelle skolesekken* og Innst. S. nr. 50 (2003–2004), og oppdatert i St.meld. nr. 8 (2007–2008) *Kulturell skolesekk for framtida*.

Flere tiltak i Den kulturelle skolesekken representerer samisk kunst og kultur. Blant annet har Rikskonsertenes skolekonserter turnert med oppsetningen «Med joik som utgangspunkt», Nordland fylkesbibliotek har samarbeidet med Skolesekken om litteraturformidlingsprosjekter og formidling av samisk teater gjennom sørsamisk bokbuss, og Sverresborg Trøndelag Folkemuseum har et fast opplegg for skoleklasser knyttet til samisk kultur.

Den kulturelle skolesekken ble evaluert av forskningsinstituttet NIFU-STEP i 2006. I et

høringssvar til evalueringen gir Sametinget uttrykk for at den samiske dimensjonen ikke er godt nok ivaretatt i styringsdokumentene til Den kulturelle skolesekken og heller ikke i evalueringsrapporten. Sametinget viser til statens forpliktelser gjennom Grunnlovens § 110 a og etterlyser grep som vil sikre at samiske kunst- og kulturuttrykk forblir varige og integrerte elementer i Den kulturelle skolesekken. Sametinget ønsker tildeling av egne midler på lik linje med fylkeskommunene og etterlyser også sentrale prosjektmidler til samiske kulturinstitusjoner.

Samisk innhold i Den kulturelle skolesekken er drøftet nærmere i St.meld. nr. 8 (2007–2008) *Kulturell skolesekk for framtida*. Det blir der lagt vekt på at samiske kunst- og kulturuttrykk skal være en integrert del av Den kulturelle skolesekken, og at det er et mål med mer samisk kunst og kultur i ordningen. Kultur- og kirke departementet vil se til at fylkeskommunenes ansvar for samisk kultur kommer klart frem i føringene for tildelingene til fylkeskommunene. Departementet mener videre at ansvaret for målet om mer samisk kunst og kultur i Den kulturelle skolesekken best kan sikres gjennom et samarbeid mellom Sametinget og fylkeskommunene og gjennom klare føringer fra Kultur- og kirke departementet for bevilgningen av spillemidler. Departementet understreker videre at det må knyttes kontakter mellom samiske kulturaktører og andre aktører på regionalt og nasjonalt nivå, for eksempel Rikskonsertene og Norsk scenekunstbruk.

14.15.2 Markeringsår for kulturelt mangfold

2008 skal være et markeringsår for kulturelt mangfold, jf. St.meld. nr. 17 (2005–2006). Mangfoldsåret 2008 skal representere starten på en lang og kreativ prosess der regjeringen vil synliggjøre det flerkulturelle perspektivet på alle felter i kulturlivet og bidra til å skape bedre møteplasser mellom majoritets- og minoritetskulturer. Det uttrykte samfunns-målet med mangfoldsåret er å stimulere til kunnskap om og respekt for kulturelt mangfold. Videre er det et mål at alle relevante aktører i kulturfeltet i stigende grad tar innover seg de utviklingsmulighetene som ligger i det kulturelle mangfoldet.

Det er oppnevnt en referansegruppe for Mangfoldsåret 2008. Referansegruppen er bredt sammensatt med hensyn til kulturell bakgrunn, kjønn, alder og geografi samt medlemmenes kompetanse på ulike fagfelt. Referansegruppen skal fungere som rådgivende organ for Mangfoldsåret 2008. Gruppen skal diskutere, vurdere og gi innspill om begrepsbruk, prinsipper for strategi- og målformulering.

leringer og konkrete programtiltak knyttet til Mangfoldsåret. Det sitter en samisk representant i referansegruppen.

14.16 Nordisk samarbeid på kulturfeltet

14.16.1 Nordisk ministerråd

Nordisk ministerråd gir over kulturministrenes budsjett et årlig tilskudd på 4,2 mill. DKK til Samerådet som er en paraplyorganisasjon for samiske organisasjoner i Finland, Norge, Sverige og Russland. Formålet med tilskuddet er å styrke det samiske samarbeidet på kulturområdet. Samerådet er et kulturpolitisk samarbeidsorgan, som skal arbeide for å fremme den samiske befolkningens kulturelle, sosiale og økonomiske stilling. Tilskuddet til kultursamarbeidet forvaltes av et kulturutvalg som er utnevnt av samiske kunstnerorganisasjoner i Norden og av Samerådet.

En ny struktur for Nordisk ministerråds kultursamarbeid trådte i kraft 1. januar 2007. Hovedkomponenter i den nye strukturen er tre tidsbundne programmer: Nordisk dataspillprogram (som skal gi støtte til utvikling av dataspill for barn og unge med nordisk innhold), kunst- og kulturprogrammet og mobilitets- og residensprogrammet. Programmene er innrettet som rammeprogram og reguleres i prinsippet av to faktorer/prosesser: kulturministrenes vedtak om prioriteringer og initiativ og søknader fra kulturfeltet. Programmene skal være innrettet mot utvikling, kompetanseheving, kunnskapsdeling og nettverksbygging. Rammeprogrammene gir aktørene et tydelig handlingsrom for å utvikle sine prosjekter med utgangspunkt i programmenes prioriteringer og økonomiske rammer. Ettersom programmene ikke opererer med kunstsektorer eller kvoter, er programmene åpne for initiativ fra hele Norden, og det er aktørenes aktivitet som vil forme programmene konkrete innhold.

14.16.2 Barentssamarbeidet

Barentssekretariatet skal blant annet koordinere de nasjonale målsetninger med de regionale politiske prioriteringer i Barentssamarbeidet. Sekretariatet vil fra 2008 iverksette et Barents-kulturprogram som også vil kunne bidra til et nærmere samarbeid mellom urfolk i regionen. Målsettingen for programmet tar utgangspunkt i urfolkskulturene som grenseoverskridende i sin natur, og ved å realisere større, profesjonelle kulturprosjekter med urfolksprofil og med deltakelse fra russisk side vil

en kunne bidra til en bedring av situasjonen for disse befolkningsgruppene i russisk del av Barentsregionen.

Barentsrådet (The Barents Euro-Arctic Council) er et forum for mellomstatlig samarbeid i Barentsregionen. Rådet har i 2007 kommet med et nytt mandat for sin arbeidsgruppe for kultur. Her vil det også være åpninger for å fremmes felles kulturprosjekter med utgangspunkt i urfolksdimensjonen innen Barentsregionen.

14.17 Strategier og tiltak

Myndighetene vil fortsette å arbeide langs to hovedlinjer for å ivareta det statlige ansvaret for samisk kultur. For det første vil regjeringen legge til rette for at Sametinget kan føre en selvstendig kulturpolitikk ved å forvalte en rekke samiske institusjoner og ordninger på kulturfeltet. For det andre vil regjeringen ivareta et selvstendig, statlig ansvar for samisk kultur gjennom en overordnet, nasjonal kulturpolitikk som også omfatter samisk kultur.

Regjeringen vil i minst mulig grad legge føringer på midlene som overføres til og forvaltes av Sametinget. Det er opp til Sametinget å prioritere mellom behovene på det samiske kulturfeltet innen de midler som stilles til disposisjon. Det vil blant annet ikke bli øremerket midler til museer under Sametingets forvaltning over Kultur- og kirke departementets budsjett som en del av den nasjonale museumsreformen. Kultur- og kirke departementet viser i den forbindelse til at Sametinget de siste årene har fått en vesentlig økning i bevilgningen til kulturtiltak.

Regjeringen er tilfreds med at en rekke institusjoner ser samiske kunst- og kulturuttrykk som en naturlig del av sin virksomhet. Staten har et ansvar for å bidra til at samisk kultur inngår som en viktig del av den nasjonale kulturpolitikken. Det avsettes ikke egne midler til samiske kulturtiltak innenfor nasjonale ordninger som tildeles på bakgrunn av søknad. Slike ordninger, som f.eks. tildeling av midler fra Norsk kulturfond, skal også i fortsettelsen tildeles ut fra kunstnerisk kvalitet.

Kultur- og kirke departementet vil se til at ABM-utviklings ansvar for samisk kultur kommer klart frem i føringene for tildelingene til institusjonen.

Kultur- og kirke departementet vil komme tilbake til oppfølgingen av Bibliotekreform 2014 i en egen stortingsmelding.

Det skal vurderes hvordan forslaget om innføring av en nordisk innkjøpsordning for samisk litteratur kan følges opp.

Kultur- og kirkedepartementet vil be Nasjonalbiblioteket om å presentere en plan for å fullføre Samisk bibliografi for årene 1988–1992.

Departementet vil følge utviklingen av formidling av samisk kunst og kultur i Den kulturelle skolesekken nøye i årene fremover. Samisk innhold i Den kulturelle skolesekken er omtalt i St.meld. nr. 8 (2007–2008) Kulturell skulesekk for framtida.

Regjeringen foreslår at Sametinget får alt ansvar for å prioritere mellom aktuelle kulturbyg-

geprosjekter, og at en som hovedregel tar i bruk husleieordningen i statlig finansiering av nye kulturbygg som prioriteres av Sametinget. Kultur- og kirkedepartementet vil invitere Sametinget til konsultasjoner før husleieordningen eventuelt innføres.

Kultur- og kirkedepartementet anbefaler at statens aksjer i Beavvváš Sámi Teáhter overføres til Sametinget vederlagsfritt.

15 Frivillighet

Regjeringen ser frivillig sektor som en grunnpilar i demokrati og velferdssamfunn, og det er et hovedmål å stimulere til økt deltakelse og engasjement, særlig fra grupper som i dag faller utenfor det frivillige organisasjonslivet. Frivillig sektors bidrag til mangfold, livskvalitet, kultur, politikk og demokratiske holdninger er av stor samfunnsmessig verdi.

Frivillige organisasjoner er sentrale aktører på en rekke viktige samfunnsområder i kraft av arbeidet de utfører. Organisasjonene er bygget opp om ulike formål samtidig som de skaper et interessefelleskap hvor deltakelse og samvær er en viktig del av fellesskapet.

Regjeringen ønsker å legge til rette for frivillig engasjement. Frivillige organisasjoner er en nøkkel til sosiale felleskap og aktiv deltakelse, og har en sammenbindende effekt i samfunnet. For regjeringen er det viktig å opprettholde et mangfold av frivillige organisasjoner og sammenslutninger for å legge til rette for en bred folkelig deltakelse i det frivillige organisasjonslivet.

15.1 Samiske organisasjoner

Det er viktig innenfor samiske miljø å ha et sterkt organisasjonsliv som kan knytte personer sammen og som kan bidra til å vedlikeholde felles verdier og kulturell identitet. Samiske organisasjoner har alltid vært preget av samarbeid over landegrensene.

Framveksten av samiske organisasjoner har i all hovedsak skjedd etter andre verdenskrig, jf. kap. 3. Samisk organisasjonsliv har særlig de siste tiårene blitt svært allsidig. Det er etablert kunst- og kulturorganisasjoner, kvinneorganisasjoner, idrettsorganisasjoner og mange flere. De er de siste årene også etablert flere samiske næringsorganisasjoner, som arbeider for å ivareta interessene til fiskere og utmarksbrukere. Også duodjiutøvere har organisert seg for å ta vare på gamle håndverkstradisjoner og få til et bedre næringsgrunnlag.

Samisk organisasjonsliv har alltid vært preget av samarbeid over landegrensene, jf. kap. 1.5.

Ved opprettelsen av Sametinget i 1989 overførte Kommunaldepartementet forvaltningen av tilskuddet til samiske organisasjoner til Sametinget (i 1990 2,35 mill. kroner). Denne ordningen ble tidligere forvaltet av Norsk sameråd. Sametinget bevilger i dag driftsmidler til kulturorganisasjoner, næringsorganisasjoner og til såkalte hovedorganisasjoner, i 2007 til sammen ca. 8,5 mill. kroner.

15.2 Frivillighetssentralene

Frivillighetssentralene har som mål å styrke deltakelsen og bredden i lokalt frivillig virke og er møteplasser for frivillig innsats, deltakelse og tilhørighet i nærmiljøet. Frivillighetssentralene har gjort det enklere for flere å delta i frivillig arbeid, og sentralene har gått nye veier for å engasjere folk til lokal frivillig innsats. Sentralene samarbeider med ulike lag og foreninger, menigheter, offentlig myndigheter og enkeltpersoner. Frivillighetssentralene har funnet en form som det er viktig å støtte opp under, fordi de rekrutterer nye grupper og nye mennesker til meningsfull frivillig innsats for enkeltmennesker og fellesskapet.

Det eksisterer om lag 300 frivillighetssentraler spredt over hele landet. I Finnmark er det etablert seks og i Troms elleve frivillighetssentraler, men kun en av dem har tatt et samisk navn: Eisevarluhppu i Karasjok kommune. Dessuten er Skånland nærmiljøsentral og Kåfjord nærmiljøsentral etablert i kommuner hvor en stor andel av befolkningen er samisk.

Frivillighetssentralene rapporterer om bruk av statsmidler gjennom årsrapporter og regnskap. Ingen av frivillighetssentralene i Troms eller Finnmark rapporterer om spesielle aktiviteter, annerledes former for frivillighet eller utfordringer i forhold til den samiske kulturen. Kultur- og kirkedepartementet har ikke kunnskap om dette betyr at sentralene ikke opplever særskilte utfordringer i forhold til den samiske befolkningen eller om rapporteringskravene er utformet på en slik måte at dette ikke fanges opp.

15.3 Strategier og tiltak

Det foreligger i dag lite systematisert kunnskap om forskjeller innenfor frivillig sektor når det gjelder den samiske befolkningen og befolkningen for øvrig. Dette gjelder både i forhold til statusdata og eksempelvis kunnskap om hvilke faktorer som hemmer eller fremmer frivillig aktivitet i den samiske befolkningen. Kultur- og kirkedeparte-

mentet vil derfor vurdere å sette i gang et prosjekt for å få økt kunnskap om forskjeller mellom samisk frivillighet og frivillighet i den øvrige befolkningen.

Videre vil det bli vurdert satt i gang prøveprosjekter ved en eller flere frivillighetssentrales, der formålet er å bidra til større bevissthet om eventuelle kulturforskjeller som har betydning for frivillig engasjement i den samiske befolkningen.

16 Idrett

Fra spillemidlene til idrettsformål har det siden 2005 blitt gitt tilskudd til samisk idrett. Formålet med tilskuddet er å opprettholde og videreutvikle de særegne samiske idrettsaktiviteter som er en del av tradisjonell samisk kultur. Det er også en målsetting av tilskuddet skal bidra til økt omfang av idrett og fysisk aktivitet i befolkningen. Tilskuddet skal primært benyttes til aktiviteter rettet mot barn (6–12 år) og ungdom (13–19 år).

Ved fordelingen av overskuddet til Norsk Tipping AS for spilleåret 2007 til idrettsformål i 2008, vedtatt i statsråd 25. april 2008, er det avsatt 600 000 kroner til samisk idrett. Dette er en økning på 100 000 kroner fra året før.

Tilskuddet overføres til Sametinget, som er ansvarlig for den videre fordelingen av midlene i tråd med målsettingen for tilskuddet. Se også Sametingets årsmelding 2007, punkt 6.3.

Samisk idrett mottar i dag også økonomisk støtte fra Sametinget. I tillegg har samisk idrett mulighet til å motta tilskudd fra spillemidlene til nødvendig infrastruktur gjennom eksisterende tilskuddsordninger til idrettsanlegg. Samiske idrettslag vil også ha en mulighet til å motta midler gjennom tilskuddsordningen til lokale lag og foreninger.

Utover ordinære idrettsaktiviteter organiserer Sámi Valaštallan Lihttu (Samisk idrettsforbund) tradisjonelle idrettsaktiviteter som er særegent samiske og knyttet til samisk kultur. Det er opp-

rettholdelse og videreutvikling av de særegne samiske idrettsaktivitetene som er begrunnelsen for et eget tilskudd til samisk idrett fra spillemidlene til idrettsformål. Tilskuddet er derfor ikke ment å støtte opp om ordinære idrettsaktiviteter som utøves i regi av samiske idrettsorganisasjoner.

Boks 16.1 Sametingets idrettspris til ungdom

For ungdom er idrett en viktig møteplass. Idrett er en kulturformidler som har betydning som identitetsskaper i samiske miljøer på tvers av landegrensene. I 2008 har Sametinget avsatt 2,1 mill. kroner til Sámi Valaštallan Lihttu-Norga (Samisk idrettsforbund-Norge), til Arctic Winter Games og til kvinnefotball i Sámi spabbačiekčanlihttu (Samisk fotballforbund).

Sametinget ønsker å motivere unge til å satse på idrett, og delte i 2007 for første gang ut en idrettspris til unge samiske idrettsutøvere. Idrettsprisen kan tildeles enkeltutøvere mellom 16 og 25 år eller til lag eller klubb. I 2007 gikk prisen til 17 år gamle Oda Utsi Onstad (friidrett) og 18 år gamle Siv Anja Mienna (taekwondo). Begge fikk 25 000 kroner og et diplom av den samiske duodjeutøveren Aline Mikkelsen fra Tysfjord.

17 Samisk kultur i Den norske Kirke

Den norske kirkes stilling som majoritetskirke stiller særlige krav til måten minoriteter blir varetatt. For det første vil det alltid være en utfordring å forholde seg til de livssynsmessige minoritetene i samfunnet for øvrig, men fordi et overveldende flertall av borgerne er medlemmer i Den norske kirke, er det også en særlig utfordring å varetta og støtte opp om identiteter og tradisjoner hos de kulturelle minoritetene internt i kirken. Det finnes et mangfold av samiske tradisjoner og uttrykksformer, og det er mange måter å ha en samisk identitet. En slik bakgrunn av ulike tradisjoner og identiteter utfordrer kirken til å være relevant i sin fornyelse og form, men framfor alt byr den på et mangfold og en uttrykksrikdom som kan berike og virke nyskapende på det kirkelige kulturlivet.

Kirkerådets kulturmelding *Kunsten å være kirke* fra 2005 legger vekt på samisk kultur i Den norske kirke. Meldingen sier blant annet følgende om samiske tradisjoner og uttrykk i kirken:

«Den norske kirke bør legge til rette for at det samiske folk fritt skal få ivareta og videreutvikle sitt språk, sine symboler og uttrykksformer, og gi gode rammebetingelser for å få et levende og livskraftig samisk kirke- og kulturliv.

Det samiske folk skal ha rett til å ta i bruk egne kulturuttrykk og symboler i kirken. Det er grunnleggende viktig for å oppleve stolthet og trygghet i forhold til folkets egenart. Samiske kunstnere kan samles for å utveksle erfaringer, metoder og inspirere hverandre til å videreutvikle samiske kulturuttrykk. I sammenheng med gudstjenester og møter kan det legges opp til folkemøter der det kan diskuteres hva som vil kunne brukes av samiske symboler og kulturuttrykk i kirkelokalet.

Kirken utfordres til å finne symboler og riter med bakgrunn i samisk tradisjon. Dette fordrer et aktivt liturgisk arbeid der kjennskap til samisk historie, religiøs praksis og samiske kulturuttrykk er grunnleggende. Samiske teologer utfordres til å fortsette dette viktige arbeidet, mens de teologiske undervisningsinstitusjonene bør legge til rette for formidling av slik kunnskap.»

17.1 Samisk kirkeliv

Et overordnet hensyn i varetakelsen av samisk kirkeliv i Den norske kirke er at det må utvikles i pakt med samisk selvforståelse og samiske tradisjoner. For det første skal samiske kirkemedlemmer oppleve at kirkens virksomhet og forkynnelse gjenspeiler og gir mening i deres livsverden. For det andre er det også en målsetting at samiske tradisjoner og kulturelement skal virke berikende i Den norske kirke som helhet. For at samisk kirkeliv skal være en integrert og likeverdig del av det øvrige kirkelivet, er det blant annet viktig å videreføre arbeidet med tilpasning av kirkens liturgier til samisk språk og musikk, og det må utarbeides mer materiell på samisk – særlig i de lule- og sørsamiske språkområdene. I arbeidet med å fornye salmerepertoaret og liturgiene blir det derfor lagt stor vekt på samisk gudstjenestetradisjon og på samisk språk, musikktradisjon og kultur.

På rådsmøtet som ble holdt i Tromsø i september 2006, uttalte Samisk kirkeråd blant annet følgende:

«Den norske kirke blir en sannere og helere kirke når samisk kirkeliv får utfolde seg i tråd med sine forutsetninger. Samisk kultur og kirkeliv kan tilføre kirken impulser til forståelse av tro og identitet og av sammenhengen mellom natur og livsanskuelse.

Kirkemøtet er innforstått med at Den norske kirke har en særskilt forpliktelse overfor samene som urfolk i kirken. Dette innebærer blant annet et ansvar for å legge til rette for et gudstjeneste- og kirkeliv på samiske premisser. På bakgrunn av fornorskning og den urett som er begått mot samene, har Kirkemøtet påtatt seg et særlig ansvar for at samisk språk, tradisjoner og kirkeliv blir akseptert og gitt utviklingsmuligheter. Bare slik kan sår som uretten har forårsaket bli leget og forsoning bli skapt.»

Kirkemøtet ba i 2006 (sak 07/06) om at Samisk kirkeråd i samarbeid med bispedømmerådene i Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland, Nidaros og Oslo utarbeider en plan for utviklingen av samisk kirkeliv, hvor nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk språk samt samisk kultur i sitt mangfold blir

Figur 17.1 Karasjok gamle kirke – 200 år i 2007.

Kilde: Nord-Hålogaland bispedømmekontor

ivaretatt. En målsetting med planen er å gi menigheter, kirkelige medarbeidere og kirken som helhet konkret veiledning og hjelp i arbeidet med å styrke samisk kirkeliv lokalt. Kirkemøtet ber om at det i arbeidet med planen bl.a. legges vekt på å styrke samisk språk- og kulturkompetanse i de tre nordligste bispedømmerådene, at det utarbeides tiltak for å sikre at samisk ungdom rekrutteres til kirkelig utdanning, å bidra til at kunnskap om kirkenes misjonshistorie i samiske områder, samisk religiøsitet, kultur og samfunnsliv blir styrket i aktuelle utdanninger. Videre legges det vekt på arbeidet med bibeloversettelse, salmer og liturgier intensiveres. Rekrutteringssituasjonen i Sis-Finnmárkku proavássuohkan/Indre Finnmark prosti skal spesielt gjennomtenkes i planen. Kirkemøtet ber om at planen fremmes som sak på Kirkemøtet i 2008.

17.1.1 Samisk kirkeråd

Samisk kirkeråd for Den norske kirke er Kirkemøtets organ for samisk kirkeliv. Rådet ble opprettet i 1992 med det siktemål at samene skulle få større innflytelse over sin egen situasjon innenfor ulike områder av kirkelivet. Med opprettelsen av Samisk kirkeråd har Den norske kirke fått et representativt organ som kan fremme og følge opp tiltak for samisk kirkeliv. Kirkemøtet har vedtatt at samisk kirkeliv skal være et satsingsområde. De økonomiske midlene Kirkemøtet disponerer i denne sammenheng, blir kanalisert til og gjennom Samisk kirkeråd. Hovedoppgavene til Samisk kirkeråd er:

- å fremme, verne og samordne samisk kirkeliv i Den norske kirke,
- å ta stilling til saker som etter rådets oppfatning berører samisk kirkeliv og urfolk,

- å stimulere til at samisk kirkeliv blir ivaretatt som en nødvendig og likeverdig del av Den norske kirke,
- å fremme kjennskap til de særlige verdier samisk kirkeliv og den samisk kristne arv representerer for kirken som helhet, og bearbeide de spørsmål kirken møter i samisk kultur, tradisjon og historie,
- å bidra til å styrke den samiske befolkningskultur og språk, og fremme kunnskap og engasjement om samenes stilling i Den norske kirke,
- å holde kontakt med kirker med samiske menigheter i Norden og på Kola og å fremme tiltak og samordning av saker av felles samisk kirkelig interesse,
- å ivareta arbeidet med urfolksspørsmål på vegne av Den norske kirke i samarbeid med Mellomkirkelig råd.

17.2 Bispedømmene

I henhold til kirkeloven § 23 er det bispedømmerådene oppgave å ha oppmerksomheten vendt mot «alt som kan gjøres for å vekke og nære det kristelige liv i menighetene». De tre nordligste bispedømmene (Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland og Nidaros) og Oslo bispedømme er de områdene der det bor flest samer. Disse bispedømmene har derfor et særskilt ansvar for å varetta et levende samisk kirkeliv i sitt område. Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland og Nidaros bispedømmeråd har alle en samisk representant, henholdsvis nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk. De tre nordligste bispedømmerådene har etablert underutvalg for bispedømmerådene for å ivareta samisk kirkeliv. Underutvalgene rapporterer til bispedømmerådet.

Nord-Hålogaland bispedømme har stiftskapellan for nordsamer. Nidaros bispedømmeråd har hel stilling for prest for sørsamer. Sør-Hålogaland bispedømmeråd har ingen prestestillinger for å ivareta samisk kirkeliv i lulesamisk område.

Indre Finnmark prosti ble opprettet i 1990. Etableringen av Indre-Finnmark prosti bestående av prestegjeldene Karasjok, Kautokeino, Tana og Nesseby, og Porsanger. Dette området er det eneste i landet der styrking av samisk kirkeliv har vært en av begrunnelsene for organiseringen i et eget prosti.

I flere år har det pågått et arbeid for å opprette en egen samisk menighet i det sørsamiske området. Den sørsamiske befolkningen er spredt over et område som omfatter Nidaros bispedømme og deler av Sør-Hålogaland og Hamar bispedømme.

Et særskilt ansvar for å vareta sørsamisk kirkeliv er derfor lagt til Nidaros bispedømmeråd. Bispedømmerådet har nå søkt om å få godkjent forsøk med en egen samisk menighet. Både Utvalg for sørsamisk kirkeliv, Samisk kirkeråd og Kirkerådet har gitt sin tilslutning til at en slik menighet kan opprettes. Departementet er innstilt på å imøtekomme søknaden.

Oslo bispedømmeråd har fire samiske gudstjenester årlig i Oslo, og i Bergen holdes det et par samiske gudstjenester i året.

17.3 Trosopplæring

Trosopplæringsreformen ble vedtatt av Stortinget i 2003. Formålet er å sikre at Den norske kirke har et tilbud om opplæring i egen tro til alle medlemmer fra 0 til 18 år. Trosopplæringen skal stimulere til bygging av egen identitet og forståelse av egen kultur og tradisjon i et samfunn med kulturelt og livssynsmessig mangfold.

Reformen ble satt i gang i 2004, og den første fasen er en femårsperiode med prosjektbaserte forsøk. De erfaringene som blir gjort i denne prosjektfasen, skal danne et grunnlag for et tilbud om systematisk trosopplæring til alle døpte. Videreutvikling av samisk trosopplæring er blant de prioriterte områdene i reformen.

Blant menighetene som driver trosopplæringsforsøk i prosjektperioden, er menighetene Karasjok, Kautokeino, Tana, Nesseby og Porsanger i Indre Finnmark prosti. Dette forsøket har som målsetting å etablere en trosopplæring som er forankret i samisk kristen tradisjon, og som uttrykkes på barnas morsmål. Også i det sørsamiske området, i Nord-Rana, er det etablert forsøk med trosopplæring.

Olavsstipendiet, som Kultur- og kirkedepartementet årlig tildeler en prest i Den norske kirke, ble for 2006 tildelt Tore Johnsen, som senere også har blitt valgt til leder av Samisk kirkeråd. I løpet av stipendperioden har han ferdigstilt et manus til den samiske katekismen *Jordens barn, solens barn, vindens barn*.

På nasjonalt nivå i kirken er etablering av nettsted for samisk trosopplæring et pilotprosjekt med store utviklingsmuligheter. Materiell for aldersgruppen 6–18 år publiseres på nett på sørsamisk, lulesamisk, nordsamisk og norsk i tråd med trosopplæringsreformens intensjon.

17.4 Gudstjenesteliv og diakoni

Ved å legge til rette for at samiske tradisjoner og uttrykksformer kan spille en levende rolle i gudstjenestelivet, vil Den norske kirke samtidig kunne bidra til å styrke samiske språk. Slik bibeloversettelser og salmer tidligere har vært viktige for utviklingen av norsk, vil også samiske språkfelleskap kunne berikes av bibeloversettelser og ny diktning. Et godt tilfang av tekster til kirkelig bruk gir også forutsetninger for å utvikle samisk som helligspråk. Særlig innen det lulesamiske og sørsamiske området er det behov for en styrking av samisk som språk i kirken.

I 1993 ble ansvaret for å utarbeide liturgier på nordsamisk lagt til Samisk kirkeråd. På samme tid initierte Nidaros bisedømme et arbeid med å utvikle ordninger for gudstjenesten på samisk. Her ble det også lagt vekt på et sørsamisk perspektiv. I 2004 og 2005 gav Samisk kirkeråd økonomisk støtte til arbeidet med å utvikle liturgier på lulesamisk. Videre nedsatte Samisk kirkeråd for perioden 2006–2007 et utvalg som arbeidet med gudstjenestefornyelse, der alle tre språkområdene er representert.

I oktober 2005 ble *Salbmagirji II*, salmebok på nordsamisk, gitt ut på Verbum forlag. Den nordsamiske prøveliturgien *Allameassu 99* har vært i bruk siden 1999. Samisk kirkeråd er nå i slutfasen med å tilrettelegge liturgiene fra 1978 til ny nordsamisk rettskriving.

Et svensk-norsk samarbeid førte til utgivelsen av salmeboken *Julevsame Sálmmagirje* på lulesamisk i 2005. Boken er utgitt på Svensk Verbum Förlag, men arbeidet har siden 1994/1995 vært delfinansiert av Samisk kirkeråd.

Ved årsskiftet 2006–2007 forelå en høymesseliturgi på sørsamisk for første gang. Det er ikke snakk om en oversettelse fra norsk, men tekster og melodier som er forankret i sørsamisk kultur og tradisjoner.

Det norske bibelselskap driver et løpende arbeid med å oversette Bibelen til samisk. Deler av dette er et finsk-svensk-norsk samarbeid. Det nye testamentet er oversatt til nordsamisk (1998) og lulesamisk (2003). Det arbeides nå med oversettelsen av Det gamle testamentet til nordsamisk og utvalgte nytestamentlige tekster til sørsamisk.

Ungdommens kirkemøte er Den norske kirkes nasjonale organ for ungdomsarbeid og andre saker som berører ungdom. Siden 2000/2001 har samisk ungdom deltatt i Ungdommens kirkemøte. Samisk kirkeråd har også et eget ungdomsutvalg, som skal sikre at samisk ungdom blir varetatt i arbeidet med samisk gudstjenesteliv.

Det er i 2007 utgitt en håndbok for samisk diakoni.

17.5 Strategier og tiltak

I likhet med på andre områder (jf. kap. 5.2), er tilgangen på kvalifisert samiskspråklig arbeidskraft en utfordring i kirken. Samisk kirkeråd har hatt ulike tiltak for å fremme rekruttering av samer til kirkelig virksomhet og til kirkelige utdanninger. I dag er det likevel som oftest slik at prester, kateketer og diakoner som tilsettes i kirkelige stillinger i samiske områder, ikke har samiskspråklig eller -kulturell bakgrunn. For å bøte noe på dette har Nord-Hålogland det siste året utviklet språkopplæring for prester. Utfordringen må også ses i et større perspektiv. Det er for eksempel nødvendig å styrke rekrutteringsarbeidet rettet mot samisk ungdom også innenfor kirkelige utdanninger.

Konsekvensen av rekrutteringssituasjonen er at også innenfor forvaltningsområdet for samisk språk blir samer i stor grad betjent på norsk. I følge sameloven § 3–6 har enhver rett til individuelle kirkelige tjenester på samisk i Den norske kirkes menigheter i forvaltningsområdet, det vil si åtte kommuner – Snåsa, Tysfjord, Kåfjord, Kautokeino, Karasjok, Porsanger, Nesseby og Tana. Lavangen kommune i Troms har vedtatt at kommunen skal søke om innlemmelse i språkområdet.

Uavhengig av forvaltningsområdet arbeider kirken for å styrke samisk språk.

I tillegg til kirkefaglig kompetanse, er behovet for kompetanse i samisk språk og kultur nødvendig for de fleste kirkelige stillinger i samiske områder. Dette gjelder alle nivåer i kirken, og dreier seg

om for eksempel tolketjeneste, IT-løsninger, kursopplegg for tilsatte, og tospråklig skilting.

I kommuner med mange samiskspråklige innbyggere har ordningen med kirketolk eksistert lenge. Det er imidlertid en utfordring også å få dekket behovet for kirketolker.

Utgifter knyttet til tospråklighet dekkes innenfor virksomhetenes eksisterende budsjetterammer. Kirkelig fellestråd har ansvar for å ivareta administrative og økonomiske oppgaver på vegne av sognene, utarbeide mål og planer for kirkelig virksomhet i kommunen, fremme arbeidet mellom menighetsrådene og ivareta soknenes interesse i forhold til kommunen, jf. Kirkeloven § 14. Kirkeloven § 15 sier hvilke områder kommunen har ansvar for å finansiere etter budsjettforlag fra kirkelig fellestråd.

Rundskriv V-5/2002 av 16. januar 2002 fra Kultur- og kirke departementet er en veiledning om forholdet mellom kommunen og kirken. Her vises det til at intensjonen i kirkeloven er at ressursbehovet og prioriteringen av de kirkelige oppgavene, ikke minst innenfor diakoni, barne- og ungdomsarbeid, kirkemusikk mv. skal foregå lokalt, i et samarbeid mellom kirken og kommunen. Dette er områder som naturlig hører hjemme i budsjett-drøftingene mellom kirken og kommunen. Dette innbefatter også utgifter knyttet til tospråklighet. Bevilgningsbehovet for å sikre en forsvarlig kirkelig administrasjon vil variere etter lokale forhold. Kravet er at kirken skal ha tilstrekkelig administrative ressurser slik at oppgavene kan ivaretas på forsvarlig måte.

Det pågår arbeid for å etablere samisk menighet i sørsamisk område. Kultur- og kirke departementet støtter dette.

18 Media

Regjeringen mener at pressefrihet og godt fungerende medier er en avgjørende forutsetning for ytringsfrihet, rettssikkerhet og et levende demokrati. Dette gjelder også for det samiske samfunnet. Grunnlovens § 100 slår fast myndighetenes ansvar for å «... lægge Forholdene til Rette for en aaben og oplyst offentlig Samtale». Ansvaret omfatter ikke minst å legge til rette for ytringsfrihet og demokratisk deltakelse for ulike minoritetsgrupper. I tråd med dette er det satt opp som et hovedmål for regjeringens mediepolitikk å stimulere til mangfold og kvalitet i norske medier. Formålet er å opprettholde en infrastruktur av medier som kan fungere som ytringskanaler og tilby mangfoldig og troverdig informasjon for alle grupper i samfunnet.

18.1 Aviser

Samiske aviser har mottatt statlig driftstilskudd siden 1978. Siden 1991 er tilskuddet tildelt over en egen post på Kultur- og kirke departementets budsjett. I 2007 omfattet tilskuddsordningen tre aviser, de samiskspråklige avisene *Áššu* og *Min Áigi* og den hovedsakelig norskspråklige avisen *Ságat*. I tillegg mottok publikasjonen *Nuorttanaste* et øremerket tilskudd over samme budsjettpost.

Siden 2005 har dessuten *Lokalavisa Nordsalten* mottatt et mindre tilskudd til produksjon av avissider på lulesamisk.

Ved behandlingen av St. meld. nr. 33 (2001–2002) *Tilleggsmelding til St. meld. nr. 55 (2000–2001) Om samepolitikken*, gikk Stortinget bl.a. inn for at tilskuddet i noe større grad skal rettes inn mot de samiskspråklige avisene i ordningen. Et flertall i kommunalkomiteen presiserte likevel at en økning av tilskuddet til samiskspråklige aviser ikke må finansieres ved reduksjon i støtten til samiske aviser som skriver på norsk.

Tidligere ble 2/3 av tilskuddet tildelt i form av et grunntilskudd som var like stort for alle avisene i ordningen. Den resterende tredjedelen ble tildelt i form av et variabelt tilskudd som ble beregnet ut fra antall produserte sider med en høyere tilskuddssats for samisk tekst. På bakgrunn av stortingsbehandlingen av St. meld. nr. 33 ble tilskuddsordningen endret med virkning for tilskuddsåret

2005. Endringen innebar at det variable tilskuddet ble forbeholdt produksjon av avissider på samisk og at avsetningen til variabelt tilskudd ble redusert fra 1/3 til 10 pst.

I tillegg ble det åpnet for tilskudd til produksjon av avissider på lulesamisk, begrenset oppad til 1 prosent av årets bevilgning på posten. Regjeringen vil vurdere om en tilsvarende tilskuddsordning kan etableres for produksjon av avissider på sørsamisk.

Regjeringen er kjent med at alle de tre samiske avisene arbeider med konkrete planer om å øke utgivelseshyppigheten. De to samiskspråklige avisene, *Min Áigi* og *Áššu*, har slått seg sammen for å realisere planene om å etablere en samisk dagsavis. Første utgave av den nye avisen, kalt *Ávvir*, var i salg 6. februar i år. I starten vil avisen komme ut tre dager i uka, men tilbudet vil etter hvert bli utvidet til fem utgivelser per uke. *Ságat* vil etter planen komme ut som dagsavis (dvs. med fem utgaver per uke) i løpet av året.

De samiske avisene spiller en uvurderlig rolle både for demokratisk debatt og språkutvikling i det samiske samfunnet. Regjeringen legger til grunn at en dagsavis vil kunne ha en helt annen funksjon som informasjonskilde og debattforum enn en fådagersavis. Regjeringen er innstilt på å legge til rette for økt utgivelseshyppighet i de samiske avisene og har derfor økt tilskuddet til samiske aviser med 5 mill. kroner i 2008.

Regjeringen mener at hovedvekten av tilskuddet fremdeles bør gå til avisproduksjon på samisk, og legger vekt på at det er mer kostnadskrevenne å produsere aviser på samisk enn på norsk. Innretningen av tilskuddet bør reflektere disse merkostnadene. Regjeringen legger også stor vekt på at aviser på samisk spiller en viktig rolle i bevaring og utvikling av de samiske språkene, bl.a. som læremiddel i skolen. Regjeringen er samtidig klar over at en relativt stor del av den samiske befolkningen ikke behersker samisk skriftspråk, og mener derfor at det er nødvendig å opprettholde muligheten for at også norskspråklige aviser rettet mot den samiske befolkningen kan motta tilskudd gjennom denne ordningen.

Endringene i det samiske avismønsteret har likevel gjort det nødvendig å gjennomgå den nær-

mere innretningen av pressestøtten til samiske aviser. Et utkast til forskriftsendringer ble sendt på høring 12. februar, med frist for uttalelse 26. mars 2008. Kultur- og kirkedepartementet vil endre forskriften med virkning for tildeling av tilskudd for 2008.

18.1.1 Forvaltning av tilskuddsordningen til samiske aviser

I likhet med de øvrige pressestøtteordningene forvaltes tilskuddet til samiske aviser per i dag av Medietilsynet. Spørsmålet om en eventuell overføring av forvaltningsansvaret til Sametinget er blitt reist ved flere anledninger, bl.a. i St.meld. nr. 33 (2001–2002) *Tilleggsmelding til St.meld. nr. 55 (2000–2001) Om samepolitikken*.

Regjeringen legger til grunn at Sametinget må ha reell innflytelse på områder som er viktig for det samiske samfunn, i tråd med Soria Moria-erklæringen. Kultur- og kirkedepartementet har kontaktet Sametinget om spørsmålet om det er hensiktsmessig at Sametinget overtar forvaltningen av tilskuddsordningen til samiske aviser. En forutsetning må være at tilskuddsforvaltningen gir den nødvendige avstand og uavhengighet i forholdet mellom samiske politiske myndigheter og samisk presse, jf. Innst. S. nr. 110 (2002–2003).

Kultur- og kirkedepartementet legger til grunn at det per i dag ikke er grunnlag for å ta stilling til spørsmålet, og at forvaltningsansvaret inntil videre bør ligge i Medietilsynet.

18.2 Film

Den norske filmpolitikken skal bidra til å bevare og videreutvikle den samiske kulturen. Statlig støtte til filmproduksjon er et viktig virkemiddel for å sikre at publikum får et godt tilbud av filmer på eget språk, forankret i egen kultur. Dette gjelder i like stor grad for samisk film som for norsk. I tillegg til å bidra til utvikling og produksjon av samisk film, er formidling av samisk film og innsatsen overfor barn og unge prioriterte områder. I St.meld. nr. 22 (2006–2007) *Veiviseren. For det norske filmloftet* er det gjort nærmere rede for ulike samiske filmtiltak.

Statlig støtte til filmproduksjon forvaltes i dag hovedsakelig av Norsk filmfond. I tillegg gis det støtte fra regionale filmsenter og filmfond til utvikling og produksjon av kortfilm og dokumentarfilm. Nordnorsk filmsenter har et særlig ansvar for støtte til samisk film, og det stilles krav om at det skal gis støtte til minst en samisk film årlig. Det

foreligger planer om å opprette et internasjonalt samisk filmsenter i Kautokeino. Regjeringen ser positivt på opprettelsen av et slikt filmsenter, som vil kunne bidra til en ytterligere satsing på den samiske filmen.

18.3 Kringkasting

Allmennkringkasterne NRK, TV 2, Kanal 24 og P4 har programforpliktelser som pålegger dem å tilby programmer til den samiske befolkningen, enten på samisk eller med samisk innhold.

NRK er i en særstilling i forhold til de andre allmennkringkasterne. NRK har en lovfestet rett til å drive kringkasting, jf. kringkastingsloven § 2–1, og programvilkårene er nedfelt i selskapets vedtekter (se også kap. 19.4). TV 2, Kanal 24 og P4 er kommersielle allmennkringkastere og har konsesjon etter kringkastingsloven § 2–1. For disse er det nedfelt programvilkår i konsesjonene.

Medietilsynet fører tilsyn med allmennkringkasternes etterlevelse av deres allmennkringkastingsoppdrag. Medietilsynet lager en årlig allmennkringkastingsrapport, som evaluerer de enkelte kringkasternes allmennkringkasterregnskap. I tillegg til den årlige allmennkringkastingsrapporten fører Medietilsynet løpende tilsyn med kringkasternes etterlevelse av programforpliktelsene som er nedfelt i henholdsvis vedtekter (NRK) og konsesjonsdokumenter.

Medietilsynet har myndighet til å sanksjonere de kommersielle allmennkringkasterne ved brudd på programforpliktelsene. Departementet er klageorgan for de vedtak Medietilsynet treffer på kringkastingsfeltet. Når det gjelder NRK, har ikke Medietilsynet formell sanksjonsmyndighet i forhold til tilsynet med allmennkringkastingsforpliktelsene. Medietilsynet utarbeider imidlertid hvert år en rapport om NRKs virksomhet. Fra og med 2007 er oppfølging og utkvittering av Medietilsynets allmennkringkastingsrapport for NRK fast punkt på agendaen for NRKs generalforsamling. Dette ble vedtatt i generalforsamling 15. juni 2006.

18.4 Strategier og tiltak

Samiskspråklige aviser spiller en viktig rolle i bevaring og utvikling av de samiske språkene, bl.a. som læremiddel i skolen. Samtidig er norskspråklige samiske aviser en viktig kilde til informasjon for samer som ikke behersker samisk skriftspråk. Regjeringen har økt tilskuddet til samiske aviser med 5 mill. kroner i 2008 til 18,9 mill. kroner. Regje-

ringen tar sikte på å øke bevilgningen ytterligere i statsbudsjettet for 2009. Budsjettøkningen og endringene i det samiske avismønsteret har gjort det nødvendig å gjennomgå den nærmere innretnin-

gen av pressestøtten til samiske aviser. Kultur- og kirke departementet vil endre forskriften for tilskudd til samiske aviser med virkning for tildeling av tilskudd for 2008.

19 Samisk språk

Både norsk og samisk regnes som offisielle språk i Norge. Samisk språk skal ha en sikker framtid i Norge.

Bevaring og styrking av samisk språk er av stor betydning for å verne og utvikle samisk kultur og livsform. Samisk språk er en av bærebjelkene i samisk kultur. Språket er kulturbærer og meningsbærer og er viktig i videreføringen av samiske verdier og kunnskap.

Bruk av samisk språk er knyttet til den enkeltes rettsikkerhet i møte med det offentlige, det å kunne bli og gjøre seg forstått. Retten til å kunne bruke samisk språk i møte med det offentlige og rett til opplæring i og på samisk er blant de viktigste rettighetene for samene som folk. Bevisstheten og kunnskapen om retten til å bruke samisk, både blant samisktalende og i det offentlige, må bli større.

Etter lang tid med fornorskning er samisk språk i en revitaliseringsfase. I mange samiske områder legges det ned et stort arbeid for å revitalisere språket.

Regjeringen vil at samisk skal være et levende språk. For at et språk skal holdes levende må det være i aktiv bruk. Samisk språk skal kunne benyttes på alle samfunnsarenaer og bruken av samisk språk i det offentlige rom må økes. Dette er et ansvar som påhviler alle offentlige virksomheter, jf. kap. 5. For at samisk i økende grad skal være et naturlig språk å bruke i offentlig sammenheng, er det viktig å etablere tospråklige samfunn der hvor dette er mulig. Tospråklige kommuner skal få dekket sine merutgifter, i tråd med Soria Moria-erklæringen.

I sør- og lulesamiske områder er samisk et truet språk. Innlemmingen av Tysfjord kommune og Snåsa kommune i forvaltningsområdet for samisk språk gir imidlertid nye muligheter. For regjeringen er det viktig at innlemmelsen av disse kommunene i forvaltningsområdet skal stimulere til en forsterket innsats for samisk språk i disse områdene, både fra Sametingets, kommunenes, fylkeskommunenes og statens side.

For at samisk språk skal være et levende språk, er det også helt avgjørende at det fins gode tilbud i barnehager (se kap. 10) og skoler (se kap. 11). Revitaliseringen av samisk språk må ytterligere sti-

muleres gjennom at det legges enda bedre til rette for samiskopplæring gjennom hele skoleløpet. Videre er det viktig å legge til rette for opplæring i samisk for voksne samer som har mistet morsmålet sitt, og lese- og skriveopplæring for voksne samer som snakker samisk jf. kap. 11.2.3.

Det er stor mangel på personer med kompetanse i samisk språk på alle nivåer i Norge. Mangel på barnehagepersonell, lærere, lærebokforfattere, oversettere, tolker, personer med samiskspråklig kompetanse i helse- og sosialvesenet og på en rekke andre samfunnsområder, fører til at viktige prinsipper i samepolitikken og lovfestede rettigheter ikke oppfylles, jf. kap. 5.2.2 og 19.4.2. Det er statens ansvar, sammen med Sametinget, å sørge for at samfunnet får denne nødvendige kompetansen. Utfordringen fremover vil derfor være å skape best mulig rekrutteringsgrunnlag i befolkningen samt å stimulere rekrutteringen til samiskspråklig utdanning på alle nivåer.

For at samisk språk skal kunne utvikle seg til et naturlig bruksspråk i områder hvor samiske språkbrukere er i minoritet, er det viktig å skape arenaer der samisk språk kan brukes som kommunikasjonspråk både i sosiale og kulturelle sammenhenger. Arenaer som for eksempel kulturhus og språksentra spiller her en viktig rolle. Videre spiller arenaer for samisk ungdom, som for eksempel festivaler, idrettarrangementer og språkleire, en viktig rolle for bruk av samisk som samhandlings- og kommunikasjonspråk.

Mange eldre samer behersker samisk godt muntlig, og besitter mye kulturell kompetanse. Disse er en ressurs som kan brukes i språkvitaliseringsarbeidet som språkmotivatører og språkveivisere, f.eks. i barnehager, i skolen og på ungdomsklubber.

Samisk språk må være synlig i det offentlige rom. Bruk av samiske stedsnavn og skilting på samisk bidrar til å vise at samisk er et språk som er i bruk. Samiske sendinger på NRK Sámi Radio og TV-program om samisk kultur og samiske forhold på samisk bidrar til å synliggjøre samisk språk for allmennheten.

Regjeringen har etablert samisk som et eget språkvalg på regjeringens internettsider. Saker av direkte interesse for den samiske befolkningen

presenteres her på samisk – i hovedsak på nordsamisk, men også lulesamisk og sørsamisk. Mange offentlige virksomheter har samisk språk som et valg på sine nettsider, og har utarbeidet skjemaer og offentlig informasjon etc. på samisk. Arbeidet med å sikre at den samiske befolkningen får informasjon på sitt språk, skal fortsette. Det er den enkelte virksomhet som har ansvaret for å ivareta samisk språk innenfor sine sektorer, jf. kap. 5.2.

Flere kommuner i Troms og Finnmark har innbyggere med tilhørighet i både norsk, samisk og kvensk/finsk kultur. Storfjord kommune i Troms erklærte seg i mai 2007 som en trespråklig kommune. Kommunen har igangsatt et pilotprosjekt – Mangfold styrker – der målet er å synliggjøre og likestille norsk, samisk og kvensk/finsk kultur og språk. I prosjektet skal det bl.a. utvikles en opplæringspakke for kommunens ansatte, og man skal se på muligheten for å opprette et språksenter som dekker både samisk og kvensk/finsk språk. Arbeids- og inkluderingsdepartementet ga i 2007 et tilskudd på 100 000 kroner til forprosjektet.

Samisk er et minoritetsspråk i Norge, Sverige, Finland og Russland. Språksituasjonen og vilkårene for samisk språk er forskjellig i de ulike områdene. I noen områder er samisk majoritetsspråket, mens i de fleste områdene er samisk et minoritetsspråk. For de små samiske språkene som østsamisk, lulesamisk og sørsamisk er det påkrevd med

snarlige tiltak for at språkene skal overleve. Språkgruppene er små i Norge, men har tilsvarende språkgrupper på andre siden av grensen i henholdsvis Sverige og Finland/Russland. For at innsatsen for disse små språkene skal kunne ha en bærekraftig virkning er det nødvendig med samarbeid over grensene, både på kommunalt, regionalt og statlig nivå, jf. kap. 2 og 11.4.1.

Gjennom de siste årtier er det satt i gang en rekke tiltak for å styrke og utvikle samisk språk. Mange av disse tiltakene fungerer bra, og har ført til at det samiske språket på mange måter har fått en styrket posisjon i Norge. Det er imidlertid uklart om disse tiltakene har ført til at det samiske språket faktisk blir mer brukt i hverdagen, for eksempel i kontakt med det offentlige.

De enkelte tiltakene for samisk språk er utformet på ulike sektorområder og har i liten grad blitt sett i sammenheng. For at det samiske språket skal få en sikker fremtid i Norge er det nødvendig å se innsatsen for samisk språk i sammenheng. Et helhetlig fokus på samisk språk vil kunne avdekke områder hvor innsatsen ikke i tilfredsstillende grad har nådd målgruppen, og eventuelle svakheter i innsatsområder.

Regjeringen vil invitere Sametinget til et samarbeid for å utvikle en handlingsplan for samisk språk i Norge. Målet med en handlingsplan for samisk språk er å se helheten i det arbeidet som gjøres for samisk språk i dag, og i samarbeid med Sametinget vurdere hva som er de viktigste innsatspunktene for å sikre samisk som et levende og kulturbærende språk i fremtiden.

Boks 19.1 Gollegiella – nordisk samisk språkpris

Sameministrene og sametingspresidentene i Finland, Sverige og Norge opprettet i 2004 en nordisk samisk språkpris – Gollegiella – som betyr «gullspråk» i oversettelse fra samisk. Prisen er på 100 000 norske kroner og deles ut til enkeltpersoner, grupper, organisasjoner eller institusjoner som har gjort en verdifull innstans til fremme av samisk språk. Språkprisen skal bidra til å fremme, utvikle og bevare det samiske språket i Norge, Sverige, Finland og Russland. Prisen deles ut annet hvert år.

Prisen ble utdelt for første gang 17. november 2004 i Stockholm. Den ble da tildelt Ella Holm Bull, Snåsa, og Enaresamisk forening ved Matti Morottaja, Enare i Finland for fremragende arbeid og innsats for hhv. sørsamisk og enaresamisk. I 2006 gikk prisen til Juoni Moshnikoff for sitt arbeid for det østsamiske språket, og Harald Gaski for sin innsats for samisk språk og litteratur.

19.1 Utbredelsen av samisk språk

Samisk tilhører den finsk-ugriske språkgruppen. Det snakkes samisk i Norge, Sverige, Finland og Russland. Det finnes ti forskjellige samiske dialekter eller språk, og språkgrensene går på tvers av riksgrensene. En undersøkelse gjort av Samisk nærings- og utredningssenter i 2000 for Samisk språkråd, anslår samiske språkbrukere i Norge til ca. 25 000. Omtrent halvparten av disse både snakker, leser og skriver samisk, mens det for de øvrige først og fremst er et talespråk.

Nordsamisk er mest utbredt av de samiske språkene i Norge. Nordsamisk snakkes hovedsakelig i Finnmark og Troms fylker, og i kommunene Tjeldsund og Evenes i Nordland.

Det lulesamiske språkområdet i Norge ligger i Nordland fylke og strekker seg fra Saltenfjorden i sør til Ballangen kommune i nord. Tysfjord er den kommunen som har flest lulesamisktalende inn-

Figur 19.1 Elgå oppvekstsenter i Engerdal, Hedmark.

Kilde: Engerdal kommune.

byggere. Det kan anslås at det er omtrent 2000 lulesamisktalende personer på norsk side av grensen, og at rundt 600 av disse bruker språket aktivt.

Det sørsamiske språkområdet i Norge strekker seg fra Saltfjellet i nord til Elgå i Hedmark i sør. Det er vanskelig å gi et eksakt tall på hvor mange sørsamisktalende som bor i Norge. De siste tallene er fra 1984 (NOU 1984:18 Samane si rettsstilling) hvor det ble anslått at det finnes i overkant av 2000 sørsamer i Norge og Sverige, og at disse fordeler seg omtrent likt på begge sider av grensen. Det er også vanskelig å gi eksakte tall på hvor mange som snakker sørsamisk daglig, men et forsiktig anslag er at under halvparten av sørsamene behersker språket.

Ifølge Samisk språknemnd er det svært få personer i Norge som har østsamisk som morsmål. De fleste østsamene bor i Finland og Russland, hvor språket fremdeles er i bruk.

Se for øvrig kap. 2 Mangfold i det samiske samfunnet.

19.2 Organiseringen av arbeidet for samisk språk

Kultur- og kirke departementet har det faglige ansvaret for samelovens språkkapittel. Da språkbestemmelsene ble innført ble det også opprettet et Samisk språkråd. Språkrådet ble oppnevnt av Sametinget og hadde en egen administrasjon. I forbindelse med en omorganisering i Sametinget ble Samisk språkråd lagt ned i 2001. Samisk språkråds administrasjon ble en del av Sametingets administrasjon, jf. kap. 7.1. Nedleggelsen av Samisk språkråd krevde endring av sameloven, jf. Ot.prp. nr. 114 (2001–2002) og Innst.O. nr. 13 (2002–2003).

I hht. sameloven § 3–12 skal Sametinget arbeide for vern og videre utvikling av samiske

språk i Norge. Sametinget skal hvert fjerde år utarbeide en rapport om situasjonen for samisk språk i Norge. Sametinget utarbeidet en slik rapport sist i 2004.

Sametingets språkstyre er et fagorgan oppnevnt av sametingsrådet. Når det gjelder språkfaglige spørsmål, er det Samisk språknemnd, som er sammensatt av representanter fra Finland, Sverige, Russland og Norge, som ivaretar dette arbeidet, jf. kap. 19.6 Terminologitviking og kap. 19.7.5 Samisk språknemnd.

Sametinget forvalter en del tilskuddsmidler til språktiltak, bl.a. tospråklighetsmidler til kommunene og fylkeskommunene i forvaltningsområdet for samisk språk, jf. kap. 19.7.

Sametinget har en svært sentral rolle i arbeidet med samisk språk. Norske myndigheter kan imidlertid ikke delegere fra seg ansvaret for samisk språk til Sametinget. Det vil alltid være et statlig ansvar å sørge for at samisk språk vernes og videreutvikles. Sametinget har begrenset med virkemidler og ressurser og kan ikke alene være ansvarlig for at det legges til rette for utviklingen av samisk språk, for eksempel innen IKT. Den videre utviklingen av samisk språk er avhengig av innsats fra mange aktører.

Offentlige virksomheter har et ansvar for å ta hensyn til brukere av samiske språk, jf. kap. 19.4.1 Samelovens språkregler og kap. 5.2 Samisk språk i offentlig sektor. Opplæringssektoren er avgjørende for utviklingen av samisk språk. Kunnskapsdepartementet har derfor en sentral rolle i arbeidet for samisk språk, jf. kap. 11 og 12. Samisk språk er også et svært viktig element i helse- og sosialsektoren, jf. kap. 8.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har først og fremst samordningsansvaret for regjeringens samepolitikk. Arbeids- og inkluderingsdepartementet har imidlertid igangsatt en rekke tiltak for samisk språk, i hovedsak knyttet til IKT (jf. kap. 19.5), og etablerte i 2002 en egen tilskuddspost for samisk språk og informasjon. Midlene er blant annet brukt til IKT-tiltak og terminologiprojekter.

19.3 Internasjonale forpliktelser

Flere internasjonale konvensjoner om minoriteter og urfolk verner om samisk språk og kultur.

ILO-konvensjon nr. 169 sier bl.a. i artikkel 28 at «Det skal treffes tiltak for å bevare og fremme utvikling og bruk av de opprinnelige språk for vedkommende folk». Også FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter gir føringer for Norges

arbeid for samisk språk. Disse konvensjonene omtales i kapittel 1.3.

Ansvar for Den europeiske pakt om regions- eller minoritetsspråk av 5. november 1992 er lagt til Kultur- og kirke departementet. Konvensjonen gjelder i tillegg til samisk for de nasjonale minoritetsspråkene kvensk/finsk, romani og romanes.

19.3.1 Den europeiske pakten om region- eller minoritetsspråk

Den europeiske pakten om region- eller minoritetsspråk (European Charter for regional or minority languages) ble vedtatt i 1992 av Europarådet med det formål å verne minoritetsspråk, slik at europeisk kultur bevares som en forent og mangfoldig kultur. Pakten forplikter nasjonalstatene til å gjennomføre konkrete tiltak for å bevare regional- og minoritetsspråk, slik at de blir synlige både i politikken, i lovgivningen og i praksis.

Norge ratifiserte pakten 10. november 1993, men den trådte først i kraft 1. mars 1998. Del II i pakten fastsetter en rekke viktige formål og prinsipper når det gjelder statenes plikt til å sikre vern av minoritetsspråkene. Del III i Minoritetsspråkpakten inneholder mer omfattende og detaljerte regler som legger konkrete plikter på myndighetene på ulike felt, bl.a. innen områder som utdanning, rettsvesen og den offentlige forvaltningen. For Norge er del III i pakten ved ratifikasjonen bare gitt virkning for nordsamisk.

Norge har påtatt seg forpliktelser med hensyn til samisk språk i utdanningssystemet (artikkel 8), rettssystemet (artikkel 9), offentlig forvaltning (artikkel 10), massemedia (artikkel 11), kulturlivet (artikkel 12), økonomiske og sosiale forhold (artikkel 13), og med hensyn til språksituasjonen over landegrensene (artikkel 14). I sistnevnte artikkel – om språkets kår over landegrensene – har Norge akseptert en forpliktelse til å legge forholdene til rette for og fremme samarbeid på tvers av landegrensene til fordel for samisk språk, spesielt mellom regionale og lokale myndigheter i de tre nordiske land.

Det følger av artikkel 15 i Minoritetsspråkpakten at partene periodevis skal legge fram en rapport om den politikken som føres i samsvar med del II i pakten, og om de tiltak som er gjort for å gjennomføre paragrafene i del III, som partene har akseptert ved ratifikasjonen. Rapportene skal legges fram med tre års mellomrom. Norge la fram sin første rapport i 1999, og i 2002 ble Norges andre rapport lagt fram. Kultur- og kirke departementet koordinerer arbeidet med rapporten som inneholder bidrag fra berørte departementer om

tiltak for samisk og andre minoritetsspråk på deres ansvarsområder.

19.3.2 Oppfølgingen av Norges tredje rapport til Europarådet

Norge la frem sin tredje rapport i mars 2005. Her ble det gjort rede for det arbeidet som gjøres innenfor flere sektorer for å beskytte og utvikle samisk språk, bl.a. opprettelsen av Indre Finnmark tingrett (jf. kap. 5.3.2), innlemmelsen av Tysfjord kommune i forvaltningsområdet for samisk språk, og Elgå-prosjektet (kap. 11.3).

Ekspertkomiteen roser i sin rapport norske myndigheter for arbeidet som gjøres for å fortsette gjennomføringen av pakten i Norge og viser til at Norge har tatt ministerkomiteens anbefalinger i forbindelse med Norges første og andre rapport til følge. Ekspertkomiteen mener man kan se en markert forbedring i oppfyllelsesnivå.

Ekspertkomiteen fastslår at innlemmelsen av Tysfjord kommune i forvaltningsområdet er et riktig steg i retning av å bevare og utvikle det lulesamiske språket. Språket er imidlertid i en utsatt posisjon. Ekspertkomiteen ser behov for umiddelbare tiltak for å bevare språket, særlig på områder som utdanning, rekruttering av lærere og utvikling av egnet læremateriell.

Ekspertkomiteen uttrykker også bekymring over at det sørsamiske språket er i en spesiell sårbar posisjon. Det er derfor behov for strakstiltak som skal sikre at sørsamisk blir et levende språk i Norge, særlig innen utdanning. Ekspertkomiteen oppfordrer til økt samarbeid mellom norske og svenske myndigheter om dette.

Det går frem av Ekspertkomiteens rapport at det er gjort store fremskritt i arbeidet med å beskytte og utvikle nordsamisk, særlig ved etableringen av Indre Finnmark tingrett. Norge oppfylder artikler som forplikter myndighetene innen områder som utdanning, media og kulturelle aktiviteter. Det gjenstår imidlertid enkelt områder hvor det må arbeides videre. Dette gjelder særlig samiskspråklige ansatte og mangel på kvalifiserte tolker innen helsesektoren. Dessuten er det fortsatt ikke mulig å skrive samiske navn korrekt i nasjonale registre, for eksempel folkeregisteret.

På Ministerkomiteens møte 16. mai 2007 ble Ekspertkomiteens rapport behandlet og Europarådsresolusjon om Norges etterlevelse av Minoritetsspråkpakten vedtatt. Vedtaket ga konkrete anbefalinger på følgende punkter:

- Norge må styrke sin innsats i forhold til å tilby læremateriell og opplæring av lærere i lule- og sørsamisk (jf. kap. 11).

- Norge må sikre at sosial- og helseinstitusjoner innenfor det samiske forvaltningsområdet tilbyr tjenester på samisk (jf. kap. 8).
- Norge må sikre at folkeregisteret og andre offentlige registre og institusjoner støtter bruk av samisk tegnsatt (jf. kap. 19.5.1).

Regjeringens oppfølging av anbefalingene fra Europarådets ekspertkomité framkommer av sektorkapitlene.

Norges fjerde rapport ferdigstilles i løpet av juni 2008.

19.4 Nasjonal lovgivning

Grunnloven § 110 a etablerer en plikt for statlige styresmakter til å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppen kan «sikre og utvikle sit Sprog, sin Kultur og sit Samfunnsliv». Dette dannet blant annet bakgrunnen for at sameloven fikk et nytt kapittel 3 om språk i 1990. Reglene trådte i kraft 1. januar 1992 og har således vært virksom i 16 år.

For øvrig er samisk språk omtalt i flere bestemmelser. Mest sentral er *opplæringslovens* kapittel 6 som gir samiske barn rett til opplæring i og på samisk (jf. kap. 11). I *lov om barnehager* er kommunens ansvar for å tilrettelegge tilbud for samiske barn presisert (jf. kap. 10). *Domstolloven* viser til samelovens bestemmelser når det gjelder bruk av samisk språk.

Fra en helserettslig synsvinkel (jf. kap. 8) gjelder kravet om forståelig informasjon uavhengig av språkreglenes begrensninger. Tjenestetilbud på samisk språk er ønskelig også ut fra behovet for korrekt og nødvendig utredning og behandling.

NRK er gjennom sine *vedtekter* pålagt å legge særlig vekt på sin rolle som utvikler og formidler av norsk og samisk kunst og kultur. Det er også et konkret programkrav i vedtektene at NRKs samlede riksdekkende programtilbud både i radio og fjernsyn i det minste skal inneholde daglige sendinger for den samiske befolkning og jevnlig programmer for barn og unge på samisk. Kultur- og kirke departementet la i november 2007 fram en stortingsmelding om innføring av en NRK-plakat som på overordnet plan uttrykker de forventninger og krav fellesskapet har til NRK (St.meld. nr. 6 (2007–2008)). Her er det foreslått at et av momentene i NRK-plakaten skal være at NRK skal bidra til å styrke norsk og samisk språk, identitet og kultur, jf. kap. 18.3. Stortingsmeldingen om NRK-plakaten ble behandlet i Stortinget 14. mars 2008, jf. Innst.S. nr. 169 (2007–2008).

19.4.1 Samelovens språkregler

Samelovens § 1–5 slår fast at samisk og norsk er likeverdige språk, og at de skal være likestilte etter bestemmelsene i samelovens kapittel 3.

Enkelte bestemmelser i sameloven er begrenset til forvaltningsområdet for samisk språk, mens andre ikke har slike geografiske begrensninger. Enkelte bestemmelser retter seg særlig mot kommunene, mens andre gjelder også statlige og regionale myndigheter. Også statlige og regionale offentlige organer er forpliktet, for eksempel er det utvidet rett til bruk av samisk i rettsvesenet, og lover og forskrifter av særlig interesse for hele eller deler av den samiske befolkning, skal oversettes til samisk.

Samelovens språkregler gir borgerne språklige rettigheter i møte med ulike offentlige organ. Det gjelder oversettelse av regler, kunngjøringer og skjema til samisk, rett til svar på samisk, utvidet bruk av samisk i rettsvesenet, utvidet rett til bruk av samisk i helse- og sosialsektoren, individuelle kirkelige tjenester, rett til utdanningspermisjon og rett til opplæring i samisk.

Dersom et offentlig organ ikke følger reglene i samelovens språkkapittel kan den som saken direkte gjelder, klage til det organ som er nærmest overordnet det organ klagen angår, jf. sameloven § 3–11. Fylkesmannen er klageinstans når klagen angår kommunale eller fylkeskommunale organ. Også landsomfattende samiske organisasjoner og landsomfattende offentlige organ med oppgaver av særlig betydning for hele eller deler av den samiske befolkningen, har klagerett i slike saker. Det samme gjelder i saker hvor ingen enkeltperson er særskilt berørt. Kultur- og kirke departementet er ikke kjent med at det har vært noen klagesaker.

Avgrensningen av forvaltningsområdet er et rettslig minimum og bestemmelsene i samelovens språkkapittel et minimumskrav. Dette innebærer at alle offentlige organ oppfordres til å ta hensyn til brukere av samisk språk, også utover lovens regler. God forvaltningsskikk tilsier at skriftlige henvendelser på samisk besvares på samisk, også i tilfeller hvor man ikke etter loven har plikt til det.

Da samelovens språkregler ble vedtatt i 1990, ble det også lovfestet hvilke kommuner som inngår i forvaltningsområdet for samisk språk. I forbindelse med innlemmelsen av Tysfjord kommune i 2005, ble loven endret slik at forvaltningsområdet nå er fastsatt gjennom forskrift. Forvaltningsområdet utgjør i dag kommunene Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Porsanger og Tana i Finnmark, Kåfjord i Troms, Tysfjord i Nordland og Snåsa i Nord-Trøn-

delag. Med dette er både nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk språkområde del av forvaltningsområdet. Lavangen kommune i Troms har i februar 2008 vedtatt at kommunen skal søke om innlemmelse i forvaltningsområdet for samisk språk.

19.4.2 Evaluering av samelovens språkregler

Nordisk Samisk Institutt har i 2007 gjennomført en evaluering av samelovens språkregler på oppdrag fra Kultur- og kirke departementet. Bakgrunnen for oppdraget var at Sametinget og departementet mente det var grunn til å se nærmere på hvordan samelovens kapittel 3 Samisk språk fungerer i forhold til lovens formål.

Som forutsatt i mandatet baserer evalueringen seg på tilgjengelige data, særlig Sametingets språkbbruksundersøkelser fra 2000 og 2004. I tillegg er det gjort bruk av andre evalueringer og utredninger og innhentet noe supplerende materiale.

19.4.2.1 Sammendrag av rapporten

Rapporten konkluderer med at de fleste offentlige organer som omfattes av samelovens språkregler, ikke oppfyller lovens krav fullt ut. Dermed er heller ikke befolkningen innen forvaltningsområdet for samisk språk sikret rett til bruk av samisk i kontakt med offentlige organer i den grad språkreglene legger opp til. Hovedårsaken synes å være mangel på kompetanse i samisk språk blant ansatte innen offentlige etater. Språkkompetansen varierer både mellom kommunene i forvaltningsområdet og mellom etatene innad i en kommune. Dermed er det også store forskjeller når det gjelder en av de viktigste forutsetningene for oppfølging av språkreglens krav. Det synes også å være store forskjeller med hensyn til prioriteringer og innsats for oppfølging av samelovens språkregler innenfor offentlig sektor sett under ett.

Selv om samisk og norsk i følge rapporten fortsatt ikke er likestilte språk innenfor forvaltningsområdet, blir de to språkene i større grad enn tidligere oppfattet som likeverdige. Dette har trolig svært stor betydning for identitet og selvaktelse, ikke minst i områder der samisk språk og identitet har vært særlig utsatt for nedvurdering. Samelovens språkregler har også ført til at det er gjort et omfattende og i stor grad også nyskapende arbeid for å imøtekomme målsettinger om tospråklighet og samiskspråklige tjenester. Dette gjelder både kommunale, fylkeskommunale og statlige etater.

Det har altså skjedd positive endringer med hensyn til språklige rettigheter og språkets status, men ikke tilstrekkelig. Materialet som ligger til

grunn for denne evalueringen viser at samisk språk fortsatt er i en utsatt posisjon. Særlig uttrykkes det bekymring for sør- og lulesamisk, men også nordsamisk beskrives som et truet språk.

Rapporten vurderer hvorvidt samelovens språkregler ivaretar internasjonale forpliktelser, særlig minoritetsspråkspakten. Samelovens språkregler implementerer imidlertid ikke samtlige bestemmelser i minoritetsspråkspakten, som er et svært omfattende og presist dokument. Rapporten konkluderer med at det er et behov for å tilpasse samelovens språkregler til internasjonale forpliktelser.

Rapporten foreslår at myndighetene vurderer å utvide virkeområdet for språklige rettigheter og å satse på (re)vitalisering av samisk språk. Begrepe samiske distrikt, virksomheter og eventuelt også samiske virksomheter foreslås som utgangspunkt for en slik drøfting. Rapporten foreslår at det nedsettes et vitaliseringsutvalg for samisk språk. Rapporten legger vekt på behovet for språksamarbeid over landegrensene i samiske bosetningsområder.

Regjeringen vil følge opp evalueringen i samarbeid med Sametinget. Evalueringsrapporten vil være et viktig grunnlag for en handlingsplan for samisk språk.

19.4.3 Stadnamnlova

Stadnamnlova skal sikre samiske stedsnavn i samsvar med nasjonalt lovverk og internasjonale avtaler og konvensjoner. Loven ble endret i 2006. En hensiktene med lovrevisjonen var å forenkle saksbehandlingsreglene, og samtidig sikre en grundig og fornuftig saksbehandling for samiske og kvenske stedsnavn.

Lovendringen er i 2007 fulgt opp med en endring av forskriften. I forskriftsrevisjonsarbeidet har det vært tett samarbeid med Sametinget og navnekonsulenten for samiske stedsnavn for å sikre at hensynet til samiske stedsnavn blir tilstrekkelig ivarettatt. Sametingets forslag har i hovedsak blitt tatt til følge.

Både i loven og forskriften er det tatt inn endringer som innebærer at bruken av samiske navn styrkes. Blant annet blir det nå stilt krav til bruk av korrekt stavemåte og bruk av samiske tegn. I henhold til bestemmelsene i loven skal det samiske navnet nå alltid stå først på skilt i det samiske forvaltningsområdet. I forskriften er det foreslått å åpne for at kommunen kan velge at det samiske navnet skal stå først på skilt også i områder som ikke er en del av det samiske forvaltningsområdet.

Figur 19.2 Trespråklig skilting

Foto: Kurt Johnsen.

Bruken av samiske navn er ytterligere styrket ved at det i lovens § 9 er bestemt at samiske stedsnavn som benyttes av folk som bor fast på stedet eller har næringsmessig tilknytning til stedet til vanlig, skal benyttes av det offentlige på skilt, kart osv. Stedsnavnet er forutsatt benyttet av eget tiltak. Det er i lovens § 10 dessuten åpnet for å klage over manglende bruk av fastsatt samisk stedsnavn. Klagenemnda kan gi Sametinget anledning til å uttale seg. Lovens § 11 gir Sametinget myndighet til å oppnevne konsulenter for samiske stedsnavn.

19.5 Samisk språk og IKT

Regjeringens målsetting er at all teknologisk utvikling innen informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT) i offentlig sektor skal bygge på prinsippet om universell utforming. Dette skal gi alle brukerne merverdi ved bruk av teknologien. Regjeringen har som mål å sikre at alle har mulighet og motivasjon til å tilegne seg nødvendig kompetanse for å kunne nyttiggjøre seg teknologi og nye tjenester på en best mulig måte.

I følge St.meld. nr. 17 (2006–2007) *Eit informasjonssamfunn for alle* må en vellykket politikk for digital inkludering baseres på tre hovedpilarer:

- Tilgang til nett, utstyr og innhold.
- Universelt utformede løsninger.
- Digital kompetanse.

Med bakgrunn i dette ser regjeringen behov for blant annet:

- å sikre hele landet et tilbud om tilknytning til bredbåndsnett (jf. kap. 20.6.4),
- å satse på universelt utformet teknologi,

- å styrke satsingen på digital kompetanse i befolkningen, og
- å styrke satsingen på IKT i utdanningen.

Regjeringen fremmet i april 2008 Ot.prp. nr. 44 (2007–2008) om ny diskriminerings- og tilgjengelighetslov. Loven stiller også krav til IKT. Regjeringen foreslår at all ny informasjons- og kommunikasjonsteknologi rettet mot allmennheten fra 1. juli 2011 skal være universelt utformet, dvs. være tilrettelagt slik at tilbudet kan brukes av flest mulig. For eksisterende IKT-løsninger foreslås en endelig frist 1. januar 2021.

I samisk sammenheng handler dette først og fremst om å kunne bruke samisk språk i all IKT-sammenheng, at samiske navn kan skrives korrekt i offentlige registre, og at det utvikles programvare som støtter samisk språk. For de fleste vil ny teknologi, som for eksempel automatisering av tjenester ved bruk av internett, gjøre hverdagen enklere. Å sikre tilgang til den nye teknologien også for samiskspråklige er av stor betydning både for deltakelsen i samfunnet, og for utviklingen av samisk språk. Offentlig sektor har et klart ansvar for å sørge for at de ulike IKT- og nettbaserte tjenestene ikke fører til nye barrierer,

19.5.1 Bruk av samisk tegnsatt – offentlige registre

Det har vært en positiv utvikling de siste årene når det gjelder samisk tegnsatt og IKT. De samiske språkgruppene har i alt 15 spesielle tegn utover de ordinære tegn som eksisterer i det angloamerikanske systemet. Samisk språk er nå implementert i enkelte produsenters operativsystemer. Den europeiske telekomstandardiseringen (ETSI) har fastsatt en felles standard hvor samisk tegnsatt kan gjøres tilgjengelige i mobiltelefonastaturer. Selv om standarden ble fastsatt i 2003, er det ingen mobiltelefoner i markedet i dag som støtter samtlige samiske tegn. Det gjenstår derfor fremdeles utfordringer.

Europarådsresolusjon av juni 2007 om Norges etterlevelse av Minoritetsspråkpakten anbefaler at Norge må sikre at folkeregisteret og andre offentlige registre og institusjoner støtter bruk av samisk tegnsatt, jf. kap. 19.3.2. Det er regjeringens mål at alle offentlige registre skal kunne bruke samiske tegn, og at datautvekslingen mellom registrene skal fungere med samiske tegn. Samiske navn, stedsnavn, adresser osv. må kunne registreres korrekt, slik det er nedfelt i navneloven og stadnamnlova. Selv om situasjonen nå i hovedsak er tilfredsstillende når det gjelder samiske tegn i personlige

datamaskiner, gjenstår det fortsatt en del arbeid før de store, offentlige registrene takler alle de samiske tegnene fullt ut. Fornyings- og administrasjonsdepartementet vurderer nå om det skal etableres et obligatorisk krav for etater og kommuner om bruk av en felles tegnsettstandard (ISO/IEC-10646 (Unicode)) som blant annet vil sikre korrekt håndtering av diakritiske tegn, herunder samiske tegn, på offentlige nettsider og i grenseflatene til offentlige registre. Dette vil blant annet gjelde Folkeregisteret, Enhetsregisteret i Brønnøysund og Statens kartverks register over stedsnavn og adresser.

Alle statlige etater skal vurdere behovet for å ta i bruk programvare/plattformer som gjør det mulig å bruke samisk tegnsett etter hvert som eksisterende programvare skiftes ut. For å gjøre det enklere for offentlige virksomheter å ta i bruk samisk tegnsett, finansierer Arbeids- og inkluderingsdepartementet en kompetansebase og et eget nettsted for samisk tegnsett og IT – *www.samit.no*. Hensikten er at offentlige virksomheter skal kunne henvende seg dit for å få bistand. Det er Standard Norge som driver kompetansebasen på oppdrag fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

19.5.2 Samisk korrekturprogram

Sametinget har siden 2004 gjennomført et prosjekt med utvikling et samisk korrekturprogram for elektronisk tekstbehandling. Prosjektet er finansiert av Sametinget og flere departementer. En stavekontroll til brukere av nordsamisk og lulesamisk ble utarbeidet i løpet av 2007. Denne teknologien vil være et svært viktig hjelpemiddel for å ta vare på og utvikle samisk språk. Målet er at stavekontrollen skal medvirke til at personer som ellers ikke er trygge på at de behersker samisk rettskrivning, skal kunne bruke samisk skriftlig i flere sammenhenger. En del voksne samer fikk ikke opplæring i å skrive samisk da de gikk på skolen. Disse vil trolig kunne ha stor nytte av en slik stavekontroll. Stavekontrollen vil også være et verdifullt redskap i skolen og i språkopplæringsammenheng.

I 2008–2010 vil stavekontrollen for nordsamisk og lulesamisk foreligge i ferdig, fullstendig utgave. Det er likevel naturlig å se på de første årene som en prøveperiode. Det er behov for en prosjektorganisasjon som kan ta imot feilmeldinger og rette feil i programvaren, veilede brukere som skal implementere løsningen, og tilpasse stavekontrollen til nye versjoner av programvare som kommer ut.

Det sørsamiske språket er under sterkt press, med bare noen hundre brukere. Et viktig tiltak for å styrke sørsamisk språk vil være å gi også de sør-

samiske språkbrukerne IT-redskaper som en hjelp til rettskrivingen.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Kunnskapsdepartementet og Sametinget finansier et fortsettelsesprosjekt, «Divvun 2», som både skal stå for vedlikehold og prøvedrift av stavekontrollen for nordsamisk og lulesamisk, samt utvikling av en stavekontroll for sørsamisk. Prosjektet går over 3 år, og målet er at en sørsamisk stavekontroll skal foreligge innen utgangen av 2010.

19.5.3 Talesyntese

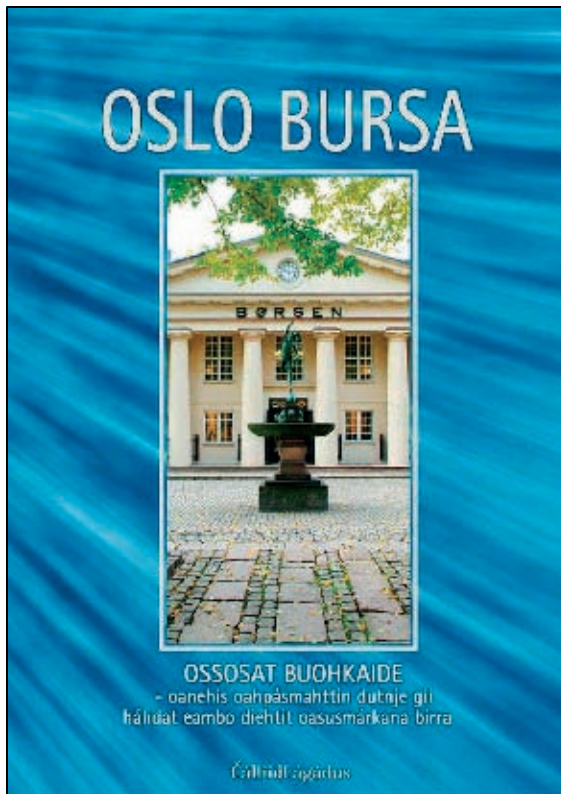
Stadig flere tjenester gjøres elektroniske og mye informasjon gjøres tilgjengelig i digital form, blant annet i biblioteker. For å kunne gi alle tilgang er det av flere pekt på behov for ytterligere innsats fra det offentlige, og mange aktører har pekt spesielt på tilgang til verktøy for talesyntese.

Tale har vist seg å være en effektiv måte å presentere informasjon på, enten den blir brukt alene, sammen med teksten, eller er synkronisert med teksten ved at markøren viser hvilket ord som blir lest. Taleprogram kan gi mennesker med lese- og skrivevansker tilgang til ulike typer tekst, fra fagbøker til aviser. Mennesker som skal lære norsk vil også kunne få god nytte av slik funksjonalitet. Sametinget har utredet om det er mulig å utvikle talesyntese for samiske språk. Talesyntesen er tenkt brukt som tilleggsverktøy i kombinasjon med ordinære korrekturprogram. Erfaring viser at bruk av talesyntese støtter både lese- og skriveprosessen. I tillegg vil talesyntese kunne bli brukt som grunnlag for å utvikle et moderne tjenestetilbud på mange felt.

19.6 Terminologiutvikling

Utvikling av samiske termer er sentralt for å kunne bevare og styrke bruken av samisk språk. Forutsetningen for at samisk kan brukes i faglige sammenhenger, er at det finnes fagterminologi og fagbegreper på samisk.

Sametinget har ansvaret for normering av samisk språk og godkjenning av samiske termer i Norge. Det er Samisk språknemnd (jf. kap. 19.7.5) som godkjenner samiske termer. I Samisk språknemnds langtidsplan for 2007–2009 er termearbeid en av tre hovedsatsingsområder. Språknemnda har som mål å koordinere terminologiprojekter, også over landegrensene, slik at knappe ressurser blir brukt fornuftig. Videre er koordinering og kartlegging av ord viktig for å unngå ordforvirring. De for-

Boks 19.2 Oslo børs på samisk

Figur 19.3 Oslo børs på samisk.

Kilde: Oslo børs.

Å få utviklet en samisk versjon av dette informasjonsheftet er et forsøk på å utvide språket på nye fagområder. Innen økonomi har det hittil vært gjort svært lite innen terminologiutvikling på samisk. Arbeidet har vært organisert som et prosjekt under Finansmarkedsfondet, som finansierer forskning og allmennopplysning innenfor finansmarkedsområdet.

Kilde: www.forskningsradet.no/finansmarkedsfondet/

skjellige landene kan ha forskjellige termer til de samme begrepene.

Sametinget har opprettet ordbasen www.risten.no. Over 14 000 ord er nå registrert i databasen. Basen er søkbar på norsk og samisk. Orddatabasen inneholder samiske termer på sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk. I tillegg til databasen inneholder risten.no også en grammatikkside med informasjon om sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk grammatikk. Det er Sametinget i Norge som drifter risten.no.

Terminologiutvikling og normering er viktig for offentlige myndigheter i oversettelse av lover,

forskrifter og skjema etc. Det er en utfordring for offentlig forvaltning at godkjenningen av samiske termer går sakte, særlig i forbindelse med oversettelse av lover. Det er en målsetning at alle dokumenter statlige organer oversetter, skal være språkfaglig kvalitetssikret og at ny terminologi er godkjent av riktig instans. Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil vurdere å hvordan en best kan kvalitetssikre bruk av samisk språk i lovoversettelse og andre offentlige dokumenter.

19.6.1 Samisk juridisk terminologi

For å ivareta rettssikkerheten for samene er det viktig å unngå misforståelser grunnet språkskjeller. Etter sameloven § 3–2 første ledd skal lover og forskrifter av særlig interesse for hele eller deler av den samiske befolkningen oversettes til samisk. Det er imidlertid et problem at mange juridiske termer ikke finnes på samisk. For å bøte på dette gikk Justisdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Sametinget, Finnmark fylkeskommune og Tana kommune i 2004 sammen om å finansiere prosjektet «Samisk juridisk terminologi» som hadde som mål å utvikle nordsamisk rettsterminologi. Samisk nærings- og utrednings-senter (SEG) ledet prosjektet.

Å utvikle samiske termer er et vanskelig og tidkrevende arbeid. Det gjelder spesielt juridiske termer fordi disse krever en særlig stor grad av presisjon. Prosjektet «Samisk juridisk terminologi» utviklet en rekke termer på samisk blant annet innen strafferett, straffeprosess og sivilprosess. Dessuten ble innholdet av termene forklart, og det ble vist hvordan uttrykkene kan brukes i uttrykk og setninger. Termene legges på www.risten.no etter hvert som Samisk språknemnd har godkjent termene.

Tana kommunes prosjekt «Samisk lovspråk» er et toårig prosjekt. Første del av prosjektet er ferdigstilt i 2007 og det er produsert en liste inneholdende 691 samiske juridiske termer. Språkfaglig og juridisk kompetanse har vært representert i termutviklingsarbeidet. Tana kommune tar sikte på en videreføring av prosjektet i ett år til. Når prosjektet er avsluttet, vil termene søkes godkjent av Samisk språknemnd.

19.7 Sametingets virkemidler for samisk språk

Sametinget behandlet i 2004 en melding om samisk språk – Samisk er tøft (sak 24/04). Meldingen skisserer en rekke tiltak for samisk språk, bl.a.

bruk av samisk i media, situasjonen for de ulike samiske språkene, samisk og IT, og opplæring i samisk på alle nivåer. I forbindelse med plenumsbehandlingen av språkundersøkelsen for 2004 (sak 09/05), påpekte Sametinget en rekke utfordringer i språkarbeidet på ulike sektorer. Sametinget vedtok også bl.a. å arbeide for at flere kommuner innlemmes i forvaltningsområdet for samisk språk, å etablere flere språksentre, å påvirke kommunene når det gjelder grunnopplæringen, og øke læremiddelproduksjonen – særlig for sør- og lulesamisk. Sametinget legger vekt på det grenseoverskridende samarbeidet i språkarbeidet.

Se også Sametingets årsmeldinger 2006 (punkt 6) og 2007 (punkt 7).

I samarbeidsavtalene med fylkeskommunene er språkarbeidet et sentralt punkt. Samarbeidsavtalene omtaler bl.a. samarbeidsarenaer, Sametingets tilskudd til samisk språk i fylkeskommunene, og målsetninger i språkarbeidet. I Finnmark har for eksempel partene forpliktet seg til å motivere kommunene og regionale statsetater til å prioritere samisk språk også utover minimumsbestemmelsene i samelovens språkregler. I sørsamisk område er partene enige om å arbeide fram et språkutviklingsprogram som skal sikre et helhetlig og kvalitativt språktilbud.

Sametinget fordeler i 2008 54 mill. kroner til ulike tiltak for å bevare, styrke og utvikle samisk språk (jf. sak 60/07). Midler til Sametingets språktiltak bevilges over Arbeids- og inkluderingsdepartementets budsjett, se tabell 8.

19.7.1 Samefolkets fond – språkutviklingstiltak

Sametinget fordeler i 2008 10 mill. kroner av avkastningen av Samefolkets fond. 5,8 mill. kroner vil bli fordelt etter søknad. Av dette er 2 mill. kroner avsatt til prosjekter som stimulerer til flere aktive språkbrukere og 0,8 mill. kroner til doku-

mentasjons- og formidlingsprosjekter innefor tradisjonell kunnskap. 3 mill. kroner skal gå til å øke antall utgivelser av samiskspråklig litteratur. 4,2 mill. kroner er i 2008 avsatt til utviklings-, utrednings- og dokumentasjonsformål, 3 mill. kroner til utvikling av språkprogram og 1,2 mill. kroner til dokumentasjon og formidling av tradisjonell kunnskap.

19.7.2 Tilskudd til kommuner og fylkeskommuner i forvaltningsområdet for samisk språk

Tospråklighetsmidlene er det mest sentrale virkemidlet for å oppfylle samelovens språkregler. Midlene skal bidra til å sikre et tospråklig tjenestetilbud i forvaltningsområdet for samisk språk. Sametingets plenum fastsetter fordeling av tospråklighetsmidler til kommuner og fylkeskommuner i forvaltningsområdet.

Ordningen ble etablert av Kommunaldepartementet i 1985 som en tilskuddsordning til samisk tolketjeneste med en bevilgning på 0,6 mill. kroner. Bevilgningen ble gradvis økt og tilskuddet ble utvi-

Boks 19.3 Samisk alfabetiseringsprogram – et viktig språkløft i Troms

Troms fylkeskommune og Sametinget er i samarbeidsavtalen, som ble fornyet i 2007, blitt enige om å ta initiativ til et samisk alfabetiseringsprogram. Målsetningen er å få til et større språkløft, hvor innsats koordineres på tvers av forvaltningsgrenser (barnehager, grunnskole, videregående skole) og mot private aktører (barnehager, språksentra, voksenopplæring). Partene ser behovet for en større innsats over fem til ti år.

Tabell 19.1 Sametingets fordeling av midler til språktiltak (i 1000 kr).

Formål	2006	2007	2008
Tospråklighetsmidler	33 850	38 350	42 750
Språkprosjekter innenfor forvaltningsområdet for samisk språk	1 057	1 360	1 360
Språkprosjekter utenfor forvaltningsområdet for samisk språk	2 432	2 850	2 850
Grunntilskudd til språksentre	4 050	4 176	4 500
Samisk er tøft (kampanje rettet mot ungdom)	1 000	400	0
Samisk korrekturprogram	2 740	3 243	2 600
Sum	45 129	50 379	54 060

det til også å omfatte tospråklig forvaltning. Ved innføringen av samelovens språkregler i 1992 var det satt av 16,35 mill. kroner til tilskudd til tolketjeneste og tospråklighet i kommunene og fylkeskommunene innenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Ordningen ble overført til Sametinget fra 1993. Tilskuddet har økt betydelig de siste årene. Ved utvidelsen av forvaltningsområdet til også å omfatte Tysfjord i 2006, økte regjeringen bevilgningen med 5 mill. kroner. Tilsvarende økning i budsjettet har skjedd fra 2008 når Snåsa kommune nå omfattes av forvaltningsområdet for samisk språk.

Sametingets eget mål for tospråklighetstilskuddet er at det skal være mulig å bruke samisk språk på alle samfunnsnivå og -sektorer. Dette skal bl.a. oppnås gjennom dialog med kommuner og fylkeskommuner om hvordan samisk språk skal fremmes og synliggjøres. Sametinget gjennomfører faste møter med kommunene og fylkeskommunene i forvaltningsområdet for samisk språk.

Et vilkår for utbetalingen av tilskuddet fra Sametinget er at kommunene og fylkeskommunene utarbeider en språkutviklingsplan. Kommunen skal også utarbeide en rapport med vurderinger av effekten av virkemidlene i kommunen i tillegg til å utarbeide regnskap over bruken av midlene foregående år.

19.7.3 Samiske språksentre

I 2008 er det ni samiske språksentre som får tilskudd fra Sametinget. Sentrene er spredt over et stort geografisk område og ligger i Porsanger, Kåfjord, Tysfjord, Evenes, Nesseby, Tana, Ullsfjord, Røros og Alta. Formålet med språksentrene er å fremme samisk språk og styrke bruken av samisk. Sentrene arrangerer språkkurs, gjennomfører ulike prosjekter og andre aktiviteter hvor språket er i sentrum. De samiske språksentrene er viktige språkarenaer, spesielt der samisk språk står svakt. Opprettelse av språksentrene er initiert av lokale aktører, og ideen bak opprettelsene har vært behovet for å samle ressursene og opprette språkarenaer.

I samarbeidsavtalene mellom Sametinget og fylkeskommunene (jf. kap. 7.3.1) inngår språkutviklingsarbeid som en del av avtalen. De samiske språksentrene er nødvendige og hensiktsmessige arenaer for utvikling og bevaring av samisk språk. Derfor ønsker samarbeidspartene at det etableres flere funksjonelle samiske språksentre i de ulike områdene.

19.7.4 Andre språktiltak

Sametinget gir tilskudd til *språkprosjekter* både innenfor og utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. De siste årene har Sametinget hatt fokus på innsamling, utvikling og registrering av terminologi, og innsamling av samiske stedsnavn. Sametinget har også sett det som viktig å satse på alternative språkarenaer utenom skole og barnehage for barn og unge. Én strategi er å utvikle arenaer for barn og unge der samisk høres, synes og gir positive relasjoner.

Sametinget har etablert en tilskuddsordning for *samiskspråklige publikasjoner* (jf. kap. 14.4.2). Det utgis nå publikasjoner rettet mot barn, unge og kvinner. Sametinget tildeler også midler til det tradisjonsrike religiøse magasinet Nuorttanáste. Sametinget vil fortsatt arbeide for å styrke tilbudet, og samarbeide på nordisk nivå for å fremme samiske publikasjoner. Samiskspråklige publikasjoner er viktig for å styrke samiskspråklige lesevaner, for å stimulere til skapende skrivekunst spesielt blant samiske barn og unge, og for å synliggjøre og stimulere mangfoldet i samisk kultur og identitet.

Sametingets arbeid med *samisk korrekturprogram* omtales i kap. 19.5.2.

19.7.5 Samisk språknemnd

Samisk språknemnd er underlagt Samisk parlamentarisk råd og er et vedtaksorgan i felles samiske språkspørsmål. Samisk språknemnds formål er å ivareta og utvikle den kulturarv som knyttes til det samiske språket, og slik fungere som et fag- og sakkyndig organ, samordne og tilpasse oppgaver ved bruk og røkt av samisk språk, drive formidling mellom nasjonale samiske språkorganer og koordinere samisk språkarbeid. Et viktig felles mål er at samisk språk får samme status i Norge, Sverige, Finland og Russland. Samisk språknemnd samarbeider med de nordiske landenes språkråd og terminologifaglige institusjoner.

Språknemnda består av tolv medlemmer foreslått av sametingene og sameforeningene i Russland. Nemndas medlemmer oppnevnes av Samisk parlamentarisk råd. Sekretariatet, som for tiden består av to personer, er samlokalisert med Sametingets kontor i Kautokeino. Samisk språknemnd finansieres av sametingene i Finland, Sverige og Norge.

I Språknemndas langtidsplan for 2007–2009 fokuseres det på termarbeid, bevaring og utvikling av samisk språk og samarbeidet mellom Samisk

språknemnd og sametingenes språkorganer. Se også kap. 19.6 om terminologiutvikling.

19.7.6 Navnekonsulenten for samiske stedsnavn

Arbeidet med samiske stedsnavn i Sametingets navnetjeneste omfatter først og fremst rådgivning av skrivemåten av stedsnavn. Etter hvert som samisk språk er blitt tatt mer og mer i bruk i offentlig sammenheng, har også etterspørselen økt. Alle vedtatte stedsnavn blir ført inn i databasen SSR (Sentralt stedsnavnsregister) som driftes av Statens kartverk. Se også kap. 19.4.3.

19.8 Strategier og tiltak

Norge har tatt viktige skritt de senere årene for å styrke samisk språk, noe også Europarådets ekspertkomité understreker i sine kommentarer til den tredje rapporten om Norges etterlevelse av Minoritetsspråkpakten. Regjeringen vil fortsette arbeidet med å oppfylle Minoritetsspråkpakten generelt og de anbefalinger som er gitt av Ministerkomiteen spesielt.

Samisk språk er fortsatt i en utsatt stilling. Særlig er de små samiske språkene truet. Trolig er avgangen av samiske språkbærere i Norge større enn tilveksten. Et levende samisk språk er en sentral del av samisk kultur. Regjeringen vil derfor invitere Sametinget til et samarbeid om å utarbeide en handlingsplan for samisk språk. Regjeringen vil innenfor dette arbeidet legge vekt på å styrke sørsamisk og lulesamisk språk. Målet med en handlingsplan for samisk språk er å se helheten i det arbeidet som gjøres for samisk språk i dag, og i samarbeid med Sametinget vurdere hva som er de viktigste innsatspunktene for å sikre samisk som et levende og kulturbærende språk i fremtiden.

Regjeringen vil styrke sørsamisk språk gjennom å bidra til finansieringen av et korrekturprogram for sørsamisk språk, og Arbeids- og inkluderingsdepartementet har satt av 1 mill. kroner til formålet i 2008. Bevilgningen på 0,5 mill. kroner over Arbeids- og inkluderingsdepartementets budsjett til Elgå oppvekstsenter i Engerdal kommune er videreført i 2008 for sikre et sørsamisk skoletilbud i området.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har i 2008 avsatt midler til tiltak for østsamisk/skoltesamisk språk og kultur, jf. kap. 2.2.

Det arbeidet som gjøres i flere kommuner, ved skoler, utdannings- og forskningsinstitusjoner og språksentre viser en positiv utvikling. Likevel viser evalueringen av samelovens språkregler at de fleste offentlige organer som omfattes av reglene, ikke oppfyller lovens krav fullt ut. Hovedårsaken synes å være mangel på kompetanse i samisk språk blant ansatte innen offentlige etater. Evalueringen av samelovens språkregler vil være et viktig grunnlag for arbeidet med en handlingsplan for samisk språk.

Regjeringen mener det er viktig å etablere tospråklige samfunn der hvor dette er mulig, og er positiv til en ytterligere utvidelse av forvaltningsområdet for samisk språk. Innlemmelse av en kommune i forvaltningsområdet for samisk språk er viktig for den enkeltes rett til å bruke samisk i møte med det offentlige. I tillegg synes forståelsen av samisk og norsk som likeverdige språk å ha blitt en alminnelig oppfatning og har således stor betydning for identitet og selvrespekt. Til slutt bidrar innlemmelse i forvaltningsområdet til økt kompetanse og til å styrke og utvikle samisk språk.

Det er et viktig mål for regjeringen å øke bruken av samisk i det offentlige rom. Samisk språk skal kunne benyttes på alle samfunnsarenaer. Mer av den offentlig informasjonen må utgis også på samisk. For å gjøre forvaltningen mer bevisst om bruken av samisk språk, skal departementene omtale dette i tildelingsbrevene til aktuelle statlige virksomheter.

Det er en utfordring for offentlig forvaltning at arbeidet med å godkjenne samiske termer går sakte, særlig i forbindelse med oversettelse av lover. Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil vurdere hvordan en best kan kvalitetssikre bruk av samisk språk i lovoversettelser og andre offentlige dokumenter.

Det er regjeringens mål at alle offentlige registre skal kunne bruke samiske tegn, og at datautvekslingen mellom registrene skal fungere med samiske tegn. Fornyings- og administrasjonsdepartementet vurderer nå om det skal etableres et obligatorisk krav for etater og kommuner om bruk av en felles tegnsattstandard.

20 Ressursutnyttning og verdiskapning i samiske områder

I samiske områder og i samisk kultur er bruken av naturen, naturressursene og landskapet sentral. Dette er det redegjort for i flere offentlige utredninger, senest i NOU 2007: 14 Samisk naturbruk og rettssituasjon fra Hedmark til Troms – Bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget. Bruken og nærheten til landskapet er endret over tid, men kunnskapen og kunnskapsuniverset er på mange måter bevart og overført gjennom sosial og praktisk involvering i landskapet der denne kunnskapen er lokalisert. Kunnskapen om landskapet innebærer også at en får kulturell og språklig kompetanse og muligheten til å delta på den identitetsarenaen som landskapet er. Mens landskapets funksjonelle betydning på mange måter er mindre i dag enn tidligere, så har kanskje dets symbolske betydning for samisk identitet blitt sterkere.

Høsting – for eksempel fiske, jakt, fangst, bærplukking – er en viktig del av samisk tradisjonell næringsutøvelse, og er vanlig i de aller fleste samiske bygdene. Høstingen er et tilleggsbidrag til den totale husholdsøkonomien og er viktig, i mange tilfeller helt avgjørende, for et husholds totale inntjening og dermed muligheten for å bo i disse områdene. Grensen mellom næringsvirksomhet og selvforsørgingsbruk kan være utydelig. Den vanlige forståelsen av begrepet næring og næringsvirksomhet er derfor ikke alltid egnet i samisk sammenheng.

Velfungerende, trygge og identitetsskapende lokalsamfunn er avgjørende for et godt velferdsamfunn. En aktiv og målrettet distrikts- og regionalpolitikk skal bidra til å sikre arbeidsplasser og velferd der folk bor. Norge er et langstrakt land med spredt bosetting og store variasjoner i ressursgrunnlag, kultur, historie og identitet. Kombinasjonen av mangfold og fellesskap må gjenspeiles i velferdspolitikken og i en tydelig politikk for regional utvikling.

Regional- og distriktpolitikken bygger på tre hovedstrategier, jf. St.meld. nr. 21 (2005–2006) *Hjerte for heile landet*. Om distrikts- og regionalpolitikken:

- Bedre grunnlaget for utvikling i de enkelte regioner ved å styrke kompetansen, tilrettelegge for nyskaping og næringsutvikling, redu-

- sere avstandshindre, utvikle livskraftige lokalsamfunn og fremme bærekraftig bruk av naturressursene. Regional- og distriktpolitiske hensyn skal tillegges sterkere vekt i politikken på de enkelte sektorer. Politikken skal bedre tilpasses regionale forhold og samordnes bedre.
- Satse på å utvikle næringsvirksomhet på områder hvor de enkelte regioner har spesielle fortrinn.
- Sette inn en særskilt innsats for å møte utfordringene i de mest utsatte områdene. De distriktpolitiske virkemidlene skal styrkes.

Regjeringen vil legge fram en ny stortingsmelding om distrikts- og regionalpolitikken våren 2009. Meldingen skal inneholde en gjennomgang av status i distrikts- og regionalpolitikken og ambisjoner, nye mål og rammer for et videre offensivt arbeid på politikkområdet i neste stortingsperiode.

Rammebetingelser som gjelder generelt for distriktene har også betydning for verdiskapning og utvikling av næringslivet i samiske bosettingsområder. Regjeringen ser det som viktig at man utvikler en næringspolitikk som også er tilrettelagt for samiske bosettingsområder.

Regjeringen ønsker å skape ringvirkninger på land av utviklingen i olje- og gassektoren i Nord-Norge. Det legges vekt på behovet for å fremme positiv utvikling innenfor andre viktige næringer som fiske og havbruk, reiseliv, landbruk og reindrift. Det gjelder også næringer som er viktige for de samiske bosettingene og den samiske kulturen i tillegg til reindriften.

Regjeringen ønsker også å legge vekt på å fremme innovasjon og nyskaping i næringslivet. Soria-Moria-erklæringen sier at regjeringen vil sette i verk et verdiskapingsprogram for næringskombinasjoner i samiske strøk og satse på samisk reiselivsutvikling som skal sikre og styrke næringslivet i samiske områder.

Regjeringen vil at Sametinget skal ha reell innflytelse på utforming av jordbruks-, reindrifts- og fiskeripolitikken, og på forvaltningen av avgjørende ressurser for samisk samfunnsliv. Se Sametingets årsmeldinger 2006 (punkt 9) og 2007 (punkt 10) om Sametingets virkemidler og arbeid på næringsutviklingsområdet.

Bærekraftsperspektivet er de siste årene innarbeidet i nye lover som finnmarksloven og reindriftsloven, og i forslag til ny plan- og bygningslov og havressurslov. Bærekraftsbegrepet innbefatter både en økologisk, økonomisk, sosial og kulturell dimensjon, noe som vil gi grunnlag for en mer helhetlig tilnærming til bruk og vern.

20.1 Arbeidet med rettsforhold i samiske områder

20.1.1 Finnmarkskommisjonen og Utmarksdomstolen for Finnmark

Etter finnmarksloven skal det opprettes en kommisjon, Finnmarkskommisjonen, for å kartlegge eksisterende rettigheter til den grunnen Finnmarkseiendommen 1. juli 2006 overtok fra Statskog SF. I tillegg skal det opprettes en særdomstol, Utmarksdomstolen for Finnmark, for å pådømme tvister som reiser seg i den forbindelse. Kommisjonen ble oppnevnt i statsråd 14. mars 2008. Domstoladministrasjonen bestemte 4. april 2008 at kommisjonens sekretariat skal ligge i Tana. En tar sikte på at kommisjonen skal være operativ fra rundt månedsskiftet august/september 2008.

Oppnevningen av utmarksdomstolen utstår noe siden det ikke vil være anledning til å bringe saker inn for domstolen før kommisjonen har avsluttet kartleggingen av eksisterende rettigheter i det første utredningsfeltet.

20.1.2 Samerettsutvalget II

Samerettsutvalget ble gjenoppnevnt i juni 2001 for generelt å utrede «spørsmålene omkring den samiske befolknings rettslige stilling når det gjelder retten til og disponering og bruken av land og vann i samiske bruksområder utenfor Finnmark fylke» (mandatets avsnitt 2.2). Herunder skulle utvalget blant annet redegjøre for historiske forhold og vurdere behovet for lovendringer.

Utvalget la i desember 2007 frem NOU 2007: 13 Den nye sameretten som inneholder en rekke forslag om ny lovgivning og om endringer i eksisterende lover. En la samtidig frem NOU 2007: 14 Samisk naturbruk og rettssituasjon fra Hedmark til Troms, som inneholder ulike historiske bakgrunnsutredninger.

Et samlet utvalg foreslår en ny lov om kartlegging og anerkjennelse av rettigheter til grunn og naturressurser i tradisjonelle samiske områder fra og med Troms og sørover.

Forslaget springer ut av en erkjennelse om at både samer og andre ved langvarig bruk av land og

vann kan ha opparbeidet seg rettigheter til grunn og naturressurser som ikke har vært gjenstand for formell rettslig anerkjennelse. Foruten en kommisjon som skal kartlegge slike rettigheter, foreslås det å etablere en særdomstol som skal avgjøre tvister om rettighetene. Forslaget har en parallell i finnmarksloven kapittel 5, og er fremmet for å oppfylle statens forpliktelser etter ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 14.

Et flertall på ni medlemmer foreslår å overføre statens grunn i Nordland og Troms, som utgjør vel 30 000 km², til regionalt offentlig eierskap ved Hålogalandsallmenningen. Det nye eierorganets styre skal ha to medlemmer oppnevnt av Sametinget, to av Nordland fylkesting og to av Troms fylkesting. Eierrådigheten vil være underlagt ulike lovfestede begrensninger av hensyn til de som har bruksrettigheter på Hålogalandsallmenningens grunn.

Forvaltningen av rettighetene til bufebeite, hugst, jakt, fangst og fiske foreslås lagt til inntil seks regionale utmarksstyrer. Disse skal ha representanter fra reindrift, jordbruk og jakt-, fiske- og friluftssinteressene. Utmarksstyrene skal oppnevnes av kommunene i vedkommende region, men vil ha en frittstående stilling både i forhold til Hålogalandsallmenningen og kommunene. Gjeldende generelle rettighetsreguleringer foreslås i hovedsak videreført, men det foreslås en lovfesting av rettigheter som ligger til jordbruksseiendom.

Et mindretall på tre medlemmer foreslår å utvide Hålogalandsallmenningen til de statseide samiske områdene i Sør-Norge, men slik at eierorganet også forvalter utmarksrettighetene. Etter forslaget oppnevner Sametinget og de berørte fylkestingene tre styremedlemmer hver.

Et annet mindretall (to medlemmer) foreslår å videreføre statens grunneierrolle i Nordland og Troms. Den samiske og lokale innflytelsen vil bli styrket ved etablering av regionale utmarksstyrer, som i hovedsak vil ha en rolle som saksforberedende organer.

Samerettsutvalget har også foreslått en ny lov om saksbehandling og konsultasjoner ved tiltak som kan få virkning for naturgrunnlaget i de tradisjonelle samiske områdene i Norge. Forslaget er fremmet av et samlet utvalg. Det konkretiserer gjeldende prinsipper for saksbehandling og konsultasjoner, jf. blant annet ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 6, 7 og 15, når det overveies å iverksette tiltak som kan få direkte innvirkning på bruken av de aktuelle områdene.

Hensikten med forslaget er å sikre samisk deltakelse i beslutningsprosesser i saker som kan få betydning for samiske rettighetshavere og interesser. Et overordnet mål er å unngå at det iverksettes

tiltak som kan stride mot folkerettens krav om vern av samisk materiell kultur.

Utvalget foreslår også en del endringer i andre lover. Blant annet foreslås det visse justeringer i fjellova for å synliggjøre reindriftens rettigheter i statsallmenningene i de sørsamiske områdene. Det foreslås også at fjellstyrene i disse allmenningene utvides fra fem til sju medlemmer, og slik at reindriften og jordbruket hver vil få to medlemmer.

Reindriftingslovens regler om erstatningsansvar for skade påført av rein foreslås så langt som mulig parallellført med det som gjelder for skade påført av andre beitedyr. Det foreslås også endringer i en del av lovens enkeltbestemmelser for å synliggjøre at reindriftingsretten der det har vært drevet reindrift fra gammel tid, har et selvstendig rettsgrunnlag i langvarig bruk.

Det er også foreslått visse særskilte saksbehandlings- og konsultasjonsregler i naturvernloven, bergverksloven og plan- og bygningsloven.

Utvalget har ikke foreslått noen direkte endringer i lovgivningen om fiske i havet, men de foreslåtte generelle saksbehandlings- og konsultasjonsreglene vil også få anvendelse ved fiskerireguleringer. En har for øvrig trukket frem ulike endringer og tiltak som det kan være aktuelt å iverksette for å styrke situasjonen for kyst- og fjordfisket i sjøsamiske områder, og anbefaler at disse vurderingene ses i sammenheng med forslagene fra Kystfiskeutvalget for Finnmark i NOU 2008: 5, jf. nedenfor.

Utredningen i NOU 2007: 13 ble sendt på høring 15. februar 2008. På grunn av dens omfang og det store antallet lovforslag som er fremsatt, er høringsfristen satt til 15. februar 2009.

20.1.3 Kystfiskeutvalget for Finnmark

Stortinget behandlet finnmarksloven i vårsesjonen 2005. Finnmarksloven omhandler bruk av land og vann i Finnmark og rettigheter til naturressursene i fylket. Loven omhandler ikke fiske i sjø. I Innst.O. nr. 80 (2004–2005) bemerket flertallet at «spørsmålet om retten til og forvaltning av saltvannsfisket i samiske bosettingsområder har vært gjenstand for atskillig utredning, særlig i perioden 1990–2001». Flertallet viste videre til at det «etter flertallets mening ikke [kan] utelukkes at det foreligger føringer både i folkeretten og i norsk rett for å ta særlig hensyn til fisket i sjøsamiske områder i utformingen og praktiseringen av fiskeriforvaltningen. I forhold til dagens aktuelle situasjon er det imidlertid ikke utredet konkret hvordan disse hensyn mest effektivt og hensiktsmessig kan ivaretas i den løpende fiskeriforvaltningen».

I forbindelse med behandlingen av finnmarksloven fattet Stortinget 6. juni 2005 følgende anmodningsvedtak i tråd med forslag fremmet av flertallet i Justiskomiteen:

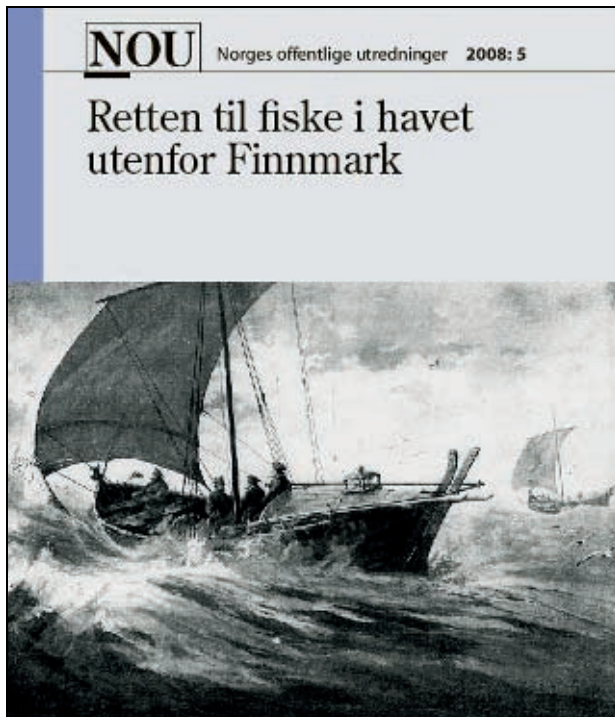
«Stortinget ber Regjeringen snarest mulig foreta en utredning av samer og andres rett til fiske i havet utenfor Finnmark, herunder minimumskvote for båter under ti meter, og fremme en oppfølgende sak om dette for Stortinget.»

Regjeringen ga Fiskeri- og kystdepartementet i oppdrag å sørge for at Stortingets anmodningsvedtak ble fulgt opp. Fra januar til juni 2006 ble det avholdt tre konsultasjoner som alle involverte Sametinget, Finnmarks fylkeskommune og Fiskeri- og kystdepartementet, med Arbeids- og inkluderingsdepartementet som observatør. Konsultasjonene ble ført på politisk nivå. Konsultasjonene munnet ut i fastsettelse av et mandat for et utvalg som skal utrede samers og andres rett til fiske i havet utenfor Finnmark. Utvalget, i alt ni personer ledet av tidligere høyesterettsjustitiarius Carsten Smith, ble oppnevnt i statsråd 30. juni 2006. Utvalget tok senere navnet Kystfiskeutvalget for Finnmark.

Utvalgets arbeid ble avsluttet ultimo desember 2007 og innstillingen er publisert som NOU 2008: 5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark. Innstillingen ble avgitt fiskeri- og kystministeren på et folkemøte i Vestertana 18. februar 2008. Innstillingen vil bli sendt på bred høring.

Utvalgets hovedoppgave var i følge mandatet på prinsipielt grunnlag å utrede samers og andres rett til fiske i havet utenfor Finnmark. Med dette ble det spesielt siktet til utredning av samers og andres rett til saltvannsfiske i kystnære farvann og fjorder langs Finnmarks kyst. Som et ledd i dette arbeidet skulle utvalget utarbeide og presentere en historisk gjennomgang og kartlegging av samers og andres utøvelse av fiske i Finnmark, og likeledes om fiskerinæringens økonomiske og kulturelle betydning for befolkningen i Finnmark. Fremstillingen skulle også omfatte betydningen av relatert landbasert virksomhet. Utvalget skulle videre utarbeide en oversikt over relevante folkerettslige kilder og norsk rett, over tidligere utredninger, offentlige dokumenter, rettspraksis o.l. som er relevant for spørsmålet, samt over reguleringstiltak o.a. som har vært brukt for å ivareta relevante regionalpolitiske målsettinger.

Utvalget har i forbindelse med sitt arbeid holdt åpne høringsmøter i alle Finnmarks kystkommuner. Formålet med høringsmøtene var å få et inntrykk av aktiviteten i fiskeriene i dag, høre om

Figur 20.1 Kystfiskeutvalgets innstilling

lokale fiskeritradisjoner, og innhente innbyggernes synspunkter på gjeldende fiskerireguleringer. Utvalget var også interessert i å få eventuelle forslag til endringer i disse reguleringene.

I sin innstilling konstaterer utvalget en rett til fiske i havet utenfor Finnmark for folk som er bosatt i Finnmark. Retten bygger på historisk bruk og folkerettens regler om urfolk og minoriteter. Utvalget tilrår at retten skal gjelde for alle som bor i fylket, uavhengig av etnisk og kulturell tilknytning. Retten er foreslått nedfelt i en lov om retten til fiske i havet utenfor Finnmark (finnmarksfiskeloven). Utvalget foreslår videre en særlig rett til å fiske i fjordene for folk bosatt ved den enkelte fjord, i loven kalt fjordretten. Utenfor fjordene skal fremmedfiskerne, fiskere som ikke er bosatt i Finnmark, ha rett til å fiske på lik linje med finnmarksfiskere. Det foreslås opprettet et nytt regionalt organ, Finnmark fiskeriforvaltning, med myndighet til å fastsette reguleringer for fartøystørrelser og redskapsbruk i havet ut til fire nautiske mil fra grunnlinjene. Organet skal også disponere over kvoter eller fisketillatelse til fremme av Finnmarks fjord- og kystfiske. Organet vil ha et styre på seks medlemmer, der Sametinget og Finnmark fylkesting oppnevner tre medlemmer hver. Utvalgets forslag innebærer i sum en egen kystfiskesone for Finnmark, i loven kalt Finnmarkssonen.

20.2 Offentlige reguleringer som påvirker bruken av utmark

Innen tradisjonell samisk kultur har høsting av utmarksressurser vært en del av næringsgrunnlaget. Bruk av naturen er derfor i dag både en kilde for livsopphold, og en viktig bestanddel i utøvelse, bevaring og videreføring av samisk kultur. Områder som fra et klassisk friluftsperspektiv vil være grunnlag for fritid og rekreasjon, vil fra et samisk perspektiv kunne oppfattes som næringsarealer. I tillegg vil områder som fra et friluftsperspektiv oppfattes som allmenning, fra et samisk perspektiv oppfattes ut fra tradisjonelle siida-grenser. Tradisjonell samisk naturbruk og naturforståelse skiller seg derfor på flere måter fra det klassiske friluftslivet, slik det bl.a. er beskrevet i St.meld. nr. 39 (2000–2001) *Friluftsliv – Ein veg til høgare livskvalitet*.

Det har også oppstått konflikter mellom tradisjonell samisk bruk og opprettelsen av verneområder i medhold av naturvernloven, og mellom tradisjonell samisk bruk og arealkrevende næringer som vannkraftsutbygging, bergverksvirksomhet, turisme m.m.

Gjennom saksbehandlingsrutiner har man over flere år søkt å skape mekanismer for å minske konflikt og interessemotsetninger mellom tradisjonell samisk bruk i forhold til både ønske om vern og ønsket om næringsutvikling.

Se også Sametingets årsmeldinger.

20.2.1 Ny plandel i plan- og bygningsloven

Regjeringen la i februar 2008 fram et forslag til ny plan- og bygningslov (Ot.prp. nr. 32 (2007–2008) Om lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven) (plandelen)). Loven vil ha et bredt samfunnsmessig perspektiv, og være et virkemiddel for å fremme bærekraftig utvikling til beste for den enkelte, samfunnet og framtidige generasjoner. Planlegging skal gi felles rammer for bruk og vern av arealressurser regionalt og kommunalt, og sikre at privat planlegging og utbygging skjer innenfor disse rammene. Lovforslaget vil gi politiske myndigheter et egnet redskap til å fastlegge mål, legge til rette for verdiskaping og selssetting, og ivareta langsiktige miljøhensyn, folkehelsen og andre allmenne interesser. Dette har stor betydning for fordeling av goder og byrder mellom innbyggerne. Av særlig betydning er hvordan arealbruken fastlegges og tilhørende interessekonflikter løses. Dette stiller krav til måten plan-systemet utformes på. Lovforslaget vil legge til rette for en styrking av den sektorovergripende,

samfunnsrettede planleggingen, med samordning av interesser og hensyn på tvers av sektorer og samfunnsområder innenfor lovens system. Dette vil kunne gi bedre prioritering av de offentlige ressursene og en større grad av måloppnåelse.

Samisk kultur, næringsutøvelse og samfunnsliv er under press fra det norske storsamfunnet på mange måter, men kan ivaretas og fremmes gjennom en aktiv og bevisst planlegging i kommuner og fylker. Plan- og bygningslovens regler, og hvordan loven blir praktisert, har derfor en stor betydning for hvordan de samiske interessene blir ivare tatt.

Grunnloven § 110a og internasjonale regler forplikter både kommunale, regionale og statlige myndigheter til å gjøre hensynet til samisk kultur, næringsutøvelse og samfunnsliv til gjenstand for særskilt behandling og vurdering i samfunnsplanleggingen generelt, og i arealplanleggingen spesielt. Dette vil gjelde i de kommuner og regioner der det er tydelige samiske interesser, og ellers i plansaker som berører den samiske befolkningen spesielt. De samiske interessene må ha mulighet til å komme fram i planprosessen. Hensynet må tillegges en slik vekt ved avveiningen at samisk kultur, næringsutøvelse og samfunnsliv bevares eller fremmes gjennom planene, og ikke trues.

I kommuner med en betydelig samisk befolkning bør kommuneplanleggingen offensivt ta opp oppgaver for å legge til rette for vern og utvikling av samisk kultur, næringsutøvelse og samfunnsliv. Tilsvarende bør slike spørsmål tas opp i den regionale planleggingen.

Hensynet til samiske interesser skal kunne ivaretas på samme måte som andre viktige nasjonale og regionale hensyn i planleggingen. Det er først og fremst Sametinget som har autoritet til å identifisere og uttrykke de samiske interessene i plansammenheng. Imidlertid vil det kunne være en plikt for planmyndighetene å konsultere andre interesser. Dette gjelder særlig i saker som direkte berører samiske næringer, slik som reindriften. Det er reindriften styrings- og forvaltningsorganer som har kompetanse og myndighet til å ivareta reindriften interesser i plansammenheng. Representanter for samiske interesser må gis god mulighet til å delta i planprosessene i fylker og kommuner.

I tråd med forslaget fra Planlovutvalget er det i odelstingsproposisjonen foreslått at Sametinget blir innsigelsesorgan for å kunne ivareta viktige interesser i forhold til samisk kultur og næringsutøvelse i plansaker (lovforslagets § 5–4), jf. kap. 7.6. Det er fastsatt at Sametinget kan fremme innsigelse dersom en plan får «vesentlig betydning for samisk kultur eller næringsutøvelse».

Norges internasjonale forpliktelser på dette området følger særlig av FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter av 1966, art. 27. Videre er ILO-konvensjon nr. 169 av 1989 om urfolk et viktig grunnlag for politikken på området. Også FN-konvensjonen om biologisk mangfold har betydning, særlig dens artikkel 8 j om urfolks kunnskaper og praksis for bevaring av det biologiske mangfoldet. Kapittel 26 i Agenda 21 sier blant annet at urfolks tradisjonelle og direkte avhengighet av naturressursene skal anerkjennes og legges til grunn for beslutningsprosesser om naturressursene, der alle skal kunne delta. Plan-systemet er et sentralt virkemiddel for å følge opp disse forpliktelsene i forhold til utbygging, vern og samfunnsforming i samiske områder.

20.2.2 Vurdering av samiske hensyn ved endret bruk av utmark

Det er fastsatt i finnmarksloven § 4 at Sametinget kan gi retningslinjer for hvordan virkningen for samisk kultur, reindrift, utmarksbruk, næringsutøvelse og samfunnsliv av endret bruk av utmark skal bedømmes. Sametinget vedtok slike retningslinjer 24. mai 2007 (se Sametingets årsmelding 2007, punkt 3.5). Statlige, fylkeskommunale og kommunale myndigheter skal vurdere hvilken betydning endret bruk av utmark vil ha for samisk kultur, og i denne vurderingen skal Sametingets retningslinjer legges til grunn. Sametingets retningslinjer er begrenset til saker om endret bruk av utmark i Finnmark fylke, jf. lovens geografiske virkeområde.

I innstillingen fra Samerettsutvalget II, I NOU 2007: 13, er det foreslått at Sametingets myndighet til å fastsette retningslinjer for hvordan virkningen for samiske kultur skal bedømmes, skal gjelde generelt i tradisjonelle samiske områder. En slik regel er inntatt i forslaget til lov om saksbehandling og konsultasjoner ved tiltak som kan få virkning for naturgrunnlaget i tradisjonelle samiske områder (saksbehandlings- og konsultasjonsloven) § 8. Ordlyden i bestemmelsen har en noe annen utforming enn ordlyden i finnmarksloven § 4, ved at Sametingets retningslinjer ikke er knyttet til begrepet «endret bruk av utmark, men gjelder mer generelt, ved «tiltak som kan få virkning for naturgrunnlaget». Det er uttalt i merknadene at endringen ikke vil innebære noen stor realitetsforskjell, men utvalget ville markere at også andre tiltak enn de som ut fra en mer snever vurdering kan anses som «endret bruk av utmark», etter forholdene vil kunne påvirke naturgrunnlaget for samisk kultur.

20.2.3 Verneområder

Det er viktig å sikre naturen i Norge for ettertiden. På mange områder er det stort samsvar mellom verneinteresser og samiske, tradisjonelle høstingsinteresser. Opprettelsen av store verneområder sikrer ofte mulighetene for fortsatt reindrift. Også andre næringer, som turisme og reiseliv, kan dra fordel av verneområder. Verneinteressene kan imidlertid komme i konflikt med andre interesser i samfunnet, og det er også konflikter mellom vern og enkelte bruksmåter innenfor samisk naturbruk. Motorisert ferdsel i utmark er ett slikt eksempel. Konflikter i vernesaker kan også oppstå fordi det eksisterer grunnleggende ulike, kulturbetingede oppfatninger om hvordan naturgrunnlaget og -verdiene på best mulig måte kan sikres.

Arbeidet med arealvern etter naturvernloven skjer ved gjennomføring av fylkesvise/tematiske verneplaner (myrplaner, sjøfuglplaner, våtmarksplaner, planer for rike løvskoger mv.), nasjonalparkplanen (St. meld. nr. 62 (1991–92)), og marin verneplan. I tillegg arbeides det med skogvern som nå i det alt vesentlige skjer som frivillig vern og gjennom vern av skogområder på statsgrunn. Det pågår arbeid med flere planer som kan berøre samiske områder. Av de planlagte fylkesvise verneplanene gjenstår pr. 1. januar 2008 verneplaner for myr i Finnmark og for rike løvskoger i Troms, Fra nasjonalparkplanen gjenstår i alt 11 verneforslag:

- I Sør-Trøndelag er det forslag om landskapsvern for Hyllingsdalen og Sylane,
- I Nordland er det forslag om nasjonalpark for Visten/Lomsdal, nasjonalpark for Sjunkan/Misten og naturreservat for Sundsfjordfjella
- I Troms er det forslag om nasjonalpark for Sør-dalen/Isdalen og landskapsverneområder for Kvænangsbotn/Navitdalen
- I Finnmark er det forslag om nasjonalpark for Goahtteluobbal og utvidelse av Anarjohka nasjonalpark

I tillegg kan det komme et eventuelt forslag om nasjonalpark på norsk side ved treriksrøysa mellom Sverige, Finland og Norge. Forslaget om nasjonalpark for et større område i Tysfjord/Hellemo i Nordland gis en spesiell omtale nedenfor.

20.2.4 Egne retningslinjer for arbeidet med vern etter naturvernloven i samiske områder

Disponeringen av naturressursene innenfor samiske områder er viktige for samisk bosetting, næringsliv og kultur. Mange av de samme arealene

er også viktige naturdokumenter med stor verdi for Norge som samfunn og hvor vi har et ansvar for å sikre disse viktige naturområdene for fremtiden. Det vil i likhet med i andre deler av landet også i samiske områder være interessekonflikter knyttet til slike saker og ulike oppfatninger om hvordan de kan løses på best mulig måte. Det har i perioden 2005–2007 vært konsultasjoner mellom Sametinget og Miljøverndepartementet med målsetting å få fram retningslinjer for arbeidet med vern etter naturvernloven i samiske områder. Miljøvernministeren og Sametingspresidenten undertegnet avtalen om retningslinjene 30. januar 2007. Sametinget vedtok retningslinjene 1. mars 2007. Retningslinjene bygger på

- naturvernlovens bestemmelser,
- rundskriv T-3/99 fra Miljøverndepartementet om saksbehandlingsregler etter naturvernloven,
- konsultasjonsprosedyrene mellom statlige myndigheter og Sametinget,
- internasjonale avtaler og forpliktelser, særlig ILO-Konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater, FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, art. 1 og 27 og FNs konvensjon om biologisk mangfold.

Retningslinjene utdyper og synliggjør en ryddig og demokratisk konsultasjonsprosess slik at samiske interesser og synspunkter kan komme klart fram når verneplaner skal utarbeides. Det er viktig at Sametinget og staten på et tidligst mulig tidspunkt i planprosessen blir enige om den videre behandling av den enkelte vernesak. Retningslinjene gjelder i utgangspunktet forholdet mellom Sametinget og statlige myndigheter, men får også betydning for andre samiske interesseorganisasjoner og samiske rettighetshavere, for eksempel reindriften. Avtalen innebærer ingen endringer i forhold til andre som berøres av verneplanarbeidet.

20.2.5 Verneplan for Tysfjord-Hellembotn

Arbeidet med en verneplan for Tysfjord-Hellembotn ble startet opp allerede i 1994 som ledd i nasjonalparkplanen. Verneplanarbeidet stoppet opp i 2001 på grunn av store konflikter til det lulesamiske samfunnet i området. Spørsmålet om å gjenoppta verneplanarbeidet ble gjenstand for behandling av Stortinget våren 2003. Stortinget vedtok følgende anmodning¹ 1. april 2003: «Stortin-

¹ Bakgrunn: Vedtak nr. 367 (2002-2003)) ved behandlingen av St.meld. nr. 55 (2000-2001) og St. meld. nr. 33 (2001-2002), jf. Innst. S nr. 110 (2002-2003).

get ber Regjeringen medvirke til at verneplanarbeidet for Tysfjord/Hellemobotn blir en nasjonal prosess med direkte kontakt mellom Miljøverndepartementet og Sametinget. Organiseringen av arbeidet skal skje i samråd med Sametinget, og sikre at det ikke blir fattet avgjørelse om vern av Tysfjord/Hellemo-området uten at lulesamiske interesser er utredet og ivaretatt.»

Et omforent, revidert og utvidet mandat ble utarbeidet av Miljøverndepartementet og Sametinget i 2004. Det ble i mandatet lagt til grunn at det videre arbeid skulle skje som en nasjonal prosess, og at det skulle legges opp til planleggingsprosedyrer som skulle sikre at lulesamiske interesser ble utredet og tatt med på råd. Det ble nedsatt et arbeidsutvalg som våren 2006 la fram et forslag til omforent opplegg til organisering av arbeidet og et program for framdrift som kombinerer bruk og vern av Tysfjord-Hellemo. Forslaget ble overrakt Sametinget og Miljøverndepartementet i april 2006.

Rapporten omfatter forslag til utredningsgrense, lovanvendelse, forvaltningsordning, utredningsbehov, videre organisering, tidsplan og budsjett. Blant annet foreslår utvalget at det utredes en egen særlov for et større avgrenset område over 3 kommuner mellom Botnisen i nord og Rago nasjonalpark i sør. Loven skal ha som formål å ivareta lulesamisk kultur, men eksisterende lovverk så som naturvernlov, plan- og bygningsloven vil også være relevant. Det er fra lulesamisk hold viktig at det etableres et regelverk som særlig tar hensyn til lulesamiske interesser i området. Alternativt antyder utvalget at hjemmelen til å ta slike hensyn innarbeides i eksisterende lovgivning. Tidsplanen viser avslutning i 2011. Totalanslag for budsjett er 11 mill. kroner.

Regjeringen viser til at rapporten i det alt vesentlige tar opp samiske rettighetsspørsmål til det meste av arealet øst for E6 fra Leirfjorden i Sørfold til Eidfjorden i Ballangen, og dreier seg således i hovedsak om andre spørsmål enn nasjonalparksaken. Samiske rettighetsspørsmål i områder utenfor Finnmark er utredet av Samerettsutvalget II som la fram sine anbefalinger i 2007.

Regjeringen vil i 2008 og i samarbeid med Sametinget ta stilling til videreføringen av vernesaken for Tysfjord/Hellemobotn.

20.2.6 Motorferdsel

Politikken på motorferdselområdet har ligget fast i lang tid. Regjeringen vil, i tråd med Soria Moria-erklæringen, føre en restriktiv politikk i forhold til motorisert ferdsel i utmark, med tiltak for å redusere omfanget av barmarkskjøring.

Med grunnlag i evalueringen av forsøket med ny forvaltningsmodell for motorferdsel i utmark, MoSa-prosjektet og erfaringene fra praktiseringen av dagens regelverk, har Direktoratet for naturforvaltning utarbeidet et forslag til revisjon av motorferdselregelverket.

Sametinget har i Sametingsrådets vedtak i sak 127/07 uttrykt at lovens formål må reflektere en moderne miljøpolitikk som vektlegger en bærekraftig utvikling som ivaretar både den økologiske, økonomiske og sosiale/kulturelle dimensjonen ved forvaltningen av motorisert ferdsel i utmark. Sametinget mener bl.a. at lovforslaget ikke tar nødvendig hensyn til samiske lokalsamfunns tradisjonelle bruk og lokalbaserte virksomhet. I sin uttalelse viser også Sametinget til Samerettsutvalgets forslag til endringer av motorferdselloven i NOU 1997:4 Naturgrunnlaget for samisk kultur. Sametinget mener at forslaget som er omtalt der, vil redusere den økende motorferdselen, sikre nærhetsprinsippet ved ressursforvaltningen, ivareta muligheten for en fortsatt bærekraftig utvikling i bruken av utmarksressursene og slik sikre det materielle samiske kulturgrunnlaget. Se også Sametingets årsmelding 2007, punkt 4.7.

Lovforslaget er nå til behandling i Miljøverndepartementet som vil gjennomføre konsultasjoner med Sametinget. Et eventuelt forslag til lovendringer vil trolig bli lagt frem for Stortinget i 2008.

20.2.7 Rovviltforvaltningen

Våren 2004 behandlet Stortinget St.meld. nr. 15 (2003–2004) *Rovvilt i norsk natur*. Det ble da innført et nytt forvaltningsregime med hensyn til etablering av forvaltningsregioner og regionale rovvltnemnder. Det ble videre fastsatt nasjonale bestandsmål for hver enkelt art, som ble fordelt mellom de ulike forvaltningsregionene. Det er også et mål å minimalisere konflikten mellom rovvilt og bufehold og reindrift.

For hver av de åtte rovviltregionene er det utarbeidet egne forvaltningsplaner. Målene for regionen skal nås gjennom arealdifferensiering innenfor regionen, dvs. at arealene deles inn i henholdsvis prioriterte rovviltområder og prioriterte beiteområder. Gjennom arealdifferensiering er det mulig å ta hensyn til både kalvingsområder for rein og de mest verdifulle beiteområdene for bufe. Forvaltningsplanene har så langt som mulig søkt å oppnå Stortingets mål om en differensiert forvaltning ved å skille rovvilt og beitedyr. I reindrifsområdene har man prioritert rein fremfor rovvilt hovedsakelig i kalvingsområdene. I disse områ-

dene er det generelt en lavere terskel for uttak av rovvilt enn i de prioriterte rovviltområdene.

I de senere årene har jervebestanden i flere regioner ligget over det fastsatte bestandsmålet. Likeledes har det vært en økning i tap av beitedyr til jerv, men fra 2006 til 2007 gikk tapet av sau til jerv ned. Ordinær lisensfelling av jerv er krevende, og lisensfelling har i flere regioner foreløpig hatt lavere effektivitet enn ønskelig. Ekstraordinær felling/hiuttak av jerv ble derfor gjennomført våren 2006 og 2007. Satsingen på forebyggende og konfliktdempende tiltak har økt vesentlig de siste årene, og regjeringen ønsker å styrke dette arbeidet. Regjeringen vil i statsbudsjettet for 2009 foreslå å øke innsatsen til forebyggende tiltak med 40 mill. kroner på årsbasis.

Regjeringen har styrket dialogen og samarbeidet med Sametinget gjennom at Sametinget har fått direkte oppnevningsmyndighet til de regionale rovviltnemndene i områder der det er samiske interesser. Sametinget og Norske reindriftssamers landsforbund har også fast plass i Kontaktutvalget for rovviltforvaltning.

Se også Sametingets årsmelding 2007 punkt 4.5.

20.2.7.1 Tap av rein

Det er mange årsaker til at rein tapes, som ugunstige vær- og beiteforhold, sykdom, ulykke og tyveri. Rovvilt står imidlertid for en betydelig andel av de totale tapene. Hovedårsaken til at reindriftsnæringen er spesielt utsatt for rovvilttap, er at rein er det eneste beitedyret som finner sin næring i utmark hele året. Dette innebærer at driftsformen i seg selv gir en økt tapsrisiko, og det gjør reindriftsnæringen spesielt sårbar ved en økning i rovviltstammene. Tapet i reindriften skjer hovedsakelig i forbindelse med kalving og på vinteren. Det finnes få taksforebyggende tiltak som er effektive for reindriften. Tiltak som benyttes er bl.a. kalving i gjerde, foring, ekstraordinært tilsyn og flytting til rovviltfrie områder. Tiltakene er både arbeids- og kostnadskrevende, og de kommer ofte i konflikt med reindriften tradisjonelle driftsmåter. Det er derfor viktig at fremtidens rovviltforvaltning også legger til rette for å opprettholde en bærekraftig reindrift basert på næringens tradisjonelle driftsmåter.

Tap grunnet fredet rovvilt har vært økende i hele reindriften, og situasjonen er i enkelte regioner bekymringsfull. Store tap til rovvilt går utover produksjon i næringen. Konsekvensen er bl.a. at slaktekvantumet blir redusert fordi det ikke er mulig å foreta et systematisk utvalg og optimali-

sere kjønns- og alderssammensetningen på samme måte som tidligere. Den store differansen mellom omsøkt og erstattet rovvilttap har økt konfliktnivået mellom myndighetene og næringen. Derfor er det et stort behov for å fokusere innsatsen på å dokumentere tap. Samtidig er det et behov for å klarlegge nærmere de regionale/områdevis forskjeller i tapsårsak. I motsetning til deler av Finnmark er det i Nord-Trøndelag, Nordland og Troms ikke et problem med overbeite. Til tross for dette er det store tap som går utover produksjonen i næringen. Det vil i løpet av 2008 bli igangsatt omfattende studier for å dokumentere produksjonen og tapene i disse områdene.

20.2.7.2 Strategier og tiltak – rovvilt

- Regjeringen vil legge til rette for en rovviltforvaltning som ikke er til hinder for opprettholdelse av den tradisjonelle reindriften.
- Det er igangsatt et flerårig studie for å dokumentere produksjonen og tapene, samt økt innsats for en bedre bestandsoversikt og overvåking av fredet rovvilt.
- Regjeringen vil videreføre dialogen med reindriftsnæringen gjennom årlige møter mellom Miljøverndepartementet og Norske reindriftssamers landsforbund.
- Regjeringen vil i statsbudsjettet for 2009 foreslå å øke innsatsen til forebyggende tiltak med 40 millioner kroner på årsbasis
- Innenfor rammene av gjeldende norsk rovviltpolitikk vil regjeringen legge til rette uttak av jerv i de områder hvor den ordinære lisensfelling ikke har bidratt til å redusere jervebestanden mot bestandsmålene. Videre skal rovvilt som utgjør en potensiell skade for beitedyr i områder hvor beitedyr er prioritert raskt kunne tas ut gjennom kvotejakt, lisensfelling eller ved ekstraordinært uttak. En forutsetning for slik felling er imidlertid at det ikke finnes andre tilfredsstillende løsninger, og at slik felling ikke er skadelig for bestandens overlevelse.

20.2.8 Ny minerallov

Å få frem en ny minerallov er et ledd i regjeringens aktive nærings- og distriktpolitikk der vi legger til rette for verdiskaping basert på distriktenes egne ressurser lokalt slik at det blir arbeidsplasser der folk bor. En ny lov er viktig for å tilrettelegge for en samfunnsmessig forsvarlig forvaltning av landets mineralressurser. Et nytt lovverk må gi nødvendig samfunnsmessig kontroll med hele mineralbran-

sjen og ivareta samfunnets behov og samiske interesser ved mineralaktivitet i tillegg til næringens og grunneiernes interesser.

Regjeringen ønsker at den nye mineralloven skal bidra til økt mineralaktivitet også i nordområdene, og loven er forankret i regjeringens nordområdestrategi. Det er viktig at myndighetene gjennom lovverket får på plass et rammeverk som både ivaretar næringsinteressene og de samiske interessene. Det vil kunne legge grunnlaget for en positiv næringsutvikling i områder med samiske interesser.

Lovverket skal oppfylle de norske folkerettsforpliktelsene. Dette er i samsvar med de endringer som allerede er gjennomført i gjeldende bergverkslov for Finnmark. Ved mineralvirksomhet i etablerte reindriftsområder vil regjeringen bidra til å tilrettelegge for at reindriften og mineralundersøkelser kan tilpasse sin aktivitet til hverandre. I den nye loven skal det være dialog mellom myndighetene, næringen og reindriftens styrings- og forvaltningsorganer for å sikre ivaretagelse av reindriftens interesser. Myndighetene kan nekte mineralvirksomhet dersom tungtveiende samiske interesser tilsier det.

Sametinget ser behovet for en ny minerallov. Siden loven vil kunne påvirke det materielle kulturgrunnlaget for samisk kultur er Sametinget opptatt av utformingen av den nye loven. Nærings- og handelsdepartementet gjennomfører konsultasjoner med Sametinget og Norske reindriftsamers landsforbund iht. konsultasjonsavtalen mellom statlige myndigheter og Sametinget. Etter at konsultasjonene er avsluttet vil departementet legge frem et lovforslag for Stortinget.

20.2.9 Energiutbygging

Det er et mål for regjeringen å legge til rette for økt utbygging av vindkraft i Norge. Utbyggingen av nye vindkraftanlegg skal skje på en bærekraftig måte, og i et helhetlig perspektiv hvor også hensynet til andre miljø- og samfunnshensyn ivaretas på best mulig måte. Flere av de planlagte vindkraftanleggene er tenkt etablert fra Trøndelag og nordover. Dette innebærer at etableringen av anleggene kan komme i konflikt med samiske interesser, særlig reindriften som utøves i området. Vindkraftprosjekter kan dessuten få konsekvenser for flere reinbeitedistrikter enn de som berøres direkte av tiltaket. Bakgrunnen for dette er reindriftens nomadiske driftsform, med sesongmessige flyttinger mellom årstidsbeitene. Hvor store negative konsekvenser etablering av en vindmøllepark har for reinen og for reindriften er imidlertid

usikkert. Per i dag foreligger det få undersøkelser på dette området, og de undersøkelsene som er gjennomført er divergerende i sine konklusjoner. Det er derfor viktig at det foretas gode konsekvensutredninger i den enkelte sak.

For å møte noen av utfordringene ved etablering av vindkraftanlegg i reindriftsområder, har Reindriftsforvaltningen i samarbeid med NVE utgitt en rapport. I rapporten sammenstilles eksisterende forskning, og det gis råd til reindriften om hvordan den skal forholde seg til utbyggere og offentlige prosesser, og til utbyggere om hvordan unødig store ulemper for reindriften kan unngås.

For å bidra til en mer helhetlig planlegging av vindkraftanlegg, har Olje- og energidepartementet og Miljøverndepartementet i samarbeid iverksatt to virkemidler. Siden 2005 har det blitt gjennomført tematiske konfliktvurderinger av alle meldte og søkte vindkraftprosjekter, hvor reindrift er et av konflikttemaene. I dette arbeidet var også Landbruks- og matdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet med. I 2007 ble nasjonale retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftanlegg fastsatt. Retningslinjene omtaler viktige hensyn som skal ivaretas i planleggingen, herunder reindrift, andre samiske næringsinteresser og samiske kulturminner og -miljøer. Vindkraftutbyggingen bør generelt konsentreres om større anlegg der det er gode vindforhold, hensiktsmessig infrastruktur og der konflikten med andre hensyn er akseptabel. I vedlegg til retningslinjene gis en omtale av behandlingsprosedyrene for vindkraftsaker i samiske områder.

Retningslinjene presiserer at det skal legges opp til god medvirkning i plan- og konsesjonsprosessene med konsekvensutredning for å finne frem til utbyggingsområder som er akseptable for blant annet samiske interesser. Der det er sterke utbyggingsinteresser anbefales fylkeskommunene å utarbeide regionale planer for vindkraft for å gi helhetlige vurderinger av aktuelle områder og styrke vurderingsgrunnlaget for plan- og konsesjonsbehandlingen. I tillegg har Olje- og energidepartementet og Miljøverndepartementet utarbeidet en veileder som utdyper hvordan det regionale planarbeidet kan utføres. I veilederen er det lagt opp til at kartlegging av områder som er viktig for reindriften skal inngå i plangrunnlaget for regionale planer for vindkraft.

Utbygging av små vannkraftverk har økt betydelig de siste år. I den forbindelse har Olje- og energidepartementet, i samråd med Miljøverndepartementet, fastsatte retningslinjer for små vannkraftverk. Retningslinjene gir veiledning til fylkeskommuner som ønsker å utarbeide regionale

planer for små vannkraftverk, men skal også brukes av Norges vassdrags- og energidirektorat i konsesjonsbehandling. Fylkeskommunene oppfordres gjennom retningslinjene til å prioritere å utarbeide planer for områder med stort utbyggingspress og områder der utbygging har stort konfliktpotensial med andre hensyn. I områder med reindrift, anbefales det at hensynet til denne næringen inkluderes som et eget utredningstema i planene. Kulturminner og kulturmiljø, herunder samiske, er et annet anbefalt utredningstema. I konsesjonsbehandlingen av enkeltsaker vil også reindrift, samiske kulturminner og andre samiske interesser inngå i vurderingsgrunnlaget.

Se også Sametingets årsmelding 2007 punkt 4.6.

20.3 Reindrift

I dag utøves samisk reindrift i fjell- og utmarksområder i Finnmark, Troms, Nordland og Nord-Trøndelag, samt i deler av Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag og Hedmark.

Totalt foregår det reindrift i nærmere 140 av landets kommuner, og på et areal som brutto utgjør om lag 40 pst. av landarealet i Norge eller ca. 140 000 km². For øvrig har norske reineiere disponert beiteområder i Sverige i henhold til konvensjon om reinbeite mellom Norge og Sverige av 9. februar 1972. Tilsvarende har svenske reineiere disponert beiteområder i Norge. Denne konvensjonen løp ut 30. april 2005, og det forhandles nå om ny reinbeitekonvensjon med Sverige. Det vises for øvrig til Ot.prp. nr. 75 (2004–2005) og Innst. O. nr. 98 (2004–2005).

Den samiske reindriften er administrativt delt inn i 6 reinbeiteområder, som igjen er delt inn i reinbeitedistrikter, i alt 82. Innenfor hvert distrikt utøves reindrift i en eller flere siidaer/driftsgrupper. Siidaene omfatter én eller flere siidaandeler. Innenfor hver siidaandel er det som oftest flere reineiere med hvert sitt reinmerke. Det var totalt 556 siidaandeler i næringen per 31. mars 2007. I overkant av 2850 personer er tilknyttet disse siidaandelene. Hovedtyngden av den samiske reindriften finnes i Finnmark, med 398 siidaandeler og drøyt 2100 personer. Per 1. april 2007 var reintallet i vårflokk (før kalving) i de samiske reinbeiteområdene om lag 229 000.

Reindriften foregår i et arktisk produksjonssystem der man utnytter reinens tilpasning til den nordlige taigaen og tundraen. Reinen er fysiologisk og atferdsmessig tilpasset sitt naturmiljø, både gjennom rask vekst gjennom en kort og

intens sommersesong, og ved redusert aktivitetsnivå og energitap gjennom vinteren. Utøverne nyter også reinens tilpasninger gjennom sesongvise flyttinger av reinflokkene mellom ulike beiteområder. Reinens naturlige forflytting og den nomadiske driftsformen er selve bærebjelken for en optimal produksjon i disse områdene og grunnlaget for reindriften slik vi kjenner den i dag.

Reindriften som næring har mange positive elementer i seg. Den representerer i utgangspunktet en god og fornuftig ressursutnyttelse i marginale fjell- og utmarksområder. Den bidrar til et næringsmessig mangfold, og den er en sentral bærer av samisk kultur. Reindriften som næring, kultur og livsform er på mange måter unik både i en nasjonal og internasjonal sammenheng. Den fortjener derfor positiv oppmerksomhet og fokus på tiltak som gjør at næringen kan sikres, utvikles og styrkes. I tillegg er det viktig å være bevisst på den positive effekten reindriften har på opprettholdelse av næringslivet og de offentlige tjenester i distriktet Norge. Flere steder er det reindriften som er den sentrale bidragsyteren til levende bygder.

20.3.1 Overordnede mål og virkemidler i reindriftpolitikken

De mål og retningslinjene som ligger til grunn for reindriftpolitikken er trukket opp i St. meld. nr. 28 (1991–1992) *En bærekraftig reindrift*, og de justeringer og nye momenter som er vektlagt ved Stortingets behandling av de årlige reindriftsavtaleproposisjonene og ved behandlingen av det årlige statsbudsjettet. Hovedstrategien er å skape en mer bærekraftig reindrift. Med dette menes en reindrift som har økologisk, økonomisk og kulturell bærekraft. Disse tre målene står i innbyrdes sammenheng: Økologisk bærekraft gir grunnlag for økonomisk bærekraft og sammen gir økologisk og økonomisk bærekraft det mulig å utvikle kulturell bærekraft.

De to sentrale virkemidlene for å nå de reindriftpolitiske målene er reindriftsloven og reindriftsavtalen. I januar 2007 fremmet regjeringen et forslag til ny reindriftslov. Loven ble vedtatt av Stortinget og satt i kraft fra 1. juli 2007. Ny lov må sees i sammenheng med regjeringens og Stortingets mål om en bærekraftig reindrift. Den nye loven er et viktig bidrag i arbeidet med en helhetlig reindriftpolitikk der alle spørsmål blir vurdert i en sammenheng. Loven er basert på at reindriften er avhengig av de biologiske ressursene, og at bruken av disse må være bærekraftig i et langsiktig perspektiv. Reindriften er en næring, samtidig som den er av sentral betydning for samisk kultur. Det

er lagt til rette for større grad av internt selvstyre i næringen. Samtidig er det utformet sanksjonsregler som gir styringsmaktene hjemmel til å følge opp i de tilfeller det interne selvstyre ikke fungerer, eller det er nødvendig med hensyn til ressursgrunnlaget eller andre samfunnsinteresser.

Det er iverksatt et informasjonsopplegg overfor reindriften hvor siktemålet er å gjøre lovens bestemmelser kjent i næringen slik at de nye virkemidlene kommer på plass så fort og effektivt som mulig. Særlig viktig vil bestemmelsene om bruksregler være, og det legges opp til en omfattende veiledning om utarbeidelsen av bruksreglene. Godkjente bruksregler vil utgjøre fundamentet i ressursforvaltningen framover, og være en forutsetning for at en rekke av lovens øvrige bestemmelser skal komme til anvendelse, herunder bestemmelsene om nyetablering og etablering av sideordnet rekrutteringsandel. Opplegget innebærer både skriftlig informasjon, informasjonsmøter og konkret veiledning.

Reindriftsavtalen er ved siden av reindriftsloven, det viktigste virkemiddelet for å nå målene i reindriftpolitikken. Reindriftsavtalen 2007/2008 har en ordinær ramme på 97 mill. kroner. Dette er en økning på 4,5 mill. kroner i forhold til Reindriftsavtalen 2006/2007. Reindriftsavtalens viktigste mål er å legge til rette for økt omsetning av reinkjøtt, og å stimulere næringen til størst mulig slakteuttak og verdiskaping innenfor gitte rammer. De tiltak som ligger i Reindriftsavtalen 2007/2008, herunder videreføring av et eget verdiskapingsprogram for reindrift, underbygger den dreining man har hatt i reindriftsavtalens virkemidler de senere årene, med et mer næringsrettet fokus, og en tilrettelegging for de reindriftsutøverne som har reindrift som hovednæring. Det er nå inngått en ny reindriftsavtale for avtaleåret 2008–2009 hvor denne retningen i virkemiddelbruken videreføres. Stortinget forutsettes på vanlig måte å behandle proposisjonen før sommeren.

I forbindelse med de årlige reindriftsavtaleforhandlingene har Sametinget en observatørstatus, og følger løpende forhandlingene. I forkant av avtaleforhandlingene behandler Sametinget sitt innspill til de kommende forhandlingene. Med bakgrunn i dette innspillet, blir det i forkant av at Staten legger frem sitt tilbud, avholdt et møte mellom Sametinget og politisk ledelse i Landbruks- og matdepartementet.

Se også Sametingets årsmelding 2007 punkt 10.5.

20.3.2 utfordringer

Reindriften utfordringer er mange og sammensatte. Fortsatt er det en betydelig utfordring i forholdet mellom beitetrykk og ressursgrunnlag i deler av Finnmark. Videre mangler en rekke rammebetingelser for utøvelsen av reindrift i dette sentrale reindriftsområdet. Stabile rammebetingelser for reindriftnæringen er en nødvendig forutsetning for å kunne skape trygghet og forutsigbarhet innenfor reindriftnæringen, samt en effektiv oppfølging av juridiske virkemidler. Rammebetingelser i denne forbindelse er knyttet til område-, distrikts- og siidagrenser, beitetider og reintall. For Troms reinbeiteområde er hovedutfordringen et underskudd på vinterbeite, store tap grunnet rovvilt og en generelt svak økonomi. For Nordland og Nord-Trøndelag reinbeiteområder er hovedutfordringen en sikring av arealene og store tap grunnet rovvilt. For Sør-Trøndelag/Hedmark reinbeiteområde er hovedutfordringen å sikre gode driftsmessige forhold, samt tilstrekkelige arealer etter at reindriften gjennom flere rettighetstvister med grunneierne har mistet beiteland i området. Videre er det en utfordring i samtlige områder å få til økt verdiskaping for næringsutøverne og en bedre samordning mellom produksjons- og omsetningsleddene.

Å sikre, utvikle og styrke reindriftnæringen innebærer krevende utfordringer for både næringen og forvaltningen. De ressursmessige utfordringene må løses raskt. I dette arbeidet er felles virkelighetsforståelse og samhandling mellom de ulike aktørene en avgjørende forutsetning. Dette krever et høyt kunnskapsnivå hos politikere og myndigheter når det gjelder de ulike sidene ved reindriften og om endringsprosesser og årsaksforhold. Det er kun gjennom felles anstrengelser og samarbeid man har mulighet til å nå de mål som er satt.

20.3.3 Fastsetting av rammebetingelser i reindriften

Klare rammebetingelser for reindriftnæringen er en forutsetning for å nå målet om en bærekraftig reindrift. En prioritert oppgave for myndighetene er derfor å få fastsatt manglende rammebetingelser. Dette gjelder fastsetting av grenser mellom reinbeiteområder, distrikter og siidaer, samt beitetider og reintall.

Regjeringen har et særlig fokus på fastsetting av nødvendige rammebetingelser i forbindelse med implementeringen av den nye reindriftsloven, og det er gjennom særskilte tilskudd lagt til rette for at distriktene raskt får utarbeidet bruksregler,

herunder beitebruksregler og øvre reintall for siidaene.

20.3.4 Reindriftens arealer

Reindrift er en svært arealavhengig næring, både på grunn av marginale beiteområder og på grunn av reinens behov for ulike sesongbeiter og flytteveier mellom dem. Menneskelig virksomhet i reinbeiteland kommer i tillegg til den naturlige forstyrrelsen fra blant annet rovvilt som reinen alltid har måttet leve med.

Felles for alle reinbeiteområdene er at de har lav reintetthet (antall rein per km²) på forholdsvis store arealer. Selv om reintettheten på distriktsnivå er lav, kan eventuelle inngrep i reinbeiteområdene likevel ha stor betydning for reindriften. Reindriften foregår på åtte ulike årstidsbeiter. I hver årstid er det begrensede arealer som kan nyttes til beite, og det kan oppstå situasjoner der hele reinflokkene må samles på et lite område. Dette gjelder særlig på vårvinteren da det meste av beitet vil være utilgjengelig under snø og is. Tettheten av rein på beite på de tilgjengelige arealene vil da være svært høy, og kapasiteten her vil være bestemmende for hvor mange rein distriktet kan ha på beite gjennom året.

Inngrep og forstyrrelser innenfor reinbeiteområdene har økt vesentlig de siste tiårene. Direkte konsekvenser av inngrep og forstyrrende aktivitet kan være permanent tap av det beiteland som nedbygges eller oppdyrkes, samt hindringer i reinens trekk- eller flyttleier. Indirekte konsekvenser kan være midlertidig tap eller redusert bruk av omkringliggende beiteland, merarbeid for reineier og stress for reinen. Totaleffekten av mange små inngrep og forstyrrelser er oftest større enn summen av de enkelte inngrep skulle tilsi. Dette henger sammen med oppstyking av beiteområdene, som vanskelig lar seg forene med reinens behov for sammenhengende «friområder» og flytt- og trekkleier. En slik fragmentering av reinbeiteland har vært, og er trolig, en av de alvorligste truslene mot dagens reindrift.

Det er en stor utfordring å skape forståelse for reindriften og de konsekvenser ulike tiltak kan få i forhold til reindriften. Bedre forståelse skapes bl.a. gjennom kommunikasjon med berørte interesser, det være seg både offentlige og private interesser. Reindriften må selv ta aktivt del i dette arbeidet og delta på de arenaer hvor premisene for bruken av arealene blir drøftet og fastlagt. Videre er det viktig at reindriften bruker arealene

Boks 20.1 Felles politikk for fjellområdene i Sør-Trøndelag

Sametinget, Landbruks- og matdepartementet, Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Miljøverndepartementet bidrar til gjennomføringen av prosjektet *Bedre dialog mellom kommunene og reindriftsnæringen/forvaltningen – Felles politikk for fjellområdene*. Prosjektet ledes av fylkesmannen, og reindriften og områdestyret for reindrift er viktige deltakere.

Bakgrunnen for prosjektet er at i fjellområdene i Sør-Trøndelag, som er del av reinbeitedistriktene Essand, Riast-Hyllingen og Femund, er det konflikter omkring arealbruk, først og fremst i forbindelse med hyttebygging og ferdsel i utmarka. Reindriftsnæringen føler seg presset gjennom stadig større aktivitet i og inntil beiteområdene. Grunneierne føler at deres muligheter til næringsutvikling i utmark/fjellområdene begrenses av den samiske næringsutøvelsen. Arealbrukskonfliktene har delvis vart i flere generasjoner, noen konflikter har vært løst, andre har dukket opp i tidens løp. Reindrift og landbruk er to legitime næringer i området, som begge står ovenfor store utfordrin-

ger med krav om rasjonalisering, nytenking og alternativ næringsutvikling. I et slikt perspektiv har fylkesmannen påpekt at det er viktigere enn noen gang at ulike interesser kommer i dialog og finner en felles plattform for sameksistens og samarbeid. Samarbeidsprosjektet inkluderer en lang rekke aktører innen næringsliv, forvaltning og politikk. Utgangspunktet er et ønske om å fremme en felles forståelse for konfliktene i regionen og etablere en kontakt og dialog mellom de ulike interessene.

I første fase i prosjektet skal de tekniske inngrepene i reinbeiteområdene de siste 30–40 årene kartlegges og konsekvensene for reindriften analyseres. Relevant forskning brukes, og det felles faktagrunnlaget er plattform for videre diskusjon. Det ble avholdt en dialogkonferanse i mars 2007. Det skal utarbeides flere rapporter underveis i prosjektet, og i sluttrapporten skal det pekes på nyttige grep for å løse konfliktene. Prosjektet forventes å ha overføringsverdi til områder i landet med tilsvarende konflikter.

lene blir synliggjort gjennom en produksjonsrettet og aktiv reindrift.

For å sikre en fremtidig livskraftig reindrift, er det behov for en bedre sikring av reindriftens arealer, og da særlig de arealene som er nødvendige for en bærekraftig reindrift. For å få dette til, har Landbruks- og matdepartementet som ansvarlig fagdepartementet for reindriften, sett det som nødvendig å styrke det interdepartementale samarbeidet, og derigjennom legge til rette for en større grad av helhetstenkning i forhold til arealforvaltning innenfor de samiske reinbeiteområdene. Arbeidet er organisert som et prosjekt. Prosjektet styres av en styringsgruppe bestående av berørte departement, herunder Landbruks- og matdepartementet, Miljøverndepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Olje- og energidepartementet, Forsvarsdepartementet og Justisdepartementet. Styringsgruppen ledes av Landbruks- og matdepartementet. Gruppen har ansvaret for å synliggjøre og konkretisere behov og muligheter, samt foreta en ansvarsfordeling i forhold til oppfølging av de tiltaksområder styringsgruppen ønsker nærmere utredet og vurdert. Det forutsettes at oppfølgingen gjennomføres av det ansvarlige departement, evt. av interdepartementale arbeidsgrupper som innenfor gitt mandat og tidsfrist, rapporterer til styringsgruppen. På bakgrunn av disse rapportene, kan styringsgruppen fremme konkrete forslag til tiltak overfor det ansvarlige departement. Forslagene kan bl.a. være knyttet til endringer i gjeldende regelverk, samt forslag som legger til rette for bedre dialog og samhandling mellom reindriften og øvrige brukerinteresser i utmark. Utover at forslagene skal bidra til å nå målene med prosjektet, skal forslagene også bidra til en oppfyllelse av nasjonale og internasjonale forpliktelser i forhold til den samiske reindriften.

20.3.4.1 Arealforvaltning i reinbeiteland

Plan- og bygningsloven er den sentrale loven i forhold til arealforvaltning innenfor reinbeiteområdene. Områdestyrene for reindrift er høringsinstans og innsigelsesmyndighet i forhold til kommuneplanens arealdel og reguleringsplaner, og kan påklage dispensasjonsvedtak. Reindriftsforvaltningen i de ulike reinbeiteområdene er faglig rådgiver for distriktsstyrene og områdestyrene i slike saker, samt sekretariat for områdestyrene.

Regjeringen har med grunnlag i forslaget fra Planlovutvalget lagt fram en Ot.prp. med forslag til ny plandel i plan- og bygningsloven, jf. kap. 7.6 og 20.2.1. I lovforslaget har regjeringen sett det som

viktig å legge til rette for at reindriftens arealsituasjon kan bedres, ved at planer i sterkere grad skal synliggjøre reindriftens behov og interesser. Samtidig legges det til rette for at reindriftens interesser skal ivaretas i de ulike planprosessene. Forslaget innebærer bl.a. at planer etter loven skal sikre naturgrunnlaget for samisk næringsutøvelse, samt bidra til gjennomføring av internasjonale konvensjoner innenfor lovens ansvarsområde. I den forbindelse påpekes det at vern av urfolksrettigheter i areal- og plansammenheng er FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter av 1966 artikkel 27 sentral. Dette gjelder også konvensjonen om biologisk mangfold av 1992, samt ILO-konvensjon nr. 169 om urfolksrettigheter.

Videre legges det i lovforslaget til rette for felles planleggingsoppgaver for områder der staten, regional planmyndighet og kommunene sammen har ansvaret for å løse planoppgaver av regional eller nasjonal betydning. Planer for sikring av reindriftens arealer kan være et slikt område. Det kan utarbeides regionale planer for spørsmål som berører flere kommuner. Behovet for slik plan skal avgjøres av fylkestinget (regional planmyndighet) etter samråd med berørte kommuner og organer, ved vedtak av regional planstrategi. Til en slik plan kan det fastsettes en planbestemmelse som kan gjøre det forbudt å iverksette nærmere angitte bygge- og anleggstiltak. Regjeringen påpeker at i forhold til reindriften er det nødvendig å se utover den enkelte kommunes grenser ved at reinen har behov for ulike typer beiter gjennom året, noe som ofte innebærer at man krysser kommunegrenser og fylkesgrenser.

I tillegg kommer reindriftsinteressene tydeligere til uttrykk i lovforslaget gjennom forslaget til nye regler om arealformål, hensynssoner og bestemmelser. De nevnte endringsforslag sammen med en innstramning av dispensasjonsbestemmelsen og en videreføring av reindriftens innsigelsesadgang til ulike planer, vil etter Regjeringens vurderinger være viktige bidrag i arbeidet med å sikre fremtidens arealgrunnlag for en bærekraftig reindrift. Det foreslås også at Sametinget gis rett til å fremme innsigelse til planer i spørsmål som er av vesentlig betydning for samisk kultur og næringsutøvelse. I konflikter med reindriftsinteressene skal områdestyrene gi uttrykk for de næringsmessige vurderingene, mens Sametinget skal gi uttrykk for mer generelle politiske vurderinger.

20.3.4.2 Verdiklassifisering av reindriftens arealer

I kommunal og regional arealforvaltning er det en utfordring at det ikke forligger noen verdiklassifi-

sering i forhold til reindriftens bruk av arealene. Reindrifftsforvaltningen har som prioritert oppgave å utarbeide en metode for å lokalisere de arealene som er viktig for å sikre en bærekraftig reindrift. Metoden skal ta utgangspunkt i en verdiklassifisering av de allerede eksisterende arealbrukskartene. Arealbrukskartene er distriktsvise digitale kart, og dekker samtlige reinbeitedistrikter i Norge.

Regjeringen påpeker at det er sentralt at reindriften deltar i forbindelse med utarbeidelsen av verdiklassifiseringen. Kartene vil være viktige bidrag i kommunale og fylkeskommunale planprosesser, ved at de synliggjør reindriftens bruk av arealene, og at man om mulig får styrt nødvendige tiltak til områder som medfører mindre konsekvenser for reindriften. Dette innebærer ikke at sistnevnte områder kan anses som friggitt eller å være uten betydning for reindriften.

20.3.4.3 Forskrift om konsekvensutredninger

Forskrift om konsekvensutredninger er et viktig bidrag for å få kartlagt mulige konsekvenser for reindriften ved ulike typer planer og tiltak. Gjeldene forskrift om konsekvensutredninger med hjemmel i plan- og bygningsloven trådte i kraft 1. april 2005. I motsetning til tidligere forskrift medfører ny forskrift at nærmere definerte tiltak og planer kan utløse en konsekvensutredning på bakgrunn av mulige konsekvenser for reindriften. I tillegg fremheves det at i en vurdering av konsekvensene av et tiltak eller plan skal tiltakets kumulative karakter i forhold til andre gjennomførte og planlagte tiltak i tiltakets influensområde vurderes. Der hvor reindrifftsinteresser blir berørt skal de samlede effektene av planer og tiltak innenfor det enkelte reinbeitedistriktet vurderes. Videre er lengdebegrensningen på om et reingjerde skal vurderes konsekvensutredet redusert fra 50 km til 30 km.

20.3.4.4 Ekspropriasjonssøknader fra reindriften i Sør-Trøndelag/Hedmark

Reindrifftsrettens geografiske utstrekning er et tema som har stått sentralt i de senere år. Oppmerksomheten har i vesentlig grad sin bakgrunn i Høyesteretts avgjørelse i Korssjøfjellsaken i 1988. Høyesterett kom til at det på et nærmere angitt område innenfor forvaltningsgrensene for reindrifftsområdene ikke var etablert reindrifftsrett gjennom alders tids bruk. Fram til denne dommen hadde det både fra næringens og forvaltningens side vært lagt til grunn at det forelå en rett til å

utøve reindrift innenfor reinbeiteområdene. I St. meld. nr. 28 (1991–92) *En bærekraftig reindrift* ble dette forholdet viet betydelig oppmerksomhet, og det ble foreslått endringer i reindrifftsloven. For å løse spørsmålet om reindrifftsrettens geografiske utstrekning ble reindrifftsloven endret i 1996 slik at det i loven gis direkte uttrykk for at reindriftssamenes rettigheter og plikter gjelder innenfor de nåværende grenser for de samiske reinbeiteområder med mindre annet følger av særlige rettsforhold. I tillegg ble reindrifftslovens ekspropriasjonshjemmel endret slik at staten er gitt adgang til å ekspropriere rett til reindrift for eventuelle arealer innenfor samiske reinbeiteområder, og hvor domstolene har kommet til at reindrifftsretten ikke gjelder.

Høyesteretts avsa i 1997 dom i Aursundensaken. Høyesterett kom til at det på et område innenfor forvaltningsgrensene for det samiske reinbeiteområde ikke var etablert reindrifftsrett. I forbindelse med reindrifftsforhandlingene for avtalen 1998/99 framsatte Norske Reindrifftsamers Landsforbund (NRL) krav om at myndighetene måtte avklare nærmere hvordan de vil følge opp situasjonen som har oppstått i de sørsamiske områdene etter Høyesteretts dom i Aursundensaken. Det ble uttrykt en klar vilje fra daværende Regjering til å sikre næringsgrunnlaget for den sørsamiske reindriften, og det ble forutsatt at en slik sikring primært skulle skje gjennom leieavtaler. Det vises til St. prp. nr. 49 (1997–98) og St. meld. nr. 18 (1997–98). I 1998 krevde Riast Hylling reinbeitedistrikt med hjemmel i reindrifftsloven § 31 ekspropriasjon av beiterett for rein i de områder som er omfattet av Høyesteretts avgjørelser fra 1897 og 1997, et areal på om lag 121 kvadratkilometer. Videre oversendte Femunden reinbeitedistrikt i 1999 krav om ekspropriasjon for beiterett for rein på et areal på om lag 260 kvadratkilometer i og omkring Korssjøfjellet.

På bakgrunn av ekspropriasjonssøknaden, oppnevnte Landbruks- og matdepartementet et forhandlingsutvalg som fikk som mandat å utarbeide et utkast til en langsiktig beiteavtale for Aursundenområdet. Statens forhandlingsutvalg førte forhandlinger og inngikk en reinbeiteavtale med et oppnevnt grunneierutvalg som representerte de fleste av grunneierne. Reinbeiteavtalen innebar bl.a. bygging av et tilnærmet sammenhengende sperregjerde på om lag 40 km. I ettertid viste det seg at kun 38 pst. av grunneierne ønsket å slutte seg til den fremforhandlede avtalen. Videre ga Riast Hylling reinbeitedistrikt tilbakemelding om at de ikke kunne akseptere avtalen, og opprettholdt sin ekspropriasjonssøknad.

Etter flere kontaktmøter ble det høsten 2003 sendt ut en revidert avtale til de berørte grunneierne nord for Aursunden til underskriving. De fleste av grunneierne sluttet seg til denne avtalen. Imidlertid støttet ikke Sametinget, reindriften og dens styringsorganer, samt naturverninteressene opp om avtalens innhold. Tross dette sendte Landbruks- og matdepartementet en søknad til Røros kommune om tillatelse til å oppføre gjerde etter plan- og bygningslovens bestemmelser. Kommunestyret i Røros kommune avslo søknaden. Avslaget ble påklaget, og oversendt Fylkesmannen i Sør-Trøndelag for endelig avgjørelse. I februar 2006 behandlet Fylkesmannen departementets klage med det resultat at Røros kommune sitt avslag ble opprettholdt.

Det har lenge vært konflikt mellom landbruk og reindrift i Rørosområdet. Konfliktenes omfang har variert. Selv om det har vært ulike løsningsmetoder på de konfliktene som har eksistert, har de fleste konfliktene blitt løst ved at man har kommet fram til minnelige avtaler. Høyesteretts avgjørelse i henholdsvis Aursundensaken og i Kors-sjøfjellet har ikke medført at konfliktene i disse områder har blitt redusert. Årsaken til dette er at reinen fortsatt trekker inn i områdene og at den også kommer inn på innmarka. Grunneierne viser til manglende gjeiting og oppfølging fra reieneierne når det gjelder Høyesterettsdommen. Reieneierne på sin side viser til at dommen har etablert en grense for lovlig reindrift som det er umulig å overholde, samt at grunneierne må sikre sin innmark ved inngjerding.

Regjeringen er innstilt på å finne en løsning på denne langvarige konflikten, en løsning som både sikrer den sørsamiske reindriften på en god måte og de aktive jordbrukerne i området. Intensjonen er å komme fram til minnelige løsninger med grunneierne. I den forbindelse har Regjeringen ved Landbruks- og matdepartementet lagt til rette for nye forhandlinger om reinbeiteavtaler i Aursundenområdet. Mandatet for disse forhandlingene er fra Statens side at man skal forhandle om langsiktige reinbeiteavtaler som både sikrer næringsgrunnlaget for reindriften og de aktive jordbrukerne i området. I enkelte områder forutsetter dette at det settes opp gjerdene. Hensikten med gjerdene vil være å hindre at reinen gjør skade på jordbruksarealer, sikre tilstrekkelig utmarksbeite for de aktive husdyrbrukerne, samt bedre driftsforholdene for både jordbrukeren og reindriften. For øvrig skal gjerdene oppføres slik at de ikke er til vesentlig ulempe for vilt og friluftaktivitetene i området. Ved årsskiftet ble Statens forhandlingsutvalg og Grunneierutvalget nord for Aursunden enige om en omforent reinbeiteavtale. Også i Kors-

sjøfjellet har det i den senere tid pågått forhandlinger, og også her har forhandlingsutvalgene nå kommet fram til enighet om en avtale. I den ustrekning enkeltgrunneiere ikke skulle slutte seg til de framforhandlede avtaleoppleggene, vil regjeringen eventuelt måtte vurdere ekspropriasjon av beite rett.

20.3.4.5 Konsultasjoner

Ved større utbyggingstiltak og verneforslag (jf. kap. 20.2) må reindriften konsulteres. Det vil ikke være tilstrekkelig bare å konsultere Sametinget i slike saker. Det er viktig at det legges opp til gode prosesser som forfølger konsultasjonsordningens formål, og som utgangspunkt vil det være det enkelte reinbeitedistrikt som må konsulteres.

20.3.5 Skatter og avgifter i reindriften

I forbindelse med de årlige reindrifftavtaleforhandlingene har Norske Reindriftsamers Landsforbund (NRL) ved flere anledninger reist krav knyttet til skatter og avgifter i reindriften, senest ved forhandlingene om Reindrifftsavtalen 2007/2008. Ved forhandlingene om Reindrifftsavtalen 2006/2007 ble det på politisk nivå avklart at det skal nedsettes en arbeidsgruppe som skal vurdere virkningen av omleggingen i 1982 fra avgiftsfritak til økt tilskudd over reindrifftsavtalen. Det vises til omtale i St.prp. nr. 64 (2005–2006) Om Reindrifftsavtalen 2006/2007 kapittel 4.8. Høsten 2006 ble det oppnevnt en arbeidsgruppe bestående av representanter fra Finansdepartementet og Landbruks- og matdepartementet. Arbeidsgruppen la frem sin rapport i november 2006.

NRL fremmet i forbindelse med forhandlingene om Reindrifftsavtalen 2007/2008 krav om full kompensasjon/fritak for avgifter på bruk og kjøp av reindriften driftsmidler. Sametinget har i sin plenumsbehandling av forhandlingene om Reindrifftsavtalen 2007/2008 fremmet innspill som samsvarer med NRLs krav om full kompensasjon/fritak. Også i forbindelse med forhandlinger om Reindrifftsavtalen for 2008/2009 har NRL fremmet krav om full kompensasjon/fritak.

Saken vil bli omtalt i proposisjonen om reindrifftsavtalen som legges fram våren 2008.

20.3.6 Strategier og tiltak

- Regjeringen vil prioritere arbeidet med rammebetingelser, og det vil være fokus på dette i forbindelse med implementeringen av den nye reindriftsloven. I budsjettet for 2008 er det gitt

en bevilgning som legger til rette for å få fastsatt nødvendige rammebetingelser.

- Ved implementeringen av den nye reindriftsloven vil utformingen av bruksregler være viktig. Gjennom lovens bestemmelser om bruksregler har man fått et verktøy i ressursforvaltningen hvor reindriften selv har en sentral rolle, men hvor myndighetene på forskjellige måter har lagt og vil legge til rette for at dette blir en god prosess.
- Regjeringen har etablert et prosjekt som har som formål å styrke det interdepartementale samarbeidet for å øke oppmerksomheten omkring arealforvaltning og reindrift, samt å legge til rette for en bedre sikring av reindriftens arealer. Prosjektet ledes av Landbruks- og matdepartementet. Alle berørte departementer deltar i arbeidet.
- Regjeringen har i Ot.prp. om ny plandel i plan- og bygningsloven fremmet forslag om endringer som videreutvikler loven til et bedre verktøy som i sterkere grad synliggjør reindriftens behov og interesser, og samtidig legger til rette for at reindriftens interesser ivaretas i de ulike planprosessene.
- I arbeidet med å synliggjøre reindriftens arealbruk skal det utarbeides en verdiklassifisering av reindriftens arealer. Denne verdiklassifiseringen vil være et sentralt verktøy i kommunal- og regional planlegging.
- Berørte departementer skal fortsatt delta aktivt i gjennomføringen av Fylkesmannen i Sør-Trøndelag sitt prosjekt «En felles politikk for fjellområdene i Sør-Trøndelag». Ved ferdigstilling av prosjektet skal overføringsverdien av prosjektet videreformidles til områder i landet med tilsvarende konflikter.
- Regjeringen er innstilt på å finne en løsning på de langvarige konfliktene i Rørosregionen, for å sikre den sørsamiske reindriften på en god måte. Etter forhandlinger ligger det nå til rette for minnelige løsninger, men i den utstrekning enkeltgrunneiere ikke skulle slutte seg til det framforhandlede avtaleopplegget, vil regjeringen eventuelt måtte vurdere ekspropriasjon av beiterett.
- Ved større tiltak innenfor reinbeiteområdene, herunder forslag til større verneområder og utbyggingstiltak, skal reindriftens interesser konsulteres. Det tas sikte på å utforme nærmere retningslinjer for konsultasjonsprosessen i slike saker.

20.4 Fiskeri- og havbruksnæringen

Soria Moria-erklæringen legger opp til en ny og helhetlig kystpolitikk. Soria Moria-erklæringen fremhever videre marin sektor som ett av fem satsingsområder der Norge har særskilte fortrinn.

Kyst- og fiskeripolitikken skal bidra til langsiktig og miljømessig forsvarlig verdiskaping for hele samfunnet og samtidig bidra til en rettferdig fordeling av ressursene. Regjeringens visjon er at det langs hele kysten skal være grobunn for livskraftige samfunn. Det er behov for et krafttak for nyskaping og utvikling, samtidig som en ivaretar lokalsamfunn som har store omstillingsutfordringer.

En helhetlig kystpolitikk forutsetter evne og vilje til å se sammenhenger og effekter av ulike sektorpolitiske tiltak. Fiskeripolitiske grep, landbrukspolitikken, kompetansehevende tiltak, virkemidler innen nærings- og distriktsutvikling, samferdsel og ikke minst miljø- og sosialpolitiske tiltak får alle størst betydning når de settes inn i en større, samfunnmessig sammenheng. Betydningen av slik helhetlig tilnærming understrekes i en rekke av regjeringens strategiske dokumenter, som for eksempel i stortingsmeldingen om distrikts- og regionalpolitikken, St.meld. nr. 21 (2005–2006) *Hjarte for heile landet*.

Fiskeri- og havbruksnæringen har mange fellesstrekk som er uavhengig av regionalt eller lokalt ståsted samtidig som den preges av regionale særstrekk med ulike potensial. På den ene side har næringen en stor betydning for utviklingen i mange lokalsamfunn. På den annen side er den utsatt for hard internasjonal konkurranse og globale utviklingstrender. Denne situasjon kan virke begrensende samtidig som den også gir nye utfordringer og muligheter. Næringen må være omstillingsdyktig og dynamisk, og villig til å bryte opp sementerte strukturer og produksjonsprosesser.

Fiskeri- og havbruksforvaltningen baserer seg på nasjonale tilnærminger og en overordnet strategi der selve fundamentet er bærekraftige uttak i et langsiktig perspektiv. I så måte er næringen også internasjonal idet norske fiskerier i hovedsak baserer seg på utnyttelse av bestander hvor Norge deler forvaltningsansvaret med andre nasjoner. Dette forutsetter internasjonale avtaler og fører med seg både forpliktelser og rettigheter. Samarbeid over landegrensene blir følgelig viktig på områder så som bestandsforskning, fiskehelse, tiltak for å motvirke ulovligheter i fiske og omsetning, markedsadgang og kvalitetskontroll for å sikre forbrukerne trygg og god sjømat.

Et illustrerende eksempel er det omfattende ulovlige fiske av torsk i Nord-Atlanteren. Dette representerer en betydelig forvaltningsmessig utfordring idet det undergraver mulighetene til å føre en bærekraftig forvaltningspolitikk. Fiskets varighet og omfang har fått negative følger for bestandens utvikling, noe som igjen vil ha sosio-økonomiske konsekvenser, særlig i nordlige strøk. Regjeringen har vært toneangivende i internasjonale bestrebelse for å bringe dette ulovlige fisket til opphør, både gjennom tiltak for intensivering av

Boks 20.2 Det samiske fiskeriforskningsnettverket «Fávllis»

«Fávllis» er et samarbeid mellom ulike forskningsinstitusjoner og kompetansesentra som på ulike måter beskjeftiger seg med ressursforvaltning, rettighetsspørsmål og den økonomiske og kulturelle situasjonen i de sjøsamiske bosettingsområdene. Nettverket er etablert etter initiativ fra Senter for samiske studier ved Universitetet i Tromsø. Målet er å frembringe ny kunnskap av relevans for norsk og samisk forvaltning, bidra til flerfaglig samarbeid mellom aktuelle fagmiljøer i Norge og andre land, og bidra til langsiktig forskerrekuttering knyttet til temaet samisk fiskeriforskning.

Arbeidet ledes av en arbeidsgruppe med naturvitenskapelig, juridisk og samfunnsvitenskapelig kompetanse, hvor også Sametinget er representert med fiskerifaglig kompetanse. Nettverket retter seg i hovedsak mot økologiske forhold i fjordsystemene, og mot forvaltningsrelaterte emner (med vekt på rettighetsspørsmål, tradisjonell kunnskap og medbestemmelse). Det tas sikte på å utvikle flere delprosjekter, herunder case-studier i fjordene Lyngen, Porsanger og Tana. I tilknytning til disse fjordene er det i planleggingen så langt etablert kontakt med fire kunnskapsinstitusjoner: Varanger samiske museum, Ája samisk senter i Kåfjord, Sjøsamisk kompetansesenter i Porsanger og Sámi Ealáhus- ja Guorahallanguovddáš/ Samisk nærings- og utredningssenter i Tana. Nettverkets hovedmål er å utvide kunnskapsgrunnlaget for bevaring og styrking av fiskeriene som et vesentlig grunnlag for arbeid, verdiskaping og bosetning i samiske områder.

«Fávllis» kan bety «på dypet, under vann», eller «å være langt ute på havet».

kontroller med selve fisket og ved avtaler om havnekontroller ved lossing av fiskefangster. Andre tiltak nedfelt i Soria Moria-erklæringen, og ment for å styrke tilførselen av råstoff til fiskeriavhengige distrikter, er innskjerping av praksisen med leveringsplikt og gjeninnføring av distriktskvoteordningen.

I mange samiske distrikter er fiske av stor betydning, og da ofte i kombinasjon med andre næringer. Dette har også blitt poengtert av flertallet i kommunalkomiteen (jf. Innst.S. nr. 110 (2002–2003)). Staten vil i utøvingen av sin rolle som forvalter av fiskeriressursene ta hensyn til hva som er best for fellesskapet og andre plikter som staten måtte ha, blant annet ved å ta hensyn til at forvaltningstiltak er med og sikrer det materielle grunnlaget for samisk kultur.

Det samiske fisket er i det alt vesentlige et fjord- og kystfiske. Tradisjonelle sjøsamiske bosettingsområder finner en hovedsakelig i kyst- og fjordområder fra nordlige deler av Nordland, gjennom Troms og Finnmark frem til grensen mot Russland.

På bakgrunn av fiskets sentrale betydning for det materielle grunnlaget for samisk kultur, omfattes en rekke fiskerispørsmål av konsultasjonsavtalen mellom Sametinget og regjeringen.

Se Sametingets årsmelding 2007 punkt 10.4.

20.4.1 Strukturvirkemidler i fiskeflåten

Regjeringen la 16. mars 2007 frem strukturmeldingen om strukturpolitikk for fiskeflåten (St. meld. nr. 21 (2006–2007)). Denne bygger på Strukturutvalgets innstilling (NOU 2006: 16) avgitt 19. august 2006 og på innspill fra høringsrunden. I meldingen ble det blant annet foreslått at strukturkvoter skal tildeles med en varighet på 20 år (25 år for allerede tildelte strukturkvoter). Videre ble det foreslått å utvide strukturkvoteordningen til også å omfatte fartøy i lengdegruppen 11 til 15 meter, og kvotetaken i kystfiskeflåten ble foreslått senket. Regjeringens forslag ble vedtatt i Stortinget den 5. juni 2007, og satt i verk ved kongelig resolusjon 8. juni 2007.

Behandlingen av innstillingen fra Kystfiskeutvalget for Finnmark (jf. kap. 20.1.3) kan eventuelt få betydning for utformingen av strukturvirkemidlene.

20.4.2 Ny havressurslov

Arbeidet med ny havressurslov bygger på Havressurslovutvalgets utredning (NOU 2005: 10 Lov om forvaltning av viltlevende marine ressurser).

Sametinget var representert i utvalget. Blant de saker utvalget skulle utrede og vurdere var innføring av bestemmelser i forhold til folkerettslige forpliktelser Norge har påtatt seg i overfor urfolk. Fiskeri- og kystdepartementet har arbeidet med oppfølging av utvalgets innstilling, og har lagt fram en odelstingsproposisjon om ny havressurslov (Ot.prp. nr. 20 (2007–2008)). Det er i denne forbindelse avviklet konsultasjoner med Sametinget, både på politisk og på administrativt nivå.

20.4.3 Stortingsmelding om forvaltningen av kongekrabbe

Fiskeri- og kystdepartementet har fremmet en stortingsmelding om forvaltningen av kongekrabbe, St.meld. nr. 40 (2006–2007). Startskuddet for arbeidet med meldingen var det åpne møtet på Bugøynes i august 2006. Fiskeri- og kystministeren deltok og hadde også tatt initiativet til møtet. På møtet ble departementet presentert for synspunkter og forslag som en har tatt med seg i arbeidet med stortingsmeldingen. Departementet har også mottatt andre innspill som er blitt gjennomgått og vurdert.

Målsettingen med stortingsmeldingen om kongekrabbe er å presentere en gjennomgang av kongekrabbens inntreden i norske havområder og om kongekrabbeforvaltningen så langt, og ut fra dette legge grunnlaget for en omforent nasjonal strategi for fremtidig forvaltning av kongekrabben.

De områdene som er berørt av kongekrabben, og dermed også av kongekrabbepolitikken, er også sentrale sjøsamiske områder. Regjeringen har som prinsipp at de som er mest berørt av ulemper kongekrabben fører med seg, skal ha førsteretten til å utnytte denne ressursen. I stortingsmeldingen om kongekrabbeforvaltningen foreslås løsninger som ivaretar dette hensynet uavhengig av etnisitet.

Behandlingen av innstillingen fra Kystfiskeutvalget for Finnmark kan få betydning for utformingen av kongekrabbeforvaltningen.

20.4.4 Distriktskvoteordningen

Regjeringen innførte høsten 2006 en distriktskvoteordning for Nordland, Troms og Finnmark som prøveordning. Hensikten var å legge til rette for tilførsel av råstoff til foredlingsindustrien i fiskeriavhengige områder, og derigjennom bidra til å sikre aktivitet, sysselsetting og verdiskaping i aktuelle distrikter. For 2006 ble 3 pst. av gruppekvote på torsk til torsketrålgruppen og konvensjonelle kyst-

Figur 20.2 Sørøysund, Finnmark.

Kilde: Samfoto

fartøy mellom 15–21 meter og 21–28 meter satt av til distriktskvoteordningen. Totalt kvantum avsatt til distriktskvote var 3 484 tonn av en total norsk kvote på 212 700 tonn torsk.

En evalueringsrapport fra Fiskeriforskning om prøveordningen ble overlevert Fiskeri- og kystdepartementet i mars 2007. Rapporten viser blant annet at effekten av ordningen avhenger av at distriktskvotene gir en annen fordeling av fisken enn ordinært fiske, og at utviklingen i det ordinære fisket hadde stor betydning for distriktskvoteordningen. Videre gir rapporten en rekke råd om hvordan ordningen bør innrettes for å sikre at de politiske målene blir oppnådd, og andre virkemidler blir vurdert i forhold til å nå de samme målene. Mot denne bakgrunn ble distriktskvoten justert og videreført som en prøveordning for 2007, med samme kvantum som i 2006.

Ordningen har vært krevende administrativt sett og erfaringer fra 2006 og 2007 har ikke gitt forventet effekt. En mulig årsak er at den aktuelle kvote er blitt fordelt over svært mange lokalsamfunn, noe som har gitt små kvantum per anlegg.

For 2008 er distriktskvoteordningen følgelig avviklet og det er innført en alternativ tilnærming der en andel av torskekvoten er avsatt til en bifangstordning. En slik ordning gir ingen direkte geografisk basert føringsmulighet, men det antas å stimulere til at økte andeler av kvoten for andre arter enn torsk (herunder sei og hyse) blir tatt. Dette vil gi økte volumer av fisk og vil som sådan kunne tilgodese mange lokalsamfunn.

Endringen er drøftet med Sametinget i konsultasjoner 26. november 2007. Sametinget tok saken til etterretning og vil eventuelt komme tilbake til saken etter å ha mottatt mer informasjon om konsekvensene av ordningen.

20.4.5 Akvakultur – laks og ørret

Tillatelser til oppdrett av laks og ørret tildeles gjennom tildelingsrunder der et bestemt antall tillatelser utlyses på bestemte kriterier. Siden 2002 er det blitt tatt vederlag for slike tillatelser.

Vederlaget har vært forhåndsfastsatt til 5 mill. kroner per tillatelse på landsbasis med unntak av Finnmark fylke der vederlaget ble satt til 4 mill. kroner. Reduksjonen var basert på en skjønnsmessig vurdering av konkurranseulempene med lang avstand til markedene og lengre produksjonstid enn ellers i landet.

Høsten 2006 ble det utlyst 10 nye tillatelser til oppdrett av laks og ørret i Finnmark og da gjennom en lukket budrunde. Tillatelsene er bundet til ti år i den kommune de ble etablert og syv ble lagt til Øst-Finnmark og tre til fylkets vestlige deler.

For regjeringen har dette vært viktig for å stimulere til ny næringsvirksomhet i kystdistrikter i fylket. Sametinget har imidlertid gitt uttrykk for bekymring mht. det relativt store antall rømminger i oppdrettsnæringen og understreket at oppdrett ikke må bli en trussel mot de ville fiskestammene. Regjeringen er opptatt av å minimalisere rømming og vil skjerpe kravene til oppdrettsanlegg. Introduksjon av ordningen med nasjonale laksefjorder og laksevassdrag som et viktig tiltak for å verne vilaksen.

20.4.6 Laksekonsesjoner til Musken i Tysfjord

Høsten 2002 ble det vederlagsfritt tildelt to tillatelser til oppdrett av laks, og disse ble lokalisert til den lulesamiske bygda Musken i Tysfjord kommune i Nordland. . Fra regjeringens side så en dette som ledd i et distriktspolitisk tiltak foranlediget av et ønske om å bidra til å opprettholde bosetting i et svært lite og sårbart samfunn. Nordlandsforskning har evaluert effekter av tildelingen (NF-rapport 10/2005 Fjordfolk på konsesjonsjakt). De lokale forventningene til betydningen av konsesjonene var svært høye. Oppdrettsanlegget har skapt enkelte arbeidsplasser, men har alene ikke kunnet stoppe fraflyttingen fra Muskensamfunnet.

20.4.7 Nordområdetiltak i fiskeriene

Fiskeripolitikken er sentral i regjeringens nordområdesatsing. I en helhetlig ressursforvaltning inngår beskyttelse av naturgrunnet for urfolks næringer, deriblant beskyttelse av miljøet langs kysten og tradisjonell utøvelse av sjøfiske og laksefiske. Regjeringen vil utvikle eksisterende og nye

næringer som grunnlag for samisk bosetting og samisk kultur.

Høsting av de levende marine ressursene i de nordlige havområdene sammen med utvikling av havbruksvirksomhet og de ringvirkninger dette gir er helt vesentlig for levedyktige lokalsamfunn i de nordligste fylkene. Betydningen av de nordlige havområdene understrekes ved at de viktigste fiskeslagene i Nordøstatlanteren har deler av eller hele sin livssyklus her.

Et rent og rikt hav, en langsiktig bærekraftig og økosystembasert forvaltning og systematisk kunnskapsoppbygging er viktige forutsetninger for utnyttelse av levende marine ressurser og dermed også for realisering av verdiskapingspotensialet i nordområdene. Nærheten til ferskt råstoff av høy kvalitet i de nordlige havområdene gir oss et konkurransefortrinn som regjeringen legger vekt på å utnytte. Regjeringens mål er at Norskehavet og Barentshavet skal være blant de best forvaltede havområder i verden. Forvaltningen av de levende marine ressursene skal baseres på de plikter og rettigheter som følger av havretten, og skal gi størst mulig utnyttelse av ressursene innenfor en bærekraftig ramme. Helhetlig forvaltningsplan for det marine miljøet i Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten klargjør de overordnede prinsippene for forvaltningen.

20.4.8 Marint verdiskapingsprogram

Soria-Moria-erklæringen sier at verdiskapingen av våre nasjonale fiskeressurser i størst mulig grad skal komme de kystsamfunn som er avhengig av fiskeriene til gode.

Fiskeri- og kystdepartementet etablerte Marint verdiskapingsprogram i 2007, som en videreutvikling av det marine innovasjonsprogram introdusert i 2006. Hensikten med programmet er å forsterke norsk sjømatnærings evne til å utnytte konkurransefortrinnene som ligger i norsk råstoff av høy kvalitet og i det generelt høye kompetansenivået i Norge. Målgruppen for programmet er marine bedrifter som vil utvikle en strategisk orientering mot globale og norske sjømatmarkeder, gjennom forpliktende, markedsrettede nettverk.

Hovedtiltaket i Marint verdiskapingsprogram er bedriftsnettverk som er støttet av et kompetanseprogram, en traineeordning, samt internasjonaliseringstiltak og utviklingstiltak. Programmet ble i 2007 utvidet med formål å styrke utviklingsarbeidet i fiskeriavhengige omstillingsområder. I disse områdene kan både nettverk og enkeltbedrifter innvilges støtte. Denne delen av programmet skal

samordnes med og forsterke regjeringens generelle arbeid mot utsatte kystdistrikter.

20.4.9 Regjeringens ferskfiskstrategi

Markedet etterspør året rundt ferske fiskeprodukter av god kvalitet. Imidlertid gir fiskebestandenes vandringsmønster et fangstmønster med store sesongvariasjoner og dette gjør det mer utfordrende å lykkes i ferskproduktmarkedene. I tillegg er Norge et høykostland som konkurrerer globalt i handelen med fisk og fiskeprodukter. Som følge av konkurranse fra lavkostland har prisene på frosne filetprodukter blitt redusert sammenlignet med prisene på ferske produkter. Ved å utnytte våre fortrinn, som tilgang på ferskt råstoff og nærhet til markedene, kan verdiskapingen i kystdistriktene økes.

Regjeringens ferskfiskstrategi som ble presentert i august 2007, har som mål å bidra til:

- kontinuitet gjennom økt og jevnere tilførsel av råstoff gjennom hele året
- å fremme høy kvalitet på råvaren og produktene som tilbys i markedene
- økt samarbeid innenfor og mellom oppdrettsnæringen og fiskeriene.

20.4.10 Strategier og tiltak

- Regjeringen har lagt fram en odelstingsproposisjon om ny havressurslov.
- Regjeringen har fremmet en stortingsmelding om kongekrabbe, som bl.a. slår fast at det er de som er berørt av kongekrabbeinvasjonen som først og fremst skal kunne høste av ressursen.
- Regjeringen har for 2008 innført en bifangstordning til erstatning for distriktskvoteordningen.
- Regjeringen har mottatt innstillingen fra Kystfiskeutvalget for Finnmark (NOU 2008: 5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark), en utredning om samers og andres rettigheter til fiske utenfor Finnmark. Innstilling blir sendt på bred høring.
- Regjeringen vil videreføre en justert utgave av strukturordningene.
- Regjeringen vil vektlegge fiskeripolitikken og urfolkspolitikken i sin nordområdesatsing.
- Regjeringen vil viderefør marint verdiskapningsprogram.
- Regjeringen vil legge til rette for bedre utnyttelse av våre naturgitte fortrinn – nærhet til viktige ressurser og til kjøpekraftige, modne

markeder – gjennom tiltak nedfelt i regjeringens ferskfiskstrategi.

20.5 Landbruk, utmarksnæringer, duodji og reiseliv

20.5.1 Landbruk

Regjeringen vil, i tråd med Soria Moria-erklæringen, sikre utøvere i landbruket inntektsutvikling og sosiale vilkår på linje med andre grupper. Videre er det i Soria Moria-erklæringen lagt vekt på å sikre et landbruk med en variert bruksstruktur over hele landet. Dette ved å styrke strukturprofilen og videreføre kanaliseringspolitikken.

Ved bl.a. de årlige jordbruksoppgjørene har regjeringen vektlagt satsing på inntektsutviklingen for foretakene i landbruket og tiltak for distriktslandbruket. Gjennom denne satsningen gir regjeringen også samisk jordbruk bedre rammevilkår. Tiltakene for samisk jordbruk gjennomføres innenfor den helhetlige landbrukspolitikken. Dette gjelder ikke bare for de økonomiske virkemidlene, men også med hensyn til miljø- og ressurspolitikken, vektleggingen av de matpolitiske tiltakene, satsingen på næringsutvikling og eienoms- og bosettingspolitikken.

Landbruket i Nord-Norge har vanskelige naturgitte forhold pga. spredt produksjon og lange transportavstander for innsatsvarer og landbruksprodukter. For å stimulere til et aktivt landbruk i landsdelen, og gjennom dette samisk landbruk, er grovfôrbaserte husdyrproduksjoner kanalisert til Nord-Norge og det gis en kompensasjon for produksjonsulempene gjennom et sett av ulike distriktsdifferensierte virkemidler. Dette gir et samlet utslag ved at budsjettstøtten per foretak i gjennomsnitt er om lag 100 000 kroner (2007) høyere i Finnmark enn gjennomsnittet for landet. Eksempelvis mottar husdyrforetak på Vestlandet gjennomgående 0,34 kroner per liter melk i distriktstilskudd, mens det i Finnmark gis et bidrag med kr 1,70 per liter melk (jf. satser 2007). Det ytes ikke bare støtte gjennom økonomiske virkemidler med direkte inntektsvirkning overfor jordbruksforetakene. Det satses også på andre ordninger som frakttilskuddene for alle de viktige produksjonene i jordbruket, som betyr mye for de nordnorske fylkene. I tillegg til tilskuddsordninger prioriteres jordbruket i landsdelen også gjennom andre tiltak. Ved jordbruksforhandlingene i 2006 ble det eksempelvis vedtatt å sette av 1 mill. liter melkekvote for omfordeling fra andre områder til Finnmark.

Sametinget har i 1995, 2001 og 2007 utarbeidet meldinger om samisk jordbruk. Den siste meldin-

gen ble vedtatt i november 2007, og har som hovedmål i sikre og utvikle det samiske jordbruket. Sametingets hovedmål for næringen er å opprettholde den sysselsetting og bruksstruktur som vi har i dag. Meldingene beskriver forskjellige innsatsområder, og fokuserer på opprettholdelse av jordbruksdrift og nyskaping i tilknytning til jordbruket.

Se Sametingets årsmelding 2007 punkt 10.3.

Sametinget ønsker innflytelse på utformingen av næringspolitikken i Norge, fordi næringsutviklingen i samiske områder i stor grad er avhengig av sentrale myndigheters politikk.

Regjeringen vil videreføre de etablerte prosessene for Sametingets innflytelse på utformingen av jordbrukspolitikken ved at Sametinget og Landbruks- og matdepartementet har en dialog i forkant av de årlige jordbruksforhandlingene. Det vektlegges også at det regionalt er kontakt mellom Sametinget, fylkesmannen og Innovasjon Norge, spesielt med tanke på tiltak for næringsutvikling knyttet til landbruket.

Den nasjonale strategien for næringsutvikling 2007–2009 innen og i tilknytning til landbruket, «Ta landet i bruk!», gjelder også i samiske områder. Hovedbudskapet i strategien er at man skal ta i bruk alle ressurser som er tilgjengelige for å skape lønnsom næringsutvikling. Strategien er overordnet og gir betydelig rom for regional skreddersøm gjennom de fylkesvise strategiene for næringsutvikling innen og i tilknytning til landbruket. Det er fylkesmennene som har ansvar for å utvikle de regionale strategiene i samarbeid med det regionale partnerskapet.

For å stimulere til næringsutvikling innen og i tilknytning til landbruket, stilles det flere økonomiske virkemidler til disposisjon:

De fylkesvise bygdeutviklingsmidlene kommer fra Landbrukets utviklingsfond (LUF) og skal legges til rette for næringsutvikling som danner grunnlag for langsiktig, lønnsom verdiskaping og desentralisert bosetting med utgangspunkt i landbrukets ressurser generelt og landbrukseiendommen spesielt. Midlene kan brukes til å støtte ulike faser i bedriftsetablering, fra mobilisering og planlegging, til investeringer og bedriftsutvikling. Midlene forvaltes regionalt. Det er i områdene Finnmark, Troms, Nordland og Namdalen ikke noe øvre tak per søknad, for tilskudd til investeringer. Ellers i landet er det et tak på kr 600 000.

Verdiskapingsprogram for matproduksjon realiserer prosjekter som bidrar til økt verdiskaping for primærprodusentene, og til styrking av konkurranseevnen til små og mellomstore matbedrifter. Programmet er en del av en samlet strategi for å legge

til rette for produkt- og tjenesteproduksjon basert på landbruket sitt samlede ressursgrunnlag.

Landbruks- og matdepartementet overfører årlig midler, som avsettes i forbindelse med jordbruksforhandlingene, til *Sametinget*, jf. St.prp. nr. 77 (2006–2007). Midlene, 2 mill. kroner i 2008, skal settes inn for å møte særlige behov i samiske områder og til å støtte utviklingstiltak i samisk landbruk. Det er en felles oppgave for Sametinget og regionale og nasjonale myndigheter å gjøre samspillet bedre.

Utviklingsprogram for grønt reiseliv startet i 2007 og skal bidra til å videreutvikle de ressurser som gården og bygda rår over i reiselivssammenheng. Det kan gis tilskudd til nasjonale utviklingsprosjekter samt lokale og regionale pilotprosjekter med nasjonal overføringsverdi. Tiltak som kan finansieres gjennom utviklingsprogrammet er produkt- og kompetanseutvikling, samt samarbeid, nettverk og alliansebygging.

Gjennom utviklingsprogrammet tilbyr Innovasjon Norge nasjonal og internasjonal profilering og markedsføring av bygdebaserte reiselivsbedrifter.

Utviklingsprogram for innlandsfiske (se nedenfor) er et 5-åring utviklingsprogram for innlandsfiske.

Næringsutvikling og næringskombinasjoner med basis i landbrukets menneskelige og materielle ressurser, er et satsingsområde for Landbruks- og matdepartementet. Departementet ønsker at eventuelle nye satsinger på verdiskaping og/eller næringskombinasjoner ses i sammenheng med allerede eksisterende program og økonomiske virkemidler. Dette vil sannsynligvis gi best utbytte for den samiske befolkningen. I et integreringsperspektiv er dette av stor betydning ettersom spesielle virkemidler rettet mot utvalgte befolkningsgrupper kan bidra til at disse grupperingene ekskluderes fra større program med sammenlignbart innhold.

20.5.2 Utmarksnæringer og innlandsfiske

Næringsstrukturen i samiske områder er kjennetegnet av at produksjon innenfor jordbruk, fiske, reindrift, utmarksvirksomhet, duodji og kombinasjoner av disse, har dannet grunnlag for bosetting og sysselsetting. Kombinasjoner av ulike næringer gir muligheter for bedre utnyttelse av ressursene, jevn inntekt og muligheter for inntektsøkninger. Dette er virksomhet som utgjør det materielle grunnlaget for samisk kultur og identitet. Høsting av utmarksressurser og primærnæringerens bruk av lokale ressurser er viktige elementer i samisk

kultur. Høsting av utmarka er knyttet til sesongmessige variasjoner, og drives som regel i kombinasjoner med andre næringer.

Samer har gjennom tidene høstet av ressursene i utmarka, «*meahcci*», som del av sin livsform. Samer har plukket bær, fisket, funnet virke til husflid og håndverk (duodji), plukket mose, hentet brensel, drevet med jakt og fangst på småvilt og elg. I *meahcci* hadde de også flokker med kjøre rein. *Meahcci* bidro til folks daglige brød, og senere til kontanter til husholdningen. Livet i *meahcci* – «*meahcásteapmi*» er del av samisk tradisjon og identitet. Her har de dype kunnskaper, og sterke oppfatninger om bruk og rettigheter.

For de fleste næringsutøvere er det langt fra tradisjonelt arbeid med høsting av utmarksressurser, til bearbeiding, produksjon og markedsføring av slike produkter for salg. Det krever en annen kompetanse.

For små bedrifter i samiske områder er det utfordringer knyttet til egenkapital, kompetanse og nyskaping, verdiskaping og utvikling av levedyktige enkeltforetak og små lokale bedrifter. For yrkesfiske er det utfordringer mht. hvordan tilrettelegge for transport, mottak og salg av utmarksprodukter, m.m.

Det er et utviklingspotensial knyttet til fangst og produksjon av innlandsfisk, både mht. yrkesfiske og turistfiske, som knyttes til etablering av tilbud innen aktivitets- og opplevelsesturisme.

Å legge til rette for økt verdiskaping innen samiske utmarks næringer, er ensbetydende med å utvikle «*meahcásteapmi*» til en moderne næring. Det krever et utviklingsarbeid i forhold til produksjonsformer, produktutvikling, markedsføring, infrastruktur, m.m. Det er behov for kompetanseutvikling samtidig som den tradisjonelle kunnskapen om ferdsel og høsting i utmarka beholdes og videreutvikles. Dette kan ikke legges på utøverne som enkeltpersoner.

Sametinget vurderer i sin støttepraksis tiltak som kan bidra til økt kompetanse hos samiske utmarksutøvere, og evt. for å yte nødvendig bistå utmarksutøverne. Sametingets *melding om utvikling av utmarks næringer* (plenumssak 65/07), gjør bl.a. rede for ufordringer i forhold til de ulike brukere og brukerinteresser i utmarka. Den følges opp i tiltak i Verdiskapingsprogrammet for næringskombinasjoner, jf. nedenfor.

Fra og med 2008 settes det i gang et 5-årig *utviklingsprogram for innlandsfiske*, med sikte på å utvikle velfungerende næringer med et større utbud av

Boks 20.3 Begreper om å livnære seg i utmarka

Å ferdes i utmarka, *meahcásteapmi*, har alltid vært en del av samers livsgrunnlag og måten å greie seg på – *birgejupmi*.

Birgejupmi har tre dimensjoner:

Økonomisk – at mennesket klarer seg økonomisk i hverdagen.

Kunnskapsmessig – mennesket har nødvendig kunnskap og forståelse om og mestrer arbeid, skikker, gjøremål, landskap, klima, vær, slik at en klarer seg.

Sosialt – mennesket kan samhandle med andre i sosiale settinger og deler med andre, slik som gjennom vennskaps/samhandlingsinstitusjonen *verddevuohta*.

Badjosat betegner bygdas nære utmark. Her kan hele familien delta i arbeidet på dagsturer. Det kan være viktige multemyrer, fiskevann, vedteiger og skogsområder hvor man henter trevirke til duodji, områder for rypefangst for ungdom og eldre, og fram til 1960-tallet også utslåtter.

Meahcci begynner der *badjosat* slutter. Det dekker områder for mer omfattende rypefangst, større fiskevann og multemyrer. Her utøver men-

nene sin næringsvirksomhet, og her har de kunnet oppholde seg i ukevis. De bodde i fangstgammer – *bivdogahti*. Også kvinner, særlig døtre og tjenestejenter, kunne delta i dette arbeidet.

Det samiske begrepet «*meahcci*» oversettes ofte synonymt med det norsk ordet «utmark». I norsk terminologi knytter begrepet utmark seg til begrepet innmark. Det gjelder ikke for det samiske begrepet «*meahcci*». Høsting av «*meahcci*» skjedde lenge før jordbruket kom til de samiske områder. «*Meahcci*» er heller ikke villmark. «*Meahcci*» er noe samene har hatt et aktivt forhold til gjennom daglig høsting, og der mennesket levde i tett samhandling med «*meahcci*». «*Meahcci*» var selve grunnlaget for folks *birgejupmi*. «*Meahcci*» er for mange synonymt med hjem, det betegner der de hører til. En viktig del av samers tradisjonelle kunnskap er hvordan man skal høste av ressursene i «*meahcci*». Høstingen er basert på en bærekraftig tenkning, fordi «*meahcci*» skal gi livsgrunnlag – «*birgejupmi*» – også i framtiden.

kvalitetssikrede produkter innenfor næringsfiske, innlandsfiskeoppdrett og fisketurisme. Satsingen skal fordeles på et program for felles tiltak og infrastruktur, og målrettet prosjektstøtte. Det vil være et mål å se denne satsingen i forhold til satsingene i verdiskapingsprogrammet for næringskombinasjoner.

20.5.3 Duodji – samisk husflid og håndverk

Duodji er en viktig samisk næring, og er i en særstilling som en kulturbærende næring.

Sametinget har fra etableringen forvaltet tilskudd til duodji. I 2008 fordeler Sametinget 2,5 mill. kroner til duodjiinstitusjonene Duodjeinstituhtta, Manndalen husflidslag, Unjárgga Sámiid Duodje og Duojáriid Dállu OS.

Sametinget har i samarbeid med duodjiorganisasjonene utarbeidet en hovedavtale for duodjinæringen. Her forhandles det mellom duodjiorganisasjonene og Sametinget om en årlig næringsavtale. Avtalen setter av midler til driftsstøtte, velferdsordninger, investeringer, utviklingstiltak og merkevarerbygging, etc. Avtalen for 2008 utgjør totalt 8,22 mill. kroner.

Sametinget har utarbeidet en rapport om duodjinæringens økonomiske situasjon, som bla skal utgjøre analysegrunnlag for tiltak i lys av næringsavtalen. Sametinget ser det som viktig at virkemidlene i næringsavtalen kommer utøverne til gode, og fremmer egenprodusert duodji.

Totalt er 59 duodjiutøvere godkjent etter de kriterier som avtalepartene har satt. Avtalepartene er enige om å etablere et duodjiregister. Her er man inne i en prosess med Datatilsynet mht. godkjenning.

Sametinget har satt i gang evaluering av salgsorganisasjonene i duodji og Duojáriid Dállu. Hensikten er bl.a. å vurdere utviklingen av disse organisasjonene, og se hvilken betydning de har for duodjiutøverne og for lokalmiljøet.

Opplæringskontoret for reindrift og duodji i Varangerbotn har hatt ansvaret for en lærlingordning i duodji som et toårig prosjekt fra 2004. Det har skjedd i samarbeid med fylkeskommunene i Troms og Finnmark. Målet med prosjektet har vært å sikre rekruttering til fagopplæring i duodji. Man har oppnådd flere lærlingkontrakter i duodji, og flere av disse har tatt fagbrev. Fagbrevet forutsetter gjennomført yrkesteori. Erfaring viser at yrkesteori gir best utbytte av læretida. Sametinget går inn med finansiering slik at ordningen kan videreføres frem til alle lærlingene har avsluttet sine kontrakter.

Sametinget har utdelt arbeidsstipendier til duodjiutøvere som vil videreutvikle sine virksomheter. Det er også satt i gang etablereropplæring og et arbeid med merkevarerbygging.

Sametinget har utarbeidet en rapport om fritak fra moms for duodjiutøvere, som virkemiddel for å bedre lønnsomheten i duodjinæringen.

Se også Sametingets årsmeldinger 2006 (punkt 9.1) og 2007 (punkt 10.1).

Verdiskapingsprogrammet for næringskombinasjoner har tiltak for duodji.

På oppdrag fra Kultur- og kirke departementet er det gjennomført en utredning av feltet tradisjonelt håndverk, jf. kap. 14.12.4.

20.5.4 Reiselivsutvikling i samiske strøk

Den nasjonale reiselivsstrategien «*Verdifulle opplevelser. Regjeringens reiselivsstrategi*» slår fast at innsatsen innenfor reiseliv skal rettes inn mot visjonen «verdifulle opplevelser» og derigjennom legge til rette for at reiselivet skal være verdifullt for både besøkende, lokalsamfunn, bedrifter, ansatte og miljøet. Det er skissert tre hovedmål:

- Økt verdiskaping og produktivitet i reiselivsnæringen
- Levedyktige distrikter gjennom flere helårs arbeidsplasser innenfor reiselivsnæringen
- Norge – et bærekraftig reisemål

Samisk reiseliv er ofte sesongbetont og drives i mange tilfeller i kombinasjon med andre virksomheter, gjerne primærnæringer. Samiske reiseliv preges av at natur, samisk kultur, samiske kulturtradisjoner, samisk mat og «samiske opplevelser» inngår i et konsept basert på kulturell og økologisk bærekraft.

Det har blitt en økende etterspørsel etter opplevelsprodukt med tilknytning til samisk leve-sett, som inkluderer salg av mat og duodji-produkter. Det er utviklet forskjellige slags virksomheter som svar på denne etterspørselen, ofte småskala bedrifter, i kombinasjon med annen virksomhet. Dette gjelder både kystområder og innland.

Forskjellige former for produksjon av samisk kunst og samiske ytringsformer bidrar til arbeidsplasser og sikring av bosettingen i samiske distrikter. Det er et stort potensial for ytterligere produksjon av slike produkter.

Det er spesielle forhold knyttet til det å «selge» reiselivsprodukter basert på reindrift, innlandsfiske og fjordfiske som et genuint opplevelsprodukt til turister. Denne formen for reiseliv innebærer at hvert enkelt hushold engasjerer seg, og at det skjer en verdiskaping lokalt, uten økt press på

naturressursene, og som bidrar til vedlikehold og styrking av samisk kultur og identitet. Det er et stort uutnyttet potensial i å utvikle denne formen for lokal aktivitet.

Fjordfisketurisme gir muligheter for turistopplevelser i samiske kyst- og fjordområder som varierer med årstidene. Tradisjonelt har fisket i samiske bosettingsområder vært drevet som produksjon på husholdsnivå i kombinasjon med andre næringer, som jordbruk, sauehold, etc. Denne formen for turisme forutsetter at aktørene driver i kombinasjon med fiske, siden det er selve fiskeopplevelsen man skal selge. Det gjør turistproduktet eksklusivt, men det gjør også at det bare kan drives i et begrenset omfang. Det er gjort en del lokale satsinger på fjordfisketurisme.

Reindriftsturisme baserer seg på at samiske områder har Europas mest vitale og lettest tilgjengelige reindriftskultur. Potensialet i samisk reindriftsturisme er i dag et natur- og kulturbasert reiseliv, hvor målet for turistene er å oppleve natur og kultur, og delta i reindriftens aktiviteter. Opplevelsene vil variere mellom sesongene, ettersom reinen er på vinterbeite eller på sommerbeite. Dette er en form for turisme som er basert på kulturell og økologisk bærekraft, og hvor forholdet mellom dyr og menneske står i sentrum.

Potensialet for *innlandsfisketurisme* er stort. Det finnes anslagsvis rundt 25 millioner fiskere i Europa. Ser man på Finnmark, så er omlag 60 000 små og store innsjøer og vassdrag et unikt fiskeresursgrunnlag for denne målgruppen. Bare en liten del av disse fiskeresursene er i dag utnyttet som basis for lokal verdiskaping knyttet til reiselivsutvikling. Man ser en begynnende utvikling av komplette «fisketurismepakker» som inkluderer transport, guiding, overnatting og mat innenfor en samisk ramme.

Særlig for familieturistene er *gårdsturisme* en aktivitet som kan innarbeides som kombinasjon med fisketurisme knyttet både til innlandsfiske, reindrift, og kanskje mest til elvefiske, som i Tanadalen. Gårdsturismen kan gi gode koplinger til formidling av mattradisjoner, kunst og kultur, og mer omfattende «turistpakker».

Samiske mattradisjoner som har lokal forankring, har et potensial til å utvikle seg både i et lokalt og regionalt marked. Variasjonen i de samiske miljøene er stor når det gjelder tilberedning både av fisk, reinkjøtt og sauekjøtt. Dette er en småskala matproduksjon hvor det er store utfordringer knyttet til å markedsføre produktene på en rimelig og effektiv måte. Det er noen begynnende etableringer innen videreføring av lammekjøtt og reinkjøtt.

Det er et generelt behov for å stimulere til innovasjon og produktutvikling med basis i samisk kultur. Det gjelder å anspore til videreutvikling av samisk design, og å initiere merkevarebygging knyttet til produkter med basis i primærnæringene, slik at de også kan inngå som komponenter i småskala reiseliv. Det er store utfordringer knyttet til utvikling av *duodjinæringen* (samisk husflid og håndverk). Næringen har et stort potensial når det gjelder produktutvikling med basis i samisk kultur.

Sametinget, Duodjeinstituhitta og de samiske duodjiorganisasjonene arbeider med å realisere det potensial som ligger i salg av duodjiprodukter av høy kvalitet. De er en stor utfordring å finne de rette markedene og de rette salgsarenaene for duodjiprodukter.

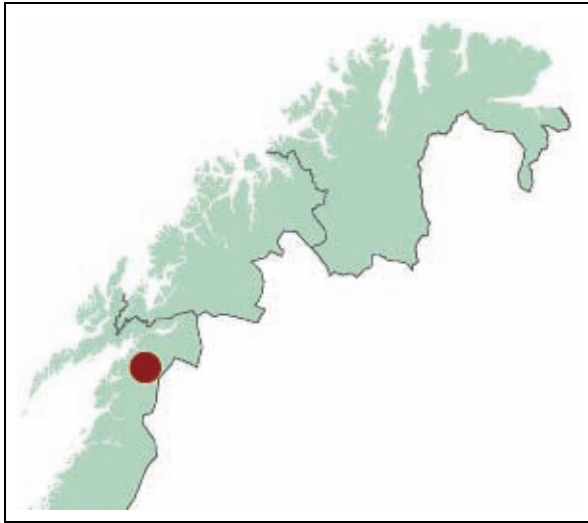
Det er *utfordringer mht. reiselivspakker og nettverksbygging mellom lokale reiselivsaktører*. Det har i flere sammenhenger vært fokusert på behovet for samarbeid mellom lokale reiselivsaktører for å sikre helhetlige «pakker» for turister i samiske områder. Det har vært pekt at det nå er tid for å få utdanningsinstitusjoner på banen med tilbud om guideopplæring for å sikre en formidling av kulturkunnskap og naturforvaltning i pakt med lokal og samisk tradisjon.

I framtida vil det være viktig å bygge opp samarbeid og nettverksdannelse mellom samiske reiselivsaktører, og mellom disse og destinasjonsselskaper, hotellkjeder, fly- busselskaper og hurtigruteselskaper, for å få en positiv utvikling. Likeledes er det behov for å bygge opp kompetanse innen ledelse, regnskap, markedsføring, salg m.m. knyttet til reiselivsutvikling.

Det er *utfordringer knyttet til etikk og formidling av samisk kultur i reiselivssammenheng*. Sametinget har ved flere anledninger presisert at det er utfordringer knyttet til å formidle samisk levesett og produkter på en ekte og troverdig måte, og som sikrer et etisk nivå. Slike presentasjoner må være i samsvar med samiske interesser, normer og skikker.

Det er ikke gitt hvordan man skal sikre at samisk kultur formidles slik at det oppfyller disse kriteriene. En forutsetning kan bl.a. være at samiske lokalsamfunn går god for innholdet og at det er samiske interesser som står bak en slik formidling. I de forskjellige former for opplevelsesturisme er det lokalsamfunnet eller familiene selv som er «opplevelsen», hvilket bør sikre en eksklusiv og genuin opplevelse. Dette er også viktig fordi de reisende og reiselivsnæringen fort vil se om produktene ikke holder mål.

Det er viktig for den videre utviklingen av samisk reiseliv at det som presenteres av samisk

Boks 20.4 Samisk kulturarv som grunnlag for reiselivsutvikling i Tysfjord kommune

Figur 20.3 Tysfjord kommune i Nordland

Árran lulesamisk senter har utviklet et pilotprosjekt som har som mål at den samiske kulturen skal kunne brukes som ressurs i samfunnsutviklingen. Utgangspunktet er innsamling og dokumentasjon av lokal tradisjonell kunnskap, og målet er bl.a. en utvikling av kunnskapsbasert reiseliv med basis i lokal samisk kultur. Prosjektet går ut fra havet, og landområdene, og tar sikte på å dokumenterer samiske ord og uttrykk, samt selve tradisjonen og utførelsen av tradisjonelle gjøremål. Man vil registrere, dokumentere, og publisere informasjon om samisk tradisjonell kunnskap i det lulesamiske området.

Havet: I tilknytning til havet ønsker man å dokumentere ulike typer fiskeplasser, slik som seigrunner og uerklakker, samt tradisjonsmateriale knyttet til fiske. Eksempler er kunnskap om draug og maddo. Dette er tradisjoner som ennå i dag er kjent i de samiske områder. «Maddo» kan

vise seg dersom man tar for mye fisk, er grådig, eller ikke behandler fisken godt. Innsamling av kunnskap om ulike fiskemetoder er en viktig lokal kunnskap og det er viktig å dokumentere ord og uttrykk knyttet til fisket, og måten fisket gjennomføres på. Dette kan eksempelvis være bruken av line og gangvad, eller dokumentasjon av garnsetting, evt. innsamling av tradisjon på hva slags fisk som ble fanget, og når det var vanlig å foreta dette fisket.

Gården og fjellet: Prosjektet omfatter også innsamling av tradisjonskunnskap knyttet til bruken av naturen i skogen og fjellet, avgrenset til Hellemofjorden. Dette er kunnskap om hvordan man oppførte seg i naturen, og hvordan man skulle forholde seg når man gikk i skogen og på fjellet. Prosjektet ser også på innsamling av tradisjonskunnskap om det immaterielle landskapet, og dokumentasjon og innsamling av ulike ressursplasser brukt av den samiske befolkningen. Dette kan være sennagressmyrer eller bærplasser. Kulturminner knyttet til den tradisjonelle bruken av landskapet er også viktig.

Et mål: Utvikling av et bærekraftig reiseliv. Árran ønsker bl.a. at prosjektet skal kunne legge til rette for bruk av tradisjonell kunnskap lokalt, slik at man kan utvikle kunnskapsbaserte reiselivsaktiviteter med basis i lokal samisk kultur. Målet er å utvikle et bærekraftig reiseliv, der økonomiske aktiviteter og kunnskap knyttet til tradisjonell kunnskap, kulturminner og -miljø utvikles under hensyn til samiske verdier og tradisjoner, og slik at samisk kultur danner et grunnlag og utgjør et miljø med potensial for verdiskapning.

kultur og samiske produkter holder kvalitetsmessige mål. Samer har vist til at produkter produsert i andre land har vært presentert som en del av samisk kultur, og har vært solgt som samiske produkter. Her vil en gjennomført produktmerking være en utfordring.

Reiselivet har lenge brukt samisk kultur i markedsføringen og salg av spesielt Finnmark. Det som går igjen i markedsføringen er kofftekledde samer, rein, samebryllup og til en viss grad duodji. Det er viktig at markedsføringen skjer på en ekte og troverdig måte og at de samiske samfunnene aksepterer en slik fokusering, og at også samisk

kultur og næringsliv kan dra nytte av en slik markedsføring.

Fra samisk hold er det pekt på at det ikke finnes lovverk som kan forby eller hindre kommersialisering av samiske symbolverdier. Det gjelder koffer, gjenstander med samisk ornamentikk, samisk mytologi, joik og lignende. Ved bruk og formidling av samiske kulturuttrykk er det viktig at dette gjøres av personer og institusjoner med kulturell kompetanse og lokalkunnskap.

Sametinget har gjennom sin støttepraksis bidratt med finansiering av et kulturbasert næringsliv og flere kommersielle foretak innen rei-

seliv der opplevelser står i fokus – det kan være safari, samisk mat, fjordfiske og overnatting, innlandsfiske, elvebåtturer, m.m. Det legges opp til at det planlagte Verdiskapingsprogrammet for næringskombinasjoner også skal styrke reiselivet i samiske strøk.

Nærings- og handelsdepartementet har bedt Innovasjon Norge om å utvikle et *kompetanseprogram* som blant annet tar for seg opplevelsesproduksjon, distribusjon og pakking, bl.a. for å sette fokus på helhetlige produkter av høy kvalitet. Dette kompetanseprogrammet vil også kunne ha relevans for samiske reiselivsprodusenter. I nasjonal reiselivsstrategi slås det også fast at regjeringen i større grad vil sette krav til at prosjekter som får tilskudd fra det offentlige gjennom Innovasjon Norge er samarbeids- og/eller nettverksprosjekter, noe som innebærer en prioritering av prosjekter med en nettverksdimensjon.

Reiselivsmiljøet i Finnmark satte i 2006 i gang et tre-årig prosjekt med sikte på å styrke innovasjon og lønnsomhet innen natur- og kulturbasert reiseliv i Finnmark.

ReiselivsArena Finnmark er resultat av et samarbeid mellom reiselivsnæringen i fylket, Høgskolen i Finnmark, Samisk høgskole og Norut NIBR Finnmark, Origo Nord, Finnmark fylkeskommune og Innovasjon Norge. Programmet har et samisk innsatsområde.

Se også Sametingets årsmeldinger 2006 (punkt 9.2) og 2007 (punkt 10.2).

20.5.5 Verdiskapingsprogram for næringskombinasjoner

Regjeringen har satt av 6,5 mill. kroner i 2008 til å iverksette et Verdiskapingsprogram for næringskombinasjoner, i tråd med Soria Moria-erklæringen. Programmet skal også ta opp i seg målsettinger i Soria-Moria-erklæringen om å satse på samisk reiselivsutvikling som skal sikre og styrke næringslivet i samiske områder. Regjeringens hovedmålsetting for verdiskapningsprogrammet er å fremme levedyktige virksomheter og bidra til en bærekraftig utvikling i samiske samfunn.

Programmets innhold og organisering har vært tema for konsultasjoner med Sametinget. Sametinget vil stå for driften av programmet. Nærmere programbeskrivelse blir utformet av Sametinget i samarbeid med andre institusjoner og etater.

Sametinget behandlet verdiskapingsprogrammet i plenum 27. februar 2008 (sak 10/08). Målet med verdiskapingsprogrammet er å øke verdiskapingen gjennom satsing på og utvikling av innova-

tive næringskombinasjoner og samisk reiseliv. Programmet består både av poster hvor det kan søkes om midler, og prosjekter initiert av Sametinget, eventuelt i samarbeid med andre institusjoner og etater. En rekke av satsingene i Sametingets melding om utvikling av utmarksnæringer som ble behandlet i Sametingets plenum i november 2007 (sak 65/07) er innarbeidet i verdiskapingsprogrammet. Sametingsrådet skal fungere som styre for programmet. Det skal avholdes et statusmøte med Sametingsrådet hvert år. Til dette møtet skal det utarbeides statusrapport på grunnlag av en underveisevaluering, som knyttes til Sametingets budsjett. Det etableres et Faglig forum der Innovasjon Norge, Fylkesmannens landbruksavdeling, fylkeskommunene, Bioforsk, Samisk høgskole og Arbeids- og inkluderingsdepartementet med andre aktuelle departementer inviteres til å delta sammen med Sametinget. Forumet skal gi faglige innspill og tilbakemeldinger mht. gjennomføringen av programmet. En viktig hensikt er at forumet skal utveksle informasjon om offentlige tiltak og prosjekter som kan ha relevans for verdiskapingsprogrammet. Det skal også få seg forelagt Sametingets statusrapport. Forumet vil være viktig for å sikre at programmet kan dra veksler på og være i harmoni med andre satsinger, og for å diskutere retningen på programmet. Det etableres også et Utviklingsforum hvor samiske næringsorganisasjoner som Goahtegerret, Sámi bivdo- ja meahcástansearvi, Duojáruid ealáhussearvi, Sámiid Duodji og Bivdi inviteres bl.a. for å høres ved utarbeidelsen av budsjett og større endringer i programbeskrivelsen. En viktig hensikt med Utviklingsforumet er å sikre den samiske dimensjon og samisk naturforståelse i utviklingsarbeidet. Verdiskapingsprogrammet må også ses i sammenheng med regjeringens reiselivsstrategi, og særlig arbeidet som skjer i regi av ReiselivsArena Finnmark. Programmet skal evalueres etter tre år.

Sametingets plenum vedtar budsjett og prioriteringer for programmet (jf. sak 10/08). Sametinget legger vekt på å forankre programmet i næringen og i virkemiddelapparatet. For 2008 og framover legger Sametinget bl.a. vekt på tiltak for kompetanseheving for etablerere og etablerte virksomheter, både med henblikk på bedriftsøkonomisk kunnskap, tiltak for kvalitetssikring av småskala produkter, og utvikling av nye produkter med basis i samisk kultur. Sametinget ønsker å etablere veilednings- og produksjonsverksteder for duodji som skal fungere lokalt, sikre rekruttering og bidra til kompetanse- og kvalitetsheving. Lærlingsordning for duodji, bl.a. for å sikre rekruttering til næringen, er et tiltak Sametinget mener er viktig.

Når det gjelder utmarksnæringer vil Sametinget bedre rammebetingelsene for næringen. Også kompetanseheving i utmarksnæringene, bl.a. gjennom tiltak for opplæring, utvikling av fiskeguiding, videreforedling og produktutvikling av bær og fisk er elementer som blir vektlagt i verdiskapningsprogrammet.

Se også Sametingets årsmelding 2007 punkt 10.8.

20.5.6 Strategier og tiltak

Regjeringen har satt av 6,5 mill. kroner i 2008 til Verdiskapningsprogrammet for næringskombinasjoner. Hovedmålsettingen er å fremme levedyktige virksomheter, og bidra til en bærekraftig utvikling i samiske samfunn. Programmet må sees i sammenheng med en rekke andre programmer og satsinger innenfor næringsutvikling og reiseliv.

Programmets innhold og organisering har vært tema for konsultasjoner med Sametinget. Sametinget vil stå for driften av programmet. Nærmere programbeskrivelse blir utformet av Same-

Boks 20.5 Brukerundersøkelse om næringskombinasjoner

I samiske områder er det mange som har forsøkt å satse på kombinasjoner mellom primærnæringsvirksomhet og turisme som inntektskilde og levevei. Det er en rekke utfordringer knyttet til slike kombinasjonstilpasninger. Det kan være ulike årsaker til hvorfor noen lykkes og andre ikke. Det kan være mangel på kursing eller utdanning, manglende oppfølging eller nettverk, språkproblemer, dårlig infrastruktur, vansker med håndtering av råvarer og videreforedling, dårlig strategi for markedsføring, dårlige kommunikasjoner mellom utøvere og det offentlige «støtteapparatet», m.m., eller problemer med å tilpasse reiselivets krav til arbeidssyklusene i næringene.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har i 2007 fått startet opp en brukerundersøkelse med sikte på å identifisere flaskehalser og suksessfaktorer hos næringsutøvere som kombinerer primærnæringsvirksomhet og turisme i samiske områder. Hensikten har vært å samle synspunkter og foreslå tiltak for å fremme slike næringskombinasjoner, og bedre situasjonen for denne gruppen næringsutøvere.

tinget i samarbeid med andre institusjoner og etater.

Regjeringen ønsker i tilknytning til disse satsingene å diskutere med Sametinget strategier for utvikling av utmarksnæringer i samiske strøk og bedring av rammebetingelsene for duodjinæringen, bl.a. rekruttering.

En utredning om tradisjonelt håndverk som er avlagt til Kultur- og kirke departementet, har tiltak som på sikt bør ses i forhold til behovene i duodjinæringen. Utredningen er på høring til juni 2008.

20.6 Generelle nærings- og distriktpolitiske tiltak

20.6.1 Fylkeskommunene og regionalt utviklingsarbeid

Fylkeskommunene har ansvaret for hovedtyngden av det regionale utviklingsarbeidet og de regional- og distriktpolitiske virkemidlene innenfor Kommunal- og regionaldepartementets budsjett. Fylkeskommunene har stor frihet når det gjelder å legge til rette for og understøtte regional og lokal utvikling innenfor det distriktpolitiske virkeområdet i sine fylker. Virkemidlene er særlig rettet inn mot å bidra til

- Verdiskaping; økt tilvekst, sysselsetting og internasjonalt konkurransedyktig næringsliv gjennom næringsutvikling, innovasjon og entreprenørskap
- Rammebetingelser: gode lokale og regionale rammebetingelser for næringsliv og befolkning
- Attraktivitet; utvikle attraktive regioner og sentra for befolkning og næringsliv.

Kommunal- og regionaldepartementet har forventninger til at fylkeskommunene har et aktivt brukerfokus, og arbeider for å utvikle partnerskapet, slik at representanter for næringslivet, FoU-, universitets- og høyskolemiljøer, kommunene og frivillige organisasjoner kan samarbeide om bruken av virkemidlene. Sametinget og samiske næringsorganisasjoner skal inkluderes i arbeidet der dette er tjenelig.

20.6.2 Innovasjon Norge

Innovasjon Norges formål er å fremme bedrifts- og samfunnsøkonomisk lønnsom næringsutvikling i hele landet, og utløse ulike regioners næringsmessige muligheter gjennom å bidra til innovasjon, internasjonalisering og profilering.

Staten, ved Nærings- og handelsdepartementet, er eier av Innovasjon Norge. Selskapet forvalter midler fra Nærings- og handelsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Fiskeri- og kystdepartementet og Landbruks- og matdepartementet og samtlige fylkeskommuner og fylkesmenn. I tillegg til hovedkontoret som er lokalisert i Oslo, har Innovasjon Norge kontorer i fylkene og i over 30 land.

Innovasjon Norge er en viktig bidragsyter til innovasjon og næringsutvikling i hele landet. Spesielt i Nord-Norge har Innovasjon Norge en viktig rolle. Næringsgrunnlaget i nord har mange steder vært ensidig. Samtidig er mulighetene mange og potensialet for næringsutvikling betydelig. Virkemidlene Innovasjon Norge kan tilby inkluderer finansiering, kompetanse, profilering, nettverk og rådgiving.

I desember 2006 lanserte regjeringen Nordområdestrategien, jf. kap. 1.4.7. Reiseliv er i økende grad en kilde til sysselsetting og verdiskaping i nordområdene, jf. kap. 20.5.4. Den rene og særegne naturen i Nord-Norge trekker mange turister og er et godt utgangspunkt for naturbasert turisme. I nordområdestrategien framkommer det at regjeringen vil legge til rette for at kulturbasert reiseliv har gode utviklingsmuligheter i Nord-Norge og at landsdelen skal fremmes som et attraktivt reisemål også i vinterhalvåret, som et grunnlag for helårige arbeidsplasser. I statsbudsjettet for 2008 settes det av 5 mill. kroner til oppfølging av dette punktet i nordområdestrategien. Midlene gis via Innovasjon Norge, og skal bidra til å øke kunnskapen om og interessen for norske reiselivsprodukter og lede til økt aktivitet og lønnsomhet i reiselivsnæringene. Den forsterkede innsatsen for å fremme kompetanse, innovasjon, nyskaping og samarbeid i de norske reiselivsnæringene skal bidra til å imøtekomme de økende kravene de reisende stiller til kvalitet, opplevelse og produkt.

Et omfattende nettverk av kontorer sikrer at Innovasjon Norges beslutninger kan tas raskt og nær brukerne. Innovasjon Norge Finnmark/Innovašuoovdna Norga Finnmarkku har egne strategier for arbeidet i forhold til samiske brukere i Finnmark. Oppsummert arbeides det slik:

- *Skaping av nye arbeidsplasser.* Arbeidet skal gå på å skape varige nye arbeidsplasser, samt omstilling i eksisterende bedrifter. Omstilling skal være markedsdrevet.
- *Innovasjon og nyskaping.* Nyskappingsbegrepet skal minimum defineres ut i fra regionale forhold.

- *Prosjektene skal ikke virke unødig konkurransesvridende.* Regionale muligheter må tillegges stor vekt også i forhold til lokale behov.
- *Kommunevis fordeling.* I kommuner med få prosjekter skal IN gjøre en særlig innsats, uten at dette skal gå på bekostning av de kvalitetskrav som gjelder for å oppnå resultater.
- *Virkemidlene som skal anvendes.* Prosjektene finansieres gjennom tilskudd. Det brukes ordinære midler på prosjekter som lånefinansieres.

For å koordinere offentlige innsats, samt kvalitets sikre arbeidet mot politiske bestillinger, gjennomføres arbeidet i nært samarbeid med Sametinget, høyskoler, næringsorganisasjoner og næringsavdelinger/landbrukskontor i kommunene. Eksempler på tiltak er:

- Økt markedskompetanse innen mat. Reinkjøttprodusenter deltar på et kompetanseprogram for matprodusenter. Målsetting er å utvikle internasjonalt konkurransedyktige nisjeprodukter.
- Økt forretningskunnskap for nyetablerere og småbedrifter.
- Kompetanseprogram der etablere og småbedrifter med lokalt marked stimuleres til å konkurrere regionalt/internasjonalt.
- Utvikle og kommersialisere opplevelsesstilbud basert på ekte samisk kultur. Sammen med reiselivsnæringa kjøres et program på produktutvikling og kommersialisering av samisk kultur som opplevelsesprodukt.
- Internasjonalisering av modne bedrifter innen opplevelser, teltproduksjon og KIFT (kunnskapsintensiv forretningsmessig tjenesteyting). Ved bruk av Innovasjon Norges nettverk i utlandet gjøres markedsundersøkelser og produktlanseringer for samiske kunder som er klare til å konkurrere internasjonalt.

Det jobbes også for å etablere egne strategier for samiske brukere i andre fylker. IN Finnmark har ansvaret for å arbeide frem en nasjonal samarbeidsavtale på næringsutvikling med Sametinget. Hensikten er å effektivisere og forbedre innsatsen i samiske områder. Avtalen forventes å tre i kraft høsten 2008. Samisk språk- og kulturkompetanse er viktig fordi tett kommunikasjon med kunder er en vesentlig arbeidsmetode for Innovasjon Norge.

20.6.3 SIVA

SIVA – Selskapet for Industrivekst SF – bidrar til innovasjon og næringsutvikling gjennom eien-

domsvirksomhet og utvikling av sterke lokale og regionale innovasjons- og verdiskapingsmiljøer. SIVA opererer i alle deler av landet, men har et særlig ansvar for å bidra til å fremme vekstkraften i distriktene. SIVAs innovasjonsaktiviteter skal tilrettelegge for oppbygging av sterke lokale og regionale verdiskapingsmiljøer over hele landet. I 2007 ble det etablert næringshage i Tana, Gaisa næringshage. Gaisa næringshage skal bli et kreativt kompetansemiljø og en møteplass for de som etterspør, tilbyr og formidler kompetanse. Samisk nærings- og utredningssenter, SEG, er initiativtaker til næringshagen i Tana. SEG mener det er avgjørende for næringslivet i Tana og de samiske områder at man får på plass et bredere og mer dynamisk næringsliv for å kunne få mest mulig ut av regjeringens strategiske nordområdesatsing.

Gaisa er et utviklingsselskap som skal være pådriver for næringsutvikling i Tana kommune. Kjernefaktorer i dette arbeidet vil være næringsutvikling med fokus på utmark og utmarksbaserte ressurser, nettverksbygging for medlemmene og prosjektutvikling på tvers av bransjer og bygder. Gaisa har et godt nettverk i det samiske miljøet og ser på overføring/deling av kompetanse som en viktig pilar i næringsutvikling i de små samiske samfunnene.

20.6.4 Bredbånd og Høykom

Høykom har siden 1999 vært et strategisk virkemiddel for IT-politikken. Hovedfokus har vært å bidra til utbredelse av bredbånd gjennom å gi økonomisk støtte til utviklingsprosjekter i regi av offentlige virksomheter hvor bredbånd skulle tas i bruk. Ca. 470 prosjekter innen blant andre skole-, helse-, teknisk- og kultursektoren har blitt støttet med over 700 mill. kroner siden 1999. Høykomprosjektene inneholder en betydelig egenfinansiering og totalt sett har programmet bidratt til å realisere prosjekter til en verdi på over 1,7 mrd. kroner.

Prioritering av områder eller grupper i Norge har i hovedsak skjedd gjennom et skille mellom Høykom ordinær og Høykom distrikt. Høykom distrikt er kommuner som ligger i virkeområdet for distriktspolitiske virkemidler. Områder i virkemiddelssonene har ved tildeling av prosjektmidler blitt særlig prioritert. Det har også vært en egen støtteordning for utdanningssektoren (Høykom skole). Det har ikke blitt gitt annen geografisk prioritet ved tildeling av prosjektstøtte, eller prioritet i forhold til andre kriterier. Prosjekter med problemstillinger knyttet til samiske forhold har blitt vurdert på linje med andre prosjekter i forhold til kriterier for Høykom-prosjekter generelt.

Høykom har blant annet gitt støtte til Karasjok kommune for utvikling av en skoleportal for samisk språk og kultur. Det har gjennom dette prosjektet blitt utviklet et fjernundervisningstilbud i nordsamisk på grunnskolenivå, dette som et bidrag til å kunne oppfylle den individuelle retten til opplæring i samisk.

Mens Høykom-programmets stimulering av bredbåndsutbredelsen de første årene var *indirekte* gjennom stimulering av etterspørselen etter bredbånd, har denne regjeringen vridd Høykom-programmet mot også *direkte* å støtte etablering av bredbåndsinfrastruktur i områder uten slikt tilbud. Dette er gjort for å understøtte målet fra Soria Moria-erklæringen om tilbud om bredbånd til hele landet.

Det ble i 2007 satt av totalt 377 mill. kroner til bredbåndsutbygging over Kommunal- og regionaldepartementets og Fornyings- og administrasjonsdepartementets budsjett. Av de 155 mill. kroner som ble bevilget over Kommunal- og regionaldepartementets budsjett til bredbåndsutbygging, fikk Finnmark tildelt 14,24 mill. kroner. Midlene ble bevilget til fylkeskommunen til å bygge ut transportnett og aksessnett i fylket. Det er forventet at over 99 pst. av husholdningene i Norge vil ha et tilbud om fast tilgang til bredbånd når vi ser den fulle effekten av disse midlene. Regjeringen har i 2008 stilt 188 mill. kroner til rådighet for å bedre bredbåndsdekningen. Av dette beløpet er 158 mill. kroner stilt til rådighet for fylkeskommunene. I fylker der full bredbåndsdekning er nådd eller kan nås på annen måte, kan midlene brukes til annen infrastruktur og næringstiltak etter avtale med Kommunal- og regionaldepartementet. Summen av disse midlene gjør at målet om tilbud om bredbånd til hele landet er innenfor rekkevidde.

20.6.5 Interreg

Interreg er EUs program for å fremme sosial og økonomisk integrasjon over landegrensene gjennom regionalt samarbeid. I EUs nye strukturfondperiode for 2007–2013 er EUs territoriale samarbeid, Interreg, blitt videreført som et eget målprogram.

Regionalpolitikk er et område hvor det internasjonale elementet er sentralt. Mange regioner i Europa står overfor samme typer utfordringer. Samarbeid på tvers av landegrensene om regionalpolitiske utfordringer kan gi nyttig læring, kompetanseutvikling, erfaringsutveksling og nettverksbygging. Den norske deltagelsen skal bidra til regional utvikling i Norge og en balansert utvikling av det europeiske kontinent og våre nærområder

gjennom samarbeid over landegrenser. Samarbeidet skal også bidra til å fremme en mer helhetlig, koordinert og aktiv norsk europapolitikk for å påvirke politikktutformingene i EU på områder som berører Norge direkte.

Norge deltar i fire grenseregionale program (Interreg IVA), tre transnasjonale program (Interreg IVB) samt i det interregionale programmet (Interreg IVC). Det grenseregionale programmet med Russland blir videreført innenfor rammene av EUs partnerskapsprogram for samarbeid med yttergrensene (ENPI). I tillegg deltar Norge i URBACT II, ESPON og Interact. Den statlige andelen over hele perioden blir rundt 730 mill. kroner, under forutsetning av Stortingets årlige bevilgninger.

Kommunal- og regionaldepartementet tildeler 2,1 mill. kroner per år til gjennomføring av et samisk program innenfor Interreg. Det samiske programmet, Sápmi, inngår som et delprogram i Interreg IVA Nord. Programmets overgripende mål er å øke regionens funksjonalitet og styrke gjennom samarbeid om næringsliv og infrastruktur samt utvikling av spesialkompetanse og identitetsskapende innsats. For det samiske delprogrammet Sápmi har man et særlig fokus på å bidra til et differensiert samfunn basert på samisk kultur, næring, tradisjoner, identitet og språk. Midlene finansierer den statlige andelen i de grenseregionale programmene. Sametinget var sekretariat for det samiske delprogrammet fram til 2006. Sekretariatsfunksjonen deles nå mellom Troms fylkeskommune og Nord-Trøndelag fylkeskommune.

21 Økonomiske og administrative konsekvenser

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har det overordnede samordningsansvaret for statlig samepolitikk. Fagdepartementene har ansvar for å ta initiativ til å følge opp gjennomføringen av samepolitikken innenfor sine sektorer, og har det administrative og økonomiske ansvaret for de samepolitiske tiltakene på sine sektorer.

Tiltakene som foreslås i meldingen berører mange departementer. Felles for de fleste tiltakene er at de behandles i henhold til konsultasjonsavtalen mellom Sametinget og statlige myndigheter. Sametingets posisjon er at alle tiltak som er nevnt i stortingsmeldingen blir gjort til gjenstand for enkeltstående konsultasjoner før det enkelte tiltak iverksettes. Dette vil gi et godt grunnlag for konkrete konsultasjoner om de enkelte tiltak og man vil få helhetlige prosesser rundt hvert tiltak.

Eventuell overføring av myndighet og oppgaver fra departementene til Sametinget innebærer at ressurser til administrativ oppfølging av den aktuelle myndigheten eller oppgaven også må overføres til Sametinget. Selv om Sametinget overtar forvaltningen av en tilskuddsordning eller en institusjon, og har dermed får avgjørende innflytelse over disse, har fagdepartementet fremdeles et overordnet ansvar for ordninger som Sametinget forvalter. Departementene skal etablere ruti-

ner for konsultasjon med Sametinget, legge til rette for en god og åpen dialog, og følge opp overførte ordninger både faglig og budsjettmessig.

Forslag og tiltak som er beskrevet nærmere i de ulike kapitlene, kan få visse økonomiske og administrative konsekvenser. Enkelte foreslåtte tiltak forutsettes finansiert innenfor gjeldende budsjettrammer. Mer konkrete økonomiske og administrative konsekvenser av de enkelte forslagene må vurderes nærmere. Dette vil skje som ledd i arbeidet med konkretiseringen av forslagene. Regjeringen vil vurdere eventuelle budsjettmessige konsekvenser i forbindelse med de årlige budsjettframleggene.

Departementene legger til grunn at tiltakene ikke innebærer vesentlige endringer for fylkeskommunalt eller kommunalt nivå.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet

t i l r å r :

Tilråding fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet av 30. mai 2008 om Samepolitikken blir sendt Stortinget.

Vedlegg 1

Sametingets årsmelding 2006

1 Sametinget

Sametinget er samenes folkevalgte organ i Norge og er valgt av og blant samer. Sametinget inne i sin femte valgperiode. Kvinner og menn er i perioden likt representert på Sametinget. Som parlament skal Sametinget arbeide for å bevare en felles samisk identitet og utvikle og bygge samiske samfunn.

Det samiske folket må selv gis rett og anledning til å legge premissene og definere behovene for framtiden. Dette innebærer at staten Norge fullt ut anerkjenner samenes grunnleggende rett til selvbestemmelse som folk og urfolk i Norge.

Staten Norge er grunnlagt på territoriet til to folk, samer og nordmenn. Dette setter det samiske folket i en spesiell stilling som urfolk i Norge. Våre rettigheter som samer, folk, og urfolk med en egen kultur er bærebjelkene i vår overordnede politikk og i våre visjoner for de samiske samfunn.

1.1 Likestilling

Sametinget har i 2006 jobbet aktivt med likestilling. Sametingsrådet la i februar 2006 fram en likestillingspolitisk redegjørelse for Sametinget. I redegjørelsen ble det satt fokus på en del satsingsområder innen likestilling. Dette var blant annet områder som representasjon ved valg, behovet for forskning og statistikk, involvering av kvinner i ressursforvaltningen, retten til selvbestemmelse også over egen kropp, volds- og overgrepssproblematikk, næringsutvikling og kjønn.

Sametinget har jobbet aktivt med å bedre dialogen med de samiske organisasjonene og har avholdt møter med de to kvinneorganisasjonene og med mannforeningen Dievddut. Formålet med møtene har vært å få innspill fra organisasjonene på utfordringer innenfor likestilling og sammen finne prosjekter som kan fremme likestilling i samiske samfunn.

Sametinget har i 2006 inngått et samarbeid med Sámi NissonForum om gjennomføring av en nor-

disk samisk likestillingskonferanse. Konferansen skal avvikles i april 2007. I styringsgruppa er det representanter fra Sámi NissonForum, Sáráhkka, Dievddut, Sametingets ungdomspolitiske utvalg og Sametinget. Sametinget har også i denne forbindelse innledet et samarbeid med Barne- og likestillingsdepartementet om utarbeidelse av et strategidokument for konferansen. Dette for bedre å sikre en oppfølging av konferansen.

Sametinget har i 2006 begynt arbeidet med å implementere likestilling i saksbehandlingen. Det er avholdt to seminarer om temaet.

2 Samarbeid

Det er en sentral oppgave for Sametinget å fremme urfolkssaker både nasjonalt og internasjonalt. Gjennom et aktivt partnerskap og samarbeid regionalt og internasjonalt kan Sametinget være med å bidra til at urfolksdimensjonen blir ivaretatt.

På lokalt nivå arrangerer Sametinget hvert år en kommunekonferanse. I 2006 var temaet for konferansen med kommuner og fylkeskommuner den varslede forvaltningsreformen. Fokus for konferansen var de eventuelle konsekvenser reformen vil kunne få for Sametinget, kommuner og fylkeskommuner i de samiske områdene. Skal nye og større regioner innføres, vil det spille en viktig samordningsrolle i forhold til kommuner, stat og næringsliv. Dette forutsetter at både myndighet, kompetanse og virkemidler stilles til rådighet for å løse de sektoroppgavene som skal overføres.

2.1 Samarbeid på regionalt nivå

Det overordnede mål for Sametingets regionalpolitikk er å opprettholde hovedtrekkene i bosettingsmønsteret og å sikre utviklingsmuligheter og likeverdige levevilkår for den samiske befolkningen. For å nå dette målet er det nødvendig at det finnes stabile og forutsigbare rammebetingelser i de samiske områdene. Samarbeidsavtalene med fyl-

keskommunen er ett redskap for å sikre mer stabile og forutsigbare rammebetingelser. I 2006 har Sametinget arbeidet med oppfølging av de samarbeidsavtalene Sametinget hadde inngått før årets begynnelse. I tillegg har arbeidet med ferdigstillelse av en samarbeidsavtale med Nordland fylkeskommune vært sentralt. Denne avtalen ble vedtatt i Sametinget i september 2006 og i Nordland fylkesting i oktober 2006. Det har vært avholdt oppfølgingsmøter på politisk nivå med alle fylkeskommunene i 2006 og det arbeides kontinuerlig med oppfølging av alle avtalene. Samarbeidet mellom Sametinget og fylkeskommunene er i stadig utvikling og Sametinget ser på dette samarbeidet som meget viktig. Sametinget hadde i 2006 satt av egne midler til oppfølging av prosjekter knyttet til samarbeidsavtalene.

Utviklingsprogram om samiske forhold i videregående skole, er et av satsningsområdene Sametinget har gode erfaringer med. Prosjektet «Samisk kulturkunnskap på de videregående skolene i Troms» er et samarbeidsprosjekt mellom Sametinget og Troms fylkeskommune. Prosjektet var finansiert over samarbeidsavtalemidlene og ble avsluttet i februar 2006. Prosjektet har ført til at flere videregående skoler i Troms fylke jobber kunnskapsbasert med samiske emner. Sametinget ga i oktober 2006 midler til en videreføring av prosjektet der også de yrkesfaglige skolene er målgruppen.

Regjeringen har i 2006 arbeidet med en stortingsmelding om oppgaver til de nye regionene, og denne ble lagt fram i desember 2006. Sametingsrådet har i forbindelse med forvaltingsreformen vært med i en prosess med regjeringen om innholdet i forvaltingsreformen. Sametinget behandlet på prinsipielt grunnlag forvaltingsreformen på plenumssamlingen i september og i forkant ble det avholdt et miniseminar om forvaltingsreformen for representantene. Vedtaket ble lagt til grunn ved den første konsultasjonen med kommunalministeren i oktober.

Sametinget oppfatter det slik at det er enighet mellom partene om at Sametingets stilling ikke skal svekkes. Dette skal sikres gjennom lov eller endring i kongelig resolusjon slik at den myndighet Sametinget har i dag gjennom konsultasjonsavtalen også gjelder regionene. Det skal gjennomføres reelle konsultasjoner når de konkrete forslag til oppgaveoverføring foreligger. Videre skal både regionene og Sametinget ved oppgaveoverføringer få full kompensasjon for oppgaver de overtar. Sametinget forventer at Regjeringen i oppfølgingen av arbeidet med forvaltningsreformen tar hensyn til de merknadene som fremkommer overfor.

Sametinget mener at prosedyrer for konsultasjoner ikke er fulgt i prosessen slik det står i stortingsmeldingen. Dette fordi forutsetningene om full informasjon og prinsippet om at partene i konsultasjonene skal bestrebe seg om å bli enige, ikke er fulgt. Sametinget har ikke fått reelt innblikk i innholdet i sakene og ikke fått tilbakemeldinger på de fleste innspill som Sametinget har gitt til statsråden.

2.2 Det samiske samarbeidet

I og med at samene er et folk innenfor fire stater, så er samarbeidet på tvers av statsgrensene viktig. Samisk parlamentarisk råd (SPR) er et viktig instrument for å utvikle samhandlingen mellom sametingene på norsk, svens og finsk side og med samiske organisasjonene på russisk side. SPR er et institusjonalisert samarbeid mellom sametingene i Finland, Sverige og Norge i saker som berører samer i flere stater eller samene som ett folk. Samene fra russisk side er permanente deltakere. Samisk parlamentarisk råd er et viktig organ i det nordiske samarbeidet, og har en sentral funksjon i en internasjonal kontekst. I 2006 har Sametinget i Finland hatt presidentvervet i SPR, og dermed også sekretariatsfunksjonen. I februar 2007 vil sametingspresidenten i Norge overta presidentvervet, og Sametinget i Norge vil ha sekretariatsfunksjonen.

Samisk parlamentarisk råd har i løpet av år 2006 bl.a. vært opptatt av arbeidet med Nordisk samekonvensjon, likestilling mellom kjønnene, FN's urfolkserklæring, samt å styrke samarbeidet med EU.

2.2.1 Nordisk samekonvensjon

Utkast til Nordisk samekonvensjon ble overlevert sameministrene og sametingspresidentene i oktober 2005. Utkastet har etter dette vært på parallell nasjonal høring både i Finland, Norge og Sverige. En oppsummering av høringsuttalelsene ble forelagt det Nordiske embetsmannsorganet i september 2006. Sametinget har behandlet saken og gitt sin godkjenning til ekspertgruppens utkast. Sameministrene og sametingspresidentene har uttrykt enighet om å videreføre arbeidet med en nordisk samekonvensjon, i første omgang gjennom fortsatt nasjonalt arbeid med høringsoppfølging og eventuelle konsekvensanalyser. Gjensidig rapportering, informasjonsutveksling og koordinering vil skje innenfor rammen av det nordiske samarbeidet om samiske spørsmål. Ministrene og presidentene tar

sikte på at landene til neste fellesmøte høsten 2007 har avklart sine posisjoner.

Konvensjonen er et grunnleggende redskap som anerkjenner samene som ett folk og samenes like rettigheter, på tvers av landegrensene i Norden. Det er av den grunn viktig at konvensjonen ratifiseres av alle tre stater Norge, Sverige og Finland, og på denne måten bidrar til å sikre samene en positiv samfunnsutvikling, der eksistensgrunnlaget vernes og det anerkjennes en selvbestemmelse over egen utvikling og vekst.

2.3 Samarbeid på internasjonalt nivå

Sametingets prinsipielle standpunkt og interesser fremmes og forsvares på den internasjonale arena. Dette gjøres av Sametinget alene, gjennom deltakelse i norske delegasjoner og gjennom samarbeid med andre urfolk. Norsk og nordisk samepolitikk skapes gjennom utforming av avtaler og konvensjoner som forplikter enkeltstater. Sametinget skal fortsatt bidra aktivt til den internasjonale rettsutviklingen for urfolk. Sametinget ser samarbeidet på internasjonalt nivå som svært viktig. Sametinget bidrar med viktig kunnskap og kompetanse i utformingen av same- og urfolkspolitikk på nasjonalt og internasjonalt nivå. Imidlertid har Sametinget store utfordringer når det gjelder økonomiske ressurser til dette arbeidet, noe som skaper liten forutsigbarhet for vårt engasjement. Sametinget hadde sett det som hensiktsmessig om bevilgninger til dette saksområdet hadde kommet over statsbudsjettet, på lik linje med de øvrige bevilgninger.

I 2006 har Sametingsrådet utarbeidet ei melding om internasjonale satsningsområder; *Utvikling for urfolks framtid*. Når Sametingets internasjonale satsningsområder skulle utformes, skjedde det ut fra en vurdering om hvordan dette vil innvirke på samene i Norge, samene som urfolk, eller urfolk generelt. Sametinget vil på grunn av begrenset kapasitet måtte foreta prioriteringer for å rette sin innsats mot områder som kan ha best effekt. Sametingets rolle som selvstendig aktør i samspill med andre er et av tre overordnede strategier som vektlegges i forhold til internasjonale satsningsområder. De andre overordnede strategiene knyttes til begrepene kommunikasjon og finansiering. Sametingsrådet ser videre tre hovedområder som helt sentrale satsinger i sitt internasjonale arbeid. Disse er:

- styrkingen av menneskerettighetene for urfolk,

- en bærekraftig utvikling som trykker det materielle grunnlaget for samisk og andre urfolks kultur, og
- en nordområdeutvikling som styrker samisk og andre urfolks kultur og samfunn.

2.3.1 Nordområdene

Den politiske oppmerksomheten omkring nordområdene har økt betraktelig. Utviklingen henger først og fremst sammen med gassutvinning fra Snøhvit-feltet, olje- og gass letingen i nord, og at havområdene i nord er gyte- og oppvekstområder for store fiskeressurser. Utviklingen i nordområdene preges imidlertid av forholdet mellom stormaktsinteresser, samt forholdet mellom enkeltstater og store internasjonale selskaper. I en slik sammenheng er det vanskelig for Sametinget og urfolkene i Arktis å hevde sine interesser og rettigheter. Sametinget ser det som sin oppgave å representere og fremme interessene og rettighetene til den samiske befolkningen, samt bidra til at urfolkene i Arktis sine behov og interesser ivaretas i forhold til industriell utvikling, framtidig utvinning og transport av ressursene i nordområdene.

Sametinget har i 2006 deltatt på flere møter der nordområdepolitikken står sentralt. Halvårig kontaktmøter mellom Utenriksdepartementet og Sametinget, kontaktforumet mellom Utenriksdepartementet og nordnorske myndigheter, den norske delegasjonen til ministermøte i Arktisk råd. Av viktige saker som er blitt diskutert er Sametingsrådets internasjonale satsningsområder, Barents-samarbeidet, Nordisk Samekonvensjon, Norges formannskap i Arktisk Råd, klimaendringer, EU og FNs urfolkserklæring.

Norge har overtatt formannskapsvervet i Arktisk Råd for perioden fram til 2008. Det skal etableres et midlertidig sekretariat i Tromsø for Arktisk råd i den nordiske formannskapsperioden 2006–2012. For Sametinget er det svært viktig at urfolkskompetanse, herunder også særlig kompetanse om samiske forhold, er sterk og synlig i sekretariatet. Dette vil også være i tråd med St.meld. 30 (2004–2005) og Stortingets innstilling til meldingen. Norges formannsposisjon i Arktisk Råd må benyttes for å få andre stater til å tilskutte seg internasjonale konvensjoner.

Det arktiske samarbeidet omfatter også et samarbeid mellom de parlamentariske forsamlingene i de arktiske statene. Hvert annet år arrangeres en konferanse for arktiske parlamentarikere, der også representanter for Samisk Parlamentarisk Råd deltar. Den 7. Arktiske parlamentarikerkonferansen ble arrangert i Kiruna i august 2006. Samisk parla-

mentarisk råd og sametingene i Norge, Sverige og Finland rapporterte til konferansen blant annet utkastet til Nordisk Samekonvensjon, utkastet til FNs Urfolkserklæring, avtalen om konsultasjoner mellom norske myndigheter og Sametinget i Norge, og om finnmarksloven. Konferansen vedtok en 50 punkters Conference statement, en erklæring hvor urfolksdimensjonen er synlig. Samisk parlamentarisk råd deltar som permanent deltaker i Arktisk parlamentarisk komite, the Standing Committee of Parliamentarians of the Arctic Region (SCPAR), som er parlamentarisk samarbeidsorgan mellom de arktiske parlamentariskkonferansene.

Barentssamarbeidet er organisert i Barentsrådet (ministernivå), regionråd og regionkomite (13 regioner og en felles urfolksrepresentant), og Arbeidsgruppen for urfolk som er et rådgivende organ for regionrådet og barentsrådet. Den regionale arbeidsgruppen for urfolk i Barentsregionen er oppnevnt av Regionrådet. Sametingets medlem i arbeidsgruppen er leder for arbeidsgruppen for urfolk fra januar 2006. Lederen deltar i Barentsrådets møte. Det avholdes også et møte i året mellom embetskomiteen (CSO) og Arbeidsgruppen.

Arbeidsgruppen for urfolk har utarbeidet et Handlingsprogram for urfolk for perioden 2005 – 2008. Tiltakene i handlingsprogrammet har fokus på nenetsiske, vepsiske og samiske områder på russisk side av Barentsregionen, innen satsingsområdene helse, miljø og naturbruk, utdanning og kompetanseutvikling, tradisjonelle næringer og forretningsvirksomhet, kultur, infrastruktur samt informasjon og medievirksomhet. Sametinget beklager at det ikke er satt av særskilte økonomiske ressurser til å følge opp tiltakene.

Barents Youth Conference 2006 ble arrangert i Tromsø. Overordnet tema var «Youth in the High North and identity to the area». Barents Regionale Ungdomsråd, hvor Sametingets ungdomspolitisk utvalg i 2006 har vært urfolkenes representant, har bidratt i planleggingen av konferansen.

Et nytt regionalt Barents ungdomsprogram vil gjelde for perioden 2007–2010. Sametingets ungdomspolitisk utvalg har gitt innspill til det nye programmet. Programmet ble vedtatt i Barents regionråd i november 2006.

Sametinget bevilger årlig støtte til drift av Barents urfolkskontor i Murmansk. Støtten bevilges til Barentssekretariatet, som i samarbeid med arbeidsgruppen for urfolk er ansvarlig for drift av kontoret. Sametinget mener at kontoret vil styrke deltakelsen fra urfolk i Barentsregionen. Det er derfor beklagelig at Sametinget i Norge alene finansierer driften av kontoret. Det må opprettes

en avtale mellom de nordiske landene om en felles finansiering av urfolksarbeidet i Barentsregionen.

Sametingsrådet har støttet initiativet om etablering av et internasjonalt Barentssekretariat. Rådet har påpekt at urfolksdimensjonen må være klart definert i et slikt sekretariat, og sikres i den videre prosessen.

2.3.2 EU

Sametingets arbeid med europapolitiske spørsmål skjer via SPR og Sametingets kontakt med sentrale, regionale myndigheter i Norge. Sametinget deltar i «Europapolitisk Forum for sentrale, regionale og lokale myndigheter». Sametinget deltar også i den administrative kontaktgruppen.

Sametinget har deltatt i Interreg III A (2000–2006) i EUs grenseregionale samarbeidsprogram gjennom to program; Interreg Sapmi og Interreg Åarjelsamien dajve. Målet for deltakelsen har vært å bedre vilkårene for næringsøkonomisk og sosial utvikling i grenseregionene, gjennom innsatsområder knyttet til samisk samfunnsutvikling, kunnskap og kompetanseoppbygging. Gjennom programperioden har Sametinget deltatt med støtte i 30 prosjekter. Prosjektene har resultert i verdifulle kontakter, nettverk og kompetanse. En rekke prosjekter i den avsluttende programperioden vil gå fram til utgangen av 2007.

2.3.3 FN

FNs permanente forum for urfolksspørsmål

FNs Permanente Forum for urfolksaker avholdt i 2006 sin femte sesjon i New York. Sametinget deltok i den norske delegasjonen. Sametinget deltok i den norske delegasjonen, og hadde fokus på urfolksutfordringer knyttet til FNs tusenårsmål og forslaget til en Nordisk samekonvensjon. Sametinget ser arbeidet i FNs permanente Forum som meget viktig og har derfor over noen år bidratt med økonomisk støtte til lederen.

Konvensjonen om biologisk mangfold

I 2006 har Sametinget deltatt i det internasjonale arbeidet med konvensjonen om biologisk mangfold. Både under det åttende partsmøtet i Curitiba, Brasil, og under et arbeidsgruppemøte som omhandlet artikkel 8 (j) urfolksspørsmål. Sametinget deltok i den norske delegasjonen på disse møtene. Forholdet mellom Sametinget og den norske delegasjonen var preget av et godt samarbeid. På partskonferansen var samene også representert i Sveriges delegasjon, og gjennom Samerådet.

De samiske representantene fulgte spesielt opp temaene som omhandlet urfolksspørsmål, tilgang til og fordeling av fordeler ved bruk av genressurser, verneområder, fremmede innvandrende arter, biodiversitet og klimaendringer, og marin- og kyst biomangfold. Sametinget var også sterkt engasjert i et nettverk for kvinner og biodiversitet, og presenterte klimaendringer i arktisk.

FN-erklæringen om urfolks rettigheter

Sametinget har vært representert i den norske delegasjonen til møtene i Menneskerettskommissjonens arbeidsgruppe om utkastet til FN-erklæring om urfolks rettigheter. Forslaget til erklæringstekst inneholder anerkjennelse av urfolks rett til selvbestemmelse og landrettigheter.

Sametinget registrerer at urfolks rettigheter fortsatt ikke aksepteres i mange stater. Statene USA, Australia, New Zealand, Canada og Russland har tilkjennegitt motstand mot erklæringsteksten. Canada og Russland stemte begge mot erklæringsresolusjonen i FNs menneskerettsråd (MR-rådet).

Tredjekomiteén i FNs Generalforsamling besluttet i desember 2006 å utsette behandlingen av urfolkserklæringen til høsten 2007. Beslutningen ble foretatt etter forslag fra Namibia, Botswana og Nigeria hvor urfolks rettigheter er under sterkt press til fordel for industrialisert utnyttelse, spesielt fra mineralinteresser og turistindustrien. Generalforsamlingens beslutning kan åpne for nye forhandlinger om innholdet, men denne gang uten at urfolk får muligheter til å delta i prosessen. Vi frykter at dette kan gi som resultat at flere urfolk blir bortdefinert, at overordnede rettslige prinsipper som rett til selvbestemmelse og medinnflytelse går tapt og at urfolks rettigheter til ressursene i sine tradisjonelle områder blir konfiskert gjennom en vilkårlig nasjonal lovgivning.

Sametinget er engasjert i arbeidet med å forsvare den erklæringsteksten som ble vedtatt av MR-rådet og appellerer sammen med andre urfolk-organisasjoner og institusjoner om støtte fra spesielt de nordiske land og andre stater, som har utviklet en større grad av rettferdighet og respekt for menneskerettighetene, til å bistå til en positiv avslutning på en flere hundre år gammel og mørk periode med undertrykkelse og fornektelse av urfolks fundamentale rettigheter. Sametinget uttrykker bekymring over at De forente nasjoner etter tjue års arbeid med en universell erklæring om urfolksrettigheter ennå ikke har kommet fram til en omforent tekst som uttrykker universelle minimumsstandarder for urfolks rettigheter.

Sametinget ber om at Norge fortsatt arbeider aktivt for en snarlig vedtakelse av FN-erklæringen om urfolks rettigheter.

3 Rettigheter

På det overordnede planet handler Sametingets virksomhet om rettigheter innenfor alle politikkområder. Samer har rettigheter som individ, som eget folk, som egen kultur og som urfolk. Samer har rett til land og vann og rett til de ressursene som danner det felles materielle kulturgrunnlaget. Rettighetene knytter seg også til en rekke andre områder som for eksempel språk, kultur, utdanning, helse og kulturminner. Rettsgrunnlaget finnes i internasjonale folkerettslige bindende konvensjoner og i nasjonal rett. Som samenes folkevalgte organ i Norge er Sametingets mål å arbeide for anerkjennelse av samenes rettigheter som grunnlag for å ivareta og styrke samisk kultur, språk og samfunnsliv. Sametinget vil prioritere arbeidet med å sikre at pågående samiske rettighetsprosesser finner snarlige konklusjoner og løsninger i samsvar med historiske samiske rettigheter og folkeretten. Endelige konklusjoner og beslutninger skal ikke treffes før samene har sluttet seg til disse.

3.1 Konsultasjoner

Som urfolk har samene rett til å bli konsultert i saker som kan få direkte betydning for dem. Denne retten er nedfelt i ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater, artikkel 6. Prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget (konsultasjonsavtalen) ble godkjent av Sametinget 1. juni 2005 og fastsatt i statsråd 1. juli 2005. Konsultasjonsavtalen er et viktig skritt for å tydeliggjøre Sametingets plass i styringssystemet i landet. Konsultasjonsplikten synliggjør at statlige myndigheter faktisk skal søke å oppnå enighet med Sametinget. Avtalen er et viktig verktøy som bidrar til å sikre at avgjørelser fattes med legitimitet i den samiske befolkningen gjennom deres folkevalgte organ.

Sametinget har i 2006 gjennomført konsultasjoner med statlige myndigheter i mange saker. Konsultasjonsavtalen hviler på et partnerskapsperspektiv mellom Sametinget og statlige myndigheter. For å reelt kunne opptre som en likeverdig partner i konsultasjonene, må Sametinget ha et kapasitetsmessig løft. Sametingets administrative

kapasitet har ikke blitt styrket som følge av konsultasjonsavtalen, noe som må skje på sikt.

Sametingets stilling er styrket på generelt grunnlag ved at flere departementer har blitt mer bevisst på å inkludere Sametinget i viktige prosesser. Sametinget har hatt flere gode konsultasjonsprosesser og flere departementer har etter konsultasjonsavtalen erkjent at Sametinget må konsulteres med sikte på å oppnå enighet. Dette er imidlertid ikke gjennomgående og Sametinget har i løpet av året som er gått flere eksempler på brudd på både konsultasjonsavtalen og konsultasjonsforpliktelsen gjennom ILO fra statlige myndigheter. Sametinget registrerte også at det ikke ble avholdt konsultasjoner om blant andre nasjonal helseplan og forvaltningsplanen for Barentshavet. Videre har det vært tilfeller der man under regjeringsbehandlingen ensidig har endret det man har blitt enig om gjennom konsultasjoner, og flere tilfeller der man fra statlig hold har kalt rene informasjonsmøter for konsultasjoner.

Konsultasjonsprosedyrene omfatter ikke budsjettfastsetting. Det er en felles forståelse mellom Regjeringen og Sametinget at prosedyrer for budsjettfastsetting til Sametinget skal avklares i en egen prosess. I 2006 ble det satt ned en interdepartemental arbeidsgruppe med flere medlemmer fra Sametinget som skal se på Sametingets formelle stilling samt utarbeide forslag til budsjettprosedyrer. Arbeidsgruppen vil levere sitt forslag i mars 2007. Konsultasjonsavtalen vil etter Sametingets syn være det naturlige utgangspunkt for utarbeidelsen av budsjettprosedyrer mellom Sametinget og statlige myndigheter.

3.2 Ressurslovgivning/rettigheter

Sametinget har i 2006 fortsatt arbeidet med å trygge naturressursene gjennom ny lovgivning. Sametinget mener at de overordnede prinsippene for ressurslovgivningen skal være i samsvar med Norges folkerettslige forpliktelser overfor samene som urfolk. Sametingets syn er at Norge må oppfylle disse forpliktelsene ved å innarbeide regler som sikrer samenes tilgang til ressursene, regler som sikrer reell deltakelse og medbestemmelse i forvaltningen av ressursene, og saksbehandlingsregler som sikrer ivaretagelse og vektlegging av samiske hensyn i beslutningsprosessene i lovgivningen. I tillegg må forvaltningen av ressursene bygge på nærhets- og avhengighetsprinsippet slik at det sikrer det samiske materielle kulturgrunnlaget.

Det er et problem for samiske næringer og samfunnsliv når det oppstår et kommersielt mar-

ked for rettighetsoverdragelse i form av kjøp og salg av rettigheter. Slike rettigheter er for eksempel salg av melkekvoter, salg av fiskebåter med kvoter og salg av bruksrettigheter på beiteland til for eksempel vindmølleparker. Sametinget ber om at det av hensyn til den framtidige samfunnsutviklingen, utreder muligheter til begrensninger av dette rettighetsmarkedet for på denne måten å sikre en økonomisk og kulturell forsvarlig utvikling for det samiske samfunnet.

3.3 Finnmarksloven

Store deler av Finnmarksloven trådte i kraft i 2006. Dette markerte et historisk skille når det gjelder eiendomsrett og forvaltning av grunn og ressurser i Finnmark. Finnmarkslovens grunnsyn er at forvaltningen av grunn og naturressurser i Finnmark særlig skal sikre samisk kultur, reindrift, utmarksbruk, næringsutøvelse og samfunnsliv. Dette grunnsynet og den prinsipielle anerkjennelsen av samenes rettigheter, er selve fundamentet for finnmarksloven.

Regjeringen har oppnevnt et utvalg som skal utrede samers og andres rettigheter til fiske i havet utenfor Finnmark. Utredningen skal være avsluttet innen utgangen av 2007. Sametinget er svært tilfreds med at de samiske rettighetene til havet utenfor Finnmark nå skal sikres for ettertiden. Samtidig er det viktig å understreke at Sametinget ikke ønsker en forvaltning basert på etnisitet, men en område- og bosettingsbasert forvaltning.

Regjeringens oppnevning av Finnmarkskommisjonen er utsatt til våren 2007. Sametinget skal delta i konsultasjoner om kommisjonens mandat og sammensetning. Arbeidet med Utmarksdomstolen blir iverksatt etter at Finnmarkskommisjonen har satt i gang sitt arbeid. Sametinget vedtok i desember 2005 å foreslå Tana som lokaliseringssted for Finnmarkskommisjonen og Utmarksdomstolen.

Sametinget har hatt konsultasjoner med Miljøverndepartementet om mandat og sammensetning for utvalget som skal utarbeide forslag til oppfølging av finnmarkslovens kapittel 4 om Tana- og Neidenvassdraget. Det er ikke oppnådd enighet i saken, og saken er sendt på høring. Konsultasjonene forsetter når høringsfristen utløper.

I medhold av finnmarksloven § 4 har Sametinget i 2006 vedtatt midlertidige retningslinjer for hvordan virkningen for samisk kultur, reindrift, utmarksbruk, næringsutøvelse og samfunnsliv av endret bruk av utmark skal bedømmes. Retningslinjene skal benyttes av offentlige myndigheter og Finnmarkseiendommen når de fatter vedtak. Ret-

ningslinjene gjelder fram til de endelige retningslinjene blir fastsatt, likevel ikke utover 1. juli 2007. Retningslinjene er sendt på høring, og Sametingsrådet lagt opp til en bred høringsprosess. Det er bl.a. gjennomført folkemøter om utformingen av de endelige retningslinjene.

3.4 Finnmarkseiendommen

Sametinget oppnevnte i desember 2005 medlemmer til styret i Finnmarkseiendommen og til Finnmarkseiendommens kontrollkomité. Sametinget foreslo samtidig Porsanger som hovedadministrasjonssted til Finnmarkseiendommen.

Sametinget ønsker en god dialog med Finnmarkseiendommen og har jevnlig møter med Finnmarkseiendommens styre.

3.5 Olje og gass

Petroleumsvirksomhet i nord var et av hovedtemaene på et møte mellom statsråden i Olje- og energidepartementet og Sametingsrådet i august. Samenes rettigheter som urfolk må derfor bli uttrykt i hvordan petroleumsressursene fra Barentshavet planlegges utnyttet, hvordan aktiviteten gjennomføres og hvordan verdiene fordeles. Sametinget viser i denne forbindelse til at tradisjonell kystbosetting er den viktigste begrunnelsen for suverenitet og rettigheter til ressursene i havet – dette gjelder selvsagt også for samene som et eget folk. Etter folkeretten har samene som urfolk også rettigheter til olje og gass i sine tradisjonelle ressursområder. Det understrekes at Sametinget ikke hevder at disse rettighetene tilfaller samene alene. Regjeringen avviser at det foreligger folkerettslige forpliktelser i forhold til samene når det gjelder rettigheter til petroleumsressursene. På bakgrunn av disse tilbakemeldingene vil Sametinget igangsette prosesser for å få en uavhengig folerettslig vurdering av spørsmålene. Sametinget anser petroleumsvirksomhet i de nære havområder i nord for å være en aktivitet i samenes historiske havområder. Sametinget hevder derfor rettigheter fra denne virksomheten. Sametinget vil arbeide for etablering av et eget urfolksfond finansiert av mineral- og petroleumsvirksomhet i urfolksområder.

3.6 Revisjon av reindriftsloven

For Sametinget har reindriftsloven vært en av de viktigste sakene i 2006 og har høy prioritet i forhold til videre oppfølging. Siden Reindriftslovutvalget avga sin innstilling (NOU 2001:35 Forslag til endringer i reindriftsloven) i 2001, har Sametinget

ved flere anledninger anmodet Landbruks- og matdepartementet om å prioritere arbeidet med reindriftsloven. Sametinget ser det som svært positivt at Landbruks- og matdepartementet igangsatte konsultasjoner om reindriftsloven høsten 2005.

Sametinget har behandlet Landbruks- og matdepartementets utkast til reindriftslov på plenum i september 2006. Lovutkastet bygger i det alt vesentligste på NOU 2001:35, og de konsultasjoner som er ført mellom Landbruks- og matdepartementet, Norske reindriftssamers Landsforbund og Sametinget. Konsultasjonspartene ble tidlig i prosessen enige om at denne revisjonen ikke skal omfatte forvaltningsmodellen for reindrift. Sametinget forutsetter at det igangsettes en prosess som ser på framtidig organisering av forvaltningen av reindrifta og at det i odelstingsproposisjonen gis forpliktende formuleringer om en slik oppfølging. Målsetningen må være en forvaltning som udiskutabelt er i tråd med folkerettens krav til blant annet selv- og medbestemmelse.

Ved behandlingen av lovutkastet har Sametinget ikke hatt tilgang til fullstendige merknader til lovutkastet. Ettersom merknadene ofte er av avgjørende betydning for lovtolkningen, er det ikke mulig for Sametinget å ha fullgod oversikt over konsekvensene av Landbruks- og matdepartementets lovutkast. Sametinget mener at den manglende tilgangen til innholdet i dokumentene ikke er i samsvar med ILO konvensjonen og konsultasjonsavtalen. Sametinget har gjentatte ganger bedt om å få tilsendt lovutkastets merknader.

I sitt vedtak uttrykker Sametinget bekymring for at det rettsvernet reindriften har gjennom internasjonal lov, særlig ILO-konvensjon nr. 169, undergraves i Landbruks- og matdepartementets lovutkast. Derfor er det en helt klar betingelse fra Sametingets side at følgende formulering må tas inn i § 1 annet ledd for å sikre at forholdet til folkeretten ikke svekkes sammenlignet med innholdet i finnmarksloven:

«Loven gjelder med de begrensninger som følger av ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. Loven skal anvendes i samsvar med folkerettens regler om urfolk og minoriteter.»

Sametinget forventer at de overnevnte betingelsene følges opp, samt de øvrige forutsener og merknader i Sametingets vedtak i forhold til revisjonen av reindriftsloven.

4 Bærekraftig miljøforvaltning

Samiske samfunn står overfor utfordringer som krever en dynamisk- og sektorovergripende poli-

tikk og forvaltning som sikrer naturgrunnlaget for vår kultur. Her må urfolksrettigheter, kulturvern og naturforvaltning ses i sammenheng. Dette er viktig fordi samisk kultur er nært knyttet til naturen, og urfolk er de første som merker konsekvensene av miljø- og klimaendringene. Derfor må internasjonale miljøkonvensjoner ses i sammenheng med urfolksrettighetene. Internasjonalt miljøsamarbeid er også den eneste løsningen for å møte de utfordringene som klimaendringer og langtransportert forurensning medfører.

4.1 Arealvern og verneplaner

I 2006 har Sametinget gjennomført konsultasjoner med Miljøverndepartementet om retningslinjer for vern i samiske områder. Det gjenstår fremdeles noen uløste problemstillinger, jf Sametingets forslag til retningslinjer for vern fra 2005, men konsultasjonspartene er innstilt på at saken avsluttes på nyåret i 2007. Partene er videre enig om at nye verneprosesser etter naturvernloven i samiske områder ikke igangsettes før konsultasjonene om retningslinjene er sluttført.

Sametinget har i slutten av 2006 innledet konsultasjoner om den nye plan- og bygningsloven med Miljøverndepartementet. Sametinget har forhåpninger om at den nye loven skal kunne ivareta samiske interesser på en langt bedre måte. Den gjeldende plan- og bygningsloven er ikke tilstrekkelig til å sikre samiske interesser dersom andre sterke samfunnsinteresser påberopes og hvor det er tunge aktører på utbyggingssiden.

Reindriftsloven, slik den er per i dag og slik det er foreslått revidert av departementet, mangler et reelt og sektorovergripende arealvern for reindrifta. Til dette hører også at en rekke områder ikke er identifisert med hensyn til samiske rettigheter, noe som må avklares før inngrep kan gjøres. For Finnmarks vedkommende vil en kommisjon og særdomstol foreta en identifisering av bruks- og eierrettigheter. Sør for Finnmark avventer Sametinget Samerettsutvalget sør sine konklusjoner. Sametinget forventer derfor at det ikke gjøres store inngrep i samiske områder der samiske rettigheter er under utredning.

Det har også vært sluttført konsultasjoner om forslag til Seiland og Varangerhalvøya nasjonalparker i Finnmark fylke. Sametinget vil fremheve at konsultasjonene med Miljøverndepartementet har vært nyttig i arbeidet med å finne frem til omforente løsninger. Partene har i all hovedsak opptrådt ryddig, konstruktivt og løsningsorientert i samtlige konsultasjonsmøter, og ved annen kontakt i prosessen. Sametinget har på bakgrunn av

både prosessen og innholdet i sakene, gitt sin tilslutning til vern av Seiland og Varangerhalvøya nasjonalparker. Sametinget forutsetter imidlertid at det skal kjøres nye prosesser dersom det, etter kartleggingen av eksisterende bruks- og eierrettigheter, viser seg at det er andre enn Finnmarkseiendommen som eier hoveddelen av grunnen som verneområdene er etablert på. Det forutsetter videre at Direktoratet for naturforvaltning i konsultasjoner med Sametinget, fastsetter hvem som skal være forvaltningsmyndighet av verneområdet, og at de samiske interessene sikres i den forvaltningsordningen som etableres. Sametinget poengterer videre at de løsninger som konsultasjonspartene kommer fram til på et senere stadium, blir harmonisert og implementert i det videre arbeidet med forvaltningsmodeller og forvaltningsplaner for Seiland og Varangerhalvøya nasjonalparker.

Sametinget og Forsvarsdepartementet har i 2006 gjennomført konsultasjoner om sammenbindingen av skytefeltene Mauken og Blåtind i Troms fylke. Parallelt med konsultasjonene har det foregått forhandlinger om en frivillig avtale mellom Mauken reinbeitedistrikt ved Oskal Siida, Forsvarsbygg og Hærens styrker om en alternativ korridor for sammenbindingen av Mauken og Blåtind skyte- og øvingsfelt. Avtalen mellom disse partene ble inngått høsten 2006.

Konsultasjonene har ført til enighet mellom Sametinget og Forsvarsdepartementet om at dersom forsvarets behov for området opphører, så skal området falle tilbake til samisk bruk. Det forutsettes således at forsvaret ikke kan disponere over området på en måte som gjør det praktisk eller formelt vanskelig eller umulig å foreta en slik tilbakeføring.

Sametinget er kjent med at det foreligger en rekke planer om vindkraftutbygginger i samiske områder, og at både enkeltstående utbyggingssaker og summen av alle varslede inngrep utgjør et massivt arealinngrep som vil få store konsekvenser for samisk næring og kultur. Sametinget er bekymret over utviklingen, og frykter at samiske interesser som helhet ikke blir godt nok ivaretatt hvis alle de planlagte utbyggingene blir realisert. Dette gjelder både så vel samiske primærnæringer som samiske kulturminner og kulturmiljøer. Det behov for samlede konsekvensutredninger av de virkninger som utbygging av all vindkraft i et område gir, dette uavhengig av hvor mange aktører som er virksomme innenfor det samme området. Utarbeiding av regionale vindkraftplaner vil kanskje også kunne være med å styre utbygginga på en god og mer forutsigbar måte. Sametinget forventer å bli konsultert før store utbyggingsplaner

blir satt til verks. Sametinget har i 2006 tatt opp vindkraftsproblematikken i møter med både statsråden i Olje- og energidepartementet og statsråden i Miljøverndepartementet.

Sametinget uttrykker også bekymring over de avtaler som energiselskapene/tiltakshaverne gjør med berørte reindriftsgrupper. Bakgrunnen for at reindriften inngår slike avtaler er at de ofte ikke har andre alternativer. Hvis saken blir avgjort etter en skjønnsmessig vurdering, står reindriften i fare for å tape mer enn om de ikke inngikk en slik avtale, eksempelvis om det foreligger trusler om ekspropriasjon. Det kan stilles spørsmål om reindriften kan forhandle vekk beiteland som de er forvaltere av i henhold til den kollektive, samiske retten. Her under kommer også retten for kommende generasjoner til å drive reindrift eller som andre distrikt/siida-grupper også har sedvanerett til. Forholdene må legges til rette for at reindriften fortsatt skal kunne forhandle om vilkårene for eventuelle tiltak. Det må samtidig legges til rette for at Sametinget som samenes folkevalgte organ skal konsulteres i slike prosesser.

4.2 Rovvilt

I etterkant av Stortingets behandling av rovviltpolitikken i 2004 er rovviltnemndene sammen med den øvrige forvaltningen i gang med å sette ut i livet ny rovviltpolitikk. Det er i dag for tidlig å fastslå hvordan de fastsatte bestandsmåltallene vil slå ut i praksis i den enkelte region. Stortingets målsettinger, bl.a. om mindre konflikter, mer forutsigbarhet, bedre dyrevelferd, raskere uttak av skadedyr etc, er i utgangspunktet et godt utgangspunkt for fremtidig forvaltning. Likevel gir de nylig avsluttede erstatningsoppgjørene et klart budskap om at tap og skader ikke blir lavere. De er like høye som før, eller høyere.

Den regionale forvaltningen mangler mange av de nødvendige verktøy som trengs for å løse sine oppdrag.

Det er store forskjeller mellom antallet dyr som er søkt erstattet som drept av rovvilt og det antallet dyr som faktisk blir erstattet. Dette skyldes blant annet at fylkesmannen legger stor vekt på det dokumenterte tapet ved erstatningsutmålingen, og at det ofte er vanskelig å dokumentere at dyr er drept av rovvilt. Det gjelder spesielt i reindriften der dyrene går ute hele året. I Finnmark utgjorde det dokumenterte reintroppet 0,9 % av det oppgitte tapet, og bare 13 % av det oppgitte reintroppet ble erstattet. I Nord-Trøndelag utgjorde det dokumenterte reintroppet 3,1 % av det omsøkte tapet, og 62 % av det oppgitte reintroppet ble erstattet. Utfordringen fremover

ligger i å utvikle hensiktsmessige dokumentasjonsordninger som det er mulig å praktisere uten at det oppstår slike forskjeller.

Sametinget mener at det må tildeles nødvendige ressurser, og legges tilrette for regionale jaktlag, som kan bli forvaltningens redskap for å utføre skadefellingstillatelser. I dag er de aller fleste skadefellingstillatelser resultatløse. Ett eksempel på dette kan være at det i tiden 20.november 2006 til 15.februar 2007 hele tiden har vært 2–3 gyldige skadefellingstillatelser på ulv i Kautokeino, Karasjok og Porsanger i Finnmark, uten at ulv er felt.

Man bør også sette i gang forsøksvirksomhet med å legge ut forvaltningsansvaret for bl.a. jerv og gaupe til reinbeitedistrikter eller siidaer, og til lokale sau- og geitavlslag.

Sametinget konstaterer at hele forvaltningen er bygd opp om dokumentasjon på ynglinger. Der som det ikke er på plass et perfekt system som klarer å fremskaffe den nøyaktige oversikten på rovviltbestandene, kollapser hele forvaltningen, og man gjør vedtak på feil grunnlag. Sametinget krever at Statens Naturoppsyn og Det nasjonale overvåkningsprogrammet må ha alle nødvendige ressurser for å gjøre denne jobben i fremtiden.

Sametinget må få reell innflytelse på den overordnede rovviltpolitikken i samiske områder. Slik ordningen er i dag er den ikke i tråd med statens forpliktelser til å rådføre seg med urfolk i saker som berører dem, jf. ILO-konvensjonen 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater, og ikke i tråd med konsultasjonsavtalen.

4.3 Kulturminnevern

Samiske kulturminner er et viktig dokumentasjonsmateriale for samisk historie og forhistorie. Kulturminnene vitner om hvordan man har forholdt seg til og utnyttet landskap og natur gjennom tidene, så vel som landskapet og naturens betydning for økonomiske, sosiale og religiøse forhold. På denne måten inngår også kulturminnene i en samisk samtidssammenheng ved at de i tillegg til å gi historisk kunnskap også bidrar til opplevelse av kulturell tilhørighet og bevissthet om hvordan man både skal bruke og ferdes i naturen i dag.

Kulturminner og kulturminnetyper kan defineres som samiske på ulike måter. De kan defineres som samiske når levende eller nedtegnet samisk tradisjon er knyttet til dem og når lokale samiske kunnskaper knytter dem til en samisk kultursammenheng. Et annet utgangspunkt for at kulturminner identifiseres som samiske er at forskningsresultater sannsynliggjør at de dokumenterer samisk historie og forhistorie.

Kulturminnetyper kan også defineres som relaterte til den samiske forhistorien; dvs. de er fysiske manifestasjoner av de prosessene som ledet fram til etablering av de historisk kjente samiske kulturtrekkene. I dette ligger det også en erkjennelse av at kulturminnetyper fra den tidlige forhistorien kan forstås som forutsetninger for både samisk og ikke-samisk kultur. Der de er elementer i samiske kulturlandskap er det likevel naturlig å behandle dem som tilhørende den samiske kulturarven.

Sametinget er delegert myndighet etter kulturminneloven til å forvalte samiske kulturminner. Sametinget har ansvar for et stort geografisk område som strekker seg over 6 fylkeskommuner samt en del områder i Oppland og Møre og Romsdal.

Den myndighet som Sametinget per i dag er delegert etter kulturminneloven, er midlertidig og ble av Miljøverndepartementet (MD) 2004 inntil videre forlenget. For å få en permanent forvaltningsordning på plass ble det i 2005 opprettet en arbeidsgruppe som skal utrede den framtidige organiseringen og myndighetsfordelingen innenfor samisk kulturminneforvaltning. I gruppa deltar Sametinget, MD, Arbeids- og inkluderingsdepartementet (AID) og Riksantikvaren (RA). Sametinget ønsker en forvaltningsmodell som i stor grad gir en lojal oppfølging av internasjonale konvensjoner, ivaretar prinsippet om Sametingets selvstendighet og integritet, sikrer mekanismer for en ivaretagelse av en helhetlig og samlet kulturminnepolitikk (gjennom mål og budsjett), sikrer mekanismer for avgjørelse av uenighet og/eller uklarhet knyttet til ansvarsområde samt at rettssikkerheten til den enkelte ivaretas. Rapporten fra arbeidsgruppa forventes å bli ferdigstilt innen kort tid.

Sametinget har i 2006 fortsatt arbeidet med å følge opp Stortingsmelding nr. 16 (2004–2005) *Leve med kulturminner*. I meldingen behandles bl.a. temaer som bergkunst, samisk bygningsvern og verdiskapningsprogram for kulturminneområdet. Det har fortsatt ikke blitt tildelt de midler til samisk bygningsvern som var utlovt i meldingen, men med Riksantikvarens bistand har Sametinget på tross av dette hatt muligheten å starte opp et bygningsvernprosjekt i Tana kommune. Sentrale myndigheter har satsset stort på å tilrettelegge for verdiskapning på kulturminneområdet. Samiske prosjekter har imidlertid ikke nådd fram hva gjelder tildeling av pilotprosjekter innenfor dette. Sametinget har hatt dialog med Riksantikvaren om oppfølgingen av stortingsmeldingen og vil fortsette å jobbe opp mot sentrale myndigheter for å få i gang de tiltak i meldingen som er positive for det samiske kulturminnevernet.

Ny forskrift om konsekvensutredninger av 1. april 2005 har lagt en del nye føringer på arealplanlegging. Her kreves det bl.a. at regional kulturminneforvaltning arbeider mer aktivt mot kommunene i forbindelse med revideringen av kommuneplanenes arealdeler. I 2006 har Sametinget behandlet to kommuneplaner, Evenes og Hemnes, i henhold til forskriften, der større områder har blitt avklart i forhold til samiske kulturminner. Målet med å sette inn større ressurser på dette stadiet i planprosessen er å få mer helhet i forvaltningsarbeidet og på sikt få mindre enkeltsaker til behandling.

Sametinget har i 2006 gitt innspill både til Tromsø Museums langtidsplan for skjøtsel og sikring av bergkunst i 2006 og årene fremover, samt til Bergkunstplan for Nordland. Hovedkonklusjonen er at Sametinget i første omgang ønsker et nærmere formalisert samarbeid med både Tromsø Museum og Nordland fylkeskommune om tilrettelegging, skjøtsel og formidling av bergkunsten. Videre har Sametinget utformet et skjøtelsprosjekt for helleristningene på Aldon i Unjárgga gielda/Nesseby kommune. Disse ristninger er høyst sannsynlig av yngre alder og kan knyttes til kilder som forteller om ofring på denne fjelltoppen. Det kan også være aktuelt med andre skjøtselstiltak, samt observasjon av utviklingen på feltet. Prosjektet vil søkes gjennomført i 2007.

Sametingets har fremmet forslag om Ceavccageadgi/Mortensnes som verdensarvområde. Forslaget har kommet videre til lista over de prosjektene som skal utredes videre.

2006 har vært en oppstartsfasen i bruk av GIS-verktøy (geografisk informasjonssystem) i forbindelse med saksbehandling og feltarbeid. Dette arbeidet vil fortsette i 2007. Sametingets ansatte i kulturminneforvaltningen har i 2006 gjennomført GIS-kurs med 10 studiepoeng, i henhold til samarbeidsavtalen med Finnmark Fylkeskommune.

5 Kultur

Kultur innbefatter de verdier, normer, koder og symboler som mennesker overtar og videreformidler fra generasjon til generasjon. Samisk kultur danner derfor grunnlaget for det meste av det Sametinget arbeider med. Kultur blir klart uttrykt gjennom ulike former for kunst som litteratur, scenekunst, billedkunst/duodji og musikk. Kultur er også de arenaene og møteplassene der kunsten formidles, som kulturhus og festivaler. Kultur i en videre forstand inkluderer i tillegg idrett, museer, media og kirke.

Iverksettelse og videreutvikling av samisk kultur er et nasjonalt ansvar. Den norske stat har gjennom ulike lover, forskrifter og konvensjoner forpliktet seg til å ta ansvar for samisk språk, kultur, historie og samfunnsliv. Dette ansvaret må den norske stat forvalte i dialog med Sametinget, og det er Sametingets føringer som må legges til grunn i arbeidet.

Sametinget gir tilskudd fra Samisk kulturfond i form av administrative vedtak og vedtak gjort av Tilskuddstyret. Det er registrert en betydelig økning i antall søknader om støtte fra Samisk kulturfond de senere årene, og søknader om støtte til litteratur og musikk i særdeleshet. Det er et tydelig misforhold mellom økonomiske bevilgninger fra staten til samisk kultur og de reelle behovene i dagens samiske samfunn.

5.1 Kulturelle uttrykk

Et tiltak i flere av samarbeidsavtalene mellom Sametinget og de respektive fylkeskommunene er å tilrettelegge for samisk musikkformidling. I Finnmark har Norsk kulturråd har bevilget 1,5 mill. til prosjektet Musikk i Finnmark, mens Sametinget og fylkeskommunen vil bidra med den regionale andelen. Det er avholdt møter mellom Sametingsrådet og representanter for aktuelle samiske kunstnerorganisasjoner for å se på hvordan samiske kunstnerorganisasjoner på en best mulig måte kan innlemmes i arbeidet med prosjektet. Sametinget ønsker å styrke formidlingen av samisk musikk ytterligere ved å arbeide for å få etablert et etnomusikksenter.

Sametinget har registrert en merkbar økning i aktiviteten innen samisk film de senere år, hvor spesielt unge samiske filmskapere har gjort seg bemerket både nasjonalt og internasjonalt. En nærhet til miljøet og kjennskap til samisk språk, kultur og samfunn bidrar positivt til innhold og form i filmprosjektene. Sametinget registrerer at denne økningen i aktivitet innen samisk film ikke er blitt fulgt opp med tilfredsstillende tilrettelegging av rammevilkårene for produksjon av samisk film. Sametinget er opptatt av at dette skal bli bedre, og i den forbindelse vil Sametinget se på mulighetene for opprettelse av et eget internasjonalt samisk filmsenter.

Rammevilkårene for utgivelse av samisk skjønnlitteratur har vært lite tilfredsstillende over mange år. Sametinget er fornøyd med at en i 2006 har vært i stand til å foreta et betydelig løft når det gjelder bevilgningene til produksjon av skjønnlitteratur og til driftsstøtten til samiske forlag. Det vil

likevel være behov for ytterligere prioritering av midler til dette feltet før man kommer på et nivå som kan sies å være tilfredsstillende.

De samiske teatrene spiller en viktig rolle som arenaer for opplevelse av samiske kunst- og kulturuttrykk og for bruk av samisk språk. Sametinget har hatt som målsetting å sikre at samisk teatervirksomhet har et forsvarlig økonomisk fundament for virksomheten, herunder at Beavvváš Sámi Teáhter sikres et forsvarlig økonomisk fundament for virksomheten som samisk nasjonalteater. Sametinget har i 2006 derfor prioritert økt driftsstøtte til teateret. Sametinget har i møte med Kirke- og kulturdepartementet også tatt opp saken om utbygging av nytt teaterbygg for Beavvváš Sámi Teáhter.

Åarjelhsaemien Teatere/Sydsamisk teater er viktig i styrkingen av sørsamisk kultur, språk, identitet og selvfølelse. Teateret har fra og med 2006 fått fast driftstilskudd over Sametingets budsjett. Det arbeides for at teateret skal sikres ytterligere støtte til sin virksomhet gjennom samarbeidsavtalen med fylkeskommunene i det sørsamiske området.

I teatersammenheng har Sametinget lagt vekt på støtte til amatørteatervirksomhet for barn og unge over Samisk kulturfond.

5.2 Kunstneravtalen

I henhold til Kunstneravtalen har Sametinget og Samisk kunstnerråd inngått avtale for 2007. Følgende fem samiske kunstnerforeninger er medlemmer av Sámi Dáiddárráddi/Samisk Kunstnerråd (SDR): Sámi Girjecálliid Searvi/Samisk forfatterforening (SGS), Sámi Dáiddacehpiid Searvi/Samisk Kunstneres Forbund (SDS), Juoigiid Searvi (JS), Sámi Teáhtersearvi/Samisk teaterforening (STS), Foreningen Samiske Komponister (FSK).

Samisk kunstnerråd fordeler den økonomiske rammen til den enkelte organisasjon og til SDR.

Kunstnerstipendet vil i sin helhet administreres av Samisk kunstnerråd i 2007. Retningslinjer for bruk av midler i kunstfondet godkjennes av Sametingsrådet etter drøfting mellom partene.

Sametinget har i mai i år fremforhandlet en avtale gjeldende for 2007 med en ramme på kr 4 350 000 til formålet. Dette er en økning på 350 000 i forhold til avtalen for 2006. Sametinget vil med dette bedre arbeidsvilkårene for samiske kunstnere, og på den måten fremme utviklingen av samisk kunst.

5.3 Kulturelle arenaer og møteplasser

5.3.1 Kulturhus

De samiske kulturhusene er viktige arenaer for utvikling av det samiske samfunnet. De fungerer som arenaer for samisk kulturutøvelse, og de er møteplasser som har stor betydning for bevaring og styrking av samisk språk og kultur.

Sametinget bevilger driftsstøtte til samiske kulturhus over budsjettet. Flere samiske kulturhus har imidlertid behov også for utbygging for å kunne ivareta sin funksjon. Sametinget er tilfreds med at finansieringen av Østsamisk museum nå er sikret, og signalene om at Ája samisk senter, Sæmien Sijte og Samisk kunstmuseum er prioritert også fra Regjeringens og Stortingets side.

Sametinget vil understreke at samiske samfunn har behov for flere kulturhus. Várdobáiki samisk senter i Evenes/Skånland er godt i gang med planlegging av et nybygg. Dette er et prosjekt Sametinget vil følge opp framover.

5.3.2 Festivaler

De samiske festivalene spiller en viktig rolle i bevaring og utvikling av samisk identitet, språk og kultur. De er møteplasser på tvers av generasjoner og landegrensener, og arena for formidling av samisk musikk, kunst, kultur og film.

Sametinget gir fast grunntilskudd til flere samiske festivaler. Blant dem er Samisk Musikkfestival i Kautokeino, som er blitt en av de viktigste kulturinstitusjonene i Sápmi. Sametinget har i samarbeid med Troms og Nordland fylkeskommuner bidratt til at Markomeannu nå har et scenebygg.

Sametingsrådet har anbefalt Riddu Riddu festivalen i Kåfjord som knutepunktinstitusjon overfor Kultur- og kirke departementet (KKD). Dette er en oppfølging av Sametingets årsmelding for 2005. En status som knutepunktfestival innebærer at festivalen vil få fast driftsstøtte over statsbudsjettet. Festivalen fikk ikke status som knutepunktfestival gjennom statsbudsjettet for 2007. Sametinget beklager dette, og forventer at det kommer inn på statsbudsjettet for 2008.

5.4 Media

Medienes rolle i et samfunn er å bringe informasjon og å skape opinion. I tillegg til dette er mediene med på å utvikle og synliggjøre samisk språk både muntlig og skriftlig, og på den måten fungerer de som språkmodeller.

For å sikre bredere nyhetsformidling og et bedre grunnlag for samisk og samiskspråklig sam-

funnsdebatt, er det behov for daglige nyheter på samisk, også i avisformat. Samtidig ser Sametinget at det er et stort behov for å utvikle og etablere egne tilbud på lule- og sørsamisk, samt et godt og tilfredsstillende tv-tilbud til samiske barn og ung

De norskspråklige landsdekkende medier er i henhold til sine konsesjonsvilkår pliktig til å gi et tilbud til den samiske befolkningen både i form av programmer på samisk eller med et samisk innhold. Sametinget har i 2006 registrert flere brudd på konsesjonsvilkårene, og mener at det bør reageres strengt på slike brudd.

5.5 Idrett

Samisk idrett har en sterk identitetsskapende effekt og er en møteplass som det vil være viktig å ta vare på og videreutvikle. Arbeidet med å få på plass rammevilkår som gjør samiske idrettsledere og utøvere i stand til å drive med idrett både på amatør- og toppidrettsnivå må prioriteres. Dette fordrer en betydelig økning av til spillemidler til samiske idrettsformål.

Sámiid Valáštallanlihttu/Samenes idrettsforbund (SVL) og Sámi Spábbačiekčanlihttu/Samisk fotballforbund (SSL) organiserer idrettsaktiviteter for den samiske befolkningen i de områder der samer bor, sett i et grenseoverskridende perspektiv. Ved å organisere samiske mesterskap og samiske landslag er forbundene med på å styrke og utvikle den samhörigheten som eksisterer mellom samene på tvers av landegrensene. Dette er etter Sametinget syn meget verdifullt for det samiske folk, og det vil være viktig å legge til rette for at denne aktiviteten kan bestå og videreutvikles. Det vil være viktig å få på plass en forutsigbar nordisk finansiering av samisk idrett.

Sápmi deltok med en tropp idrettsutøvere og kulturutøvere i Arctic Winter Games (AWG) som ble arrangert i Alaska i mars i år. AWG er et idretts- og kulturarrangement for ungdom fra arktiske områder og blir arrangert hvert andre år. Sápmis deltakelse i AWG ble finansiert med betydelig støtte fra Sametinget. De samiske deltakerne, både idrettsutøverne og kulturutøverne, representerte det samiske folk på en måte som Sametinget setter stor pris på. For Sametinget vil det være et mål å legge forholdene til rette for at samisk ungdom også i fremtiden skal få muligheten til å være med på disse arktiske vinterlekene. Idrettsaktiviteter er et godt eksempel på samarbeid ikke bare mellom samer, men også med andre urfolk, og det er nordområdepolitikk i praksis.

Sápmi deltok og vant i november 2006 VIVA World Cup, arrangert i Occitania i Frankrike. Dette

er et verdensmesterskap i fotball for områder og nasjoner som ikke har oppnådd medlemskap i FIFA. Deltakelsen ble finansiert med tilskudd fra blant andre Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Sametinget og flere fylkeskommuner. Sametinget er, til tross for at mesterskapet ble noe amputert på grunn av liten deltakelse, positiv til dette tiltaket.

Sametinget stiller seg bak Tromsøs søknad om å arrangere vinter-OL i 2018. Sametinget mener at et vinter-OL i nord kan bety mye for samisk samfunns- og identitetsbygging. Hvis Tromsø blir utpekt som søkerby vil Sametinget ta del i den internasjonale kampanjen for at Tromsø kan vinne kampen om å få arrangere vinter-OL i 2018. For Sametinget er det avgjørende at en i OL-prosjektet ivaretar samiske interesser. Sametinget er av den oppfatning at dette kan skje ved at en i søkersekskapets administrasjon og i de ulike beslutningsgruppene innehar relevant samisk kompetanse, og at det prioriteres interne ressurser til dette i alle faser av prosjektet.

5.6 Kirke

Kirkelivet har og har hatt en sentral plass hos mange samer. Foruten å være et trossamfunn har kirken også vært en viktig bærer av kulturelle og religiøse tradisjoner som har samlet mennesker i livets ulike faser. En stor del av den samiske befolkning i Norge er medlemmer av Den norske kirke, og spørsmål om fremtiden for statskirkeordningen og andre sentrale kirkespørsmål er derfor viktige for det samiske samfunnet. I forbindelse med Sametingets behandling av NOU 2006:2 Staten og Den norske kirke gikk et stort flertall i Sametinget inn for at statskirkeordningen skal bestå.

Uavhengig av framtidig tilknytningsform mellom stat og kirke er Sametinget opptatt av at den samiske dimensjonen skal ivaretas. For å ivareta den samiske dimensjonen må det blant annet utvikles kirkelig materiell, for eksempel salmebøker og bibler, på alle tre samiske språk, og det må utdannes flere samisktalende prester og andre som arbeider med kirkelige spørsmål.

5.7 Museer

Sametinget har siden overtakelsen av forvaltningsansvaret for de samiske museene og museumsreformens start, igangsatt en større konsolideringsprosess blant de samiske museene. I 2006 har dette arbeidet vist resultater, blant annet gjennom etablering av stiftelsene Saemien Sijte og Nordvestsamisk museumssiida i henholdsvis sørsamisk

og nordsamisk område. Nordvestsamisk museumssiida har også fått tildelt ansvaret som nettverkskoordinator for det nasjonale samiske museumsnettverket. Som en følge av omorganiseringen har Sametinget styrket driftstilskuddet til de to museumssiidaene.

Delutredning for samisk museumsvirksomhet i Troms og Nordre Nordland er også en del av museumsreformen. Utredningen skal gjennomgå forholdene i utredningsområdet og komme med strategier til oppbygging av museumsvirksomheten og nettverksetablering. Sametinget har arbeidet med denne i 2006, i tett samarbeid med en faglig referansegruppe oppnevnt av Sametinget, Troms fylkeskommune og Nordland fylkeskommune. Utredningen vil behandles i Sametingets plenum i februar 2007.

Grunnlaget for en framtidig samisk museumspolitikk er at den økonomiske situasjonen for de samiske museene styrkes betydelig i forhold til nåværende nivå, og at de samiske museene blir inkludert i den nasjonale museumsreformen. Sametingets arbeid med de samiske museene i 2006 har i stor grad konsentrert seg om organisatoriske utfordringer. De faglige utfordringene er mange, men det er vanskelig å sette i gang tiltak som betinger økonomiske oppfølginger. Dette ser ut til å være en utfordring også i 2007. For 2006 har Sametingets bevilgninger til de samiske museene vært på 12 483 000 kr. Sametinget har siden reformens start uttalt at innen reformens utgang bør det samlede statlige tilskuddet til samiske museer være oppe i minimum 20 mill kr. Som tilskuddet for 2006 viser så er det er langt igjen til dette målet er nådd.

Gjennom statsbudsjettet for 2006 ble det bevilget 1 mill. kroner til Sametinget for å etablere forskings- og dokumentasjonsvirksomhet om grenselosene i Tysfjord. Saken ble behandlet i Sametingets plenum i september 2006. I den forbindelse har Árran lulesamiske senter fått ansvar for etableringen, som skal skje i dialog med Sametinget. Det skal tas utgangspunkt i grenselostrafikken i Tysfjord og de omkringliggende områder, videre skal det være fokus på den generelle grenselostrafikken, og ikke på grenselosene som enkeltmennesker.

Sametinget har arbeidet for fullfinansiering av Interreg-prosjektet *Recalling Ancestral Voices – Repatriation of Sámi Cultural Heritage*. Prosjektets målsetting er å kartlegge den samiske kulturarven som finnes på institusjoner i Norden og Europa. Prosjektet er et samarbeidsprosjekt mellom Varanger Samiske Museum, Siida-museet i Finland og Ajtte i Sverige, og ble igangsatt våren 2006. Same-

tinget sitter i prosjektets styringsgruppe, da det er et viktig prosjekt som berører et spørsmål som Sametinget er engasjert i. Prosjektet er fullfinansiert i alle land, og er på norsk side støttet av ABM-utvikling, Norsk kulturråd, Sametinget og EU-midler.

Sametinget ønsker faste årlige møter med ABM-utvikling, både for samarbeid, informasjonsutveksling og for å skape bedre forståelse for de spesielle behovene som finnes i det samiske samfunnet. Samarbeidet skal danne grunnlag for at de samiske museene blir integrert i den nasjonale museumsreformen i større grad. I den forbindelse ble det avholdt administrativt møte mellom Sametinget og ABM-utvikling i desember 2006. ABM-utvikling er også invitert til Sametinget i forbindelse med plenum i februar 2007.

6 Språk

Et levende språk forutsetter at det er i aktiv bruk, både i privat og offentlig sammenheng. I de senere årene har det vært en positiv utvikling med hensyn til mer bruk av samisk i det offentlige. Samisk språk i det offentlige rom har gjennom lover og forskrifter forholdsvis sterke rammevilkår. Sametinget er opptatt av at bruken av samisk språk i det sivile samiske samfunn skal styrkes. Det er viktig at samisk høres, ses og brukes i hverdagssituasjoner og på private arenaer.

Sametinget har avsluttet et femårig språkmotiveringsprosjekt i sørsamisk ved Elgå oppvekstsenter. Dette prosjektet har gitt gode resultater og har ført til at samisk igjen er blitt et levende språk i området. Det vil i forlengelsen av prosjektet være viktig at Elgå oppvekstsenter kan videreføre sitt arbeid, og at prosjektet utvikles til en permanent ordning. Sametinget er i dialog med Kunnskapsdepartementet og Hedmark fylkeskommune for å sikre en fortsatt finansiering av virksomheten. Det vil være viktig at den kunnskapen som er kommet fram i dette prosjektet, overføres til andre samiske områder.

Sametinget har i 2006 avsatt over 3,7 mill.kr. til språkprosjekt både innenfor og utenfor språkforvaltningsområdet. Ved tildeling av prosjektmidler har Sametinget prioritert tiltak som bidrar til økt satsing på innsamling, utvikling og registrering av terminologi, innsamling av samiske stedsnavn, utvikling av samiskspråklige arenaer for barn og unge og til økt muntlig bruk av samisk språk.

6.1 Forvaltningsområdet for samisk språk

I Norge er samiskspråklige gjennom Sameloven sikret grunnleggende rettigheter i forhold til det å bruke samisk språk.

I 2006 ble Tysfjord kommune og Nordland fylkeskommune innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk. Det er dermed syv kommuner og tre fylkeskommuner som er innlemmet i dette forvaltningsområdet. Innlemmelsen av Tysfjord kommune har medført at brukere av lulesamisk språk er sikret grunnleggende rettigheter iht Sameloven. Dette er Sametinget godt fornøyd med. Sametinget mener at kommunene som er i forvaltningsområdet, må være sitt ansvar bevisst i forhold til å oppfylle målsetningen med språkløven.

For Sametinget er det en målsetting å få flere kommuner inn i forvaltningsområdet for samisk språk. Sametinget har holdt møter med Storfjord, Alta og Snåsa kommuner med tanke på en fremtidig innlemmelse av kommunene i forvaltningsområdet. Det vil fremover være spesielt viktig at også kommuner i sørsamisk område blir innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk. Dette vil kunne være med på å styrke og utvikle bruken av sørsamisk språk. Det er derfor svært positivt at Snåsa kommune i desember 2006 har vedtatt at de søker om innlemmelse i forvaltningsområdet. Sametinget har hatt informasjonsmøter med flere kommuner om befolkningens og kommunens rettigheter og plikter som følge av at en kommune innlemmes i forvaltningsområdet.

Sametinget er opptatt av å holde en tett dialog med kommunene og fylkeskommunene som er innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk om de felles utfordringene en står overfor når det gjelder hvordan bruken av samisk språk kan fremmes. I den forbindelse ble det i januar avholdt et møte der Sametinget hadde invitert kommunene og fylkeskommunene i forvaltningsområdet for samisk språk. I tillegg var Snåsa kommune og Nord-Trøndelag fylkeskommune invitert til møtet. På møtet la kommunene og fylkeskommunene frem sine planer og visjoner og utfordringer en står overfor i forhold til bruken av samisk språk. Sametinget tok på møtet opp spørsmålet om rapportering av bruken av tospråklighetsmidler, evaluering av retningslinjer og en eventuell opprettelse av et tilsynsorgan for samisk språk.

6.2 Samiske språksentre

De samiske språksentrene er viktige arenaer og de gjør en stor innsats i arbeidet med å fremme og bevare samisk språk. Sametinget ønsker flere

språksentre etablert, samt å videreutvikle de eksisterende. I 2006 ble Samisk språksenter i Alta etablert, og kom inn under ordningen om fast årlig tilskudd til samiske språksentre fra Sameting. Det er nå ni språksentre som får årlig fast tilskudd fra Sametinget, fire av dem er i kommuner utenfor forvaltningsområdet for samisk språk.

6.3 Sametingets språkstyre

Sametinget har i 2006 oppnevnt et nytt språkstyre. Sametingsrådet har hatt møte med språkstyret og diskutert styrets fremtidige strategier.

6.4 Terminologiarbeid

Arbeidet med terminologi i samisk har økt betraktelig da flere institusjoner og andre aktivt begynner å bruke samisk. Sametingets orddatabank risten.no har en del datatekniske utfordringer som det arbeides med, slik at den samiske befolkningen skal få den hjelpa de trenger med bistand innen samisk språk. For å få en felles terminologi for de ulike samiske språkene over landegrensene har Sametinget i 2006 deltatt i oppnevningen av samnordiske termgrupper. Termgruppene samles etter behov for å gjennomgå termlister som lages av forskjellige aktører som bruker samisk i sin virksomhet. Termlistene som er godkjent av gruppene offentliggjøres og legges inn i orddatabanken risten.no.

6.5 Samiske stedsnavn

Arbeidet med samiske stedsnavn i Sametingets navnetjeneste i hht. til stedsnavnloven, gjelder primært rådgiving av skrivemåten av navn for det offentlige samt andre som trenger råd. Denne rådgivingen øker hvert år, noe som har tilknytning til at samisk etter hvert blir tatt mer og mer i offentlig bruk. Rådgivingen er også avhengig av et samisk stedsnavnarkiv som er grunnlag for all bakgrunnsinformasjon om navneformene, uttalen av navnene mm., men arbeidet med stedsnavnarkivet er ikke ennå satt i gang pga. ressursmangel. I 2006 har det pågått omfattende arbeid med forskrifter av stedsnavnloven og forskriftsarbeidet er ikke ennå avsluttet.

7 Barn og unge

Sametinget arbeider for å skape gode og stabile oppvekstvilkår for samiske barn og unge.

Samiske barn og unge er en viktig ressurs i utviklingen av samiske samfunn, og de er eksperter på egen hverdag. Opplevelse av innflytelse og medbestemmelse er viktige faktorer for rekruttering av unge til samfunnsengasjement. For Sametinget er det viktig å utvikle eksisterende og nye kanaler for dialog med barn og ungdom.

Tilskudd til barn og unge prioriteres av Sametinget. Blant annet fikk samiske festivaler som hadde innslag for eller med samiske barn og unge støtte over Samisk kulturfond. Også teatervirksomhet for og med barn og unge fikk støtte over kulturfondet, samt informasjonskontoret for samisk ungdom – Infonuorra.

Det finnes i dag ingen retningslinjer for samiske kulturskoler. Sametinget mener at det er behov for å formalisere eller strukturere arbeidet med kulturskoler slik at de kan være en kulturell arena for samiske barn og unge.

Sametinget har også bevilget betydelige midler til prosjekter for å forebygge vold og seksuelle overgrep. Blant annet har mannsforeningen Dievddut i Kautokeino fått midler for å gjennomføre et prosjekt om holdningsskapende arbeid. Dievddut gjør et viktig arbeid for at menn skal ta ansvar for at overgrep ikke skjer.

I Sametingsrådets likestillingspolitisk redegjørelse ble det satt søkelys på betydningen av at gutter trenger menn som forbilder. Sametinget har vært med på å påvirke at det blant annet skal bli flere menn i barnehagene.

Sametinget beklager at verken Sametinget eller andre samiske institusjoner var høringsinstans under etableringen av Barnas Hus. Sametinget forventer at regjeringen følger opp dette i det videre arbeidet og ivaretar samiske barns interesser.

7.1 Sametingets ungdomspolitiske utvalg

Sametingsrådet har oppnevnt nye medlemmer og varamedlemmer til Sametingets ungdomspolitiske utvalg (SUPU) for perioden 2006–2007. SUPU er en viktig del av Sametingets arbeid med å engasjere ungdom i det samepolitiske arbeidet, og utvalget gir gjennom sin virksomhet viktige bidrag til Sametingets arbeid med ulike saker i Sametinget. Sametingsrådet ønsker nær kontakt med ungdomspolitisk utvalg og avholder jevnlig møter med utvalget.

Sametingets femte ungdomskonferanse «Funky business. Samiske næringer i gammel og ny kofte» ble avholdt på Svanhovd miljøsenter utenfor Kirkenes i oktober 2006. Tema for konferansen var samiske næringer og entreprenørskap. Ungdomskonferansen fremmet to uttalelser som

dreide seg om å legge forholdene bedre til rette for samiske ungdommer som ønsker å etablere seg innenfor de tradisjonelle samiske næringene, og om midler til næringsformål forbeholdt samisk ungdom. Begge uttalelsene er fulgt opp i Sametingets budsjett for 2007.

7.2 Barneombudet

Sametinget har hatt det årlige møtet med barneombud Reidar Hjermand i Kautokeino, der også Sametingets ungdomspolitiske utvalg (SUPU) deltok. Tema var samiske barns oppvekstvilkår. Sametinget informerte om behovet for kunnskap om og kompetanse i samisk språk og kultur på alle nivåer i barnevernstjenesten, og samiske barn og unges rett og behov til et tjenestetilbud som tar utgangspunkt i deres språk og kultur. Situasjonen for samiske barn i barnehage og skole, læremiddelsituasjonen og samarbeid mellom nordiske barneombud om samiske spørsmål ble også drøftet. Sametinget etterlyste videre samisk språk- og kulturkompetanse hos Barneombudet, noe det er enighet om å jobbe videre med. SUPU tok opp sakene om samisk ungdomsrepresentasjon i Barneombudets ungdomsråd, og uttalelsene fra Sametingets ungdomskonferanse 2005 om samisk som valgfritt sidemål for alle elever i Norge, og endring av Opplæringslovens § 6–2, samisk opplæring i grunnskolen.

7.3 Barnehage

Regjeringens barnehageløft gjelder også samiske barn. Revidert rammeplan for barnehagen trådte i kraft i 2006. Sametinget har registrert at mange barn likevel ikke får et barnehagetilbud tilpasset sin bakgrunn, språk og kultur, selv om den nye barnehageloven legger føringer for dette. Den reviderte rammeplanen legger ikke detaljerte føringer for arbeid i de samiske barnehager. Sametinget har derfor vært i kontakt med Kunnskapsdepartementet angående presisering av noen prinsipielle spørsmål i rammeplanen, som Sametinget ber departementet om en fortolkning av. Sametinget har utarbeidet to av temaheftene Kunnskapsdepartementet utgir i forbindelse med revidert rammeplan.

Sametinget har utgitt to utgaver av barnehagetidsskriftet «Stullán». Tidsskriftet er et fagtidsskrift for barnehager med samiske barn, er gratis og sendes til barnehager med samiske barn og andre interesserte. Sametinget har avholdt sin årlige samiske barnehagekonferanse og nettverksmøter for ansatte i samiske barnehager. Det er i 2006

også bevilget midler til både prosjektmidler og læremiddelprosjekter for samiske barnehager.

8 Opplæring

Skolen er en av de viktigste arenaer for barn og unge, og en god skole er en av de viktigste arenaer, for en god oppvekst og utvikling av en trygg identitet. Sametinget anser retten til selv å bestemme innhold og form i opplæringen på alle utdanningsnivå som grunnleggende for utformingen av samiske samfunn.

Gjennom samarbeid med skoleeiere og skolemyndigheter har Sametinget arbeidet for at informasjon om rettigheter til samisk opplæring i henhold til opplæringsloven når fram til brukere. Sametinget har også flere ganger tatt opp med myndighetene spørsmålene om endring av opplæringsloven slik at elevene kan få individuell rett til opplæring på samisk, uavhengig av bosted. Dette arbeidet har hittil ikke ført til noe resultat, og Sametinget forventer en snarlig løsning på saken.

8.1 Kunnskapsløftet – Samisk

Kunnskapsløftet er den nye reformen for hele grunnopplæringen. Reformen medfører en rekke endringer i skolens innhold, struktur og organisering fra første trinn i grunnskolen til siste trinn i videregående opplæring. Reformen startet i august 2006 for elevene på 1. – 9. trinn i grunnskolen og for første trinn i videregående opplæring.

For Sametinget har arbeidet med Kunnskapsløftet – Samisk vært svært omfattende. Dette er den største reformen innen opplæring som Sametinget har utviklet i samarbeid med sentrale myndigheter som Utdanningsdirektoratet og Kunnskapsdepartementet. Utvikling av og drøfting av Sametingets rolle og ansvar i forbindelse med utvikling og implementering av skolereformen, har vært et utfordrende arbeid for Sametinget og sentrale myndigheter.

I 2006 har Sametingets arbeid med Kunnskapsløftet i særlig grad vært konsentrert om høringsarbeid og endelig fastsetting av læreplanverkets ulike deler.

8.1.1 Samisk innhold i nasjonale læreplaner i Læreplanverket for Kunnskapsløftet

Forslag til nasjonale læreplaner utarbeides av Utdanningsdirektoratet og fastsettes av Kunnskapsdepartementet, men fastsetting av læreplaner for felles programfag og valgfrie programfag er

delegert til Utdanningsdirektoratet. Etter opplæringsloven § 6–4 skal læreplaner gi pålegg om opplæring om den samiske folkegruppen, om språket, kulturen og samfunnslivet til samer i tilknytning til de ulike fagområdene. Departementet kan også gi forskrift om andre særskilte læreplaner for opplæring i samiske distrikt og for elever utenfor samisk distrikt som får samisk opplæring. Disse læreplanene betegnes som henholdsvis nasjonale læreplaner og parallelle likeverdige samiske læreplaner.

Samisk innhold i nasjonale læreplaner er fastsatt av Sametingsrådet. Innarbeiding av samisk innhold i alle læreplaner har skjedd i dialog med direktoratet.

8.1.2 Utvikling av det nye Læreplanverket for Kunnskapsløftet – Samisk

Sametingets arbeid med Læreplanverket for Kunnskapsløftet – Samisk har i 2006 vært konsentrert om alle deler av læreplanverket med unntak av Generell del. Generell del utdyper det verdigrunnlag og menneskesyn som skal ligge til grunn for opplæringen. Den generelle delen fra L97/L97S videreføres i Kunnskapsløftet – Samisk.

Prinsipper for opplæringen

Sametinget vedtok i sak 19/06 samisk læringsplakat, og at det skal utarbeides en egen samisk prinsippdel. Prinsippdelen, Prinsipper og rammer for opplæringen i samisk skole og lærebedrift, er en del av Læreplanverket for Kunnskapsløftet – Samisk. Prinsippene skal tydeliggjøre skoleeiers ansvar for en helhetlig opplæring i samsvar med regelverket og skal være tilpasset lokale og individuelle forutsetninger og behov.

Læringsplakaten inngår i prinsippene og er en oppsummering av skolens og lærestedets grunnleggende forpliktelser. Samisk læringsplakat består av tolv punkter; herav et eget samisk punkt som lyder: *Den samiske skolen og lærebedriften skal legge til rette for at elevene/lærlingene får en kvalitetsmessig god opplæring med basis i samisk språk, kultur og samfunnsliv.*

De øvrige elleve punktene er likelydende med læringsplakaten i det nasjonale Læreplanverket for Kunnskapsløftet.

Sametingets arbeid med Prinsipper for samisk opplæring i Læreplanverket for Kunnskapsløftet – Samisk ble påbegynt og sendt på høring høsten 2006. Sametinget i plenum skal behandle prinsippene i løpet av våren 2007, før Kunnskapsdepartementet fastsetter Prinsippene for samisk opplæring.

Fag- og timefordeling

Det er fastsatt en egen fag- og timefordeling for elever som har samisk opplæring og gjelder for alle elever i Norge som har samisk som første- eller andrespråk i grunnskole og videregående opplæring. De viktigste hovedpunktene er at timetallet til førstespråket (samisk/norsk) og andrespråket er økt sett i forhold til L97S.

Elever som har opplæring i og på samisk er unntatt for kravet om obligatorisk opplæring i fremmedspråk eller språklig fordypning. Dette fordi disse elevene allerede har opplæring i tre språk i grunnskolen. Disse har likevel rett til opplæring i fremmedspråk/språklig fordypning dersom de ønsker det.

Et tredje hovedpunkt er at det samlede timetallet for elever som får samisk opplæring er høyere enn for elever som følger den ordinære fag- og timefordelingen. Dette er gjort nettopp for å styrke opplæringen i førstespråket og andrespråket, og for å unngå at opplæringen i andre fag svekkes. Det er en unntaksbestemmelse som gjelder for elever som får samisk opplæring og som er bosatt utenfor samisk distrikt i opplæringsloven. Disse kan likevel bli fritatt for opplæring i andre fag med inntil 76 timer på barnetrinnet slik at timetallet ikke skal bli urimelig høyere enn for øvrige elever som ikke har opplæring i samisk. Det er viktig å organisere samiskopplæringa slik at den støtter opp om og forsterker elevenes motivasjon for å velge samisk.

Læreplaner for fag

Som en del av Læreplanverket for Kunnskapsløftet – Samisk er det fastsatt nye læreplaner for de fleste fag i grunnskolen og for gjennomgående fag i grunnskole og videregående opplæring.

Sametinget har fastsatt læreplanene i samisk som førstespråk og samisk som andrespråk. Dette er gjennomgående læreplaner for opplæring i samisk språk for grunnskolen og videregående opplæring. Læreplanene foreligger på nordsamisk og norsk og er under oversetting til lulesamisk og sørsamisk. Læreplanene gir et helhetlig og gjennomgående opplæringsløp i samisk for hele grunnopplæringen og vil kunne bety en styrking av det samiske språket. Læreplanen i samisk som andrespråk har en unik struktur sammenlignet med andre læreplaner i Kunnskapsløftet – Samisk. Planen er nivåbasert og med to progresjonsløp slik at den bedre er tilpasset elever både med og uten forkunnskaper i samisk språk med den hensikt at alle elever skal bli motiverte til å lære samisk.

Kunnskapsdepartementet har fastsatt parallelle likeverdige samiske læreplaner for grunnskolen i følgende fag: mat og helse, musikk, samfunnsfag, duodji, kristendoms-, religions- og livssynskunnskap. Departementet har videre fastsatt gjennomgående parallelle likeverdige læreplaner for grunn- og videregående opplæring i naturfag og norsk for elever med samisk som førstespråk. I forkant av fastsettingen har Sametinget i 2006 utført alt høringsarbeidet med disse læreplanene.

Sametinget har igangsatt arbeid med utvikling av læreplan i fordypning i samisk for ungdomstrinnet i grunnskolen. Sametinget har sammen med Utdanningsdirektoratet utarbeidet forslag til parallelle samiske læreplaner for fellesfag i videregående opplæring i fagene samfunnsfag, historie, religion og etikk, og geografi. Sametinget har videre utarbeidet forslag til læreplaner for studieforberedende programfag i følgende samiske fag: Samisk historie og samfunn, samisk musikk og scene og samisk visuell kultur. Alle disse er en del av Læreplanverket for Kunnskapsløftet – Samisk og vil sluttføres i løpet av første halvdel av 2007.

8.1.3 Informasjonsarbeid i forbindelse med implementering av Kunnskapsløftet – Samisk

Sametinget har i 2006 gjennomført et omfattende informasjonsarbeid om Kunnskapsløftet med særlig vekt på Læreplanverket for Kunnskapsløftet – Samisk.

Sametinget har avholdt informasjonsmøter om Kunnskapsløftet – Samisk for grunnskolene i kommunene Kautokeino, Tysfjord, Porsanger, Tana og Nesseby. Sametinget har også deltatt på møter og konferanser med informasjon om skolereformen i mange ulike fora, blant annet skolekonferanse i Karasjok, samarbeidsforum for fagene samisk og finsk i videregående opplæring i Finnmark, 7-kommuners og randkommuners møter og Utdanningsforbundet. Informasjon om Kunnskapsløftet – Samisk ble også publisert på Sametingets nettsider og på Samisk læringsnett.

I tillegg har Sametinget sammen med fylkesmennene i Finnmark, Troms og Nordland utarbeidet en informasjonsfolder om samisk opplæring som er tenkt for foresatte til elever utenfor samisk distrikt.

8.2 Grunnskole og videregående opplæring

Det er et mål at det skal finnes tilstrekkelig med samiske læremidler slik at samiske elever kan få opplæring i samsvar med gjeldende lover og pla-

ner. På grunnlag av nye læreplaner for Kunnskapsløftet – samisk har Sametinget tildelt midler til utvikling og produksjon av samiske ordinære og digitale læremidler på sør-, lule- og nordsamisk. Det er også tildelt midler til utvikling av særskilt tilrettelagte læremidler, ut fra behov innberettet fra fagmiljøene.

Sametinget gjennomfører en helhetlig gjennomgang av tilskuddsordningen for utvikling av samiske læremidler, herunder produksjon og Sametingets ansvar, rolle og myndighet. Målet er å kartlegge effekten av samisk læremiddelutvikling, om målene i strategisk plan for samisk læremiddelutvikling er oppfylt og om det er behov for å endre tilskuddsordningen. Videre er det nødvendig at evalueringsrapporten kommer med forslag til videre læremiddelarbeid, samt gir råd for eventuell styrking av læremiddelutvikling.

Det er et mål at samiske barn med spesielle behov skal ha et godt spesialpedagogisk tilbud. Tilbudet til barn, og støtteapparatet bør styrkes, spesielt i sør- og lulesamisk område. Det støtteapparatet som foreldre møter i en sårbar situasjon, må ta hensyn til samiske barn og deres bakgrunn og behov. Det er nødvendig at det er tiltrekkelig og god kompetanse i de instansene i møte med samiske barn og foreldre.

Sametinget disponerer midler til forsknings- og utviklingsprosjekter og stipend innenfor fagområdet. Prioriterte områder for prosjektene har vært problemstillinger innenfor skriftspråklige vansker hos samiske elever, språkutvikling hos samiske barn og språk- og kommunikasjonsvansker hos flerspråklige barn i samisk eller flerkulturell kontekst. Prioriterte satsingsområder for stipendene har vært audiopedagogikk, synspedagogikk, logopedi, atferdsvansker, språk og kommunikasjon.

Lule- og sørsamiske områder, samt sør-Troms og nordre Nordland har vært satsingsområder, i samsvar med Sametingets plan for kompetanseheving i spesialpedagogikk for 2004–2006.

«Gi rom for lesing» er en tiltaks- og strategiplan for å stimulere leseglede og leseferdighet hos barn og unge. Fylkesmannen i Finnmark, Samisk høgskole og Sametinget har i samarbeid utarbeidet egen samisk handlingsplan/tiltaksplan «Astta lohkat», innen «Gi rom for lesing». Et av tiltakene som er gjennomført i 2006 er samisk leseleir for ungdom som i år ble arrangert i Øvre Soppero, Sverige. Det er også utlyst og tildelt midler til utviklingsprosjekt «Leselyst og leseglede» for skoler som har samiske elever.

Sametinget har samarbeid med Fylkesmannen i Finnmark på flere områder. «Gutter i Finnmark» er et 3-årig prosjekt, hvor Fylkesmannen i Finn-

mark har det overordnede prosjektlederansvar. Prosjektets hovedmål er å bidra til å heve skolemotivasjonen og resultater for gutter i Finnmarks-skolen, og etablere systemrettet arbeid i skolen så opplæringa blir lik for gutter og jenter ut i fra deres forutsetninger.

Det er stor mangel på lærere som kan undervise i og på samisk i skoler utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Fjernundervisning er derfor blitt et alternativ for samiskopplæring i store deler av landet. En slik undervisningsform er ny og ressurskrevende og det er et behov for nytt læremateriell, samt gode tekniske løsninger og utstyr. Utdanningsdirektoratet har gitt en arbeidsgruppe i oppgave å lage en «Rapporteringsplan for samisk fjernundervisning som permanent ordning». Sametinget deltar i denne gruppen.

Samisk læringsnett er Sametingets nettside for skoler og barnehager. Den er en del av Skolenettet, og er et samarbeid med Utdanningsdirektoratet. Nettsiden har i 2006 tatt i bruk nytt publiseringsverktøy og fått nytt design.

Sametinget har samarbeidet med foreldreutvalget for grunnskolen og samisk foreldrenettverk. Det er blant annet i år avholdt en samisk foreldrenettverkskonferanse hvor Sametinget var en av arrangørene.

8.3 Høyere utdanning og forskning

8.3.1 Høyere utdanning

For å stimulere til å øke kompetansen på områder hvor det er behov, har Sametinget tildelt stipend til høyere utdanning. Prioritert område har vært samisk språk, med spesiell vekt på sør- og lulesamisk.

Kvalitetsreformen i høyere utdanning medførte et endret finansieringssystem for høyere utdanning som i større grad er resultatbasert. Høgskoler og universiteter får bevilgninger basert bl.a. på grunnlag av kandidatproduksjon. Sametinget er bekymret for at høgskoler og universiteter vil velge bort samiske studietilbud, som ofte har begrensete rekrutteringsgrunnlag, eller kreve større grad av egenfinansiering fra samiske studenter. Dette har for eksempel vært tilfelle for tilbud i sørsamisk språk. Sametinget understreker at Kunnskapsdepartementet har et ansvar for å sikre en oppgavefordeling og ansvars plassering i høyere utdanning som sikrer tilbud og faglig utvikling også innenfor små samiske fag.

Sametinget konstaterer med tilfredshet at byggingen av Samisk vitenskapsbygg i Kautokeino er igangsatt. Vitenskapsbygget vil romme flere kunnskapsinstitusjoner, og samle samiske og samisk-

språklige fagmiljø. Sametinget er opptatt av at den fysiske integrasjonen vil være et bidrag til å støtte opp om Samisk høgskoles og Nordisk Samisk Instituttts strategier om å utvikle seg mot en vitenskapelig høgskole og et samisk universitet.

8.3.2 Forskning og kunnskapsutvikling

Kunnskapsbehov i det samiske samfunnet er stort. Det omfatter en rekke samfunnsområder, som rettsforhold, ressursforvaltning og næringsutvikling, språk, historie og kulturutøvelse, helse, sosiale forhold og skoleforhold/pedagogikk. Ved siden av at samisk forskning danner nødvendig kunnskapsgrunnlag for politikktutvikling og forvaltningsavgjørelser, er den utgangspunkt for forskningsbasert undervisning ved universiteter og høgskoler og utvikling av samisk som vitenskaps-språk.

Sametingsrådet har hatt god dialog med Norges forskningsråd (NFR). Det er inngått avtale om faste halvårige eller årlige møter mellom Sametinget og forskningsrådet. Sametingsrådet er tilfreds med at professor Ole Henrik Magga er oppnevnt i forskningsrådets hovedstyre, og ser fram til at dette følges opp med samisk representasjon også i divisjons- og programstyrer.

Sametinget har vært representert i programplanutvalget for et nytt samisk forskningsprogram. Ved siden av de viktige kunnskapsbehovene dette programmet retter seg mot, er det behov for at også andre av Norges forskningsråds programmer inkluderer samiske problemstillinger og kunnskapsutfordringer.

Sametingsrådet har tillit til at kunnskapsmålene i Regjeringens nordområdestrategi og Norges forskningsråds nordområdesatsing følges opp i miljøforskningsprogrammer i NFR. Miljøutfordringene inkluderer klimaendringer og de særlige konsekvensene slike kan ha for urfolks ressursutnyttelse, miljø- og samfunnsmessige konsekvenser av ny industriell utvikling i forbindelse med økt aktivitet i Barentshavet, økt press på reindriftens arealer og de virkninger utvikling av reiselivsnæringen kan ha på naturmiljø og kulturminner.

Sametinget er oppdragsgiver for et prosjekt om samiskrelatert statistikk i Norge ved Nordisk Samisk Institutt (NSI). Prosjektet utføres i samarbeid mellom NSI og Statistisk sentralbyrå. Det er stor mangel på talldata om dagens samiske samfunnsforhold, og det er viktig at statistikkprosjektet videreutvikles og sikres finansiering.

I lule- og sørsamisk område er de samiske forskningsinstitusjonene små. Sametinget har økt fokus på lule- og sørsamisk forskning, og på strate-

gisk institusjonsbygging i disse områdene. Det har vært dialog med Árran lulesamisk senter om lule- og sørsamiske forskningsnettverk for å skape synergieffekter, og saken har også blitt tatt opp med Kunnskapsministeren.

Sametinget mener det er behov for mer kunnskap om helsetjenester og helsehjelp. Det er svært viktig at helsetjenesten har et best mulig kunnskapsgrunnlag før tiltak iverksettes. I en høringsuttalelse om norsk pasientregister har Sametinget merket seg at en av hovedbegrunnelsene for å opprette et personidentifiserbart pasientregister er de muligheter dette vil gi for forskning, planlegging og utforming av helsepolitikk. Fra Sametingets side vil dette knyttes opp mot mulighetene det kan gi for den samiske pasienten.

Ved siden av forskningsprosjekter er det behov for dokumentasjonsprosjekter, som innen kulturarv og tradisjonell kunnskap. Sametinget har i flere sammenhenger påpekt at de forpliktelsene som ligger i Konvensjon om biologisk mangfold Artikkel 8j om bevaring av tradisjonell kunnskap må følges opp med et dokumentasjonsprosjekt.

9 Næring

Sametinget har i 2006 arbeidet for at samiske næringer skal få bedret sine rammevilkår. Det har ikke kun skjedd gjennom virkemiddelbruken, men også ved direkte kontakt med sentrale myndigheter som har ansvar for beslutninger innen næringspolitikken. Det siste gjelder spesielt innen reindrift og fjordfiske. Det å bedre rammevilkårene for næringslivsutvikling er i mange sammenhenger vel så viktig som å gi tilskudd til næringsetableringer. Dette for å bedre produksjonsgrunnlaget for framtida.

Etterspørselen etter midler fra Samisk utviklingsfond er stor. Dette har ikke bare sammenheng med utvidelsen av virkeområdet i 2004, men også det forholdet at Sametinget prioriterer småskalaetableringer. Det medfører at Sametinget også må behandle en rekke mindre saker. Maksimal støttesats ble hevet i 2004, men ikke nedre grense for støtte. Ved å heve minimumsgrensa på kr 10.000 vil antall søknader reduseres.

Sametinget har i sin satsing på næringsutvikling prioritert kompetanseheving i 2006. Det er et stadig behov for å heve kompetansen blant etablerere – det gjelder spesielt samiske etablerere. I regi av Tana videregående skole er det gjennomført gründeropplæring. Foruten gründeropplæring er behovet stort bl.a. innen økonomi, regn-

skap, salg og markedsføring, nettverksbygging og generell bransjekunnskap.

Sametinget har prioritert arbeidet med å etablere kunnskapsbaserte bedrifter. Blant annet har Indre-Finnmark Utviklingsselskap mottatt 1,5 millioner kroner i tilskudd til utviklingskapital over en tre års periode, der 2006 var det siste året selskapet fikk slikt tilskudd. For øvrig har Sametinget bidratt med tilskudd til etablering av kreative sentre og næringshager i samiske områder. Det geografiske dekningsområdet for Samisk utviklingsfonds virkeområde ble utvidet ved den siste gjennomgangen av SUFs retningslinjer. Sametinget ser derfor behov for en betydelig økning av midlene til Samisk utviklingsfond.

9.1 Duodji

Sametinget har i samarbeid med duodjiorganisasjonene i 2005 utarbeidet en hovedavtale for duodjinæringen. Hvert år forhandler duodjiorganisasjonene og Sametinget om en årlig næringsavtale. Avtalen betyr at duodjiutøverne har muligheter for videreutvikling av den enkeltes virksomhet. Avtalen vil også bidra til å ivareta duodjitradisjonene og skape arbeidsplasser for unge duodjietablerere. Det er satt av midler til bl.a. driftsstøtte, velferdsordninger, investeringer, utviklingstiltak og merkevarebygging. I 2006 har ca 50 duodjiutøvere oppfylt kriteriene som kvalifiserer disse til å søke om driftstilskudd og eventuelle velferdsordninger. Avtalepartene er enige om å etablere et duodjiregister, men Datatilsynet må godkjenne etablering av et duodjiregister så lenge registeret er basert på etnisitet. Utfordringen ligger i å etablere et enkelt system som er lett å håndtere. Både de som er med i et eventuelt duodjiregister og de som skal etablere seg i duodjinæringen har mulighet til å søke om tilskudd til investeringer og andre utviklingstiltak.

Det er satt i gang evaluering av salgsorganisasjonene i duodji og Duojáriid dállu. Hensikten er bl.a. å vurdere utviklingen av disse organisasjonene og hvilken betydning disse har for duodjiutøverne og lokalmiljøet.

Det er utarbeidet en rapport om duodjinæringens økonomiske situasjon. Siden det er første året rapporten lages finnes det ikke noe sammenligningsgrunnlag fra tidligere år. Analysegrunnlaget er basert på 34 duodjiutøvere. 88 % av disse er fra Kautokeino og Karasjok, og 71 % er kvinner. Driftsresultatet (vederlag til arbeid og egenkapital) viser et snitt på kr 37 138. Sametingets mål om å tilrettelegge for utvikling av en sterkere næringsrettet

duodji må fortsatt stå ved lag for å forbedre driftsresultatet og lønnsomheten i duodjinæringen.

Duodjinæringen står overfor store utfordringer både når det gjelder å finne nye markeder, merkevarebygging og heve kompetansen innen økonomi og regnskapsførsel. For Sametinget er det avgjørende at virkemidlene som er satt i næringsavtalen blir brukt til å fremme egenprodusert duodji og at midlene kommer duodjiutøverne til gode.

Opplæringskontoret for reindrift og duodji i Varangerbotn har ansvaret for å gjennomføre en lærlingeordning i duodji. Det to-årige prosjektet ble satt i gang i 2004 i samarbeid med fylkeskommunene i Troms og Finnmark. Målet med prosjektet er å sikre rekruttering til fagopplæring i duodji. I perioden 2004–2006 har det vært femten løpende kontrakter i duodji, og tre av disse har allerede tatt fagbrev. Ti av de som har kontrakt mangler yrketeori, og må ta det før de kan avlegge fagbrev. Manglende yrketeori fører til at det tar lenger tid før kandidaten kan ta fagbrev. Erfaringene viser også at de som har yrketeori har større utbytte av læretida enn de som ikke har yrketeori. Målet er at duodjilærlingordningen skal komme inn under de ordinære lærlingordningene. Duodjinæringens økonomiske situasjon har gjort at Sametinget har sett at det er et spesielt behov for tiltak for å sikre rekrutteringen til duodjinæringen. Den lave lønnsomheten i duodji kan være noe av forklaringen til at så få tar duodji på videregående skolenivå.

Det er viktig å bedre rammebetingelsene for duodjiutøverne. Det er utarbeidet en rapport om fritak fra moms for duodjiutøverne. Rapporten slår fast at fritak er et effektivt virkemiddel for å bedre lønnsomheten i duodjinæringen. Problemstillingen er fremmet overfor flere departementer uten at ordningen med momsfrigjøring er realisert.

9.2 Reiseliv

I turistnæringen er det økende etterspørsel etter opplevelsprodukt basert på samiske kultur, kunst og samiske ytringsformer. En rekke aktører har basert sin virksomhet på slike produkter. Denne utviklingen har ført til at slike virksomheter bidrar til arbeidsplasser og samtidig sikrer bosetting i samiske områder. Endringen fra tilbud om overnatting til produksjon av opplevelser, aktiviteter og informasjon er en trend som er kommet samiske samfunn til gode. Potensialet for ytterligere utvidelse av virksomheter der samisk kultur inngår, er stort. Det er viktig at formidling av samisk levested og produkter gjøres på en ekte og

troverdig måte og at denne satsingen er i samsvar med samiske interesser, normer og skikker.

I 2006 har Sametinget videreført prioritering av kompetanseheving og nettveksbygging innen kultur- og naturbasert turisme. Oppbygging av infrastruktur for vinterturisme er et annet prioritert område i reiselivssatsningen der tilrettelegging av scooter-, ski- og turløyper og tettere samarbeid mellom utvalgte fjellstuer er sentrale tiltak. Foruten disse tiltakene har Sametinget prioritert utvidelser av eksisterende reiselivsvirksomheter der samisk kultur og historie er en vesentlig del av driftskonseptet.

9.3 Jordbruk

Sametinget ser med bekymring på at mange legger ned gårdsbruk, spesielt i samiske områder. Etter utvidelsen av samisk utviklingsfond har det skjedd en økning i bevilgninger til jordbruk. Tendensen med at flere utbyggere starter med samdrift fortsetter. Selv om tendensen med at flere utbyggere starter med samdrift, vurderer Sametinget om fortsatt enebbruk er best egnet i de samiske områdene. For øvrig er det en avventende holdning blant bønder når det gjelder byggesaker i samiske områder. Det gir seg utslag i at vedlikehold av bygninger utsettes og at flere legger ned gårdsbruk. Det har sammenheng med flere forhold bl.a. at driftsresultatet er lavt for noen bruk og at alle større utbygginger av fjøs skal tilpasses løsdrift innen 2024.

Avtalepartene i jordbruket satte av 1 millioner liter ekstra melkekvote for Finnmark i 2006 etter et koordinert krav fra Sametinget og fylkesmannens landbruksavdeling. Sametinget ville prioritere økte melkevoter til bruk i samiske områder som vil utvide driftsutbygging og som har kvoter på under 100 tonn. Sametinget foreslo også å innføre rekrutteringskvoter for unge og kvinner som vil overta melkeproduksjonsbruk uten å få gjennomslag for disse punktene.

Sametinget har i flere sammenhenger bedt landbruksministeren om å ta særlige hensyn til jordbruk i samiske områder i forbindelse med WTO-forhandlingene. Internasjonale og nasjonale avtaler forplikter den norske stat til å sørge for at avtalen ikke fører til negative konsekvenser for jordbruk i samiske områder. I den sammenheng har Sametinget lansert tanken om å etablere en urfolkssone blant annet for å sikre en sterkere lokal råderett over naturressursene. For øvrig har Sametinget vedtatt å utarbeide en egen jordbruksmelding, og denne er planlagt å behandles i plenum i 2007.

9.4 Marine levende ressurser

Sametinget har slått fast at samene har drevet fiske i havet så langt tilbake som det finnes historiske kilder. Dette omfatter nærfiske, sesongfiske og havfiske. Samenes rett til ressursene i havet og retten til å utnytte disse er en avgjørende del av det materielle grunnlaget for samisk kultur. Sametinget vil prioritere arbeidet med å sikre samenes rettigheter til fiske, de marine ressursene og til bruken av sjøarealene.

Sametinget er tilfreds med at det ble innført en avgrenset stopp i strukturkvoteordningene. Sametinget har også registrert at det i løpet av 2006 har vært gjennomført flere omfattende arbeider i forhold til levende marine ressurser hvor det har vært deltagelse fra samisk side. Dette omfatter bl.a. evalueringen av forvaltningen av kongekrabbe, strukturvirkemidler i fiskeflåten og rekruttering til fiskeriyrket. Disse vil alle få stor betydning for det framtidige livsgrunnlaget i sjøsamiske områder. Videre er det avgjørende at kyst- og fiskeripolitikken bidrar til en rettferdig fordeling av ressursene. Sametinget vil derfor delta aktivt i de videre politiske prosessene i oppfølgingen av disse sakene.

Sametinget ønsker en ny og helhetlig kystpolitikk hvor Sametinget er en av premissgiverne for utvikling av fiskeripolitikken i Norge. Dette innebærer et regionalt forvaltningsnivå hvor Sametinget må ha en reell deltakelse og medbestemmelse. Dette gjelder også for forvaltningen av nye arter som kongekrabbe. I tillegg bør fordeling og reformering av oppdrettskonsesjoner tillegges regionalt nivå. Sametinget ser på utprøving av lokale forvaltningsmodeller i fiskeriene som en mulighet for å sikre bosetting og utvikling i samiske kyst- og fjordområder.

Sametinget er positiv til innføring av distriktskvoteordningen i torskefisket for 2006, og gjennom dette har styrket næringsvake områder leveranse av fisk. Distriktskvoteordningen i fiskeriene er et skritt i riktig retning for en positiv utvikling av næringsvake kyst- og fjordområder.

Sametinget er fornøyd med at Fiskeri- og kystdepartementet har igangsatt en evaluering av ordningen. Distriktskvoteordningen må være slik at fiskere og mindre mottaksanlegg kan nyte godt av reguleringene, gjennom en sikker leveranse fra de båtene som deltar i ordningen. Kvantumet av fisk som tildeles gjennom distriktskvoteordningen må økes, og ordningen må videreføres i 2007.

Det må innføres forpliktende leveringsavtaler som vil gi en sikkerhet i at de lokale fiskeressurser som tas ut, skaper den aktivitet som er ønskelig i mindre lokalsamfunn.

Sametinget er bekymret for det store antall rømninger i oppdrettsnæringen og krever at omfattende tiltak igangsettes. Næringen må ikke true de naturlige fiskestammene og må ha en driftsform som tar hensyn til miljøet. Det er viktig at oppdrettsnæringen drives på en måte som ikke er til hinder for tradisjonelt fiske. Myndighetene må stille miljøkrav til oppdrettsnæringa. Det må etableres beredskapstiltak for fangst av rømt oppdrettsfisk.

Den økende skipstrafikken og petroleumsvirksomheten i nordområdene er en økende trussel i forhold økosystemene og fiskerine i nord. Det er derfor avgjørende at de forebyggende tiltakene er gode og at beredskapen er best mulig i tilfelle ulykker.

9.5 Reindrift

I årets reindriftsoppgjør (reindriftsavtale for 2006/2007) ble partene enige om at det nedsettes en statlig arbeidsgruppe som skal vurdere virkningen av omleggingen i 1982 fra avgiftsfritak til økt tilskudd over reindriftsavtalen. Denne gruppa skal komme med sine vurderinger i god tid før reindriftsforhandlinger for 2007/2008 starter.

Sametinget er opptatt av at reindrifta får de samme betingelsene ved anskaffelse og drift av fire- og tohjuls motorsykkel og snøskuter som jordbruket har ved anskaffelse av traktor og andre driftsmidler, da motorsykkel og snøskuter er de mest sentrale driftsmidlene i reindriftnæringa. Reindrifta har relativt store driftsutgifter som følge av behov for investeringer, vedlikehold og drift av nødvendige driftsmidler i næringa. Økonomisk utvalg har i sin rapport *Reindriften – skatter og avgifter*, anslått en årlig kostnadsreduksjon på totalt 31,5 mill for reindriftnæringen dersom næringen hadde sluppet engangsavgifter ved investering av driftsmidler og avgiftsfritak bensin.

Sametinget mener at reindriftnæringen er best tjent med en individuell avgiftsfritaksordning, og ikke en generell kompensasjon som er innkorporert i reindriftsavtalen. Skatte- og avgiftsordninger for reindrifta bør holdes utenfor reindriftsavtalens rammer slik som praksisen er for andre primærnæringar.

Sametinget har på bakgrunn av overnevnte anmodet Finansdepartementet om å rette opp skjevhetene i skatte- og avgiftsordningene og å sikre likebehandling mellom primærnæringene. Sametinget vil fortsatt følge opp dette. Sametingets øvrige innspill til reindriftsavtale for 2007/2008 knytter seg til utfordringer for likestilling i reindrifta, rekruttering og planmessige tiltak når det

gjelder verdiskaping i reindrifta, reindriftens utviklingsfond, kostnadssenkende og direkte tilskudd, katastrofefond, arealvern og velferdsordning.

9.6 Næringskombinasjoner

Sametinget satte i verk midlertidige retningslinjer for driftsstøtte til utmarksnæring i 2006, som skal gjelde i 2006 og 2007. Målgruppen for denne ordningen er utøvere som driver med utmarksnæring.

Sametinget har tatt kontakt med Arbeids- og inkluderingsdepartementet angående Soria Moria-erklæringen der det heter at det skal settes i gang et verdiskapningsprogram for næringskombinasjoner og at småskala reiseliv i samiske områder skal prioriteres. Sametinget har ønsket å legge vekt på å prioritere utmarksnæringer, småskala reiseliv og duodji i et slikt program. I tillegg er det nødvendig å se på rammebetingelsene for å drive med næringskombinasjoner. Utfordringen ligger i å se dette programmet i forhold verdiskapningsprogrammene innen mat, reindrift og marine arter og marinbasert reiseliv.

Innlandsfiskeprosjektet i Kautokeino ble videreført med bl.a. støtte fra Sametinget. Målet med prosjektet er å skape en lønnsom næring og å opprettholde kvaliteten på fisk i vannene. Det er også viktig at det er god kvalitet på fisken som går til konsum. Det kan være vanskelig å skape en lønnsom næring med bare innlandsfiske. Mulighetene for helårig virksomhet er små, men ved å kombinere innlandsfiske med opplevelsesturisme kan det gi helårig sysselsetting. Erfaringene fra dette prosjektet vil være verdifulle ved etablering av et framtidig utviklingsprogram for utmarksnæringer

10 Helse og sosial

Sametingets hovedmål for helse- og sosialpolitikken er en helhetlig og likeverdig helse og sosialtjeneste til det samiske folk, på lik linje med den øvrige befolkning. Dette er et mål Sametinget har felles med nasjonale myndigheter. Sametinget helse- og sosialpolitikk legger til grunn at samer som urfolk har rettigheter regulert i norsk lov og internasjonale konvensjoner. Rettighetene sikrer blant annet rett til nødvendig helsehjelp og informasjon på eget språk. I ILO-konvensjon nr 169 artikkel 25 sikres samene rett til å være med på å utforme de aktuelle helsetilbud. Konvensjonen stadfester også samiske brukeres rett til tilfredsstillende helsetjenester. Den nyere norske pasientlovgivningen åpner for større pasientmedvirkning

og mer kommunikasjon mellom pasienten og helsetesen.

Sametinget mener at grunnlaget for å sikre målsettingen om en likeverdig tjeneste er kunnskap om og kompetanse i flerkulturell forståelse i samisk språk og kultur. Det er fortsatt et stort behov for dette hos helse- og sosialfaglig personell på alle nivåer. Kvalitetssikringen av den samiske helse- og sosialtjenesten er i stor grad avhengig av enkeltpersoner på alle nivå. Disse må ha spesialkompetanse i eller en spesiell interesse for samisk språk og kultur. Sametinget mener derfor at arbeidet med å sikre kunnskap om og kompetanse i flerkulturell forståelse og samisk språk og kultur må prioriteres og forankres på et systemnivå. Det er svært viktig å løfte ansvaret fra enkeltpersoner til et overordnet nivå.

Sametingets arbeid innenfor helse og sosialtjenesten for 2006 har vært rettet mot å skape forståelse for hvordan målet om en likeverdig tjeneste til det samiske folk kan oppnås. Videre har Sametinget arbeidet for å øke kunnskapen om samiske tjenestemottakers rettigheter og behov. Det har også vært arbeidet for at ansvaret for å kvalitetssikre tilbudet til samiske pasienter skal løftes til et overordnet nivå.

10.1 NAV-reformen

NAV-reformen er en av de største velferdsreformene som gjennomføres i Norge. Reformen innebærer at Aetat, trygdekontorene og deler av sosialtjenesten slås sammen til en velferdsstat. For Sametinget er det viktig at reformen ivaretar de samiske brukernes rettigheter når det gjelder språk, kultur og samfunnsliv. Sametinget har derfor tatt opp dette med ansvarlig statsråd, der de samiske brukernes rettigheter påpekes og der det etterspørres en prosess i reformen som sikrer de samiske brukerne. Sametinget vil følge dette opp i det videre arbeidet.

10.2 Nasjonal helseplan

Regjeringen varslet i Soria Moria-erklæringen at Stortinget skal behandle en nasjonal helseplan hvert fjerde år. Nasjonal helseplan er et grunnlagsdokument for det fremtidige arbeidet i helsetjenesten på alle nivå. Planen vil etterfølges av planprosesser og nye budsjettvedtak. Sametinget har i flere møter med ansvarlig departement påpekt viktigheten av å få en nasjonal helseplan som inkluderer behovene og bidrar til å utvikle og sikre kvalitet på helse- og sosialtjenestene til den samiske befolkningen.

Nasjonal helseplan 2007 – 2010 ble lagt fram sammen med Statsbudsjettet for 2007. Det samiske perspektivet er ikke synliggjort, og planen gir heller ikke klare føringer for hvordan helsetilbudet til den samiske befolkningen skal kvalitetssikres. Planen mangler en vurdering av status og utfordringer. Den mangler også strategier og prioriteringer for hvordan helsetjenesten skal ivareta de samiske pasientenes demokratiske rett til et likeverdig tilbud.

Samiske tjenestemottakere har sine rettigheter regulert i norsk lov og internasjonale konvensjoner. Av ILO-konvensjon nr 169 art 25 følger det at utforming og gjennomføring av helsetjenester for urfolk skal skje under urfolks eget ansvar og kontroll. Sametinget kan derfor ikke akseptere at det samiske perspektivet utelates i sentrale styringsdokumenter. Sametinget har derfor i møte med ansvarlig statsråd bedt om at det iverksettes grundige prosesser angående ivaretagelse av samiske pasienters rettigheter og behov i oppfølgingen av Nasjonal helseplan.

10.3 Spesialisthelsetjenesten

Sametinget har ved flere anledninger påpekt at for å ivareta de samiske pasientenes rettigheter er det viktig at samisk representasjon sikres i styrene for helseforetakene. Vi har også ment at Sametinget som et folkevalgt organ skal utnevne samiske representanter til styrene. På bakgrunn av dette har Sametinget foreslått styremedlemmer i de regionale helseforetak som ivaretar tjenestetilbudet til den største delen av de samiske tjenestemottakerne. Helse Nord RHF har fått representasjon i henhold til Sametingets forslag. Sametinget har også foreslått styremedlemmer til de underliggende helseforetakene i Helse Nord RHF. Tre utnevnelser i henhold til Sametingets forslag er foretatt. De samiske representantene er en viktig forsterkning av kompetansen i helseforetakenes styrer. Men Sametinget beklager samtidig at vårt forslag til kandidater i Helse Midt-Norge RHF og Helse Øst RHF ikke er fulgt opp. Begge disse helseforetakene har en betydelig samisk befolkning i sitt virkeområde og vil ha behov for den kompetansen Sametingets kandidater innehar. Sametinget har også bedt om en nærmere redegjørelse for departementets vurdering i denne saken.

Sametinget har i 2006 videreført arbeidet i samarbeidsorganet som Sametinget har med de regionale helseforetakene, og samarbeidsorganet med Helse- og omsorgsdepartementet og Arbeid og inkluderingsdepartementet. Ivaretagelsen av de samiske pasientenes rettigheter og behov i sty-

rings- og plandokumentene og spesialisthelsetjenestens «sørge-for ansvar» står sentralt i dette arbeidet.

10.4 Varsling og beredskap

Nødmelding og varsling til samiske brukere fungerer ikke tilfredsstillende i dag. Sametinget er opp-tatt av at vi har en nasjonal beredskap som også tar høyde dette. Sametinget har derfor tildelt prosjektmidler til 110-sentralen i Finnmark for å etablere en forsøksordning med egen tolketjeneste. Prosjektet har avdekket flere utfordringer når det gjelder nødmeldinger til den samiske befolkningen. Disse utfordringene strekker seg utover ren tolketjeneste. Deriblant er forståelsen for samiske brukeres rett til å motta og gi nødmeldinger på eget språk varierende, og de regionale og lokale myndighetene må motiveres til å ta del i prosessen.

Sametinget har tidligere drøftet denne problematikken med sentrale myndigheter, men ser behovet for å sette fokus på dette igjen. Sametinget har derfor i møte med nasjonale myndigheter etterspurt hvordan beredskap og varsling skal ivareta og de samiske samfunn. Dette gjelder alle deler av systemene for varsling og beredskap.

10.5 Barnevern

Sametinget har flere ganger påpekt nødvendigheten av å ha tilstrekkelig samisk kompetanse i barnevernet. Samiske barn har rettigheter i henhold til norsk lov og internasjonale konvensjoner. Dette gjelder blant annet barnekonvensjonens artikkel 30 som nå er inkorporert i norsk lovgivning og har forrang foran norsk lovgivning. I samelovens §3–5 gis barn bosatt i forvaltningsområdet for samisk språk rett til å bli betjent på samisk i helse- og sosialinstitusjoner.

Tilbudet til samiske barn er ikke tilfredsstillende. Samiske barn møter et barnevern med liten kompetanse i samisk språk og kultur. Det er mangel på samiske fosterhjem. Likeledes mangler det samisk språk- og kulturkompetanse i det kommunale, regionale og statlige barnevern. Sametinget mener derfor at arbeidet med å sikre dette må prioriteres. Sametinget har i møte med ansvarlig statsråd påpekt at et likeverdig barnevernstilbud til samiske barn krever at det på sentralt nivå settes klare rammer for hvordan dette målet skal nås. Sametinget har videre bedt om tilbakemelding på hvordan ansvarlige myndigheter skal ivareta samiske barns behov og rettigheter i barnevernet.

Faglig metodeutvikling med utgangspunkt i samiske samfunnsforhold står sentralt i utviklin-

gen av et bedre tilbud til samiske barn. Sametinget har i 2006 tildelt prosjektmidler til flere prosjekter som har som hovedmål å kvalitetssikre tilbudet til samiske barn.

10.6 Prosjekter innenfor helse og sosial

Sametinget disponerer midler til oppfølging av regjeringens handlingsplan for helse og sosialtjenester til den samiske befolkningen: Mangfold og likeverd. Midlene blir i hovedsak tildelt helse og sosialprosjekter etter søknad. Midlene som er overført til Sametinget til dette formålet har vært tilnærmet uforandret siden 1999. Prosjektmidlene er et viktig bidrag i arbeidet med å gi et hjelpetilbud til samiske pasienter som er mer tilpasset samisk språk og kultur.

Flere kommuner har ved hjelp av prosjektmidlene arbeidet med prosjekter som har som mål å gi samiske rusmisbrukere et hjelpetilbud som tar

utgangspunkt i samisk språk og kultur. Det er også gjennomført flere prosjekter der det er satt fokus på hvordan metodene innenfor barnevernstjenesten er tilpasset samiske barn. Deriblant bidrar Sametinget med prosjektmidler til et arbeid med utvikling av modeller for slektsbaserte fosterhjem i de samiske områdene.

Sametinget ser behov for økt tildeling av midler til utvikling av en likeverdig helse- og sosialtjeneste til den samiske befolkningen. I områder med sørsamisk bosetning er det særlig store utfordringer. Den sørsamiske befolkningen bor spredt innenfor flere fylker og kommuner. Sametinget har videre som mål å rekruttere samiske fagpersoner og tildeler i den forbindelse stipend innen rehabiliteringsrettede fag. For 2006 har Sametinget valgt å videreføre forebygging og ettervern innen rusomsorg som satsingsområder.

Sametinget vil i 2007 gjennomføre en evaluering av prosjektmidlene innenfor helse og sosial.

Vedlegg 2

Sametingets årsmelding 2007

1 Sametinget

Sametinget legger til grunn at den norske staten er etablert på territoriet til to folk: Samer og nordmenn. Begge folk har den samme rett og de samme krav til å utvikle sin kultur og sitt språk. Som urfolk har samene et folkerettslig krav på et særlig kulturvern og selvbestemmelse. Sametinget arbeider for vitalisering av samisk språk, kultur, nærings- og samfunnsliv.

Sametingets rolle som samenes eget parlament er å utvikle en politikk som gagnar de samiske samfunn. Samtidig må Sametinget få reell innflytelse til å iverksette denne politikken på områder som er viktig for de samiske samfunn. Sametinget må ha reell innflytelse når de politiske og økonomiske rammebetingelsene skal fastsettes.

1.1 Ny valgordning

Sametinget har fremmet et lovforslag til ny valgordning som er oversendt Arbeids- og inkluderingsdepartementet. Lovforslaget tar utgangspunkt i fagutvalgets innstilling om valgordningen som ble lagt fram i april 2007. Omleggingen til en ny valgordning innebærer blant annet at antall valgkretser reduseres fra 13 til 7 og antallet representanter fra 43 til 39. Målene med omleggingen er primært å få økt proporsjonalitet mellom avgitte stemmer og hvem som blir valgt inn på Sametinget, samt å sikre at valgoppgjøret går raskere. Videre mener Sametinget at de nye valgkretsene bør få navn i sameloven. Derfor er det også frem satt et forslag på samiske og norske navn på valgkretsene.

Sametinget har til Regjeringen foreslått at Sametinget tillegges forskriftskompetanse i forbindelse med gjennomføring av sametingsvalg. Det må være en forutsetning at Sametinget i størst mulig grad gis myndighet til å beslutte over gjennomføring av egne valg. Departementet mener at innføringen av en ny valgordning skal kunne la seg gjennomføre i tide til valget i 2009.

1.2 Likestilling

Likestilling er en integrert del av Sametingets politikk. Sametinget har som målsetning å integrere et likestillingsperspektiv som en gjennomgående del av alt arbeid i Sametinget.

Sametinget har gjennom dialog med ulike organisasjoner funnet prosjekter som kan fremme likestilling i samiske samfunn. Sametingets likestillingsmidler har delvis finansiert ulike prosjekter og konferanser. Sametinget vil spesielt vise til konferansen om ungdom og holdninger til seksualitet i Sápmi. Sametinget har også vært med på å finansiere seminaret om vold i nære relasjoner i samiske lokalmiljø, arrangert av Norgga-Sáráhkká. Sametinget har videre gitt tilskudd til mannforeningen Dievddut i Kautokeino.

Sammen med flere samiske organisasjoner har Sametinget arrangert Sámis – nordisk samisk likestillingskonferanse. Konferansens målsetting var å innlemme samisk likestillingsarbeid i det etablerte nordiske samarbeidet. Det ble satt fokus på kjønnslikestilling i samiske samfunn spesielt, og urfolksamfunn generelt. Konferansen hadde deltakere fra Norge, Sverige og Finland, samt urfolksrepresentanter fra Grønland og Nordvest-Russland. Konferanserapporten konkluderer med at arbeidet med samisk likestilling må institusjonaliseres, og at det må arbeides med å koordinere samisk likestillingsarbeid i fire land.

Som en oppfølging av likestillingskonferansen ble det arrangert et miniseminar om likestilling for Sametingets representanter i mai. Sametingsrådets likestillingspolitiske redegjørelse ble samtidig lagt fram for Sametingets plenum. Sametingets likestillingspolitiske handlingsplan vil bli lagt fram i 2008.

1.3 Samisk statistikk

For å kunne ta gode politiske beslutninger må en ha kunnskap om utviklingen i samfunnet. Dette innebærer tallmateriale og kunnskapsbasert

beslutningsgrunnlag som kan gi et bilde av hvor vi er. Statistikk og forskning er verktøy som både kan fortelle oss hvor vi er, og måle effekten av politiske tiltak. I dag finnes det lite statistikk om samiske samfunnsforhold.

Rammeavtalen mellom Sametinget og Statistisk sentralbyrå om produksjon av samiskrelatert statistikk er videreført i 2007. I februar 2008 blir andre utgave av samisk statistisk årbok utgitt. Utvalget til statistikken er geografisk basert og definert til å omfatte det geografiske virkeområdet (nord for Saltfjellet) for Sametingets søkerbaserte tilskudd til næringsutvikling. Statistisk sentralbyrå samarbeider med Samisk høyskole/Nordisk Samisk Institutt om utarbeiding av statistikken.

Det ble i 2007 nedsatt en faglig analysegruppe som årlig skal avlegge en rapport om situasjon og utviklingstrekk i samiske samfunn. Dette i henhold til konsultasjonsavtalen mellom statlige myndigheter og Sametinget.

2 Samarbeid

2.1 Det regionale samarbeidet

2.1.1 Samarbeidsavtalene

Sametinget har inngått samarbeidsavtaler med alle fylkeskommuner i de samiske områdene. Samarbeidsavtalene er et redskap for å sikre mer stabile og forutsigbare rammebetingelser. Målet med samarbeidsavtalene er å styrke og synliggjøre samisk kultur, språk og samfunnsliv. Det avholdes årlige møter på politisk nivå med de aktuelle fylkeskommunene. Det rapporteres årlig til fylkestingene og Sametinget over aktivitet, utvikling og midler som er brukt. Begge parter må følge opp avtalene. Det er viktig med årlig status i arbeidet med å nå målene.

Samarbeidsavtalene revideres og oppdateres jevnlig. Revidert samarbeidsavtale mellom Troms fylkeskommune og Sametinget ble vedtatt av plenum i november. Revidert samarbeidsavtale mellom Sametinget og Finnmark fylkeskommune er signert av partene og vil bli behandlet i 2008. Den reviderte avtalen med Troms har et forsterket fokus på næringsutvikling, arealspørsmål og gir ny satsing overfor barn og unge. Samtidig videreutvikles den brede satsingen innen samisk kultur, hvor også samiske kultursentra vil gis nye utviklingsmuligheter. Avtalen inkluderer blant annet nye artikler om bærekraftig utvikling, Finnmarkseiendommen, arealforvaltning og folkehelse. Videre legger den til rette for en utvidet satsing på kultur, næringsutvikling og nordområdearbeid.

Det årlige møtet på politisk nivå mellom Sametinget og fylkeskommunene i sørsamisk område ble avholdt i mai. Hensikten med møtet var å gjennomgå status for tiltakene i samarbeidsavtalen som ble inngått i 2005. Prioriterte områder for 2008 vil være språkutviklingsprogrammet, samisk innhold i den videregående skole og skolenettverk. I tillegg er det ønskelig å få til samarbeid om rovvilt.

Sametinget vil arbeide for å videreutvikle samarbeidsavtalenes innhold og geografiske virkeområde. I første omgang vil et samarbeid med Oslo kommune være naturlig.

2.1.2 Forvaltningsreformen

Fra 2010 skal det gjennomføres en forvaltningsreform. Nye folkevalgte regioner skal erstatte dagens fylkeskommuner, ansvars- og oppgavefordelingen mellom forvaltningsnivåene skal avklares og den regionale statlige forvaltningen skal gjennomgås.

Sametinget har vært opptatt av at oppgaveoverføringene ikke må svekke innflytelsen som Sametinget har i saksområdene. Dette innebærer at Sametinget ved oppgaveoverføringer til regionene fortsatt skal ha tilsvarende innflytelse som man har gjennom konsultasjonsavtalen.

Sametinget har i konsultasjoner med regjeringen signalisert ønsket om sterkere regioner med overføring av større oppgaver til regionene. Dette gir gode muligheter for bedre planlegging ut fra helhetsperspektiv. Regionene kan styre ressursene fra flere sektorer i samme retning og skape muligheter for en regional planlegging som trekker i samme retning. Det er viktig at regionene sikres ressurser og kompetanse for å følge opp statens samepolitikk. Det er viktig at Sametinget får en reell rolle i de styrende organ som forvalter ressursene i regioner med samiske tradisjonelle bruks- og bosettingsområder, i henhold til ILO-konvensjon nr. 169. Dette prinsippet må komme til anvendelse ved regional forvaltning av ressurser.

2.2 Det samiske samarbeidet

Samisk parlamentarisk råd (SPR) er et institusjonalisert samarbeid mellom sametingene i Finland, Sverige og Norge i saker som berører samer i flere stater eller samene som ett folk. Samene fra russisk side er permanente deltakere. SPR er den samiske stemmen internasjonalt.

Sametinget i Norge har i februar 2007 overtatt presidentvervet i SPR. SPR har vært opptatt av arbeidet med FNs urfolkserklæring og nordisk samekonvensjon.

Ved Permanent forums sesjon i mai 2007 hadde SPR et eget arrangement hvor arbeidet med Nordisk samekonvensjon ble tatt opp. Forut for sesjonen tok SPR initiativ til å arrangere en arktisk workshop med medlemmer fra statlige myndigheter, sametingene, urfolksorganisasjoner og eksperter. Det ble utferdiget en rapport fra workshopen til Permanent forum.

SPR anser likestillingsarbeidet som svært viktig for det samiske samfunnet og har derfor for første gang utdelt Nordisk likestillingspris i mars 2007. Prisen gikk til Ristenrauna Magga for hennes arbeid for samisk språk, samiske helsetjenester og sitt arbeid mot rusmisbruk.

Under Nordisk Råds åpningssesjon i Oslo i oktober fremhevet presidenten i SPR at språk, miljø og tradisjonelle kunnskaper som sentrale temaer for det samiske folket. Videre ble de nordiske stater utfordret til å sikre at en fremtidig nordisk samekonvensjon blir en realitet.

2.2.1 Årlige møter mellom sameministrene og sametingspresidentene

De nordiske ministrene ansvarlig for samiske saker og sametingspresidentene har hatt møte i Stockholm i november. Under møtet ble det konstatert at spørsmålet om finansiering av Samisk parlamentarisk råd for øyeblikket synes løst, ved at budsjettmidler vil bli stilt til rådighet i alle tre land. Videre ble det besluttet å redusere antall medlemmer i bedømningskomiteen for den samiske språkprisen «Gollegiella» fra sju til fem. Reduksjonen skjer ved at kun den regjering som har formannskapet skal være representert i bedømningskomiteen.

Ministrene og sametingspresidentene konstaterte med tilfredshet at FN's generalforsamling har vedtatt FN's urfolkserklæring. Urfolkserklæringen representerer et viktig bidrag i utformingen av samepolitikken i Finland, Norge og Sverige. Sverige har påtatt seg å oversette erklæringen til nord-samisk og svensk. Vedtaket er en historisk milepæl i arbeidet for anerkjennelsen av urfolks menneskerettigheter og friheter. Erklæringen bekrefter at urfolk er å anse som «folk» med samme verdighet og rettigheter som andre folk.

2.2.2 Interreg IV A Nord og delprogram Interreg IV A Sápmi

I det nye Interregprogrammet for programperioden 2007–2013, har Sametinget gått inn for videreføring av samisk programdeltakelse. Interreg IV A Sápmi skal dekke hele det samiske bosettingsom-

rådet. Sametinget ved Samisk parlamentarisk råds norske delegasjon vil fortsatt foreslå representanter til den samiske beslutningsgruppen og til overvåkningskomiteen.

2.3 Det internasjonale samarbeidet

2.3.1 Nordområdeutvikling

For Sametinget er det svært viktig at urfolkene i nord skal ha en sterk posisjon og rolle i utviklingen av sin egen situasjon. Det er derfor viktig med jevnlig kontakt og dialog om nordområdespørsmål mellom Sametinget og statlige myndigheter. På de halvårige kontaktmøtene mellom Sametinget og Utenriksdepartementet har følgende tema vært drøftet: Nordområdestrategier, urfolksarbeidet innenfor rammen av Arktisk råd, Barentssamarbeidet, FN's urfolkserklæring, samiske programmer i EUs territoriale samarbeid, reinbeitekonvensjonen mellom Norge og Sverige, arbeidet med Nordisk samekonvensjon, samenes tradisjonelle kunnskaper, klimaendringer, informasjons- og kommunikasjonsprosjekt om muligheter og rammer for næringsutvikling i samiske områder og kulturdimensjonen i nordområdene samt finansiering av Sametingets internasjonale satsning. Siste møte ble avholdt i desember 2007.

Sametinget ser det som svært viktig at urfolksrettighetene inkluderes i Utenriksdepartementets arbeid med menneskerettighetene i Russland. Dette ga Sametinget innspill om til møtet mellom utenriksministrene i Norge og Russland i april 2007. Daværende sametingspresident deltok i Norges delegasjon under statsministerens besøk i Russlands i juni 2007. Energisamarbeid, klima og nordområdesatsing sto i sentrum for samtalene. Sametinget ba statsministeren spesielt opp utfordringer knyttet til Kola Saami Radio-Guoládaga Sámi Radio i møtet med guvernøren i Murmansk.

I forbindelse med urfolkenes internasjonale polarår har Sametinget ved flere anledninger fremhevet at sikring av urfolksrettigheter som bidrar til ivaretagelse av tradisjonelle kunnskaper og naturressursene, også bidrar positivt med hensyn til klimautfordringene.

Sametinget har i 2007 bevilget midler til flere tiltak innenfor nordområdesatsning. SEG – Samisk nærings- og utredningssenter i Tana har fått tilskudd til prosjektet «Re-etablaring av familiebasert reindrift på Kola». Sametinget har tildelt midler til Árran i Tysfjord til utvikling av studieopplegg om urfolk i et nordområdeperspektiv. Nordland fylkeskommune, og samarbeidspartene Árran og Høgskolen i Bodø bidrar også til finansieringen. Same-

tinget har også gitt tilskudd til Riddu Riđđu senter for nordlige folk.

Sametinget ser behovet for snarlig å realisere et pilotprosjekt om samenes tradisjonelle kunnskaper i regi av Samiske institusjoners nordområdenettverk. Sametinget ser det som nødvendig at nordområdestrategiene konkretiseres ved å etablere et prosjekt om systematisk kartlegging, dokumentasjon og opprettholdelse av tradisjonelle kunnskaper.

2.3.2 Arktisk samarbeid

Sametinget har fulgt opp det norske formannskapet i Arktisk råd gjennom deltakelse i Norges delegasjoner på Senior Arctic Officials (SAO) møtene i 2007. SAO-møtene foregår på embetsmannsnivå, og forestår den løpende oppfølgingen av saker mellom ministermøtene. Klimaendringer og tilpassingsstrategier, helhetlig ressursforvaltning, styrket kunnskapsbase og mer effektivt samarbeid innen bærekraftig utvikling er blant sakene som det jobbes med. Det foregår prosjekter innenfor temaer som klima, energi, hav, helse og overvåking. Sametinget samarbeider tett med Samerådet, som er en av seks urfolksorganisasjoner som har status som permanent deltaker i Arktisk Råd. Sametingets plenum har foreslått at ministermøtet i april/mai 2009 legges til Kautokeino. Dette ble fulgt opp i møtet med UD i desember.

Det arktiske samarbeidet omfatter også samarbeid mellom de parlamentariske forsamlingene i de arktiske statene. De Arktiske parlamentarikerkonferansene arrangeres annet hvert år. I periodene mellom konferansene er samarbeidet ivare tatt gjennom en komité som møtes noen ganger i året. Det er Samisk parlamentarisk Råd (SPR) som følger møtene i Standing Committee of Parliamentarians of the Arctic Region (SCPAR). På møtene har blant annet den Nordlige dimensjon, EUs maritime politikk, klimaendringer og helseproblemer stått på agendaen. I tillegg har det pågått planlegging av den åttende parlamentarikerkonferansen som finner sted i Alaska i august 2008.

2.3.3 Barentssamarbeidet

Sametinget anser det som viktig å styrke og videreutvikle Barentssamarbeidet som et satsingsområde innenfor nordområdesatsingen. Det er derfor Sametinget, som eneste aktør, bevilger årlig støtte til drift av urfolkskontoret i Murmansk. Urfolkskontoret er svært viktig for å bidra til å bedre samarbeidet for urfolk på russisk side.

Arbeidsgruppen for urfolk har utarbeidet et Handlingsprogram for urfolk for perioden 2005 – 2008. En av hovedutfordringene for å realisere tiltakene er finansiering. Sametingsrådet har tatt opp manglende finansiering med Utenriksdepartementet.

Barents Youth Seminar 2007 ble arrangert i Rovaniemi. Hovedtema for seminaret var aktivt medborgerskap og mangfold. Det ble utarbeidet en erklæring som ble lagt fram for utenriksministrene under ministermøtet i Rovaniemi november. I erklæringen ble det understreket at statene må sikre urfolkenes rettigheter i Barentsregionen ved å ratifisere ILO-konvensjon nr. 169, og bruke den nylig vedtatte FN-erklæringen om urfolks rettigheter i sitt arbeid.

Det ble avholdt et fellesmøte mellom Barents Regionale ungdomsråd (BRYC) og Barents Regionale Arbeidsgruppe for ungdomsspørsmål (RWGYI) under seminar dagene. SUPU er representert som urfolkenes representant i BRYC, og Sametinget ved administrasjonen er representert som urfolkenes representant i RWGYI.

I forbindelse med revideringen av samarbeidsavtalene mellom Sametinget og fylkeskommunene i Troms og Finnmark er partene blitt formelt enige om å særskilt arbeide videre med spørsmål om urfolksrepresentasjon i Barentsrådet og Barents regionråd, samt om det skal avsettes midler til oppfølging av handlingsprogrammet for urfolk innenfor Barentssamarbeidet.

Sametinget understreker at urfolksperspektivet vektlegges når samarbeidsstrukturene i Barentssamarbeidet gjennomgås. Urfolkene må være en likeverdig part i det institusjonelle samarbeidet.

2.3.4 Europapolitisk forum

Sametinget deltar i Europapolitisk forum. På Europapolitisk forums møte i mars var ett av temaene «Urfolksdimensjonen i Europa – utfordringer og muligheter». Sametinget bidro også i forkant av møtet med forslag til innhold og bidragsyttere. Sametinget deltok også på møtet i november hvor temaet var energi og klima.

2.3.5 FN

Forente Nasjoners Permanente Forum (PFII) for urfolk avholdt sin 6. sesjon i mai 2007. Denne sesjonens hovedtema var urfolks landområder territorier og naturressurser. Sametingene, Samerådet, Grønlands hjemmestyre og ICC hadde utarbeidet en seminarrapport som ble forelagt FNs perma-

nente forum på bakgrunn av Arctic Regional Workshop som ble avholdt i København i mars.

Sametinget ser at det er store utfordringer knyttet til oppfølgingen av de prioriterte tiltakene i meldingen om internasjonale satsningsområder. Dette gjelder særlig meldingens overordnede strategier. Sametinget forventer at det raskt opprettes en fast rammebevilgning for Sametingets internasjonale arbeid over Utenriksdepartementets budsjett.

3 Rettigheter

På det overordnede planet berører Sametingets virksomhet alle typer rettsspørsmål innenfor alle samfunnsområder. Samer har ulike typer rettigheter; individbaserte, som eget folk og som urfolk. Samer har nedarvede rettigheter til sine tradisjonelle land- og vannområder og rett til ressursene i disse områdene som danner det felles materielle kulturgrunnlaget. Rettighetene knytter seg også til områder som språk, utdanning, helse og kulturminner. Rettsgrunnlaget finnes i internasjonale folkerettslige bindende konvensjoner, i intern norsk rett og i samenes sedvaner og rettsoppfatninger.

Som samenes folkevalgte organ i Norge er Sametingets mål å arbeide for anerkjennelse av samenes grunnleggende rettigheter og implementering i lovverk og praktisk forvaltning som grunnlag for å ivareta og styrke samisk kultur, språk og samfunnsnivå og eksistensen av ulike samiske tradisjoner. Sametinget vil prioritere arbeidet med å sikre at pågående samiske rettighetsprosesser finner snarlige konklusjoner og løsninger i samsvar med samiske historiske rettigheter og folkeretten. Endelige konklusjoner og beslutninger skal ikke treffes før Sametinget har sluttet seg til disse.

Sametinget ser med bekymring på at skolene i mange samiske lokalsamfunn legges ned på grunn av dårlig kommuneøkonomi.

Sametinget vil be myndighetene snarest å iverksette tiltak for å beholde skolene, som betyr alt for språket, kulturen og bosettingen i de ulike samiske samfunn i Sápmi.

3.1 Selvbestemmelse

I september 2007 vedtok FNs generalforsamling erklæringen om urfolks rettigheter. Vedtaket er en historisk milepæl i arbeidet for anerkjennelsen av urfolks menneskerettigheter og grunnleggende friheter. Erklæringen anerkjenner uttrykkelig urfolks rett til selvbestemmelse, herunder det samiske folkets rett til fritt å bestemme over egen

økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling og egne naturressurser, samt retten til å fritt bestemme over sin politiske stilling. Erklæringen understreker også samenes rett til å styrke sin politiske, rettslige og økonomiske institusjoner, herunder det folkevalgte Sametinget.

FNs menneskerettighetskomité har i sine spørsmål til Finland, Norge og Sverige i 1999 forutsatt at samene har status som folk med rett til selvbestemmelse i henhold til Konvensjonen om sivile og politiske rettigheter og Konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter av 1966 artikkel 1 (SP/ØSK artikkel 1). Dette forutsettes også av ekspertkomiteen som har utredet og foreslått en nordisk samekonvensjon. Regjeringen har ved godkjenningen av FNs urfolkserklæring også uttrykt at de anser at samene har rett til selvbestemmelse. En naturlig og nødvendig forlengelse av erkjennelsen fra Regjeringen er at den også klart uttrykker den oppfatning at samene utgjør et folk med rett til selvbestemmelse i den betydning som følger av SP/ØSK artikkel 1, slik Sverige har gjort i sin rapport til FNs menneskerettighetskomité i 2006.

Det er fortolkningen av ordlyden i SP/ØSK artikkel 1 som danner det rettslige utgangspunkt og rammeverk rundt det materielle innholdet i selvbestemmelsesretten slik den er formulert i urfolkserklæringen og forslaget til nordisk samekonvensjon. Det materielle innholdet i selvbestemmelsesretten må i praksis utformes som et resultat av en gradvis og dynamisk internasjonal fortolkning av disse folkerettsinstrumentene. Sametinget kan ikke se at det foreligger noe folkerettslig grunnlag for å hevde at samenes rett til selvbestemmelse skal tolkes annerledes enn den retten til selvbestemmelse alle folk har etter folkeretten i tråd med disse folkerettsprinsipper. Sametinget ser prinsipielt at det materielle innholdet i selvbestemmelsesretten vil komme til uttrykk på ulike måter avhengig av situasjonen det angjeldende folk eller urfolk er i. Det er ikke opp til den enkelte land å fritt fortolke, avgrense og definere urfolks rett til selvbestemmelse i strid med det synet FNs medlemsstater har gitt uttrykk for i FN erklæringen for urfolks rettigheter. Dette ville i så fall kunne bidra til å undergrave selve meningen med både selvbestemmelsesretten og folkeretten som sådan.

Det konkrete innholdet i selvbestemmelsesretten vil måtte gjennomføres og konkretiseres blant annet gjennom nasjonal lovgiving. Lovarbeidsprosesser innenfor miljø-, ressurs- og landrettighetsfeltet vil her være sentralt, likeledes vil lovgiving knyttet til Sametingets formelle stilling og konsultasjonsrolle overfor statlige myndigheter være vik-

tig ved gjennomføringen av selvbestemmelsesretten. Sametinget ser det som problematisk at Regjeringen på den ene siden uttrykker at samene har rett til selvbestemmelse, men på den andre siden konsekvent har unngått å foreta en reell konkretisering av denne retten i lovprosesser som har vært gjenstand for konsultasjoner i 2007, dette være seg plan- og bygningsloven, havressursloven, mineralloven, naturmangfoldsloven og sameloven. Et viktig element i forhold til selvbestemmelse er at ingen store eller omfattende inngrep skal tillates i de samiske områder uten samenes uttrykkelige samtykke. Sametinget mener at prinsippet om at det bør forutsettes et frivillig avgitt samtykke basert på et informert grunnlag i tunge inngrepsaker er av sentral betydning og har støtte i folkeretten. Prinsippet er viktig i bestrebelsene for å sikre samenes materielle kulturgrunnlag.

Sametinget mener det naturlige utgangspunkt og det mest konstruktive for debatten rundt selvbestemmelse vil være at man øker fokuset mot selvbestemmelsesrettens kjerneinnhold, nemlig at samene fritt skal kunne bestemme over sin økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling, og for sine egne formål fritt forføye over sine egne naturressurser. Sametinget har merket seg at Regjeringen i flere sammenhenger har funnet det nødvendig å gi uttrykk for at urfolks rett til selvbestemmelse er avgrenset mot mulighetene for egen statsdannelse. Fra samisk hold blir det heller ikke, og det har aldri vært, hevdet noe ønske om løsrivelse. Spørsmålsstillingen virker derfor hemmende for debatten i stedet for at den bidrar til å videreutvikle forståelsen og utviklingen av urfolks rett til selvbestemmelse generelt.

3.2 Konsultasjoner

Det har vært flere konsultasjonssaker mellom statlige myndigheter og Sametinget i henhold til prosedyrer godkjent av Sametinget 1. juni 2005 og fastsatt ved kgl. res. 1. juli 2005. I 2007 har det vært fullført 13 konsultasjonssaker med departementene. Disse omfatter: plan- og bygningsloven, havressursloven, Norges posisjoner i arbeidet med urfolkserklæringa, tiltakene i stortingsmeldinga om strukturpolitikken for fiskeflåten, tiltakene i stortingsmeldinga om forvaltningen av kongekrabben, forskriften for Finnmarkskommisjonen og Utmarksdomstolen for Finnmark, Finnmarkskommisjonens sammensetning, mandat og sammensetning av utvalg for fisket i Tanavassdraget, retningslinjer for vernearbeid i samiske områder, verdiskapingsprogram for samiske næringskombinasjoner, verneplan for løvskog i Finnmark, opp-

dragsdokument til regionale helseforetak og læreplaner i 9 ulike fag i grunn- og videregående skoler. For lovforslaget om ny reindriftslov og tiltakene i stortingsmeldinga om strukturpolitikken for fiskeflåten ble det ikke fullført konsultasjoner før lovforslag og melding ble fremmet og det var heller ikke etablert enighet med Sametinget om forslagene. For havressurslovens del har Sametinget ikke motsatt seg at loven fremmes nå, men at det i proposisjonen framkommer at og hvordan Regjeringen raskt forplikter seg til å følge opp urfolksdimensjonen slik at loven i sin helhet vil være innefor udiskutable folkerettslige rammer. For de øvrige konsultasjonssakene som har vært avsluttet i 2007 har det i større eller mindre grad vært etablert enighet.

Det pågår i alt 9 konsultasjoner med departementene. Dette omfatter: mineralloven, naturmangfoldsloven, endringer av samelovens valgbestemmelser, forvaltningsreformen, framtidig samisk kulturminneforvaltning, vannkraftutbygging av Forsanvatnet i Nordland, tiltak i stortingsmeldinga om samepolitikken og Sametingets formelle stilling og budsjettprosedyrer. I tillegg til dette pågår flere konsultasjoner om verneplaner i henhold til retningslinjer for vernearbeid i samiske områder.

Konsultasjonsavtalen har virket til at Sametinget har kommet i en tydelig posisjon til statlige myndigheter når det gjelder lover og administrative tiltak av betydning for samiske samfunn. Beslutningene har i større grad ivaretatt samiske interesser og rettigheter og gitt de en breiere legitimitet. For Sametinget er det viktig å være tydelig på at de folkerettslige konsultasjonsforpliktelsene, som er konkretisert i konsultasjonsavtalen, blir fulgt. Dette også fordi ILOs ekspertkomite i forbindelse med den norske periodiske rapporten i november/desember 2003 slo fast at: «Prosess og innhold uoppløselig er knyttet sammen i konvensjonens krav».

Konsultasjonsordningen gir Sametinget mulighet til å ta aktivt del i lovprosesser og andre saker som har stor betydning for samene. Erfaringen hittil har vært at ordningen er blitt håndtert ulikt fra departement til departement, noe som blant annet har ført til at Sametinget ved flere konsultasjoner kun har hatt en begrenset mulighet til å legge frem sitt syn under utarbeidelsen av lovforslag. Dette har medført at sentrale samepolitiske prinsipper ikke har blitt tatt med i den videre prosess. I flere tilfeller har departementene møtt til konsultasjoner uten de nødvendige fullmakter. Dette har vanskeliggjort muligheten for å komme til omforente løsninger. Konsultasjonsprosessen har også lidt

under manglende informasjon og dokumenter fra departementenes side, samt at problemstillinger knyttet til urfolksrettslige spørsmål er blitt skjøvet over i framtidige og parallelle prosesser som har gjort at sakene ikke får en helhetlig vurdering og behandling.

I forbindelse med utarbeidelsen av konsultasjonsprosedyrene mellom statlige myndigheter og Sametinget var det enighet mellom departementet og Sametinget om en egen prosess for å komme frem til prosedyrer i tilknytning til Sametingets budsjett, siden dette ville reise særskilte spørsmål og problemstillinger.

På konsultasjonsmøtet i desember 2005 mellom sametingspresidenten og arbeids- og inkluderingsministeren ble det enighet om å nedsette en administrativ arbeidsgruppe som skulle utrede og fremme forslag om Sametingets formelle stilling når det gjelder statens nye budsjettprosedyrer mellom Regjeringen og Sametinget. Arbeidsgruppen avleverte sin rapport i april 2007. Arbeidsgruppen foreslo egne budsjettprosedyrer hvor det blant annet fremmes krav og tilbud som det konsulteres om, og som leder fram til en egen stortingsproposisjon om budsjett for de overordnede økonomiske rammene for Sametingets virksomhet og til samiske formål for øvrig. Et enstemmig Sameting har gitt sin tilslutning til de foreslåtte budsjettprosedyrene. Sametinget konstaterer at Regjeringen så langt har signalisert at den ikke ønsker å følge opp arbeidsgruppens forslag, men heller vil utvikle møterutiner i forkant av Regjeringens budsjettkonferanser. Sametinget ser fram til å komme i gang med konsultasjoner om prosedyrer for budsjettkonsultasjoner. Sametinget anser det likevel som meget vanskelig å ivareta forpliktelsene som følger av ILO-konvensjon nr.169 artikkel 6 og 7 om det skal oppnås reelle budsjettkonsultasjoner i god tro, med målsetting om å oppnå enighet og med full informasjon på alle stadier når regjeringen vil søke å utforme prosedyrer som skal forholde seg til den ordinære budsjettprosessen i Regjeringen.

3.3 Sametingets formelle stilling

En administrativ arbeidsgruppe med medlemmer fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Justisdepartementet og Sametinget avleverte i april rapporten om Sametingets formelle stilling og budsjettprosedyrer. Rapporten konkluderer med at det bør foretas flere lovmessige tiltak for å bidra til å sikre Sametingets mer uavhengige stilling til

Regjeringen, herunder at det i sameloven stadfestes at Sametinget er et eget rettssubjekt.

Sametinget vedtok enstemmig at den samepolitiske og samerettslige utviklingen siden vedtaket av sameloven i 1987 gjør det nødvendig å formelt og i lovs form klargjøre Sametingets selvstendighet og uavhengighet til regjeringen. En fastsetting av Sametinget som eget rettssubjekt i lov er det eneste reelle alternativet for å oppnå dette. Regjeringen har ikke fulgt opp dette med initiativ til konsultasjoner med Sametinget om en slik lovendring av sameloven i 2007, men har signalisert at den i 2008 vil starte et lovarbeid med sikte på å tydeliggjøre og lovkodifisere gjeldende rett hva angår Sametingets formelle stilling. Sametinget ser fram til at dette arbeidet kommer raskt i gang med sikte på en lovproposisjon i 2008.

Sametingets forvaltningsmyndighet etter kulturminneloven har vært en prøveordning siden 2001. I april 2005 ble det opprettet en administrativ arbeidsgruppe med medlemmer fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Miljøverndepartementet, Riksantikvaren og Sametinget. Arbeidsgruppen ferdigstilte sin rapport i august 2007. Arbeidsgruppens medlemmer fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Sametinget er enige om at Sametingets myndighet etter kulturminneloven fastsettes gjennom lov, men medlemmene fra Miljøverndepartementet og Riksantikvaren mener en slik myndighet bør departementsdelegeres Sametinget.

Spørsmålet om hvordan myndigheten til å forvalte den samiske kulturarven overføres Sametinget har berøringspunkter med en nærmere avklaring av Sametinget formelle stilling til Regjeringen. Miljøverndepartementet har derfor villet avvente en konsultasjon om den framtidige samiske kulturminneforvaltningen til dette spørsmålet er avklart.

Sametinget har enstemmig vedtatt at det forventer at Sametinget så snart som mulig gis myndighet i kulturminneloven for forvaltning av samiske kulturminner, som en helt sentral del av den samiske kulturarven. Videre har Sametinget vedtatt at det forventer at det må gis en nødvendig budsjettmessig styrking for en framtidsrettet og forsvarlig forvaltning av samiske kulturminner, og at det ikke vil foreligge et grunnlag for en samisk kulturminneforvaltning lagt til Sametinget om disse forventningene ikke følges opp på en forsvarlig måte. Sametinget ser det derfor som påkrevd at det raskt kommer til en avklaring om Sametingets framtidige myndighet for samiske kulturminner.

3.4 Utvikling og oppfølging av internasjonale folkerettsinstrumenter

Folkeretten er grunnsteinen ved lovgivingsarbeid som berører naturressurser, landrettigheter, miljø, språk, kultur og utdanning.

I september 2007 vedtok FNs Generalforsamling erklæringen om urfolks rettigheter. Dette er et arbeid som har pågått siden 1984. De samiske organisasjonene og sametingene i Norden har samarbeidet tett med det internasjonale urfolksamfunnet for denne erklæringen. De nordiske statene har også arbeidet konstruktivt for erklæringen. Vedtaket er en milepæl i arbeidet for anerkjennelsen av urfolks menneskerettigheter. Erklæringen bekrefter at urfolk er å anse som «folk» med samme verdighet og rettigheter som alle andre folk. Erklæringen er viktig for å gjøre slutt på usynliggjøring og diskriminering av urfolk. Utviklingen av slike folkerettsinstrumenter som urfolkserklæringen er avgjørende viktig for folk som ikke når fram der alminnelig flertallsstyre regjerer. Verdier som retten til eget språk, egen kultur, kontroll over egne naturressurser og råderett over egne landområder er så grunnleggende at et flertall ikke skal kunne krenke dem. Slike begrensninger av flertallsstyret er en akseptert del av et demokrati. Sametinget er selv et resultat av folkeretten og ivaretagelsen av minoritetshensynene innenfor det demokratiske styringssystemet. Sametinget er opptatt av at urfolkserklæringen følges opp og konkretiseres i den videre utviklingen av sameretten og samepolitikken i Norge. Sametinget ser derfor et behov for at Regjeringen og Sametinget i fellesskap foretar en gjennomgang av hvilke rettslige og politiske konsekvenser erklæringen vil ha overfor samene i Norge, og hvilke tiltak som eventuelt bør iverksettes.

Urfolkserklæringen må også være helt sentral i Norges utenriks- og bistandspolitikk overfor land med urfolk. Selv om erklæringen ikke er rettslig bindende på linje med en konvensjon, innebærer det likevel en politisk forpliktelse for staten Norge overfor samene som urfolk. Sametinget ser det som naturlig at Norge arbeider for at erklæringen utvikles gjennom FNs organer til en konvensjon.

Ekspertgruppen for Nordisk samekonvensjon avleverte sin rapport i november 2005. Det var den gang enighet om at denne rapporten skulle følges opp med konsekvensanalyser av forslaget når det gjelder nasjonal lovgiving og internasjonale menneskerettighetsforpliktelser. Disse analysene skal i sin tur kunne utgjøre et grunnlag for posisjoner og forhandlinger om en konvensjon. En felles administrativ arbeidsgruppe mellom Arbeids- og inklu-

deringsdepartementet, Justisdepartementet, Utenriksdepartementet og Sametinget i Norge avleverte 3. oktober en rapport med gjennomgang av utkastet til Nordisk samekonvensjon med tanke på gjeldende folkerettslige forpliktelser og intern rett. Tilvarende analyse er foretatt av den svenske regjeringen hvor Sametinget i Sverige har blitt informert om arbeidet. Den finske regjeringen har ikke ferdigstilt sitt analysearbeid, men vil gjøre dette i løpet av våren 2008. På minister- og samedingspresidentmøte i Stockholm 14. november ble det enighet om at det videre arbeidet med samekonvensjonen fortsetter når Finlands analyser er ferdigstilt våren 2008. Det nordiske embetsmannsorganet skal da sørge for raskt å utarbeide et forslag til hvordan forhandlingene om en samekonvensjon skal gjennomføres med sikte på en beslutning om dette på neste møte mellom ministrene og samedingspresidentene. Det er samedingspresidentene i Finland, Norge og Sverige sin felles posisjon at sametingene skal delta som selvstendige parter i forhandlingene, slik at det vil være snakk om 6 partsforhandlinger. Sametinget er opptatt av at Norge er en pådriver overfor Finland og Sverige for å få på plass en Nordisk samekonvensjon. Sametinget etterlyser imidlertid Regjeringens posisjon i dette, og forventer at Norge er en pådriver overfor Finland og Sverige for å få på plass en Nordisk samekonvensjon.

Den relativt breie vurderingen av ILO-konvensjon nr. 169 som er foretatt siden Norge ratifiserte konvensjonen i 1990, og den internasjonale praksisen som har vært av denne konvensjonen burde gjøre det uproblematisk at denne konvensjonen inkorporeres i menneskerettsloven på linje med blant annet FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter og FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Regjeringen har i Soria Moria-erklæringen sagt at den vil inkorporere kvinnekonvensjonen i menneskerettsloven. Regjeringen bør samtidig sørge for at ILO-konvensjon nr. 169 tas med. Dermed vil de viktigste menneskerettighetskonvensjonene sikres lik status og et effektivt vern i norsk rett. Et slikt skritt vil også være enda mer påkrevd nå som Norge også har stemt for FNs urfolkserklæring.

3.5 Anerkjennelse og lovfesting av samiske land- og ressursrettigheter

Stortingets vedtak av finnmarksloven i 2005 var et langt og viktig skritt i retning av anerkjennelse av samiske landrettigheter og ressursrettigheter. Deler av loven ble implementert juli 2006. I den forbindelse var det påkrevd å få på plass retningslinjer

for endret bruk av meahcci (utmark) i Finnmark fylke. På grunn av manglende tid til en omfattende høringsprosess for disse retningslinjer ble disse bare midlertidige og skulle gjelde for ett år. Endelige retningslinjer ble etter to omfattende høringsrunder, 7 folkemøter og egne drøftingsmøter med Finnmark fylkeskommune vedtatt av Sametinget i mai 2007. Retningslinjene ble godkjent av Arbeids- og inkluderingsdepartementet 11. juni 2007. Ved utformingen av retningslinjene la sametingsrådet til grunn det prinsipp som nå fremkommer av FNs urfolkserklæring om at endringer eller inngrep kun kan skje på grunnlag av et frivillig avgitt samtykke basert på god informasjon, og på grunnlag av fremforhandlede vilkår.

Sametinget har gjennomført konsultasjoner med Justis- og politidepartementet og kommet til enighet om forskrift om Finnmarkskommisjonen og Utmarksdomstolen for Finnmark. Forskriften utfyller reglene i finnmarkslovens kapittel om kartlegging og anerkjennelse av eksisterende rettigheter. Lovens kapittel 5 om kartlegging og anerkjennelse av eksisterende rettigheter har imidlertid trukket ut for iverksettelse. Sametinget ser det som viktig at kommisjonen ble oppnevnt ved årsskiftet 2007/2008.

Samerettsutvalget avga sin innstilling i desember 2007. Med avleveringen av denne innstillingen anser Sametinget at perioden med de store utredningene for utformingen av sameretten og samepolitikken i Norge for å være avsluttet. Sametinget ser det som viktig at det nå gjennomføres et grundig og målrettet arbeid for i lov sikre samiske eienoms-, bruks- og deltakelsesrettigheter til grunn og ressurser. Samerettsutvalget har foreslått tre nye lover som gjelder en kartleggings- og anerkjennelseslov, en hålogalandsallmeningslov og en saksbehandlings- og konsultasjonslov. I tillegg foreslår samerettsutvalget endringer i fjelloven, bergverksloven, naturvernloven, plan- og bygningsloven, reindriftsloven og friluftslivsloven. Samerettsutvalget har også vurdert behov for lovendringer for kyst og fjordfiske, men overlater til kystfiskeutvalget å foreslå konkrete tiltak på dette området. Kystfiskeutvalget vil overlevere sin innstilling i februar 2008. Når det gjelder endringer med ny minerallov og naturmangfoldslov er det i 2007 allerede igangsatt konsultasjoner mellom departement og Sametinget. For endringer i plan- og bygningsloven er konsultasjonene avsluttet og enighet er oppnådd mellom Miljøverndepartementet og Sametinget.

Det er det samlede resultatet av de ulike lovprosessene sammenholdt med Norges folkerettslige forpliktelser som vil avgjøre om samiske rettighe-

ter blir tilstrekkelig ivaretatt. Sametinget ser det derfor som viktig at de ulike lovforlagene behandles som en helhet, og at de samerettslige sidene fullt ut ivaretas for hele det tradisjonelle samiske området i de beslutningsprosessene som er i gang. Sametinget er videre opptatt av at intensjonen om å fremme sak til Stortinget det i inneværende periode om samer og andres rett til fiske blir fulgt.

3.6 Internasjonal politikonferanse

Sametinget deltok på den internasjonale politikonferansen «Annual Colloquium on Crime Prevention» som i år ble arrangert av ICPC (International Centre for Prevention of Crime) og Politidirektoratet. I forbindelse med dette ble det holdt et innlegg av sametingspresidenten om trygghet i urfolksområder.

Med dagens rekrutteringsproblemer, omlegging til mer sentralisering og sammenslåing av politidistrikter er Sametinget bekymret for at tilbudet og tilgjengeligheten i de samiske områdene blir dårligere. Sametinget ba om at det tilrettelegges for at politi som har kompetanse på samiske rettsoppfatninger, sedvaner og språk får mulighet til å tjenestegjøre i distrikt med spesielt behov for denne kunnskapen. Sametinget understreket at de samiske rettighetene som allerede foreligger må bli fulgt opp på en god måte av politiet. Videre fremhevet Sametinget utfordringene rundt utvikling av samisk juridisk terminologi, kvalitetssikring av tolker i rettssystemet og retten til å benytte samisk i kontakt med rettssystemet generelt. Rettssikkerhet for samer var et gjennomgående tema i innlegget.

4 Bærekraftig miljøforvaltning

Miljø er grunnlaget for våre liv og levemåter. Naturen er grunnlaget for tradisjonell næringsvirksomhet, rammen for livsområde, opplevelse av fortiden, kunnskap og levemåte. Endring i samspillet mellom mennesker og natur har alltid skjedd. For urfolk verden over oppleves dette særlig sterkt fordi levemåte, selvforståelse og kultur fremdeles er tett knyttet til bruken av naturen og naturgodene.

Tilpasninger til nye betingelser har vært nødvendig, og har vært en styrke for å opprettholde kontinuitet i kultur og identitet. I dag skjer endringer av livsgrunnlag og samfunn raskere og mer omfattende enn noen gang før. Dette stiller store krav til kunnskap, kapasitet og myndighet for å kunne påvirke vår livssituasjon. Samiske samfunn

står overfor utfordringer som krever dynamisk politikk og forvaltning som sikrer naturgrunnlaget for samisk kultur. Det internasjonale arbeidet for utvikling av urfolks rettigheter, og nasjonal anerkjennelse av urfolks rettigheter er forutsetningen for en miljøvennlig utvikling i samiske områder. Rettighetsarbeid er derfor også miljøarbeid. Sametingsrådet vil legge fram en miljøpolitisk utredning for Sametinget.

4.1 Klimaendringer

Miljøutfordringene knyttet til klimaendringer krever handling fra verdenssamfunnet. Klimaendringene berører særlig urfolk som tradisjonelt har en nær avhengighet og tilknytning til naturen. Miljøpolitikken internasjonalt må derfor settes på den politiske dagsorden.

Urfolks tradisjonelle kunnskaper har vist seg nyttig med hensyn til arbeidet med klimaendringer og for å utvikle positive tilpasningsstrategier. Det er derfor behov for dokumentasjon om tradisjonell kunnskap for å finne nye tilpasningsstrategier. Slik dokumentasjon vil både supplere vitenskapelig kunnskap og bidra til å øke forutsigbarheten av de konsekvensene som ulike tiltak kan medføre. Sikring av urfolksrettigheter som bidrar til ivaretagelse av tradisjonelle kunnskaper og naturressurser bidrar positivt til klimautfordringene vi står ovenfor. God urfolkspolitikk er også god klimapolitikk.

De samiske næringene drives under marginale forhold og deres økonomi er sårbar. Klimaendringene og miljøforurensning medfører nye utfordringer i forhold til drift, areal og kostnader. Økosystemene i nordområdene danner grunnlaget for våre næringer. Disse økosystemene er følsomme for forandringer, som igjen påvirker ressursgrunnlaget. Sårbarhetsanalyser og tilpasningsstrategier må ta utgangspunkt i næringenes tradisjonelle kunnskap.

4.2 Arealvern

Arealgrunnlaget har stor betydning for samisk næringsutøvelse og bosetting, for kulturell tilhørighet, og for videreføring og utvikling av samfunnslivet. Tradisjonelle samiske næringsformer forutsetter bruk av store arealer. I forvaltning og utnyttelse av miljø og arealer er det to forhold som er bestemmende. Det ene er en avklaring av retten til grunnen, og det andre er lovverket for miljø- og ressursforvaltning.

Hvordan områdene utnyttes blir i stor grad styrt av miljø og ressurslovgivingen. Sametinget

har derfor lagt mye arbeid i å få gjennomslag for sikringen av samiske interesser i en ny plan- og bygningslov. Sametinget har oppnådd enighet med Miljøverndepartementet om ny plandel i plan- og bygningsloven. Der skal arealplanlegging ha som formål å sikre naturgrunnlaget for samisk kultur, næringer og samfunnsliv. Sametinget gis innsigelsesmyndighet i saker som kan svekke dette formålet. Denne lovendringen er en viktig anerkjennelse av samiske utmarksnæringer.

Sametingets nye rolle i arealforvaltningen er avhengig av styrket saksbehandlingsskapasitet og muligheten for å utarbeide egne samiske perspektiver i arealforvaltningen. Dette vil gi større forutsigbarhet for og økt hensynstaking fra de kommunale planmyndighetene. Sametinget har forventninger om å bli konsultert i det videre arbeidet med å utarbeide retningslinjer. Sametinget er nå i gang med konsultasjoner med Miljøverndepartementet om en ny naturmangfoldslov og med Fiskeri- og kystdepartementet om ny havressurslov. Dette er begge sentrale lover for å sikre det samiske materielle kulturgrunnlaget og den samiske deltakelsen i forvaltningsutøvelsen av våre naturressurser.

4.3 Verneplaner

Vern i samiske områder kan medvirke til å beskytte de materielle forutsetningene for opprettholdelse, utvikling og videreføring av samisk kultur. Dette forutsetter imidlertid at verneprosess, innhold og forvaltningsregime ikke virker fremmedgjørende, men styrkende for samisk kultur.

Avtalen om retningslinjene for verneplanarbeid i samiske områder av januar 2007, konkretiserer konsultasjonene mellom vernemyndigheten og lokale samiske interesser, og mellom vernemyndighetene og Sametinget. Avtalen innebærer at Sametinget på en forutsigbar, helhetlig og faglig forsvarlig måte skal konsultere tre ulike forvaltningsnivå. Samtidig skal man ha kontakt og dialog med samiske interesser og lokalsamfunn, og sikre lokal samisk deltakelse og premisslegging for alt verneplanarbeid i samiske bruks- og bosettingsområder.

Det har vært gjennomført konsultasjoner for nasjonalparker, landskapsvern og naturreservater etter at avtalen ble inngått. I tillegg har det vært gjennomført konsultasjoner om forvaltning og forvaltningsplaner.

Miljøverndepartementet og Sametinget har oppnådd enighet i vernesaker som har vært til behandling i Regjeringen og hos Direktoratet for naturforvaltning. Videre er det oppnådd enighet på

lokalt-/regionalt nivå med fylkesmenn om etableringer av egne arbeidsutvalg for verneprosesser. Det er gjennomført en konsultasjon med Direktoratet for naturforvaltning om delegering av forvaltningsmyndigheten for to nasjonalparker (Varangerhalvøya og Seiland), hvor det ikke ble oppnådd enighet.

Sametinget mener å ha registrert økende grad av lydhørhet og forståelse fra vernemyndighetene for de synspunkter som fremmes fra Sametinget. Når det gjelder delegeringen av forvaltningsmyndigheten for nasjonalparker, mener Sametinget at for å oppnå en forvaltning som er innenfor de krav som følger av ILO-konvensjon nr. 169 art 15 nr. 1 om offentligrettslig deltaking ved bruk, forvaltning og vern av ressurser, må det etableres egne forvaltningsstyrever med representanter også oppnevnt av Sametinget. Sametinget vil fortsette å arbeide for etableringer av felles forvaltningsordninger.

4.4 Konvensjonen om biologisk mangfold

I 2007 har Sametinget deltatt på to arbeidsgruppemøter under konvensjonen om biologisk mangfold. Det ene møtet omhandlet forhandlinger om et internasjonalt regime for tilgang og fordeling av goder knyttet til genetiske ressurser. Det er vedtatt på partsmøtet til konvensjonen om at forhandlingene skal gjennomføres innen år 2010. Genressurser er den tredje bærekjelken under konvensjonen om biologisk mangfold, de to første er bevaring og bærekraftig bruk av det biologiske mangfold. En rettferdig fordeling av godene knyttet til genressurser skal blant annet bidra til å bekjempe fattigdom i verden. Arbeidsgruppemøtet bar preg av at partene fremdeles står langt fra hverandre, og at det gjenstår vanskelige forhandlinger før et internasjonalt regime om genressurser er på plass.

Det andre arbeidsgruppemøtet omhandlet artikkel 8(j) i konvensjonen, som dreier seg om å respektere, bevare og opprettholde urfolks tradisjonelle kunnskaper. Artikkelen omhandler også fornying og utøvelsene av tradisjonelle kunnskaper som legitimerer tradisjonelle levemåter, som er relevant for en bærekraftig bruk og bevaring av det biologiske mangfoldet. Vedtakene fra dette møtet bar preg av at statene som stemte mot FNs erklæring om urfolksrettigheter, herunder Australia, New Zealand og Canada, benyttet anledningen til å gjøre vedtakene svakere med hensyn på urfolks rettigheter. Dette gjelder særlig tekst om informert samtykke fra ufolk og landrettigheter.

4.5 Rovviltforvaltning

Rovvilt forårsaker store tap av rein og sau i samiske områder. Det økonomiske grunnlaget for saue- og reindriftsnæringen skal ikke utarmes på grunn av rovvilt. Det kan ikke være riktig at den enkelte bonde og reineier skal bære det økonomiske ansvaret som skyldes en økologisk ubalansert forvaltning av rovvilt. utfordringen er å beskytte næringsinteressene i områder med høye rovvilttap.

Overvåking og bestandsregistrering av rovvilt er fortsatt ikke tilfredsstillende. Sametinget har ikke tillit til registreringene som danner grunnlag for reguleringer av rovviltstammene. De reelle rovviltbestandene er høyere enn det som er registrert.

Sametinget mener at det må tildeles nødvendige ressurser til å effektivisere uttak av rovvilt. De aller fleste skadefellingstillatelser gir ikke felling av skadegjørere.

Det må satses mere på forskning for å utvikle kunnskaper. Reindrifta lever med rovvilt hver dag hele året. Særlig i områder med reindrift er det gjort lite på dette området.

Det må påbegynnes utvikling av en forvaltning av kongeørn. Dagens situasjon, med en passiv erstatningsutbetaling uten å gjøre noen tiltak eller reguleringer, kan ikke fortsette. For eksempel er det i Finnmark gjennom flere år dokumentert at kongeørn gjør omlag like stor skade som jerv.

Sametinget oppnevner et av fem medlemmer i de regionale rovviltnemndene i områder med samiske næringsinteresser. Sametinget er opptatt av at medlemmene skal ha en god dialog med næringsinteressene i området. Det må etableres faste møteplasser for organisasjoner og rovviltforvaltningen for å sikre dette.

Sametinget krever at det bevilges midler til bedre bestandsregistrering, bedre ordninger for uttak av skadedyr, mer forskning, utvikling av forvaltningsmetode for kongeørn, samt at det satses på bedre dialog mellom organisasjoner og forvaltning for å klare å gjennomføre vedtatt rovviltpolitikk. Inntil det gjøres tiltak på disse områdene, vil tap, skader og erstatningsutbetalinger bare fortsette å stige.

4.6 Energi og vindkraft

Sametinget og Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) hadde i januar 2007 et møte om vindkraftutbygging og andre energisaker i samiske områder. Det var enighet om at NVE og Sametinget i fellesskap skal utarbeide kjøreregler/prosedyrer for behandling av energisaker når det gjelder

konsultasjonsavtalen mellom statlige myndigheter og Sametinget. NVE skal lage et utkast til slike kjørerregler/prosedyrer. Det vurderes om det skal avholdes faste halvårslige møter mellom NVE og Sametinget. NVE vil fortsatt avholde egne møter om energisaker hvis samiske interesser kan bli berørt av disse.

Det er flere store utbyggingssaker på gang innenfor samiske områder. Sametinget har framsett krav om konsultasjoner når det gjelder den planlagte kraftlinja mellom Balsfjord og Hammerfest, det planlagte Nordkyn vindkraftverk i Lebesby og Gamvik kommuner samt i forbindelse med konsesjonssøknaden for Hamnefjell vindkraftverk i Båtsfjord kommune. Sametinget har også mottatt høringsbrev for 9 vindkraftverk på Fosenhalvøya med tilhørende nettilknytninger. Noen vannkraftsutbygginger, blant annet i Finnmark og Nordland, vil komme i konflikt med reindriftsnæringen. Det vil bli behov for konsultasjoner i flere av disse sakene. Sametinget ønsker derfor at den påbegynte prosessen med NVE om kjørerregler/prosedyrer slutføres relativt raskt.

4.7 Motorferdsel

Motorisert ferdsel i utmark er en moderne måte å videreføre utmarksbruk og utmarkshøsting. Samtidig vet vi at motorferdsel på barmark kan bidra til skader på naturen. Slik sett vil barmarkskjøring på sikt kunne svekke naturgrunnlaget for samisk kultur. Økt motorferdsel vil på den ene siden kunne svekke naturgrunnlaget for samisk kultur, mens det på den andre siden vil kunne være med på styrke samisk kultur- og naturalhusholdning. Dette gjør problematikken omkring barmarkskjøring til en krevende sak å håndtere.

Sametinget har avgitt høringsuttalelse om forslag til nytt regelverk for motorferdsel i utmark og vassdrag. Sametinget vil avvente konsultering om ny motorferdselslov til Miljøverndepartementet eventuelt tar saken til behandling. Sametinget har videre vektlagt at dokumentasjonsgrunnlaget for forslaget er svært svakt, og at det ikke er foretatt noen vurdering av hvilke verdier som ligger til grunn for bruk og forståelse av natur og landskap. Det etterlyses vurderinger opp mot internasjonal miljørett og menneskerettighetene, samt at det påpekes at forslaget ikke foretar en nærmere distinksjon mellom næringsvirksomhet, husbehovsmessig utnyttelse og fritidsbruk.

4.8 Kunnskap, kapasitet og myndighet

Kunnskap, kapasitet og myndighet er forutsetningen for at det samiske samfunnet skal kunne påvirke sin livssituasjon. Finnmarksloven skapte ny dynamikk i gjennomføringen av folkerettslige forpliktelser overfor samene i Norge. Sametinget har fått betydelige nye oppgaver å ivareta. Konsultasjonsavtalen, retningslinjer for verneplanarbeid i samiske områder, endringer i plan- og bygningsloven og egne rovviltnemnder med representanter oppnevnt av Sametinget, er eksempler på at Sametinget og samiske organisasjoner/lokalsamfunn har fått større deltakelse i forvaltningen av våre omgivelser. Det gjenstår likevel mye på myndighetsområdet.

Dersom Sametingets rolle skal være å ivareta samiske interesser og delta i miljøforvaltningen, må kapasiteten styrkes betydelig. Sentrale myndigheter har ikke styrket Sametinget ressursmessig på dette området. Sametinget ser svært alvorlig på dette.

De samiske kunnskapsmiljøene omkring miljø- og kulturkunnskap må styrkes både ved økte bevilgninger og strategisk samarbeid. En miljøvennlig utvikling som sikrer det samiske materielle kulturgrunnlaget er ikke bare spørsmål om å utforme mange gode enkelttiltak. Det gjelder også å bygge et rettslig, økonomisk og institusjonelt rammeverk som gir mulighet til deltakelse og resultater.

4.9 Kulturminnevern

Samiske kulturminner er en miljøressurs, ressurs for verdiskapning i samiske samfunn og et viktig dokumentasjonsmateriale for samisk historie og forhistorie. Kulturminnene vitner om hvordan man har forholdt seg til og utnyttet landskap og natur gjennom tidene, så vel som landskapet og naturens betydning for økonomiske, sosiale og religiøse forhold. Kulturminnene inngår i en samisk samtidsammenheng ved at de gir historisk kunnskap, kulturell tilhørighet og bevissthet om hvordan man både skal bruke og ferdes i naturen i dag.

Sametinget er delegert myndighet etter kulturminneloven til å forvalte samiske kulturminner. Sametinget har ansvar for et stort geografisk område som strekker seg over 6 fylkeskommuner og områder i Oppland og Møre og Romsdal. Sametinget har behandlet en stor mengde plansaker der kontakten med kommuner, tiltakshavere og andre ledd i kulturminneforvaltningen er sentralt. Som en del av myndighetsutøvelsen foretar Sametinget en rekke større og mindre befaringer. Gjennom

aktivt arbeid med kulturminner og kulturmiljøer dokumenterer Sametinget den samiske historien på samenes egne premisser. Gjennom Sametingets tilskuddsordning til kulturminnevern har eiere og andre interesserte blitt gitt mulighet til skjøtsel, tilrettelegging og dokumentasjon av samiske kulturminner.

I løpet av det siste året er det foretatt større registreringsarbeider i Sætermoen, Mauken og i Reisa nasjonalpark. Det er blitt registrert mange automatisk fredete samiske kulturminner. I disse innlandsområdene er kultursporene i stor grad knyttet til eldre tids villreinfangst og reindrift. Kartlegging av kulturminner bidrar både til bedre vern av den samiske kulturarven og økt kunnskap om samisk historie.

Sametinget har i 2007 fulgt opp sin langtidsplan for skjøtsel av samiske kulturminner og bergkunst 2006–2020. Dette har skjedd gjennom sikring av urgravfelt ved Murgget/Klubben på grensen mellom Unjárgga gielda/Nesseby kommune og Vadsø kommune, skjøtsel av helleristningene på Álda/Aldon i Unjárgga gielda/Nesseby kommune og skjøtsel av samiske kulturminner i Gjerdalen i Hamarøy kommune, samt arkeologiske undersøkelser av gravplassen i Skoltebyen i Neiden i Sør-Varanger kommune.

Bygningsvernplanen til Sametinget er fulgt opp gjennom at det planlagte prosjektet, Sirbmá, i Deatnu – Tana er startet opp. Målet med prosjektet er i tillegg til konkret vernearbeid, å utvikle vårt bygningsvernarbeid. Der har vært drevet dokumentasjon, restaurering og opplæring av lokale håndverkere. Tana kommune, bygdelaget og skolen har vært involvert i arbeidet. Arbeidet har vært støttet av Riksantikvaren.

Sametinget ser behov for et kompetansemiljø for samisk båt- og båtbyggertradisjon. Fartøyvern-senteret skal være den ansvarlige institusjonen for dette fagområdet i nasjonal sammenheng.

Sametinget har arbeidet for å fremme Ceavccageadgi/Mortensnes som et område på Unescos verdensarvliste. Denne saken er tidligere fremmet til Miljøverndepartementet og diskutert i Sametingets plenum.

Sametinget behandlet i september 2007 saken om framtidig samisk kulturminneforvaltning. Det ble lagt vekt på at samene selv må forvalte sin kulturarv. De samiske kulturminnene er en viktig del av denne kulturarven. Sametinget, som det representative organ for samene, må i lov gis myndighet for forvaltningen av samiske kulturminner. Dette vil virkeliggjøre statens overordnede samepolitikk, der Sametinget skal gis økt innflytelse og avgjørelsesmyndighet i saker som er av spesiell interesse

for den samiske befolkningen. Sametinget har framhevet at en framtidig kulturminneforvaltning betinger en nødvendig økning av ressursene.

Digital geografisk informasjon har de siste årene blitt mer og mer etterspurt. Sametinget og Finnmark fylkeskommune igangsatte i 2005 et samarbeidsprosjekt om innføring av geografiske informasjonssystemer (GIS) innen kulturminnevernet. I de to årene som prosjektet har løpt, har man fått på plass nye digitale rutiner hva gjelder geodata og har økt kompetansenivået betydelig innenfor organisasjonen. Prosjektet har på en god måte styrket samarbeidet med Finnmark fylkeskommune og kan betegnes som en suksess. I framtiden vil GIS kunne brukes innenfor andre fagfelt enn samisk kulturminnevern

Sametinget har som mål at alle fredete samiske kulturminner skal være registrert i Askeladden, den nasjonale databasen for kulturminner, og har hatt et eget prosjekt med dette som formål. Det meste av registreringene av samiske kulturminner for Finnmark, Troms og Nordre Nordland er lagt inn i databasen. I det sørsamiske området er registreringen i startfasen. Et eget prosjekt for registrering av samiske hus er satt i gang. Askeladden-prosjektene er delvis finansiert med støtte fra Riksantikvaren.

Sametinget har i løpet av året synliggjort Sametingets kulturvernarbeid i ulike fora. En slik synliggjøring bidrar til å skape ytterligere forståelse og legitimitet for det gode og omfattende arbeid som Sametinget utfører på dette fagfeltet.

5 Samefolkets fond

Stortinget har i Samefolkes fond avsatt 75 millioner kroner som kollektiv erstatning for skadene og den uretten fornorskningspolitikken har medført det samiske folk. Avkastningen fra fondet skal forvaltes av Sametinget.

Opprettelsen av Samefolkets fond er kun ett skritt i retning av å rette opp de tap og skader samene som folk er påført gjennom generasjoner. Fondet alene er ikke nok til å bøtene på skadene fornorskningen har medført. Det er fortsatt statens ansvar å rette opp de skader det samiske folk har lidt.

Sametingets vedtok i november å ta i bruk Samefolkets fond. I vedtaket ble det besluttet at Sametingets plenum er fondets styre, og at den nærmere bruken av avkastningen fastsettes av Sametinget i de årlige budsjettvedtak. Sametinget har vedtatt prioriteringer og satsingsområder for bruken av Samefolkets fond for perioden 2008–

2009. Deler av fondsmidlene skal brukes på språk-utviklingstiltak, litteratur og dokumentasjon av og formidling av tradisjonell kunnskap.

6 Kultur

Kulturlivet er en viktig kraft for å styrke identiteten, samtidig som den bidrar til levende lokalsamfunn hvor folk vil bo. En sterk samisk kultur gir trygghet og viktige ringvirkninger i form av trivsel og livskvalitet. Kultur er også de arenaene og møteplassene der kunsten og kulturen formidles, og i en videre forstand inkluderes i tillegg idrett, museer, bibliotek og media.

Lokale, regionale og nasjonale samiske institusjoner og kulturelle arenaer og møteplasser er viktige for utviklingen av samiske samfunn. Uttrykk som kommer frem via film, musikk, litteratur, kunst og teater er med på å synliggjøre samisk kultur.

6.1 Kulturelle uttrykk

Samisk musikk bidrar til å synliggjøre og løfte samisk kultur, både i den samiske befolkningen og i verden for øvrig. Det er viktig å styrke og utvikle samisk musikkmiljø og å gi mulighet for å formidle samisk musikk. Gjennom samarbeidsavtalene med fylkeskommunene skal Sametinget bidra til å legge til rette for produksjon og formidling av samisk musikk. Sametinget vil vurdere opprettelse av et etnomusikksenter, og vil arbeide aktivt for formidling av joik og annen samisk musikk.

Sametinget er opptatt av at rammevilkårene for utvikling av samisk film blir bedre. Økt aktivitet i utvikling og produksjon av samisk film vil kreve bedre økonomiske rammer og utvikling av flere arenaer for fremme av samisk film. I den forbindelse ser Sametinget meget positivt på de planene som foreligger om opprettelse av et internasjonalt samisk filmsenter i Kautokeino. Et slikt filmsenter vil kunne bidra til bedre utviklingsmuligheter for samisk film, bedre samarbeid over landegrensene og nye muligheter for utvikling av film i et urfolksperspektiv.

Rammevilkårene for utgivelse av samisk skjønnlitteratur og driftsstøtte til samiske forlag har over mange år vært lite tilfredsstillende. Sametinget har imidlertid de to siste årene hatt mulighet til å prioritere dette høyere, men fremdeles er det et stort antall ferdigstilte skjønnlitterære manuskript som er klare for utgivelse. Sametinget vil bruke en del av midlene fra Samefolkets fond for

realisering av en del av disse prosjektene. Dette er også fulgt opp i budsjettet for 2008.

De samiske teatrene spiller en viktig rolle som arenaer for formidling og opplevelse av scenekunst.

Sametinget har som målsetting å sikre teatrene bedre økonomiske rammevilkår, slik at de kan gi tilbud til hele det samiske bosettingsområdet. Sametinget har prioritert å styrke driftsfinansieringen til Beaivváš Sámi Teáhter. Sametinget har hatt møter med KKD om bygging av en samisk nasjonal scene i Kautokeino.

Åarjelhsaemien Teatre har en viktig funksjon for å styrke sørsamisk språk, kultur og identitet. Fra og med 2006 har teateret fått fast driftstilskudd over Sametingets budsjett. Samfinansiering av Åarjelhsaemien Teatre har vært drøftet med partene i samarbeidsavtalen i sørsameområdet. Sametinget fordoblet driftsstøtten til teatret i budsjettet for 2008.

Kunstneravtalen Sametinget inngikk i 2004, en samarbeidsavtale med Sámi Dáiddárráddi/Samisk kunstnerråd (SDR). Sametinget har i 2007 ført forhandlinger med disse angående ny avtale for 2008. Disse forhandlingene endte med brudd, og ble derfor fastsatt gjennom Sametingets budsjett for 2008. Gjeldende ramme på de postene som omfattes av kunstneravtalen for 2008 er kr. 4 350 000, den samme som for 2007.

6.2 Kulturelle arenaer og møteplasser

6.2.1 Samiske institusjoner

Sametinget prioriterer større satsning på samisk kultur og har derfor som mål å møte alle samiske kulturinstitusjoner og -organisasjoner. Sametinget har hatt møte med en rekke samiske institusjoner. Saker som har vært drøftet, er oppfølgingen av samarbeidsavtalene med fylkeskommunene blant annet om muligheter for å bruke samiske tegn i databaser og finansiering av kostnader ved tospråklighet.

Várdobáiki samisk senter har utarbeidet rom- og funksjonsplan for kombinasjon av samisk senter – kulturhus. Planen er utarbeidet på grunnlag av Sametingets vedtak av delutredningen om samisk museumsvirksomhet i Nordre Nordland og Troms, der Sametinget la til grunn at Várdobáiki tillegges samisk museumsansvar for Sør-Troms/ Nordre Nordland. Planen skisserer behov for et kulturhus som rommer et komplett museum, kontorer, møte- og kursrom samt lokaler for felles aktiviteter.

Sametinget legger til grunn at museumsvirksomheten i Troms og nordre Nordland skal utvi-

kles som en del av de eksisterende kultursentrene. Dette betyr at Ája Samiske Senter tillegges samisk museumsansvar for Nord-Troms og nordlige Midt-Troms. Det skal utvikles et samisk museum, som blir underlagt Sametingets forvaltning. Museumsutbyggingen blir en del av den planlagte utbygging ved Ája Samiske senter.

6.3 Idrett

Sametinget ønsker å motivere samisk ungdom til å satse på idrett. Sametinget har derfor opprettet en idrettspris for samiske idrettsutøvere. Prisen ble for første gang utdelt i 2007 til Oda Utsi Onstad i friidrett og Siv Anja Mienna i taekwondo.

Sametinget har i flere år arbeidet aktivt for økte økonomiske rammer for samisk idrett. Dette er viktig for at samisk idrett kan utøves og videreutvikles både på bredde- og toppidrettsnivå. I 2007 fikk samisk idrett en andel av spillemidlene på kr. 500 000. Midlene forvaltes av Sametinget, og Sametinget har stilt dem til disposisjon for Sámiid valáštallanlihttu-Norga/Samenes idrettsforbund-Norge (SVL-N). Målsettingen er at forholdene legges til rette for samisk idrettsutøvelse, spesielt for barn og unge.

Sámiid Valáštallanlihttu/Samenes idrettsforbund (SVL) organiserer idrettsaktiviteter i samiske bosettingsområder, sett i et grenseoverskridende perspektiv. SVL-N og Sámi spábbačiekčanlihttu/Samisk fotballforbund (SSL) er de forbundene tilsluttet SVL som organiserer aktiviteten i Norge. SVL organiserer samiske mesterskap og samiske landslag og er på den måten en viktig og verdifull bidragsyter til å styrke og utvikle den samhörigheten som eksisterer mellom samene på tvers av landegrensene. SVL tar ut deltakere til Arctic Winter Games, som blir arrangert annethvert år. Dette er en positiv arena som forener idrett og urfolksungdom på et internasjonalt plan.

I februar 2007 var samisk idrett, i regi av SVL, i fokus i Tromsø med fotballandskamp for damer mellom Sápmi og Åland, ski/lassomesterskap, idrettsgalla og NM i reinkappkjøring.

6.4 Kirke

Sametinget hadde møte med Samisk kirkeråd i februar 2007, der Samisk kirkeråd informerte om sin virksomhet og om viktige saker som rådet behandler. Kirkelivet har en sentral plass hos mange samer, og Sametinget ser derfor på funksjonen til Samisk kirkeråd som viktig. Sametinget vil holde løpende kontakt med Samisk kirkeråd angående aktuelle saker.

6.5 Museer

Sametinget har hatt fokus på museumsreformen i 2007. I 2006 ble Saemien Sijte og Nordvestsamisk museumssiida etablert som konsoliderte enheter i henholdsvis sørsamisk og nordsamisk område. I 2007 har arbeidet vært konsentrert om konsolideringen av Tana og Varanger museumssiida. I Troms og nordre Nordland har det blitt laget en egen delutredning for hvordan reformen skal gjennomføres.. Denne ble vedtatt i plenum i februar 2007. Med utgangspunkt i et helhetlig samisk perspektiv har Sametinget gått inn for at samisk museumsvirksomhet utvikles som en del av de eksisterende kultursentrene i området. Kultursentrene må imidlertid selv arbeide fram et grunnlag for museumsvirksomhet, og Sametinget har i den anledning gitt tilskudd til utviklingsprosjekter til Árran lulesamisk senter, Várdobáiki samisk senter og Ája samisk senter.

Nordvestsamisk museumssiida fikk i 2006 tildeelt ansvaret som nettverkskoordinator for det nasjonale samiske museumsnettverket. Det ble i den forbindelse utarbeidet og undertegnet en nettverksavtale mellom Sametinget og Nordvestsamisk museumssiida, som beskriver deres ansvar, rolle og plikter i henhold til nettverket. Nordvestsamisk museumssida sto som arrangør for oppstartseminar av det nasjonale samiske museumsnettverket i desember 2007. Sametinget deltok med innlegg på seminaret.

Det er skuffende at de samiske museene ikke får ta del i den økonomiske styrkingen som har skjedd i forhold til norske museer. De samiske museene har blitt tilgodesett med en økning på 2 millioner kroner i perioden 2002–2007, noe som må regnes som en symbolsk sum. Denne økningen er imidlertid ikke tilstrekkelig for å kunne dekke de store behovene og utfordringene som de samiske museene står overfor. Museumsinstitusjonene og Samisk museums lag har spesielt tatt opp museumsreformen og de økonomiske forutsetningene for de samiske museene. Sametinget har stor forståelse for bekymringene til de samiske museene, og fremmet museumsreformen som sak på møtet med kommunal- og forvaltningskomiteen på Stortinget i november. Sametinget har bedt om møte med statsråden for å diskutere økonomien til de samiske museene. Dette møtet finner sted 22. januar 2008.

Sametinget har ikke egne midler til bygging av samiske kulturhus og museer. Sametinget arbeider imidlertid, i samarbeid med utbyggerne politisk mot bevilgende myndigheter. I 2007 startet endelig byggingen av Østsamisk museum i Neiden

– samisk tusenårssted. Realiseringen av museumsbygget fører arbeidet med å styrke det østsamiske samfunnet over i en ny fase. Etableringen av en egen østsamisk institusjon er en viktig forutsetning for å kunne arbeide med å utvikle språk, kultur, næringsliv og rettigheter for østsamene. Sametinget har, sammen med Sør-Varanger kommune, gitt driftsstøtte til museumsprosjektet siden 2003.

Saemien Sijte er et annet byggeprosjekt som Sametinget har prioritert. I 2007 ble det klart at det blir utbygging av Saemien Sijte. Sametinget vil berømme Nord-Trøndelag fylkeskommune, som både har jobbet politisk og stilt garantier for finansiering av bygget. Sørsamiske samfunn har behov for et sterkt kultursenter. Dette skal fungere som møteplass og skal dokumentere og formidle historie forskning, kultur og samfunnsniv. Saemien Sijte er tenkt å fylle denne rollen.

Sametinget har gitt sin tilslutning til prosjekt for bygging av samisk kunstmuseum. Ansvaret for prosjektet er gitt Nordvestsamisk museumssiida, som har sendt søknad om planleggingsmidler til Kultur- og kirke departementet (KKD). Det er imidlertid ikke bevilget midler i forbindelse med statsbudsjettet for 2008. For å få fortløp i saken har Sametinget derfor innvilget midler til forprosjekt i 2008. Sametinget har oppfordret både regionale og sentrale myndigheter om å bidra til en fullfinansiering av forprosjektet.

Stortinget har bevilget 3 millioner kroner til byggeprosjektet Ája samisk Senter. Sametinget har ambisjon om å være den sentrale tilrettelegger i den samiske institusjonsutviklingen. Med utgangspunkt i at Sametinget trolig vil være den største tilskuddsyteren til drift i etterkant av utbyggingen, vil det være naturlig at Sametinget er representert administrativt i prosjektets kontaktgruppe.

Sametinget forventer at Vardobáiki samisk senter blir realisert etter at pågående utbygging av Ája er ferdigstilt.

6.6 Recalling Ancestral Voices – Tilbakeføring av samisk kulturarv

Interreg-prosjektet «Recalling Ancestral Voices - Tilbakeføring av samisk kulturarv» ble avsluttet i 2007. Prosjektets målsetting har vært å kartlegge den samiske kulturarven som finnes på institusjoner i Norden og Europa. Prosjektet har vært et samarbeidsprosjekt mellom Varanger Samiske Museum, Siida-museet i Finland og Ajtte i Sverige. Sametinget har arbeidet for å fullfinansiere prosjektet. I forbindelse med prosjektet ble det holdt

en internasjonal konferanse i Enare i oktober. Sametinget holdt innlegg på konferansen, med fokus på at Sametinget må ha forvaltningsansvaret for samisk gjenstandsmateriale. På konferansen kom det også fram at Norsk folkemuseum har vedtatt at de vil åpne for tilbakeføring av samisk gjenstandsmateriale.

6.7 Grenselosene

Det har vært arbeidet lenge for at grenselosene i Tysfjord skal få sin oppreisning. I statsbudsjettet 2006 ble det bevilget midler til Sametinget for å etablere en forsknings- og dokumentasjonsvirksomhet om grenselosene i Tysfjord, som knyttes til Árran lulesamisk senter. I den forbindelse fattet Sametingets plenum vedtak i saken, og der går fram at Árran lulesamiske senter gis ansvar for etableringen, i samsvar med St.prp. nr 1 (2005–2006). I 2007 er det avsatt kr 1 mill til Árran til dette formål. Med bakgrunn i vedtaket ble det utarbeidet en avtale mellom Sametinget og Árran i 2007, avtalen beskriver hvordan virksomheten skal gjennomføres.

6.8 Samarbeid mellom Sametinget og ABM-utvikling

Sametinget har i 2007 arbeidet for å etablere et formalisert samarbeid med ABM-utvikling (statens senter for arkiv, bibliotek og museum). Sametingsrådet hadde møte med ABM-utvikling i mars, og dette ble fulgt opp av nytt samarbeidsmøte i november. ABM-utvikling har lang erfaring og faglig tyngde innenfor fagfeltene bibliotek og museum. Dette er bakgrunnen for at Sametinget ønsker å etablere faste årlige møter med dem.

6.9 Media

Medier er viktig i det samiske samfunnet. For å sikre god kvalitet på medietilbudet er rammevilkårene viktige. Samiskspråklige medier har en særskilt rolle i synliggjøringen av det samiske skriftspråket og de fungerer ofte som språkmodeller. Sametinget er fornøyd med at det er blitt en økning på fem millioner kroner til samiske aviser, noe som gir mulighet for etablering av samisk dagsavis. På møtet med Kulturdepartementet ga Sametinget uttrykk for at høyere utgifter til samiskspråklige aviser bør kompenseres. Dette bør gjenspeiles i fordelingen av midlene.

7 Språk

En sentral forutsetning for den samiske kulturens fremtid er befolkningens mulighet til å bruke sitt eget språk. I de fleste kulturer er språk et av de viktigste elementer. Det samiske språket skaper identitet og samhørighet til arbeid for samenes eksistens og nedarvede rettigheter til sine tradisjonelle ressurser og land- og vannområder. Det er videre et faktum at det samiske språk, i likhet med andre urfolkspråk, er svært truet. Samiske språk og dialekter står i fare for å forsvinne. Bevaring og utvikling av det samiske språket må skje kontinuerlig.

Sametinget har avsluttet et stort treårig prosjekt, Divvun, som er et korrektureprogram for nord- og lulesamisk. Programmet består av stavekontroll og orddeling for nordsamisk og stavekontroll for lulesamisk. Det vil heretter bli mye lettere å skrive samisk, og dette er et viktig skritt for å ta vare på det samiske språket. Verktøyene er gratis tilgjengelige for alle. Sametinget starter nå et nytt tilsvarende prosjekt for sørsamisk, som planlegges å være ferdig om tre år.

Tysfjord kommune er fra 1. januar 2007 innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk. På grunn av en del startvansker, har kommunen ikke kommet i gang med lovpålagte oppgaver før mot slutten av året. Kommunen sliter blant annet med å få tilsatt språkkonsulent og annet samisktalende personell.

Høsten 2007 ble det klart at Snåsa kommune skal innlemmes i forvaltningsområdet for samisk språk fra 01.01.08. Det betyr at også Nord-Trøndelag fylkeskommune innlemmes fra samme dato. Snåsa kommune vil være den første kommunen i Norge som har sørsamisk som forvaltningsspråk, likestilt med norsk. Sametinget er meget fornøyd med at Regjeringen i budsjettet for 2008 har satt av midler til den vedtatte utvidelsen av forvaltningsområdet.

Sametinget gir tilskudd til i alt ni samiske språksentre. Språksentrene representerer både sør-, lule- og nordsamisk språkområde. Sametinget er fornøyd med det arbeidet som gjøres ved de samiske språksentrene, og ser på arbeidet som skjer der som et meget viktig fundament for bevaringen og utviklingen av samisk språk. Språksentrene møtes og avholder et felles seminar en gang i året. Målet med dette er utveksling av erfaringer og ideer. Sametinget er meget fornøyd med at en på denne måten i fellesskap møtes for å utvikle arbeidet med å fremme bruken av samisk språk.

Sametinget avsetter årlig språkprosjektmidler til tiltak både innenfor og utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Formålet med språkpro-

sjektmidlene er å styrke samisk språk. I 2007 ble følgende prioriteringer valgt for områdene innenfor forvaltningsområdet for samisk språk: innsamling, utvikling og registrering av terminologi, innsamling av samiske stedsnavn, prosjekter som gir barn og unge et tilbud om arenaer hvor samisk språk høres og synes, og som gir positive relasjoner til språket og satsing på alternative arenaer utenom skole og barnehage. For området utenfor forvaltningsområdet for samisk språk ble følgende prioriteringer valgt: utvikling av alternative språkarenaer for samiske barn og unge, samiske stedsnavn og innsamling, utvikling og registrering av terminologi.

Sametinget ser det som viktig at arbeidet med fremme av samisk språk skjer på tvers av landegrensene, og har derfor i 2007 tatt initiativ overfor Samisk Parlamentarisk Råd (SPR) til at det opprettes en arbeidsgruppe som skal utrede framtidig organisering, finansiering og rollefordeling av samisk språkarbeid innenfor Sametingenes og SPRs ansvarsområde. I tillegg skal arbeidsgruppen vurdere strategier for opprettelse av et forsknings- og ressurscenter for samisk språk.

Sametinget har i samarbeid med ulike aktører, blant annet partene i samarbeidsavtalen for sørsameområdet, arbeidet for å sikre Elgå oppvekstsenter videre drift. Sametinget har tidligere vært med på å finansiere et svært vellykket språkmotiveringsprosjekt ved oppvekstsenteret.

Sametingets språkstyre er et rådgivende organ for Sametinget angående saker som gjelder samisk språk. Språkstyret velges for fire år av gangen. Språkstyret har i 2007 behandlet saker som blant annet gjelder godkjenning av offentlige navn, rapporter fra kommuner, fylkeskommuner og språksentra, bruken av samefolkets fond og opprettelsen av et ressurscenter for de samiske språk.

8 Barnehage

Sametinget arbeider for at samiske barn får et barnehagetilbud tilpasset sitt samiske språk og kulturbakgrunn. Sametinget forvalter det særskilte tilskuddet til samiske barnehager. I 2007 er tilskuddet tildelt samiske barnehager og norske barnehager med samiske barn. Sametinget har avholdt møter med noen av søkerkommunene. Bakgrunnen for møtene var at noen av søknadene var ufullstendige og at Sametinget ønsker dialog med kommunene og barnehagene om tilbudet i samisk språk og kultur i barnehagene. Sametinget har gitt veiledning til både samiske og norske bar-

nehager, blant annet til søknad om tilskudd, barnehagens innhold og samisktalende ansatte.

Det er utarbeidet en ny strategisk plan for samiske barnehager 2008–2011. Planen ble vedtatt i Sametingets plenum i september 2007.

Sametinget har avholdt den årlige samiske barnehagekonferansen. Tema for årets konferanse var blant annet tospråklighet og rammeplan for barnehager. Sametinget har også arrangert flere nettverksmøter for ulike grupper ansatte i barnehager med samiske barn. Det er bevilget midler til læremiddelutvikling og prosjektarbeid for barnehagesektoren, blant annet til prosjekter for utvikling av samiske utelekeområder og språkprosjekter.

Det er bevilget midler til læremiddelutvikling og prosjektarbeid for barnehagesektoren. Sametinget har utgitt to utgaver av barnehagetidsskriftet «Stullán». Tidsskriftet er et gratis fagtidsskrift og distribueres til barnehager med samiske barn og andre interesserte.

Sametinget har sammen med Barne- og likestillingsdepartementet avholdt konferanse om samisk oppvekst. Konferansen hadde søkelys på ulike sider ved det å vokse opp med samisk identitet og tilhørighet til samisk kultur i dag. Sametingsrådet har videre deltatt under Guovssahas samiske barnehages offisielle åpning i Tromsø.

Gjennom samarbeid med foreldre, barnehager og barnehageeiere har Sametinget arbeidet for at samisk språk og kultur blir en del av barnehagetilbudet til samiske barn. Utfordringene fremover vil være informasjon til barnehager og foreldre om samiske innhold i barnehagetilbudet, kompetanseheving for barnehageansatte, rekruttering av ansatte og læremidler tilpasset samiske barns behov.

9 Opplæring

Kunnskap og kompetanse er grunnlaget for ethvert samfunn. Det har vært et mål for Sametinget å arbeide for at samiske barn og unge får en god kvalitetsmessig opplæring.

9.1 Gávnos

Sametinget har fastsatt samisk innhold i svært mange nasjonale læreplaner for grunnsopplæringen, og i den forbindelse henstilt Kunnskapsdepartementet om kompetanseheving i norske skoler. Dette har resultert i Utdanningsdirektoratets utarbeidelse av «Gávnos» i samarbeid med Samisk Høgskole. «Gávnos» er et faglig ressurshefte for lærere.

9.2 Kunnskapsløftet – Samisk

Sametinget har lagt ned et betydelig arbeid i utvikling av forskrifter (læreplaner) for Kunnskapsløftet og Kunnskapsløftet – Samisk. Kunnskapsløftet er tatt i bruk i grunnskole og i videregående opplæring på Vg1 og Vg2 nivå, og skal fra høsten 2008 være tatt i bruk i hele grunnsopplæringen.

I 2007 har Sametingets arbeid med Kunnskapsløftet i særlig grad vært konsentrert om «Prinsipper for opplæringen – Samisk» og utvikling og fastsetting av læreplaner for videregående opplæring.

Prinsipper for opplæringen for Kunnskapsløftet – Samisk ble vedtatt i Sametingets plenum i mai 2007. Den 3. juli 2007 fastsatte Kunnskapsdepartementet «Prinsipper for opplæringen – Samisk» i tråd med Sametingets vedtak. Prinsippene utdyper den samiske skolens og lærebedriftens ansvar for å legge tilrette for at elevene/lærlingene får en kvalitetsmessig god opplæring med basis i samisk språk, kultur og samfunnsliv og gjelder fra skoleåret 2007/2008.

Sametinget har i 2007 utarbeidet og fastsatt forskrift om læreplan i fordypning i samisk for grunnskolen. For videregående opplæring har Sametinget utarbeidet og fastsatt følgende fem særskilte samiske læreplaner: læreplan for design og duodji/duodje/duedtie, læreplan for reindrift på Vg2 i yrkesfaglige utdanningsprogrammer og læreplaner for programfagene samisk historie og samfunn, samisk visuell kultur og samisk musikk og scene i studieforberedende utdanningsprogrammer.

Sametinget har utarbeidet forslag til samiske parallelle likeverdige læreplaner for fellesfagene samfunnsfag, historie, geografi og religion og etikk for studieforberedende utdanningsprogrammer, og Kunnskapsdepartementet fastsatte disse etter konsultasjoner med Sametinget våren/høsten 2007.

Sametinget har fastsatt samisk innhold i forskrifter til nasjonale læreplaner for yrkesfaglige utdanningsprogrammer Vg2 i 14 fag. Sametinget har også igangsatt arbeid med forslag til samisk innhold i sju nasjonale læreplaner for fagopplæring i arbeidslivet/Vg3 i skole.

Sametinget har foreslått for Kunnskapsdepartementet at det utvikles nye læreplaner for særskilte samiske fag i videregående opplæring innen følgende yrkesfaglige utdanningsprogrammer: studieforberedende medier og kommunikasjon, reiseliv, studieforberedende naturforvaltning, samisk utmarksnæring/naturbruk som valgfritt programfag innen utdanningsprogram for naturbruk. Sametinget har dessuten fremmet forslag

om forsøk med programfagenheter i samisk naturbruk/naturforvaltning som særskilt programfag i programområdet for samfunnsfag og økonomi i utdanningsprogram for studiespesialisering.

Sametinget har på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet oversatt og kvalitetssikret læreplanene i Læreplanverket Kunnskapsløftet – Samisk til nordsamisk. Alle fastsatte læreplaner er oversatt til nordsamisk og læreplanene i faget samisk er også oversatt til sør- og lulesamisk.

9.3 Kompetanseheving

Sametinget har mottatt en tilleggsbevilgning fra Utdanningsdirektoratet til kompetanseutvikling i forbindelse med Kunnskapsløftet – Samisk. Formålet med bevilgningen er å stimulere til kompetanseheving som kan fremme samisk språk og kultur. I samarbeid med Samisk høgskole er det igangsatt arbeid med planlegging av etterutdanningstilbud for lærere i grunn- og videregående opplæring og faglige ledere og instruktører i lærebedrifter.

Sametinget har tildelt i alt ti stipend til høyere utdanning med følgende fordeling: et til lulesamisk, seks til sørsamisk, et til realfag, et til praktisk-estetiske fag og et til spesialpedagogikk

Sametinget har tildelt stipend til 415 elever som har samisk som fag i videregående opplæring, av disse har 192 elever samisk som førstespråk, 216 elever har samisk som andrespråk og sju elever har samisk som valgfag.

9.4 Konferanser

Sametinget har sammen med Samisk høgskole og fylkesmennene i Finnmark, Troms og Nordland arrangert samisk skolekonferanse på Værnes. Hovedtema for konferansen var tospråklighet og revitalisering av samisk språk. Det var ca 170 deltagere på konferansen.

Forlag og andre læremiddelprodusenter og leverandører av hjelpemidler til opplæring var invitert til å ha utstilling på konferansen. På konferansen om samisk oppvekst i Tromsø og på barneha gekonferansen i Harstad hadde Sametinget læremiddelutstilling.

Sametinget deltok i programkomiteen for Statspeds landskonferanse «Fagtorget 2007» som ble holdt i Tromsø.

9.5 Læremiddelutvikling

Sametinget gjennomfører, etter rulleringsplan i det årlige budsjettet, evalueringer av sine tilskudds-

ordninger. Virkemidlene for læremiddelutvikling ble i 2000 overført fra Kunnskapsdepartementet til Sametinget. Sametinget har etter dette ikke foretatt store endringer i forvaltningen av midlene, med unntak av at egenproduksjon av læremidler ikke er videreført. Sametinget har siden 2000 høstet erfaringer som har medført bekymring for effektiviteten av produksjon, utvikling og ferdigstilling av samiske læremidler. På oppdrag fra Sametinget utførte derfor Finnnot Consult AS, evaluering av tilskuddsordningen for samiske læremiddelutvikling for perioden 2000–2005. Denne evalueringen er en del av grunnlaget for Sametingets strategiske plan for fremtidig læremiddelutvikling og prioriteringer i Sametingets årlige budsjett. Arbeidet med strategisk plan er igangsatt.

Sametinget har jevnlig kontakt med læremiddelprodusenter og har i 2007 holdt samarbeidsmøter med fem forlag.

Der er ferdigstilt i alt 40 læremidler i 2007, av disse er sju digitale, resten er bøker eller temahefter. Åtte av læremidlene er på sørsamisk, to på lulesamisk og resten på nordsamisk.

Det er i 2007 tildelt midler til 48 prosjekter, fordelt på 14 digitale læremidler, resten er til trykte læremidler. Av disse er det 40 for grunnopplæringen og 8 for barnehage. Det er igangsatt sju prosjekter på sørsamisk og fem på lulesamisk, resten er på nordsamisk. Innen to av de lulesamiske prosjektene skal det utvikles læremidler for flere årstrinn, i alt 7 nivåer i samisk som andrespråk. I et av de sørsamiske prosjektene utvikles det læremidler for 4 nivåer i samisk som andrespråk. Det største prosjektet innen nordsamisk er utvikling av lærebøker og nettressurser for årstrinnene 5.-10. og for videregående opplæring for Vg1 og Vg2.

9.6 Opplæringsloven og forskrifter

Det er avgitt høringsuttalelse til forslag om endret formål for barnehagen og endring av formålet for opplæringen. Sametinget støtter at oppbyggingen av formålsparagrafen skal samsvare for barnehage og opplæring, og formålet skal ikke differensieres mellom grunnskole og videregående opplæring. Sametinget mener at foreldrenes grunnleggende rett og ansvar for sine barns oppdragelse og opplæring må vektlegges og tydeliggjøres tidlig i formålet.

Sametinget har avgitt høringsuttalelse til forslag om endringer i forskrift til opplæringsloven når det gjelder kompetansekrav for førskolelærere og lærere i grunnskolen.

Sametinget har overfor Kunnskapsdepartementet påpekt behov for revisjon av opplæringslo-

vens kapittel 6 med hensyn til blant annet samiske barns individuelle rett til opplæring på samisk. Sametinget har løftet Sametingets vedtak om at samiske barn utenfor forvaltningsområdet for samisk språk skal og må få retten til samisk opplæring også på samisk i grunn og videregående opplæring. Det må en endring i sameloven som sikrer rettighetene. Sametinget har deltatt i en arbeidsgruppe nedsatt av Kunnskapsdepartementet som har vurdert det fremtidige forvaltningsansvaret for de statlige samiske videregående skolene. Arbeidsgruppa har, i tillegg til oppdraget, kommet med forslag til revisjon av opplæringslovens kapittel 6 om samisk opplæring og forskrifter til loven.

Sametinget har i samarbeid med fylkesmenene i de tre nordligste fylkene utarbeidet informasjonsbrosjyren «Samiskopplæring i grunnopplæringen Kunnskapsløftet». Brosjyren gir informasjon om rettigheter for opplæring i samisk, rutiner ved søknad om timer til samiskopplæring, alternative opplæringsformer og om læreplaner.

9.7 Samisk foreldrerepresentant i Foreldreutvalget for grunnopplæringen (FUG)

Sametinget har ovenfor Kunnskapsdepartementet foreslått samisk representasjon i FUG, siden det gis opplæring også etter eget samisk læreplanverk og foreldrenes hovedansvar for barnas utdannelse er klart definert i både barneloven og opplæringsloven. FUG skal arbeide for at disse lovbestemmelsene får et reelt innhold, og at skolen sørger for at foreldrene har reell medvirkningsmulighet.

10 Næring

Sterke og levende samfunn for stabil og allsidig næringsliv er en sentral målsetting for Sametinget. Tradisjonell næringsutøvelse må sikres og videreutvikles, og nye næringer gis utviklingsmuligheter. Sametinget har i 2007 arbeidet for at næringslivet i de samiske områdene skal få bedret sine rammevilkår gjennom verdiskaping, kompetanse- og produktutvikling, sterkere markedsretting og salgstiltak, slik at næringene blir framtidsrettede og mer konkurransedyktige. Sametinget legger vekt på samarbeid for å styrke og utvikle det samiske næringsliv.

Dette søkes gjort både gjennom målrettet virkemiddelbruk og i direkte politisk kontakt med regionale og sentrale myndigheter med ansvar for tilrettelegging av næringspolitikken. I samarbeid med fylkene om de regionale utviklingsprogram-

mene og i politiske konsultasjoner på sentralt nivå, har en søkt å styrke rammevilkårene, særlig innenfor de marine næringene, reindrift, jordbruk og duodji. Sametinget har sett på muligheten for en nasjonal samarbeidsavtale med Innovasjon Norge.

Gjennom aktiv og målrettet virkemiddelbruk har Sametinget prioritert næringsvirksomhet som er av vital betydning for bo- og sysselsettingen i samiske lokalsamfunn. Bruken av naturressursene i samiske områder må i første rekke komme bosettingen i de aktuelle distriktene til gode. Sametinget ønsker derfor å ha reell innflytelse på utforming av jordbruks-, reindrifts- og fiskeripolitikk og på forvaltningen av naturressursene i distriktene.

Gode rammevilkår for næringslivet i samiske områder gjelder ikke bare for tradisjonelle næringstilpasninger, men også i høy grad for arbeidsplasser knyttet til kultur-, informasjons- og kommunikasjonsteknologi.

Det er stor søkerpågang til Sametingets virkemidler til næringsformål. Den rammen som stilles til disposisjon er begrenset, slik at en må foreta prioriteringer innenfor en betydelig søkermasse. Det har vært nødvendig å prioritere støtte til investerings- og utviklingstiltak i næringslivet fremfor tiltak innenfor kultur- og andre samfunnsrelaterte områder. Innenfor jordbruket har det vært så stor pågang i forhold til avsatte midler at Sametinget så seg nødt til å gå utenfor avsatte budsjettammer i 2007. Det samme gjelder innenfor variert næringsliv, hvor særlig støtte til etablering og utvikling av ulike servicenæringer står sentralt. Dette er en sektor hvor særlig sysselsetting av kvinner er betydelig representert. Etablering av arbeidsplasser for kvinner er en prioritert målsetting, sett i et helhetlig samisk samfunnsperspektiv. Utvikling av entreprenørskap i småsamfunn er et viktig innsatsområde for å stimulere til etablering av kvinnelige servicearbeidsplasser.

Etablering av en hovedavtale for duodji har ført til at hovedparten av søkere i duodjiavtalen er kvinner. Duodji har tradisjonelt vært en virksomhet som har vært dominert av kvinner, og gjennom duodjiavtalen vil Sametinget øke lønnsomheten i duodji slik at det kan sysselsettes flere. Et annet tiltak er lærlingordningen der alle lærlingene var kvinner – totalt 16 lærlinger har vært med på lærlingordningen.

Næringslivet i samiske områder er preget av små bedrifter med få ansatte og enkeltmannsforetak. Mange bedrifter er sårbare og har ofte begrensede ressurser med hensyn til egenkapital, kompetanse, spesialisering, omstilling og nyskaping. Sametinget prioriterer derfor virkemidler for å

skape miljøer hvor næringsliv og kunnskapsinstitusjoner knyttes sammen for å utvikle læringsmiljøer hvor samarbeid, erfaringsutveksling og kunnskapsutvikling står sentralt.

Gjennom bruk av virkemidler til gründeropplæring og næringshager ønsker en å gi det lokale næringslivet et løft i form av kompetanseutvikling. Som eksempel kan nevnes at det er gitt midler til Indre Finnmark Utviklingsselskap, hvor selskapet sammen med kompetanse- og FoU-miljøer vil samarbeide overfor bedrifter om kompetanseoppbygging, kartlegge veksthindringer, bygge nettverk og gi bedre generell bransjekunnskap for å oppnå vekst og utvikling i de lokale bedriftene.

Sametinget vil intensivere arbeidet med å få etablert et fireårig informasjons- og kommunikasjonsprosjekt om muligheter og rammer for næringsutvikling i samiske områder. Prosjektets målsetting vil være å kommunisere muligheter, rammer og krav som gjelder næringsutvikling, og ved å etablere informasjonskanaler.

10.1 Duodji

Utviklingen i duodjinæringen er i hovedsak knyttet til næringsavtalen for duodji. Organisasjonene Sámiid duodji og Duojáruid ealáhussearvi kom ikke til enighet om å fremme et felles dokument under avtaleforhandlingene for 2007. Av den grunn var det ikke grunnlag for å starte forhandlinger. Sametinget valgte å forlenge avtalen fra 2007 til 2008. Den utgjør totalt 8,22 millioner kroner. Det er satt av midler til blant annet driftsstøtte, velferdsordninger, investeringer og utviklingstiltak.

Sametinget har fulgt opp de tiltak som avtalepartene ble enige om i 2006. To arbeidsstipend ble fordelt til duodjiutøvere som ville videreutvikle sine virksomheter. Støtte til duodji har i hovedsak gått til tradisjonelle etableringer. Utfordringen ligger i å finne nye produkter og et bedre markedsgrunnlag for duodjiprodukter. For å få bedre kvaliteten på prosjekter i duodjinæringen, er det satt i gang etablereropplæring, og arbeidet med merkevarebygging i duodji er så vidt startet. Den midlertidige lærlingordningen, som skulle ha vært avsluttet i 2006, er videreført frem til de syv lærlingene er ferdige med sine kontrakter. Sametinget har påtatt seg ansvaret med å finansiere disse kontraktene som Opplæringskontoret for reindrift har gjort utover 2006.

Det er satt i gang en gjennomgang av utfordringene innen kompetanse og opplæring i duodji. I arbeidet inngår blant annet vurdering av lærlingordning, veiledning og bistand for duodjiutøvere

og Duodjeinstituttas rolle, organisering og eierforhold.

Totalt er 59 duodjiutøvere godkjent etter de kriterier som avtalepartene har satt. Opprinnelig skulle det etableres et nytt duodjiregister, men Datatilsynet må godkjenne etablering av et duodjiregister så lenge registeret er basert på etnisitet. Dette arbeidet ble ikke blitt fulgt opp, som følge av at det ble brudd i avtaleforhandlingene.

Det er utarbeidet en rapport om duodjinæringens økonomiske situasjon i 2007 med regnskapstall fra 2006. Driftsresultatet viser et snitt på kr 94 670 i 2007 mot kr 37 138 i 2006. Hovedårsaken til denne økningen har vært at det er første året driftstilskudd til duodji er med i regnskapstallene. Gjennomsnittstilskuddet i 2006 utgjorde kr 50 317.

Sametinget har sett at duodjinæringen har et spesielt behov for tiltak for å sikre rekrutteringen i næringen. Sametinget vil prioritere oppbygging og drift av duodjiverksteder som tiltak for å styrke rekrutteringen til duodjinæringen.

10.2 Reiseliv

Reiselivsnæringen i samiske områder består hovedsakelig av små bedrifter og aktiviteten er variert og mangfoldig. Samisk kultur har et stort potensiale i reiselivssammenheng. Den samiske kulturen som blir formidlet må ha en troverdighet som er i samsvar med samiske interesser, normer og skikker.

Næringen opplever en voksende interesse i markedet for å oppleve samisk kultur og øke kunnskapen om samene som urfolk. Det er en økende interesse også for å etablere og utvikle tilbud innen aktivitets- og opplevelsesturisme. I 2007 har Sametinget prioritert oppbygging av opplevelsesbaserte reiselivsprodukter fremfor utvidelse av overnattingskapasitet. En slik prioritering vil legge grunnlag for å bygge opp en mangfoldig og nyskapende reiselivsnæring, som bidrar til arbeidsplasser og sikret bosetting i samiske områder.

Sametinget har gitt innspill til Regjeringens arbeid med nasjonal reiselivsstrategi. Sametinget understreket viktigheten av at samisk reiseliv må utvikles og etableres på samenes egne prinsipper. Dette har Regjeringen fulgt opp i den nasjonale reiselivsstrategien.

10.3 Jordbruk

Sametinget har i 2007 utarbeidet en jordbruksmelding for de samiske bosettingsområdene. I meldingen understrekes det at jordbruket spiller en sen-

tral rolle i å opprettholde samiske kulturtradisjoner og er en viktig sysselsettingsfaktor i samiske områder. Sametingets hovedmål for næringen er å opprettholde den sysselsettingen og de bruksstrukturer vi har i dag.

Det er videre et mål at jordbruket i de samiske bosettingsområdene sikrer matforsyningen til disse områdene. Utviklingen for jordbruket i de samiske bosettingsområdene er imidlertid dramatisk, og rammevilkårene for jordbruket i samiske strøk har endret seg betraktelig de siste årene.

Samisk jordbruk er i løpet av de siste 30–40 årene blitt standardisert etter norsk landbrukspolitikk. Det er et mål å satse på mangfoldet i samisk jordbruk. Satsing på de samiske mattradisjonene kan gi lønnsomme kvalitetsnisjer som skaper nye arbeidsplasser og aktivitet på bygdene. Det er ikke bare reiselivsnæringen som etterspør lokal produsert mat og etnisk mat, men også lokalbefolkningen. Det ligger et stort potensial i å produsere for det lokale markedet i samiske områder.

Økende råvarepriser på verdensmarkedet, blant annet på melk og korn, kan gi større inntekter for jordbruket i samiske områder. Gårdbrukere kan med dette oppnå høyere pris for melk, men samtidig vil det føre til høyere kraftforpriser som igjen fører til økte kostnader.

Tendensen med at flere utbyggere starter med samdrift fortsetter. Det gir blant annet lavere byggekostnader og medlemmene i samdrifter har mulighet for mer fritid og lettere ferieavløsning. Salget av melkekvoter fortsetter å øke slik som i resten av landet. Konsekvensene av kvotesalg rammer imidlertid samiske områder sterkere, i og med at jordbruksmiljøene allerede er små. Utfordringen er å ruste opp eksisterende gårdsbruk som er tilpasset framtidens krav til tekniske løsninger og som unge ønsker å overta.

Sametingets tilskuddsordning oppfordrer til samkjøp av landbruksutstyr, blant annet redskaper. Dette senker kostnadsnivået for næringen. I tilskuddsordningen er det også prioritert nybygg og ombygginger av driftsbygg.

10.4 Forvaltning av anadrome og marine ressurser

Samene har drevet fiske så langt tilbake som det finnes historiske kilder. Samenes rett til ressursene i havet og elvene, og retten til å utnytte disse, er en avgjørende del av det materielle grunnlaget for samisk kultur. Sametinget vil prioritere arbeidet med å sikre samenes rettigheter til fiske, de marine ressursene og til bruken av elv og sjø. Sametinget er videre opptatt av at intensjonen om

å fremme sak til Stortinget i inneværende periode om samer og andres rett til fiske blir fulgt.

Sametinget har i løpet av 2007 vært med på blant annet stortingsmeldingene om forvaltningen av kongekrabbe, strukturvirkemidler i fiskeflåten og ny havressurslov. Disse vil alle få stor betydning for det framtidige livsgrunnlaget i sjøsamiske områder. Sametinget har deltatt i prosessene rundt regulering av fiskeriene og særlig vern av kysttorsk.

Fiskeri- og kystdepartementet har i konsultasjonsprosessen om havressursloven konsekvent vist til at man avventer kystfiskeutvalgets konklusjoner. Kystfiskeutvalget for Finnmark skal avgi en utredning i form av en NOU i begynnelsen av 2008. Kystfiskeutvalgets utredning og oppfølgingen av denne er svært viktig for å komme videre i arbeidet med å sikre og anerkjenne samenes rett til fiske, sikre samisk deltakelse i forvaltningen av fiske, og sikre vektleggingen av samiske interesser ved beslutninger.

Sametinget har gjort det klart at det nå forventes at de problemstillinger som ligger utenfor kystfiskeutvalgets og samerettsutvalgets mandater aktivt og raskt følges opp av departementet i tiden som kommer.

Sametinget er fornøyd med at hovedforslagene i St.meld. nr 40 (2006–2007) Forvaltning av kongekrabbe i stor grad er i tråd med Sametingets syn på en fremtidig krabbeforvaltning. Sametinget oppfatter prinsippet om områdeforvaltningen i meldingen som et positivt ledd i en fremtidig krabbeforvaltning. Meldingen er også positiv ved at en søker å balansere økt beskatning/kommersiell fangst i det mest berørte områdene i Øst-Finnmark opp mot uttynning/begrensning/nedfisking i vestfylket.

I stortingsmeldingen om strukturpolitikken var Sametinget sterkt uenig i at det åpnes for strukturering i gruppen mellom 11 og 15 meter, og Sametinget var ikke fornøyd med at konsultasjonene med Sametinget ble avbrutt før meldingen ble lagt fram. Når det gjelder videreføring av kondemneringsordningen og tidsavgrensede kvoter på mer enn 15 år, ble Sametingets standpunkter ikke tatt hensyn til. Samtidig fikk Sametinget gjennomslag for prinsippet om eierskapsbegrensninger i kystfiskeflåten.

I konsultasjonsprosessen rundt havressursloven har Sametinget anført at loven må være helhetlig og innenfor udiskutable folkerettslige rammer, altså at den også må inneholde bestemmelser som anerkjenner samenes rett til fiske, samt i å delta i forvaltningen av disse ressursene.

Departementet har, til tross for Sametingets innvendinger, valgt å fremme loven uten slike bestemmelser, men med henvisninger til at man avventer konklusjonene fra kystfiskeutvalget. Fra Sametingets side har man derfor tatt som subsidiært standpunkt at man ikke motsetter seg at loven fremmes men at det må komme frem i proposisjonen at loven ikke er annet enn en midlertidig løsning i påvente av kystfiskeutvalget. Videre må det fremgå av proposisjonen at departementet forplikter seg til et snarlig oppfølgende arbeid av kystfiskeutvalgets konklusjoner, som fremmes som en sak for Stortinget i inneværende stortingsperiode.

Samlet sett har konsultasjonsprosessen resultert i at partene ikke har kommet til enighet om den nye havressursloven i denne omgang, men Sametinget reserverer seg muligheten til å ha en helhetlig behandling av både havressursloven og saken som skal fremmes for Stortinget som følge av kystfiskeutvalgets konklusjoner når det foreligger.

Sametinget er bekymret for det store antall rømninger i oppdrettsnæringen og krever at omfattende tiltak igangsettes, herunder gjenfangst av rømt oppdrettsfisk. Næringen må ikke true de naturlige fiskestammene og må ha en driftsform som tar hensyn til miljøet. Det er viktig at oppdrettsnæringen drives på en måte som ikke er til hinder for tradisjonelt fiske verken i sjø eller i elv. Reguleringene for villaksfisket må sikre samiske rettigheter og tradisjoner, samtidig som bestandene forvaltes på en bærekraftig måte.

Laksefiske er et sentralt område for Sametingets arbeid. Sametinget har vært i konsultasjoner med Direktoratet for naturforvaltning og fylkesmannen i Finnmark om fastsettingen av nytt reguleringsregime for anadrome laksefiske i perioden 2008–2012. Sametinget har i den forbindelse påpekt at fremtiden for sjøsamisk fiske må sikres en spesiell beskyttelse i reguleringene.

Når det gjelder laksefiske i Tana og Neiden skal det nedsettes et utvalg som får i oppdrag å utarbeide forslag til organisering og regelverk. De forslag som utvalget fremmer må være i samsvar med allerede eksisterende rettigheter, opparbeidet ved alders tids bruk og sedvane. Utvalget blir derfor i sitt arbeid nødt til å vurdere det nærmere innholdet i de lokale rettighetene. Sametinget er meget fornøyd med at det gjennom konsultasjonsprosessen er oppnådd enighet med Miljøverndepartementet om utvalgets mandat og sammensetning for Tanautvalget. Samtidig er Sametinget kritisk til at tilsvarende prosess i Neiden drar ut i tid.

Regulering og forvaltning av kystsel er et sentralt ledd i Sametingets kyst- og fiskeripolitikk. Det

er viktig med en levedyktig selbestand i samiske områder, men det er like viktig at bestanden holdes på et slikt nivå, at den ikke reduserer bestanden av fisk, og spesielt kysttorsken i fjordene, som sjøsamene er så avhengige av.

Sametinget ønsker en fremtidsrettet og helhetlig politikk hvor Sametinget er en av premissgi-verne for utvikling av fiskeripolitikken i Norge. Sametinget ser på utprøving av lokale forvaltningsmodeller i fiskeforvaltning som en mulighet for å sikre bosetting og utvikling i samiske kystområder. Regjeringen brøt konsultasjonene med Sametinget i denne saken og fremmet meldingen uten å overholde en protokollert lovnad, som å utarbeide et notat der det ble redegjort for hvordan strukturtiltakene kan påvirke samiske interesser sett i forhold til folkerettslige forpliktelser.

10.5 Reindrift

Revidert reindriftslov ble vedtatt våren 2007. I forkant av vedtaket hadde Sametinget et møte med Stortingets næringskomité i forbindelse med et åpent høringsmøte i Alta. De mer grunnleggende rettighetsspørsmål var ikke gjenstand for revisjon. Dette ble begrunnet med at samerettsutvalget hadde som mandat å utrede spørsmålene omkring den samiske befolkningens rettslige stilling når det gjelder retten til, og disponering og bruk av, land og vann i de samiske områdene utenfor Finnmark fylke. Særlig skulle reindriftras arealbruk og rettigheter vurderes.

Sametinget mener at konklusjonene i same- rettsutvalgets utredning gir grunnlag for ytterligere endringer i reindriftsloven. Dette gjelder blant annet reindriftras arealvern, reindriftras erstatningsansvar og den fremtidige forvaltningen av reindriftra. Sametinget har forhåpninger om en snarlig igangsetting av prosessen med å få på plass en ny og helhetlig reindriftslov. Loven trådte i kraft 1. juli 2007 og statlige myndigheter skal først ha informasjonsmøter for reindriftnæringen i 2008. Dessuten er loven ennå ikke oversatt til samisk. Manglende informasjon og oversetting er uheldig når det gjelder implementeringen av loven.

I reindriftsforhandlinger har Norske Reindrifts- samers Landsforbund (NRL) i sine krav, og Sametinget i sine innspill, ved flere anledninger bedt om at skjevhetene på avgiftsordningene for reindriftra i forhold til jordbruket rettes opp. Staten ved Landbruks- og matdepartementet har gitt tilbakemelding på at avgiftsspørsmål ikke kan avklares under de årlige reindriftsforhandlingene. På bakgrunn av dette har Sametinget, i samråd med NRL, utarbeidet et innspill til prinsippmeldingen vedrørende

avgiftsordningene i reindriftsnæringen. Dagens avgiftsordning er diskriminerende ettersom jordbruket har gunstigere avgiftsordning enn reindrifta ved investering og drift av driftskjøretøy i næringa. Utøverne av jordbruk og reindrift må ha like avgiftsordninger. Sametinget er fornøyd med at det fremkommer i Stortingets behandling av Sametingets årsmelding 2005 at dette også er Stortingets mål.

Sametinget deltar i styringsgruppen for et dialogprosjekt som har som mål å legge til rette for felles politikk i fjellområdene i Sør- Trøndelag og Hedmark. I dette området har det opp gjennom årene vært betydelige konflikter om bruken av utmarksarealene mellom reindrifta og grunneiere. Prosjektet tar sikte på å etablere økt forståelse for hverandres næringsinteresse og behov, samt å styrke dialogen mellom reindrifta og forvaltningen/kommunene. Dette prosjektet har stor aksept fra alle berørte parter og har overførelsesverdi til andre områder/landsdeler dersom prosjektet lykkes.

Sametinget har oppnevnt områdestyrene for reindriftsnæringen 2008 – 2011. I denne prosessen har sametingsrådet vektlagt og tatt initiativet til at oppnevningene skal skje i samråd med de aktuelle fylkeskommunene slik at styrene får en sammensetning som har legitimitet i næringa. Sametinget er opptatt av at reindriftas styringsorganer har reindriftssamisk flertall og ledelse.

Sametinget har satt fokus på de utfordringene som reindriftsnæringen i Trollheimen står overfor. Reindrifta i Trollheimen drives på et område som ikke er regulert til reindriftformål etter reindriftlovens bestemmelser. Reindrifta er avhengig av avtaler med grunneierne, eller at staten eksproprierer reindriftretten. Sametinget vil arbeide for at reindriftas arealgrunnlag i Trollheimen sikres.

Sametinget ser en rekke andre utfordringer som reindriftsnæringen står overfor. Dette gjelder for eksempel avklaring av soneinndelingen i reindrifta og særlig er presset stort i fellesbeiteområdene. I medhold av den nye reindriftsloven, kan områdestyret bestemme at det skal megles mellom to parter som ikke klarer å samarbeide om løsning av en konflikt.

10.6 Verdiskapingsprogram for næringskombinasjoner og samisk reiseliv

Regjeringen har i Soria Moria-erklæringen sagt at den vil prioritere et verdiskapingsprogram for næringskombinasjoner og satse på samisk reiseliv. Sametinget har påtatt seg ansvaret med å adminis-

trere programmet. Det er behov for å ta vare på og videreutvikle samiske tradisjonelle næringskombinasjoner. Det første året skal det legges vekt på utmarksnæringer, samisk reiseliv og duodji. I programmet legges det også opp til kombinasjon med nye næringer slik at lokale ressurser, kompetanse og tradisjoner utnyttes til en positiv utvikling i samiske samfunn. Tiltak som retter seg mot nyskaping og entreprenørskap er viktige for å sikre levedyktige kombinasjoner.

Sametinget behandlet en melding om utvikling av utmarksnæringer i 2007. Oppfølging av denne skal skje gjennom verdiskapingsprogrammet for næringskombinasjoner og samisk reiseliv. Det er utarbeidet strategier for utvikling av utmarksnæringer. Målet med satsingen er å øke verdiskapingen gjennom bedre utnyttelse av utmarksressurser. De satsingsområder som skal prioriteres er å bedre rammebetingelsene for å drive med utmarksnæring, kvalitetssikring, kompetanseheving og utviklingsarbeid, salg og markedsarbeid og nettverksdannelse. I denne satsingen inngår også utmarksbasert reiseliv. Samtidig med at meldingen ble vedtatt avviklet Sametingets plenum en midlertidig driftsstøtteordning for utmarksnæringer i 2007.

I verdiskapingsprogrammet skal det også satses på å sikre rekruttering av unge til duodjinæringen gjennom en lærlingordning og bedre veiledningstjenesten i duodji.

11 Helse og sosial

Sametingets overordnede mål for helse- og sosialpolitikken er en helhetlig og likeverdig helse- og sosialtjeneste til det samiske folk, på lik linje med den øvrige befolkning.

Sametinget mener at grunnlaget for å sikre målsettingen om en likeverdig tjeneste er kunnskap om og kompetanse i flerkulturell forståelse i samisk språk og kultur. Det er fortsatt et stort behov for dette hos helse- og sosialfaglig personell på alle nivå, og kvalitetssikringen av den samiske helse- og sosialtjenesten er i stor grad avhengig av enkeltpersoner. Sametinget mener derfor at dette arbeidet må prioriteres og forankres på et systemnivå.

Sametingets arbeid innenfor helse- og sosialtjenesten for 2007 har derfor vært rettet mot å skape forståelse for hvordan målet om en likeverdig tjeneste til det samiske folk kan oppnås, herunder å øke kunnskapen om samiske tjenestemottakeres rettigheter og behov. Det har også vært arbeidet for at ansvaret for å kvalitetssikre tilbudet til

samiske pasienter skal løftes fra enkeltpersoner og til et overordnet nivå.

11.1 Samiske barns rettigheter

Sametinget har i møte med barne- og likestillingsministeren tatt opp utfordringene samiske barn og unge møter i kontakt med hjelpeapparatet. Det ble påpekt at samiske barn og unge har krav på et likeverdig og kulturelt tilpasset barnevernstjeneste og at dette innebærer at fagfolk, behandlingssinstitusjoner, og kommunale og offentlige organer må ta utgangspunkt i samiske barn og unges språklige og kulturelle identitet når hjelpetiltak planlegges.

Sametinget har videre i møte med barne- og likestillingsministeren og justisministeren tatt opp prosjektet «Barnas Hus», som omhandler en ny avhørsmodell av barn som har vært utsatt for overgrep med mere. Sametinget har påpekt betydningen av at samiske barns behov og rettsikkerhet ivaretas og sikres i dette arbeidet. Sametinget har bedt om at det legges til rette for et tilsvarende tilbud for samiske barn og unge, som har blitt utsatt for vold og overgrep. Sametinget har ikke mottatt tilbakemelding på saken og vil følge opp arbeidet.

11.2 Stortingsmelding om nasjonal strategi for å utjevne helseforskjeller i Norge

Sametinget har gitt innspill til arbeidet med stortingsmelding om nasjonal strategi for å utjevne helseforskjeller i Norge. Dette har medført at det i meldingen påpekes at det foreligger lite kunnskap om sammenhengen mellom sosiale forhold og helse i den samiske befolkning. Meldingen peker på at satsing på oppbygging av flerkulturell kompetanse innenfor helse- og sosialtjenesten og innenfor forskningsmiljøene er viktig. Sametinget anser det som viktig at mangelen på og behovet for dokumentert kunnskap er synliggjort og vil følge dette videre opp.

11.3 Internasjonalt engasjement

Sametinget ser behovet for økt internasjonalt engasjement når det gjelder urfolksrelaterede helse- og sosialpolitiske spørsmål. Samisk helse- og sosialarbeideres kompetansesenter i Nord-Finland og en delegasjon fra Helse- og sosialdepartementet i Australia har tatt kontakt for å få innføring i hvordan Sametinget jobber med til samiske helse- og sosialspørsmål.

I november deltok Sametinget på en internasjonal og grenseoverskridende helsekonferanse i regi av NOPUS (The Nordic Educational Programme

for the Development of Social Services). Overordnet tema for konferansen var hvordan en kan samarbeide for å tilrettelegge samiske helse- og sosialtjenester over de nordiske grenser. Konkret ble det satt fokus på kultur- og språkkompetanse i tjenestene, samt rekruttere samisktalende helse- og sosialarbeidere til utdanninger og profesjonsyrker.

11.4 Samarbeidsorganet mellom Sametinget og regionale helseforetak

Samarbeidsorganet mellom Sametinget og regionale helseforetak skal være med på å sikre spesialisthelsetjenestens forpliktelser til å kvalitetssikre sine tjenester til det samiske folk. Etter påtrykk fra Sametinget har alle de regionale helseforetak fått i oppdrag å delta i samarbeidsorganet. Helse Sørøst RHF og Helse Vest RHF er nå representert i organet. Samarbeidsorganet har avholdt ett møte i 2007. En av de viktigste sakene for samarbeidsorganet fremover er informasjon til alle foretakene om samiske pasienters rettigheter og behov. I den forbindelse har det også vært avholdt et møte med Sosial- og helsedirektoratet for å diskutere informasjonsstrategier som kan bidra til ivaretagelse av samiske pasienters rett og behov for tilrettelegging. Deriblant er det viktig å sikre at kunnskap som samiske fagmiljøer besitter blir mer benyttet.

11.5 Seminarer og konferanser

Helse- og sosialkonferansen ble avholdt i oktober. Konferansen var et samarbeid mellom Sametinget, SANKS, Fylkesmannen i Finnmark, Senter for samisk helseforskning, Undervisningssykehjemmet i Karasjok og Samisk spesialistlegesenter. Helse- og sosialkonferansen avløste de tidligere prosjektlederseminarene som har vært avholdt siden år 2000. Målet med konferansen var å arbeide fram felles strategier for å nå målsettingen om et likeverdig helse- og sosialtilbud for det samiske folk. Konferansen hadde tverrfaglig deltakelse hvor rettigheter til helse, metoder innenfor klinisk hverdag, utfordringer innen forskning og utdanning, og forskningsresultater ble debattert.

Sørsamisk helse- og sosialseminar ble arrangert i november. Sametinget holdt et innlegg om Sametingets helse- og sosialpolitiske tiltaket i det sørsamiske området. Overordnet tema for seminaret var hvordan helse- og sosialtjenester kan tilrettelegges for sørsamiske brukere. Konkret ble det satt fokus på kultur- og språkkompetanse i tjenestene, og hvordan en kan drive opplæring i samisk språk, samt å rekruttere sørsamiske helse- og sosialarbeidere til utdanninger og profesjonsyrker.

11.6 Evalueringen/omstruktureringen av profesjonsstudiet i medisin ved Universitetet i Tromsø

Universitetet i Tromsø (UiTø) har satt i gang en revidering og omstruktureringen av profesjonsstudiet i medisin. Sametinget har etterspurt hvordan universitetet møter de utfordringer samiske pasienter står ovenfor i den norske helse- og sosialtjenesten. Sametinget påpeker UiTøs ansvar overfor det samiske folk, og uttrykker bekymring over begrenset fokus på samisk språk- og kultur i medisinutdanningen.

11.7 Ivaretagelse av samiske pasienters rettigheter og behov innenfor spesialisthelsetjenesten

Sametinget ba om konsultasjoner om Regjeringens oppdragsdokumenter til regionale helseforetak. Formålet er å synliggjøre og sikre samiske pasienters rettigheter til en likeverdig helse og sosialtjeneste. Sametinget er i en prosess med Helse- og omsorgsdepartementet om oppdragsdokumentene

11.8 Oppfølging av nasjonal helseplan

Sametingsrådet har hatt møte med helse- og omsorgsministeren, hvor utfordringer i arbeidet med en likeverdig helse- og sosialtjeneste til den samiske befolkning ble drøftet. Sametingsrådet la vekt på at et likeverdig tjenestetilbud til samiske pasienter forutsetter at det på sentralt nivå settes klare rammer for hvordan dette skal nås. Sametinget viste til plenumsvedtak vedrørende Nasjonal helseplan (2007–2010), og forventer at nasjonal helseplan sikrer en likeverdig helse- og sosialtjeneste til den samiske befolkning. Sametingsrådet ba om grundige prosesser rundt ivaretagelse av samiske pasienters rettigheter og behov i oppfølging av planen.

11.9 Prosjektmidlene

Sametinget disponerer midler til oppfølging av Regjeringens handlingsplan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkning, Mangfold og likeverd. Største delen av midlene blir tildelt helse- og sosialprosjekter etter søknad.

I 2007 har Sametinget tildelt midler til helse og sosialprosjekter på i overkant av tre millioner ut i fra følgende prioriterte satsingsområder:

- utrednings- og prosjektarbeid med sikte på tilpasning av helse- og sosialtjenester til samisk virkelighet,
- metodeutvikling og tilretteleggelse av tiltak for ulike behov innenfor den ordinære helse- og sosialtjeneste i samiske områder.
- opplæring av helse- og sosialpersonell i samisk språk og kulturforståelse.
- Prosjekt som har som formål å utvikle forslag til gode redskaper for å kunne måle og sikre kvalitet på helse og sosialtilbud til den samiske befolkning.

Sametinget har bidratt med prosjektmidler til mange gode prosjekter. Som et eksempel kan en nevne Storfjord kommunes to prosjekter i henholdsvis rusomsorgen og helsesektoren. Prosjektene har vært å implementere samisk språk og kultur i det kommunale helse- og sosialtilbudet. I september inviterte kommunen til en erfaringskonferanse hvor prosjektene resultater ble presentert. Slik det har fremgått av rapporteringene og av selve presentasjonene på konferansen, har resultatene av tiltakene vært positive og gode. Sametinget holdt et innlegg og var representert på konferansen. Sametinget har også fordelt stipender i videreutdanning innenfor psykososialt arbeid blant barn og unge.

Vi har lite dokumentert kunnskap om samiske barns oppvekstvilkår. Vi vet at barnevernet i stor grad mangler samisk språk og kulturkompetanse. Dette medfører at samiske foreldre/foresatte kan synes at det er vanskelig å ta kontakt med barnevernet og hjelpeapparatet. Vi har heller ikke oversikt over hvor mange samiske barn som er i norske fosterhjem. Dette har Sametinget påpekt flere ganger ovenfor ansvarlige myndigheter, og vil fortsette å påpeke dette. Det kan også være grunn til å se nærmere på fylkesmannens tilsynsfunksjon når det gjelder ivaretagelse av samisk språk og kultur i tjenestene.

Likeså er det fortsatt mangel på samisk språk- og kulturkompetanse innefor helse og sosialtjenesten generelt. Det er derfor viktig at dette ivaretas i de ulike helse- og sosialfaglige utdanningene.

Offentlige etater kan bestille flere eksemplarer fra:
Departementenes servicesenter
Post og distribusjon
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Telefaks: 22 24 27 86

Abonnement, løssalg og pris fåes ved henvendelse til:
Akademika AS
Avdeling for offentlige publikasjoner
Postboks 84 Blindern
0314 OSLO
E-post: offpubl@akademika.no
Telefon: 22 18 81 00
Telefaks: 22 18 81 01
Grønt nummer: 800 80 960

Publikasjonen finnes på Internett:
www.regjeringen.no

Forside: Byens begynnelse/Ålgu av Hans Ragnar Mathisen
© Hans Ragnar Mathisen/BONO 2008
Foto: © Bjørn Jørgensen

Trykk: 07 Gruppen AS - 05/2008

241 379
Trykksak